

הינטער שטעכיגע דראַהט און גראַמעס

עראינערונגען פון דער קריגס-געפאנגענשאפט אין ענגלאנד

פון רודאלף ראַקער

אידיש פון א. פרומקין

צווייטער באַנד

ארויסגעגעבען פון

רודאלף ראַקער שריפטען קאמיטעט

ניואַרק, 1927

Digitized by the Internet Archive
in 2026

אינהאלט-פארצייכעניש

זייט

קאפיטעל 13

שטורמדיגע טעג אין לאגער 5

קאפיטעל 14

דער מערצער פון „אייל-אף-מען“ 39

קאפיטעל 15

איך ווער באטאליאן-פיהרער 69

קאפיטעל 16

משוגעים אין לאגער 102

קאפיטעל 17

די געלע העצעררי און די געפאנגענע 138

קאפיטעל 18

די ערנערונגס-פראגע 175

קאפיטעל 13

שמודיגע טעג אין לאגער

דער ערשטער אויסצוג — אונטער'ן שוץ פון דער „טעאטער-מוזע“ — די
נייע ארעסטירטע — די „שווארצע האנד“ אָדער „דויטשער אנשווי-
אונגס-אונטערריכט“ — דער אונטערגאנג פון'ם „ראַיאל עדוואַרד“ —
די רעדע פון'ם קאמאנדיר — פאסטאָר שמידט — דאָס אַנטלויפֿען
פון'ם קאפיטאַן שמידט — מוטדינג רעזיגנירט פון זיין שטעלע אלס
באַטאַליאָן-פיהרער — נייע טראַנספּאָרטען נאָך דער „אייל-אָף-מען“
— דער „אוממאַראַלישער זאָלא“ — דער פאַל לעפּש — צוזאַמען-
שטויסען מיט'ן נייעם צענזאָר.

ווען מיר האָבען איינגעאָרדענט אונזער נייע „היים“ אין דעם
„פעלעס“, האָבען אסך פון אונז געהאַפּט, אז זיי וועלען אצונד ענד-
ליך האָבען א געלענעהייט אָנצואווענדען זייער צייט אויף א ניצ-
ליכערן אופן, ווי דאָס איז געווען מעגליך אויף'ן „ראַיאל עדוואַרד“,
וואו די אומגינסטיגע פאַרעהעלטענישען און באזונדערס די ענגשאפט
האָבען צונישט געמאכט יעדען פארווך פאר אן ערנסטער באשעפ-
טיגונג. מיר האָבען געהאַט צווישען אונז א גאנצע רייה פון פערד-
גאַגיש געשולטע קרעפטען אויף די פארשידענסטע געביטען, וועלכע
זיינען געווען גרייט לויט זייערע בעסטע מעגליכקייטען בייצומראָד-
נען צו דער גייסטיגער ענטוויקלונג פון זייערע מיטגעפאנגענע.
אמת, אז די פלעצער, וואָס מיר האָבען פאר די דאָזיגע צוועקען
געהאַט אינעם אלעקסנדרא פעלעס, זיינען גאָרנישט געווען באַפרי-
דיגענדיג, אָבער דאך האָבען זיך שוין געהאַט צוזאַמענגענומען פאר-
שידענע קלאסען צום געמיינשאפטליכען שמודירען, און מען האָט

קאפיטעל 19

די ווירקונג פון דער רוסישער רעוואָלוציע 209

קאפיטעל 20

א נייער קאמאנדיר, נייע צרות 241

קאפיטעל 21

די שפיאָנען-מגפה 274

קאפיטעל 22

אין דער פארלאמענט-געביידע 305

קאפיטעל 23

איינצעלהאפט און מאסענ-אינטערנירונג 336

קאפיטעל 24

דאס לעצטע גליק 368

שיקט ווערן אויף דער „איל־אָפֿ-מען“, האָט זיך ביי אונז אין באַ-
טאָליאָן אויפגעהויבען א שטורם פון ענטריסטונג, וואָרים מען האָט
גאנץ גוט געפיהלט, אז דער דאָזיגער באַפעהל איז נישט געקומען פון
דעם קאָמאַנדיר'ס אייגענער איניציאטיווע, נאָר אז ער איז איהם
פאַרגעשלאָגען געוואָרן פון די גוטע „פאַטריאָטען“ אין באַטאָליאָן
„סי“. צווישען די מיטגלידער פון'ם דערמאָנטען פאראיין האָט זיך
קוים געפונען איינער, וואָס האָט געהאט קרובים אין לאַנדאָן. געוויס
האָט מען געקאָנט פארשטעהן, אז יעדער איינער, וואָס איז שוין
ארומגעשליידערט געוואָרן אין דריי, פיער פארשידענע לאַגערן, האָט
געהאט א באַדערפניש איינמאָל פאר אלע מאָל צו קומען צו רוה
און בלייבען זיצען אויף אַן אָרט, אלצאיינס, צי ער האָט געהאט
פאַמיליע אין לאַנדאָן אָדער נישט. אבער אזוי ווי עס האָט פאר
יעדען איינעם געמוזט זיין קלאָר, אז גראד די פאמיליע־לייט זיינען
אם שווערסטען געטראָפּען געוואָרן פון דער גורל, איז דאס געווען
א פליכט פון מענשליכקייט, אז מען זאָל זיי קודם כל נעמען אין
באַטראַכט. אָבער דאָס האָבען גראַד די הערן פון'ם טעאטער-
פאַראַיין, ווייזט אויס, נישט געוואָלט באַגרייפּען, וואָרים זיי האָבען
אויך ווייטער אָנגעווענדט יעדען מיטעל זיך אויסצודרעהען פון
פאַרשיקט ווערן אויף דער „איל־אָפֿ-מען“, נישט האָבענדיג די מינד-
סטע איינזעהעניש מיט זייערע פאַרהייראטע מיטגעפאנגענע.

אָט דער טעאטער־פאַראַיין האָט אין לאַגער איבערהויפּט נישט
געהאט קיין באזונדערס גוטען נאָמען, און בייגעטראָגען דערצו האָ-
בען נישט קיין אנדערע, נאר זיינע אייגענע פארטרעטער. אין א
מעלדונג, וואָס דער פאראיין האָט פארעפענטליכט גלייך נאָכדעם
ווי ער האָט זיך געגרינדעט, איז ערקלערט געוואָרן, אז די איניציא-
טאָרס ווילען נישט בלויז זאָרגען פאר דער אונטערהאלטונג אין'ם
לאַגער, נאָר פרייהער פון אלץ איז זייער צוועק צו פארשפרייטען די
קונסט־שטרעבונגען און דערהויבען דאָס גייסטיגע לעבען פון זייע-
רע מיטגעפאנגענע. אָט די אביסעל צו גרויסע פרעטענזיעס זיינען
על כל פנים געשטאַנען אין א שרייענדען ווידערשפרוך צו די איי-
גענטליכע לייסטונגען פון אונזערע נייע קונסט־פריינט, וועלכע האָ-

שוין געטרוימט וועגן א פלאנמעסיגער צוזאמענשטעלונג פון די איינצעלנע אָפּטיילונגען און געהאלטען דערביי אויסצוארבייטען א באַשטימטען לעהר־פּלאַן פאר דאָס גאנצע, ווען מען האָט אונז איין שענעם טאָג געלאָזט וויסען, אז אומגעפער טויזענד מאַן פון אונז וועלען אריבערגעפיהרט ווערן אויף דער „איל־אָף־מען“. דאָס איז געווען א קלאַפּ, אויף וועלכען קיינער האָט זיך ניט געריכט. מיר זיינען אלע געווען איבערצייגט, אז מען וועט אונז דאָ האַלטען ביז עס וועט געשלאָסען ווערן פרידען, און אצונד זיינען מיט איינמאָל צופאלען אלע פלענער וואָס מיר האָבען זיך געמאכט, און א דריטעל פון אונז האָט ווידער אמאָל געמוזט זיך איבערגעבען אין די הענט פון אן אומבאַשטימטען שיקאָל.

גאנץ באזונדער זיינען דורכדעם געטראָפּען געווארן די יעניגע פון אונזערע ליידענס־חברים, וועמעס פאמיליעס עס האָבען גע־וואוינט אין לאַנדאָן, און וועלכע האָבען דאָ געהאט די געלעגנהייט צו זעהן און צו ריידען מיט זייערע קרובים וועניגסטענס איין מאל אין מאָנאַט. אזוי ווי עס האָט זיך דאָ געהאַנדעלט וועגען א גזרת וואָס איז געקומען פון'ס קריגס־מיניסטערים, האָט דער קאָמאנדיר גאָרנישט געקאָנט ענדערן און געמוזט דעם באַפעהל דורכפיהרען, ניט קוקענדיג אויף אלע טענות און אלע בקשות וואָס מען האָט איהם דערלאנגט. אבער ווען עס האָט זיך גלייך נאָכדעם ארויסגע־שטעלט, אז אין דער מיליטער־פאַרוואַלטונג האָט מען בדעה פון אונזער באַטאָליאַן אליין אוועקצושיקען זיבען ביז אכט הונדערט מאַן, בעת ווען דעם באַטאָליאַן „סי“ האָט מען כמעט אין גאנצען געוואַלט אויסלאָזען, הגם עס האָבען זיך דאָרט געפונען גאנצע מחנות פון יונגע לייט, וועלכע האָבען ניט געהאט קיין איין אייגענעם מענשען אין לאַנדאָן, האָט דאָס ארויסגערופען אסך בייז בלוט און געגעבען א גרונד צו אלערליי השערות.

ווען מען האָט זיך נאָך דערצו דערוואוסט, אז פון דעם אזוי־גערופענעם „טעאטער־פאראיין“, וואָס האָט זיך געהאט געגרינדעט אין לאַגער מיט פינף אָדער זעקס וואָכען פאַרדעם, וועט, לויט א באַזונדערן באַפעהל פון'ס קאָמאנדיר, קיין איין מאַן ניט איבערנע־

געווען אין דעם דאָזיגען קלאַנג, אָבער די געפאנגענע זיינען געוואָרן מיסטרויאיש און האָבען איבעראַל געזעהן בלוז אינטריגעס און פאר-שווערונגען. דאָס איז הויפטזאכליך געווען דער גרונד פארוואָס מונדינג האָט געפונען פאר נייטיג זיך אָפצוטרייסלען פון וואָס פאר עס איז פאַראַנטוואָרטליכקייט אין דער דאָזיגער זאַך. איבעריגענס האָט הערר פאָן מ. אליין אָפגעשוואכט אָט די אומבאגרינדעטע פאַרדאכטען, דערמיט וואָס ער און די מעהרסטע יפון זיין קאָמפאָ-ניע האָבען זיך פרייוויליג אָנגעבאָטען אריבערגעפיהרט צו ווערן אויף דער „איי־אָף־מען“. דאָס איז געווען א בראווע און מוטיגע האנדלונג, וועלכע האָט געמוזט מאכען א זעלטען גוטען איינדרוק, ווען מען האָט זי פארגליכען מיט דער טרויעריגער אויפפיהרונג פון די מיטגלידער פון'ם טעאטער־פאראיין.

עס האָבען זיך געמוזט שידען פון אונז היבשע עטליכע פריינט און באַקאנטע, מיט וועלכע איך בין געווען צוזאַמען די גאנצע צייט, זינט מיין אינטערנירונג, און דאָס האָרץ האָט מיר וועה געטאָן וואָס מיר האָבען זיך געמוזט שידען איינע פון די אנדערע. ס'איז ליידער נישט געווען דאָס לעצטע מאָל וואָס איך האָב געמוזט איבערלעבען אַזעלכע און עהנליכע מאָמענטען.

אזוי גיך ווי דער ערשטער טראנספאָרט איז נאָר אָפגעפאָהרען, זיינען די פרייגעוואָרענע פלעצער שנעל ווידער אויסגעפילט געוואָרן דורך נייע אָנגעקומענע, וועלכע מען האָט ערשט איצט געהאט ארעסטירט. אין די ניי־אָנגעקומענע גרופען האָבען זיך געפונען מאַנכע אלטע באַקאנטע מיינע, צווישען אנדערע אויך אונזער עסט־רייכישער קאמעראַד באָיער, מיט וועמען איך בין זינט לאַנגע יאָהר רען געווען באקאנט דורך דער באוועגונג, און וועלכען איך האָב נאָטירליך גלייך אויפגענומען אין מיין קאָמפאָניע. אויך א גאנצע רייה געוועזענע מיטגלידער פון'ם „קאָמוניסטישען אַרב. בילדונגס־פאראיין“, פון 107 שאַרלאָט סטריט, זיינען געקומען צו אונז אין לאַגער, אבער זיי זיינען מייסטענטיילס איינגעקווארטירט געוואָרן אין'ם אזויגערופענעם „רינג“ אין באַטאליאָן „סי“. צווישען זיי האָבען זיך אויך געפונען די קאמעראַדען ווירץ און בעקער, ביידע

בען ניט געמאכט קיין שריט איבער דעם סאמע געווענליכסטען שונד. יעדענפאלס זיינען די העררן אליין געווען זעהר ענטזיקט פון זייערע אויפטאונגען און האָבען זיך געהאלטען פאר געוואלדיגע קענער. איין טאָג זיינען זיי געקומען אויף דער געניאלער אידעע אויפצור פיהרען דעם „ווילעהלם טעל“. ס'איז איינפאך געווען א שרעק. באַזונדערס די סצענע, וואו דער עפעל דארף ארונטערגעשאַסען ווערן, איז געווען אזוי קאמיש, אז זאָגאר דער הינטער-וואלדישער הומאָר פון א מארק טוויין וואָלט זיך ניט געקאנט פארגלייכען דער-מיט. שפעטער האָבען זיי געמאכט א פאָרויך מיט א דעמעטיוו-פיעסע אויף דעם שניט פון אונזערע שונד-ראָמאנען און מיט פאר-שידענע „פרעהליכע אווענטען“, וועגען וועלכע ס'איז בעסער צו שווייגען.

אָט די מענשען, וואָס די מעהרסטע פון זיי האָבען פריהער קיינמאָל ענגלאנד ניט געזעהן, האָבען אצונד געזאָלט בלייבען דאָ אין די אינטערעסען פון דער „קונסט“, בעת ווען פאמיליען פאָטערס האָבען אויף זייער פלאץ געמוזט וואנדערן נאָך דער „איל-אָף-מען“. מען קאן זיך פאָרשטעלען, מיט וואָס פאר א פארביטערונג די דאָ-זיגע ידיעה איז אויפגענומען געוואָרן אין גאנצען לאַנדער.

באלד נאָכדעם ווי מונדינג האָט געבראכט די נאכריכט פון דעם קאמאנדיר, אז אזויפיעל מענשען וועלען מוזען פארלאָזען אונזער באַטאָליאָן, האָב איך זיך מיט איהם דורכגערעדט און ער איז געווען פולשטענדיג איינפארשטאנען מיט מיר, אז קודם כל מוז מען נעמען אין באטראכט די פארהייראטע לייט. אָבער אזוי ווי די געפאנגענע זיינען געווען מורא'דיג אויפגערגנט צוליעב די אומזויבערע מאנעו-רעס וואָס זיינען פאָרגעקומען אין'ם באטאָליאָן „סי“, האָט מונ-דינג ערקלערט, אז ער מוז איבערלאָזען פאר דעם קאמאנדיר אליין אויסצוקלייבען די מענשען, וועלכע זאָלען אָפגעשיקט ווערן אויף'ן אינזעל, ווייל ער וויל ניט איינשטעלען זיין גוטען נאָמען אין קאָן. ס'האָט זיך נעמליך פארשפרייט א קלאַנג, אז מונדינג סטאַרעט זיך צו שאַנעווען די קאמפאניע פון דעם הערר פאָן מ. ווייל ער האָט דאָרט די מעהרסטע פריינט זיינע. ס'איז קיין וואָהר וואָרט ניט

טראַטען, האָבען די ניי־אַנגעקומענע געמוזט זיין זעהר פּאַרזיכטיג, ניט צו ציהען אויף זיך די אויפּמערקזאמקייט פון יענע פּוסטע חברה־לייט, וועלכע האָבען פיגורירט אלס די פארטרעטער פון'ם ריינעם דייטשטום, בעת ווען זיי זיינען אין דער ווירקליכקייט געווען בלויז די פארטרעטער פון זייער פּוסטער ענג־הארציגקייט. אָט די אידיאָטישע קעפּ האָבען אין יעדען ניי־אַנגעקומענעם שוין פון פּאַרויס דערוועהן א פארדעכטיגע פערזאָן. דאָס וואָס מען האָט איהם אזוי שפּעט געהאט ארעסטירט, איז ביי זיי אין די אויגען געווען א געניגענדער באווייז, אז ער האָט געמוזט זיין א שלעכטער דייטש. וואָס פאר עס איז אומבארעכענט וואָרט האָט פאר אזא מענשען לייכט געקאָנט ווערן א געפאר. ס'איז גענוג געווען צו מאַכען די באַמערקונג, אז עס איז אוממעגליך אז דייטשלאַנד זאָל קאָנען געווינען די מלחמה, כדי באַפאַלען און געשלאָגען צו ווערן פון א באַנדע ווילדע טרוסען. געווענליך פלעגט מען ווארטען ביז דער קרבן, וואָס מען האָט זיך אויסגעקליבען, פלעגט ליגען ביינאכט אין בעט. דאן פלעגט מען איהם אריבערווארפען א קאָלדער איבער'ן קאָפּ, בעת ווען צוויי חברה־לייט פלעגען איהם צוהאלטען און די איבעריגע פלעגען איהם שלאָגען מכות רצח מיט שטעקענס און אנדערע געגענשטאַנדען. אזוי האָט מען איין טאָג אין באַטאליאָן „סי" אויף א מורא'דיגען אופן צו'נהרג'ט א געוויסען דאָקטאָר פון פילאָזאָפיע, דערפאר וואָס ער האָט געזאָלט האָבען אונטערגעשריבען זיין נאָמען אויף א פּראָטעסט־ערקלערונג געגען דער פארזינקונג פון דער „לווי־טאניא“, כאַטש דאָס איז גאָר ניט באוויזען געווארן אויף זיכער. אין דעם דאָזיגען פאַל איז דער קאָמאנדיר געצוואונגען געווען אוועק־צושיקען דעם מאן אין אן אנדער לאַגער.

אזא עקזעקוציע האָט מען גערופען דאס „באוויזען זיך פון דער שווארצער האַנד“ אָדער „דייטשער אנשוואונגס־אונטערריכט“. ווי דאָס איז כמעט שטענדיג דער פאַל, זיינען די מעהרסטע פון אָט די ווילדע יונגען געווענליך געווען גאנץ געמיינע פייגלינגע, וועלכע פלעגען אָנפאַלען בלויז אויף שוואַכע און שרעקעדיגע מענשען וואס האָבען זיך ניט געקאָנט פארטיידיגען געגען זיי. אָבער דאָס גע-

סאָציאל־דעמאָקראַטען, צוויי בראווע, מוטיגע מענער, מיט וועמען
אײַך בין שפּעטער גוט באַפּריינדעט. געוואָרן.

א וואָך נאָך דעם ערשטען טראַנספּאָרט איז פּאָרגעקומען א
צווייטער אויסצוג, ביי וועלכען אײַך האָב פּאַרלאָרן א גרויסע צאָהל
מענשען פון מיין קאָמפּאַניע. אויך קאָנראַד, אויגוסט און די מעהר-
סטע אנדערע מאַטראָזען, מיט וועלכע אײַך האָב זיך נאָך אויפֿ'ן
„ראַיאַל עדוואַרד“ באַקענט, האָבען דאָס מאָל געמוזט געהן. אײַך
האָב זיך געפונען אין א גאַנץ מעלאַנכאָלישער שטימונג, אָבער
גליקליכערעווייז האָב אײַך ניט געהאט קיין סך צייט זיך אָפּצוגעבען
מיט מיינע געפּיחלען, ווייל אײַך האָב געהאט איבער און איבער
גענוג צו טאָן מיט די ניי־אַנגעקומענע. די מענשען האָבען פאַר
דער צייט געהאט פּיעל דורכגעמאַכט, און ווען מען האָט זיך צוגע-
הערט צו זייערע ערצעהלונגען, האָט מען פאַקטיש ניט געוואוסט,
צי די „פּרייהייט“ אונטער אַזעלכע אומשטענדען איז בעסער, אייר
דער זיין אינטערנירט. די מעהרסטע פון זיי זיינען געווען זעהר
דערשלאָגען, ווייל זיי האָבען איבערגעלאָזט זייערע פאַמיליעס אומ-
פאַרזאָרגט, און ס'האָט גענומען א היבשע צייט, ביז זיי האָבען זיך
צוגעוואוינט צו די נייע פאַרהעלטענישען. איבער א העלפט פון
מיין קאָמפּאַניע איז אַצונד באַשטאַנען פון נייע לייט, אָבער מיר
האָבען זיך שנעל פאַרשטאַנען איינע די אנדערע, און די נייע ליי-
דענס־חברים זיינען שפּעטער אַביסעל געוואָרן שטאַרק צוגעבונדען
צו מיר. אין דער ערשטער צייט איז עס דאָפּעלט נויטווענדיג צו
זיין פּריינדליך צו די מענשען און זיי ארויסהעלפּען מיט ראַט און
טאַט, כדי זיי זאָלען קאָנען איבערקומען זייערע ערשטע זאָרגען.
א פּאַר פּריינדליכע, פאַראינטערעסירטע ווערטער טוען אָפט אויף
וואונדער און העלפּען פּיעל, אז די מענשען זאָלען שלום מאַכען מיט
זייער נייער לאַגע.

ליידער האָט מען דאָס ניט איבעראַל באַגריפּען, און אזוי האָט
כען די נייע געמוזט אויסשטעהן געוויסע צרות, פון וועלכע מען
וואָלט זיי לייכט געקאָנט אויסהיטען. כאַזונדערס אין'ס באַטאַליאָן
„סי“, וואו דער פּאַטריאָטישער עלעמענט איז געווען שטאַרק פאַר-

מענשען, וועלכע האָבען געהערט צום ארבייטער־שטאַנד. דאָך זיי גען צווישען אונז אויך געווען א היבש ביסעל אינטעליגענטען, אזוי ווי עטליכע פארמעגליכע מענשען, וועלכע האָבען זיך הויפטזאכליך געפונען אין די פיער לעצטע קאָמפאניעס. א דאנק דער אויפקלער־רענדער פראָפאגאנדא, וועלכע מיינע פריינט און איך האָבען דא פון אָנפאנג אָן געהאט ענטוויקעלט, האָט אין'ס „ביי־באַטאָליאָן גע־הערשט א פיעל פרייערער גייסט און אן אכטונג צו אנדערע מיט־גונגען, דאָס פון וואָס מען האָט אין „סי“ א לאנגע צייט ניט אָנגע־הויבען צו וויסען. אויך האָט ביי אונז אין באַטאָליאָן געהערשט א שטארקער געפיהל פון אחדות און נאַטירליכע סאָלידאריטעט.

דער „איי־באַטאָליאָן איז געווען איינגעאָרדענט אים ערגסטען. ער איז באַשטאַנען פון צוויי גרויסע צימערן, וועלכע זיינען געווען פארבונדען איינס מיט'ן אנדערן, און פון א באזונדערן פלאץ, וואו די געפאנגענע פלעגען עסען זייערע מאָהלצייטען. אָט די צימערן זיינען געווען באדעקט פון א גלעזערנעם דאָך, און אזוי ווי זיי זיינען געווען אסך נידעריגער ווי אונזער זאל, האָט דאָרט זומער געהערשט אן אומערטרעגליכע היץ. די גאנצע אָפטיילונג האָט גע־מאַכט אן אויסערגעווענליך קלעגליכען און טרויעריגען איינדרוק און האָט מיך שטענדיג דערמאָנט אָן דער „אָלימפיא“. די איינ־וואוינער פון „איי“ זיינען געווען כמעט אויסשליסליך ארבייטער, צווישען זיי האָט זיך אויך געפונען א גרויסער פראָצענט פאָליאקען, וועלכע האָבען געהאט וועניג געמיינשאפטליכעם מיט זייערע מיט־געפאנגענע. פיליכט ערקלערט דאָס אויך ביז א געוויסען גראד די מערקווירדיגע אינדיפערענץ, וועלכע איז געווען כאַראַקטעריסטיש פאַר דעם באַטאָליאָן „איי“. אחוץ עטליכע אויסנאמען האָט מען זיך אין „איי“ כמעט גאָרנישט אינטערעסירט פאַר גייסטיגע בא־שעפטיגונג, דערפאַר אבער זיינען אלערליי קאָרטען־שפילען דאָרט געווען מעהר אין גאנג, ווי אין די אנדערע באַטאָליאָנען. ס'האָט דאָרט געפעהלט אן אינערליכע צוזאמענהאלטונג, וואָס נאָר זי אליין איז אימשטאַנד צו שאַפן א באזונדערע אטמאָספערע. נאָמינעל האָבען אויך די באוואוינער פון'ס „טורם“ געהערט צום באַטאָליאָן

מיינסטע איז געווען וואָס אָט די ווילדע אָנפאלען זיינען אינספירירט געוואָרן פון א קליינער קליקע פון אזויגערופענע „בעסערערערן“, וועלכע האָבען, פארשטעהט זיך, שטארק געהיט זייער אייגענע פעל און זיך געהאלטען ווייט פון געפאר, נאָר שטענדיג איר בערגעלאָזט די עקזעקוציעס פאר אנדערע, וועמען זיי פלעגען אויס-דריקען זייער צושטימונג נאָכדעם ווי די זאך איז געווען אָפגעטאָן. דער וואָס האָט געוואגט מוטיג און אָהן מורא ארויסצוגאָנען זיין מיינונג, דעם האָט מען קיינמאל נישט געסמייט צו טשעפען. ליידער זיינען צווישען אונז געווען בלויז וועניג אזעלכע, באזונדערס אין דער ערשטער צייט. אזוי האָט מען געגען מיר, וואָס איך האָב קיינמאל מיינע מיינונגען נישט באהאלטען, זיך שטארק געקאכט און מיך געסטרעשעט, אָבער קיינער האָט נישט געוואגט ווען עס איז נאָהנט צוצוקומען צו מיר. און אין דעם גראָד איז געלעגען דאָס געמיינע און נידערטרעכטיגע פון דער גאנצער זאך.

באלד פון אָנפאנג אָן, אָבער באזונדערס נאָך דעם ערשטען אויסצוג, האָט זיך אין יעדען איינעם פון די דריי באטאָליאָנען ענטוויקעלט א גאנץ באזונדערע אטמאָספערע. דער באטאָליאָן „סי“ איז געווען די פעסטונג פון די פאטריאָטען אין לאַגער, און זיי זיינען דאָרט א לאַנגע צייט געשטאנען ביים רודער; באזונדערס נאָך דער אָפרייזע פון הערר פאָן מ. ווען הערר בוראנדט און זיין קרייז האָבען זיך אריבערגעצויגען אין „סי“, ווייל זיי האָבען זיך נישט געפיהלט זעהר היימיש אין אונזער באטאָליאָן. דער „סי“ באטאָליאָן האָט געהאט אין זיך די מעהרסטע פארמעגליכע לייט וואָס האָבען זיך געפונען אין לאַגער און איז געווען באקוועמער איינגעאָרדענט ווי די אנדערע צוויי באטאָליאָנען. די מענשען זיינען נישט געצוואונגען געווען צו וואוינען צוזאמען אין איין זאך ווי מיר, נאָר זיי האָבען זיך פארטיילט אויף א גאנצער צאָהל פון גרעסערע און קלענערע צימערען. דאָרט זיינען אויך געווען באזונדערע עסס-זאָלען און אנדערע באקוועמליכקייטען, פון וועלכע מען האָט אין די אנדערע צוויי באטאָליאָנען נישט געוואוסט.

דער באטאָליאָן „בי“ איז צום נרעסטען טייל באשטאנען פון

נען דאָך פאראן איבעראל, הגם איך אליין גלויב, אז די גראַכ־יונג
שאפט איז אין ערגעץ ניט אזוי שטארק ענטוויקעלט ווי ביי אונז.
עטליכע טעג נאָך דעם דאָזיגען פיינליכען אויפטריט האָט מען
צו אונז אין באַטאָליאָן געבראכט צעהן אדער צוועלף אלטע לייט,
פון וועלכע אייניגע זיינען געווען איבער זיבעציג, דער יונגסטער
ניט אונטער זעכציג יאָהר אלט. עטליכע פון זיי האָבען זיך בלויז
מיט גרויס מיה געקאנט ארומשלעפען, אָנגעשפארט אָן זייערע שטע-
קענס, און מען האָט זיי באלד געמוזט אָפשיקען אין שפיטאַל. דאָס
זיינען געווען דייטשען וואָס האָבען זיך אויפגעהאקטען אין ענגלישע
אנשטאלטען פאר אַרימע לייט. דורך דער רעגיסטראציע פון אלע
„פיינדליכע אויסלענדער“ איז מען געקומען אויף זייער שפור און
מען האָט זיי איבערגעשיקט אין אן אינטערנירונגס־לאַגער.
זיינען ווירקליך געווען מענשען אין ענגלאַנד, וועלכע האָבען
געגלויבט, אז די זיכערקייט פון דער בריטישער וועלט־מלוכה וואָלט
געקאנט געשטעלט ווערן אין געפאר דורך די דאָזיגע אַרעמע טייוואַ-
ליים? אן ענגליש „וואַרקהאוז“ איז ניט קיין גן־עדן, און הגם אָט די
אינסטיטוציע פארדינט אפשר היינט שוין ניט דעם זעלבען נאָמען
וואָס זי האָט געהאט אין די צייטען פון דיקענס, זיינען נאָך פונ-
דעסטוועגען אלץ דאָ אסך טויעזנטער ענגלישע הונגער־ליידער, וועל-
כע וועלען ליבערשט שטאַרבען אויף דער גאס, איידער צו זוכען א
„מקום מנוחה“ אין א וואַרקהאוז. ס'איז אלזאָ זיכער געווען די
ביטערסטע נויט און די אַבסאָלוטע אומפעהיגקייט צו קאָנען אליין
זיך דערהאלטען ביים לעבען, וואָס האָבען געטריבען אָט די ארעמ-
סטע פון די אַרעמע אין וואַרקהאוז. נו, האָט מען זיי ניט פארגונען
אפילו אָט דעם לעצטען מקום מנוחה און מען האָט זיי, וועלכע זיי-
נען שוין געשמאנען מיט איין פוס אין קבר, אריינגעהעצט אין אן
אינטערנירונגס־לאַגער, איינפאך דערפאר ווייל זיי האָבען זיך ניט
פארזאָרגט מיט אן אנדער אזויגערופענעם פאָטערלאַנד. זאָגאר דער
אַפיציר, וועלכער האָט יענעם טאָג אויפגעפאסט אויף דער צעהלונג
פון די געפאנגענע, האָט געשאַקעלט מיט'ן קאָפּ, ווען ער האָט געזעהן
די אלטע לייט.

„אוי“. דאָס איז געווען א קליינע קאָמפאניע פון פארמעגליכע מענער, וועלכע האָבען געוואוינט אין א טורסגעביידע און דאָרט געפיהרט א באזונדער קיך, צאָהלענדיג פאר די דאָזיגע באקוועמליכע קייטען א באשטימטע סומע יעדע וואָך. דאָך פלעגען אָט די לייט קומען גאנץ וועניג אין באַריהרונג מיט די אייגענטליכע באוואוינער פון'ס „איי“־באטאליאָן.

דעם 17טען אויגוסט האָבען די ענגלישע צייטונגען געבראכט דעם באַריכט, אז דער „ראַיאַל עדוואַרד“ מיט איבער טויזענט סאָל־דאטען איז פארוונקען געוואָרן פון א פינדליכער סוכמאדין. אָט די ידיעה האָט אונזערע פאטריאָטען ווידער אמאָל געגעבען די געלע־גענהייט פאר א ליארמענדער מאניפעסטאציע אין'ס לאַגער. זיי האָבען זיך אויפגעפיהרט ווי די משוגעים, און עס האָט גארנישט געוואָלט נעמען קיין סוף צו די הורא־געשריען. איך ווייס ניט, וואָס עס וואָלט געשעהן אין אן אינטערנירונגס־לאַגער אין דייטשלאַנד, ווען עס שפּילען זיך דאָרט אָפּ אזעלכע זאַכען. ביי אונז איז קיין אנדער זאך ניט געשעהן, נאָר דאָס וואָס דער קאָמאנדיר האָט אויף מאָרגען אין דעם „קאָמפאונד“ געהאלטען א קורצע רעדע, אין וועלכער ער האָט צווישען אנדערעס ערקלערט, אז ער באדויערט די מאניפעסטאציע פון פאָריגען אָווענט צוליעב אונזערטוועגען אליין. ער האָט פארשטעהן, האָט ער געזאָגט, אז אלס דייטשען זאָלען מיר האָבען דעם וואונש, אז אונזער לאַנד זאָל ארויסגעהן זיגרייך פון דער איצטיגער מלחמה, אָבער עס איז איהם שווער צו באַגרייפן, ווי אזוי מען קאָן אויף אזא טאקטלאָזען אופן אויסדריקען די פרייד אויף דעם אונטערגאנג פון א שיף מיט זיין גאנצער מאַנשאַפּט. „ב'גלויב, אז איך קאָן זאָגען באשטימט,“ האָט ער ערקלערט, „אז דאָס וואָלט געווען אוממעגליך צווישען ענגלענדער.“

נאָך די דאָזיגע ווערטער האָט ער אונז שטיל געגריסט און איז אוועק. די מעהרסטע פון אונז האָבען, פארשטעהט זיך, געפיהלט, אז ער איז גערעכט געווען. פילייכט איז עס ניט געווען גאנץ ריכטיג פאראנטוואָרטליך צו מאַכען דעם גאנצען לאַגער פאר די נאָריש־דרייסטע האנדלונגען פון עטליכע פוסטע קעפּ. גראַבע יונגען זיי-

געקאנט אָננעמען, אז דער מאן זאָל טאָן א זאך וואָס איז געווען געגען זיין טיפסטער איבערצייגונג. איך האָב זיך דערום גלייך ערקלערט סאָלידאריש מיט איהם און איך האָב אין קורצע ווערטער באגרינדעט מיין שטאַנדפונקט. קארל'טשיק און פאסטאָר שמידט, דער קפאָיטאן פון דער דריטער קאָמפאניע, האָבען אין אלצדינג איינגעשטימט מיט מיר. דערמיט האָט זיך די זאך געענדיגט, וואָר-רים אויך די איבעריגע קאָפיטאנען האָבען קיין אנדער ברירה ניט געהאט, הגם א טייל פון זיי זיינען גאָרנישט געווען צופרידען מיט אַט דעם נייעם קריזיס.

די פארוואַמלונג פון די קאָפיטאנען האָט באַאויפטראגט פאסט-טאָר שמידט און מיר, אויף א פרינציפיעלען און זאכליכען אופן צו-זאמענצופאַסען די איינצעלנע פונקטען, וועלכע האָבען אונז באַ-וואויגען צו נעמען אונזער שטעלונג, און עס איבערגעבען דעם קאָ-מאנדיר. מיר האָבן זיך גלייך גענומען צו דער ארבייט, אבער איי-דער מיר האָבען נאָך צייט געהאט זי צו פאַרענדיגען, איז שוין פאַרגעקומען אן ענדערונג אין דער לאגע. דער קאָמאנדיר האָט זיך, ווייזט אויס, דערוואוסט וועגען דער אויפֿרעגונג אין'ס לאגער, פיר-לייבט האָט ער אויך אליין גרינדליכער נאָכגעדענקט איבער דער פראגע, — קורץ און גוט, ער האָט געשיקט רופען מונדינג'ן צו זיך אין צימער און האָט איהם ערקלערט, אז ער האָט אבסאָלוט ניט די אַבזיכט איהם אריינצוברענגען אין א קאָנפליקט מיט זיין געוויסען, אָבער אין דעם פאל האנדעלט עס זיך איבערהויפט ניט וועגען קריגס-ארבייט. מונדינג האָט איהם געענטפערט, אז אלס געפאַנ-גענער קאָן ער ניט אָפגעבען קיין אורטייל איבער דעם, וואָס פאר א צוועק די ענגלישע רעגירונג האָט מיט דער צוזאמענשטעלונג פון די דאָזיגע ליסטען, אבער ער מוז זיך אבסאָלוט אָפזאָגען דערפון אויף וואָס פאר עס איז אופן צו דינען אלס אינסטרומענט פאר אזעלכע זאַכען. דערמיט איז די אָנגעלעגענהייט פאַרלויפֿיג געווען ערליידיגט, אבער איך האָב אינסטינקטיוו געפיהלט, אז ווייטערע צוזאמענשטויסען זיינען געווען אומפארמידליך. אויך מונדינג האָט עס געפיהלט. אחוץ דעם איז איהם דאָס לעבען דאָ געוואָרן

ארום ענדע אויגוסט האָט זיך צווישען מונדינג'ן און דעם קאָ-מאנדיר געמאכט דער ערשטער צוזאמענשטויס, וועלכער האָט שיער ניט געפיהרט צו א נייעם אויפרוהר אין לאַגער. דער קאָמאנדיר האָט געקריגען א באַפעהל פון'ם קריגס-מיניסטערום צוזאמענצו-שטעלען א ליסטע פון אלע אייזענדרעהער, מעכאניקער א. א. וו., וואָס האָבען זיך געפונען אין לאַגער, און וועלכע זיינען געווען גרייט צו ארבייטען ביי זייער פאך אויף דרויסען, אויסערהאלב דער גע-פאנגענשאפט. ס'איז געווען גאנץ קלאָר, אז עס האָט זיך אין דעם דאָזיגען פאל געקאנט האַנדלען בלויז וועגען קריגס-ארבייט. ווען דער אלטער האָט אַלדאָ אויפגעפאָדערט מונדינג'ן און די אנדערע צוויי באַטאָליאָן-פיהרער צוזאמענצושטעלען אזעלכע ליסטען אין זייערע באַטאָליאָנען, האָט זיך מונדינג גאנץ דייטליך ענטזאגט צו דערפיר-לען זיין וואונש. ער האָט איהם גאנץ אָפּען ערקלערט, אז פאר איהם האַנדעלט זיך דאָ וועגען א פראגע פון געוויסען, און אז ער וועט קיינמאָל ניט צולעגען זיין האַנד דערצו, צו באוועגען זיינע לאַנדס-לייט, זיי זאָלען מאכען קריגס-ארבייט פאר דער ענגלישער רעגירונג. אזוי ווי מונדינג איז פון די דריי באַטאָליאָן-פיהרער געווען דער איינציגער, וועלכער האָט גענומען אָט די שטעלונג, איז דער אלטער געוואָרן מלא רציחה און געשריען אויף מונדינג'ן, אז אין דעם פאל מוז ער ציהען די קאָנזעקוענצען און זיך צוריקציהען פון זיין שטעלע אלס באַטאָליאָן-פיהרער. מונדינג האָט ניט איבערגעטראכט קיין רגע, האָט ארונטערגענומען זיין רויט בענדעל פון אָרם און דעזיגנירט.

ווען ער איז באלד נאָכדעם צוריקגעקומען אין באַטאָליאָן און האָט אונז איבערגעגעבען וואָס צווישען איהם און דעם קאָמאנדיר איז פאָרגעקומען, האָבען זיך די קאָמפאניע-פיהרער גלייך פאָרזא-מעלט, כדי צו נעמען א שטעלונג צו דער פראגע. בעת מיר האָבען אָפּגעהאלטען אונזער זיצונג, איז איבער'ן גאנצען באַטאָליאָן ענט-שטאנען א גרויסע אויפרעגונג, וואָרים די נאָכריכט האָט זיך שנעל פארשפרייט איבעראל. ס'האָט קיין שום ספק ניט געקאנט זיין, אז מונדינג איז גערעכט געווען, און מען האָט אויף קיין פאל ניט

געווען באקאנט מיט זיין שטעלונג, האָב איך איהם געהאלטען פאר אַ פאסטאָר פון'ם געווענליכען שניט, און אצונד האָב איך צו מיין איבעראשונג געמוזט אויסגעפינען, אז דער דאָזיגער מאן איז אויך געווען אן אמת'ער קריסט.

ווען ער האָט מיר פארזיכערט, אז ער איז פולשטענדיג איינ-פארשטאַנען מיט די אויספיהרונגען, וואָס איך האָב געמאכט אין מיינע פאָרטראַגען, האָב איך זיך ניט געקאָנט צוריקהאלטען איהם צו זאָגען, אז ער מוז אין דעם דאָזיגען פאל זיין א ווייסער ראָב, מחמת זיינע קאָלעגען וואלטען ניט אזוי לייכט געקאָנט אָננעמען מיינע אידעען. דערויף האָט ער מיר געענטפערט, אז ער געהערט ניט צו קיין אַפיציעלער קירכען-געמיינדע, נאך מעהר, ער פארטרעט דעם שטאַנדפונקט, אז פאר אן אמת'ן קריסט איז אינערהאלב דער קירכע קיין פלאץ ניטאָ. אצונד איז מיר דער מאן ערשט געוואָרן אינטערעסאַנט, און איך האָב זיך פון איהם דערוואוסט, אז באלד אין אָנפאַנג פון דער מלחמה האָט ער פאר זיין געמיינדע גערעדט געגען דעם קריג און איהם באצייענעט אלס א פארברעכען געגען גאָט און די מענשען. גלייך נאָכדעם האָט מען איהם געגעבען א וואונק פון אויבען, אז ער זאָל אָפּשטעלען זיינע דרשות געגען קריג, אויב ניט, וועט מען זיין געצוואונגען איהם אוועקצושיקען אין אַן אינטערנירונגס-לאַגער. ער איז געבליבען טריי זיין איבערצייגונג און האָט אויסגעוועהלט דאָס לעצטע.

זינט דאן פלעגען מיר עפטער ריידען צוזאַמען, און איך האָב אין דעם פאסטאר דערקענט א גרונדערהרליכען, הויך-ענטוויקעלטען באַראַקטער, וועלכער איז ניט געווען פעהיג צו קיין נידעריגער האנדלונג. ער פלעגט ריידען מיט גרויסער לייעבע וועגען זיין פאמיליע און פלעגט שטאַרק באדויערן וואָס מען האָט איהם אוועקגעריסען פון א טעטיגקייט, וועלכע האָט איהם פארשאפט פיעל פרייד. וואָס עס האָט זיך מיר באזונדערס געוואָרפען אין די אויגען, איז געווען דער אומשטאַנד, וואָס ער האָט קיינמאָל קיינעם ניט פאראורטיילט און האָט געהאט א גוט וואָרט פאר יעדען וואָס איז געקומען מיט איהם אין באַריהרונג. דורך מיינע פאָרטראַגען איז ער ערשט ריכ-

גאנץ אומערטרעגליך. זיינע בעסטע באקאנטע האָבען זיך שוין גע-
האט אריבערגעקליבען אויף דער „אייל-אָה-מען“. דערצו איז נאָך
געקומען דאָס וואָס ער האָט געמוזט זיך פארטיידיגען געגען די
נידעריגסטע אינטריגעס און פארשווערונגען אין זיין אייגענעם
קרייז, אזוי אז עטליכע וואָכען נאָך דער דאָזיגער פאסירונג האָט ער
געבעטען דעם קאמאנדיר, אז ער זאָל איהם ארויפשמעלען אויף דער
ליסטע צוזאמען מיט די אנדערע, וועלכע האָבען געדארפט מיט
דעם נעקסטען טראַנספארט אָפגעשיקט ווערן נאָך „אייל-אָה-מען“.
דער אלטער האָט אויפגענומען מונדינג'ס באשלוס, ניט זאָגענדיג
קיין וואָרט אפילו געגען דעם.

אין מיין באשרייבונג פון'ם לעצטען קריזיס האָב איך אויך
דערמאָנט דעם נאָמען פון'ם פאסטאָר שמירט, וועלכער איז צו
יענער צייט געווען קאפיטאן פון דער דריטער קאמפאניע. דער
פאסטאָר איז אָהן צווייפֿעל געווען איינע פון די מערקווירדיגסטע
פערזענליכקייטען אין אונזער מיט און איינער פון די אויסגעציי-
כענסטע מענשען, מיט וועלכע איך בין ווען עס איז געקומען אין
באריהרונג. פאר דער מלחמה איז ער געווען דער פאָרשטעהער פון
א קליינער זעלבסטשטענדיגער רעליגיעזער געמיינדע אין א קליינער
ענגלישער שטאָט, וועמעס נאָמען ס'איז מיר ארויס פון זינען. הגם
ער האָט זיך שוין אויף'ן „ראַיאַל עדוואַרד“ געפונען צווישען אונז,
האָט ער דאָרט קיינמאָל ניט געצויגען מיין אויפמערקזאמקייט.
ערשט אין אלעקסאנדרא פעלעס זיינען מיר געוואָרן באקאנט. איין
טאָג, ווען איך בין געזעסען אויף'ן גרויסען באלקאן אויף א באַנק
און איך האָב ארונטערגעקוקט אויף דער שטאָט, האָט ער זיך צו-
גערוקט צו מיר און האָט מיך אריינגעצויגען אין א געשפרעך. צו
מיין ערשטוינונג האָב איך זיך דערוואוסט, אז ער האָט רעגעלמעסיג
באזוכט מייןע פאָרטראַגען אין טעאטער און אז ער איז געווען
שטארק פאראינטערעסירט אין זיי. א קורצע צייט פאר דעם האָב
איך געהאט געהאלטען זעקס פאָרטראַגען איבער „לעוו טאָלסטאָי
אלס קינסטלער און סאָציאל-פילאָזאָף“, וועלכע האָבען געמאכט אויף
איהם א שטארקען איינדרוק. אזוי ווי איך בין נאָך דאמאָלס ניט

פון אלץ א דירעקטער רעזולטאט פון'ם מענשליכען צוזאמענלעבען און פון די געזעלשאפטליכע באדערפענישען. יעדע מאָראל געפינט סוף כל סוף איהר ערקלערונג אין דער געזעלשאפטליכער עקזיסטענץ פון'ם מענשען. אלע זיטען, מנהגים און אלגעמיינע געוואוינהייטן טען האָבען געמוזט ענטשטעהן אויף אזא'ן אופן און האָבען שפּעטער געפונען זייער גייסטיגע באַטאָנונג אין די פאַרשידענע רעליגיעזע און פילאָזאָפישע סיסטעמען פון די מענשען.

כ'האָב געפיהלט, אז איך האָב דאָ אָנגעריהרט א פונקט, וועלכער האָט איהם אָפּט געמוזט אריינווארפען אין צווייפּעל, וואָרים ער האָט ניט געהאט קיין שום ממשות'דיגעס ארויסצושטעלען געגען מייןע אויספיהרונגען, נאָר ער האָט בלויז ערקלערט, אז איך בין אין דער ווירקליכקייט א בעסערער קריסט ווי מיליאָנען אנדערע, פאר וועמען דאָס קריסטענטום איז געוואָרן בלויז אויסערליכע דעקאָראציע.

דער אַרעמער פּאַסטאָר! זיינע טעג אין אלעקסנדרא פעלעס זיינען געווען געזעהלט, און ס'איז ווידער אמאָל געווען זיין מוטיגע שטעלונג פאר זיין איבערצייגונג, וואָס האָט איהם געזאָלט אריין וואַרפען אין א צרה.

אין די ערשטע טעג פון סעפטעמבער איז אנטלאָפּען א מאן פון דער דריטער קאָמפּאניע, וואו פּאַסטאָר שמידט איז געווען קאפיטאן. דאָס איז צוגעגאנגען אזוי געהיים, אז די ענגלישע באַאמטע האָבען זיך צוערשט ניט געכאַפּט און ניט געהאט קיין שום אהנונג דערפון. ס'האָט זיך געהאנדעלט וועגען א מאן וואָס האָט זיך גערופען מיט דעמזעלבען נאָמען ווי דער פּאַסטאָר, א געוויסער שיפס-קאפיטאן שמידט, וועמען די ענגלענדער האָבען מיט א שטיקעל צייט צוריק געהאט געפאנגען. ער איז פריהער א לאַנגע צייט ארומגעפאָהרען אויף א האַלענדישער שיף און האָט קענטיג זעהר פאָרזיכטיג צוגעגרייט זיין אנטלויפּען.

אין יענער צייט פלעגט מען נאָך יעדען מיטוואָך נאָכמיטאג פיהרען אין דייטשען האָספיטאל, אין דאָלסטאָן לעין, אזעלכע געפאנגענע, וועלכע האָבען געליטען פון אויגען-קראַנקהייט אדער וואָס

טיג באַקאנט געוואָרן מיט די לעהרען פון טאָלסטאָי, וועמען ער האָט ביז אַהער געקענט בלויז אלס פארטרעטער פון'ס פאסיווען ווידערשטאנד און פון וועמען ער האָט אחוץ די ראָמאנען געהאט געלייענט בלויז א פאַר קלענערע שריפטען. וועגען טאָלסטאָי'ס אַפּאָגונג פון'ס שטאַט און פון'ס אייגענטום האָט ער פריהער גאַרנישט געוואוסט, און גראַד אָט די פראַגען האָבען איהם איצט שטאַרק באשעפטיגט. ווען איך האָב איהם איינמאָל ערקלערט די היסטאָרישע צוזאמענהאַנגען צווישען דעם מאָדערנעם מיליטאַריזם און דעם קאפיטאַליסטישען שטאַט, האָט ער אַ היבשע וויילע נאָכ-געדענקט און געזאָגט:

„איך מיינ, איהר זיינט גערעכט. וואָס לענגער איך טראכט ווע-גען דעם, אלץ שטארקער ענטוויקעלט זיך ביי מיר די איבערצייגונג, אז דער שטאַט אין זיין היינטיגער פאָרם איז די אָרגאַניזירטע אומפריינדליכקייט.“

ווען איך האָב איהם אויף זיין פאַרלאַנג גרינדליכער ערקלערט מיינע אייגענע אַנשוואונגען, האָט ער געזאָגט, אז ער קאָן נאָטירליך מיט דעם גרעסטען טייל דערפון זיין איינפארשטאנען, נאָר עס וואונ-דערט איהם וואָס מיר גיבען ניט קיין שום באדייטונג דער לעהרע פון דער קריסטליכער ערלייזונג און לאָזען קענטיג אין גאַנצען ארויס פון אויג די טיפע אינערליכע מאָראל פון'ס קריסטענטום. כ'האָב געזוכט איהם צו געבען צו פאַרשטעהן, אז די אירעע וועגען דער ערלייזונג דורך דעם כלומר'שטען זוהן פון נאָט שליסט איבערהויפט ניט איין אין זיך קיין טיפערן זין. נאָר דאן ווען מען באטראכט יעזוס'ן אלס מענש און בלויז אלס מענש, קריגט זיין אָפּפער פאר זיין לעהרע א באדייטונג. פאַסט מען איהם אבער אויף אלס גאָט, דאן איז די אירעע וועגען דעם כלומר'שטען אָפּפער וואָס ער האָט געבראכט, דירעקט אומזיניג, ווייל אין דעם דאָזיגען פאַל קאָן מען ניט לויז ווערען פון'ם געדאַנק, אז א גאָט וואָלט געדארפט קאָנען געפינען א לייכטערן וועג פאר דער ערלייזונג. אָבער וואָס איז שייך צו דער מאָראל, האָב איך אויסגעפיהרט, האָט זי פאר איהר אור-שפרונג ניט צו פאַרדאַנקען קיין שום רעליגיאָן, נאָר זי איז גיכער

זאָר. לויט זיין ערקלערונג האָט זיך דאָס אנטלויפֿען אָפּגעשפּילט אויף פּאָלגענדען אופן:

אייניגע מאַטראָזען אין לאַגער האָבען זיך צום צייט־פּאַרטרייב אויסגעבויט קליינע מיניאַטור זעגעל־שיפלעך און האָבען געקריגען אן ערלויבעניש פּונ'ם קאָמאַנדיר ארומצופּאָהרען מיט זיי אויף אַ קליינעם טייכעל וואָס האָט זיך געפונען אויף דער מזרח־זייט פּונ'ם „פעלעס“. דאָס איז איבעריגענס א באַלעבטער ספּאָרט אין ענג־לאַנד. אזוי ווי דאָס טייכעל האָט זיך געפונען אביסעל אויסער־האַלב פּונ'ם גדר פון שטעכיגע דראָהט, מיט וועלכען דער לאַגער איז געווען ארומגערינגעלט, פלעגט מען אויסשטעלען וואַכען אין דער צייט וואָס די געפאנגענע פלעגען דאָרט ארומפּאָהרען. אָבער אפנים אז די באַוואַכונג האָט געמוזט זיין שוואַכליך, וואָרים ס'איז דעם קאַפיטאַן שמידט, וועלכער פלעגט רעגעלמעסיג אָנטייל נעמען אין דעם דאָזיגען ספּאָרט, געלונגען זיך צו באַהאַלטען אין א גריבעל. דער מאַטראָז קליין האָט איהם צוגעדעקט מיט אלערליי בלעטער, און ער איז דאָרט געלעגען רוהיג ביז עס איז פינסטער געוואָרן. דאן האָט ער בלויז געדארפט אריבערקלעטערן איבער א וואנט פון ברע־טער, און ער איז געווען א פרייער מענש.

כדי צו האַלטען דעם קאַפיטאַן'ס אנטלויפֿען אזוי לאַנג ווי מעג־ליך געהיים, האָבען א פאָר געפאנגענע, וועלכע האָבען געוואוסט פּונ'ם סוד, אָנגעווענדעט א גאנץ איינפאכען מיטעל: אזוי ווי מען האָט זינט ארנדט'ס אנטלויפֿען אויפגעגעבען די צעהלונגען ביי די בעטען, און די געפאנגענע זיינען געצעהלט געוואָרן אין דערפריה, ווען מען האָט פּאַרלאָזען דעם זאָל, און פאַרנאָכט, בעת מען האָט געדארפט צוריק אריינגעהן, האָט מען געמוזט זאָרגען דערפאר אז די צעהלונגען זאָלען שטימען. וואָרים די פּראָצעדור איז צוגעגאנגען אויף א שטרענגען אופן, אונטער דעם קאָנטראָל פון אן אָפיציר, א סאַרדזשענט און א קאָרפּאָראַל. נו, האָט זיך אויף דער רעכטער זייט פון אונזער באַטאַליאָן־פּלאַץ געפונען דער שוין דערמאָנטער „איטאַליענישער גאַרטען“, וועלכער איז אין אָנהויב געווען צוגעגנליך בלויז פאר די באַוואוינער פון דעם באַטאַליאָן „סי“. א דאנק די באַ-

פאר עס איז אנדער איבעל, וואָס מען האָט ניט געקאָנט אויסקורירן אין'ס לאַגער גופא. געווענליך האָט עס זיך געהאנדעלט ווערן איינעם אָדער צוויי מענשען, וועלכע פלעגן באַגלייט ווערן פון א סאָלדאט. דער סאָלדאט האָט געהאט א באַפעהל צו ווארטן אין שפיטאַל ביז די פּאַציענטען זיינען באהאנדעלט געוואָרן, און דערנאָך האָט ער זיי געמוזט צוריקברענגען אין לאַגער. אָבער די סאָלדאטען פלעגן דאָס רוב ניט נעמען אזוי פינקטליך און ערנסט דעם באַפעהל, און פאר א שילינג אָדער צוויי זיינען זיי גערן געווען גרייט איבערצולאָזן די געפאנגענע אויף א פאָר שטונדען אליין. שפּעטער פלעגט מען זיך צו א באַשטימטער צייט טרעפן אויף א געוויסעם, פון פריהער אָפגעמאַכטען פלאץ, און פון דאָרט פלעגט מען געהן צוזאמען צוריק אין לאַגער.

דער קאפיטאן שמידט האָט אלץ עטליכע מאָל באזוכט דעם דייטשען האָספיטאַל, כלומר'שט צוליעב א געמאכטער קראנקהייט, און ווי עס ווייזט אויס, האָט ער די עטליכע באזוכען באנוצט דער צו צו מאכען די נייטיגע פאַרבארייטונגען פאר זיין אנטלויפען. אלס קאפיטאן, וועלכער איז יאָהרען-לאַנג ארומגעפאָהרען צווישען האָללאנד און ענגלאַנד, האָט ער אָהן צווייפעל געהאט גוטע פארבינדונגען, און נאָכדעם ווי ער האָט געקריגען פריינט וואָס זיינען געווען גרייט איהם מיטצונעמען קיין האָלאַנד, האָט ער בלויז געדארפט אין א באַשטימטער צייט זיך ארויס'גנב'ענען פון "פעלעס" און פון דאָרט געהן דירעקט צו דער שיף וואָס האָט איהם אוועקגעפיהרט פון ענגלאַנד. אזוי גיך ווי ער איז אָנגעקומען אין האָלאַנד האָט ער געשריבען צום קאמאנדיר א פאָסט-קארטעל, אין וועלכען ער האָט איהם מודיע געווען וועגען זיין געלונגענעם אנטלויפען.

די פראַגע איז נאָר געווען, ווי אזוי האָט ער זיך געקאָנט ארויס'גנב'ענען פון'ס "פעלעס". וועגען דעם זיינען די באאמטע קינמאָל ניט געוואָרן גאנץ קלאַר, און אויך צווישען די געפאנגענע זיינען געווען בלויז געזעהלטע עטליכע, וועלכע האָבען געהאט אן אהנונג דערפון. אויך איך האָב פון גאַרנישט געוואוסט, ביז דער מאַטראָז קליין האָט מיר ערשט מיט עטליכע וואָכען שפעטער ערקלערט די

איין זונטאג פארמיטאג — ס'איז געווען אומגעפעהר עלף אזוי-גער — איז פלוצלינג געקומען א באפעהל זיך צו שטעלען ביי די בעטען פאר א „ראַלקאַל“. זאָגאר דער גאָטעס-דינסט אין'ס טעא-טער איז פלוצלינג איבערגעריסען געוואָרן, און מען האָט די געפאנ-גענע צוריקגעטריבען אין דעם באַטאָליאָן-זאַל. מונדינג און דער פאסטאָר האָבען אצונד געפונען פאר ראטזאם צו לאָזען וויסען דעם קאמאנדיר, אז עס פעהלט א מאן פון דער דריטער קאמפאניע. דער אַלטער איז, פארשטעהט זיך, ווידער ארויס פון די כלים און האָט געשאַלטען אויף וואָס די וועלט שטעהט. ווען ער האָט ענדליך געפרעגט דעם פאסטאָר, זינט ווען דער מאן פעהלט, האָט איהם דער דאָזיגער, וועלכער האָט ניט געקאָנט זאָגען קיין ליגען, געענט-פערט: „זינט דריי טעג.“ דאָ איז דעם אלטען שיער דער אַטעם אויסגעגאנגען פאר כעס, און ער האָט אָנגעהויבען צו ליארעמען ווי א משוגענער. ווען ער האָט זיך נאָך אמאָל געווענדט צום פאסטאָר און מיט צאָרן איהם געפרעגט, פארוואָס ער האָט איהם פריהער ניט געלאָזט וויסען וועגען דעם, האָט איהם דער דאָזיגער גאנץ רוחיג געענטפערט, אז ער פיהלט זיך ניט פארפליכטעט צו טאָן פאָליצי-ארכייט. מונדינג האָט זיך געשטעלט אויף דעם זעלבען שטאנד-פונקט. אצונד איז דער אַלטער געבליבען אָהן לשון. ער האָט עס, ווייזט אויס, ניט ערווארטעט. שפעטער, ווען ער האָט רוחיג בא-טראכט די זאך, האָט ער אָהן צווייפעל געמוזט איינזעהן, אז דער פאסטאָר איז גערעכט געווען, אָבער ער האָט איהם קיינמאָל ניט געקאָנט פארגעסען פאר זיין האנדלונג.

אין „בי“ האָט זיך אצונד איבערגע'חזר'ט דאסזעלביגע בילד ווי דאָן, ווען ארנדט איז פארשוואונדען. דער גאנצער באַטאָליאָן איז איינגעשלאָסען געוואָרן, בעת ווען די אנדערע צוויי באַטאָליאָנען האָבען געקאָנט ארויסגעהן אין'ם „קאמפאונד“. דאָ זיינען די גע-פאנגענע געוואָרן ווילד. אייניגע האָבען ארונטערגעריסען דעם פאר-קען אין'ם „איטאליענישען גארטען“, וואָס האָט אונז אָפגעטיילט פון „סי“, און זיינען אויף אזא'ן אופן ארויס אויף דער פריי. דאָס איז געווען אן אָנפאנג וואָס האָט אונטער אומשטענדען געקאָנט

מיהונגען פון אונזער באַטאַליאָן-פיהרער האָט דער קאָמאנדיר ענד-
ליך איינגעוויליגט אוועקצושטעלען אין מיטען פון דעם גרויסען
הויף א פארקען דריטהאלבען מעטער די הויך, אזוי אז מיר האָבען
געהאט א העלפט פון'ם הויף פאר זיך און מיר זיינען דורכדעם גע-
ווען אימשטאנד אויך נאָך דער אווענט-צעהלונג צו פארברענגען א
פאָר שטונדען אויף דער פריי.

אזוי ווי די פארנאָכטיגע צעהלונג איז אין אלע דריי באַטאַליאָן-
נען פאָרגעקומען אין דערזעלבער צייט, האָט יעדען אָווענט פון'ם
„סי“-באַטיליאָן בלוז אין מאן פון די שוין איבערגעצעהלטע גע-
דארפט אריבערקלעטערן איבער'ן פארקען, כדי צו זיין ביי אונז אין
באַטאַליאָן. די ערשטע צעהלונג האָט נאָטירליך ניט געשטימט, אזוי
אז מען האָט גלייך געמוזט מאכען א צווייטע. דערווייל איז דער
מאן פון „סי“ שוין געווען ביי אונז אין באַטאַליאָן, און אצונד האָט
עס געשטימט. דאָס מערקווירדיגסטע איז געווען, וואָס די ידיעה
וועגען קאפיטאן שמידט'ס אנטלויפען האָט זיך אויף אן אומגלויב-
ליך שנעלען אופן פארשפרייט אין גאנצען לאַגער. מען האָט איבער-
ראל גערעדט דערפון. אָבער ניט קוקענדיג דערויף זיינען פארביי
גאנצע דריי טעג, ביז די ענגלישע פארוואלטונג האָט עס ענדליך
דערשמעקט. דעם סארדזשענט אייווענס איז פאָרגעקומען מאַדנע,
וואָס די ערשטע צעהלונג אין „בי“ האָט קינמאָל ניט געשטימט,
בעת ווען די צווייטע איז שטענדיג געווען ריכטיג. פיליכט האָט
אויך די באנעמונג פון די געפאנגענע ארויסגערופען אין איהם א
געוויסען פארדאכט. יעדע דאָפעלטע צעהלונג פלעגט געווענליך
שטענדיג באגעגענט ווערן מיט דער שטאַרקסטער אומצופרידענקייט
און עס איז אויך ווירקליך ניט געווען קיין אנגענעמע זאך. אָבער
זינט די לעצטע דריי טעג האָבען זיך די געפאנגענע אונטערוואָר-
פען אונטער דער דאָזיגער פאָרצעדור מיט דער גרעסטער בארייט-
וויליגקייט, און די נאכריכט, אז עס מוז נאָך אמאָל געצעהלט ווערן,
וועלכע פלעגט געווענליך אויפגענומען ווערן מיט דעם גרעסטען
פראַטעסט, איז איצט פון אלעמען באַגעגענט געוואָרן מיט א פרעה-
ליך געמיט. דאָס איז געווען פארדעכטיג.

אינטערנירונגס-לאַגער צווישען אייערע לאַנדסלייט. ווי אזוי וואָלט
איהר אלס מאן געהאנדעלט אין אן עהנליכען פאַל?"

ווען איך האָב איהם געשטעלט די פראגע אין אַט דער דירעקטער
פאַרם, האָט ער גאָר אַהן צערעמאָניעס צוגעגעבען, אז ער וואָלט נאָ-
טירליך ניט געקאָנט אנדערש האַנדלען. אין א וויילע ארום האָט ער
מיך געפרעגט, צי איך פארטרעט דעם שטאַנדפונקט, אז א געפאנ-
גענער איז איבערהויפט בארעכטיגט צו אנטלויפן. ניט טראכטענ-
דיג קיין רגע אפילו האָב איך איהם געענטפערט:

"געוויס גלויב איך דאָס. ס'איז מיין טיפסטע און אינערסטע
איבערצייגונג, אז א געפאנגענער האָט דאס אומבאַשטרייטבאַרע
רעכט זיך צו פארשאפען די פרייהייט, וואו נאר עס מאכט זיך איהם
א געלעגנהייט דערצו, וואָרים דער פאקט אז מען האלט איהם גע-
פאנגען געגען זיין ווילען, איז די בעסטע באשטעטיגונג פון דעם
דאָזיגען רעכט."

"אין דעם פאַל," האָט ער געזאָגט, "מוזט איהר דאך אויך בא-
טראכטען פאר אן אומרעכט מצד די באאמטע, ווען זיי באשטראָ-
פּען א געפאנגענעם פאר א פאַרווך צו אנטלויפן."

"גאנץ געוויס," האָב איך געענטפערט. "די באאמטע באשטרא-
פּען דעם געפאנגענעם ניט דערפאר ווייל זיי איז געגעבען געוואָרן
דאָס רעכט דערצו, נאָר איינפאך ווייל זיי האָבען די מאכט."

אזוי ווי די ענגלישע צייטונגען האָבען מיט עטליכע טעג פאר
אונזער געשפרעך געבראכט די ידיעה וועגען צוויי ענגלישע ציוויל-
געפאנגענע וואָס זיינען אויף אן ערפאָלגרייכען אופן אנטלאָפּען
פון'ם אינטערנירונגס-לאַגער אין רוהלעבען, און וועלכע האָבען דורכ-
געוואנדערט צופוס גאנץ דייטשלאַנד, כדי צוצוקומען צו דער האָ-
לענדישער גרעניץ, וועלכע זיי זיינען אריבער בשלום, האָב איך איהם
אויפּמערקזאם געמאכט אויף דעם דאָזיגען פאַל. איך האָב איהם
געוויזען, ווי אזוי די גאנצע עפענטליכע מיינונג איז אייניג וועגען
דעם, אז ניט בלויז זיינען די צוויי געפאנגענע געווען בארעכטיגט
צו אנטלויפן, נאָר מען באטראכט זייער דרייסטע טאָט פאר א
באזונדער פארדינסט.

האַבען גאנץ שלעכטע פּאָלגען, וואָרים מען האָט נישט געקאָנט אננע-
מען, אז דער קאָמאנדיר וועט שטענדיג נאָכגעבען. אבער פאָרנאָכט
איז דער אדוואָקאט געקומען אין באַטאָליאָן און האָט ערקלערט און
דעם קאָמאנדיר'ס נאָמען, אז מען האָט נישט ברעה צו באַשטראָפּען
די געפאָנגענע, און אז מיר וועלען מאָרגען ווידער קאנען ארויס-
געהן אין'ס „קאָמפאונד“. זיינע ווערטער זיינען פון אלעמען אויפ-
גענומען געוואָרן מיט קענטיגער צופרידענקייט, און אין דעם באַ-
טאָליאָן האָט ווידער געהערשט רוה און פרידען.

אויף מאָרגען האָט מיך מיידזשאָר מאָט געשיקט רופען צו זיך
און מיך געבעטען, איך זאָל מאַכען מיט איהם א קליינעם שפּאַציר
אויף דער אויבערשטער טעראַסע, ווייל ער וואָלט גערן געוואָלט
זיך דורכריידען מיט מיר איבער פארשידענע זאכען. ער איז געווען
פריינדליך און העפליך ווי תמיד און איז גלייך, אָהן צערעמאָניעס,
צוגעטראָטען צו זיין ציעל, פרעגענדיג ביי מיר, וואָס איך דענק ווע-
גען די לעצטע געשההענישען אין'ס לאַגער. איך האָב איהם אויף א
רוהיגען און זאכליכען אופן ערקלערט, אז לויט מיין מיינונג זיינען
מונדיג און דער פאסטאָר אומבאדינגט גערעכט, וואָרים די טעטיג-
קייט פון די קאפיטאָנען איז באַשרענקט בלויז אויף די פראַגען פון
דער אינערליכער פארוואלטונג, אבער מען קאן אונטער קיינע אומ-
שטענדען נישט ערווארטען פון די מענשען, אז זיי זאָלען טאָן פאָ-
ליציירארייט פאר דער ענגלישער רעגירונג.

ער האָט מיך אויפּמערקזאם אויסגעהערט און דאן האָט ער
געזאָגט, אז ער באגרייפט גאנץ גוט, אז דער פאסטאָר האָט נישט
געקאָנט גלייך אויף'ן שטעל לאָזען וויסען דעם קאָמאנדיר וועגען
שמירט'ס אנטלויפען, אבער דאָס וואָס ער האָט די זאך געהאלטען
פארבאָרגען דריי טעג נאָכאנאנד קאן מען דאך נישט אזוי לייכט
דעכטפארטיגען. איך האָב איהם געענטפערט, אז איבער אזעלכע
זאכען וואָלט מען אים בעסטען געקאָנט אורטיילען, ווען מען זאָל
פראווען אליין זיך אריינשמעלען אין דער לאַגע פון'ס פאסטאָר.

„שטעלט זיך פאָר, מיידזשאָר“, האָב איך געזאָגט, „אז די ראָ-
לען האָבען זיך געביטען, און אז איהר אליין געפינט זיך אין אן

„אָבער ס'איז פאראן נאך א פונקט וואָס באשעפטיגט שטארק דעם קאמאנדיר.“ האָט ער דאן געזאָגט. „איחר ווייסט אז איחר און די איבעריגע קאפיטאנען קאנט צוקומען און ארומגעהן אין ערטער, וועלכע זיינען ניט צוגענגליך פאר די אנדערע געפאָר-גענע, און פון וואנען מען וואָלט געקאָנט אסך לייכטער אנטלויפֿען. דאָס הייסט, אז דער קאמאנדיר פארלאָזט זיך אויף די קאפיטאנען און האָט צו זיי א געוויסען צוטרוי, ווייל אנדערש וואָלט ער זיי דאך ניט צוגעלאָזט צו אזעלכע פלעצער. וואָלט איחר אלאָז ניט געקוקט אויף דעם צוטרוי, וואָס ווערט אויך געשענקט, און אויסגענוצט אייער שטעלע, כדי צו קאָנען בעסער דורכפיהרען א געפלאַנטען פאַרווד צו אַנטלויפֿען?“

ער האָט מיר אריינגעקוקט גלייך אין די אויגען, בעת ער האָט מיר געשטעלט די פראגע. איך האָב רוהיג אויסגעהאלטען זיין בליק און געענטפערט:

„זעלבסטפארשטענדליך קאָן איך אין דעם דאָזיגען פאַל ריידען בלויז פאר זיך אליין. און דאָ קאָן איך אייך זאָגען, אז עס איז קיינמאָל ניט געווען מיין טבע צו מיסברויכען א צוטרוי, וואָס מען האָט מיר געשאַנקען. ווען איך וואָלט אלאָז געהאט די אבויכט צו אַנטלויפֿען, וואָלט איך פריהער געפונען א וועג ווי אזוי זיך צוריק-צוציהען פון מיין שטעלע.“

„דאָס איז עס, וואָס איך האָב הויפטזעכליך געוואָלט וויסען.“ האָט ער געזאָגט, מיר געבענדיג די האַנד. „אייגענטליך האָב איך גאָר עפעס אנדערש ניט ערווארט פון איך.“

דאָס זאָגענדיג האָט ער זיך פריינדליך אָפגעזעגענט און איז אוועק, בעת ווען איך בין געגאנגען צוריק אין באַטאָליאָן און גלייך דערצעהלט מונדינג'ן וועגען דעם דאָזיגען געשפרעך אונזערן.

ס'איז מיר געווען גאנץ קלאָר, אז דער אלטער האָט אפריהער גערעדט מיט'ן מיידזשאָר איבער די זאכען און פיליכט אויך גע-פיהרט דערצו, אז יענער זאָל מיט מיר פארבינדען דעם שמועס. מען האָט דערום מיט א געוויסער זיכערקייט געקאָנט אָננעמען, אז דער מיידזשאָר וועט אויך איבערגעבען דעם קאמאנדיר וואָס ער האָט מיט מיר גערעדט. דאָס וואָס ער האָט זיך גראָד געווענדט צו

„איך אליין, האָב איך געזאָגט, „גראַטוליר די צוויי מענער צו זייער גליקליך געלונגענעם אנטלויפען און איך וואָלט עס פון האַר-צען באַדויערט, ווען זיי פאַלען דורך אין זייער אונטערנעמונג. דער-ביי איז מיר אַבסאָלוט אַלצאיינס, צי עס האַנדעלט זיך וועגען דייט-שען, ענגלענדער אָדער פראַנצויזען. פאַר מיר זיינען עס פריהער פון אַלץ געפאנגענע, וועלכע האָבען געבענקט נאָך דער פרייהייט, און אַט די בענקשאפט גיט זיי דאָס מאָראַלישע רעכט פאַר זייער טאַט.“

ס'איז קענטיג געווען, אז מיינע ווערטער האָבען געמאכט אויף איהם א שטאַרקען איינדרוק, וואָרים ער האָט מיר ניט אָפּ-געענטפערט מיט קיין איין וואָרט. ענדליך האָט ער מיר געזוכט צו ערקלערן, אז דער קאָמאנדיר קאָן דאָך ניט זיך פאַרהאַלטען גלייכ-גילטיג צו די אָפטע פאַרזוכען וואָס ווערן געמאכט צו אנטלויפען, מחמת עס ליגט דאָך אויף איהם א גרויסע פאַראַנטוואָרטליכקייט. דערפאַר איז עס באַגרייפליך, ווען ער טראכט און זוכט מיטלען און וועגען ווי אזוי אפצושטעלען אזעלכע פאַרזוכען אין דער צוקונפט. דערויף האָב איך איהם געענטפערט, אז איך קאָן זיך נאָטירליך אריינטראכטען אין דער לאַגע פון'ם אלטען מאַן, אָבער פאַרזוכען צו אנטלויפען קאָן מען ניט אין גאַנצען אָפּשטעלען, און ווען מען זאָל אפילו אָנווענדען מי יודע וואָס פאַר גרויסע און זיכערע מיט-לען.

„ווען א מענש נעמט זיך אריין פעסט אין קאָפּ צו אנטלויפען,“ האָב איך געזאָגט, „וועט ער שטענדיג פריהער אדער שפעטער אויס-פיהרען זיין פלאַן. עס זיינען אנטלאָפען מענער פון דער באַסטיל און פון די בלייקאַמערען פון ווענעציאַ, פאַרוואָס זאָל זיך ניט איינגעבען איינצעלנע מענשען צו אנטלויפען פון דעם אַלעקסאַנדראַ פעלעס, וואו עס זיינען פאַראַן אסך וועניגער הינדערנישען איבער-צוקומען? צו די דאָזיגע זאכען מוז זיך סוף כל סוף אויך דער קאָמאנדיר צוגעוואוינען.“

ער האָט זיך ניט געקאָנט העלפען און געמוזט צושטימען צו מיינע רייד.

קאפיטאן שמירט, וואָרים ער האָט ניט געהאט די מינדסטע אהנונג פון יענעםס פלענער. זיין איינציג פארברעכען איז באשטאנען אין דעם וואָס ער האָט זיך ניט ערנידעריגט צו ווערן א פאררעטער. איהם דערפאר צו באשטראַפֿען איז ווירקליך ניט געווען קיין נאָ-בעלע האנדלונג. אויך דער קאָמאנדיר אליין האָט געמוזט קומען צום שלום, אז דער פּאָסטאָר האָט אלס מאַן אנדערש ניט געקאָנט האַנדלען. אבער דער געדאנק, אז דעם קאפיטאן האָט זיך פאקטיש איינגעגעבען צו אנטלויפֿען, האָט דעם אַלטען ניט געלאָזט רוהען. ער האָט די דאָזיגע טאַט אנגענומען פונקט ווי א באליידיגונג, וועלכע מען האָט איהם פערזענליך אָנגעטאָן, און דערפאר האָט ער גע-האנדעלט אזוי אומגערעכט געגען דעם פּאָסטאָר. ווי שטאַרק דאס אַנטלויפֿען פון קאפיטאן שמירט איז איהם געגאנגען אויף די נער-ווען, באווייזט פאָלגענדער עפיוואָד: עטליכע טעג נאָכדעם ווי מען האָט זיך דערוואוסט וועגען דאס דאָזיגע אַנטלויפֿען, האָט דער אל-טער פארזאמעלט אלע קאפיטאנען פון'ם לאַגער ארום זיך און האָט אונז געהאלטען א רעדע, אין וועלכער ער האָט ערקלערט, אז ער האָט גאָרנישט צו דעם אַנטלאָפֿענעם דערפאר וואָס ער האָט געזוכט די פרייהייט, אָבער דער אופן ווי אזוי ער האָט דורכגעפיהרט זיין פלאַן איז שענדליך. ער האָט פארלאָזען דעם לאַגער ווי א גנב, אַנשטאָט זיך ארויסצורייסען מיט געוואלט, וואָס וואָלט געווען א מוטיגע האנדלונג. די היפלאָזע נאָאיוויטעט פון דער דאָזיגער אר-גומענטאציע האָט אונז פשוט ענטוואפענט. אזוי ווי עס וואָלט איבערהויפּט מעגליך געווען פאר אן אומבאָוואַפענטען מאן אויפצו-נעמען אן אָפּענעם קאמף מיט פּאַטרוּלען, וועלכע זיינען געווען בא-וואַפענט פון קאָפּ ביז די פיס.

ווען מונדינג האָט אויפגעגעבען זיין שטעלע, איז מען ווידער אַמאָל צוגעשטאנען צו מיר פון אלע זייטען, איך זאָל איבערנעמען זיין פלאַץ. די איבערגרויסע מערהייט פון'ם באַטאָליאָן האָט מיט באַשטימטקייט ערווארט, אז דאָס מאָל וועל איך זיך ניט אָפּוואַנען דערפון. אָבער די ערפאַרונגען פון דער לעצטער צייט האָבען מיר די זאך נאָך אַפּשטויסענדער געמאכט. וואָלט איך געהאט די מעג-

מיר, איז מיר אין'ס ערשטען מאָמענט פאַרגעקומען אביסעל זאָגן דערבאר, אבער ס'איז דאָך געווען באַגרייפליך. מען האָט אין דער פאַרוואַלטונג געוואוסט גאנץ גוט, אז איך האָב געהאט א ניש'קשה'דיגען איינפלוס אין לאַגער. מחמת דעם האָט מ'יין שטעלונג צו פאַרשידענע פראגען שטענדיג געהאט אן אינטערעס פאר דער מיליטער-פאַרוואַלטונג.

דער אלטער קאָמאנדיר איז אין יענער צייט שטארק געפלאגט געוואָרן פון זיין קראנקהייט, און עס איז געווען שווערער ווי ווען עס איז מיט איהם אויסצוקומען. אין „אַרדערלי רום“ האָבען זיך כמעט טאָגטעגליך אָפגעשפילט סצענעס, איבער וועלכע מען האָט בלויז געקאָנט שאַקלען מיט'ן קאָפּ, און ס'איז גאָרנישט אנגענעם געווען פאר די, וועלכע האָבען געמוזט אריינקומען אהין. דאָס וואָס דער אלטער מאַן איז געווען קראַנק און ליידענדיג, איז פון א ריין מענשליכען שטאַנדפונקט באטראכט געווען צו באַדויערן, אבער דאָס וואָס קרוב צו דריי טויזענד מענשען האָבען עס כמעט יעדע מינוט געמוזט פיהלען, איז געווען אן אומזין, א לעכערליכקייט. עס פלעגט אלזא אויך צווישען מונדינג'ן און דעם אלטען כמעט טאָג טעגליך קומען צו אלערליי רייבערייען, ביז עס האָט מונדינג'ן ענדליך דערעסען דער גאנצער עסק און ער האָט געמאכט א קורצען סוף דערצו, רעזיגנירענדיג פון זיין שטעלע אלס באַטאָליאָן-פיהרער. אין א קורצער צייט ארום איז ווידער אמאָל אָפגעגאנגען א טראנס-פאָרט פון דריי הונדערט געפאנגענע פון אונזער באַטאָליאָן צו דער „איל-אף מען“, און צווישען זיי איז אויך געווען מונדינג און דער פאסטאָר שמידט.

דאָס וואָס דער אלטער האָט פארשיקט מונדינג'ן נאָך „איל-אף-מען“ איז נאָך ווי עס איז געווען צו באַגרייפן, ווייל מונדינג אליין האָט עס אמאָל געהאט געבעטען. אָבער די דערווייטערונג פון'ם פאסטאָר איז געווען א קליינליכע האנדלונג, וואָרים פאסטאָר שמידט איז געווען אן עהרליכער און אויפריכטיגער מאַן, וועלכער איז קיינמאָל ניט געגאנגען אויף קרומע וועגען. מען האָט איהם אויף קיין פאַל ניט געקאָנט באַצייכענען אלס מיטהעלפער פון דעם

צעלנער קינסטלער און זיין ווערק האָבען זיך ענטוויקעלט. צייטענדיג ווייז פלעגט זיך באַווייזען איינער פון די צענוואָרס אין'ס טעאטער, אָבער מיסטענטיילס זיינען די פאַרזאַמלונגען אָפגעלאָפּען אָהן וואָס פאַר עס איז באַוואָכונג.

כ'האָב גראַד געהאַט אָנגעפאַנגען א נייע סעריע פון פאָרטראַגן גען איבער דער „ראַמאנטישער שולע אין דייטשלאנד“, ווען עס האָבען זיך מיר צום ערשטען מאל געשטעלט שוועריגקייטען אין וועג. דער ווידערשטאַנד איז געקומען פון דעם נייעם צענוואָר, וועלכער איז מיט א קורצער צייט פאַר דעם אריינגעטראָטען אין זיין שטעלע. פאַר די גאָר ערשטע געפאַנגענע איז ער אייגענטליך ניט געווען קיין נייער, וואָרים ס'איז געווען דערזעלבער הערר וו. מיט וועלכען מיר האָבען זיך שוין געהאַט באקענט אויף דעם „ראַיאַל עדוואַרד“. איך בין דאָרט בלויז א פאָר מאל געקומען אין באַריהרונג מיט דעם מאַן און איך האָב איהם דערום ניט גענוי געקענט. דאָ אָבער, וואו איך האָב אלס קאָמפּאניע-פיהרער געמוזט אָפט פאַרהאַנדלען מיט איהם, האָט ער זיך ארויסגעוויזען פאַר מיר פון דער סאַמע אומאַנגענעמסטער זייט. שוין דאס אויסערליכע אַלזיין פון'ס מאַן האָט געמאַכט אן אומגינסטיגען איינדרוק. ער האָט קיינמאל ניט געקאָנט קוקען א מענשען גלייך אין פנים אריין, און טאָמער האָט איהר געקוקט אויף איהם און איהם דורכגענומען מיט אייער בליק, האָט ער גלייך אראָפּגעלאָזט די אויגען, אזוי ווי מען וואָלט איהם געכאַפט ביי דער האַנד מיט עפעס א שלעכטער טאַט. ווען מען האָט גערעדט מיט איהם, האָט מען שטענדיג גע- האט דאָס געפיהל, אז מען מוז זיין פאָרזיכטיג, אז מען מוז זיך היטען פאַר איהם. דערביי האָט ער שטענדיג ארויסגעצייגט א מין קריכערישע פריינדליכקייט, אבער אָהן וואָס פאַר עס איז וואָרס געפיהל. ער איז געווען אויסערגעווענליך נייגעריג און האָט אויס- גענוצט זיין אַמט אלס צענוואָר אריינצושטעקען זיין נאָז אין די אינטימסטע פאמיליע-פאַרהעלטענישען פון די געפאַנגענע, וועלכע זיינען איהם אבסאָלוט ניט אָנגעגאנגען — אן אייגענשאפט, וועלכע מען געפינט זעלטען ביי ענגלענדער. ער איז געשטאַנען איז פאַר-

ליכקייט צו אַרבייטען מיט א מאן ווי מיידזשאר מאַט, דאן וואָלט
אײַך פיליכט איינגעגאנגען אויף דעם אקגעמיינעם פאַרלאַנג פון
מיינע ליידענס-חברים, אָהן זיך לאַנג צו לאָזען בעטען. אבער מיט
דעם אַלטען, פון שווערער קראַנקהייט געפלאַנטען קאָמאָדיר איז
געווען אוממעגליך לאַנג אויסצוקומען, אזוי אז אײַך האָב זאָגאר נישט
געוואָלט מאַכען קיין פאַרוואַך. אײַך האָב דערום אין קורצע ווערטער
ערקלערט מיינע מיטגעפאָנגענע, אז אײַך בין אויך אויף ווייטער
גרייט צו אַרבייטען אין די אינטערעסען פון'ס באַטאָליאָן, אבער
צוליב גוט-דורכגעטראַכטע אורזאכען קאָן אײַך נישט אָננעמען די
שטעלע אלס באַטאָליאָן-פיהרער. ווען מען האָט ענדליך איינגעזעהן,
אז אײַך וועל זיך נישט לאָזען איבערריידען, האָט מען אויסגעקליבען
דעם קאָפיטאָן פון דער ניינטער קאָמפאָניע, א געוויסען הער
טרעפטע, אלס באַטאָליאָן-פיהרער. דער דאָזיגער האָט אנגענומען
די שטעלע און אין א קורצער רעדע האָט ער באַטאָנט, אז ער פאַר-
לאָזט זיך באַזונדערס אויף מיין מיטהילף.

דורך דעם לעצטען טראַנספאָרט נאָך „אייל-אָף-מען“ האָב אײַך
ווידער אמאָל פאַרקאָרען א גרויסען טייל פון מיינע אַלטע פריינט
און באַקאנטע, און עס איז מיר געווען גאנץ מרה-שחורה'דיג אויף'ן
האַרצען. וואָלט אײַך נישט געהאט מיינע לייעכע און טייערע אין
לאַנדאָן, וואָלט אײַך קיין רגע נישט איבערגעטראַכט און נאָכגעפאָלגט
די אנדערע. דאָס לעבען דאָ איז געוואָרן אלץ אומעטיגער. די אייגן
ציגע באַפרידיגונג וואָס אײַך האָב נאָך געהאט איז געווען פון די
וועכענטליכע פאָרטראָגען, וועלכע זיינען געקרוינט געוואָרן מיט אן
אויסערגעווענליכען ערפאָלג און האָבען מיר געגעבען די געלעגנע-
הייט צו ווירקען פאַר מיינע אירעען.

אײַך האָב שוין געהאט געהאלטען א גאנצע רייה פון פאָרטראַ-
גען, אָהן דעם אײַך זאָל זיך דאַרפן צו שטארק היטען אין מיינע
אויספיהרונגען. פון זיכערקייט וועגען האָב אײַך צוערשט אויסגע-
קליבען כמעט ריין ליטעראַרישע טעמעס. דערביי האָב אײַך זיך נאָך
טירליך שטענדיג באַמיהט צו צוגלידערן אויף א ברייטען אופן די
אלגעמיינע געזעלשאַפטליכע צושטענדען, אונטער וועלכע דער אייגן

דאָזיגער האָט איהם פארזיכערט, אז ער וועט איהם שטענדיג צו-
שיקען אין לאַגער וויפיעל געלד ער וועט דארפען. לעפּש, וועלכער
האָט געהאט דעם פּולען צוטרוי צו דעם מאַן, האָט איהם גערן גע-
געבען דאָס געלד. אין דער ערשטער צייט האָט איהם דער אנדערער
וויירקליך צוגעשיקט יווען ניט ווען א קליינע סומע, ביז ער האָט
מיט אמאָל אויפגעהערט צו לאָזען הערען פון זיך. ווען לעפּש איז
געוואָרן שטארק פארענגט און האָט געשריבען צו דעם מאַן, בעטענ-
דיג ביי איהם זיין געלד, האָט איהם יענער געענטפערט, אז ער
פיהלט זיך אבסאָלוט ניט געבונדען און האָט ניט קיין פארפליכ-
טונגען צו א „פיינדליכען אויסלענדער“. מיט דעם דאָזיגען בריעף
איז לעפּש געגאנגען צו דעם צענוואָר וו. און האָט איהם געבעטען,
ער זאָל איהם העלפען געגען אזא אומדאנקבארע און שענדליכע
האַנדלונג. אָבער וו. האָט גאנץ קאלטבלוטיג געענטפערט, אז ער
קאָן זיך ניט פארבינדען מיט א שונא פון זיין לאַנד, כדי ארויסצו-
טרעטען געגען איינעם פון זיינע לאַנדסלייט.

אַט דער ענטפער ווייזט גאנץ קלאָר און דייטליך דעם כאַראַק-
טער פון'ם מאַן. ניט דער קאָמאנדיר, ניט מיידזשאָר מאַט און
ניט ווער עס איז פון די אנדערע צענוואָרען וואָלטען אָנגענומען אזא
שטאַנדפונקט, וואָס האָט אזוי גוט ווי גערעכטפארטיגט יעדע גע-
מיינע לומפערין.

צווישען מיר און וו. איז פון אָנפאנג אָן געווען א געשפּאַנטע
באַציהונג, וואָרים די גאנצע פאלשע נאטור פון'ם מאַן איז מיר גע-
ווען דערווידער. ער האָט דאָס גוט געפיהלט, און הגם ער איז
שטענדיג געווען אויסערגעווענליך פריינדליך צו מיר, האָב איך איהם
ניט געטרויט אויף א האָר. באַלד נאָכדעם ווי ער האָט אָנגעפאנגען
זיין טעטיגקייט אין אלעקסאנדרא פעלעס, האָט ער געפרוואווט פאר-
האַלטען מיינס א פעקעל מיט ביכער און בראַשורען, וועלכע איך
האָב געוואָלט פארשפרייטען אין לאַגער. דערביי האָט ער מיר אויף
דעם פריינדליכסטען און ליבענסווירדיגסטען אויפן פארזיכערט, אז
זיינע פארשריפטען ערלויבען איהם לידער ניט ארויסצוגעבען סאָ-
ציאליסטישע ביכער צו געפאנגענע. איך האָב איהם געענטפערט

בינדונג מיט א גאנצער רייה פון פילאנטראפישע געזעלשאפטען און מיסיונערען-פאראייניגען, און ווי מען האָט מיר איבערגעגעבען איז ער אליין געווען א מיטגליד פון אזא היפאָקריטען-געזעלשאפט, וואָס האָט זיך מערקווירדיג אָפגעשפיגעלט אין זיין גאנצען כאַראַקטער. ער האָט שטענדיג געטריפט מיט מאָרעל און האָט איבעראל דער-שמעקט זינד און פאַרדאַרבענקייט, אָבער דאָס וואָס ער און זיין גלייכען האָבען געהאלטען פאַר רעליגיעז, איז איז גרונד גענומען געווען בלויז דערווידערדיגע פרומקייט און היפאָקריטישע אויפגע-בלאָצעריי. זאָגאר צווישען זיינע אייגענע קאָלעגען האָט מען איהם ניט געטרויט, און איך האָב צייטענווייז געהערט מיינונגען, וועלכע זיינען געווען אלעס וואָס איהר ווילט, נאָר ניט שמייכלהאפט פאַר איהם. דער אַלטער קאָמאנדיר האָט איהם ניט געקאָנט פאַרטראָגען, און שפעטער, ווען ער האָט איהם צוויי מאל געכאפט ביי דירעקטע ליגענס, איז דאס פאַרהעלטעניש צווישען זיי געוואָרן אזוי גע-שפאָנט, אז הערר וו. האָט געמוזט פאַרלאָזען זיין שטעלע, צו דער פרייד פון'ס גאנצען לאַגער.

צוליבע זיינע רויטליכע האָר האָבען איהם מיינע מיטגעפאָנ-גענע גערופען דער „רויטער“ און עס איז זיכער ניט געווען קיין איינציגער צווישען אונז, וואָס האָט געהאט די מינדסטע סימפאטיע צו איהם. יעדער איינער וואָס האָט געהאט צו טאָן מיט איהם, האָט וועגען איהם געקריגען דעם אומאנגענעמסטען איינדרוק, וואָרים דער טאקטלאָזער אופן, ווי אזוי ער האָט געזוכט אריינצוקריכען אין דעם פריוואט-לעבען פון די געפאנגענע, האָט אלעמען אויפגעבראכט. וואָס פאַר א סאָרט מענש דאָס איז געווען, דערפאַר בלויז איין ביישפיל צווישען הונדערטע:

אונזער פריינד לעפּש, וועגען וועמען ס'איז שוין פריהער גע-ווען די רייד, האָט פאַר זיין אינטערנירונג געארבייט ביי אן ענגליש-שען פּריווירער, מיט וועמען ער איז די גאנצע צייט געווען גוט באַ-פריינדעט. בעת ער איז אינטערנירט געוואָרן האָט ער פאַרמאָגט אביסעל אָפגעשפאָרט געלד, וואָס ער האָט צום גרעסטען טייל אנט-ליהען זיין כלומר'שטען פריינד אויף יענעם פאַרלאַנג, ווייל דער

גאנצען ווערק ניט ענטדעקט קיין שום אנדער זאך ווי נאָר אַט די סצענע. דאָס האָט איהם קענטיג אריינגעבראכט אין א פארלעגענ- הייט און ער האָט מיט אמאָל אָפגעבראָכען דעם געשפרעך. אָבער איך האָב דעם מאן, וועמען מען האָט פארהאלטען זיין בוך, אָנגע- שריבען א בריעף צום קאָמאנדיר, און אין עטליכע טעג ארום האָט מען איהם נאָר אָהן צערעמאָניעס ארויסגעגעבען דאָס פארהאלטענע ווערק.

אַט דער הערר וו. אלזאָ איז עס געווען, וועלכער האָט מיר ביי מייע פאָרטראגען געזוכט צו לעגען די ערשטע שוועריגקייטען אין וועג. איך האָב שוין געהאט געהאלטען צוויי פאָרטראָגען איבער דער „ראַמאַנטישער שולע“ און אצונד האָב איך צוגעגרייט א פאָר- טראג איבער ע. טה. א. האָפּמאן, ווען וו. האָט אויפּמערקזאם געמאכט דעם קאָמאנדיר, אז לויט א נייער באשטימונג פון'ם קריגס-מינים- טערוים טאָר מען מעהר אין די אינטערנירונגס-לאַגערען ניט ריידען איבער מאָדערנע דייטשע ליטעראטור, ווייל די דייטשען האָבען אין רוהלעבען ארויסגעגעבען אן עהנליכע גזרה. דער קאָמאנדיר האָט מיך דערום געשיקט רופען און מיר אויפּמערקזאם געמאכט אויף דעם נייעם באפעהל און באדויערט, וואָס ער קאָן מיך אונטער די דאָזיגע אומשטענדען ניט לאָזען ריידען איבער דער געפלאנטער טעמא. איך האָב איהם געענטפערט, אז עס געשיקט זיך עפעס ניט, אז א שריפטשטעלער וואָס איז געשטאָרבען נאָך אין יאָהר 1822 זאָל באַטראַכט ווערן אלס דער רעפרעזענטאנט פון דער מאָדערנער ליטעראטור אין דייטשלאנד.

נו, האָט זיך דער אלטער א קעהר געטאָן אביסעל אָן א זייט און אָפגעמאַסטען מיט זיין בליק דעם הער וו. ווי גרויס ער איז גע- ווען. דער דאָזיגער איז געוואָרן רויט ווי אן אינדיק און האָט קיין אנדער זאך ניט געוואוסט וואָס צו זאָגען ווי נאר, אז עס האט דעלט זיך יעדענפאלס וועגען א פאָרטראג איבער דייטשע ליטערא- טור. דאָ האָט איהם דער קאָמאנדיר געפרעגט מיט אָפּגענער איראָ- נייע, צי ער האָט שוין אמאָל בייגעוואוינט מייע פאָרטראגען. אצונד איז וו. אריינגעקומען נאָך אין א גרעסערער פארלעגענהייט און האָט

אין קורצען, אז אין דעם דאָזיגען פאל בין איך געצוואונגען צו פאָדערן די ענטשיידונג פון'ם קאָמאנדיר. דאָס האָט ער קענטיג ניט ערווארטעט. אָבער דער קאָמאנדיר האָט איהם גאָר אָהן צערע-מאַניעס געהייסען מיר איבערגעבען מיינע ביכער. כ'האָב געקאָנט ארויסלייענען פון זיינע אויגען, ווי פיינליך די זאך איז געווען פאר איהם, כאָטש ער האָט זיך געמאַכט ווי דאָס אַרט איהם גאָרנישט. באלד נאָכדעם האָט זיך געמאַכט אן אנדער פאל, וועלכער האָט איהם געגעבען א געלעגענהייט מיר נאָך מעהר צו ערגערן. א געפאנגענעם פון מייין קאָמפאניע האָט מען פון דרויסען צוגעשיקט א פאָר ביכער, צווישען וועלכע ס'האָט זיך אויך געפונען א דייטשע איבערזעצונג פון זאָלא'ס „זשערמינאל“. אָבער דער צענוואָר האָט זיך ענטזאגט איהם ארויסצוגעבען דאָס בוך, מיט דער באַגרינדונג, אז דאָס איז אן אוממאָראַליש ווערק. דער מאן האָט מיר דערצעהלט די זאך, וועלכע האָט מיך אויפגעבראכט, און אזוי ווי איך בין געווען זיין קאָמפאניע-פיהרער, בין איך גלייך אריבערגעגאנגען צו וו., כדי נאָך אמאל צו באַהאַנדלען די פראַגע מיט איהם. ער איז געווען פריינדליך ווי אימער און האָט געזאָגט, אז ער קאָן זיך ניט פאָר-שטעלען, אז איך זאָל האָבען אן אינטערעס אריינצוברענגען אומ-זויבערע ווערק אין לאַגער. איך האָב איהם געענטפערט, אז איך האלט זאָלא'ס ווערק דורכאויס ניט פאר אומזויבערע, און איך האָב איהם געפרעגט, אויף וואָס ער באַגרינדעט זיין מיינונג. מייין עקשנות האָט איהם קענטיג פארדראָסען, אָבער ער האָט זיך צוואמענגענו-מען און געזאָגט מיט א טאָן פון אויפגעבראכטקייט:

„און איהר גלויבט ווירקליך, אז די סצענע, וואו אומפארשעמטע ווייבער מאכען דעם קרעמער פאר אויס מאן, איז ניט סקאנדאלעז אויף'ן העכסטען גראד?“

כ'האָב איהם אָנגעקוקט אביסעל צוטומעלט, וואָרים איך בין געווען ערשטוינט צו זעהן, מיט וואָס פאר א געשיקטקייט פרומאד קעס פון זיין שניט גראָבען שטענדיג אויס אַזעלכע שטעלען פון א בוך. דאן אָבער האָב איך זיך ניט געקאָנט צוריקהאלטען איהם צו פרעגען מיט אביסעל א צולעהכעיס טאָן, צי ער האָט אין דעם

קאפיטעל 14

דער טערזער פון „אייל-אף-מען“

די ניי-אנגעקומענע — אומעטיגע שטימונג אין לאגער — דער ניוער צענזאר — געשפרעכען מיט אן ענגלישען אפיציר איבער סא-ציאליזם און אנארכיע — דאס אנקומען פון די מאטראזען פון איסט-קאסט — אלטע באקאנטע — צעפעליגען איבער לאנדאן — אין דער פינסטערניש — דער פאל פון ביטער — דער טויט פון'ם קאמפא-ניסט און מוזיק-דיריגענט גוסטאוו וואנדא — אין דער קרעמאטאריע פון „גאלדערס גרין“ — קריסטמאס-פארבארייטונגען — דער דר. מערקעל-קאמיטעט — ערב ניו-יאהר'ס שטימונג.

ס'איז געווען זעלבסטפארשטענדליך, אז די אפטע טראנספאר-טען נאך „אייל-אף-מען“ און די שטענדיגע אויספילונג פון די בא-טאליאנען דורך נייע ארעסטירטע האבען ביסלאכוויוו געמוזט ארויסרופען א פוללשטענדיגע ענדערונג אין דער גייסטיגער לאגע פון די געפאנגענע. די ניי-אנגעקומענע זיינען בכלל ניט געווען קיין ערגערע מענשען ווי אלע אנדערע, אבער זיי זיינען געווען איינגע-שראקען און פאר'דאגה'ט צוליעב די שטענדיגע צרות און פארפאל-גונגען, וואס זיי האבען געהאט אויסצושטעהן אויף דרויסען. די יעניגע צווישען אונז, וועלכע מען האט אינטערנירט באלד ביים אנ-הויב פון דער מלחמה, האט דאך געפעהלט די געלעגענהייט זיך אויף ריכטיג צו באקענען מיט דער ראדיקאלער איבערקערעניש אין דער עפענטליכער מיינונג, וואס איז פארגעקומען איז משך פון'ם לעצטען יאהר. די בינאכטיגע אנגריפען וואס די דייטשע לופט-פליהער פלעגען מאכען אויף לאנדאן און אנדערע שטעט און די אומגע-

געענטפערט, אז ער האָט ביז אהער ליידער נאָך ניט געהאט קיין געלעגנהייט דערצו.

„גוט אלזא,“ האָט דער אלטער קורץ ענטשידען, זיך ווענדענדיג ווידער אמאָל צו מיר. „איחר קאָנט האַלטען אייער פאָרטראג, און הערר וו. וועט זיך געבען די מיה אייך צוצוהערען.“

כ'האָב זיך געמוזט אָנטאָן א כוח ניט ארויסצושיסען מיט א געלעכטער, זעהענדיג דאָס צוטומעלטע געזיכט פון'ם צענזאָר, און איך בין שנעל אוועק. דעם אַווענט פון'ם פאָרטראג איז ער געקור מען באציטענס און האָט זיך אויסגעקליבען א פלאץ אין דער פאָד דערשטער רייה. אז דער פאָרטראג איז געווען צו ענד, איז ער צור געקומען צו מיר און האָט מיר האַרציג געדאנקט פאר דעם גענוס-רייכען אַווענט. ווען מיין פרוי האָט מיך אין עטליכע טעג ארום באזוכט, האָט ער מיט איהר פארבונדען א געשפרעך און האָט זיך גאָרנישט געקאָנט גענוג אפלויבען מיין פאָרטראג. אָבער איך האָב גאנץ גוט געוואוסט, וואָס פאר א ווערט דאָס אלעס האָט געהאט. אין א קורצער צייט ארום האָב איך ערפארען פון א זיכערן קוואַל, אז ער האָט אָנגעווענדט אלע מיטלען, מען זאָל מיך פארשיקען אויף דער „איל־אָר־מען“, אבער ער האָט ניט געהאט קיין גליק מיט זיינע אינטריגעס, וואָרים דער אלטער קאָמאנדיר האָט גאנץ איינפאך אויסגעמעקט מיין נאָמען פון דער ליסטע צוזאמען מיט עטליכע אנדערע, וועלכע וו. האָט איהם פאָרגעלעגט אלס קאנדידאטען פארשיקט צו ווערן.

נונגסלאָזער אָפהענגיקייט. ווער ס'האָט ניט געפּאָלגט, דער האָט געמוזט געהן אויף דער „איל-אף-מען“. קיין זאך איז ניט געווען איינפאַכער, אָבער אויך קיין זאך ניט גרויזאמער, ווי אָט די שטענ-דיגע דראָהונג, וועלכע האָט פאַרביטערט דאָס לעבען פון די געפאַנ-גענע און זיי דערשלאָגען אויף'ן ערגסטען אופן. ביסלאַכווייז פלע-גען די אלטע איינוואוינער פון'ם לאַגער קריגען א געוויסען איינ-פלוס אויף די נייע, אזוי אז די דאָזיגע פלעגען וואַנען צו נעמען אביסעל א דרייטערע שטעלונג. אָבער ביז וואַנען דאָס איז גע-שעהן, פלעגט שוין ווידער פאַרקומען א נייער טראַנספּאָרט נאָך דער „איל-אף-מען“, און דיזעלכע פּראָצעדור האָט זיך אלץ איבערגע-חזר'ט פון דאָס ניי.

אונטער די דאָזיגע אומשטענדען איז ניט געווען וואס מסנא צו זיין א באַטאָליאָן-פיהרער פאר זיין שטעלע, וואָרים זיינע פאָ-דערונגען אין די אינטערעסען פון'ם כלל האָבען אַצונד ביים קאָ-מאַנדיר און ביי אלע אנדערע באַאמטע פון דער מיליטע-פאָרוואַל-טונג געפונען א גרעסערן ווידערשטאַנד ווי דאָס איז געווען פרי-הער. אין דעם זיינען אָהן א שום ספק פריהער פון אלץ שולדיג געווען די געענדערטע פאַרהעלטענישען, הגם מען קאָן ניט לייקענען, אז עס האָט זיך נאָך איצט, און איצט מעהר ווי ווען עס איז, גע-ווענדט אָן דער פערזענליכקייט פון'ם פיהרער. לידער האָט זיך ארויסגעשטעלט, אז אונזער נייער באַטאָליאָן-פיהרער איז ניט גע-ווען דער מאַן, וואָס האָט זיך געפאַסט פאר דער נייער סיטואַציע. ער האָט ניט געהאט ניט די מוטיגע, דרייסטע ענערגיע פון מונדינג און ניט די פעסטע ענטשלאָסענקייט, וועלכע לאָזט זיך ניט ארויס-ברענגען פון דער גלייכגעוויכט און פאַרפּאָלגט א באַשטימטען ציעל. מחמת דעם האָט מען אין'ם באַטאָליאָן באלד געקאָנט באַמערקען א ריקטריט אין אלע זאכען, און מעהר ווי איין פּאָזיציע, וועלכע מיר האָבען מיט שווערער מיה שוין געהאט אויסגעקעמפט, איז ווי-דער פאַרלאָרן געגאנגען, אָהן דעם אז דאָס זאָל באַגעגענען וואס פאר עס איז ווידערשטאַנד.

דאָס ערגסטע אָבער איז געווען, וואָס אונזער באַטאָליאָן-פיהרער,

הייַערע העצערײ פון דער געלער פרעסע, האָבען פאנאנדערגעבלאָזען ביז דער העכסטער שטופע דעם האָס פון דער באַפעקטערונג געגען אלעס וואָס איז געווען דייטש. אונטער די דאָזיגע אומשטענדען איז דאָס לעבען פאר אן אויגערופענעם „פיינדליכען אויסלענדער“ געווען אלצדינג, נאָר ניט אנגענעם, און עס איז קיין וואונדער ניט, וואָס אסך דייטשען און עסטרייכער האָבען זיך פרייוויליג איבער-געגעבען צו דער פאָליציי אינטערנירט צו ווערן. אזוי האָט זיך צווישען די לאַנדסלייט, וועלכע האָבען נאָך אלץ גענאָסען די צוויי-פעלהאפטע פריווילעגיע פון דער „פרייהייט“, ביסלאַכווייז ענטווי-קעלט יענעם כאַראַקטעריסטישע געפיהל פון שטענדיגער אומזי-כערקייט און הויכגראַדיגער נערוועזקייט, וואָס מען האָט ביי די מעהרסטע פון די ניי-אַרעסטירטע געקאָנט אראָפליענען פון פנים אראָפּ.

די גרויסע מעהרהייט פון די ניי-אַנגעקומענע זיינען געווען מער-שען, וועלכע האָבען זינט לאַנגע יאָהרען געלעבט אין ענגלאַנד, יאָן אסך פון זיי זיינען געווען פארהייראט מיט ענגלישע פרויען. פיעל פון זיי האָבען געמוזט איבערלאָזען זייערע פאמיליעס אויף דרויסען. אונטער די אַרעמסטע פארהעלטענישען, און זיי זיינען דערום געווען פול מיט טיפע זאָרגען וועגען זייער שיקזאל. דערצו איז נאָך איצט צוגעקומען די שטענדיגע מורא, אז מען קאָן זיי נאָך פיליכט אוועק-שיקען אויף דער „איייל-אָף-מען“ — א מורא, וואָס האָט געשוועבט ווי א דאמאָקלעס-שווערד איבער אלעמען און האָט די מענשען אָהן אויפהער געמאָטערט. ס'איז געווען קלאָר, אז צוליעב די צרות און פארפאָלגונגען וואָס זיי האָבען געהאט אויסצושטעהן, איידער מען האָט זיי אינטערנירט, און צוליעב דער שטענדיגער זאָרג פאר זייערע פאמיליעס, זיינען אָט די מענשען אין אלגעמיין געווען שרעקעדיגער און געהאָרכזאמער ווי מען איז עס פריהער געוואָלט געווען צו זיין. אָט דער פאקט איז ניט געבליבען קיין סוד פאר דעם קאמאנדיר און זיין שטאַב און די מיליטערי-פאָרוואַלטונג האָט דאָס אויסגענוצט אלס מיטעל אָנצוציהען, פארשטייפן די דיסציפלין אין'ם לאַגער און כסדר דערמאָנען די געפאָלענע אָן זייער האַפּ-

מאכען א געוויסען אונטערשיד ביי דער אויסוואהל פון די וואס זיי נען באשטימט געווארן פאר'ן טראנספארט און מען האט געהאט איינזעהעניש מיט די פארהייראטע לייט, וועלכע האבען געהאט זייערע פאמיליעס אין לאנדאן. זאגאר דאן, ווען מונדינג האט ערקלערט דעם קאמאנדיר, אז ער ענטזאגט זיך אליין אויסצוקלייבען די מענשען און לאזט איבער די ארבייט פאר דער מיליטער-פאר-וואלטונג, האט די אלגעמיינע אויפגעגונג אין'ס לאגער באוואויגען די ענגלישע מיליטער-פארוואלטונג צו געברויכען א געוויסע מע-טאדע ביי דער אויסוואהל פון די געפאנגענע. דאס האט זיך איצט אין גאנצען געענדערט. מען האט זיך די ארבייט געמאכט זעהר לייכט און באקוועם, ארויפשטעלענדיג איינפאך גאנצע קאמפאניעס אויף דער ליסטע פון די וואס האבען געזאלט פארשיקט ווערן, כדי אויף אזא'ן אופן צו דערגרייכען די פארגעשריבענע צאהל פון'ס קריגס-מיניסטעריום.

דער אייגענטליכער ערפינדער פון דער דאזיגער מעטאדע איז געווען דער צענזאר וו., און טרעפטע האט ליידער געהאט די בארויע-רענסווערטע שוואכקייט, אז ער האט זיך ניט געשטעלט מיט דער גאנצער ענערגיע געגען אט דעם גרויזאמען און אומזיניגען איינפיהר. זאגאר די צענזארען פון „איי“ און „סי“ האבען געשאקעלט מיט די קעפ איבער דעם איינפאכען אופן ווי אזוי זייער קאלענע וו. פלעגט אויסקלייבען די מענשען אין אונזער באטאליאן. איינער פון מינע מיטגעפאנגענע, וועלכער איז געווען אָנגעשטעלט אין דעם צענז-זאָר'ס ביורא אלס שרייבער, האט מיר דערצעהלט, ווי אזוי מר. מארלי, דער צענזאר פון „איי“, האט אין זיין געגענווארט אויסגע-רעדט וו.'ן פאר זיין האנדלונג, אָבער דער דאזיגער האט איהם גאנץ קאלטבלוטיג געענטפערט: „מיר געפינען זיך אין קריג, און יעדער איינער מוז לידען.“ אט די גרויזאמע ווערטער זיינען כאראקטע-ריסטיש פאר דער גאנצער נאטור פון דעם פרומען היפאקריט.

מען האט זיך זאגאר ניט גענומען די מיה צו לאזען וויסען די פאמיליעס פון די פארהייראטע לייט, וועלכע מען האט אויף אזא'ן אופן אריבערגעפיהרט אויף דער „איל-אף-מען“. די אָרעמע פרויען

טרעפטע, איז אלץ מעהר און מעהר ארונטערגעפאלען אונטער דעם איינפלוס פון'ס צענזאר ווי, וועלכער האָט איהם געפיהרט צו אזעלכע זאכען, וועמעס ווירקונגען האָבען געמוזט זיין געפערליך. אין דער ערשטער צייט האָב איך זיך געגעבען די מיה איהם באַהילפֿיג צו זיין מיט ראָט און טאָט, און ער איז אויך געווען צופרידען און דאַנקבאַר פאר דער הילף וואָס איך האָב איהם געגעבען. אָבער ביס-לאַכווייז האָט ער זיך אלץ מעהר צוגעהערט צו די עצות פון א קליינער מחנה פון גינסטלינגע, וועלכע האָט זיך אָנגעזעצט אויף איהם און איהם אָפט געטריבען צו האַנדלונגען, וועלכע האָבען גע-מוזט זיין שעדליך פאר איהם. אז ער איז דאן אריינגעפאלען אין אלערליי צרה'דיגע פּלאַנטערס און האָט ניט געוואוסט ווי אזוי ארויסצוקריכען, פלעגט ער געווענליך קומען צו מיר און געבעטען ביי מיר אן עצה, וועלכע איך האָב איהם קיינמאָל ניט אָפגעזאָגט. איך האָב איהם מעהר ווי איינמאָל געהאַלפֿען ווי עס איז ארויפצו-פיהרען דעם וואָגען אויף'ן ריכטיגען וועג, חגם איך האָב זיך אלץ מעהר און מעהר איבערצייגט, אז מען קאָן איהם גאָרנישט העלפֿען. אזוי גיך ווי ער איז נאָר איבערגעקומען א קריזיס, פלעגט ער באלד ווידער אריינגעפאלען אין א נייער צרה, זיך צוהערענדיג צו אלערליי פרעמדע איינריידענישען, ביז איך האָב ענדליך אויפגעהערט איהם צו געבען עצות, ווייל עס האָט דאָך ניט געהאט קיין שום צוועק.

עס וואָלט געווען אומגערעכט צו מאַכען דעם מאן פאַראַנט-וואָרטליך פאר אלצדינג וואָס האָט זיך אין יענער צייט אָפגעשפּילט ביי אונז אין באַטאָליאָן. עס זיינען געווען פיעל זאכען, וועלכע ער וואָלט מיט זיין בעסטען ווילען ניט געקאָנט ענדערן. אָבער מען קאָן אויך ניט פאַרלייקענען, אז ער האָט פיעלעס פאַרזאָמט און האָט זיך אונטערוואַרפען געוויסע באַפעהלען, געגען וועלכע ער וואָלט געמוזט פּראָטעסטירען מיט אלע כוחות און ניט דערלאָזען אז זיי זאָלען דורכגעפיהרט ווערן.

איינע פון די אומגליקליכסטע ערשיינונגען אונטער טרעפטע'ס פיהרערשאַפט איז געווען דאס אריבערטראַנספּאָרטירען פון גאנצע קאָמפּאָניעס נאָך „אייז-אַר-מען“. ביז אהער פלעגט מען נאָך אלץ

כען האָט מען נאטירליך נישט אזוי לייכט געקאָנט פאראנטוואָרטליך
 מאכען די צענוואָרען אין'ם לאַגער. אָבער ווען הערר וו. פֿלעגט
 יעדע וואָך פארהאלטען צענדליגע בריעף, ווייל דער אדרעס פון'ם
 שיקער איז כלומר'שט נישט געווען אין גאנצען אויסגעשריבען אויף'ן
 קאָנווערט, איז דאס איינפאך געווען אן אַקט פון פערזענליכער מוט-
 וויליגקייט. מיט וואָס פאר אַ לעכערליך איבערטריבענער פינקט-
 ליכקייט אָט דער מאַן האָט פאַרוואַלטעט זיין אַמט, דערפאר בלויז
 איין ביישפּיל צווישען הונדערט עהנליכע: אַ מאַן פון מיין
 קאַמפּאניע, מיט'ן נאָמען שפּאַהר, האָט געשריבען זיין פרוי אַ
 בריעף צו איהר געבורטסטאָג, און אזוי ווי ער האָט איהר אין דעם
 פיערליכען טאָג געוואָלט געבען וואָס פאר עס איז צייכען פון זיין
 איבערגעבענקייט צו איהר, האָט ער אין דעם בריעף אריינגעלעגט אַ
 גרינעם קאָסטאניע-בלאַט. אַכט טעג שפעטער האָט ער געקראנען
 זיין בריעף צוריק מיט אַ באַמערקונג פון'ם צענוואָר וו. אז עס
 איז נישט ערלויבט אריינצולעגען אַ גרינעם בלאַט אין אַ בריעף.
 לאַמיר אָננעמען, אז עס איז ווירקליך געווען פארבאָטען אריינצו-
 לעגען אן אומשעדליך בלעטעל אין אַ בריעף, וואָס זשע אין דער
 וועלט האָט אָפּגעהאַלטען דעם הערר וו. דערפון שטילערהייט אוועק-
 צונעמען דעם פארבאָטענעם געגענשטאנד און אָפּשיקען דעם
 בריעף? פארוואָס האָט ער גערויבט ביי צוויי מענשען דאָס אומ-
 שולדיגע פארגעניגען, זיי געשמערט די שמחה, אויסצוטיישען אַ
 פאָר צערטליכע ווערטער אין אַ טאָג, וואָס האָט פאר זיי געהאט אַ
 באַזונדערע באדייטונג? בלויז רשעות, בייזער ווילען האָט דא גע-
 קאָנט זיין אין שפּיל, נישט עפעס אנדערש. אזעלכע ביישפּילען וואָלט
 מען געקאָנט ברענגען אָהן אַ צאָהל, און קיין זאך האָט נישט געקאָנט
 מעהר אויפּרעגען די מענשען, איידער אָט די קליינליכע נאָדעל-
 שטעך, וועלכע זיי האָבען שווערער אריבערגעטראָגען ווי אָפענע
 ברוטאליטעט. מען מוז זיך פילייכט אליין האָבען געפונען אין אן
 עהנליכער לאַגע, כדי צו קאָנען ריכטיג אָפּשאַצען אָט די טאטזאך.
 איין טאָג, אַ קורצע וויילע פאר דער אווענט-צעחלונג, ווען
 איך בין געזעסען אויף'ן אויבערשטען באַלקאן און בין געווען פאר-

האָבען זיך ערשט דערוואוסט וועגען דער פארשיסונג פון זייערע מענער, דאן ווען זיי זיינען געקומען אין „פעלעס“ אויף באזוך. וואָכענלאנג פלעגען זיך אין באזוך-צימער טאָג־טעגליך אָפּשפּילען מורא'דיגע סצענעס. א טייל פרויען פלעגען ווערן אויסער זיך, ניט קאָנענדיג צוריקהאלטען זייער ווייטאָג. אנדערע פלעגען וויי-נען שטיל פאר זיך און האָבען קוים געהאַט די קראַפט צו געהן צוריק אהיים. מר. וו. האָט דאָס אלעס געזעהן, אָבער ס'איז איהם גאָר ניט איינגעפאלען צו ענדערן זיינע מעטאָדען. כדי צו באַרר-היגען זיין געוויסען האָט ער זיך איינפאַך געזאָגט, „אין קריג מווען אלע ליידען“.

איבערהויפּט האָט די צענזור, איבער וועלכער די געפאנגענע האָבען זיך שטענדיג געהאַט צו באַקלאָגען, אין יענער צייט פיעל געלאָזט רעדען פון זיך. די אָפּליפערונג פון אונזער קאַרעספּאָנ-דענץ פלעגט זיך איצט פאַרשלעפּען נאָך מיט עטליכע טעג מעהר ווי פריהער. מען האָט זיך ניט געקאָנט ערקלערן פארוואָס עס איז געווען אזוי, ביז עס האָט זיך א היבשע צייט שפּעטער ארויסגע-שטעלט, אז אונזערע בריעף זיינען צוויי מאָל צענזורירט געוואָרן, איינמאָל אין'ס לאַגער און נאָך אמאָל אין סאַלסבורי האוז. ס'איז שווער צו זאָגען, צי ס'האָט זיך דאָ געהאנדעלט וועגען אן איבער-טריבענע פאָרויכטיגקייט פון דעם קריגס-מיניסטעריום אָדער — וואָס איז ווארשיינליכער — וועגען א מיספארשטענדעניש צווישען די צוויי צענזור-שטעלען. אָבער עס זיינען אויך פארגעקומען זאכען, איבער וועלכע מען האָט נאר געקאָנט שאַקלען מיט'ן קאָפּ, ווייל מען האָט איבערהויפּט ניט געקאָנט געפינען קיין שום ערקלערונג פאר זיי. אזוי פלעגט דער צענזאָר גאָר אָהן צערעמאָניעס קאָג-פיסקירען יעדען בריעף וואָס א געפאנגענער האָט דערהאלטען פון זיין פאמיליע, אויב עס איז דאָרט געלעגען וואָס פאר עס איז קליינע פאָטאָגראַפיע. איבער זעקס חדשים זיינען פארגאנגען, ביז מען האָט אפגעשאפט אָט די אומזיניגע און צוועקלאָזע גזרה, וועלכע האָט זיך העכסט ווארשיינליך גענומען דורך א פאַלש־פאַרשטאַנע-נער פאָרשריפט פון דער אויבערשטער צענזור. פאר אָט די זאַ-

ראַסעל וואלאס און די לאַנד־רעפארמער. פון קראַפּאָטקינען האָט ער שוין אפילו געהאט געהערט, אבער גאָרנישט געלייענט, און אזוי ווי מען האָט איהם געזאָגט, אז איך בין אַן אַנאַרכיסט, איז עס איהם זעהר שטארק געגאנגען אין דעם זיך צו באקענען מיט מיינע אַנשוואונגען איבער דעם געזעלשאפטליכען לעבען אין אלגעמיין און באזונדערס איבער די באציהונגען פון'ם איינצעלנעם צו דער געזעלשאפט. וועגען אונזערע אידעען האָט ער ביז דאן קיין אנדער זאך ניט געהאט געלייענט, נאָר בערנארד שאָו'ס „אימפּאָסיביליטי אָף ענערקזיס“ (די אוממעגליכקייט פון אַנאַרכיסם), אבער דאָס איז געווען גענוג, כדי צו דערוועקען אין איהם די איבערצייגונג, אז סאָציאליזם און אַנאַרכיסם שטעלען פאָר מיט זיך צוויי הפכים, אומפאראיינבארע געגענזאצען, וועלכע האָבען ניט קיין שום באַ-ריהונגס־פונקטען איינער מיט'ן אנדערן.

ער איז דערום געווען זעהר איבעראשט, ווען איך האָב איהם ערקלערט, אז אַזאַ געגענזאץ איז נאָר באמת ניטאָ, נאָר ער איז פשוט אויף אַ קינסטליכען אופן געשאפען געוואָרן פון די שטאַט־סאָציאליסטישע ריכטונגען. איך האָב איהם געציילט, אז די גרויסע באַגרינדער פון דער מאָדערנער אַנאַרכיסטישער באוועגונג, פֿרו־דאָה, באַקונין און קראַפּאָטקין, זיינען אין זייער קריטיק איבער דער היינטיגער געזעלשאפטס־אָרדנונג און אין זייער שטעלונג צו די פארשידענע פראַגען פון'ם לעבען שטענדיג ארויסגעגאנגען פון געזעלשאפטליכע פאָרויסזעצונגען און די סומע פון'ם מאַטעריעלען און גייסטיגען וואוילזיין פון'ם איינצעלנעם האָבען זיי איינפאך באַטראַכט אלס מאַסשטאַב פון דער קולטור־מדרגה פון'ם געזעל־שאפטליכען בנין. געוויס, האָב איך איהם ערקלערט, זעהט דער אַנאַרכיסט דאָס פארהעלטעניש פון'ם איינצעלנעם צו דער געזעל־שאפט אין אַ גאנץ אנדער ליכט, ווי די פארשידענע שטאַט־סאָציאַליסטישע ריכטונגען און פארטייען, וועלכע זיינען אלע מעהר אדער וועניגער באַאיינפלוסט פון מאַרקסיסטישע אידעען־געגנט. פאר זיי איז דער איינצעלנער מענש בלויז אַן אומוויכטיגער באשטאנדטייל אין'ם אלגעמינעם מעכאניזם פון דער געזעלשאפטליכער פאָרוק־

טיפט אין וואָס פאר עס איז צייטונג, איז צוגעקומען צו מיר דער פאטרוילרענדער אָפיציר און האָט זיך אריינגעקלאָזט מיט מיר אין א געשפרעך. נאטירליך האָבען מיר גערעדט וועגען דער אומגליק־ליכער מלחמה, וועלכע איז אין יענער צייט געווען כמעט די איינ־ציגע טעמא פאר די געשפרעכען פון די מענשען. ער האָט קענטיג געהערט עפעס וועגען מיר און ער האָט זיך דערום אינטערעסירט צו הערען מײן מיינונג וועגען דעם קריג. איך האָב ניט געמאכט פון מײן הארצען קיין מערדער־גרוב, זיך ניט באַהאַלטען מיט מיינע געדאנקען און איהם גאנץ אָפּען געזאָגט מײן מיינונג. ער האָט זיך צוגעהערט אויפּמערקזאם צו מיינע רייד און צולעצט האָט ער גע־זאָגט, אז עס איז צו באַדויערן וואָס אזעלכע אידעען זיינען אזוי וועניג פארשפּרייט צווישען די פעלקער פון אייראָפּא. דערנאָך האָט ער מיר גאנץ איינפאך און קלאַר ערקלערט, אז אויך לויט זיין מײַ־נונג איז דער קריג א שוידערליכער פארברעכען, וואָס האָט זיינע וואַרצלען אין דעם קאָפיטאַליסטישען סיסטעם פון אונזער צייט. ער איז זאָגאר געגאנגען אזוי ווייט צו זאָגען, אז א געוועלשאַפּטליכע אָרדנונג, וואָס איז ניט אימשטאנד צו פאַרהינדערן אזא מורא'דיגען אטענטאַט אויף דער גאנצער מענשליכער קולטור, האָט פאַרלאָרן יעדעס רעכט אויף איהר עקזיסטענץ.

דער אופן ווי אזוי ער האָט גערעדט האָט דערוועקט מײן אינ־טערעס, וואָרים איך האָב אינסטינקטיוו געפיהלט, אז דאָס זיינען ניט קיין פוסטע פראָזען, נאָר אז דאָ איז א לאַנגזאם רייה־געוואָרענע איבערצייגונג געקומען צום אויסדרוק. אחוץ דעם האָט ער געהערט צו די געזעהלטע עטליכע אָפיצירען אין לאַגער, וועלכע האָבען זיך שטאַרק באַליעבט געמאכט ביי אַלע געפאנגענע דורך זייער מענ־שען־פריינדליכער און לייטזעליגער באַנעמונג. זינט דאן האָבען מיר אָפט גערעדט איינער מיט'ן אנדערן, און איך בין געווען ער־שטוינט צו דערגעהן, אז ער האָט זיך גאנץ געשמאַק אָפּגעגעבען מיט סאָציאַלע פראָבלעמען. ער איז געווען באַקאַנט כמעט מיט אַלע סאָציאַליסטישע אויטאָרען פון אונזער דור אין ענגלאַנד און אמעריקא און האָט זיך באַזונדערס אינטערעסירט מיט אַלפּרעד

זוכט גיכער פעסטצושטעלען, ווי גרויס עס איז דער פערזענליכער אנטוויקלונג פון'ס וואוילזיין, פון'ס רייכטום, וואס צופאלט אויף יעדען איינצעלנעם מיטגליד פון דער געזעלשאפט, אויף וויפיל דער איינצעלנער איז אין דער לאגע צו באפרידיגען זיינע פערזענליכע נייד-גונגען, וואונשען און פרייהייטס-באדערפענישען אין די ראחמען פון'ס כלל, און ביז וואס פאר א גראד די אלגעמיינע קולטור געפינט איהר אינדיווידועלען אויסדרוק אין יעדען איינצעל-וועזען. לויט דעם דאזיגען רעזולטאט גיט ער ארויס זיין אורטייל איבער דעם גאנצען כאראקטער פון דער געזעלשאפט. פאר אונז איז די פערזענליכע פרייהייט דורכאויס ניט קיין אומבאשטימטער אבסטראקטער באגריף; זי ערשיינט אונז אלס די פראקטישע מעגליכקייט פאר יעדען איינצעלנעם צו קאנען פולשטענדיג ענטוויקלען זיינע פון דער נאטור געשענקטע קרעפטען, זיין טאלאנט און זיינע פערזענליכע אייגנטומען. און אזוי ווי מיר זעהען אין דעם פערזענליכע אייגנטומען דעם העכסטען אויסדרוק פון'ס מעגליכען פרייהייט-אינסטינקט, פארווארפען מיר פרינציפיעל יעדען פרינציפ פון אויטאריטעט, וואס איז סוף כל סוף קינמאל ניט געווען עפעס אנדערש ווי די אידעא-לאגיע פון דער ברוטאלער געוואלט. די פרייהייט אויף דעם באדען פון עקאנאמישער און סאציאלער גלייכהייט איז די אבסאָלוטע פאָר-באדינגונג פון א בעסערער צוקונפט. בלויז אונטער אזעלכע באדינגונגען זעהען מיר די מעגליכקייט צו ענטוויקלען דאָס געפיהל פון פערזענליכער פאראנטוואָרטליכקייט אין יעדען מענשען צו דער העכסטער בליהונג און ענטוויקלען אין איהם דאָס לעבעדיגע בא-וואוסטזיין פון סאָלידאריטעט ביז צו אזא גראד, אז זיינע אינדי-ווידועלע וואונשען און באדערפענישען וועלען זיך אזוי צו זאָגען אנטפלעקען אלס רעזולטאטען פון זיין סאציאלען געפיהל.

ער האָט נאָכגעפאָלגט מינע אויספיהרונגען מיט דעם גרעסטען אינטערעס און האָט מיר ערקלערט, אז איך האָב פאר איהם אויפ-געפענט גאנץ נייע גייסטיגע פערספעקטיווען. אויף זיין וואונש האָב איך איהם באַרשאַפט קראפאָטיקנס הויפט-שריפטען: „נענענ-זייטיגע הילף“, „ברויט און פרייהייט“, „פערדער, פאבריקען און

ציע, אן „ארבייטס־קראפט“, א ווערקצייג פון דער עקאָנאָמישער ענטוויקלונג, וועלכע באשטימט זיין גייסטיג לעבען און די אויס־דריקען פון זיין ווילען. אזוי ווייט ווי דער יחיד, דער איינצעלנער שפּילט איבערהויפט א ראָלע פאר יענע ריכטונגען, באטראכט מען איהם אלס א געזעלשאפטליכען דורכשניטס־פּראָדוקט, וואָס מוז נעמאָסטען ווערן מיט דעם מאַסשטאַב פון אלגעמיינע באַגריפען. אויף דעם דאָזיגען אופן האָבען זיי זיך געשאפען א באַשטימטע פאַרשטעלונג פון דער לעבעדיגער ווירקליכקייט און זיינען געוויסער מאָסען די אָפּפער פון א פארבלענדעניש, פון אן אויגען־טוישונג, פארבייטענדיג די „פאַטא מאָרגאַנאַ“, דעם מיראַזש וואָס זייער פאַר־שטעלונגס־קראַפט ווייזט זיי, מיט דער ווירקליכקייט גופא. זיי זעהען אין דער געשיכטליכער ענטוויקלונג בלויז די טויטע דעדער, דעם אויסערליכען מעכאַניזם, און זיי פארגעסען דערום גאָר לייכט, אז הינטער די קרעפטען און באדינגונגען פון דער פּראָדוקציע שטע־הען לעבעדיגע מענשען, מענשען פון פלייש און בלוט, מיט פער־זענליכע וואונשען, נייגונגען און פאַרשטעלונגען, און אזוי ווי די אינ־דיווידועלע פארשידענקייט, וועלכע איז דאָך דער ווירקליכער רייכ־טום פון'ם לעבען, ערשיינט פאר זיי בלויז ווי אן אומוויכטיגע נע־בענוואַך, ווערט זיי דאס לעבען גופא פארבלאָז און שאַטענדיג.

פון דער אנדער זייט האָב איך איהם ענטוויקעלט די אויפפאַ־סונג פון די אַנאַרכיסטען איבער דעם אינדיווידאום און זיינע באַציהונגען צו דער געזעלשאפט. פאר אונז איז דער איינצעלנער ניט קיין אבסטראקטער שאַטען־באַגריף, אָפּגעשטעפּט פון זיין גע־זעלשאפטליכער אומגעבונג, נאָר א סאָציאל וועזען, וואָס איז פאר־בונדען מיט זיינע מיטמענשען דורך טויזענד מאַטעריעלע, גייסטיגע און זעלישע באַציהונגען. כדי צו אורטיילען איבער דעם געזעל־שאפטליכען וואוילזיין, די פרייהייט, די קולטור פון א פאָלק, האלט זיך דער אַנאַרכיזם ניט אָן דעם סכום פון די אלגעמיינע פּראָדוק־ציאָנס־רעזולטאַטען, אדער אָן דער פאַרמעלער „פרייהייט“, וועלכע איז באגרינדעט אין וואָס פאר עס איז קאָנסטיטוציע, אויך ניט אָן דער אזויגערעפּענער קולטור־הייד פון א באַשטימטען פּעריאָד. ער

געהערט פון איהם. ווי אזויפיעל אנדערע פון יענער צייט פון דער שווערער נויט איז ער פולשטענדיג פארשוואונדען פון מיין לעבענס-קרייז. אָבער איך פיהל, אז די נייע לעהרע האָט ביי איהם געפונען א פרוכטבארען באַדען, וואָרים ס'איז געווען מעהר ווי א צופעליגער אינטערעס, וואָס האָט איהם באַוואויגען זיך נעהנטער צו באקענען און באשעפטיגען מיט איהר.

אין די לעצטע טעג פון סעפטעמבער זיינען אָנגעקומען צו אונז אַ היבש ביסעל מאַטראָזען פון דעם אזויגערופענעם „טרייד יוניאָן קעמפּ“ פון איסטקאָט, וועלכער איז אויפגעלייט געווארן אויף'ן באַפעהל פון'ם קריגס-מיניסטעריום. צווישען זיי האָב איך ווידער געטראָפּען אייניגע אלטע באקאנטע, מיט וועלכע איך האָב זיך שוין געהאַט באקענט אויף'ן „ראַיאַל עדוואַרד“. דער טרייד יוניאָן קעמפּ פון איסטקאָט איז ענטשטאנען א דאָנק דער איניציאטיוו פון'ם באקאנטען ענגלישען ארבייטער-פיהרער און אָרגאַניזאַטאָר פון דער אינטערנאַציאָנאַלער מאַטראָזען-פּעדעראציע, האוועללאָק ווילסאָן, וועלכער האָט געפועל'ט ביי דער רעגירונג צו באשטימען פאר די דייטשע מיטגלידער פון זיין יוניאָן א באזונדערן לאַגער, וואו זיי האָבען געקאָסען אַ היבש ביסעל פרייהייט. דער לאַגער איז געשטאנען אונטער דער פאַרוואַלטונג פון א ציוויל-קאָמאַנדיר, וועלכער איז, לויט דער איינשטימיגער מיינונג פון די אינטערנירטע מאַטראָזען, געווען א מילדער און מיטפיהלענדער מאן, וואָס האָט זיי געגעבען געוויסע פרייהייטען, פון וועלכע מען האָט ביי אונז זאָגאר ניט געוואגט צו חלום'ן. אויך איז די קעסט וואָס די מענ-שען האָבען דאָרט געקראָגען, געווען באדייטענר בעסער ווי אין אנ-דערע לאַגערן. ווילסאָן פלעגט זעהר אָפט באזוכען דעם לאַגער און נעמען א שטארקען אינטערעס אין די געפאנגענע. אויך טאָם מען, וועלכער האָט זיך אין פארלויר פון דער גאנצער מלחמה געהאלטען פון ווייטען, איז עטליכע מאָל געקומען אין'ם לאַגער און געהאלטען רעדעס פאר די אינטערנירטע מאַטראָזען, אין וועלכע ער האָט זיי אויסגעדריקט זיין מיטגעפיהל און זיין סאָלידאַריטעט.

אבער שפעטער, ווען דער האַס געגען די דייטשען האָט זיך

וואָרשאַפּס", „די פראנצויזישע רעוואָלוציע“, „מאָדערנע וויסענ־שאַפט און אַנאָרכיע“ און די „מעמאָרען“. ער האָט זיך פארטיפט מיט אן אמת פֿיערדיגען חשק אין די דאָזיגע ביכער, און יעדעס מאָל וואָס ער האָט מיך געזעהן, האָט ער געהאַט א מאַסע פראַגען מיר צו שטעלען. באַזונדערס האָט די „געגענווייטיגע הילף“ געמאַכט אויף איהם א שטאַרקען איינדרוק, און ער האָט מיר ערקלערט, אז דאָס דאָזיגע וואונדערבארע ווערק האָט איהם געגעבען א גאנץ נייע פארשטענדעניש פאר דער נעשיכטע.

ערשט איצט האָט ער ריכטיג באגריפען דעם גרויסען אונטער־שיר צווישען די געזעלשאַפטליכע אָרגאניזאַציאָנס־שאפונען און די פארשידענע פֿארמען פֿון'ם שטאַט, — אן אונטערשיד וואָס ווערט פֿולשטענדיג אינגאָרירט פון די מעהרסטע סאָציאַליסטען. ווען איך האָב איהם אין פארלויף פון אונזער געשפרעך ערקלערט, אז לויט מיין מיינונג וועט די פראַקטישע פארווירקליכונג פֿון'ם סאָציאַליזם ארויסקומען הויפטזאַכליך פון די עקאָנאָמישע אָרגאניזאַציעס פון די ארבייטער, אז עס קאָן זיך דאָ ניט האַנדלען פאר די ארבייט־טענדע קלאַסען צו עראָבערן די פאָליטישע מאַכט און פארהעלפֿען וואָס פאר עס איז פארטיי צום זיעג, נאָר עס געהט ניכער אין דעם צו קריגען די אָרגאניזאַטאָרישע און אדמיניסטראַטיווע פעהיגקייט מען, וואָס נאר זיי אליין קאָנען זיי געבען די מעגליכקייט צו אונט־טערנעמען א רעאָרגאַניזירונג פון דער געזעלשאַפטליכער פראָדוקציע און פֿון'ם קאָנסום אויף'ן באַזיס פֿון'ם פרייהייטליכען סאָציאַליזם, האָט ער זיך געוואונדערט, וואָס ער איז ניט פון זיך אליין געקומען אויף דער דאָזיגער אידעע. ער האָט מיר ערקלערט, אז איצט זעהט ער גאנץ קלאָר און ער קאָן באגרייפֿען די פראַקטישע פארווירקליכונג פֿון'ם סאָציאַליזם.

ס'איז שטענדיג געווען א פרייד פאר מיר צו ריידען מיט דעם דאָזיגען מאַן אין דעם אָפיצירסקען מונדיר, וואָס האָט געפיהלט אזוי מענשליך און זיך געגעבען אזויפֿעל מיה צו דערגרונטעווען די סאָציאַלע פראָבלעמעס. צום באַדויערן, איז ער שפעטער אריבערגע־שיקט געוואָרן אין אן אנדער לאַגער, און איך האָב מעהר נאָרנישט

פאררויסטונגען און פארניכטעט צאָהלרייכע מענשענ-לעבענס, אבער זיי האָבען ניט ערפילט וואָס פאר עס איז סטראַטעגישען צוועק. ס'איז געווען אן אריבערטראָגונג פון'ם קריג אָהן א שום איינזעהע-ניש געגען א שוצלאָזע ציוויל-באפעלקערונג, א זאך וואָס מען האָט ביז אַהער נאָך ניט געהאט געזעהן. מען קאָן כמעט מיט זיכערקייט אָננעמען, אז אין דייטשלאַנד האָט מען געהאָפט דורך אזא טעראַר-ריזירונג פון דער לאַנדאָנער באפעלקערונג ווייכער צו מאכען די ענגלישע רעגירונג און איהר איבערצייגען אין דער נויטווענדיגקייט פון א באַלדיגען פרידען. קיין זאך איז ניט געווען פארקערטער ווי אזא אויפפאסונג פון דער לאַגע, וועלכע האָט נאָך באַוווּזען, ווי האַפנונגסלאָז בלינד עס זיינען געווען די הערשענדע קריזען אין דייטשלאַנד, און ווי עס האָט זיי דורך און דורך געפעהלט יעדע פארשטענדעניש פאר דעם גייסט, פאר דער נשמה פון אנדערע פעלקער. גראַד דער היפוך דערפון איז דורכדעם דערגרייכט גע-וואָרן. דער טויט פון שוצלאָזע פרויען און קינדער האָט פאנאנדער-געבלאָזען דעם האַס פון'ם ענגלענדער געגען דייטשלאַנד ביז צו משוגעת און האָט זיך ארויסגעצייגט אלס א בעסער פראָפאגאנדא-מיטעל פאר דער ענגלישער ארמיי, ווי פארזאמלונגען און צייטונגען. ווער עס קען די פארהארטעוועטע נאטור פון'ם ענגלענדער, דער וועט זיך דעריבער ניט וואונדערן. א פאָלק, וואָס האָט זינט פיעל צענדליגע יאָהרען גענאָסען פערזענליכע פרייהייטען, וועלכע קוקען אויס פאר די מעהרסטע דייטשען זאגאר נאָך זייער רעוואָלוציע ווי עפעס וואָס מען קאָן ניט דערגרייכען; א פאָלק וואָס שטעהט ניט אויף שריט און טריט אונטער פאָליצייליכער אויפזיכט, באַזיצט א זעלבסטשטענדיגקייט פון האַנדלען, וואָס מען וועט אומזיסט זוכען אין אויסגעשפראַכענע מיליטערישטאטען, וואו דער איינצעלנער ווערט איינפאך באַטראַכט אלס אן אויטאָמאטיש צוגעהער פון א גרויסען גאנצען.

אַבער פאר אונז אליין האָבען אַט די אָנגריפען געהאט זעהר אומאנגענעמע פאָלגען. איין שענעם טאָג האָט מען זיך גענומען דערצו צו פארשמירען די גלעזערנע דעכער פון אונזער געפענגעניש מיט

אלץ מעהר פארשארפט דורך די אומאויפהערליכע העצערניען אין דער געלער פרעסע, האָט דער „וואָר אָפּיס“ נאָר אַהן צערעמאַניעס אויפגעלייזט דעם לאַגער פון איסטקאָט און אריבערגעשיקט די גע- פאנגענע אין'ם אַלעקסאנדראַ פעלעם. ווי עס ווייזט אויס, האָט האוועלדאָק ווילסאָן, וועלכער איז וואָס ווייטער אלץ מעהר אַרונטער אונטער דעם איינפלוס פון די הוראָ-פאָטריאָמען, אויך ניט געהאט מעהר קיין אינטערעס צו פראָטעסטירען געגען דעם דאָזיגען בא- פעל.

דאָס אָנקומען פון די לייט פון איסטקאָט איז געווען א שוישפיל פאַר געטער. די מיליטערישע באַוואַכונג איז נעמליך געווען אזוי שטאַרק, אז עס איז כמעט אויסגעקומען א סאָלדאט פאר יעדען מאַטראָן. ס'איז שווער צו זאָגען, וואָסערע אורזאכען עס האָבען באַוואוינען די מיליטער-באַאמטע אָנצונעמען אזעלכע מיטלען, און אסך פון אונז האָבען זיך ניט געקאָנט באַפרייען פון'ם געדאַנק, אז עס איז דאָ פשוט געגאנגען אין דעם צו מאַכען א דעמאָנסטראַציע פאַר דעם ענגלישען פובליקום. די געפאנגענע פון איסטקאָט זיינען זיכער ניט געווען קיין פארברעכער, נאָר אין זייער גרויסער מעהר- הייט רוהיגע און פארשטענדיגע לייט. צווישען זיי האָט זיך גע- פונען א גאנצע אנצאָהל פון אַלטע מענער. ווען איך האָב געפרעגט איינעם פון זיי, א געוויסען אַטאָ, וועלכער איז אָנגעקומען צו מיר אין דער קאָמפאניע, ווי אַלט ער איז, האָט ער מיר געזאָגט, אז ער איז אַלט נין און זעכציג יאָהר. ווען ער האָט באַמערקט, אז איך האָב זיך געוואונדערט, האָט ער מיר דערצעהלט, אז ער איז ווייט ניט דער עלטסטער, ווייל צווישען זיינע קאמעראדען געפינען זיך מענער פון צוויי און זיבעציג און דריי און זיבעציג יאָהר. דאָס וואָס מען האָט אריינגעזעצט אזעלכע אַלטע מענער אין אן אינטער- נירונגס-לאַגער, איז געווען א האַנדלונג, וואָס איהר אָפּשרעקענדע ברוטאליטעט האָט זיך דורך קיין שום זאך ניט געלאָזט רעכטפאַר- טינען.

אין סעפטעמבער און אָקטאָבער האָט לאַנדאָן געהאט אַפטע צעפּעלין-אַנגריפען, וועלכע האָבען, אמת, פאראורזאכט אלערליי

די דאמפ-הייצונג האט ניט פונקציאנירט ביי אונז אין באטאליאן. האט אין דעם גרויסען האל, וואו דער ווינט האט געקאנט אריין-רינגען דורך אומצעהליגע עפענונגען, געהערשט א ביטערע קעלט. די געפאנגענע זיינען געווען געצוואונגען דעם גרעסטען טייל פון טאג צו ליגען אויף זייערע בעטלעך, פעסט איינגעהילט אין זייערע קאלדרעס. די אלגעמיינע שטימונג איז דערום געווען זעהר געדריקט, ווארים דער געדאנק וועגען דעם אַנקומענדען ווינטער האט יעדען פון אונז אָנגעפילט מיט טיפער זאָרג. כמעט יעדער פון אונז האט דעמאלט געליטען פון כראָנישע פארקיהלונגען, און אזוי ווי דער שפיטאל איז געווען אין גאנצען איבערפילט, איז די גרויסע מעהרהייט פון די קראנקע געצוואונגען געווען זיך צופרידענצושטעלען מיט דעם באטאליאן-פלאץ. דאָס האט זיך ערשט געענדערט אביסעל אין א מאָנאַט ארום, ווען די הייצונג איז ענדליך אזוי ווייט פאַרריכט געוואָרן, אז דער דאמפ האט זיך געקאנט האלטען אין די רעהרען.

איך אליין האב דאמאלס אלץ דייטליכער געפיהלט די סימפ-טאָמען פון אן אינפלוענצא. דער קאפ האט מיר וועה געטאן, און עס איז מיר געלעגען ווי בליי אין אלע גלידער. ניט קוקענדיג דע-רויף האב איך מיט אלע מיטלען געזוכט צו באקעמפען די קראנק-הייט, ביז איך האב זיך איין פריהמאָרגען מעהר ניט געקאנט אויפ-הויבען פון מיין געלעגער. איך האב געהאט אביסעל פיבער און דער קאפ האט מיר אזוי וועה געטאן, אז איך האב געמיינט ער וועט צושפרינגען. מייןע חברים האָבען זיך מיט א ריהרענדער אויפ-מערקזאמקייט באמיהט מיר צו העלפען. יעדער האט פארווכט מיר צו טאן וואָס פאר עס איז גוטס, און מיט זייער הילף איז מיר אויך געלונגען אין עטליכע טעג בייצוקומען די בייזע קראנקהייט. נאך טירליך האב איך נאך א שטיקעל צייט געפיהלט שוואך, אבער דאס פיבער איז געווען באַזיגט. ערגער פון אלץ זיינען געווען די נעכט, וועלכע איך האב אין פארלויר פון מיין קראנקהייט דאָס רוב פאר-בראכט אַהן שלאָף. דאָס קרעכצען, זיפצען, הוסטען און כאַרכלען האט דאן גאָר ניט געוואלט אויפהערען, און יעדער טאָג האט אין

שוואַרצער פאַרב, כדי נישט צו געבען די פינדרליכע פליה-מאשינען קיין אָנהאלטס-פונקטען ביי זייערע ביינאכטיגע אַטאַקעס. דורך דעם זיינען הויפטזאכליך געטראָפּען געווארן די באַטאַליאַנען „איי“ און „בי“, וועלכע האָבען געקריגען זייער ליכט אויסשליסליך פון אויבען. וואָס ווייטער מען איז געקומען מיט דער אָפּפאַרבונג פון די ריזיגע גלאַזדעכער, אלץ פינסטערער איז עס געוואָרן ביי אונז, ביז דער גרויסער האָל, וואו מיר האָבען געוואוינט, האָט ענדליך געמאַכט דעם איינדרוק פון א ריזיגען קבר, אין וועלכען ס'איז קוים אריינגעקומען א זונענשטראַל. און עס האָט אויסגעזעהן, אזוי ווי די מענשען, וועלכע האָבען זיך באוועגט ווי שאַטענס אין אַט דער טרויעריגער טונקעלקייט, וואָלטען אויך געוואָרן פינסטערער און אר-מעטיגער.

גליקליכערווייז איז דאָס וועטער אויף דרויסען נאָך געווען שען, אזוי אז מיר האָבען געקאָנט פארברענגען דעם גרעסטען טייל פון טאָג אין'ם „קאָמפּאונד“, אָבער ס'איז מיר שוין איצט אריבער א גרויס איבער'ן לייב, דענקענדיג וועגען דער צייט פון די נעבעלס וואָס האָט באַלד געזאָלט אָנקומען, ווען מיר וועלען מוזען אָפלעבען אונזערע טעג אין דער דאָזיגער פינסטערניש. נאָר די נאָטור איז געווען בעסער צו אונז ווי די מענשען, וואָרים ארום סוף אָקטאָבער האָט אָנגעהויבען רעגענען און ס'האָט אָנגעהאלטען עטליכע טעג נאָכאַנאַנד, אזוי אז די שוואַרצע פאַרב איז אלץ מעהר און מעהר פאַרשוואַנדען, ביז מיר האָבען ענדליך ווידער געקאָנט זעהן דעם הימעל איבער אונז. א צווייטער פאַרזוך אונז איינצוהילען אין פולשטענדיגער פינסטערניש, איז אויך געווען אַהן ערפאַלג, ווייל נייע רעגענס האָבען צו שאַנד געמאַכט די ארבייט פון די מענשען. נאָכדעם ווי מען האָט אויף אזא אופן צוויי מאָל אומזיסט און אומ-נישט פאַרשווענדט צייט, נעלד און ארבייט, האָט מען עס געלאָזט ווי עס איז געווען.

די קאלטע צייט איז אין יענעם יאָהר געקומען זעהר פריה. אין מיטען נאָוועמבער איז שוין אויסגעפאַלען א געדיכטער שניי, וואָס איז אין לאַנדאָן אָן און פאַר זיך א זעלטענע ערשיינונג. אזוי ווי

דעם ערנסטען צושטאנד פון איהר מאן. ערשט ווען ער איז גע-
שטאָרבען, האָט מען איהר אין טרוקענע ווערטער מיטגעטילט ווע-
גען זיין טויט. די אָרימע פרוי האָט געשריבען צו איינעם פון
אונזערע מיטגעפאנגענע א פארצווייפעלטען בריעף, וועלכער האָט
דורכגעוואנדערט איבערן גאנצען לאגער און האָט יעדען איינעם פון
אונז זעהר שטארק געריהרט. אזוי ווי פרוי ביטער איז געבליבען
פולשטענדיג אַהן מיטלען און דורך איהר מאן'ס טויט האָט זי אויך
פאַרלאָרן די קליינע אונטערשטיצונג, וועלכע די ענגלישע רעגירונג
פלעגט געבען די פרויען פון אינטערנירטע דייטשען און עסטריי-
כער, האָבען מיר אין'ם לאָגער פאַר איהר געזאמעלט צוויי און
צוואנציג פונט סטערלינג, כדי איהר דורכדעם אויסצוריקען אונ-
זער מיטגעפיהל פאַר דעם שווערען פאַרלוסט, וואָס האָט איהר
געטראָפּען.

דעם 80טען נאָוועמבער האָבען מיר געליטען א שארפען פאַר-
לוסט, ווען דער טויט האָט אוועקגעריסען פון צווישען אונז א גע-
פאנגענעם מיט'ן נאָמען גוסטאוו וואנדא, א זעהר באַגאַבטען, טא-
לאַנטפולען מוזיקער, וועמעס נאָמען איז געווען באקאנט אין גאנץ
אייראפּא. וואנדא האָט געשטאַמט פון בודאַפעסט, וואו ער האָט
באזוכט די קאנסערוואטאָריע. נאָכדעם ווי ער האָט פאַרבראַכט
היבשע עטליכע יאָהר אין וויען און פאַריז האָט ער זיך באזעצט
אין בערלין, וואו ער איז זיבען יאָהר צייט געווען דער לייטער
פון'ם אָרקעסטער אין'ם „ווינטערגאַרטען“ און פיער יאָהר איז ער
געווען דיריגענט אין דעם נייעם אָפּערעטען-טעאטער. אין פאַר-
לויף פון דער דאָזיגער צייט האָט ער אויך מיט א גוטען ערפאַלג
זיך געפרוואווט אלס קאָמפּאָניסט פאַר אָפּערעטעס. אין די לעצטע
יאָהרען פון זיין לעבען האָט ער געווירקט אלס דיריגענט אין
„געזיט“ און אדעלפֿי-טעאטער אין לאָנדאָן. ניט קוקענדיג דערויף
וואָס ער איז געווען אן אָפטער גאסט ביי דעם ענגלישען פרעמיער-
מיניסטער אסקוויט אין הויז, און פרוי אסקוויט האָט גענומען א
גרויסען אינטערעס אין'ם קינסטלער, האָט דאָס איהם פונדעסט-
וועגען ניט געקאנט רעטען פון דער אינטערנירונג. די געלע פרעסע

דעם ריווינגען האָל ארויסגערופען א מאָרנעם אָפּקלאַנג. ס'האָט זיך געדוכט, אזוי ווי אַן אַלפּ וואָלט געלעגען אויף אַט די אַלע שלאָ-פענדע מענשען. דאָס גאנצע האָט געמאכט אן אומהיימליכען, א טרויעריגען איינדרוק, און אין יענע שטונדען איז מיר אַט דער אָרט פאָרגעקומען ווי א פּלאַץ פון גרויל און שרעק.

אין אַט די נעכט האָט אויך געטראָפּען, אז איינער פון די מאַטראָזען, וועלכע זיינען געקומען פון איסטקאָט, איז פּלוצלינג געשטאַרבן. כ'האַב געהערט דאָס שווערע כאָרכלען פון'ס מאן און איד האָב פון מיין בעטעל געזעהן, ווי פארשידענע פון זיינע קאמערעדען האָבען זיך ווי טונקעלע שאַטענס באוועגט ארום זיין געלענער. אין צוויי שעה ארום, ווען דער דאָקטאָר איז ענדליך געקומען, כדי צו זעהן וואָס עס איז געשעהן מיט דעם מאן, האָט ער שוין געפונען א טויטען קערפּער.

אין יענער צייט האָט זיך אויך אָפּגעשפּילט דער פאַל פון ביי-טער, וואָס האָט אריינגעבראכט אונזער באטאליאָן אין א גרויסער אויפּרעגונג. ביטער, וועלכער איז געווען ביי אונז אין באטאליאָן, איז פּלוצלינג קראנק געווארן און האָט געמוזט אריבערגעפיהרט ווערן אין שפיטאַל, נאָכדעם ווי ער האָט עטליכע טעג געקעמפט געגען דעם. וואָרים אין יענער צייט האָט נאָך עקזיסטירט די גרוי-זאמע גזרה, אז קראנקע וואָס זיינען געלעגען אין בעט און האָבען קיין כוח ניט געהאט אריבערצוגעהן אין די באזוך-צימערען, האָבען איבערהויפּט ניט געטאָרט אויפנעמען קיין געסט. גראָד דעמאָלט, ווען די ליעבע און צערטליכקייט פון זיינע אייגענע זיינען פאר דעם מענשען געווען א דאָפּעלט באדערפעניש, האָט מען איהם דורך א ברוטאלען באפעהל באַרויבט פון דער דאָזיגער איינציגער טרייסט.

ביטער'ס קראנקהייט האָט זעהר שנעל אנגענומען א געפער-ליכען באַראַקטער, אָבער ניט קוקענדיג דערויף וואָס דער שטאר-בענדער מאן האָט זיך געהאלטען אין איין בעטען, מען זאָל ערלוי-בען זיין פרוי איהם צו באַזוכען, האָט מען זיין בקשה גאנץ איי-נפאָר אָפּגעזאָגט. יא, מען האָט זאָגאר דער פרוי ניט געלאָזט וויסען

הויפטזאכליך א דאנק דער באמיהונג פון מיידזשאָר לארקין, האָט דער „וואָר אָפּיס“ ארויסגעגעבען אן ערליכעניש, אז עטליכע פון וואַנדא'ס ענגערע פריינט אין לאַגער זאָלען קאָנען בייוואוינען דאס פארברענען פון'ם קינסטלער'ס קערפער אין דער קרעמאטאָריע פון גאָלדערס גרין. ווען דאָס איז באקאנט געוואָרן, האָבען זיך די פריינט פון'ם פארשטאָרבענעם געווענדט צו מיר מיט דער ביטע, צו ריידען א פאָר ווערטער ביי וואַנדא'ס ארון.

דעם 8טען דעצעמבער האָבען מיר אונזערע פערצעהן לייט פאר-לאָזען דעם לאַגער. מען האָט אונז אין אָנפאנג געוואלט מיטגעבען א גאנצע וואך פון באַוואַפּענטע סאָלדאטען, אָבער א דאנק מיין רזשאָר מאָט, וועלכער האָט זיך דא אריינגעמישט, האָט מען זיך באנוגענט דערמיט וואָס מען האָט אונז געגעבען א פאָר אָפיצירען אלס באגלייטער. ס'איז געווען א כמורנער, נאָס-קאלטער טאָג, וואָס האָט געקאָנט ארויפפיהרען אויף אלערליי מעלאַנכאָלישע באטראכטונגען. ווען מיר זיינען אנגעקומען אין דער קרעמאטאָריע, האָבען מיר שוין דאָרט געפונען פארזאמעלט א קליינע טרויער-געזעלשאפט, וועלכע איז געקומען אָפּגעבען די לעצטע עהרע דעם טויטען. מיר איז געוואָרן גאנץ מאָדנע אויף'ן הארצען אין אַט דער זעלטזאמער אומגעבונג, נאָך די אלע לאנגע מאָנאטען פון דער געפאנגענשאפט. דער האלב-טונקעלער, פייערליכער צימער פון דער קרעמאטאָריע מיט די פארזאמעלטע מענער און פרויען אין שווארצע טרויער-קליידער, וועמעס געזיכטער עס האָבען זיך אויף א מאָדנעם אופן געווארפען איז די אויגען אין דעם מאַטען בין השמשות-ליכט. אין'ם הינטערגרונד די אָפיצירען און ניט ווייט פון'ם שווארצען ארון דער קליינער קרייז פון מיינע ליידענס-חברים. לאנגזאם און פייערליך האָבען געברויזט די אקאָרדען פון בעטהאָווען'ס טרויער-מארש דורך דעם האלב-טונקעלען צימער און האָבען דורכגענומען די נשמה מיט א טיפען שוידער. ווען די לעצטע קלאנגען זיינען לאנגזאם אָפּגעשטאָרבען, בין איך צוגעגאנגען צו דער טרונע פון'ם טויטען קינסטלער, כדי איהם צו זאָגען די לעצטע עטליכע ווערטער.

האָט דאמאָלס מיט אָפּענע, שארפע אויגען פארפּאָלט יעדע באַ-
וועגונג פּוֹנ'ם מיניסטער און זיין הויזגעזינד און האָט אויסגענוצט
יעדע קלייניגקייט, כּדי וואָס שנעלער צו ברענגען זיין מַפּלָה. ווען
די צייטונגען האָבען אלזא עפענטליך געפּאָדערט מען זאָל ארעס-
טירען דעם „הונען-דיריגענט“, האָט מען זיך שוין מעהר ניט גע-
קאָנט שטעלען אנטקעגען דעם דאָזיגען אולטימאטום פּוֹנ'ם פּאַטרי-
אַטיזם, און וואנדא האָט געמוזט געהן אין דעם אינטערנירונגס-
לאַגער.

אַבער מען האָט זיך ניט צופרידענגעשטעלט מיט דעם אליין,
און ווען רעוואלוציער-זשורנאליסטען פּוֹנ'ם סאָרט פון אַ האָררישאַף
באטעמלי האָבען געהאט דאָס גליק אויסצושפּירען, אז מרס. אַסקוויט
האָט געשיקט עטליכע בריעף צו וואנדא'ן און — אויב איך האָב
קיין טעות ניט — איהם זאגאר איין מאל באזוכט אין לאַגער, האָ-
בען זיי אויפגעהויבען א געוואלטיגען געשריי און געשטעלט דעם
מיניסטער עפענטליך פראגען אין די צייטונגען, צי ער האָט א
ידיעה וועגען דעם, אז זיין פרוי האלט אָן באַציהונגען מיט אינ-
טערנירטע „הונען“.

וואנדא איז געווען איינער פון די לעבענסווירדיגסטע און צו-
גענגליכסטע מענשען אין'ם לאַגער. זיין מונטערקייט, זיין פרעה-
ליכער געמיט האָט איהם געוואונען יעדען איינעם פאר א פריינד.
דערביי איז ער געווען דורכגעדרונגען פּוֹנ'ם גאנצען פרייהייטליכען
טעמפּעראמענט פּוֹנ'ם קינסטלער און אן אינטעליגענטער באַאָבאַכ-
טער פון מענשען און זאַכען. אין דער געפאנגענשאפט איז ער
פּלוצלינג באפאלען געוואָרן פון א שווערער מאָגענ־קראנקהייט, אזוי
אז מען איז געצוואונגען געווען איהם אריבערצופיהרען אין דייטשען
האָספּיטאַל, וואו ער איז נאָך שווערע ליידען געשטאָרבען. זיין
טויט האָט זעהר שטארק געריהרט זיינע צאָלרייכע פריינט אין'ם
לאַגער און האָט באזונדערס שמערצליך געווירקט אויף דעם ענגערן
קרייז פון זיינע לאַנדסלייט, צווישען וועלכע עס האָבען זיך געפּו-
נען מוזיקער פון פּראָמינענטער באדייטונג, ווי די העררן לאָראַנט
און רעשאַווסקי. דורך דער פארמיטלונג פּוֹנ'ם קאָמאנדיר, אבער

האָט דער יונגער, טאלאנטפולער קינסטלער אלעס רעשאָווסקי פאר מיינע ווערטער אוועקגעשטעלט צוועלף טאָקטען פון זיינע „טרויער-קלאַנגען“, וועלכע ער האָט געווידמעט זיין טויטען פריינד. די קליינע שריפט איז פארשפרייט געוואָרן אין גאנצען לאַגער און דאָס געלד וואָס זי האָט איינגעבראכט איז פארטיילט געוואָרן צווי-שען די נויט-ליידענדע קאמעראדען.

אין'ס לאַגער האָט מען זיך איצט שטארק באשעפטיגט מיט די פאַרבארייטונגען פאר דעם אָנקומענדען ווייהנאכטס-יום טוב — דעם צווייטען, וואָס מיר האָבען געזאָלט דורכמאכען אין דער גע-פאנגענשאפט. מען האָט געוואָלט פארשאַפּען די פיעלע אָרעמע קאמעראדען אין'ס לאַגער א קליינע פריינד דורך א פארבעסערונג פון די מאָלצייטען אין די יום טוב טעג. צו דעם דאָזיגען צוועק האָט זיך פאַרמירט א באזונדער קאָמיטעט, וועלכער איז לויט די כוחות אונטערשטיצט געוואָרן דורך פארשידענע אָרגאַניזאציעס אין און אויסער דעם לאַגער. דאָ האָט זיך באזונדערס אויסגעציי-כענט דער „דר. מערקעל-קאָמיטעט“, וואָס האָט כמעט די גאנצע צייט פון אונזער געפאנגענשאפט אויף א לויבענסווירדיגען אופן געזאָרגט פאר דער באַפרידיגונג פון די פארשידענע באדערפענישען פון די געפאנגענע. דר. מערקעל איז געווען א געבוירענער דייטש, וועלכער איז, לויט דעם ווי מען האָט מיר איבערגעגעבען, מיט לאַנגע יאָהרען צוריק געוואָרען אן ענגלישער בירגער. ניט קוסענדיג אויף אלע אַטאַקעס אין דער געלער פרעסע, האָט ער זיך געגעבען די גרעסטע מיה בייצושטעהן די געפאנגענע מיט ראַט און טאַט. ער האָט געליפערט דאָס נייטיגע געלד פאר דער גרינדונג פון ביבלי-אָטעקען אין די פארשידענע אינטערנירונגס-לאַגערען, ער האָט פאַרזאָרגט די גייסטיג שטרעבענדע עלעמענטען מיט וויסענשאפט-ליכע לעהר-ביכער, וואָס אסך פון זיי זיינען אין דער ערשטער צייט — ווייסט דער נומער יאָהר פארוואָס — פארהאלטען געווארן פון דער מיליטער-פאַרוואַלטונג. די געפאנגענע, וועלכע האָבען געהאט א באדערפעניש זיך צו באשעפטיגען מיט קליינע האנד-ארבייטען, זיינען פון דר. מערקעל'ס פארטרעטער פארזאָרגט געוואָרן מיט די

איך האָב זיך דעם גאנצען פריהמאָרגען אומזיסט באמיהט צו זאמענצושטעלען ביי מיר אין געדאנק א פאָר פאָסענדע ווערטער. אָבער איך האָב ניט געקאָנט אויף קיין איין רגע קאָנצענטרירען מיינע געדאנקען. די נייע איינדריקען אויף דרויסען פון'ם לאַגער, דאָס געשפרעך פון די פריינט, אלצדינג האָט געווירקט מיט מאכט אויף מיר און האָט מיר ניט געגעבען קיין רוה, אזוי אז איך האָב ענדליך אויפגעגעבען אויסצוקלערן עפעס פאָסענדעס. אָבער ווען איך בין אריינגעקומען אין דעם מאט-באלויכטענעם צימער, וואו דער ארון איז פייערליך געשטאַנען אין מיטען, און איך האָב דער-פיהלט די קלאנגען פון'ם אָרגעל דורכשטראָמען דורך מיין זעלע, דאן האָב איך גענוי געוואוסט, אז איך וועל געפינען די ריכטיגע ווערטער.

לאַנגזאָם איז פארשוואונדען דער ארון מיט די רעשטען פון'ם טויטען קאָמערד אין א קליינער עפענונג אין דער וואנט, בעת ווען די טענער פון דער מוזיק האָבען זיך קלאָגענדיג פאנאנדערגע-גאָסען דורך דעם האלב-טונקלען צימער. מיר איז אלעס פארגע-קומען ווי א מאָדנער, פאָנטאַסטישער טרוים, און עס האָט געדויערט עטליכע מינוט, ביז איך האָב זיך ווידער געפונען אין דער ווירק-ליכקייט. ס'איז געווען אַ טרויעריגער טאָג, און טרויעריג איז גע-ווען די שטימונג, וואָס האָט זיך אונז געלעגט אויף די הערצער, ווען מיר זיינען געגאנגען צוריק אין „פעלעס“.

נאָך דעם זעלבען טאָג האָבען זיך די ענגערע פריינט פון'ם פאָרשטאָרבענעם געווענדט צו מיר און מיך געבעטען אויפשרייבען די ווערטער, וועלכע איך האָב גערעדט ביי וואנדא'ס ארון, כדי מען זאָל זיי קאָנען אָפּדרוקען. איך האָב דערפילט זייער וואונש, און עטליכע טעג שפעטער האָב איך זיי איבערגעגעבען דעם מאַ-נוסקריפט. דער קאָמאנדיר האָט עס אוועקגעשיקט אין „וואָר-אָפּיס“ און געווארט אויף א גוט הייסונג. אין א וואָך ארום איז אַרויסגעגעבען געווארן די ערליכעניש. איינער פון אונזערע מיט-געפאנגענע, וועלכער איז פאר זיין אינטערנירונג אליין געווען א שותף אין א דרוקעריי, האָט באַזאָרגט די דרוק-אַרבייט. אלס מאָטאָ

מאכען די אונטערנעמונג ערפאלגרייך. דער „קאנצערט-פאראיין“ האָט פאַרנשטאַלטעט עטליכע קאָנצערטען אין'ס טעאטער, און די פינאַנציעלע רעזולטאַטען זיינען געגאנגען פאַר'ן ווייטנאַכטס-פאַנד. אָט דער פאראיין איז ארויסגערופען געווארן אין לעבען עטליכע חדשים נאך אונזער אָנקומען אין אלעקסאנדרא פעלעס און האָט זיך אין א גאנץ קורצער צייט ענטוויקעלט צו אן אויסגעצייכענטען אַרקעסטער. איידער די מלחמה האָט אויסגעבראָכען האָבען אין לאַנדאָן געלעבט אַ היבשע צאָהל דייטשע מוזיקער, וועלכע זיינען געווען טעטיג אין די פיעלע טעאטערע און קאָנצערט-היזער פון דער ענגלישער הויפט-שטאָט. אזוי איז עס געקומען, אז נאך דער אינטערנירונג פון די דייטשען אין ענגלאנד האָט מען כמעט אין יעדען לאַגער געקאָנט געפינען אַ היבש ביסעל דייטשע מוזיקער. באַזונדערס האָט דאס צוגעטראָפּען ביי אונז, וואו אלע אינסטרו-מענטען זיינען געווען פארטראטען אין אַ פאַסענדער פּראָפּאַרציע. נון האָט זיך אַלוא פארמירט אן אַרקעסטער, וואָס האָט אין פאַר-לויף פון די מלחמה-יאָרען זיכער געהערט צו די בעסטע, וועלכע לאַנדאָן האָט געהאַט. באַזונדערע פאַרדינסטען פאַר דער ענט-שטעהונג און געזונטער ענטוויקלונג פון'ם קאָנצערט-פאראיין האָט זיך ערוואָרבען איינער פון אונזערע מיטגעפאנגענע, הערר ה. שטרע-קער, אַ זעהן פון דער אַלטער רהיין-שטאָט מאינץ און איינע פון די סימפאטישסטע פיגורען אין גאנצען לאַגער. דער פאראיין האָט געהאַט די באַזונדערע סימפאטיע פון דעם אַלטען קאָמאנדיר, וועל-כער האָט זעלטען פארפעהלט אַ קאָנצערט און פלעגט נאך געווענ-ליך מיטברענגען עטליכע געסט פון דרויסען. דער קאָמאנדיר איז געווען ניט בלויז פערזענליך אַ פריינד פון מוזיק, ער איז אויך געווען מיט דער מיינונג, אז די מוזיק איבט אויס אַ זעהר וואויל-טוענדען איינפלוס אויף די געפאנגענע, אַ זאך וואָס קיינער האָט ניט געקאָנט אָפלייכענען.

אונטער דער לייטונג פון'ם קאפּעלמייסטער אנטאָן וויסט פלעגט דער קאָנצערט-פאראיין יעדען זונטאג אווענט אין טעאטער געבען קאָנצערטען, וועלכע פלעגען באזוכט ווערן פון הונדערטער

נייטיגע געצייג און רויהע מאטעריאלען, און די שולען אין'ס לאַגער זיינען פון זיי אויסגעשטאט געוואָרן מיט די נייטיגע לעהר-מיטלען. מיט איין וואָרט, דער דאָזיגער קאָמיטעט האָט אין פארלויר פון דער גאנצער צייט פון זיין עקזיסטענץ ענטוויקעלט א געבענשטע, נליק-ליכע טעטיגקייט, וועלכע האָט אסך פון אונז געגעבען די מעגליכ-קייט לייכטער אריבערצוטראָגען זייער לאַגע.

דער „דר. מערקעל-קאָמיטעט“ האָט אין יעדען לאַגער געהאט א פארטרעטער צווישען די געפאנגענע, וועמעס אויפגאבע ס'איז געווען צו פארמירען א באשטימטע קאָמיטע פון עטליכע מענער, כדי מיט זייער הילף אַרגאַניזאטאָריש צוזאַמענצופאַסען די ווירק-זאמקייט פון'ם קאָמיטעט אין לאַגער און געבען דעם פארטרעטער באשטימטע פאַרשלאָגען פאר זיין טעטיגקייט. דער פארטרעטער פון'ם „דר. מערקעל-קאָמיטעט“ ביי אונז אין לאַגער איז געווען א געוויסער הערר קעסטנער, וועלכער האָט דערפילט זיין אָנפֿגאבע, וואָס איז ניט אימער געווען לייכט, אויף דעם ברייטסטען און גע-רעכטסטען אופן. ביי זיין זייט זיינען געשטאנען עטליכע מענער, וועלכע האָבען איהם טריי געהאַלפֿען. באזונדערס דאָרף דאָ דער מאַנט ווערן הערר טרינקס פון אונזער באַטאַליאָן, וועלכער איז געווען טעטיג פאר דעם קאָמיטעט אויף אן אומערמידליכען און אומאייגענציגען אופן.

מיט דער הילף פון'ם „דר. מערקעל-קאָמיטעט“ איז די קריסט-מאס-קאָמיטע אימשטאנד געווען צו פארטיילען אין גאנצען לאַגער צעטלאך, אויף וועלכע יעדער איינער האָט געקאָנט אויסדריקען זיינע באזונדערע וואונשען. נאָטירליך האָט זיך דאָ געהאנדעלט בלויז וועגען קלייניגקייטען, וועלכע מען האָט געקאָנט ווי עס איז ערפילען. יעדענפאלס האָט מען זיך געגעבען פיעל מיה צו פאר-שאַפען יעדען איינעם א קליינע פרייד. אויך די פארשידענע פאר-איינען און קערפערשאפטען, וועלכע האָבען זיך געהאט ענטווי-קעלט אין'ם לאַגער מיט דעם צוועק צו אונטערהאלטען די געפאנ-גענע און זיי צו געבען א געלעגענהייט צו געניסען פון דער קונסט, — אויך זיי זיינען ניט אָפֿגעשטאַנען און האָבען זיך באַמיהט צו

פון פולקאָמענער פיינקייט און האָט אויף א מייסטערהאפטען אופן אויסגעדריקט יעדע ניוואַנס פון'ס געפיהל. ווען איך האָב זיך צו געהערט צו זיינע טענער, איז שאַפּען פאר מיר געוואָרן ווי אן אי-נערליכע איבערלעבעניש, און איך האָב געפיהלט דעם גאנצען שוין-דער פון דער דאָזיגער נערווען-שמיסענדער מוזיק, ווי עס וואָלט אָפּגעשלונגען אין יעדען ווינסעל פון דער נשמה.

פאר זייערע טעגליכע איבונגען האָט דער קאָמאנדיר די צוויי קינסטלער אָנגעוויזען א באַזונדערן פּלאַץ אונטער'ן אָרגעל, וועל-כער האָט ליידער געהאט דעם חסרון וואָס ער האָט געקאָנט באלויב-טען ווערן בלויז קינסטליך, דאָס הייסט דורך עלעקטריציטעט, און איז געווען זעהר שלעכט ווענטילירט. אזוי ווי איך בין געווען זעהר באַפריינדעט מיט די צוויי קינסטלער, האָב איך אָפט געהאָט די געלעגענהייט זיי צו באַזוכען אין זייער „קדשי קדשים“ און זיך צו באַרוישען מיט זייער שפּילען. דאָס געהערט צו די שענסטע ערינדונגען, וועלכע איך האָב מיטגענומען מיט זיך פון מיין גע-פאנגענשאפט.

כדי אויך פון זייערן זייט עפעס בייצוטראַגען צו דעם וויי-נאכטס-פאָנר, האָבען די העררן לאָראַנט, רעשאַווסקי און עטליכע פון זייערע פריינט אַראָנזשירט אַן אָווענט פאר קאמער-מוזיק, וואָס האָט, אויסער דעם קינסטלערישען גענוס פאר די צוהערער, איינ-געבראַכט דער קריסטמאס-קאסע די סומע פון פיער און פופציג פונט סטערלינג.

אזוי האָבען זיך אלע געגעבען די מיה צו מאכען די וויי-נאכטס-טעג אין לאַגער אזוי אנגענעם ווי ס'איז נאָר מעגליך געווען אונטער די עקזיסטירענדע אומשטענדען. אין גאנצען לאַגער האָט זיך ארום דער דאָזיגער צייט געלאָזט באַמערקען א געוויסע רוה, פון וועלכער מען האָט געווענליך ניט געוואוסט, און וועלכע איז בלויז איין מאָל פלוצלינג אונטערבראַכען געוואָרן. דאָס איז געווען עט-ליכע טעג פאר קריסטמאס, ווען די מאַטראָזען, וועלכע זיינען גע-קומען צו אונז פון'ם לאַגער פון איסטקאָט, זיינען פלוצלינג ארי-בערגעפיהרט געוואָרן נאָך דער „אייל-אָה-מען“. פאר די אַרעמע

געפאנגענע, און וועלכע האָבען זיי גענעבען שטילע שטונדען פון אינערליכער פארטיפונג און פארגעסען, וואָס האָבען ניט געקאנט הויך גענוג אָפגעשאצט ווערן. דער פאראיין פלעגט פון צייט צו צייט אראנזשירען מוזיקאלישע אווענטען, וועלכע זיינען געווען געוידמעט באשטימטע מייסטער פון דער טאָן־קונסט, ווי בעטהאָווען, ליסט, וואגנער א. א. וו., און האָט זיך ביי די דאָזיגע געלעגענהייטען ווירקליך אויסגעצייכענט.

אויסער די מיטגלידער פון'ם אָרקעסטער זיינען אין לאַגער געווען נאך עטליכע מוזיקאלישע קינסטלער פון א גאנץ היבשער באַדייטונג. די דאָזיגע האָבען געבילדעט א קליינע גרופע פאר זיך און פלעגען אראנזשירען פון צייט צו צייט קאָנצערטען אין א קלענערן זאל, וועלכע זיינען ווירקליך געווען מייסטערהאפט. איך דארף ביי דער דאָזיגער געלעגענהייט ניט פארגעסען צו דערמאָנען די צוויי יונגע אונגארישע קינסטלער פערזי לאַראַנט און אלעקס רע־שאַווסקי. הערר לאַראַנט איז געווען א וויאָלין־ווירטואָז, וואָס האָט געהאט א טעכנישעם וויסען און א טיפקייט פון אויסדרוק, וועלכע פלעגען זיך אָפט אַנטפלעקען אין דעמאָנישע פאָרמען. דאָס פייער און די הינרייסענדע קראפט פון זיין שפּילען האָבען ארויס־גערופען גאנץ אומגלויבליכע ווירקונגען. ס'איז מעגליך, אז די געפאנגענשאפט האָט געמאכט אז איך זאָל אָט די ווירקונגען נאָך טיפער דערפיהלען, ווי עס וואָלט געווען דער פאָל אונטער אנדערע אומשטענדען. איך גלויב זאָגאר באשטימט, אז די געפאנגענשאפט מאכט דעם מענשען פיעל עמפּענגליכער פאר די אינערליכע סענזאציעס, וואָס די מוזיק רופט ארויס. יעדענפאלס האָב איך באזונדערס דעם „סואוועניר דע מאַסקו" קיינמאָל פריהער ניט געהערט שפּילען מיט אזא איבערוועלט־גענער קראפט.

אלעקס רע־שאַווסקי איז געווען א מייסטער ביי דער פיאנא. ער האָט ניט באזעסען די שטורמישע, אייגענוויליגע קינסטלער־נאטור פון זיין פריינד לאַראַנט, נאר ער איז גיכער געווען א פארטראכטער, מעהר נאָך אינעווייניג גענייגטער כאַראַקטער, וואָס האָט זיך געגראָבען אין דער טיפקייט. זיין שפּילען איז געווען

צער וואָלט געזאָגט, אז מיר וועלען אין א יאָהר ארום נאָך אלץ זיצען אונטער שלאָס און ריגעל, וואָלט מען איהם געהאלטען פאר א משוגענעם נאָר. אויך היינט זיינען די מעהרסטע פון אונז נאָך געווען באזעלט פון דער שטילער האַפנונג, אז דער אומגליקליכער קריג קאָן מעהר לאנג ניט אָנהאלטען. מען האָט אָנגעגעבען אלער־ליי גרינדען דערפאר, און אסך פון אונז האָבען פעסט געגלויבט, אז מיר האָבען זיך געפונען ערב גרויסע און ענטשיידענדע געשע־הענישען. ניט קוקענדיג אויף דעם אלעס איז די שטימונג געווען געדריקט, און מען האָט געפיהלט א געוויסע אומזיכערקייט, וועלכע מען האָט מיט א יאָהר פריהער ביי קיינעם ניט געקאָנט באמערקען. וואָס איז שייך געווען צו מיר פערזענליך, האָב איך זיך ווירק־ליך געפונען אין א געהויבענער שטימונג. די ליעבע פריינט פון דרויסען האָבען מיר ניט בלויז פארזאָרגט מיט אלעס מעגליכע, כדי מיר צו פארשאַפען א פרייד, איך האָב אויך אין פארלויף פון די לעצטע טעג געהאט ערהאלטען א היבשע צאָהל בריעף פון פריינט, וועלכע זיינען מיר געווען ליעב און טייער. מאלאטעסטא, דער אל־טער, אומערמיטליכער קעמפער, האָט מיר געשריבען, אז ער וועט מיך אין קורצע באזוכען, און איך האָב זיך שוין איצט געפרעהט מיט אַט דעם ווידערזעהן. אויך טאָס קיעל, דער ארויסגעבער פון „פרידאָס“, האָט צוגעזאָגט מיך צו באזוכען און האָט געפונען פאר מיר ברידערליכע ווערטער פון טרייסט און סימפאטיע. פון אמע־ריקא האָב איך געקריגען א בריעף פון דער אלטער פריינדין עמא גאָלדמאן, וועלכע האָט אין יענער צייט צוזאמען מיט אנדערע קא־מערעדען אָנגעפיהרט אן אומערשראָקענע פראָפאָגאנדא געגען דער מלחמה, ביז מען האָט איהר שפעטער, נאָכדעם ווי אמעריקא אליין איז אריין אין קריג, פארמאכט דאס מויל, פארשפארענדיג זי היינטער שלאָס און ריגעל. פון די פיעלע גענאָסען אין אמעריקא, וועל־כע האָבען גענומען א לעבעדיגען אינטערעס אין מיין לאגע, איז עס באזונדערס געווען מיין אלטער פריינד דר. מיכאל קאָהן, וועלכער האָט אין פארלויף פון דער גאנצער מלחמה זיך רעגעלמעסיג דורכ־געשריבען מיט מיין פרוי און מיט מיר, און האָט אונז אויף יעדען

מענשען איז דאס געווען א פיינליכע איבעראשונג, וואָרים זיי האָב
בען זיך שוין געהאט צוגעוואוינט צו דער נייער אומגעבונג. א
טייל פון זיי זיינען שוין געווען אין אכט און צעהן פארשידענע
אינטערנירונגס-לאגערען און האָבען זיך געפונען אזוי צו זאָגען
די גאנצע צייט אויף'ן וועג. מיר האָבען זיי געזוכט אביסעל צו
פארזיסען די ביטערע פיל, מיט דעם וואָס מיר האָבען זיי פאר'ן
אָפשיד איבערגעגעבען א טייל פון דעם ווייהנאכטס-פאָגד.

פאר ווייהנאכטס-אָווענט האָט מען אראנזשירט אן אונטערנע-
מונג אין'ם טעאטער, ביי וועלכער ס'האָט אויך מיטגעווינקט דער
קאָנצערט-פאראיין. מען האָט מיך געבעטען צו האלטען א קורצע
רעדע, וואָס איך האָב אויך געטאָן. כ'האָב דערביי גענומען די גע-
לעגנהייט צו לאָזען פריי מיינע געדאנקען און צו געבען אייניגע
אויגענשוינליכע באטראכטונגען איבער דער פרעהליכער בשורה :
„פרידען אויף דער ערד און וואוילזיין צו די מענשען!“ און איבער
דעם שוידערליכען טויטענטאָנץ, וואָס האָט זינט אכצעהן חרשים
געבושעוועט איבער אייראפא און איבעראל איבערגעלאָזט הינטער
זיך צוריסענע מענשען-קערפערס, בלוט און רואינען. אויף דער
גרויסער מערהייט פון מיינע ליידענס-חברים האָבען מיינע ווער-
טער געמאכט א שטארקען איינדרוק, בלויז די פאטריאָטען האָבען
אויסגעקוקט צו זיין ניט צופרידען דערפון, און הערר בוראנרט האָט
שפעטער אין קרייז פון זיינע גאָהנטע פריינט אין'ם „סיי-באטא-
ליאָן ערקלערט, אז אזא רעדע „טוט דער דייטשער זאך מעהר שאַ-
דען, איידער דער פארלוסט פון פינף הונדערט קאנאָנען“.

הגם אין פארלוף פון די פייערטעג האָט זיך אין גאנצען לאגער
געלאָזט מערקען א פריינדליכע שטימונג, האָט אבער דאך ניט גע-
וואָלט קומען קיין ריכטיגע פרייד. די געדאנקען פון די מעהרסטע
זיינען נאטירליך געווען ביי זייערע אייגענע, ביי זייערע פאמיליעס,
און מעהר ווי איינער פון אונז איז געזעסען שטום, פארטיפט אין
זאָרגען. וואָס פאר אן אונטערשיד צווישען היינט און פאר איאָה-
רען! דעמאָלט איז יעדער איינער געווען פעסט איבערצייגט,
אז אונזער געפאנגענשאפט וועט ניט לאנג דויערן, און ווען אימי-

קאפיטעל 15

איך ווער באטאליאן-פיהרער

די מורא'דיגע טראגעדיע פון'ם פישער-מאן מיכאעליס — אויפרוף פון דער דויטשער קרוינפרינצעסין צו די מוטערס — א געפערליכער קריכער — קורצער פראצעס פון די פישער-לויט — דער זעלבסט-מאָרד פון'ם סארדזשענט סודער — מאנופעסטאציע פון די פאטריאָטען געגען דאָס נעהען פון פאָסט-זעק אין'ם לאַגער — א שאַרפער ענטפער — דאָס בילד פון'ם קיזער — ניוטראַלע אין'ם לאַגער — ביים קראנקען קאָמאָנדר — מיון „שטעקבריעף“ — דער יום טוב פון די אונגארען — אינערליכער קרויזס — מיון ערוועהלונג צום באַטאליאן-פיהרער — אן ערשטער שריט.

דאָס נייע יאָהר האָט גענומען א טרויעריגען אָנפאנג. איינער פון אונזערע מיטגעפאנגענע, דער פישער-מאן מיכאעליס, האָט אין דעם טאָג פון ניי-יאָהר געקריגען פון זיין פרוי פון דייטשלאַנד די שרעקליכע נאכריכט, אז זיינע פיער זיהן זיינען אין משך פון איין וואך צייט געפאלען אויף'ן „פעלד פון דער עהרע“. זיין שנור האָט ביים אָנקומען פון דער איוב-בשורה פארלאָרן דעם פאר-שטאַנד און האָט געמוזט אָפגעפיהרט ווערן אין א משוגענס-הויז. איך זעה דעם מאן נאָך היינט פאר מיר. ער האָט ניט גערעדט קיין וואָרט, איז געזעסען אויף זיין בעטעל און פינסטער געקוקט פאר זיך. זיינע קאמערעדען האָבען געזוכט איהם צו טרייסטען אויף זייער רויהען, נאָך גרונד-עהרליכען שטייגער, אָבער ער האָט גאָרנישט געענטפערט, און ס'איז קענטיג געווען, אז ער האָט קוים געהערט וואָס זיי האָבען גערעדט צו איהם. וואָס פאר א טרייסט-

אופן ארויסגעוויזען זיין ברידערליכע סאָלידאריטעט. דאס באַ וואוסטזיין, אז איך האָב איבעראַל אין דער וועלט אועלכע בראווע פריינט און חברים, איז פאר מיר שטענדיג געווען א פריידפולע באַפרידיגונג אין די לאַנגע מאָנאטען פון דער געפאנגענשאַפט.

אזוי זיינען אריבער די פייערטעג, און דער אָנפאנג פון'ס נייעם יאָהר האָט זיך דערנעהנטערט. א טאָג פאר ניי־יאָהר האָבען מיך באזוכט מיינע לייעכע צוזאמען מיט מיין אלטען פריינד לאַזאַר זאבעלינסקי, וועלכער געהערט צו די טרייעסטע חברים פון מיין לעבען. הגם מיר האָבען זיך ניט געקאָנט פיעל זאָגען אין די עטליכע מינוטען וואָס מיר האָבען פאר זיך געהאט, איז מיין הארץ דאָך געווען פול מיט פרייד, און א ווארט, גוט געפיהל האָט מיך דורכ־גענומען, ווען איך האָב מיינע לייעכע ווידער געמוזט געבען די האַנד, זיך צו געזעגענען מיט זיי.

דער קאָמאנדיר האָט אונז ערלויבט ערב ניי־יאָהר נאכט אויפצוזיין ביז האלב נאָך צוועלף אזויגער. איך בין געזעסען מיט עטליכע פריינט אין א ווינקעל, ווען דער זייגער האָט געשלאָגען צוועלף און מען האָט זיך אָנגעהויבען ווינשען א „גליקליכען ניי־יאָהר“. אצונד האָבען זיי זיך אַ לאַז געטאָן פון אלע זייטען צו מיר און מיך געבעטען צו זאָגען אַ פאָר ווערטער. און איך האָב גערעדט צו זיי, כ'האָב אָפגעפרישט זייער מוט און זיי באשוואַרען אריבערצוטראָגען מוטיג זייער שיקזאל און קיינמאָל ניט צו פאר־צווייפלען. מיר אליין איז אין יענער נאכט געווען אזוי לייכט אויף'ן הארצען, און איך האָב געפיהלט, ווי מיין אייגענע שטימונג האָט אריבערגעשטראָמט אין זיי און אָנגעצונדען אין זיי די האַפנונג אויף בעסערע טעג, וועלכע איז פאר די מעהרסטע פון זיי געווען אזוי נייטיג, כדי ניט אין גאנצען צו פארצווייפלען. איך אָבער האָב אין דער דאָזיגער נאכט לאנג ניט געקאָנט געפינען קיין רוח. איינע נאָך די אנדערע, אין פיעל־פארביגע רייהען, זיינען פאר מיר אויפגעשטיר־גען די טומעלדיגע איבערלעבענישען פון די לעצטע יאהרען, און דער פלאַנטער איז געוואָרן אלץ געדיכטער און געדיכטער, ביז איך בין ענדליך לאנגזאם פארוונקען אין שלאָף.

האָט געמאכט אויף מיר אן עקעלהאפטען איינדרוק פנים אל פנים מיט אַט דער שוידערליכער טראגעדיע, וועלכע האָט דאָ געטראָפּען איין איינצעלנעם פון אונז. כ'לעבען, אן איידעלער בארופ, צו צאָלען דעם בלוט-שטייער צו דעם אזויגערופענעם פאטערלאנד, וואָס האָט ווי סאטורן אויפגעפרעסען זיינע אייגענע קינדער.

די פישער-לייט, צו וועמען מיכאַעליס האָט געהערט, האָבען אַנאָמענעשטעלט אן אייגענארטיגען עלעמענט אין'ם לאגער. זיי האָבען זיך מיט עטליכע חדשים פאר דעם געפונען אין נאָרד-ים, זיך אָפּגעבנדיג מיט זייער געפערליכער פראָפּעסיע, ווען זיי זיינען איבעראשט געוואָרן פון ענגלישע קריג-שיפען און אויף אזא'ן אופן אריינגעפאלען אין געפאנגענשאַפט. אומגעפער הונדערט און פופֿ-ציג פון זיי האָט מען איינגעקווארטירט ביי אונז אין באטאליאָן, פון'ם קאפיטאן ביז צום שייף-אינגעל. זיי האָבען געבילדעט א באזונדערע קאָמפאניע און האָבען אויסגעקליבען איינעם פון זייערע קאפיטאנען, א געוויסען האַלצהויזער, צום קאָמפאניע-פיהרער, האַלצהויזער האָט ניט פארשטאַנען קיין וואָרט ענגליש, אָבער ער האָט זיך איבעראל דורכגעבראַכען זיין וועג צו די פארטרעטער פון דער ענגלישער מיליטער-פאָרוואַלטונג, ווען נאָר די אינטערעסען פון זיינע לייט האָבען עס געפאָדערט. ס'איז געווען א פראכטפולער סאָרט מענשען, אָט די פישער-לייט, אין וועמען ס'האָט נאָך גע-לעבט פיעל אורשפרינגליכעס און קינדליכעס. די מעהרסטע פון זיי זיינען געווען אַרגאניזירט אין געווערקשאַפטען און מעהר אָדער וועניגער געניינט צו סאָציאַל-דעמאָקראטישע אידעען. זיי האָבען רעגעלמעסיג באזוכט מיינע וועכענטליכע פאָרטראגען אין'ם טעא-טער און פלענען געווענליך זיצען אין די ערשטע רייען. איך בין באלד מיט זיי געהנטער באקאנט געוואָרן, און מיר האָבען זיך אויסגעצייכענט פארשטאַנען. ווען זיי האָבען דאָ אין דער געפאנג-געשאַפט באקומען די ערשטע בריף פון זייער היים-לאנד, האָבען זיך אסך פרויען באקלאָגט, אז מען האָט געפאָדערט ביי זיי שטייערן. אַוּיף זייער טענה, אז זייערע מענער געפינען זיך אין ענגלישער

וואָרט וואָלט דען דאָ געקאָנט העלפֿען? דאָ איז א מענשען־זעלע אויף א ברומפֿאלען אופן צוטראַטען געוואָרן, א הארץ איז אויסגע־ברענט. פאַרדראָרט געוואָרן אזוי, אז עס האָט ניט געקאָנט טראָגען מעהר קיין פֿרישע שפּראַצונגען. און דער מאן איז געזעסען דאָ אין דער געפאנגענשאַפט, בעת ווען זיין פֿרוי איז דאָרט איינגע־נאנגען אין אומבאשרייבליכען פֿיין און האָט ניט געהאט ארום זיך קיין איינציגען מענשען, וואָס זאָל איהר קאָנען זאָגען א וואָרט פון טרייסט. אלץ וואָס ער האָט געקאָנט טאָן איז געווען, צו שיקען זיין פֿרוי די פון דער צענוזער ערלויבטע זעקס און צוואנציג שורות, וועלכע זי האָט פֿיליכט געקאָנט באקומען אין צוויי חדשים ארום.

דער פֿישער איז געווען א מוטיגער מאן. ער האָט געפֿיהלט, אז דאָס אומאויפהערליכע גריבלען זיך קאָן איהם נאָך רויבען דעם פארשטאָנד. האָט ער זיך דערום פעסט צוזאמענגענומען און האָט געטראַצט זיין שיקואל. ער האָט ניט געוויינט, ניט געקלאָגט, נאָר פארביסען מיט די צייהן און געשוויגען. ווען מען האָט איהם אזוי אָנגעקוקט, האָט ער געמאכט א רוהיגען און געפאסטען איינדרוק, אבער ווער ווייס, וואָס אין דער אַרעמער נשמה איז פאָרגעגאנגען. מיך פלענט שטענדיג באפאלען א געהימער גרויל, ווען איך האָב געזעהען דעם שווייגנדיגען, מאַגערן מאן פארבייגעהן פארביי מיר, וואָרים איך האָב געהאט דאָס געפֿיהל, אז ער האָט מעהר גאָרנישט געהאט וואָס צו זוכען אין לעבען.

ארום דערזעלבער צייט האָב איך אין א נומער פון דער „נאָרד־וועסט־דייטשער צייטונג“, וואָס איינער פון אונזערע קאמעראדען האָט געקריגען פארבאָרגען אין א פעקעל פון דייטשלאַנד, געלייענט אן אויפרוה פון דער קרוינפֿרינצעסין צו די דייטשע מאמעס, אז זיי זאָלען שענקען דעם פאָטערלאַנד שטארקע זיהן, כדי אויסצו־פֿילען די לעכער, וואָס די מלחמה מאכט דעם לאַנד. אָט דער אפֿיל צו דעם אייגענטליכען בארוה פון דעם פראַלעטאריאט, צו צושטעלען דעם שטאַט ביליג קאנאָנען־פֿלייש, וואָס איז גרייט זיך צו לאָזען דער'הרג'ענען פאר א זאך, וועלכע איז ניט זיין זאך,

מיט וועלכע מען האָט זעהר גוט געקאָנט אויסקומען, נאטירליך אויב מען איז זיך מיט זיי באגאנגען מענשליך און ניט אראפגע-קוקט אויף זיי פון אויבען אראפ. אָבער עס זיינען אויך געווען זאכען, אין וועלכע זיי האָבען ניט פארשטאנען קיין שפאס. וועגען דעם א באראקטעריסטישער ביישפיל:

באלד נאָכדעם ווי די פישער-לייט זיינען אָנגעקומען, האָט מען צו אונז אין לאַגער אויך געבראַכט א געוויסען דר. קארל לייבראַנד, וועמען מען האָט דעם זעלבען טאָג געהאט ארעסטירט אין לאַנדאָן. שוין דער גאנצער אויסזעהן פון'ם מאן איז געווען אין העכסטען גראַד אומסימפאטיש. זיין זיסליכע, קאצענ-פריינד-ליכע נאטור איז יעדען איינעם, וואָס איז נאָר געקומען מיט איהם אין נאָהענטער באריהרונג, באלד געווען דערווידער. מען האָט אינסטינקטיוו געפיהלט, אז דער מאן האָט זיך אויסגעגעבען אַנ-דערש, ווי ער איז געווען אין דער ווירקליכקייט. נאָכדעם ווי ער איז אָפגעווען א שטיקעל צייט דא, איז געוואָרן אויפפאלענד וואָס ער האָט כסדר געהאט צו טאן מיט'ן צענזאָר אַן מיט די איבעריגע ענגלישע פארוואלטונגס-באאמטע. ניט קוקענדיג דערויף וואָס ער האָט אויף'ן אַרבעט ניט געטראָגען קיין צייכען פון דער אינערליכער פארוואלטונג, פלעגט ער רוהיג דורכגעהען פארביי אלע פאטרולען אין'ם לאַגער און איז שמענדיג צוגעקומען צו די פארשידענע ביו-ראַס, אָהן דעם אז אימיצער זאָל זיך קאָנען ערקלערן, ווי דאָס איז צוגעגאנגען. ס'האָט אלזאָ ניט געקאָנט זיין קיין וואונדער, וואָס דער מאן אַזי אריינגעפאלען אין פארדאכט ביי די געפאנגענע און איז פון אלעמען באטראכט געוואָרן אלס אומזיכערער בחור. שפע-טער האָט זיך אויך ווירקליך ארויסגעשטעלט, אז דער פארדאכט פון די מענשען איז ניט געווען אומבאגרינדעט, וואָרים דער צופאל האָט אונז אריינגעשפילט אין די הענט עטליכע דאקומענטען, וועל-כע לייבראַנד האָט צוגעשיקט צו דער ענגלישער מיליטערי-פארוואל-טונג, און פון וועלכע מען האָט געקאָנט דייטליך ארויסזעהן, אז דער דאָזיגער מאן האָט געשפילט א פאַלשע ראָלע. צווישען אַס די

געפאנגענשאפט, האָט מען זיי גענטפערט, אז בלויז די פרויען פון סאַלדאטען, וועלכע זיינען גענומען געוואָרן געפאנגען אין דער מלחמה, זיינען באפרייט פון שטייערן, אָבער ניט די פרויען פון ציוויל־געפאנגענע. ס'איז געווען קלאַר, אז אָט די אויסטייטשונג איז געווען א גאנץ מוטוויליגע און האָט קענטיג געשטאמט פון אונטערגעצודענטע באַאָמטע. ווען עטליכע פון די לייט זיינען געקומען צו מיר און האָבען זיך פאך מיר באקלאָגט וועגען דעם, האָב איך זיי אָנגעשריבען עטליכע בריעף דאָרט וואו ס'איז נייטיג געווען און קלאַר געמאכט די זאך. דער רעזולטאַט איז געווען, אז אין אלע פאַלען, וועגען וועלכע איך האָב געשריבען, זיינען די פרויען באפרייט געוואָרען פון די שטייערן. ווען דאָס איז באקאנט געוואָרן צווישען די פישער־לייט, האָבן זיך וועניגסטענס צוויי טויז פון זיי געווענדט צו מיר מיט דער ביטע, אז איך זאָל אויך זיי אָנשרייבען אזעלכע בריעף צו די דייטשע באַאָמטע. איך האָב זעלבסטפארשטענדליך ערפילט זייער וואונש, און ווי ס'איז גאָר אנדערש ניט געווען צו ערווארטען, האָב איך אויך אין יעדען פאַל געהאט ערפאָלג.

ביי דער דאָזיגער געלעגענהייט האָב איך רעגעלמעסיג געקאָנט באַמערקען פאַלגענדעס: יעדעס מאָל, ווען איך האָב איינעם פון די פישער־לייט דערלאנגט דעם בריף צו די באַאָמטע פון זיין הוימאט־דאָרף, פלעגט ער גלייך ארויסנעמען זיין געלד־בייטעל און מיך פרעגען, וויפיעל ער איז שולדיג. ווען איך האָב איהם געזאָגט, אז עס איז ניט מיין געוואוינהייט צו נעמען באַצאָלט פאר אזעלכע זאכען, איז ער באַשטאַנען דערויף, אז איך דארף קריגען א געוויסע באַצאָהונג פאר מיין מיה, ביז איך האָב איהם ענדליך קלאַר גע־מאַכט, אז עס איז מיר דאָ איינפאך געגאנגען אין דעם, איהם צו טאָן א טובה. דאן האָט ער מיט קענטיגער פארלעגענהייט צוריק אריינגעלעגט דעם בייטעל אין טאַש און געזאָגט: „נא, א שענעם דאנק אייך דערפאר“.

אונזערע פישער־לייט זיינען געווען רוחיגע און בראווע מענער,

א האנדלונג, וועלכע מאכט, אז זיי זאלען זיך מעהר קיינמאל
ניט קאנען צוריקקערען אין זייער הוימלאנד.

ס'האט דעם הערר לייבראנד נאטירליך ניט געקאנט ארויפקור
מען אויף'ן זינען, אז אָט די דאָקומענטען וועלען ווען עס איז
אריינפאלען צו אונז אין די הענט, אזוי אז מיר זיינען אימשיטאנד
געווען אראפצונעמען קאפיעס פון זיי. אָבער דאָס איז געשעהן א
היבשע צייט שפעטער, און דאָס וואָס איך וויל דאָ דערצעהלען האָט
זיך אָפגעשפילט אין א צייט, ווען מיר האָבען נאָך אין אונזערע הענט
ניט געהאט קיין פאָזיטיווע באווייזען פאר לייבראנד'ס שולד.

איין טאָג האָט זיך געמאכט, אַז איך האָב צוליעב וואָס פאר
עס איז גרונד געמוזט אויסלאָזען מיין וועכענטליכע פארזאמלונג
אין טעאטער. אויף מאָרגען זיינען צו מיר אין דעם באטאליאן-
ביראָ געקומען עטליכע פישער-לייט. אָן זייער שפיץ, אלס וואָרט-
פיהרער, איז געשטאנען א געוויסער שמידט, א העכסט בראווער
מאן, פון וועמען איך האָב שטארק געהאלטען. כ'האָב געפרעגט
די מענשען, וואָס זיי ווילען פון מיר, און שמידט האָט מיר ער-
קלערט, אז זיי זיינען געקומען, כדי פון מיר פערזענליך צו דער-
נעהן דעם גרונד, פארוואָס איך האָב נעכטען אָווענט ניט געהאלטען
קיין פאָרטראג. איך בין געווען אביסעל ערשטוינט, אָבער איך האָב
זיי געגעבען די געווינשטע אויסקונפט.

„דאָס הייסט אלזאָ“, האָט שמידט געזאָגט, „אז איהר וועט
קומענדיג וואָך ווידער ריידען?“

„גאנץ געוויס!“ האָב איך געענטפערט.

דאָ האָט ער זיך געווענדט צו זיינע קאמעראדען און געזאָגט:
„זעהט איהר, ס'איז אימער בעסער, ווען מ'פרעגט זיך אפריהער

נאָך.“

אצונד בין איך געוואָרן ווירקליך נייגעריג און איך האָב איהם
געפרעגט, וואָס דאָס אלעס באדייט. צוערשט האָט ער ניט געוואָלט
ארויסקומען מיט לשון, אָבער ענדליך האָט ער זיך דאָך ענטשלאָסען
מיר אלעס צו דערצעהלען.

שריפטען האָבען זיך אויך געפונען עטליכע מלחמה־הימנעס, פראָד
דוקטען פון זיין פאָעטישער מוזע, פון וועלכע איך גיב דאָ א פערז
אלס פראָבע:

Yet kept on fighting until they had won
Victory over the German Hun,
Crushing for ever the godless foe!—
Glorious heroes they! Yonder they go!
Join in the hurrahs, Fred! Welcome them loud!
Mothers and sweethearts and wives in the crowd
How of their menfolk they now must be proud!

דאָס וואָס הערר ליבראנד האָט אריינגעשיקט די קינדער פון
זיין מוזע צום צענזאָר, האָט אויגענשיינליך געהאט דעם צוועק זיך
צו מאכען באלויבט ביי דער מיליטער־פארוואלטונג. אָבער דאָס
וואָלט נישט געווען דאָס ערגסטע. ערגער דערפון איז געווען דאָס,
וואָס אַט דער עהרענמאן האָט געפרוואווט, און עס איז איהם אויך
געלונגען, צו פארפיהרען אייניגע פון זיינע מיטגעפאנגענע, זיי
איבעררעדענדיג אָנצונעמען ארבייט אין ענגלישע אמוניציע־פאבריק
קען. דאָס האָט ער אין איינעם פון די דערמאנטע דאָקומענטען
אליין צוגעגעבען, שרייבענדיג צווישען אנדערעס:

„אין פארלוף פון די פינף מאָנאט פון מיין אינטערנירונג
אין אלעקסאנדרא פעלעס האָב איך קיינמאָל און אויף קיין אופן
נישט פארליקענט מיין לאַיאלע איבערגעבענהייט צו ענגלאנד,
נאָר אין גענענטהייל, זי איבעראל אויסגעדריקט אין וואָרט און
טאָט. דאָס קאָן מען שוין זעהן דערפון, וואָס איך האָב זיך באַ־
מיהט צו זיין נוצליך דעם דאָזיגען לאַנד, מיט דעם וואָס איך
האָב צווישען די אינטערנירטע הייטשען געקריגען א גאנצע רייה
פון ערשט־קלאסיגע מעכאניקער, וועלכע זיינען פריינדליך צו
ענגלאַנד און האָבען זיך ערקלערט גרייט צו טאָן קריגס־ארבייט.

פאונד", און ער האָט געשפילט מיט גליק וואָס ער האָט געקאָנט
אנטלויפֿען צו די סאָלדאטען, וועלכע האָבען איהם גענומען אונטער
זייער שוץ און איהם אָפּגעפיהרט. דעם אלטען קאָמאנדיר און
אויך מיידזשאָר מאָט איז אָט דער אינטריגאנטישער קריכער געווען
שרעקליך דערווידער, און זיי האָבען געהאט פאר איהם די טיפסטע
פאראכטונג, ווי איך האָב עס געקאָנט דייטליך ארויסהערן פון
עטליכע צופעליגע באמערקונגען. נאָכדעם ווי לייבראנד האָט זיך
געמוזט אויפהאלטען עטליכע טעג אין דער וואַש-שטוב, האָט מען
איהם משלח געווען אין אן אנדער לאגער.

דעם 4טען יאנואר אין דערפריה האָט מען אין דעם קליינעם
טייכעל אויף דער מזרח-זייט פון'ם „פעלעס" געפונען דעם טויטען
קערפער פון'ם סארדזשענט סודער. מען האָט גלייך דערקענט, אז
דאָ איז באגאנגען געוואָרן א זעלבסטמאָרד. באלד נאָכדעם האָבען
מיר זיך אויך דערוואוסט די אורזאך, וואָס האָט געפיהרט דעם
אומגליקליכען מאן צום טויט. סודער האָט אין'ם „סי" באטאליאָן
געליהען ביי א מאן צוויי שילינג, וועלכע ער האָט נייטיג בא-
דארפט, כדי עפעס צו קויפֿען. אָט די אבסאָלוט אומשולדיגע פא-
סירונג איז געקומען צו די אויערען פון דעם פעלדפעבעל פון'ם
לאגער, וועלכער האָט וועגען דעם אָפּגעגעבען א באריכט דעם
קאָמאנדיר. סודער איז געשטעלט געוואָרן פאר א קריגס-געריכט,
וואָס האָט איהם פאר'משפט צו זעקס וואָכען ארעסט און דעגראדיר-
ונג. דער אָרעמער טייוועל האָט זיך דערפון אזוי שטארק גענומען
צום הארצען, אז נאָכדעם ווי ער איז אָפּגעזעסען זיין שטראָף, האָט
ער געמאכט א סוף צו זיין לעבען. די סאָלדאטען זיינען געווען
מורא'דיג אויפגעבראכט אויף דעם פעלדפעבעל און האָבען גאנץ
אָפּען אויסגעדריקט זייער פאראכטונג איבער דער שענדליכער
מסירה. באלד נאָכדעם האָט מען דעם פעלדפעבעל, וועלכער איז די
געפאנגענע געווען זעהר אומסימפאטיש, איבערגעשיקט אין אן
אנדער לאגער.

אזוי ווי סודער האָט זיך שטענדיג באנומען זעהר מענשליך צו

„פארשטעהט איהר מ'ד, האָט ער געזאָגט, „אין לאַגער האָט זיך נעכטען פארשפּרייט א קלאַנג, אז דער פארדאמטער קריכער, דער לייבראנד, האָט אייך פאר'מסר'ט פאר'ן קאָמאנדיר, און דער דאָזיגער האָט אייך פארבאָטען ווייטער צו האַלטען פארזאמלונגען אין לאַגער. אזוי ווי איהר האָט אונז אצונד פארזיכערט, אז דאָס איז ניט אזוי, זיינען מיר צופרידען, און די זאך איז פאר אונז ערליידיגט.“

כ'האָב איהם אָנגעקוקט מיט א שמייכל און געפרעגט:
„און ווען עס וואָלט וויר'ליך אזוי געווען, וואָס וואָלט איהר געטאָן?“

דאָ האָט ער אויסגעשטרעקט זיינע צוויי ריזענשטאַרקע אַרעםס צו מיר און אויסגעקרימט די פינגער, אזוי ווי ער וואָלט געוואָלט אימיצען פאקען.

„וואָס מיר וואָלטען געטאָן?“ האָט ער געזאָגט. „מיר וואָלטען דעם קערל דערטרונקען אין די „דאָרדאָנעלען“ (אזוי האָבען די מאַט-ראָזען גערופען אונזערע קלאָזעט-קאנאלען) און דערנאָך איהם בא-גראָבען אין'ם „איטאליענישען גאָרטען.“

ווי ער איז אזוי געשטאַנען דאָרט פאר מיר, האָט ער פול-שטענדיג געמאכט דעם איינדרוק, אזוי ווי עס וואָלט זיך דאָ ניט געהאנדעלט בלויז אום ווערטער. זיינע קאמערעדען האָבען צוגע-שטימט צו איהם און ערקלערט, אז דער חברה-מאן וועט סיי ווי סיי ניט האָבען קיין גוטען סוף. איך האָב זיי געבעטען צו לאָזען לייב-ראַנד'ן צורוק, ווייל עס לוינט זיך ווירקליך ניט, אז אן עהרליכער מענש זאָל פון זיינעטוועגען אריינפאלען אין אן אומגליק. דאָס האָבען זיי אויך איינגעזעהן און האָבען מיר צוגעזאָגט, איהם צו לאָזען לויפען. אין עטליכע וואָכען ארום האָט זיך אָבער ארויס-געשטעלט, אז לייבראנד האָט אין געהיים צוזאמענגעקריגען אין לאַגער ארבייטער פאר ענגלישע אמוניציע-פאבריקען. ווען דאָס איז באקאנט געוואָרן, האָט ער נאטירליך אויסגעשפילט. איינער פון די פישערקאפיטאנען האָט איהם דערטאָפּט אין'ם „קאָמ-

ערקלערט, אז אויב זי דארף געלד צו לעבען, זאל זי פארקויפן איהרע הויז-זאכען. אז דאָ האָט דער ביוראָקראַטיזם און אין אסך פאלען די דירעקטע רשעות פון די לאַקאלע קליינע באַזמטע גע-שפילט די הויפט ראלע, — דאָס איז געווען גאנץ קלאָר און דייטליך. אזעלכע קלאַגעס פון די אַרעמע פרויען, וועלכע פלעגן קומען אלץ עפּטער, האָבען געהאט א נידערשמעטערענדע ווירקונג אויף די מעהרסטע פון מיינע ליידענס-חברים. ס'איז ניט געווען קיין ערנערע, דריקענדערע זאך פאר די געפאנגענע, ווי צו מווען זיצען דאָ ליידגי, בעת ווען די פאמיליעס דאָרט דרויסען האָבען געליטען דעם ביטערסטען עלענד און נויט.

אחוץ דעם איז נאך געקומען אין באטראכט דאָס, וואָס מען האָט אין דער געפאנגענשאפט ניט געקאָנט דורכקומען, אויב מען האָט ניט פון וואָס פאר עס איז זייט געקראָגען געוויסע צוגאבען. די באַרונג, וואָס מען האָט אונז צוגעשטעלט פון דער ענגלישער רעגיר-רונג, איז ווייט ניט געווען אימשטאַנד כאַטש אויף וויפיעל עס איז צו קאָנען באַפרידיגען די באַדערפענישען פון די געפאנגענע, און אין 1916, ווען די פאַרציעס זיינען אויף'ן באַפעהל פון'ס „וואָר אַפּיס“ כסדר פארקלענערט געוואָרן, איז די לאַגע פאר דער גרויסער מעהרהייט פון די אינטערנירטע געוואָרן פשוט פארצווייפעלט. געוויסע פרויען האָבען דערום געאַפּפערט דאָס לעצטע, כדי ווי עס איז דערטרעגליך צו מאַכען די לאַגע פאר זייערע מענער אין דער געפאנגענשאפט. די גרויסע מעהרהייט פון די געפאנגענע האָט געהערט צו דעם אַרבייטער-שטאַנד און האָט ניט געהאט קיין אנדער קוואַל פון הכנסה ווי נאָר זייער אייגענע אַרבייט. זאָגאר די, וועל-כע האָבען פריהער געהאט די מעגליכקייט אַפּצושפּאַרען אַכיסעל געלד, האָבען עס שוין לאַנג געהאט אויסגעגעבען. ס'איז דאָרום ניט געווען קיין וואונדער, ווען א היבשע צאָהל פון די געפאנגענע האָבען זיך ערקלערט גרייט צו נעהען פאַסט-זעק, הגם די אַרבייט האָט אזוי וועניג איינגעבראכט.

אַבער דאָ איז פאר זיי פלוצלונג ענטשטאַנען א הינדערניש.

די געפאנגענע, האָט מען אין'ם לאַגער געמאכט א קליינע זאמלונג פאר זיין אלמנה, וואָס האָט איינגעבראכט די סומע פון זעקס פונט סטערלינג. דורך דער פארמיטלונג פון'ם קאמאנדיר האָט מען דאָס געלד איבערגעגעבען צו דער אַרעמער פרוי, וועלכע האָט אין א באזונדערן בריעף אויסגעדריקט איהר טיפסטען דאנק צו די געבער.

אין פעברואר האָט די מיליטער-פארוואלטונג אין'ם לאַגער געלאָזט וויסען, אז געפאנגענע, וועלכע ווילען נעהען פאסט-זעק פון דער רעגירונג, קאָנען קריגען ארבייט. אזוי ווי די דאָזיגע ארבייט איז פריהער צום גרעסטען טייל געמאכט געוואָרן אין די געפענגנישען, איז די באצאלונג נאטירליך געווען זעהר קליין. דאָר האָבען זיך אין לאַגער געפונען א גאנצע אָנצאל פון געפאנגענע, וועלכע זיינען געווען גרייט אָנצונעמען די באשעפטיגונג. טיילווייז האָט דאָ געווירקט דער געדאנק, איבערהויפט עפעס צו טאָן, כדי לייכטער צו פארטרייבען די גרויע מאָנאטאָניע פון דער געפאנגענער שאַפט, טיילווייז האָט זיי אָנגעצויגען די אויסזיכט צו קאָנען געבען זייערע פאמיליעס א קליינע הילף. ס'איז אמת, אז די פרויען פון אינטערנירטע „פינדליכע אויסלענדער“, אויב זיי זיינען געווען אבסאָלוט אַהן מיטלען, פלעגען קריגען אויסגעצאלט פון דער ענגלישער רעגירונג א קליינע וועכענטליכע אונטערשטיצונג, אָבער דאָס איז געווען פארבונדען מיט אזויפיל ערנידעריגונגען, אז בלויז די פרויען, וועלכע האָבען אבסאָלויט ניט געהאט קיין אנדער אויסוועג, פלעגען נעמען די דאָזיגע אונטערשטיצונג. דערצו האָבען זיך גראָד אין דער לעצטער צייט געלאָזט הערען אָפטע קלאַגעס פון די פרויען, אז מען האָט זיי אונטער אלע מעגליכע תירוצים פארקלענערט אָדער גאָר אין גאנצען ניט געגעבען די וועכענטליכע אונטערשטיצונג. אזוי האָט מען פולשטענדיג צוגענומען די אונטערשטיצונג ביי דער פרוי פון א מיטגעפאנגענעם אין מיין קאמפאניע, א געוויסע פרוי זייץ, וועלכע האָט געהאט פיער קינדער און האָט אין גיכען גע-דארפט געלעגען ווערן מיט א פינפטען. מען האָט איהר איינפאך

צו אייך און צו אייערע וואוילטאָנען און די סלינע איז איהם ארי-
בער איבער'ן מויל? אייערע פריווילעגיעס, וועלכע איהר געניסט
דאָ א דאנק אייער געלד, גיבען דאָס דער געלער פרעסע טאָג
טעגליך די געלעגנהייט זיך אויפצורעגען איבער אונזער
כלומר'שטען גוטען לעבען, פון וועלכען ניין צענטעל פון אונזערע
ליידענס-חברים הויבען ניט אָן צו וויסען. אז איהר, מיינע העררן,
וועט ניט נעהען קיין פאָסט-זעק, דאָס איז קלאָר, און אין אייער
לאגע איז עס זעהר לייכט צו שפילען דעם גרויסען פאטריאָט, וואָס
ווייל ניט ארבייטען פאר די ענגלענדער. אָבער מיט וואָס פאר א
רעכט ווילט איהר צווינגען אנדערע, וועלכע זיינען ניט אין אייער
אנגענעמער לאגע, זיך צו בויגען צו אייער ווילען? זיינט איהר
גרייט פון היינט אָן זיך צו טיילען ברודערליך מיט אייערע אָרעמע
מיטגעפאנגענע מיט אלע געלדער און פעקלעך וואָס איהר וועט
ערהאלטען? אויב דאָס איז דער פאַל, דאן לאָזט זיך ווייטער
ריידען איבער דער פראגע. ביי אייער גרויסען פאטריאָטיזם וואָלט
עס אייך ניט געדארפט אָנקומען שווער."

אויף דעם זיינען די העררן, ווייזט אויס, ניט געווען געפאסט.
כדי מען זאָל ניט זעהן, ווי געשלאָגען זיי זיינען, האָבען זיי נאָך
געפרוואוט מאכען אלערליי איינווענדונגען, אָבער ווען זיי האָבען
געזעהן, אז אלע קאפיטאנען זיינען געווען אויף מיין זייט, האָבען
זיי אָפגעצויגען ווי די באגאָסענע הינטלעך.

דער באטאליאן "בי" איז אונזערע פאטריאָטען אין "סי" איבער-
הויפט געשטאנען ווי א ביין אין האלז, ווייל מיר זיינען זיך גע-
גאנגען אונזער אייגענעם וועג און זיך ניט אונטערוואָרפען די
דיקטאטור פון עטליכע ענגקעפיגע חברה-לייט. אין פארלוף פון
די קריסטמאס-טעג האָבען די פארטרעטער פון'ם "דר. מערקעל-
קאמיטעט" געהאט אראנזשירט א קליינע אויסשטעלונג פון זאכען
וואָס זיינען געמאכט געוואָרן אין'ם לאגער, שניצערליען, צוזאמען-
געלעגטע קעסטלעך און שאכטלעך, צייכענונגען, בילדער א. א. וו.
נו, זיינען די פאטריאָטען פון "סי" אויך ערשינען אויף דעם פלאץ

אויף וועלכען זיי האָבען זיך ניט געהאט געריכט. די פארטרעטער פון'ס „אמת'ן דייטשטום" אין'ס באטאליאָן „סי" האָבען ערקלערט, אז מען טאָר אונטער קיין אומשטענדען ניט ארבייטען פאר די ענג'לענדער, און זיי האָבען באצייכענט אלע די וואָס זיינען ניט געווען מיט זייער מיינונג אלס „פאררעטער פון'ס פאטערלאַנד". די גע'פאנגענע אין'ס „סי" באטאליאָן, וועלכע האָבען זיך שוין געהאט געמעלדעט צו דער ארבייט, זיינען געשמערט געוואָרן דעריין דורך אלערליי סטראשונקעס און טיילווייז מיט ברוטאָלער געוואלט. אָבער אזוי ווי מען האָט אין „איי" און „בי" געהאט אָנגענומען א גאנץ אנדער שטאַנדפונקט, האָבען די איבער'פאטריאָטען פון „סי", וועל'כע האָבען כמעט אויסשליסליך געהערט צו די באזיצערנע קלאסען. געפאָדערט, אז מען זאָל אין „בי" איינרופען א פארזאמלונג פון די קאמפאניע'פירער, וואו זיי זאָלען קאָנען קלאָר מאכען זייער שטאַנד'פונקט. דער דאָזיגער פארלאנג איז זיי אויך נאָכגעגעבען געוואָרן. וואָס מיר האָבען געקראָגען צו הערען זיינען געווען די אלטע, אָפגעשטאַנענע פראזען, וועלכע זיינען די מעהרסטע פון אונז שוין לאנג געקראָכען פון האַלז. א היבשע וויילע האָב איך זיך צוגע'הערט צו דער פלאַפלעריי, ביז די געדולד האָט מיר ענדליך גע'פלאצט און איך בין ארויסגעטראָטען געגען די העררן מיט א טאָן, וועלכען זיי האָבען געמוזט פארשטעהן. איך האָב זיי געפרעגט, ווער עס גיט זיי דאָס רעכט צו זיצען דאָ און משפּט'ן איבער דער אַרימקייט און איבער דעם עלענד און נויט פון זייערע אומבאמיר'טעלטע קאמערארען.

„איהר, מיינע העררן", האָב איך געזאָגט, „זיינט געבענשט מיט אלעם גוטען. איהר באקומט יעדען מאָנאט היבשע סומען געלד און יעדע וואָך פעלדעך מיט זאַכען, וועגען וועלכע דריי פער'טעל פון אייערע אַרעמע מיטגעפאנגענע וואגען אפילו ניט צו חלום'ן. האָט איהר אין אייער איבערפלוס זיך געטיילט מיט אייע'רע נויטלידענדע מיטגעפאנגענע? האָט עס אייך אָנגעהויבען צו אַרען, ווען אן אַרעמער טיילנעל האָט זיך צייטענווייז צוגעקוקט

כע איז געווען אלץ וואָס איהר ווילט נאָר ניט קיין אָפּרעכענונג, און פון וועלכער מען האָט נאָר געקאָנט זעהן איין זאך, אז די העררן האָבען געהאט די אבזיכט אויף א גאנץ געמיינעס אופן צו באשווינדלען די באטאליאנען „איי“ און „בי“, האָט זיך אין גאנצען לאגער אויפגעהויבען אזא שטורם פון ענטריסטונג געגען די מעשים פון אָט די לייט, אז דער קאמאנדיר אליין האָט זיך ענדליך געמוזט אריינמישען. דער אלטער האָט ערקלערט די ערשטע אָפּרעכענונג פאר נול און נישטיג און האָט צוגעזאָגט די געפאנגענע, אז ער וועט זאָרגען דערפאר, עס זאָל געגעבען ווערן א ווירקליכע אָפּרעכענונג, צו וועלכער עס זאָלען צוגעצויגען ווערן רעוויזאָרען פון אלע דריי באטאליאנען. דאָס וואָס דער באטאליאן „בי“ האָט דוקא מיך און קארל'טשיקען באשטימט אלס רעוויזאָרען, האָט די העררן אין „סי“ ערשט ריכטיג אריינגעבראכט אין כעס. און אצונד אָט דער לעצטער אָפּפאָהר מיט די פאָסט-זעק — דאָס איז געווען מעהר ווי מען האָט געקאָנט אריבערטראָגען.

ארום יענער צייט פלעגען מיר כמעט יעדען טאָג צוקריגען נייע געפאנגענע אין'ס לאַגער. דאָס רוב זיינען עס געווען ניי-אַרעס-טירטע פון לאַנדאָן, צווישען וועלכע עס האָבען זיך געפונען עטליכע אלטע באקאנטע מיינע. אזוי זיינען אין אונזער באטאליאן געקומען די גענאָסען אלבערט וויזעהייט און ריכארד קלאָזע, צוויי אלטע קעמפער פון דער אַנאַרכיסטישער באוועגונג אין דייטשלאנד. אויך די קאמעראדען אדאָלף פיינגאָלד און אויגוסט שטראקע זיינען גע-קומען צו אונז. שטאַרקע איז פריהער געווען אויף דער „איל-אָף-מען“ און האָט ענדליך געמוזט געבראכט ווערן אהער, ווייל מיט זיין קינסטליכען פוס האָט ער זיך קוים געקאָנט באוועגען אויף די רויהע, ניט אויסגעטראָטענע וועגען פון'ס דאָרטיגען לאַגער. אינ-טערעסאנט איז געווען די טאטזאך, וואָס ארום יענער צייט האָט מען צו אונז געבראכט א גאנצע רייה פון מענשען וואָס האָבען געהערט צו נייטראלע לענדער, און וועלכע מען האָט געהאט ארונ-טערגענומען פון פארשידענע שיפען. אזוי האָבען מיר צו אונז אין

מיט א בילד פון'ם דייטשען קייזער און האָבען געפאָדערט פון
הער קעסטנער, אז ער זאל דאָס דאָזיגע בילד נעמען פאר דער
אויסשטעלונג. אָבער קעסטנער האָט גאנץ גוט געוואוסט, אז
ער וועט דערמיט שטעלען די גאנצע אונטערנעמונג אין געפאהר.
ווייל דער קאָמאנדיר, וועלכער איז פון זיין זייט ווידער געווען
געבונדען דורך די באפעהלען פון „וואָר אָפּיס“, וואָלט אונטער
קיינע אומשטענדען נישט ערלויבט די אויסשטעלונג פון'ם בילד.
ער האָט אלזאָ אומזיסט געפרואווט איינ'טענה'ן מיט די לייט און
זיי ערקלערן די זאך. געגען דער ענגקעפיגקייט פון די דאָזיגע
הערן האָט קיין שום בארעדזאמקייט נישט געקאנט העלפען. צולעצט
האָט קעסטנער ענדליך פארלאָרן די געדולד און האָט פשוט צוריק
געוויזען דאָס בילד. דורכדעם האָט ער אָנגעצונדען דעם פאטריאָטי-
שען צאָרן פון די דייטשע מענער ווי א העליש פיער, און איינער
פון זיי, א געוויסער וו., האָט אַרויסגערופען קעסטנער'ן אויף א
דעל. ווי אזוי אונזער פאפירענער העלד האָט זיך אייגענטליך
פאָרגעשטעלט די זאך, דאָס איז געבליבען זיין געהיימניס. יעדענ-
פאלס האָט ער געקריגען דעם ענטפער, וואָס ער האָט פארדינט.
נ, האָבען די הערן מיט זייער קייזער-בילד אַראַנזשירט אן
אמעריקאנישע אויקציע, וועלכע האָט אין'ם „סי“ באטאליאָן איינ-
געבראכט דריי און צוואנציג פונט סטערלינג. דערנאָך האָבען זיי
געפרואווט זייער גליק אויך אין „בי“, אָבער נישט קוקענדיג אויף
אלע אַנשטרענגונגען האָט מען דאָ צוזאמענגעמאכט נישט מעהר ווי
ניינצעהן שילינג. אזא שוואכע אָפּקלאנג פון'ם פאטריאָטישען
גייסט האָבען הער בוראנדט און זיינע לייט באטראכט דירעקט אלס
באליידיגונג, און מען קאן פארשטעהן, אז זיי זיינען נישט געווען
פריינדליך צו אונזער באטאליאָן. דערצו איז נאָך געקומען אן
אינצידענט, וועלכער האָט נאָך מעהר געמוזט אויפברענגען די
פאטריאָטישע מענער געגען אונז. נאָך די וויינאכט-פיערונג, ווען
די אויגערופענע „קריסטמאס-קאָמיטע“, פון וועלכער איד האָב שוין
פריהער גערעדט און וועלכע האָט געהאט איהר זיין אין „סי“, איז
ארויסגעקומען אין דער עפענטליכקייט מיט אן אַפּרעכענונג, וועל-

באקוועמער אלס לעבעדיגער ענגלענדער צו זיין אינטערנירט מיט דייטשען, איידער אלס טויטער ענגלענדער באגראבען צו ווערן אין פראנקרייך אָדער אין בעלגיע. דער מאן האָט געהאט הומאַר, און וואָס דאָס בעסטע איז געווען, ער האָט באַגריפען, אז ער האָט גאַרנישט וואָס צו זוכען אין די טראַנשעען. ערשט אין זעקס חדשים ארום האָט מען זיך דערמאָנט אָן איהם און איהם באפרייט, פון וואָס ער איז פילייכט גאַרנישט געווען צופרידען, הגם אין פארלוירן פון די לעצטע מאָנאַטען האָט די געפאנגענשאפט אויך איהם שטאַרק דערעסען.

אין פעברואר איז דער אלטער קאמאנדיר ערנסט קראנק גע-וואָרן און איז געלעגען צו בעט אויבען ביי זיך אין דער וואוינונג. אין זיין אָפּוועזענהייט האָט מיידזשאַר מאָט געפיהרט די פאר-וואלטונג, און יעדער האָט געפיהלט, אז אלעס איז צוגעגאנגען רוהיגער און גלאטער ווי געווענליך, ווען די גאנצע אינערליכע פאר-וואלטונג פלעגט זיך שטענדיג געפינען אין א צושטאַנד פון כראַ-נישער נערוועזקייט.

איין טאָג האָט מיך אונזער באטאליאן-פיהרער איבעראשט מיט דער נאכריכט, אז דער אלטער וויל עפּעס ריידען מיט מיר. איך בין געווען אביסעל ערשטוינט, וואָרים איך האָב זיך גאָר ניט געקאָנט פאַרשטעלען, וואָס דער קראנקער מאן האָט געקאָנט וועלען פון מיר. די גאנצע צייט פון זיין קראנקהייט האָט ער ניט געהאט אויפגענומען קיינעם פון מיינע מיטגעפאנגענע, אויסער די דריי באטאליאן-פיהרער, און דאָס אויך גאָר ווען ער איז שוין געווען אויף'ן זעג פון בעסערונג. וואָס זשע האָט איהם אַלזאָ געקאָנט באוועגען גראַד צו שיקען נאָך מיר?

צוזאמען מיט אונזער באטאליאן-פיהרער טרעפטע בין איך ארויף אין ערשטען עטאזש פון'ם לינקען זייטען-פליגעל, וועלכער איז געלעגען גראַד איבער דעם רעסטאראנט פון די אָפיצירען, און וואו איך בין נאָך ביז אהער קיינמאָל ניט געווען. אין דעם פאַר-ציימער האָבען מיר באגעגענט דעם דאָקטאָר און א קראנקענ-שוועס-

לאגער געקריגען שפאניער, האָלענדער, אמעריקאנער, רוסען א. א. וו. צווישען די נייגעבראכטע האָט זיך אויך געפונען אן עכטער ענגלענדער, וועלכער איז געבוירען געוואָרן ניט ווייט פון בירמינג-האם. מענשען, וועלכע זיינען אויף דעם דאָזיגען אופן אריינגע-פאלען אין דער געפאנגענשאַפט, האָבען געהאט צו זינגען און צו זאָגען דערפון, וואָרים אזוי לייכט ניי מען האָט געקאָנט אַנקומען אין אן אינטערנירונגס-לאַגער, אזוי שווער איז עס געווען פון דאָרט צוריק ארויסצוקומען. עס פלעגט געווענליך געדויערן מאָנאטען, ביז זיי האָבען זיך געקאָנט שטעלען אין פאָרבינדונג מיט די פאר-טרעטער פון זייערע לענדער אין ענגלאַנד, און טאָמער זיינען זייערע פאפירען ניט געווען פולשטענדיג אין אָרדנונג, האָט געקאָנט אריי-פליסען פיעל וואסער אין ים, איידער זיי האָבען צוריקגעקריגען זייער פרייהייט. א שפאניער און אן ארגענטינער זיינען געווען פיער מאָנאט ביי אונז אין לאַגער, איידער מען האָט זיי פרייגעלאָזט, א האָלענדער פינף מאָנאט. א רוס האָט מען געהאלטען זיבען חדשים, ביז ער איז ענדליך געוואָרען גאנץ ווילד און האָט גע-סטראשעט, אז ער וועט צוברעכען אלעס אין שטיקער. אָבער מען האָט איהם איינפאך אריינגעזעצט אין א צעל, ביז ער איז געוואָרען רוהיגער.

שענער פון אלץ איז געווען די געשיכטע פון'ם ענגלענדער, וועלכען מען האָט געבראכט צו אונז. מען האָט איהם אראָפגענו-מען פון וואָס פאָר עס איז שיף און צוזאמען מיט אנדערע געבראכט צו אונז אין לאַגער, ווייל זיינע פאפירען זיינען עפעס ניט געווען אין גאנצען אין אָרדנונג. אָבער ער האָט זיך אויף קיין שום אופן ניט באמיהט פריי צו ווערן, מחמת ער האָט מורא געהאט, אז מען קאן איהם נאך שיקען אין דער ארמיי. ער איז אלזאָ געווען צופרי-דען מיט דער געפאנגענשאַפט און האָט געלעבט מיט אונז אין דער ברידערליכסטער הארמאָניע. ווען איך האָב איהם איינמאָל געפרעגט, פארוואָס ער טוט גאָרנישט פאר זיין באפרייאונג, האָט ער מיר גאנץ געמיטליך געענטפערט, אן לויט זיין מיינונג איז אסך

פארזיכערט, אז עך האט זיך אין פארלויר פון זיין קראנקהייט אָפּט געזאָגט וועגען אונז. ווייזט אויס, אז ער איז ווירקליך געווען אונטער דעם איינדרוק, אז אָהן איהם האָט קיין זאך נישט געקאָנט געהן. זיין שטימע האָט געקלונגען שוואַך און ציטערענדיג, און מען האָט געקאָנט דייטליך הערען פון זיין ריידען, אז די קראַנק-הייט האָט איהם פולשטענדיג אויסגעמוטשעט.

נאָך א קורצער פּוּזע האָט ער פּלוצלינג גאנץ דירעקט געזאָגט צו מיר, אז ער האָט שטענדיג געהאַט אין אויג די בעסטע אינטער-רעסען פון די געפאנגענע.

„פיעלע ווילען עס ליידער נישט פארשטעהן“, האָט ער געזאָגט, „אַבער ס'איז דאָך אזוי ווי איך זאָג. נאטירליך קאָן איך גיט יעדען איינעם צופרידענשטעלען, ווי איך וואָלט עס גערן געוואָלט. אָבער אלס פארנינפטיגער מאן וועט איהר באגרייפּען, אז אין פיעל באציהונגען זיינען מיר די הענט געבונדען. איך קאָן נישט אימער האנדלען ווי איך וויל. איך באדויער די אומגליקליכע לאגע פון די מענשען און ווײַס, וואָס עס הייסט, ווען מען ווערט פלוצלינג אויף יאָהרען לאנג אָפּגעריסען פון דער פאמיליע און פון די לעבענס-קרייזען. באזונדערס פאר די עלטערע לייט איז דאָס זעהר שווער, און מען מוז טאן אלצדינג אָפּצופרישען זייער מוט, כדי זיי זאָלען נישט אין גאנצען אריינפאלען אין פארצווייפלונג.“

איך בין געווען זעהר שטאַרק איבעראשט, ווען איך האָב איהם געהערט ריידען אָט די ווערטער. איז עס איהם ווירקליך נאָר גע-גאנגען אין דעם, מיר דאָס צו זאָגען? וואָס פאר אן אבזיכט האָט ער דערמיט געהאַט? האָט איהם זיין באלדיגער סוף געשוועבט פאר די אויגען און האָט איהם געמוטשעט דאָס באדערפעניש זיך לייכטער צו מאכען דאָס הארץ? אָט די אלע געדאנקען זיינען מיר דורכגעלאָפּען אין קאָפּ, ביז דאָס טיף מענשליכע פון דער גאנצער סצענע איז מיר ענדליך געקומען צום באוואוסטזיין.

כ'האָב איהם פארזיכערט, אז די מעהרסטע פון אונז זיינען איבערצייגט אין זיינע גוטע אבזיכטען, אָבער אז מען מוז עס גע-

טער. דער דאָקטאָר האָט מיר געזאָגט, אז דער קאָמאָדיר געפינט זיך, אמת, אויף'ן וועג פון בעסערונג, אָבער אז ער איז נאָך אלץ שוואַך, און ער האָט מיר געבעטען ניט אויסציהען דעם געשפרעך מיט'ן קראַנקען לענגער ווי צען מינוט. איך האָב עס איהם צוגע-זאָגט. די קראַנקענישועסטער האָט מיר געעפענט די טיר און שטיל אָנגעוויזען אויף א שפּאניש ווענטעל אין הינטערגרונד פון'ם גרויסען, לופטיגען צימער, הינטער וועלכען ס'איז געשטאַנען דאָס בעט פון'ם קראַנקען. דאָס גאנצע צימער איז געווען איינגעטונקען אין אן אנגענעמען האַלב-טונקעלען שיין, ווייל די פאָרענגלעך זיינען געווען האַלב אַראָפּגעלאָזען. איך בין צוגעגאנגען צו דעם אלטען, וועלכער האָט זיך מיט מיה אכיסעל אויפגעהויבען און מיר באַגריסט מיט א שוואַכען שמייכעל. די קראַנקהייט האָט שטאַרק געוורקט אויף איהם. ער האָט מיר אויסגעקוקט צעהן יאָהר עלטער. ער האָט אויסגעזעהן אין גאנצען איינגעטריקענט, און דאָס געל-ברוינע געזיכט איז געווען דורך און דורך באַדעקט מיט קליינע קנייטשעלעך, וועלכע איך האָב פריהער קיינמאָל ניט געהאט באַ-מערקט. ס'איז מיר שווער געווען צו גלויבען, אז דאָס איז דער זעלבער מאַן, וואָס האָט געקאָנט אזוי טעמפּעראַמענטפול פלובען און ליארעמען, און וועלכער פלעגט, ניט קוקענדיג אויף זיין הויכער עלטער, זיך אַרומדרעהען איבעראל אין לאַגער און מיט פלינקע, עלאסטישע טריט לויפּען הין און צוריק איבער דער טעראסע.

כ'האָב איהם געפרעגט, ווי ער פיהלט זיך און אויסגעדריקט די האַפנונג, אז ער וועט באַלד ווידער געזונט ווערן. ער האָט מיער געשאַקעלט מיט'ן קאָפּ און געזאָגט, אז א מאַן אין זיינע יאָהרען קאָן מעהר ניט האָבען קיין גרויסע טענות צום לעבען. דערנאָך האָט ער מיר געזאָגט, אז ער האָט געשיקט נאָך מיר, כדי צו ערפארען, ווי עס זעהט אויס ביי אונז אין באַטאַליאָן. איך האָב איהם געענטפערט, אז זינט זיין אָפּוועזענהייט האָט זיך קיין זאך ניט געענדערט און אלעס געהט זיך זיין רוהיגען גאנג. א מאַטער שמייכעל איז אריבערגעלאָפּען איבער זיין געזיכט. ער האָט מיר

האט געטראגען די אויפשריפט „מעטראפאליטאן פאליס, פוירסאָד נעל פארטיקולארס אָף ע פּריזאָנער אָף וואָר“, זיינען געווען צעהן פונקטען, וועלכע זיינען אויסגעפילט געוואָרן פון דער פאליציי פאר אינפארמאציע פון די מיליטערי-באאמטע: 1. נומער פון'ס אינ-טערנירטען אין דעם אויסלענדער-דעגיסטער פון דער פאליציי; 2. פאמיליען-נאָמען; 3. פאָר-נאָמען; 4. נאציאנאליטעט און געבורטס-ארט; 5. וואוינונג; 6. באשעפטיגונג; 7. אויב פארהייראט און צאָהל פון די קינדער; 8. אויב אַרים; 9. ווי לאנג אין ענגלאנד; 10. אורזאך פון דער אינטערנירונג.

מיין „שטעקבריעף“ האָט געהאט דעם נומער 5627 און געטראָגן גען דעם שטעמפּעל פון דער לאָקאל-פאליציי פון לעמאן סטריט. ביי פונקט 10, וואו עס זיינען געווען אָנגעגעבען די גרינדען פון דער אינטערנירונג, זיינען געשטאנען פאָלגענדע ווערטער:

He has no naval or military service, but is of an age when liable for service in the enemy's forces, and is considered as one likely to engage in acts inimical to this country."

(ער האָט, אמת, ניט געדינט ניט אין דער ארמיי און ניט אין דעם פלאָט, אָבער ער געפינט זיך אין אַן עלטער, ווען ער איז פארפליכטעט צו דינען אין דער ארמיי פון'ס שונא, און ער ווערט באטראכט אלס איינער, וועלכער איז ווארשיינליך גענייגט דערצו זיך צו באטייליגען אין פיינרליכע האנדלונגען געגען דעם דאָזיגען לאַנד.)

גע'חתמ'עט איז אָט דער דאָקומענט געווען פון דזש. בילינגס, סופּעראינטענדענט, און ב. טהאמסאן, אסיסטענט קאָמישיאָנער. עס לוינט זיך ניט צו פארלירען קיין וואָרט איבער דער נאָר-שער באגרינדונג פון מיין אינטערנירונג, וועלכע קאָן ניט פאר-כלענדען די אויגען און פארדעקען די טיפּערע אורזאכען. צי ס'איז אויסער דעם דאָזיגען דאָקומענט פון דער לאָקאל-פאליציי אויך

פינען באגרייפליך, ווען מענשען אין אונזער לאגע פארלירען ציין טענווייז די געדולד און רעוואָלטירען געגען דאָס אומרעכט וואָס ווערט געגען זיי באגאנגען. זיין איינגעפאלען געזיכט האָט אָנגע-
נומען א צופרידענעם אויסדרוק, און א קראנקער שמייכל האָט געשוועבט ארום זיין פאלכיגען מויל. דאָ האָט זיך שטיל געעפענט די טיר, די קראנקע-שוועסטער איז אריינגעקומען אין צימער און האָט מיר גענעבען א לייכטען וואונק. כ'האָב איהם געזאָגט, אז איך וויל איהם מעהר ניט שמערען, ווייל א לענגערער געשפרעך קאָן זיין שעדליך פאר זיין געזונט. ער האָט שטום א שאַקעל געטאָן מיט'ן קאָפּ און מיר דערלאנגט די האנד צום אָפשיד, וואָס ער האָט פריהער קיינמאָל ניט געהאט געטאָן.

עטליכע וואָכען שפעטער איז דעם אלטען'ס צושטאנד שוין גע-
ווען אזוי פארבעסערט, אז ער האָט שוין געקאָנט געהן שפאצירען אויף דער טעראסע, זיך אָנשפארענדיג אָן דעם אָרם פון דער קראנ-
קע-שוועסטער. ער פלעגט אויך ווידער עפטער קומען אין לאגער, א קוק טאָן וואָס עס מוט זיך, און איז די גאנצע צייט געווען אוי-
סערגעווענליך מילד. די שווערע קראנקהייט האָט איהם ווי אומ-
געוואנדעלט. אָבער דאָס האָט ניט לאנג אָנגעהאלטען. קוים האָט ער זיך נאָר דערפילט אין גאנצען ערהוילט, האָט זיך צו איהם צוריקגעקערט זיין אלטע נאטור. ער האָט ווידער אָנגעהויבען פלוצען און ליארעמען ווי א משוגענער און מען האָט איהם זעלטען געקאָנט צופרידענשטעלען. אזוי זאָנדערבאר איז די מענשליכע נאטור.

ארום יענער צייט איז מיין „שטעקבריעף“ דורך א צופאל אריין-
געפאלען צו מיר אין די הענט. אזוי אָפט ווי די פאליציי האָט נאָר אַרעסטירט א דייטש און איהם איבערגעגעבען אין אן אינ-
טערנירונגס-לאגער, פלעגט דער קאמאנדיר פון'ם לאגער גלייכ-
צייטיג קריגען פון דער לאַקאלער פאליציי א באזונדער דאָקומענט, וואָס האָט ענטהאלטען א מעהר אָדער וועניגער פולקאמענע בא-
צייכענונג פון'ם אַרעסטירטען. אין דעם דאָזיגען דאָקומענט, וואָס

גאנץ באזונדער האָט עס די העררן געקערנקט, וואָס מען האָט דוקא מיך איינגעלאדען צו האלטען די פעסט־רעדע, און דערצו נאך אין זייער באטאליאן וואו מען האָט ביז אהער ניט געדולדעט קיין אנדער מיינונג, ווי די, וועלכע הערר בוראנדט און זיין קרייז האָבען אָנערקענט אלס די איינציגע אמת'ע. וואָס זשע איז דאָ געווען צו טאָן? ווי ס'איז ביז אהער שטענדיג צוגעגאנגען אין אזעלכע פאלען, האָבען די דייטשע העלדען, וועלכע האָבען געהאסט ענגלאנד אויס פרינציפ און געמאכט זייער אומזיניג „גאָט שטראַף ענגלאנד“ פאר א מאַרגען און אָווענט־געבעט, אויך דאָס מאָל זיך ניט גע־קאָנט קיין אנדער עצה געבען, ווי זיך צו ווענדען צו דעם ענגלישען קאָמאנדיר נאָך הילף.

דער קאָמאנדיר, פאר וועמען מען האָט די זאך אזוי פאַרנע־שטעלט, ווי דער יום טוב פון די אונגארען וואָלט געקאָנט פיהרען צו גרויסע שטערונגען אין'ם לאַגער, האָט נאטירליך ניט געוואָלט, אז דער אינערליכער פרידען זאָל געשטערט ווערן. ער האָט דערום געשיקט רופען דעם קאָמיטעט פון די אונגארען און געבעטען די מענשען, אז זיי זאָלען זיך אָפּזאָגען פון זייער פייערונג צוליעב די אינטערעסען פון שלום אין לאַגער. דער קאָמיטעט האָט ערפילט דעם דאָזיגען וואונש. אָבער קוים האָט זיך די ידיעה וועגען אָט דער נייער הינטערליסטיגער שטוקע פון דער פאַטריאָטישער קליקע פארשפרייט אין די באטאליאָנען, האָט אָפּגעקלונגען אזא געשריי פון צאָרן דורך דעם גאנצען לאַגער, אז עס איז די העררן געוואָרן ביטער אויף'ן הארצען, און זיי האָבען גלייך געפרואווט מאכען פארהאנדלונגען מיט דעם פעסט־קאָמיטעט. זיי האָבען ערקלערט, אז זיי ווילען ניט שטעהן אין וועג און שטערן די פייערונג, הגם עס שיינט זיי, אז די צייט איז ניט אָנגעמאָסטען דערצו ארויסצו־רופען די רעוואָלוציאָנערע ערינערונגען פון'ם יאָהר 1848. יעדענ־פאלס האָבען זיי ערווארטעט פון דער לאַיאליטעט פון די אונ־גארען, אז זיי וועלען ניט ארויסשטעלען אן אויסגעשפראכענעם רעוואָלוציאָנער און אנארכיסט צו האלטען די פעסט־רעדע. אָבער

געווען איינער דירעקט פון סקאטלאנד יארד, האָב איך ליידער
ניט געקאָנט דערגעהן.

ווי אזוי איז אָט דער דאָקומענט אריינגעפאלען צו מיר אין
די הענט? זעהר איינפאך: דער צענוואָר וו. האָט, ווייזט אויס,
נייטיג געהאט זיך איינצוקוקען אין דעם פאָליציי-באריכט איבער
מיין פערזאָן. ער איז אָבער דערמיט ארומגעגאנגען אזוי אומפאָר-
זיכטיג, אז דער דאָקומענט איז אריינגעפאלען צווישען אלטע פאפיר-
רען, וואו איינער פון מיינע מיטגעפאנגענע האָט עס געפונען און
עס מיר געגעבען אלס מתנה.

דעם 15טען מערץ האָבען די אונגארען אין'ם לאגער געהאט
ברעה צו פייערן זייער אַנטי-גערופענעם אומאָפהענגיקייטס-יום טוב.
מען האָט זיך געקליבען צו אראנזשירען א מוזיקאלישען אָווענט,
אין וועלכען די העררן לאָראַנט, רעשאָווסקי, זסאָלט און אנדערע
האָבען זיך געזאָלט באטייליגען. די אונטערנעמונג האָט געזאָלט
פארקומען אין דעם שול-זאָל פון'ם באטאליאָן „סי“, און מען האָט
דערצו איינגעלאדען אלע אונגארען און א פאָר דייטשע געסט.
ביי דער דאָזיגער געלעגנהייט האָט זיך דער פעסט-קאָמיטעט גע-
ווענדעט צו מיר מיט דער ביטע, איך זאָל אין דעם אָווענט האלטען
א סורצע רעדע איבער די מערץ-געשעהענישען פון'ם יאָהר 1848
אין אונגארן און עסטרייך. כ'האָב זיך ערקלערט גרייט נאָכצוקומען
דעם דאָזיגען וואונש, אבער איך האָב גלייך באמערקט, אז מיין
אויפפאסונג פון די דאמאלסדיגע געשעהענישען איז בעצם אנדערש
ווי די געווענליכע, אָנגענומענע באשרייבונגען. דערויף האָט מען
מיר געענטפערט, אז מען האָט עס גאָר אנדערש ניט ערווארט, און
אז עס איז גאנץ זעלבסטפארשטענדליך, אז איך קאָן נאָר אויסדריי-
קען מיין פערזענליכע איבערצייגונג.

אָבער ווען די „עכטע דייטשען“ אין באטאליאָן „סי“ האָבען
זיך דערוואוסט וועגען דעם פלאן פון די אונגארען, זיינען זיי גע-
ווארען שרעקליך אויפגעבראכט. א פארהערליכונג פון די רעוואָל-
וציאָנערע געשעהענישען פון'ם יאָהר 1848, דאָס איז געווען מעהר,
איידער א פאטריאטיש הארץ האָט געקאָנט פארטראָגען. אָבער

וועמעס בלינדער האט און קליינליכע דומהייט האָט שוין מעהר ווי איינמאָל אריינגעבראכט דעם גאנצען לאגער אין א צאָרנדיגער אויפרעגונג. איך האָב די העררן גאָרנישט געשאַנעוועט, און די ברויזענדע אפלאַדיסמענטען פון דער פארוואַלונג, וועלכע האָבען באגלייט די אגרעסיווסטע טיילען פון מיינע אויספיהרונגען, זיינען געווען א צייכען, אז איך האָב ארויסגערעדט דאָס וואָס איז געלעגען ביי דער גרויסער מעהרהייט פון מיינע מיטגעפאנגענע אויף'ן הארצען.

איך האָב געשלאָסען מיין אָנגריף מיט די ווערטער:
 „קיינער זאָל ניט געצוואַונגען ווערן אנטייל צו נעמען אין פארוואַלונגען און אונטערנעמונגען, וועלכע זיינען געגען זיין איבער צייגונג און זיינע אנזיכטען. אָבער קיינער האָט ניט קיין רעכט צו שטערן דעם פרייען אויסדרוק פון אן אנדערן'ס איבערצייגונג. אָט דער פרינציפ פון געגענזייטיגער טאָלעראַנץ איז די איינציגע גרונדלאגע, וואָס מאכט דאָס לעבען דאָ אייניגערמאסען ערטרגליך. אָט צוליב דעם וועלען מיר מעהר ניט דולדען, אז א קליינע צאָהל פון באשרענקטע חברה-לייט און גייסטיגע נולען זאָלען אונז אומ-אויפהערליך זאָגען דעות. צופיעל אומפארשעמטקייט פאלט אונז צו לאסט, און מיר וועלען ווייזען די העררן, אז מיר פארשטעהען ווי זיך צו וועהרען געגען זיין“ — דאָ האָט זיך אויפגעהויבען פון אלע זייטען א שטורמדיגער בייפאל, וועלכער האָט ניט געוואָלט אויפהערן פאר עטליכע מינוטען לאנג.

אונטער דער שטילסטער אויפמערקזאמקייט פון דער פארוואַל-לונג האָב איך דערנאָך גערעדט איבער די געשעהענישען פון'ס פאר-דיקטען יאָהר אין עסטרייך און אונגארן. ווען איך וואָלט, ווי עס איז אין אָנפאנג געפלאַנט געוואָרן, בלויז געהאַלטען א קורצע רעדע אין'ם קליינעם קרייז פון די אונגארען, וואָלט איך זיכער ניט גערעדט לענגער ווי העכסטענס א פערטעל שעה. אצונד אָבער האָב איך זיך ניט באדארפט באגרעניצען און איך האָב געקאָנט טיפער אריינדריינגען אין די דאמאָלסדיגע פאסירונגען. דערביי

די אונגארען האָבען געלאָזט וויסען די דייטשע העררן, אז זיי מוזען זיך אָפּזאָגען כערפון צו פיהרען פארהאנדלונגען מיט מענשען, וועלכע האָבען זיך אויפגעפיהרט אויף אַזאַ ניט שענעם און היינטערליכטיגען אופן געגען זייערע אייגענע מיטגעפאנגענע.

אַבער מיינע ענגערע פריינט און איד האָבען באשלאָסען ניט צו לאָזען די זאך אָפּלויפען אזוי רוחיג. אזוי ווי ס'איז ניט געווען פראקטיש צו בעטען ביים קאמאנדיר די ערלויבעניש פאר א באזונדער פארזאמלונג אין'ס טעאטער-זאל, ווייל אין דעם דאָזיגען פאל וואָלט איד געמוזט ערקלערען דעם צוועק דערפון, זיינען מיר געקומען אויף'ן געדאנק, איינצורופען אויף'ן אָווענט פון'ס 15טען מערץ אן אלגעמיינע פארזאמלונג אין דעם באטאליאָן "בי". דורך אפישען אין די דריי באטאליאָנען איז באקאנט געמאכט געוואָרן, אז איד וועל האלטען א פאָרטראג איבער דעם רוסישען שריפט-שטעלער מאקסיס גאָרקי. יעדער איינער האָט פונדעסטוועגען געוואוסט, אז די טעמא איז דאָ בלויז לפנים און אז אין דער ווירטליכקייט וועט דאָרט גערעדט ווערן איבער גאנץ אנדערע זאכען.

דעם 15טען מערץ אין אָווענט האָט זיך אין'ס באטאליאָן "בי" פארזאמעלט א ריזיגע מענשענ-מאסע. א האלבער לאנער איז געווען אויף די פיס. דער גאנצער פלאץ פון'ס אָרקעסטער ארום דעם גרויסען אָרגעל אין "בי" איז געווען געדיכט באזעצט, און איבעראל אין זאל, אין די דורכגענג, צווישען די בעטלעך האָט זיך די מאסע צוזאמענגעשפארט. ווען איד האָב פונקט זעקס אזויגער פארנומען מיין פלאץ אויף דער רעדנער-ביהנע, איז אין זאל געוואָרן טויט-שטיל. איד האָב קודם כל ערקלערט די פארזאמעלטע, אז איד האָב זעלבסטפארשטענדליך ניט ברעה צו ריידען היינט איבער מאקסיס גאָרקי, נאָר אז איד וועל זיך אין מיינע באטראכטונגען אָפּ-שטעלען אויף די רעוואָלוציאָנערע געשעהענישען פון די יאָהרען 1848-1849 אין עסטרייך און אונגארן. נאָר איידער איד בין אריבער צו דער טעמא, האָב איד זיך א צוואנציג מינוט צייט באשעפטיגט מיט דער אומערהערטער אויפפיהרונג פון די העררן אין "סי",

זייער אייגענעם באטאליאן געכאפט אזא אפשניט, אז זיי האבען ענדליך אויפגעגעבען אונז צו לעגען שטיינער אין וועג און ארויפ-צוצווינגען זייער דיקטאטור אויף'ן לאגער.

אין פארלוף פון אונזער זיין דא פלעגט עס אפט פאָרקומען, אז דער איינער אָדער דער אנדערער פון אונזערע מיטגעפאנגענע האָט פּלוצלינג געקריגען א באַפּעהל איינצופאַקען זיינע זאַכען, און אין דער באַגלייטונג פון א סאָלאַט פלעגט ער אָפּגעשיקט ווערן נאָך דער „איי-אַף-מען“. אַזעלכע איינצעלנע טראַנספּאָרטען זיינען נאָטירליך געווען קאָסטבאַר און פלעגען פאָרקומען כמעט שטענדיג אויף א באַזונדער באַפּעהל פון'ם „וואָר אָפּים“. אַזעלכע באַפּעהלען האָט מען, פאַרשטעהט זיך, אַרויסגעגעבען בלויז אין באַזונדערע פאַלען. אזוי איז עס געשעהן, אז א געבוירענער טראַנס-וואַלער, וועמען מען האָט אינטערנירט צוליב זיין דייטשער אָפּ-שטאַמונג, איז פּלוצלינג טראַנספּאָרטירט געוואָרן נאָך דער „איי-אַף-מען“. ווי ס'האָט זיך באלד נאָכדעם אַרויסגעשטעלט, איז דאָס געשעהן בלויז דערפאַר, ווייל דער באַטרעפּענדער האָט געזאָלט קריגען דעם באַזוך פון פּיליפּ סנאָדען, דעם פינאַנץ-מיניסטער פון דער שפּעטערדיגער „אַרבייטער-רעגירונג“ אין ענגלאַנד. אזוי ווי דער „וואָר אָפּים“ איז קענטיג געווען פאַראַינטערעסירט, איז סנאָר דען זאָל דעם מאַן ניט זעהן, האָט מען איהם איינפאַך פאַרשיקט אויף דער „איי-אַף-מען“.

אַזעלכע פאַלען זיינען פאָרגעקומען מעהר ווי איינמאָל. אָבער עס זיינען אויך געווען אנדערע פאַלען, ווען דער קריגס-מיניסטער-דיום האָט זיך געמישט אין זאַכען, וועגען וועלכע מען האָט אייגענט-ליך געדאַרפט אָננעמען, אז זיי זיינען געלעגען אויסער דער ספּערע פון זיינע אינטערעסען. אזוי איז א געוויסער מאַן מיט'ן נאָמען העקער פּלוצלינג אויף א באַפּעהל פון'ם „וואָר אָפּים“ פאָרשיקט געוואָרן פון אונזער לאַגער אויף דעם טרויעריג באַרימטען אינזעל, דערפאַך ווייל ער איז געווען פאַרלאָבט מיט אַן ענגליש מיידעל. באַאיינפלוסט דורך דער אַלטעגליכער העצערין אין דער געלער

האָב איך נאטירליך אויך געהאט די געלעגענהייט, אריינצופיהרען די געשעהענישען פון דער געגענווארט אין דעם קרייז פון מיינע באטראכטונגען.

אָט די פארוואלטונג האָט געווירקט ווי דער קראך פון א באַמ- בע. די מענשעלעך אין „סי“ האָבען גאָר ניט געוואוסט, ווי אזוי דאָס איז זיי געשעהן, און אייניגע פון זיי האָבען זיך געקרימט און געוואויעט ווי געשלאָגענע הינט. מען האָט געזוכט זיך צו פאר- ענטפערן מיט אלערליי ענטשולדיגונגען, כדי א קעהר צו טאָן די עפענטליכע מיינונג אין לאַגער, אבער ס'האָט גאָרנישט געהאָלפֿען. אין „סי“ גופא, וואו אַנזער קאמערעד ווירץ האָט באזונדערס גע- ווירקט, האָבען זיך די פרייהייטליכע עלעמענטען צוזאמענגענומען, כדי איינמאל פאר אלע מאָל צו מאכען א סוף צו דער אפיקון/שאַפט און דער טעראריזירונג פון די דייטשע העלדען, ארויסנעמען ביי זיי דעם ווינט פון די זעגלען. אין אלע דריי באטאליאָנען האָט צירקולירט א פעטיציע צו דעם קאָמאנדיר, אין וועלכער ס'איז אויפגעהויבען געוואָרן א שאַרפער פּראָטעסט געגען די אומפאר- אנטוואָרטליכע מעשים פון א קליינער מינדערהייט, וועלכע האָט געהאט די חוצפה ביי יעדער געלעגענהייט צו שפילען די ראָלע פון פארמיטלער ביי דער ענגלישער מיליטעריפארוואלטונג, כדי אויסצואיבען איהר איינפלוס אויף אינערליכע אנגעלעגענהייטען, אין וועלכע גאָר די געפאנגענע זיינען געווען פאראינטערעסירט. אָט די פעטיציע איז גע'חתמ'עט געוואָרן פון דער גרעסטער מעהר- הייט פון מיינע מיטגעפאנגענע אין גאנצען לאַגער. זאָגאר אין באטאליאָן „סי“, וואו מען האָט ניט אויסגעלאָזט קיין שום מיטעל צו שטערן די צירקולירונג פון דער פעטיציע, האָט זי פון קארנע זיבען הונדערט באוואוינער געקריגען דריי הונדערט איין און זעכ- ציג אונטערשריפטען.

נאָך אמאָל האָבען די פאטריאָטען אין „סי“ זיך געפרוואוט אָנפיהרען געגען אונז אן אינטריגע, וועגען וועלכער עס וועט שפּע- טער נאָך זיין די רייר, אָבער זיי האָבען שוין ביי דעם פארוואָר אין

ביידע פאלען באראטען מיט מיר, האָב איך איהם אָפּען געזאָגט, וואָס עס מוז לויט מין מיינונג געטאָן ווערן, אום איינצוהאלטען די שטימונג, וועלכע האָט זיך געגען איהם ענטוויקעלט. ער האָט דאָס אויך איינגעזעהן און האָט פאַרשפּראַכען צו טאָן אַלץ וואָס ער וועט נאָר קאָנען. דורך מין אריינמישונג האָט זיך אויך איינ-געגעבען נאָך אַמאָל אַפּצושטעלען די אלגעמיינע אומצופרידענקייט. אָבער יעדער איינער האָט געקאָנט פיהלען, אז די זאך וועט מעהר ניט קאָנען לאנג אָנהאלטען.

אין מערץ האָט דער אינערליכער קריזיס ווידער אָנגענומען גאנץ ערנסטע פאָרמען. עטליכע באזונדערס עקסטרעם געשטימטע לייט האָבען זיך געווענדעט דירעקט צו טרעפטע'ן און געפאָדערט פון איהם, אז ער זאָל זיך צוריקציהען פון זיין פאָסטען, אויב ניט וועט מען איהם צווינגען דערצו. דעם 17טען מערץ איז עס ענדליך געקומען צו דער קאטאסטראָפּע. טרעפטע האָט סוף כל סוף אליין געמוזט איינזעהן, אז עס קאן מעהר קיין רייד ניט זיין וועגען פיהרען ווייטער די געשעפטען דורך זיין פערזאָן, און ער האָט געבעטען דעם קאמאנדיר ער זאָל איהם אָפּלאָזען. דער אלטער, וועלכער איז אָהן צווייפּעל געווען אינפאָרמירט איבער דעם וואָס איז אָנגע-גאנגען אין'ס באטאליאן, האָט זיך ניט געשטעלט געגען דעם דאָ-זיגען פארלאנג און אָנגענומען טרעפטע'ס רעזיגנאציע.

כ'האָב גאנץ גוט געוואוסט, אז דאָס מאָל וועל איך זיך שוין מעהר ניט קאָנען שטעלען געגען דעם אלגעמיינעם דרינגענדען פארלאנג פון מיינע מיטגעפאנגענע. און ווירקליך, די זאכען האָבען ניט געלאָזט לאנג ווארטען אַוּיף זיך. קוים האָט זיך נאָר אין בא-טאליאן פאַרשפּרייט די ידיעה, אז טרעפטע האָט זיך צוריקגע-צויגען, האָט מען זיך געווענדעט צו מיר פון אלע זייטען און מיר געבעטען אָנצונעמען דעם פאָסטען. אויך די קאמפאניע-פיהרער, וועלכע האָבען זיך באלד נאָך טרעפטע'ס רעזיגנאציע פאָרזאמעלט צו א באראטונג, זיינען געווען איינשטימיג מיט דער מיינונג, אז איך טאָד מערד ניט צוריקווייזען דעם אלגעמיינעם וואונש

פרעסע זיינען די עלטערען פון דער כלה באשטאנען דערויף, אז דער שידוך זאָל אָפּגעלאָזט ווערן. אָבער דאָס מיידעל איז גע- בליבען טריי איהר אויסגעוועהלטען און האָט איהם כסדר באזוכט. דאָ האָט דער כלה'ס פאָטער געשריבען צום „וואָר אָפּיס“, און דער שטיין איז גלייך אָפּגעראמט געוואָרן פון וועג.

אן ענליכער שיקזאל האָט געטראָפּען דעם אונגאַרישען מוזיקער צ. אן ענגלענדער האָט — צי מיט רעכט אָדער אומרעכט, דאָס ווייס איך ניט — געהאט אויף איהם א חשד, אז זיין פרוי האָט זיך אין איהם פארליעבט. דער באלידיגטער באַלעבעסעל האָט ניט געטראכט לאנג און אוועקגעשיקט א בריעף אין „וואָר אָפּיס“ מיט דעם רעזולטאַט, אז צ. איז גלייך אויף א באזונדער באפעהל טראנספארטירט געוואָרן נאָך דער „איל־אָר־מען“. דאָס וואָס דער קריגס־מיניסטעריום האָט איז אזא שווערער צייט נאָך צייט געהאט צו ווידמען א טייל פון זיין סטראטעגיע אויך אויף דעם שווערען געביעט פון דער לייעבע, איז יעדענפאלס א טאטזאך, וואָס האָט זיך איהר געוויסען רייץ.

אונזער באטאליאָן האָט זיך אין די ערשטע מאָנאטען פון'ם נייעם יאָהר געפונען אין א שטענדיגען אינערליכען קריזיס, וועל- כער איז אלץ מעהר און מעהר געוואקסען. דער באטאליאָן־פיהרער איז אין גאנצען אריינגעפאלען אין אומ'הן ביי די געפאנגענע און ער האָט ניט געוואוסט וואו ער האלט אין דער וועלט. טיילווייז איז אין דעם שולדיג געווען די פארקלענערונג פון די פאָרציעס וואָס מען האָט איינגעפיהרט, און געגען וועלכער טרעפטע האָט גאָרנישט געקאנט טאָן, ווייל דאָס איז דורכגעפיהרט געוואָרן אויף א באזונדער באפעהל פון'ם „וואָר אָפּיס“, אָבער טיילווייז האָט ער אויפגעבראכט די מענשען געגען זיך דורך אלערליי אומבארעכענ- טע שריט, ווייל ער האָט צו שטאַרק נאָכגעגעבען דעם צענזאר וו. אין יאנאר און פעברואר איז עס שוין געקומען צו א גרויסען שטורם אין'ם באטאליאָן, אזוי אז טרעפטע'ס מפלה האָט שוין דאמאלס אויסגעזעהן אומפארמיידליך. אזוי ווי ער האָט זיך אין

אויף מאַרגען — ס'איז געווען דער 18טער מערץ — בין איך געגאנגען צום קאמאנדיר, כדי איהם מיטצוטיילען וועגען דעם רע-זולטאט פון דער וואהל, וואָס ער האָט שוין נאטירליך אליין גע-וואוסט. ער האָט מיך פריינדליך באגריסט און מיר געוואונשען גליק צו מיין ערוועהלונג. כ'האָב איהם געדאנקט און איהם מיט א שמיכל ערקלערט, אז איך פערזענליך קאָן די זאך ליידער נישט באטראכטען אלס גליק און אז איך האָב זיך בלויז דורך דעם מאַרא-לישען דרוק פון מיינע מיטגעפאנגענע ענטשלאָסען דערצו אָנצונע-מען דעם אַמט. ס'איז קענטיג געווען, אז מיינע ווערטער האָבען איהם געקלונגען אביסעל פרעמד, און ער האָט געזאָגט, אז עס איז דאָך יעדענפאלס א גרויסער כבוד פאר א מענשען צו האָבען דעם צוטרוי פון זיינע חברים. כ'האָב איהם געענטפערט, אז אויך איך פאר-שטעה גאנץ גוט ווי צו שאַצען דעם דאָזיגען צוטרוי, אָבער אז דער פאָסטען גופא האָט פאר מיר פערזענליך קיין שום רייזיג נישט. דע-רויף האָט ער באמערקט, אז נישט יעדער אין מיין לאגע וואָלט אזוי געדענקט ווי איך.

דאָן האָט ער אויסגעדריקט די האַפנונג, אז איך וועל איהם העלפען נאָכקומען זיינע שווערע פליכטען און מעגליך מאכען, אז מיר זאָלען ארבייטען האַרמאָניש צוזאמען. איך האָב געענטפערט, אז עס איז זעלבסטפארשטענדליך אויך מיין וואונש צו ארבייטען מיט איהם אין גוטער איינפארשטענדעניש, אָבער אז דערצו איז מיר נאָך נייטיגער זיין אנטקעגען-קומען, ווי איהם דאָס מיי-ניגע. און אזוי ווי איך האָב געוואוסט, אז ער האָט מיין פאָר-גענגער אָפט גאָרנישט געוואלט אויסהערען, ווען ער האָט געהאט ברעה איהם עפעס פאָרצוברענגען, האָב איך דאָ גלייך אויסגענוצט די געלעגענהייט און איהם געזאָגט:

„אלס פארטרעטער פון מיין באטאליאן מוז איך, פארשטעהט זיך, פריהער פון אלץ זיך אָננעמען פאר די אינטערעסען פון מיינע מיטגעפאנגענע. אָבער איהר וועט מיך שטענדיג געפינען בארייט זיך מיט אייך געמיינשאפטליך צו באראטען און צו לייווען אלע

פון'ם באטאליאן. דאָס האָב איך אויך איינגעזעהן. און אזוי ווי איך האָב קיין ברירה ניט געהאט און עס געמוזט טאָן, האָב איך זיך אויך ניט געלאָזט לאנג בעטען און זיך ערקלערט גרייט איבער-צונעמען די פיהרונג, בתנאי, אז די גרויסע מעהרהייט פון'ם בא-טאליאן זאָל דערמיט זיין איינפארשטאנען.

די וואהל איז פאָרגעקומען נאָך דעם זעלבען טאָג און האָט זיך געענדיגט דערמיט וואָס איך בין אויסגעקליבען געוואָרן אלס באטאליאן-פיהרער מיט 893 געגען 87 שטימען. 18 געפאנגענע האָבען זיך צוריקגעהאלטען פון שטימען. דער רעזולטאט פון דער וואהל איז איבעראל באגריסט געוואָרן מיט א שטורמישער פרייד, און איך בין יעדענפאלס געווען דער איינציגער אין גאנצען באטא-ליאן, וועמען ס'איז אבסאָלוט ניט געווען פרעהליך אויפ'ן הארצען. איך האָב ניט בלויז געפיהלט די גאנצע שווערע פאראנטוואָרטליכ-קייט, וואָס איך האָב איבערגענומען צוזאמען מיט דעם דאָזיגען פאָסטען, כ'האָב אויך געוואַנסט, אז דורך די כסדר'דיגע פארקלע-נערונג פון די פאָרציעס, וועלכע איז איינגעפיהרט געוואָרן זינט דער לעצטער צייט, וועט די אלגעמיינע לאגע אלץ שווערער ווערן און וועט מוזען פיהרען צו פארשידענארטיגע פארוויקלונגען. ס'איז מיר דערפאר ניט געווען באזונדערס גוט אויפ'ן הארצען. כ'האָב זיך פעסט פאָרגענומען צו טאָן אלצדינג וואָס וועט נאָך ליגען אין מיין קראפט, כדי צו פארלייבטערן די לאגע פון מינע מיטגעפאנ-גענע, און פריהער פון אלץ צו האלטען מיין פערזענליכע אומאפ-הענגיקייט אומפארלעצט אין מינע פארהאנדלונגען סיי מיט דעם אלטען קאמאנדיר, סיי מיט מינע ליידענס-חברים. דעמאָלט בין איך איבעריגענס געווען פעסט איבערצייגט אין דעם, אז איך וועל אָט די שטעלע ניט צו לאנג קאנען אָנהאלטען. אין דעם פרט האָב איך זיך יעדענפאלס גרינדליך גענארט, וואָרים איך בין געבליבען צוויי יאָהר צייט געבונדען דערצו און איך בין ערשט דאן באפרייט געוואָרן דערפון, ווען איך האָב געמוזט פארלאָזען דעם לאַגער און אויך ענגלאַנד.

האפטגיט איז גאר ניטא וואס איינצואווענדען. דאס איז אלץ וואס איך האב געוואלט וויסען. איבער אייערע פאליטישע אנשור-אונגען בארה איך ניט אפגעבען קיין ארטייל. די פערזענליכע עהרליכקייט פון א מאן איז פאר מיר גענוג.

כ'האב שוין געהאט ברעה איהם צו זאגען, אז די פאליציי איז לויט מיין מיינונג די ערגסטע אינסטיטוציע, ביי וועלכער מען קאן אין אזעלכע זאכען קריגען אן ארטייל. אבער איך האב זיך בא-צייטענס בארעכענט און געשוויגען. וואס פאר א צוועק וואלט עס דען געהאט? דער אלטער איז ביז אהער אוראי געווען מיט דער מיינונג, אז אן אנארכיסט שטעלט מיט זיך פאר וואס פאר עס איז באזונדער מין פון'ס פארברעכערטום. דערפאר ווען ער האט זיך דערוואוסט וועגען מיין וואהל, האט ער געפונען פאר ראטזאם זיך אָנצופרעגען וועגען מיר ביי די פאליציי, ווייל ער האט קענטיג מורא געהאט, אז איך קאן איהם נאך צוכונטעווען דעם גאנצען לאגער. ווען ער האט געקריגען דעם ענטפער, אז איך בין ניט קיין פארברעכער, האט ער מיך ווארשיינליך געהאלטען פאר אביסעל א צודרעהטען, אבער מיין „ספלין“ האט איהם ווינציג וואס געקומערט, אזוי לאנג ווי ער האט פון מיר ניט געהאט צו ערווארטען קיין „פארברעכערישע האנדלונגען“.

דערמיט האט זיך געענדיגט אונזער ערשטע אונטעררעדונג, און איך האב זיך אצונד געקאנט נעמען צו דער ארבייט, וועלכע איז, אמת, ניט אימער געווען לייכט, אבער האט אויך ניט געזאלט זיין אין גאנצען אומניצליך.

פראגען און נייטווענדיגקייטען. וועלכע וועלען זיך ווארשיינליך מאַכען אין פארלוף פון דער צייט. דערצו איז נייטיג, אז איהר וואָלט מיך אויסהערען. איך זאָג אייך צו, אז איך וועל אייך ניט באלעסטיגען מיט נישטיגקייטען און אז איך וועל אליין מיט מיינע ליידענס־חברים איינארדנען אלע אינעווייניגסטע אנגעלעגענהייטען. אזוי ווייט ווי דאָס וועט ליגען אין מיין מאכט. דערפאר אָבער דענק איך, אז איך קאָן מיט פולער באשטימטקייט אָננעמען, אז איך וועל האָבען אייער הילף און אייער אנטקעגער־קומען אין אלע פראגען פון באדייטונג, וועלכע מיר קאָנען ניט ערליידגען אָהן אייער באזונדערע ערלויבעניש. ווען דאָס וואָלט ניט געווען מיין פעסטע איבערצייגונג, וואָלט דאָך עס גאר קיין צוועק ניט געהאט פאר מיר אָנצופאנגען די ארבייט."

כ'האָב גערעדט גאנץ אָפּענהארציג צו איהם, אזוי אז ער האָט אומבאדינגט געמוזט פיהלען, אז איך האָב דערביי ניט קיין שום הינטער־געדאַנק. און ער האָט עס אויך געפיהלט, וואָרים ער האָט זיך געלאָזט הינרייסען צו אזא אָפּענהארציגקייט, וועלכע האָט מיך זעהר שטאַרק איבעראשט. ער האָט מיר נעמליך גאנץ פריי און אָפּען דערצעהלט, אז אזוי גיך ווי ער האָט זיך נעכטען דערוואוסט וועגען דעם רעזולטאַט פון דער וואָהל אין אונזער באטאליאָן, האָט ער זיך נאָך א לאנגען ישוב הדעת ענטשלאָסען אָנצופרעגען ביי דער פאָליטישער פאָליציי אין סקאָטלאַנד יארד און קריגען נעהער־טערע אינפאָרמאציע וועגען מיין פערזאָן. ער האָט מיר ערקלערט, אז דאָס איז געוויינליך ניט זיין שטייגער אזוי צו טאָן, אָבער צוליעב מיין גייסטיגער טעטיגקייט האָט ער זיך אלס קאָמאנדיר פון'ם לאגער געפונען פארפליכטעט צו פאָדערן אזא אויסקונפט, כּרי צו קאָנען באצייטענס פארמיידען מעגליכע שלעכטע קאָנזעקווענצען.

ער האָט געשוויגען א ווילע, דערנאָך האָט ער ווייטער געזאָגט: "אויף מיין טעלעפאָנישער אָנפראגע האָט מען מיר געענט־פערט: "ראָקער איז זינט לאנגע יאָהרען איינער פון די טעטיגסטע אנארכיסטען אין ענגלאַנד, אָבער געגען זיין פערזענליכער עהרענ־

ניזאציע, וועלכע זאָל אויסשליסליך האָבען אין אויג די אינטערעסען פון'ם כלל, פון דעם גאנצען באַטאָליאָן. ביי די וואהלען, וועלכע זיינען נאָך פארגעקומען דעם זעלביגען טאָג, זיינען כמעט אלע אלטע קאפיטאנען ווידער ערוועהלט געוואָרן; בלויז אין צוויי אדער דריי קאמפאניעס האָט מען זיך ענטשלאָסען צו ערוועהלען נייע פארטרעטער.

ביי א צווייטער פארזאמלונג פון די קאפיטאנען האָב איך אלוא ענטוויקעלט אין קורצע ווערטער די ריכטליניעס, וועלכע מוזען לויט מין מיינונג געהאלטען ווערן אין אויג, כדי אונטער די גענעבענע פארהעלטענישען צו ציהען די גרעסטע נוצען פאר דער אלגעמיינהייט. פריהער פון אלץ איז עס מיר געגאנגען אין דעם, אז אלע אינערליכע אָנגעלעגעהייטען פון'ם באַטאָליאָן זאָלען צווישען אונז אליין איינגעאָרדענט ווערן און מיט דער ענגלישער מיליטער-פאר-וואַלטונג זאָל מען זיך באַראַטען בלויז אין אזעלכע זאכען, וואו עס אין קיין אנדער ברירה ניטאָ. מחמת דעם האָב איך געפאָדערט פון די קאפיטאנען, אז די אלטע מעטאָדען פון איינצעלנע קאמפאניע-פיהרער, וועלכע פלעגען מעלדען דעם קאמאנדיר וועגען געפאנגענע וואָס האָבען זיך פארזינדיגט געגען דער אָרדנונג פון'ם לאגער א. א. וו., מוזען איינמאָל פאר אלע מאָל אויפהערען, און איך האָב זיך אָנגעבאָטען, אז דאָרט, וואו עס וועלען אין דער דאָזיגער באציהונג פאָרקומען שוועריגקייטען, וועל איך אליין איבערנעמען די פארמיטלונג.

די ערשטע פראגע, וואָס האָט אונז באַשעפטיגט איז, פאָרשטעהט זיך, געווען וועגען די ערנערונגס-פארהעלטענישען אין לאגער, וועלכע זיינען אין משך פון די לעצטע זעקס חדשים געווארן אלץ ערגער און ערגער. ס'איז אמת, אז מיר האָבען אין דעם דאָזיגען פרט ווינציג וואָס געקאנט ענדערן, מחמת די פאָרציעס זיינען באשטימט געוואָרן פון דער ענגלישער רעגירונג, און זאָגאר דער קאמאנדיר אליין האָט אונז מיט דעם בעסטען ווילען ניט געקאנט העלפען. אלץ וואָס מיר האָבען דא געקאנט טאן איז געווען, זיך צו ווענדען צו דעם אמעריקאנישען אמבאַסאַדאָר, וועל-

קאפיטעל 16

משוגעים אין לאגער

קיכען-פאליטיק — די לעצטע פראָבע אין „סי“ — די דאָנקבאַרע אונז-גארען — די באַטאָליאַן-פיהרער — די ענלישע וואָכען צוריקגעצוי-גען — מאַלאַטעסמאָס באַזוך — צושטענדען אין שפיטאַל — דער קאַמף וועגען דער „קאַנטין“ — דער פאַל פאַדערטאָ — 206 פריסטער און מאַנאָכען אין'ס לאַגער — פאַטער געבחהַרדט — דער אָפּשיד פון די „אמוניציע-ארבייטער“ — דעבאַטע אין ענגלישען פאַרלאַמענט — מאַכנער'ס זעלבסטמאָרד אין שפיטאַל.

ווען איך בין צוריקגעקומען פון'ס קאָמאנדיר אין באַטאָליאַן, האָב איך צוזאַמענגערופען די קאָמפּאָניע-פיהרער צו א באַזונדער באַראַטונג און איך האָב זיי געלאָזט וויסען, אז דער אלטער האָט באַשטעטיגט מיין וואָהל. דערנאָך האָב איך זיי ערקלערט, אז לויט מיין מיינונג איז אומבאדינגט נייטיג צו מאַכען געוויסע ענדערונג-גען אין דער אינערליכער פארוואלטונג, אָבער דערצו וועלען מיר זיך ערשט קאָנען נעמען, נאָכדעם ווי עס וועלען פריהער פארקומען נייע וואהלען פאר די קאפיטאַגען. די מעהרסטע זיינען גלייך גע-ווען איינפארשטאנען דערמיט, נאר עטליכע פון זיי האָבען זיך ניט געקאָנט באַגרייטערן פאר דער זאך, מחמת זיי זיינען ניט געווען אין גאַנצען זיכער, אז זיי האָבען דעם צוטרוי פון זייערע לייט. איך האָב זיי גאָרנישט געקאָנט העלפען, ווייל עס איז מיר קורס כל גע-גאנגען אין דעם, אז אלע אָרגאַנען פון דער אינערליכער פארוואלט-טונג זאָלען געטראָגען ווערן פון דעם צוטרוי פון זייערע מיטגעפאַנג-גענע, וואָרים נאָר אויף אזא'ן אופן איז מעגליך געווען א רעאָרגאַ-

— צונעמען דעם באַדען פון אונטער זיי. אבער דאס האָט געקאָנט געשעהן בלויז דורך א שטרענגען קאָנטראָל. איך האָב דערום פאַרגעשלאָגען די לייט, אז זיי זאָלען פון זייערע אייגענע רייהען אויסקלייבען א „פּוּד אינספּעקטאָר“, וועמעס אויפגאבע עס זאָל זיין אליין איבערצונעמען די לעבענס-מיטלען וואָס זיינען געליפערט געוואָרן פון דער רעגירונג און אַכטונג צו געבען דערויף, אז די פאַרגעשריבענע קוואַנטיטעט און קוואַליטעט זאָל פינקטליך געליפערט ווערן. כדי צו פאַרהיטען, אז ביי דעם טראַנספּאָרט פון די סקלאַדען צו דער קיך זאָל ניט עפעס אַרונטערגענומען ווערן, האָט מען איינגעשאפט א ספּעציעלע וואָג, אַזוי אז אין דער קיך האָבען אלע ליפערונגען נאָך אמאָל געקאָנט איבערגעוואויגען ווערן.

צום קאָנטראָל אין קיך גופא האָט מען שוין פריהער געהאט באַ-שטימט א באַזונדערע קיך-קאָמיסיע. איהרע אויפגאבען זיינען צווישען אנדערעס געווען אויסצוהערען קלאַגעס פון די געפאנגענע און פריהער פון אלץ אַכטונג צו געבען, אז אין דער קיך זאָל אלץ צוגעהן ראַיעל. נאָך מיין ערוועהלונג איז אָט די אינסטיטוציע געשטעלט געוואָרן אויף א ברייטערן באַזיס. יעדע קאָמפּאניע האָט געשיקט א פארטרעטער אין דער קיך-קאָמיסיע, און די דאָזיגע פלעגען זיך יעדען טאָג בייטען אין דער אויפזיכט איבער דער קיך. אויף אזא אופן איז אונז געלונגען צו שאַפען אן ערטרגליכען צור-שטאַנד. די געפאנגענע האָבען אַצונד געוואוסט, אז זיי קריגען ווירקליך די פאַרציעס וואָס זיינען פאַר זיי באַשטימט געוואָרן. אָבער פריהער פון אלץ האָט מען שטרענג אַכטונג געגעבען דערויף, אז מיט דעם מאַטעריאל וואָס מען האָט זיי צוגעשטעלט זאָלען די קעכער ווירקליך מאַכען דאס בעסטע, וואָס איז מעגליך געווען אונטער די אומשטענדען. דאָס איז ניט געווען קיין לייכטע אויפ-גאבע, וואָרים מיט די זאכען, וועלכע די רעגירונג האָט אונז געליפערט, האָט מען געקאָנט האָבען וועניג אַפּוועקסלונג. אחוץ דעם האָבען מיר ניט געקריגען קיין שום געווירצען, אויך ניט קיין פרישע גרינווארג, וואָס איז געווען אַזוי נייטיג פאַר דעם געזונט פון די געפאנגענע. דאָס אלעס האָבען מיר זיך געמאָזט אליין קליפען, און

כער האָט דעמאָלט געהאט איבערגענומען די פארטרעטונג פון די דייטשען און עסטרייכער אין ענגלאנד, און איהם בעטען, ער זאָל זיך פאר אונז אָננעמען. דאס האָבען מיר אויך געטאָן, אָהן דעם אז מיר זאָלען דערמיט — ווי מיר וועלען שפעטער זעהן — האָבען דערגרייכט דעם קלענסטען ערפאָלג. אבער אויב מיר זיינען ניט אימשטאנד געווען גרעסער צו מאכען די פאָרציעס, וועלכע מען האָט אונז צוגעשטעלט, האָבען מיר וועניגסטענס געקאָנט זאָרגען דער-פאר, אז די פראָדוקטען, וועלכע מען האָט אונז, לויט דער פאָר-שריפט, געמוזט אָפליפערן, זאָלען אָנקומען גאנץ, אין א פולער מאָס צו די געפאנגענע. און גראַד אין דעם פרט איז עס אין די מעהרסטע אינטערנירונגס-לאַגערען צוגעגאנגען גאנץ שלעכט. אין אסך לאַ-גערען זיינען אויפגעדעקט געווארן גרויסע פאלשקייטען, און דער-ביי האָבען זיך אין אלע פאלען באטייליגט די אייגענע לאַנדסלייט. ווי אומגלויבליך עס זאָל ניט קלינגען, לאָזט עס זיך ליידער ניט אָפלייקענען, אז עס זיינען כמעט אין יעדען לאַגער געווען געוויסענ-לאָזע מענשען, וועלכע האָבען געפועל'ט ביי זיך אויף אזא אדער אז אנדער אופן צו באשווינדלען זייערע אייגענע ליידענס-חברים, זיי אַפרייסען דעם ביסען פון מויל און זיך פארשאַפּען פערזענליכע פאָרטיילען אויף'ן חשבון פון'ם כלל. דאָס איז איינס פון די פינס-טערסטע קאפיטלען פון אונזער געפאנגענשאפט, און פיליכט דאָס שענדליכסטע פון אלע.

אויך ביי אונז איז ניט אלעס געווען, ווי עס האָט געזאָלט זיין, און מען האָט געמורמעלט וועגען אלערליי זאכען, וועלכע האָבען כסדר ארויסגערופען דעם מיסטרוי פון די מענשען. איך וויל צו-געבען, אז אין פיעל פאלען האָט עס זיך דאָ געהאנדעלט וועגען אומקאנטראָלירבארע קלאַנגען, וועלכע זיינען פונדעסטוועגען, ווי עס איז גאנץ אומפארמיידליך אין אזא מאסענדלאַגער, פון אסך געפאנגענע אָנגענומען געווארן פאר גוט געלד און פיליכט נאָך איבערטריבען געווארן אויף'ן גרויסען שטייגער. מחמת דעם האָט מען געמוזט זעהן, אז אזעלכע קלאַנגען זאָלען גאר ניט קאָנען ארויפקומען אדער — אזוי ווייט ווי זיי זיינען שוין ארומגעגאנגען

הערר בוראנדט, וועמען ס'האט געמוזט זיין אביסעל קאלע-
מוטנע אויף'ן הארצען, ווען ער האט דערזעהן, אז ניט בלויז זיינע
געטרייע זיינען דא אויף'ן פלאץ, האט ערקלערט דעם צוועק פון
דער פארזאמלונג. ער האט עטליכע מאָל פארזיכערט די צוהערער,
אז ער האט אבסאָלוט גאָרנישט וואָס איינצואווענדען געגען מיר
אלס פערזאָן, אדרבה, אז ער איז פעסט איבערצייגט אין דער עהר-
ליכקייט פון מיין וועלען און אין דער לויטערקייט פון מיינע בא-
שטרעבונגען. אָבער לויט זיין מיינונג איז דאס ניט גענוג. ער איז
געווען מיט דער מיינונג, אז מיר האָבען א גרויסע פאראנטוואָרט-
ליכקייט געגענאיבער דער דייטשער רעגירונג, און אז עס איז דערום
אוממעגליך צו דערלאָזען, אז אן אויסגעשפראַכענער אַנאַרכיסט זאָל
דאָ פארטרעטען עטליכע טויזענט דייטשע מענער.

נאָך איהם האָט ווירץ גענומען דאָס וואָרט און האָט עס באצייר-
כענט אלס אן אומפארשעמטקייט אויסער גלייכען, ווען מען נעמט
זיך דאָ די העזה ארויסצוטרעטען געגען דער כמעט איינשטימיגער
ווילענס-מאניפעסטאציע פון'ם שטאַרקסטען באַטאָליאַן אין לאַגער.
ער האָט אויסגעדריקט די מיינונג, אז מיין וואהל איז באַגריסט
געוואָרן מיט טיפער צופרידענקייט פון דער איבערוועלטליגענדער
מעהרהייט פון'ם גאנצען לאַגער. ער האָט אויך געזאָגט, אז די
מעהרסטע פארזאמלעטע זיינען געוויס אייניג דעריבער, אז פאר אַ
באַטאָליאַן-פיהרער געהט עס ניט אזוי אין דעם זיך צו באַרוישען
מיט פוסטע, אויסגעדראָשענע פראָזען, נאָר גיכער אין דעם אויף
אן עהרליכען אופן צו ווירקען פאר די אינטערעסען פון זיינע מיט-
געפאנגענע און זיי צו פארטיידיגען מיט מעגליכער ענטשלאָסענ-
קייט, ווען ער שטעהט פנים אל פנים מיט דעם קאָמאנדיר. דערביי
שפילען די פאָליטישע אַנזיכטען איבערהויפט ניט קיין ראָלע, ווייל
מען האָט עס שוין ליידער צו אָפט געזעהן ווי אזוי מענשען, וועלכע
קאָנען זיך קיינמאָל ניט גענוג אויסצייכענען אין זייער אזויגער-
פענעם פאטריאָטיזם, ווערן איינגעשרומפען און פארלירען דאָס
לשון, ווען זיי שטעהען אנטקעגען דעם קאָמאנדיר און דארפען פאר-
טיידיגען די אינטערעסען פון זייערע מיטגעפאנגענע.

וואָס מעהר געלדער מיר האָבען פאר דעם צוועק געהאט, אלץ בע-
סער איז געווען אונזער עסען.

מיין ערוועהלונג צום באטאליאן-פיהרער איז פאר די פאטריא-
טען אין "סי" געווען א שווערער קלאפ. ניט דערפאר, ווייל זיי
האָבען פון מיין זייט געהאט פאר וואָס עס איז מורא צו האָבען.
נאָר דער געדאנק, אז גראַד איך, וועמען זיי האָבען די גאנצע צייט
אזוי שטארק באַקעמפט, האָב אצונד געזאָלט פארטרעטען דעם
שטארקסטען באטאליאן אין לאַגער, איז פאר זיי געווען אומער-
טרעגליך. אפשר האָבען זיי אויך מורא געהאט, אז דער איינפלוס
פון "בי" קאָן זיך פון איצט אָן לאָזען שטארקער באַמערקען אויך
אין די צוויי אנדערע באטאליאנען, אין וואָס זיי זיינען אייגענטליך
נאָר ניט געווען אומגערעכט. ס'איז אמת, אז הערר בוראנדט און
זיינע אָנהענגער האָבען זיך געמוזט זאָגען, אז עס איז פארפאלען,
זיי האָבען דאָ גאָרנישט געקאָנט ענדערן, אבער די פוסטע גאווה
פון אָט די העררן איז געווען אזוי גרויס, אז זיי האָבען געמוזט
ארויפציהען אויף זיך א נייע מפלה, ביז זיי זיינען גרינדליך אויס-
געקורירט געוואָרן. אזוי ווי זיי האָבען פון די אלע נידערלאַגעס,
וואָס זיי האָבען ביז אהער געהאט, גאָרנישט געלערנט און גאָרנישט
פארגעסען, זיינען זיי געקומען אויף דעם אומגליקליכען געדאנק,
אינצורופען אין "סי"-באטאליאן א קליינע פארזאמלונג פון זייערע
געטרייע, און דורך א געשיקטע פראָטעסט-דעמאָלוציע ארויפלענען
זייער "וועטא" געגען מיין וואהל. וואָס די גוטע לייט האָבען זיך
אייגענטליך געטראכט דערביי, איז געבליבען זייער געהיימניש. קורץ
און גוט, די פארזאמלונג איז פאָרגעקומען. אבער אזוי ווי די זאך
איז ניט געווען קיין סוד און מען האָט וועגען דעם פריהער גערעדט,
זיינען צו דער פארזאמלונג אויך געקומען א היבשע צאָהל אונגא-
רען און לייט פון דעם אזויגערופענעם "רינג" אין "סי", וואו אונזער
פריינד ווירט איז געווען קאפיטאן. אויך פון די אנדערע אָפטיי-
לונגען פון "סי"-באטאליאן זיינען געקומען א גאנץ באדייטענדרע
צאָהל פון מענשען, וועמען די האנדלונג פון די דאָזיגע איבער-
פאטריאטען אין'ם לאגער האָט שוין פון לאַנג געהאט דערעסען.

דיגונג אין אונזער גראָב מאטעריאליסטיש איינגעאָרדענטער עפאָכע. הינטער זיין וואונדערבארער באשיידענקייט האָט זיך באהאַלטען א טיכטיג וויסען און דער עיקר א גילדערנער כאַראַקטער, וואָס האָט ניט געוואוסט פון קיין קרומע וועגען. מיר האָבען, אמת, קיינמאָל ניט גערעדט איבער פאָליטישע זאכען, און איך ווייס נאָך היינט ניט, צי עס זיינען צווישען אונז געווען וועלכע ס'איז באַריהרונגס־פונקטען. אָבער מיר זיינען זיך מענשליך געקומען זעהר נאָהנט איינער צום אנדערן, און עס זיינען געווען אייניגע מאָמענטען, ווען איך האָב געקאָנט אנקוקען פנים אל פנים די טיפע זעלע פון אַט דעם זעלטענעם מאַן. אין דער געפאנגענשאפט איז די באקאנט־שאפט פון אזא מענשען א טאָפעלטע געשעהעניש. איז זי דאך א זיסע ענטשעדיגונג פאר דער געצוואונגענער געזעלשאפט פון אזוי־פיעל מיאוס'ע ברואים, מיט וועלכע מען קומט יעדע שטונדע אין באַריהרונג, און וועלכע קוקען אויס צו זיין אייגענס געשאפען דערצו אייך אומזיסט און אומנישט צו פארביטערן דאָס לעבען.

אויב די העררן בוראָנדט און קאָמפאניע אין „סי“ האָבען ניט אויסגעלאָזט קיין שום מיטעל, כדי מיר עפעס אָפצוטאָן, האָב איך אָבער ביי דער גרויסער מעהרהייט פון מיינע מיטגעפאנגענע געהאט א סימפאטיע, וועלכע האָט צייטענווייז אָנגענומען אומגעהייערע פאַרמען. עטליכע טעג נאָך דער פארזאמלונג אין „סי“ איז געווען מיין געבורטסטאָג. איינער פון מיינע ענגערע פריינט האָט אוראי געמוזט וועגען דעם עפעס דערמאָנען, וואָרים איך האָב זיך יענעם טאָג קוים געקאָנט אָפטשעפען פון די גליק־ווינשער, און די האנד האָט מיר אין אווענט וועה געטאָן פון דעם פיעלען דריקען. אבער אין אַווענט האָט מען, אָהן דעם אז איך זאָל עפעס האָבען געוואוסט דערפון, אראנזשירט אין דעם בופעט־צימער פון אונזער כאטאליאָן א פראכטפולען קליינעם קאנצערט, וועלכען די העררן לאָראנט און רעשאַווסקי האָבען דורך זייער קונסט געגעבען א באזונדערע פייער־ליכטייט. די אונגארען אינ'ם לאַגער האָבען מיר ביי דער דאָזיגער געלעגענהייט פרעזענטירט מיט א פרעכטיג בילד, וואָס דער אונג־נאָרישער מאלער סאַטאָן האָט געמאַלען. דאָס בילד האָט זיך גע־

איינער פון די פאטריאָטען, א כלומר'שטער רעזערוואַפֿיציר, האָט מיט שטאַלץ ערקלערט, אז עס איז זיין און זיינע פריינט'ס אויפגאבע צו פארהיטען זייערע מיטגעפאנגענע פון דומהייטען. דערמיט איז די מאַס געווען פאַרפול. מען האָט דעם הערר גאנץ גראָב ערקלערט, אז פאר מענשען, וועלכע האָבען דורך זייער באנע' מונג באוויזען, אז זייער גאנץ ביז אהעריג לעבען איז געווען איין איינציגע דומהייט, פאסט עס גאָרנישט זיך צו זאָרגען איבער די כלומר'שטע "דומהייטען" פון אנדערע. ווען א געוויסער הערר שאָרף, וועלכער איז געווען באקאנט אין גאנצען לאַגער אַלס רוהי' גער און באַזאָנענער מאן, האָט דערנאָך דעם הער כוראנדט געגעבען איבער'ן קאָפּ, ערקלערענדיג, אז לויט זיין מיינונג איז דאָס דורכ' אויס ניט פאסיג פאר די געוואוינהייטען פון א גוטען דייטש ארויס' צופיהרען זיין פאטריאָטיזם אַלע וויילע אין א שטופ'וועגעלע, איז דער שיקזאל פון דער דאָזיגער פארזאמלונג געווען ענטשירען. הערר כוראנדט און זיינע אָנהענגער האָבען אצונד גאנץ גוט געפיהלט, אז זיי האָבען פארשפילט זאָגאר אין זייער אייגענעם באַטאַליאָן, און זיי האָבען שוין מעהר ניט געפרוואווט אונז לעגען שטיינער אין וועג.

איך האָב נאָך ביז אהער ניט געהאט געמאכט די באקאנט' שאַפט פון'ם לעהרער שאָרף, וועלכער איז אזוי מוטיג ארויסגע' טראָטען אויף יענער פארזאמלונג. מיר האָבען זיך ערשט באקענט אין א שטיקעל צייט ארום. אזוי אַפט ווי איך טראכט וועגען מיין געפאנגענשאפט שוועבט מיר פאר די אויגען דאָס בילד פון דעם דאָזיגען שטילען מאן, אין וועמעס אינטעליגענטע צוגען ס'איז גע' לעגען פארבאָרגען אזויפיל איינגעהאלטענע ליידען. איך ווייס ניט פארוואָס, נאָר יעדעס מאָל, ווען איך האָב איהם געזעהן פאר מיר, האָב איך געמוזט דענקען וועגען זשאן פאול, און איך גלויב נאָך היינט אויך, אז ער וואָלט זיך בעסער אריינגעפאסט אין דער זעלטזאמער וועלט פון יענעם גרויסען דייטש, איידער אין דער היינטיגער. ביי דעם דאָזיגען מאן האָט געברענט א שטילע בענק' שאַפט אין הארצען, וועלכע האָט ניט געקאָנט געפינען קיין באפרי-

רענען געגען איהם. אזוי ווי איך האָב געוואוסט פון ערפארונג, ווי לייכט אזעלכע קלאַנגען פלעגען ענטשטעהן און פארשפרייט ווערן, האָב איך ניט געלעגט קיין שום באדייטונג אויף די ווארנונגען. איך האָב ניט געהאט בדעה צו געהן אויף קרומע וועגען, דערפאר האָב איך ניט געהאט קיין גרונד, פאר וועמען עס איז מורא צו האָבען. די ערשטע צייט האָט זיך הוט באצויגען צו מיר מיט א געוויסער צוריקגעהאלטענדיקייט, אָבער ווען ער האָט זיך געהנטער באקענט מיט מיר, האָט זיך צווישען אונז ענטוויקעלט א זעהר גוטע פארהעלטעניש, וואָס איז אין פארלויר פון דער גאנצער צייט פון אונזער צוזאמענארבייטען קינמאָל ניט געשטערט געוואָרן. איך ווייס ניט, ווי די לאַגע איז געווען, איידער איך האָב איבערגענומען די פארטרעטונג פון „בי“. ס'איז זעהר מעגליך, אז הוט האָט זיך פריהער אביסעל צו שטארק געלאָזט באאיינפלוסען דורך די פארטראַטען אין „סי“, וועלכע האָבען איבער א יאָהר צייט טעראָרי-זירט דעם גאנצען באַטאַליאָן. אזוי ווייט ווי מיינע פערזענליכע ערפארונגען האָבען מיר געוויזען, קאָן איך זאָגען, אז הוט האָט עהרליך ערפילט זיין פליכט צו דער אלגעמיינהייט. איבעריגענס איז דאָך דער איינפלוס פון די הערן בוראנדט און קאָמפאני, אין דער צייט וואָס איך האָב איבערגענומען די שטעלע, שוין כמעט געווען געבראָכען, מחמת מען האָט זיי זאָגאר אין זייער אייגענעם באַטאַליאָן שוין מעהר ניט גענומען ערנסט. אונטער די דאָזיגע אומשטענדען האָט עס הוט'ן געמוזט זיין פיעל לייכטער צו געהן זיין אייגענעם וועג.

אויך מיט דעם באַטאַליאָן-פיהרער לוס פון „איי“ האָב איך די גאנצע צייט געארבייט אין בעסטער איינפארשטענדעניש. עס וואַלטען צווישען אונז סיי ווי ניט געקאָנט ארויסקומען קיין ריי-בונגען, ווייל אין די מעהרסטע פאלען האָט לוס איבערגעלאָזט הוט'ן און מיר די גאנצע איניציאטיווע, סיי בנוגע צו דער פאָר-מולירונג פון אונזערע פאָדערונגען צום קאָמאנדיר און סיי אין דער מינדליכער באגרינדונג פון דיזעלביגע.

מיר האָבען שוין געהאט אָפגעוואוינט צעהן מאָנאט צייט אין

פונען אין א וואונדערבאר געארבייטען דרעה־ראהם, וואָס איז אויך געמאכט געווארן אין לאַגער. אויף איין זייט האָט מען געזעהן די געשטאלט פון'ם אונגארישן פרייהייטס־דיכטער פעטעפי און דעם פראַגראם פון'ם אונגארישען פרייהייטס־פעסט, וואָס די העררן אין „סי“ האָבען דעמאָלט צושטערט. אויף דער אנדער זייט, דאָס איי־גענטליכע בילד, האָט מען געזעהן נעבען א פעלזען־קוואַל א זיצענדע פרויען־געשטאלט, וועמעס בליק האָט געקוקט פארטראכט אין דער ווייטענס, בעת ווען די רעכטע האנד האָט געהאלטען א גריפעל גרייט צום שרייבען. אויף דעם בלוי־גרויען פעלז האָבען כמעט אלע אונגארען אין'ם לאַגער גע'חתם'עט זייערע נעמען. איבער דעם גאנצען איז געשטאַנען די ווידמונג: „די דאנקבארע אונגארען זייער ליבען ראָקער.“

אזוי ווי איך האָב אין יענעם טאָג אויך געהאט דעם באזוך פון מיין פאמיליע, וועלכע האָט מיר געבראכט די אומצעהליגע גליקוואונשען און קליינע מתנות פון מינע קאמעראדען פון דרוי־סען, האָב איך זיך געפונען אין א גליקליכער שטימונג און איך האָב זיך געזאָגט און ווידער אמאָל געזאָגט, אז א מענש אין מיין לאַגע האָט נאָר אלעס דעם קיין אורזאך ניט צו פארצווייפלען ווע־גען דער וועלט און די מענשען.

דורך מיין שטעלע בין איך אצונד אויך געקומען אין נעהנטער דער באדיהונג מיט מינע צוויי קאָלעגען פון „איי“ און „סי“, ווייל מיר האָבען אָפט געמוזט צוזאמענקומען, כדי זיך צו באראטען אי־בער געמיינשאפטליכע אנגעלעגענהייטען פון'ם לאַגער. מיר האָבען אויך אלע דריי געמוזט כמעט יעדע וואָך א פאָר מאָל ערשיינען פאר דעם קאמאנדיר, כדי אויפצונעמען באפעהלען אָדער זיך דורכ־ריידען מיט איהם איבער פראגען פון דער אינערליכער פארוואל־טונג.

וועגען דעם באַטאָליאָן־פיהרער הוט פון'ם „סי“־באַטאָליאָן זיי נען ארומגעגאנגען די פארשידענסטע קלאנגען, און ווען איך האָב איבערגענומען די פארטרעטונג פון'ם „בי“־באַטאָליאָן האָבען פאר־שידענע פון מינע מיטגעפאנגענע געפונען פאר נייטיג מיך צו וואָר־

באוועגען דעם קאמאנדיר צוריקצוציהען די וואכען פון'ם לאגער. ערקלערענדיג, אז זייער אנוועזענהייט ערפילט קיין שום צוועק ניט, אָבער דער אלטער האָט גאָרנישט געוואָלט הערען דערפון. הגם עס איז דערום געווען וועניג ווארשיינליך, אז איך וועל זיין ער-פאָלגרייכער, האָב איך פונדעסטוועגען זיך פאָרגענומען צו ארביי-טען דערפאר מיט אלע כוחות. ווען איך האָב דעם אלטען קאמאנ-דיר פאָרגעלעגט מיין פאָרשלאג און באזונדערס געלעגט געוויכט דערויף איהם קלאָר צו מאכען, ווי שווער די אלטע לייט הויפט-זאכליך מוזען ליידען אונטער דעם איצטיגען צושטאנד, האָט ער זיך פארטראכט א ווילע און מיר געענטפערט, אז ער וויל זיך מיטש זיין וועגען דעם. ס'איז אריבער א וואך, אבער דער אלטער האָט ניט גערעדט וועגען דער זאך. ווען איך האָב איהם ענדליך דעהמאָנט אָן דעם, האָט ער זיך אָהן צערעמאָניעס געווענדט צו זיין אדיטאנט און געגעבען א באַפעהל, אז די וואכען זאָלען נאָך היינט צוריקגעצויגען ווערן, וואָס דער דאָזיגער האָט גלייך איינגעשריבען אין זיין בוך. די פרייד אין לאַגער איז נאטירליך געווען גרויס, ווען מען האָט זיך דערוואוסט וועגען דעם רעזולטאט פון מינע באַמיהונגען. באזונדערס דער אלטער דר. אָרנשטיין האָט גאָר ניט געוואוסט וואָס צו טאָן פאר שמחה און איז ניט מיער געוואָרן מיר צו דאנקען. הגם איך האָב איהם פארזיכערט, אז די זאך האָט מיך נאָר קיין אַנשטרענגונגען ניט געקאָסט.

אזוי ווי די זאך מיט די וואכען איז אָפגעלאָפּען אזוי גלאַט, האָב איך זיך גלייך גענומען דערצו צו פרוואוען באזייטיגען אן אנדער צרה, וועלכע איז אלעמען געפאלען צו לאָסט. דעם גאנצען טאָג האָבען מיר נעמליך אין דעם באַטאָליאָן-זאל געהאט א סארדזשענט און צוויי קאָרפאָראלען, וועמעס אויפגאבע ס'איז געווען צו זאָרגען דערפאר, אז די פאָרשריפטען פון'ם לאַגער זאָלען איבעראל אָפגע-היט ווערן. אָט די לייט האָבען דאָס רוב געלעבט פריינדליך מיט די געפאנגענע און האָבען זיך — באזונדערס שפעטער — ניט צו שטאַרק אומגעקוקט אויף זייערע פאָרשריפטען. נאָר אין אווענט פלעגט עס כמעט שטענדיג קומען צו אומאנגענעמע סצענעס. די

„פעלעס“, און נאך אימער האָבען מיר טאָג און נאכט געהאט דריי באַוואַפֿענטע וואַכען אין באַטאָליאַן, וועלכע זיינען באַזונדערס אין די נעכט געווען אַן אומאנגענעמע ערשיינונג פאר די געפאנגענע. דאָס בייטען זיך פון די וואַכען אינמיטען דער נאכט און די קאָ- מאַנדאָגעשרייען וואָס זיינען געווען פאַרבונדען דערמיט, האָבען יעדעס מאָל אויפגעוועקט אסך געפאנגענע פון זייער בעסטען שלאָף. באַזונדערס אומאנגענעם איז די סיטואַציע געווען פאר די יעניגע צווישען אונז, וועלכע האָבען געהאט זייערע געלעגערס גאנץ נאָהנט ביי די צוויי פלאַטפאָרמעס, אויף וועלכע די וואַך-לייט פלעגען די גאנצע נאכט ארומגעהן מיט זייערע שווערע סאָלדאטסקע שטיוועל ארויף און אראָפּ. די יונגערע לייט האָבען זיך ביסלאַכווייז צוגע- וואוינט דערצו, אָבער פאר די עלטערע מענער, וועלכע האָבען אָהן דעם אויך ניט געהאט קיין לייכטען, רוחיגען שלאָף, זיינען אָט די ביינאכטיגע רוה-שטערונגען געווען אַן אומאויפהערליכע מאטערניש. איך דערמאָן זיך נאָך היינט מיט טיפען מיטלייד אָן א געוויסען דר. אַרנשטיין, אַ מאַן פון צוויי און זיבעציג יאָהר, וועלכער פלעגט זיך כסדר מיט טרערען אין די אויגען קלאָגען פאר מיר און אָפט גאַנצע נעכט ניט קאָנען צומאכען קיין אויג. דער אלטער מאַן האָט זיך איבערהויפּט געפונען אין אַ שלעכטער לאַגע. ער איז יאָהרען-לאַנג געווען דייטשער וויצע-קאָנזול אויף'ן אינזעל ביאָס, ביז די מלחמה האָט אויסגעבראָכען, און איין שענעם טאָג איז ער באַפֿאלען געוואָרן פון די ענגלענדער אין זיין וואוינונג און מיט זיינע צוויי זיהן געבראכט געוואָרן קיין ענגלאַנד. צוגעוואוינט צו דעם מילדען קלימאט פון גריכענלאַנד, האָט דער גרייז-גרוער מאַן מורא'דיג געליטען אונטער דער רויחקייט פון די ווינטער-מאָנאטען און איז כמעט שטענדיג געווען קראַנק. אלס קאָנסולאַרער באַאמט- טער האָט ער געקאָנט אויסגעטוישט ווערן פאר וואָס פאר עס איז ענגלישען געפאנגענעם אין דייטשלאַנד, אבער ניט קוקענדיג אויף זיינע באַמיהונגען האָט עס גענומען כמעט אַ יאָר צייט ביז ער האָט ענדליך געהאט ערפֿאָלג.

מיינע צוויי פאָדגענער האָבען מעהר ווי איינמאָל געפרוואוּט

בען די מענשען, וועניגסטענס אין פארלוף פון די זומער-מאנאטען אויפצוזיין ביז צעהן אזויגער, בין איך פעסט איבערצייגט, אז אלעס וועט צוגעהן אין דער בעסטער ארדנונג.

„גוט“, האָט ער געזאָגט. „איך וועל נאָך היינט הייסען, אז מיינע סאָלדאטען זאָלען זיך צוריקציהען אום ניין אזויגער אין אָווענט, כ'פארלאנג אבער, אז די לייט זאָלען שפעטסטענס ביז צעהן אזויגער זיין אין די בעטען. אלעס אנדערע לאָז איך איך איבער. וועט זיך אבער ארויסשטעלען, אז איהר האָט מעהר פארשפראַכען, ווי איהר קאָנט האַלטען, דאן וועלען מיר מוזען זיך צוריק אומ-סערען צום אלטען סיסטעם.“

כ'האָב באלד נאָכדעם צוזאמענגערופען די לייט און זיי ער-קלערט דעם רעזולטאט פון מיין אונטערהאנדלונג מיט'ן קאָמאנדיר. אין דערזעלבער צייט האָב איך אפּעלירט צו זייער פארנופּט און זיי אויפגעפאָדערט, פינקטליך אַבצוהייטען די נייע באשטימונגען, כדי ניט דורך לייכטזיניגקייט קאָלירע צו מאכען דעם גאנצען געווינס. אלע זיינען געווען זעהר צופרידען, און איך בין געווען איבערצייגט, אז איך האָב ניט געהאט וואָס מורא צו האָבען פאר קיינע שווע-ריגקייטען.

דריי וואָכען נאָכדעם ווי ס'איז אריין אין קראפט די נייע איינאָרדנונג, וועלכע איז געווען זעהר ווילקאָמען ניט בלויז פאר אונזערע לייט, נאָר אויך פאר די סאָלדאטען, בין איך געזעסען ביים נאָכט — ס'האָט שוין אוראי געמוזט זיין עלף אזויגער — אין מיין ביוראָ, כדי ארויסצונענדיגען אלערליי ארבייטען. פלוצלינג האָב איך דערהערט א גערויש פון שליסלען און באלד נאָכדעם האָט איר מיצער גערופען מיין נאָמען. ס'איז געווען דער אלטער, וועלכער איז געקומען אויספראווען, ווי אזוי דער נייער עקספּערימענט האָט געארבייט. ווען איך בין מיט איהם דורכגעגאנגען די רייהען פון די שלאָפענדע קאָמפאניעס, האָט ער אין הינטערשטען ווינקעל פון'ם גרויסען האָל ענדעקט פינף אדער זעקס אלטע מענער, וועלכע זיינען געזעסען אויף א באנק און שטיל גערעדט איינע מיט די אנדערע. דאָס איז געווען ווי געפונען פאר איהם, וואָרים אצונד-

אורזאך דערפון איז געווען, וואָס די סאָלדאטען האָבען זיך ניט גע-
קאָנט פריהער צוריקציהען, ביז אלע געפאנגענע זיינען געווען אין
בעט. דאָס איז געווען פארבונדען מיט געוויסע שוועריגקייטען,
כאזונדערס אין פארלויף פון די זומער-מאָנאטען, וואָרים די מעהר-
סטע פון אונז האָבען גאר קיין חשק ניט געהאט שוין אום ניין אזוי-
גער צו ליגען אויף'ן בעטעל. די סאָלדאטען אָבער האָבען נאָטירליך
געהאט אן אינטערעס אין דעם צו זעהן, אז די געפאנגענע זאָלען
ווי ווייט מעגליך פינקטליך געהן שלאָפען, וואָרים זיי האָבען אויך
געוואָלט רוהען נאָך זייער דינסט. אָבער ניט אלע האָבען עס באגריי-
פען, און מאַנכע האָבען אין דער האַנדלונג פון די סאָלדאטען גע-
זעהן בלויז געווענליכע צו-להכעיס-שטיק.

די גאנצע געשיכטע איז געווען איינפאך לעכערליך, וואָרים די
געפאנגענע האָבען געקאָנט געהן שלאָפען אויך אָהן דער אויפזיכט
פון די סאָלדאטען. איך האָב זיך דערום געווענדט צום קאָמאָנדר, איהם
פאָרגעשטעלט די זאך און איהם געבעטען, צו זעהן, אז די
סאָלדאטען זאָלען קאָנען פארלאָזען דעם באַטאָליאָן-זאָל גלייך ווי
זיי ווערן פארטיג מיט זייער דינסט, און ניט מוזען וואַרטען ביז
יעדער אייגער ליגט אין בעט, אזוי אז דורכדעם וואָלטען אויסגעמי-
דען געווארן אסך אומאנגענעמע רייבערייען. צוערשט האָט ער מיך
אָנגעקוקט גאנץ פארוואונדערט, אזוי ווי ער וואָלט ניט פארשטא-
נען וואָס איך רייז, און דאָן האָט ער מיך געפרעגט, ווער דען זאָל
די מענשען באַוועגען צו געהן שלאָפען, אויב ניט די סאָלדאטען.
כ'האָב זיך ניט געקאָנט צוריקהאלטען א שטייכעל צו טאָן און איך
האָב איהם געענטפערט, אז די מעהרסטע פון מיינע מיטגעפאנגענע
זיינען דאָך סוף כל סוף דערוואַקסענע מענער, וועלכע זיינען אויך
פאר דער מלחמה אָהן פרעמדער הילף יעדע נאכט געגאנגען שלאָ-
פען. ער האָט געשוויגען א וויילע, דערנאָך האָט ער מיך געפרעגט,
צי איך בין גרייט צו נעמען אויף זיך די פאָראַנטוואָרטליכקייט, אז
די געפאנגענע וועלען אָהן דער הילף פון זיינע סאָלדאטען געהן
שלאָפען אין אַדרונג אזוי צו דער באַשטימטער שמונדע.
„געוויס“, האָב איך געענטפערט, „און אויב איהר וועט ערלוי-“

פעררדעקעס. אלצדינג האָט געפעהלט, און אויסער א פאָר אָפּ פיהרמיטלען איז כמעט נאָר קיין מעדיצין ניט געווען. דערביי איז געווען שטרענג פארבאָטען צו באַציהען פון דרויסען מעדיצין־זאכען אויף אייגענע קאָסטען. מחמת דעם האָבען די מעהרסטע חולאים אויף קיין פאָל ניט געוואלט געהן אין שפיטאָל, זאָגאר דאן, ווען מען האָט נאָך דעם טראגישען סוף פון אונזער קאמערארד ביטער דאָך ערלויבט די קראַנקע אויפצונעמען געסט אין שפיטאָל.

בלויז עטליכע ביישפילען, כדי צו זעהן, ווי שלעכט עס איז אונז אין דעם פרט געגאנגען אין יענער צייט: אן עסטרייכישער אַרצט און נאטור־פאָרשער, דר. יאָנאָוסקי, האָט צייטווייליג זעהר שטאַרק געליטען פון מאַלאַריאַ. דער מאַן האָט געלעבט א לענגערע צייט אין האַלענדיש־אינדיען און איז אין פארלויף פון א ריזע אריינגעפאלען צו די ענגלענדער אין די הענט. אָבער אין גאנצען שפיטאָל האָט זיך ניט געפונען קיין קערנדעל כינע, וואָס נאָר דאָס אליין האָט איהם געקאָנט ברענגען א פארלייכטערונג. פיעל ערנסט־טער איז געווען דער פאָל פון זיין קאָלעגע דר. קראווע — דערזעל־בער, וועלכער האָט שפעטער פארעפענטליכט א זעהר וויכטיג ווערק איבער דער קולטור פון די איינוואוינער פון'ם אינזעל באָלי. דר. קראווע איז מיט א צייט צוריק ספעציעל געשיקט געווארן פון דער האַלענדישער רעגירונג נאָך באָלי, כדי זיך דאָרט הויפטזאכליך צו באַשעפטיגען מיט דער באַהאַנדלונג פון פעסט־, באַלעראַ און לעפּר־קראַנקע. דער מאַן איז געווען טריי איבערגעבען זיין פראָ־פעסיע און האָט טויזענטער מענשען דאָס לעבען געראטעוועט. דערביי האָט עס זאָגאר פאָסירט, אז זיין פרוי איז אָנגעשטעקט געווארן מיט פעסט. א קורצע צייט נאָכדעם ווי ער איז געבראכט געוואָרן צו אונז אין לאגער האָט זיך ביי איהם אויף א פינגער פון דער רעכטער האַנד געמאכט א קליין בלאָטערל, וואָס האָט לויט זיין אנויכט גאנץ מעגליך געקאָנט זיין א סימפטאָם פון דער מוראַ־דיגער לעפּר־קראַנקהייט. אזוי ווי דר. קראווע האָט כסדר געהאט צו טאן מיט לעפּר־קראַנקע, איז ניט געווען אויסגעשלאָסען, אז ער האָט געקאָנט אָנגעשטעקט ווערן פון דער קראַנקהייט. דאָס איינ־

האָט ער מיר געקאָנט ווייזען, אז דער אלטער סיסטעם איז דאָך געווען באַרעכטיגט. אָבער איך האָב איהם נאָנץ רוהיג געזאָגט, אז אויב ער וויל דאס פארהינדערן, דאן מוז ער בי גאנצע נאכט האלטען סאָלדאטען אין באַטאָליאַן, און אפילו דאן איז נאָך א צוויי-פעל, צי ער וועט האָבען ערפאָלג דערמיט. צווישען די דערטאָפּטע האָט זיך אויך געפונען א מאן פון דריי און זיבעציג יאָהר. אויף דער פראגע פון'ס קאָמאנדיר, פארוואָס ער איז נאָך אויף, האָט ער ערקלערט, אז עס איז איהם אוממעגליך אנשלאָפּען צו ווערען פאר האלבע נאכט, און אז ער זיצט דערפאר דאָ, בלויז כדי זיך איינ-צושפּאַרען עטליכע פיינליכע שטונדען. כ'האָב אויפּמערקזאם גע-מאַכט דעם קאָמאנדיר, אז די מענשען האָבען זיך מיט א כיוון אוועקגעזעצט אין דעם ווייטסטען ווינקעל פון'ס גרויסען האָל, כדי קיינעם ניט צו שטערען אין זיין רוה, און עס האנדעלט זיך דאָ אין זייער פאָל זיכער ניט וועגען א בייזוויליגער אריבערטערעטונג פון דער אָרדנונג אין לאַגער. דאָ איז דער אלטער פלוצלינג גע-וואָרן גאנץ ווייך און האָט געזאָגט, אז ער האָט גאָרנישט צו די אלטע לייט און אז ער פארלאָזט זיך איבעריגענס אין גאנצען אויף מיר. ארום ענדע אפרי'ל האָב איך פלוצלינג געקריגען א שטארקען פיבער און האָב געמוזט אויף'ן באַפעהל פון'ס דאקטאר אריבער-געהן אין שפיטאַל. אין מיין אָפּוועזענהייט האָב איך באַאויפטראַגט קארל'טשיקען צו פאַרטרעטען דעם באַטאָליאַן און איך האָב אָפּגע-מאַכט מיט איהם, ער זאָל מיר יעדען טאָג צושטעלען א באַריכט. מיין קראַנקהייט איז געווען א מין אינפלוענצא. דער קאָפּ האָט מיר וועה געטאָן, און איך האָב געפיהלט, ווי מיינע גלידער וואלטען געווען אָנגעפילט מיט בליי. דערביי האָב איך ניט געהאט קיין שום אפּעטיט, און יעדע שפייז איז מיר געווען דערווידער.

אין שפיטאַל האָט אין יענער צייט געהערשט א יאָמערליכער צושטאַנד. די מעהרסטע קראַנקע זיינען געלעגען אויף געווענליכע הילצערנע געלעגערס ווי אין באַטאָליאַן. ליילאכער זיינען געווען אן אומבאַקאַנטער ארטיקעל, און ווער עס האָט ניט מיטגעבראַכט קיין אייגענע בעטוועש, האָט זיך געמוזט באַנוגענען מיט געווענליכע

אָנגעהויבען ליידען אויף די אויגען. אזוי ווי עס איז געווען פאר-
 באַטען צו שיקען דעם מאן אין דייטשען האַספיטאַל, כדי גרינדליך
 אונטערזוכט צו ווערן, האָט מען זיין קראַנקהייט אויף א שרעקליכען
 אופן פארנאכלעסיגט, ביז מען האָט איהם ענדליך דאָך אָפגעשיקט
 אין אן ענגלישען אויגען-האַספיטאַל. אָבער עס איז שוין געווען
 צו שפעט. ווען אלטשעפעל איז צוריקגעקומען אין לאגער, האָט
 ער געהאט בלוז א שוואכן שיין און האָט קוים געקאָנט זעהן.
 צוליב זיין צושטאַנד האָט מען איהם באלד נאָכדעם איבערגע-
 שיקט קיין דייטשלאַנד, אויסטוישענדיג איהם פאר אן ענגלישען
 געפאנגענעם, און אין א בריעף וואָס ער האָט אונז צוגעשיקט פון
 מינכען, — א בריעף וואָס אן אנדערער האָט פאר איהם געשריבען —
 האָט ער אונז מיטגעטיילט, אז ער איז אין גאנצען בלינד געוואָרן.
 אזוי ווי מיר האָבען אין לאַגער געהאט א היבש ביסעל דאָס
 טוירים, האָבען זיי זיך פון דרויסען פארשאַפט פארשידענע נייטיגע
 רפואות, כדי צו קאָנען העלפען זייערע מיטגעפאנגענע אין א נויט-
 פאל. פארשטעהט זיך, אז דאָס האָט געמוזט געטאָן ווערן גאנץ
 געהיים, וואָרים ס'איז ניט בלויז געווען שטרענג פארבאָטען צו
 באַציהען פון דרויסען וועלכע ס'איז מעדיצין-זאכען, נאר עס איז
 אויך אונטער די שטרענגסטע שטראָפּען געווען פארוועהרט פאר
 די דייטשע דאָקטוירים אין לאַגער צו באהאנדלען קראַנקע.

אין איינעם פון די לעצטע טעג וואָס איך בין געווען אין שפי-
 טאַל האָט מיר באזוכט מיין פרוי צוזאמען מיט מיין אלטען פריינד
 עריקא מאַלאַטעסטא. ס'איז פאר מיר געווען א זיסער פארגע-
 ניגען צו קאָנען נאָך אזא לאַנגער צייט באגריסען דעם מוטיגען
 פאָרקעמפער, וועלכער איז דורך זיין ענטשלאָסענער שטעלונג גע-
 נען דעם קריג נאָך געהנטער געקומען צו מיין האַרצען. ער האָט זיך
 ניט געהאט געענדערט אויף א האָר, און זיינע פייערדיגע אויגען
 האָבען געלויכטען אזוי פריינדליך ווי ווען עס איז פריהער. ער האָט
 מיר דערצעהלט וועגען דעם צושטאַנד פון אונזער באוועגונג אין די
 פארשידענע לענדער און איז געווען פעסט איבערצייגט, אז די

ציגע מיטעל, וואָס האָט דאָ געקאָנט פארשאַפּען זיכערקייט, איז געווען א בלוט-נאַליז. אבער אין'ס שפיטאל האָבען געפּעהלט אלע פארבארייטונגען דערצו, און דאָס אומגליק האָט נאָך געוואָלט, אז א קורצע צייט פאר דעם איז ארויסגעגעבען געווארן א באַפּעהל פון'ס „וואָר אָפּיס“, לויט וועלכען קיין געפאנגענער האָט מעהר נישט געקאָנט געשיקט ווערן אין דייטשען האָספיטאַל אין לאַנדאָן. כּדי זיך צו לאָזען גרינדליך אונטערזוכען פון די דאָרטיגע דאָקטויר רים. אזוי האָט דער מאן נישט געקאָנט האָבען קיין קלאָרען באַגריף איבער זיין צושטאַנד און האָט די גאנצע צייט געלעבט אונטער דער מורא'דיגער אומזיכערקייט. איך וועל קיינמאָל נישט פארגעסען, מיט וואָס פאר א סטאַאישער רוה אָט דער מאן האָט זיך געזוכט צוצוגעוואוינען צום געדאַנק, אז עס איז גאנץ מעגליך אז ער ליידט פון דער לעפּר-קראַנקהייט. אין דעם דאָזיגען פאל איז ער געווען ענטשלאָסן צו זעהן, אז מען זאָל איהם אריבערפיהרען אין א קאָל לאַניע פון לעפּר-קראַנקע, וואו ער האָט געוואָלט אָפּלעבען דעם רעשט פון זיינע טעג און זיך ווידמען דער פאַרשונג פון אָט דער שוידערליכער קראַנקהייט. דאָס איינציגע, וואָס האָט איהם גע- מאכט אומעטיג, איז געווען דער געדאַנק וועגען זיין פרוי. כ'האָב געקריגען אן אומבאגרינעצטע אכטונג פאר אָט דעם ערנסטען גע- לערמען, וועלכער איז, פונקט ווי זיין קאָלעגע דר. יאנאָוסקי, גע- ווען דער אידעאלער טיפּ פון א דאָקטאָר, ווי מען ווינשט זיך איהם גערן צו זעהן. גליקליכער ווייז האָט זיך ארויסגעשטעלט, אז דר. קראווע'ס מורא איז געווען אומבאגרינדעט, ווי ער האָט מיר דער- צעהלט מיט צוויי יאָהר שפּעטער, ווען מיר האָבען זיך ווידער געטראָפּען אין אמסטערדאַם.

ווי אומגליקליך און געפּערליך דער באַפּעהל פון'ס „וואָר אָפּיס“ האָט געקאָנט ווערן פאר דעם איינצעלנעם, האָט באוויזען דער פאל פון איינעם פון אונזערע יונגע קאמעראדען, א געוויסער אלטשעפּעל. איך האָב זיך שוין אויף דעם „ראַיאַל ערוואַרד“ געהאַט באַקענט מיט דעם יונגען מאן, וועלכער איז די גאנצע צייט געווען פול- שטענדיג געזונט. אין אלעקסאַנדרא פּעלעס האָט ער פּלוצלינג

פיעל וואָס צו טאָן, און הגם איך בין נאָך ניט געווען אין נאנצען ביי די כחות, האָב איך זיך ניט געקאָנט מעהר אָפּרייסען פון דער ארכיט. ס'איז געווען באזונדערס די „קאנטינען“־פראגע, וועלכע האָט אונז דעמאָלט שטאַרק באשעפטיגט. אָט די פראגע האָט זינט אונזער אָנקומען אין „פעלעס“ אונז פארשאפט פיעל זאָרגען, אָהן דעם אז מיר זאָלען קאָנען קומען א טריט נעהנטער מיט איהר לייזונג. דער אזויגערופענער „אלעקסאנדרא פעלעס טראַסט“, א פרוואט־געזעלשאַפט, צו וועמען דער „פעלעס“ האָט באלאנגט, האָט נעמליך געהאלטען די „קאנטינען“, די בופעטען אין די דריי באטאליאָנען, ווי אויך די „קאנטיין“ פון די סאָלדאטען, אונטער זיין פארוואלטונג. מיר זיינען דערום געצוואונגען געווען צו קויפֿען ביי דעם טראַסט יעדע קלייניגקייט, וואָס מיר האָבען נייטיג גע־האט פאר די באטאליאָן־קיכען אויסער די פאָרציעס, וועלכע די רעגירונג האָט אונז צוגעשטעלט. דערפאר האָט מען אונז, פונקט ווי די סאָלדאטען, געגעבען צעהן פראָצענט פון דער איינקונפט. אָט דער אזויגערופענער קאנטינען־פאָנד איז געווען אונטער דער פארוואלטונג פון מיידזשאַר מאָט. דערפון פלעגט מען צאָלען יעדע וואָך די שכירות פון די קעכער און די אנדערע קיד־אָנגעשטעלמע, די געהאלטען פון די ארכיטער, וועלכע האָבען זיך אָפגעגעבען מיט דער רייניגונג פון די קלאָזעטען און די וואַש־און באַד־צימערען א. א. וו. אויסערדעם האָט יעדער באטאליאָן יעדע וואָך געקריגען א געוויסע סומע צושטייער פאר דער פארבעסערונג פון זיין קיך. די גרויס פון דער דאָזיגער סומע איז אָפגעהאנגען פון די איינקינס־טען פון די קאנטינען.

נו, זיינען אָבער די פראָדוקטען, וועלכע דער „אלעקסאנדרא פעלעס טראַסט“ האָט אונז צוגעשטעלט, על פי רוב געווען פון א ביליגערן סאָרט, און אחוץ דעם האָבען מיר פאר זיי געמוזט בא־צאָלען א היבש ביסעל טייערער, ווי מען האָט זיי געקאָנט קויפֿען אויף דרויסען. מיר האָבען זיך דערום שוין מעהר ווי איינמאָל געהאט געווענדט צום קאמאנדיר מיט דער ביטע, ער זאָל זעהן.

מלחמה וועט זיך ענדיגען אין א רעוואָלוציאָנערער פּעריאָדע, וועלכע מוז פיהרען צו גרויסע סאָציאלע פארענדערונגען אין גאנץ אייראָפּא. לויט זיין מיינונג, האָט ער געזאָגט, וועט דייטשלאַנד ניט קאָנען לאַנג אויסהאלטען דעם מיליטערישען דרוק פון די אליאירטע און באזונדערס די בלאָקאדע. מחמת דעם מוז דער אלטער רעזשים דאָרט פריהער אָדער שפעטער צוואַמענברעכען און אין זיין צוואַ-מענברוך ארויסרופען גרויסע רעוואָלוציאָנערע אויפטרייסלונגען. אָבער אויך די אליאירטע מעכטע מוזען ביז דאן זיין אזוי אָפּגע-שוואַכט, אז מען וועט סוף כל סוף ניט קאָנען ריידען ניט פון זינער און ניט פון באזיגטע. אָבער אין דעם ליגט די בעסטע גאראנטיע פאר אן ערפאָלגרייכע רעוואָלוציאָנערע באוועגונג אין גאנץ אייראָ-פּא. גאנץ אנדערש אָבער וועט די לאַגע זיך ענטוויקלען, אויב אמעריקא וועט אריינגעצויגען ווערן אין דער מלחמה. אין דעם דאָזיגען פאל וואָלט דער קריג זיך געמוזט ענדיגען מיט א פול-שטענדיגען זיג פאר די אליאירטע, וואָס וועט מוזען ברענגען דערצו, אז פאר די נעקסטע פינף אָדער צעהן יאָהר וועט די רעאקציע אין פראַנקרייך נעמען די לייצעס אין איהרע הענט. אָבער דאָס איז א גרויסע געפאָר פאר דער ענטוויקלונג פון א סאָציאלער רעוואָלוציע אין אייראָפּא.

די צייט איז פאר אונז צו שנעל פארביי. פאר'ן אָפּשיד האָט ער מיר אין געהיים איבערגעגעבען עטליכע נומערען פון דער נייער פראַנצויזישער צייטונג „סע קע פאָ דיר“, וואָס אונזער פריינד סעבאסטיאן פאר האָט מיט א קורצער צייט פריהער אָנגעהויבען ארויסגעבען אין פאריז. די צייטונג האָט אויסגעזעהן שרעקליך, וואָרים דער בליישימפט פון'ם צענזאָר האָט אומ'ברחמנות'דיג גע-בושעוועט אין איהרע שפאלטען. פונדעסטוועגען איז עס געווען אן ערפרעהנדער צייכען, אז זי האָט איבערהויפט געקאָנט ער-שיינען.

ווען איך בין באלד נאָכדעם צוריקגעקומען אין באַטאליאָן, האָ-בען מיר אלע באַגריסט מיט גרויסער פרייד. כ'האָב געפונען זעהר

אורזאכען עס האָבען געטריבען מר. וועלטאָן זיך אזוי שטאַרק אָנצור-
נעמען פאר די געשעפטליכע אינטערעסען פון'ם „אלעקסאנדרא
פעלעס טראַסט“, איז אונז נאטירליך געבליבען אומבאקאנט.

אין עטליכע וואָכען ארום האָבען די ענגלישע צייטונגען גע-
בראכט א קליינעם נאָטיץ איבער דער יעהרליכער מיטגלידער-
פארזאמלונג פון די „אלעקסאנדרא פעלעס טראַסטיס“. דאָרט איז
געווען באריכטעט, אז דער פאָרויצענדער פון דער דאָזיגער געזעל-
שאַפט, הערר פ. ס. סטאקארד, איז שאַרף ארויסגעטראָטען געגען
דעם, וואָס עס האָט זיך אין ענגלאנד פאָרמירט א קערפערשאַפט,
מיסטענטיילס פון קווייקערס, וועלכע האָט דעם צוועק דורך פאר-
שידענע געשאַנקען ערטרגליכער צו מאכען די לאגע פון די אינ-
טערנירטע דייטשען און עסטרייכער.

„ווען מען האָט א געלעגענהייט צו זעהן, מיט וואָס פאר א
ברייטער האנד עס ווערט אין אלעקסאנדראַ פעלעס געזאָרגט פאר
די דייטשען און עסטרייכער“, האָט הערר סטאקארד ערקלערט,
„מוז מען קומען צום שלום, אז עס איז ניטאָ קיין נויטווענדיגקייט
פאר אזא פאָנר“.

צום שלום האָט דער מענשענפריינדליכער פארטרעטער פון'ם
„אלעקסאנדרא פעלעס טראַסט“ אן עצה געגעבען די העררן קער-
בורי, ראָונטרי א. א. וו., זיך בעסער צו באשעפטיגען מיט דער
לאגע פון די אינטערנירטע ענגלענדער אין דייטשלאנד און עסט-
רייך.

דאָס וואָס גראָד א פארטרעטער פון'ם „אלעקסאנדרא פעלעס
טראַסט“ האָט ארויסגעלאָזט אזא פראָטעסט אין דער וועלט, איז
געוויס ניט געווען אַהן אינטערעס. אזא מענשענפריינדליכע האנד-
לונג האָט זיך באזונדערס גוט צוגעפאסט פאר א געזעלשאַפט,
וועלכע האָט פון דער אינטערנירונג פון די דייטשען געצויגען גאנץ
היבשע פראָפיטען. אָדער האָט אפשר דער געדאנק, אז דורך דער
דרויסענדיגער שטיצע קאָנען נאָך חלילה פארקלענערט ווערן די
„קאנטינענטל“ פראָפיטען פון'ם טראַסט, דעם הערר סטאקארד ניט גע-

מען זאָל אונז איבערגעבען די פארוואלטונג פון דער „קאנטין“. אָבער אַהן ערפּאָלג. ווי עס איז מיר פון א זיכערן קוואַל באַקאַנט. האָט זיך דער אלטער זאָגאר וועגען דעם געווענדט צום קריגס-מיניסטעריום און געזוכט צו דערפילען אונזער בקשה, אָבער אפנים אז דער טראַסט האָט דאָרט געהאט איינפלוסרייכע פריינט, וואָרס זאָגאר אונזער באַקלאָגען זיך ביים אמעריקאנישען אמבאסאדאָר האָט ניט געפיהרט צו קיין רעזולטאַט.

עטליכע טעג נאָך מיין ארויסקומען פון שפיטאַל האָט זיך פּלוצלינג אויף'ן שוואַרצען ברעט באוויזען א באַקאַנטמאַכונג, לויט וועלכער קיין געפאנגענער האָט מעהר ניט געטאָרט קריגען פון דרויסען קיין פעקלעך, וואָס האָבען ענטהאלטען זאכען, וועלכע מען האָט געקאַנט קויפּען אין דער „קאנטין“. אָט די אומפארשעמטע באַגניסטיוגונג פון א קאפיטאליסטישער פּריוואַט־געזעלשאַפּט אויף'ן חשבון פון שוץלאָזע געפאנגענע האָט אין גאנצען לאַגער ארויס־גערופּען א שטורם פון אויפגעבראכטקייט. איך האָב די לייט באַ-רוהיגט אַןן קודם כל פארהינדערט, אז די אנאָנסע זאָל ניט אַרונט־טערגעריסען ווערן. דאן בין איך גלייך אוועק צום קאָמאַנדיר, כדי זיך מיט איהם אויסצו'טענה'ן מכה דעם נייעם באַפעהל. דער אלטער איז שוין אָבער ניט געווען אין אָפּיס, און איך האָב גע-קאַנט בלויז ריידען מיט מיידזשאָר מאָט, וועלכער האָט נאָך גאָר נישט געוואוסט וועגען דעם באַפעהל. איך האָב איהם ערקלעהרט דעם צושטאַנד און איהם דרינגענד געבעטען, ער זאָל אויב מעגליך נאָך היינט אַווענט ריידען מיט דעם קאָמאַנדיר איבער דער זאך, כדי די אומזיניגע באַקאַנטמאַכונג זאָל אזוי שנעל ווי מעגליך פאַר-שווינדען, ווייל אויב ניט, מוז איך אַראָפּוואַרפען פון זיך יעדע פאַראַנטוואָרטליכקייט פאַר דער רוה אין'ם באַטאָליאָן. אויף מאָר גען אין דערפריה האָט מען אויף א באַפעהל פון'ם קאָמאַנדיר אַרונטערגענומען די אנאָנסע פון'ם שוואַרצען ברעט. שפּעטער האָבען מיר זיך דערוואַנסט, אז דער צענזאָר וועלטאָן איז דאָס אייגענטליך געווען דער איניציאַטאָר פון אָט דער גזרה. וואָסערע

„העלפען? מיר איז מעהר ניטא וואס צו העלפען.“
און אצונג האט ער מיר דערצעהלט זיין גאנצע שוידערליכע
נעשיכטע:

דער מאן האט געהייסען פאול פאדערטא און האט פאר דער
מלחמה געוואוינט אין פאלקסטאן, וואו ער איז געווען גליקליך פאר-
הייראט מיט אן ענגלענדערין און געהאט מיט איהר דריי קינדער.
אזוי ווי פאלקסטאן, אלס קליינע האפענשטאט ביים ענגלישען קא-
נאל, האט געהערט צו דער „פארבאטענער געגער“, איז פאדערטא
שוין דעם 22טען אקטאבער 1914 ארעסטירט געווארן, און מען האט
איהם פארשיקט אויף דער „איילא-אף-מען“. אבער די פרוי, וועלכע
איז געבוירען געווארן אין פאלקסטאן און האט דארט געהאט
איהרע עלטערען, איז פון דער פאליציי ערקלערט געווארן אלס
„פיינדליכע אויסלענדערין“ און ארויסגעשיקט געווארן פון איהר
געבורטשטאט. זי האט זיך געמוזט אריבערקלייבען מיט איהרע
דריי קינדער קיין לאנדאן, וואו זי האט ניט געהאט קיין איין מענ-
שען, וואס זאל איהר קאנען ביישטעהן אין איהר נויט. ערשט אין
דעצעמבער האט מען איהר אויסגעצאלט די ערשטע וועכענטליכע
אונטערשטיצונג — עלף שילינג און זעקס פענס פאר זיך און דריי
קינדער. ס'איז געווען קלאר, אז די פרוי האט דערפון ניט געקאנט
לעבען. צושיידט פון איהר מאן און פון איהרע עלטערען, אויס-
געזעצט צו די ערגסטע פארהעלטענישען, איז זי וואס ווייטער גע-
ווארען אלץ דערשלאגענער, ביז זי האט זיך ענדליך אריינגענומען אין
קאפ, זיך צו נעמען דאס לעבען. אזוי ווי זי האט אין ערנעץ ניט
געקאנט קריגען קיין גיפט, איז די אומגליקליכע געקומען אויף דעם
מורא'דיגען געדאנק אריינצושטעקען א נאדעל אין דיקען גרינעם
זשאווער און זיך דערמיט צושטעכען די ליפען. זי האט אויך דער-
גרייכט איהר צוועק, ווייל עס איז דערפון געקומען בלוט-פארגיפ-
טונג. א יסורים-פולער טויט איז געווען דער סוף.

דער מאן האט שטיל געקעכצט, ווען ער האט מיר שטיק פאר
שטיק איבערגעגעבען די מורא'דיגע טראגעדיע פון זיין לעבען, און

לאָזט שלאָפען? דער פאקט איז, אז די גרויסע מערהייט פון אונזערע מיטגעפאנגענע, וועלכע איז געווען כמעט אויסשליסליך אָנגעוויזען אויף די פּאַרציעס פון דער רעגירונג, האָט שוין דעמאָלט קיינמאָל נישט געהאט די געלעגנהייט זיך ריכטיג זאט אָנצועסטן. יעדענפאלס האָט די ערקלערונג פון'ם הערר סטאקארד, וועגען וועל-כער ער האָט געוויס נישט ערווארטעט, אז זי וועט אונז קומען פאר די אויגען, געהאט אין זיך דאָס גוטע, וואָס זי האָט ארויסגערופען דעם אלגעמיינעם צאָרן פון די געפאנגענע, און דער סוף איז געווען, אז די „קאנטין“־פרייזען זיינען אביסעל ארונטערגעזעצט געוואָרן, און מיר האָבען געקריגען דאָס רעכט צו באציהען אונזערע פראָ-דוקטען פאר דער קיד פון ערגעץ אנדערש.

צווישען די ניי־אָנגעקומענע פון די לעצטע מאָנאטען האָט זיך מיר כסדר געוואָרפען אין די אויגען א מאן, וועלכער האָט געדארפט אלט זיין אומגעפער דרייסיג יאָהר און האָט שטענדיג אויסגעזעהן, אזוי ווי עס וואָלט איהם געלעגען א שווערע לאסט אויף דער נשמה. כ'האָב איהם קיינמאָל נישט געזעהן ריידען מיט אנדערע. ער האָט קענטיג נישט געהאט קיין איינציגען פריינד דאָ און האָט שטענדיג אויסגעקוקט ווי פארזונקען אין פינסטערע געדאנקען. איין טאָג האָב איך זיך געווענדט צו איהם און איהם געפרעגט, פארוואָס ער איז אזוי נידערגעשלאָגען. ס'האָט אויסגעזעהן, אזוי ווי מיין פראגע וואָלט פאר איהם געווען פיינליך און ער האָט קיין חשק נישט געהאט צו ריידען. דערנאָך האָב איך איהם געבעטען, ער זאָל אריבערגעהן מיט מיר אביסעל אין דעם באַטאָליאָן־ביוראָ. ווען מיר זיינען דאָרט אָנגעקומען, האָב איך גענומען ריידען צו איהם פריינדליך און איהם געגעבען צו פארשטעהן, ווי וויכטיג עס איז, אז ער זאָל זיך שטארקען און זיך נישט אריינווארפען אין די אָרעמס פון דער פארצווייפלונג. כ'האָב איהם געפרעגט, צי איך קאָן עפעס טאָן פאר איהם, און איהם פארזיכערט, אז איך בין גערן גרייט איהם צו העלפען אזוי ווייט ווי ס'איז נאָר אין מינע כוחות. דאָ האָט ער מיער געשאַקעלט מיט'ן קאָפּ און געזאָגט:

פיהלט, אז מיינע ווערטער האָבען ניט געמאכט אויף איהם קיין איינדרוק. ער איז געווען פארטיג מיט'ן לעבען. ניט סוקענדיג דערויף וואָס איך האָב זיך אויך ווייטער געגעבען די גרעסטע מיה איהם צו ערמוטיגען, איז ער געוואָרן אַלץ אומעטיגער, דערשלאָגען-נער, ביז דער טויט האָט איהם ענדליך אין סעפטעמבער פון'ם זעל-בען יאָהר אויסגעלייזט פון זיינע טיפע ליידען.

אין מיטען מאי האָט אונזער לאַגער געקריגען אן אייגענארטי-גען צואוואקס. מען האָט אונז געבראכט 206 גלחים, אָרדענס-לייט און מיסיאָנערען פון אינדיען, וועלכע מען האָט דאָרט אינטער-נירט אלס דייטשען און נאָך א לענגערער געפאנגענשאפט אריבער-געפיהרט קיין ענגלאנד. די מעהרסטע פון די ניי-אָנגעקומענע האָ-בען געהאט לאנגע, געדיכטע בערד, און עס זיינען געווען אייניגע צווישען זיי, וועלכע וואָלטען געקאָנט דינען אלס פראכטפולע כא-ראקטערקעפ פאר א מאַלער. די נייע געסט אין זייערע מאַדנע אָרדענס-קליידער האָבען דעם לאַגער געגעבען א גאנץ באזונדערן אויסזעהן. די גלחים, צווישען וועלכע עס האָבען זיך געפונען סיי קאטאָליקען און סיי פראָטעסטאנטען, האָבען געוואָלט בלייבען דאָ בלויז א קורצע צייט און שפעטער אויסגעטוישט ווערן נאָך דייטש-לאנד. עס זיינען צווישען זיי געווען אסך אינטערעסאנטע לייט, פון וועלכע מאנכע האָבען פארבראכט אין אינדיען צוואנציג יאָהר און לענגער. א היבשע צאָהל פון זיי האָט זיך אָפגעגעבען מיט דער פאַרשונג פון לאנד און לייט און געהאט צו דערצעהלען פון דאָרט פיעל אינטערעסאנטע און זעלטענע זאַכען.

ווען איך האָב זיך מיט די מענשען געהנטער באקענט, האָב איך זיך אויך דערוואוסט וועגען זייערע איבערלעבענישען אין אינ-דיען אין צייט פון דער מלחמה. לויט זייערע ערצהאלונגען האָבען זיי געמוזט אריבערטראָגען שרעקליכע ליידען. ווען דער קריג האָט אויסגעבראָכען, האָט מען זיי פארזיכערט, אז זיי וועט גאָרנישט געשעהן, אזוי לאנג ווי זיי וועלען זיך פארהאלטען נייטראל. אבער דאָס האָט זיך זעהר שנעל געענדערט, און די רעגירונג האָט זיך גענומען אינטערנירען אלע דייטשען אין לאַנד. די געפאנגענע זיי-

ער האָט עטליכע מאל געמוזט אונטערברעכען זיין ערצעהלונג, ווייל זיינע אינערליכע ליידען האָבען איהם פולשטענדיג איבערוועלטטיגט. די אַרעמע פרוי האָט זיך געראנגעלט מיט'ן טויט, אָהן דעם אז פאדערטאָ זאָל האָבען אן אהנונג דערפון. א גייסטליכער האָט גע-שיקט נאָך דער „אײל-אַר-מען“ זעקס טעלעגראמעס, פון וועלכע מען האָט פאדערטאָ'ן איבערגעגעבען בלויז די לעצטע צוויי, אין וועלכע מען האָט איהם געלאָזט וויסען, אז זיין פרוי איז טויט. אזוי ווי עס האָבען געפעהלט די מיטלען צו באַצאָלען די רייווע קיין לאַנדאָן, האָבען זיינע מיטגעפאנגענע צווישען זיך געמאכט א קליינע זאמלונג, כדי דער אומגליקליכער מאן זאָל האָבען די מעגליכקייט אָפּצוגעבען זיין טויטער פרוי די לעצטע עהרע. ניט קוקענדיג דערויף וואָס ער האָט אליין געמוזט באַצאָלען פאר זיין רייווע, איז אויף דעם פאס, נאָם מען האָט איהם ארויסגעגעבען, געשטאנען די באמערקונג: „איז פארוואַרגט געוואָרן פון דער רעגירונג מיט א באהן-בילעט צו זיין ציעל-הונקט“.

„ווען איך בין געזעסען אין דער באהן“, האָט מיר דער אומגליקליכער דערצעהלט, „האָב איך געמאכט דעם פלאן, איבערצורשניידען מיינע קינדער די העלזעך און דערנאָך זיך אליין מאכען דעם טויט. אָבער אז איך בין אָנגעקומען קיין לאַנדאָן, האָט מען שוין די קינדער געהאט פארטיילט. דאָס קלענסטע האָט מען אוועקגעשיקט צו דעם זיידען מיט דער באַבע'ן אין פאָלקסמאָן, און די צוויי אנדערע האָט צוגענומען צו זיך די שוועסטער פון'ס גייסטליכען, וועלכער האָט מיר געלאָזט וויסען וועגען דעם טויט פון מיין פרוי. איצט האָב איך מעהר קיין מוט ניט צו לעגען אויף זיך א האנד, אָבער מיין לעבען איז קאפּוט. פאר מיר איז מעהר נישטאָ קיין צוועק אין לעבען“.

די ערצעהלונג פון דעם שווער-געפרוואוטען מאן האָט מיך צורטרייסעלט ביז אין די טיפענישען פון מיין זעלע. כ'האָב געזוכט צו ווירקען אויף איהם און איך האָב איהם אויפגעמונטערט זיך צו שטארקען און צו לעבען פאר זיינע קינדער. אָבער איך האָב גע-

די אויפמערקזאמקייט פון די דייטשע סובמארינס אויף דער "קאָל-קאָנדא", כדי דאָס שיף זאָל געזונקען ווערן. אָבער דאָס איז ניט געווען דער פאַל. דער פרומער מאן איז גאָר געווען אויפגעבראכט איבער דעם וואָס די דייטשען, וועלכע האָבען לויט זיין מיינונג געקראגען א ידיעה וועגען דער מאַסקירונג פון דער "קאָלקאָנדא", האָבען געשאנעוועט פינף ביז זעקס ענגלישע שיפען, מורא האָבען-דיג אז זיי קאָנען נאָך אומברענגען זייערע אייגענע לאַנדס-לייט.

אָט דער מאָנאך איז איבעריגענס געווען א קאפיטעל פאר זיך. שוין זיין גאנצער אויסזעהן האָט אבסאָלוט ניט געמאכט דעם איינדרוק פון א בעל-תשובה. אין די אָווענט-שטונדען פלעגט ער זיצען אויף זיין בעטעל, ארומגערינגעלט פון א געדיכטען קרייז פון ניי-געריגע, וועמען ער פלעגט דערצעהלען אלערליי מעשיות, וועלכע האָבען שטענדיג ארויסגערופען א הילכענדען געלעכטער ביי זיינע צוהערער. איינמאָל האָט מיך די נייגעריגקייט געטריבען צוצוגעהן אומבאָמערקטערהייט צו זיין קרייז, כדי צו הערען, וואָס ער האָט אייגענטליך געהאט צו דערצעהלען. צו מיין גרעסטער איבעראשונג האָב איך אויסגעפונען, אז ער האָט אמוזירט די לייט מיט די גע-מיינסטע אויסגעלאסענע געשיכטעס, אי דאָס אין א שפראך, וועל-כע וואָלט געווען א גרויסער כבוד פאר דעם מאַרקזי דע סאָר.

נאָטירליך איז אָט דער רויט-האַריגער מאָנאך געווען אן אויס-נאָהם אין זיין קרייז. אלע אנדערע פון זיינע שיקזאלס-חברים האָבען זיך באַנומען זעהר ערנסט און ווירדיג, און מאַנכע צווישען זיי האָבען געהאט אין זיך עפעס א מאַדנע פייערליכקייט, וואס האָט אייך ווי פארטראָגען אין פרעמדע וועלטען. אומגעפעהר פערציג ביז פופציג פון די גלחים און אָרדענס-לייט פלעגען רעגעלמעסיג באַזוכען מיינע פאָרטראַגען. איך האָב אין יענער צייט געהאט אכ-געפאנגען א לענגערע סעריע פון פאָרטראַגען איבער דער סאָציאלער ענטוויקלונג פון אייראָפּא נאָך דער גרויסער פראנצויזישער רעוואַ-לוציע. דערביי האָב איך זיך ניט באַשרענקט בלויז אויף די עקאָנאָ-מישע און פאָליטישע פארענדערונגען אין די איינצעלנע לענדער, נאָר איך האָב אין מיינע באַטראַכטונגען אויך איינגעפלאַכטען די פאר-

נען צוזאמען מיט פרויען און קינדער איינגעקווארטירט געוואָרן אין בלעכענע ביידלעך, וואו זיי האָבען געמוזט וואוינען צוזאמען אין א היץ פון 45 גראַד „רעאַמיר“. די באַהאַנדלונג איז געווען זעהר גראָב און ווילד. אזוי איז אַ מאַן, וועלכער האָט זיך דערווענט צו צוגעהן צו נאָהנט צו די שטעכיגע דראַמטען, גאנץ איינפאַך דורכ־געשטאַכען געוואָרן פון א סאַלדאט מיט'ן באַיאָנעט. ווען מען האָט זיי ענדליך אויפגעזעצט אויף א שיש, כדי זיי צו פיהרען קיין אייראָפּא, האָט מען זיי געזאַגט, אז מען וועט זיי ברענגען דירעקט קיין דייטשלאַנד. ערשט ווען זיי זיינען אָנגעקומען אין טילבורי, האָבען זיי זיך דערוואוסט, אז זיי מוזען זיך דערווייל צופרידענשטעלען מיט אן אינטערנירונגס-לאַגער, ביז מען וועט זיי שפעטער קאָנען שיקען ווייטער.

ווען איך האָב געפרעגט ביי אייניגע פון די ניי-אָנגעקומענע, וואָס פאַר אן איינדרוק דער קריג צווישען די כלומר'שטע אייראָ-פעאישע קולטור־פעלקער האָט געמאַכט אויף דער אינדישער באַ-פעלקערונג, האָט מען מיר געענטפערט, אז די אינדיער האָבען בלויז געצויגען מיט די פלייצעס און האָבען קענטיג געהאַט זייערע באזונדערע אנויכטען איבער די פארטרעמער פון דער קריסטליכער לעה-רע. מערקווירדיג איז פאַר מיר געווען צו געפינען, אז א גרויסער טייל פון די פריסטער און אָרדענס-לייט זיינען געווען אויסגעשפראָ-כענע פאַטריאָטען און האָבען מיט פייערדיגער באגייסטערונג פאַר-טיידיגט די מלחמה, באזונדערס געגען ענגלאַנד. זיי זיינען געווען זעהר נייגיריג צו וויסען, צי די צעפעלינען האָבען אָפט באזוכט לאַנדאָן, און זיי האָבען זיך שטאַרק געפרעהט, ווען זיי האָבען גע-הערט וועגען די אָפטע לופט-אַטאַקעס פון די דייטשען. א רויט־האַריגער מאַנאָד האָט מיר מיט טיפער אויפגעבראַכטקייט דער-צעהלט, אז די ענגלענדער האָבען אָפגעפאַרבט די „קאָלקאַנדא“ — דאָס איז געווען דער נאָמען פון דער שיש וואָס האָט די לייט גע-בראַכט קיין אייראָפּא — ווי א הילפס־קרייצער. צוערשט בין איך געווען אונטער דעם איינדרוק, אז ער האָט דערמיט געוואָלט אנדיי-טען, אז די ענגלענדער האָבען אויף אזא'ן אופן געזוכט צו ציהען

א לאנגע צייט אין אינדיען און איז געווען גרינדליך באקאנט מיט די סאציאלע פארהעלטענישען פון'ם לאנד, פון וועלכען ער האט גע- האט פיעל זעלטענעס צו דערזעהלען. מענשען פון זיין סארט זיינען אין דער געפאנגענשאפט געווען זעהר זעלטען, און עס האט מיר הארציג באנג געטאן צו פארלירען זיין געזעלשאפט, ווען ער האט זיך געמוזט שיידען פון אונז. ווי מאָדנע דאָס לעבען פיהרט צייטענווייז צונויף די מענשען. איך, דער אַנאַרכיסט, און אַט דער יעזואיטען-עלצטער — אין אונזערע לעבענס-אנשיאונגען און אי- דעען איבער וועלט און מענשען אָפגעטיילט דורך אן אָפגורנד איי- נער פון אנדערן, — און דאָך זיינען אויך צווישען אונז געווען מענש- ליכע באריהרונגס-פונקטען, וועלכע מען ענטדעקט פילייכט בלויז אין דער געפאנגענשאפט.

דעם 20טען מאי איז פאָרגעקומען א גרויסע אויפרעגונג אין'ם באטאליאָן. א גרופע מעכאניקער האָבען נעמליך פלוצלינג געקרי- גען א באפעהל איינצופאקען זייערע זאכען, ווייל מען האט זיי געוואלט אריבערפיהרען אין אן אנדער לאגער. אזוי ווי אייניגע פון זיי זיינען פריהער געשטאנען אין ענגער פארבינדונג מיט דעם טרויעריג-בארימטען דר. לייבראנד, זיינען אלע געפאנגענע אין לא- גער גלייך געווען אייניג, אז דאָס נעמט מען די לייט צו מאכען אמוניציע-ארבייט פאר דער ענגלישער רעגירונג. די נאכריכט האט זיך פארשפרייט ווי א העליש פייער צווישען די געפאנגענע, און מען איז זיך צוזאמענגעלאָפען פון אלע זייטען, אזוי אז די וואך האט שנעל געלאָזט וויסען דעם קאמאנדיר, וועלכער איז גלייך נאָכ- דעם געקומען מיט עטליכע אָפיצירען אין באטאליאָן. די מעכאני- קער האָבען שוין געהאט איינגעפאקט זייערע זאכען, און צושראָקענע האָבען זיי זיך באהאַלטען הינטער צוויי ענגלישע סאָלדאטען, וועל- כע זיינען געקומען זיי באשיצען געגען דעם אָנפאל. אָבער דאָס האט זיי ווינציג וואָס געהאַלפּען, וואָרים די אויפגעבראכטע לייט האָבען אָפגעשמופט די סאָלדאטען אָן א זייט און האָבען זיך מיט ברענענדען צאָרן ארויפגעווארפען אויף די כלומר'שטע „פאררעטער“. איינעם פון זיי האט מען שטארק צושלאָגען, און בלויז א דאנק דעם

צווישן מיינע דאמאָלסדיגע צוהערער האָט זיך אויך געפונען א יעזאאיטען-עלצטער, פאָטער געבאהרדט, וועלכער איז איין אַווענט געקומען צו מיר אין ביוראָ, כדי זיך מיט מיר נעהנטער צו באקער-נען. פאָטער געבאהרדט איז געווען אן אינטערעסאנטע ערשיינונג. דער הויכער שטערן, די געדיכטע באָרד און דער עיקר די לעבאהפ-טע, קלוגע אויגען, אין וועלכע ס'האָט צייטענווייז אויפגעבליצט דער פוקס, — דאָס אלעס האָט דעם אויסזעהן פון'ם מאן געגעבען עפעס אויסערגעווענליך אָנציהענדעס. נאָך זיין ערשטען באזוך פלעגט ער עפטערס קומען צו מיר. מיר האָבען קיינמאל נישט געדאָרפט איבער רעליגיעזע פראגען. קענטיג, אז עס איז איהם פשוט געגאנגען אין דעם צו פארבריינגען מיט מיר. פאָטער געבאהרדט איז געווען א זעהר באלעזענער מאן און אן אויסערגעווענליך איי-טערעסאנטער געזעלשאפטער מיט א שאַרפען בליק וואָס איז נישט געווען פארוואַלקענט דורך זיין הויכער בילדונג. זיין אורטייל איי-בער זאכען און מענשען פלעגט כמעט שטענדיג טרעפען אויף'ן ריכטיגען פלאץ און זיין אויסגעצייכענטער הומאָר האָט זיינע מיי-נונגען געגעבען נאָך א באזונדערן גוטען געשמאק. ער האָט געלעבט

געווען א גרויזאם פארברעכען, וואָס האָט דורך קיין שום זאך ניט געקאָנט גערעכטפארטיגט ווערן. אָבער עס וואָלט געווען פאלש אנ-צונעמען, אז אונזער לאַגע איז געווען א בעסערע. זאָגאר דער פאקט, וועלכען לאָרד ניוטאָן האָט מיט רעכט אויף א באזונדערן אופן בא-טאָנט, דער פאקט, אז די געפאנגענשאפט האָט איינצעלנע געפאנ-גענע געטריבען צו משוגעת, וואָלט אויך ביי אונז געקאָנט אויף א מורא'דיגען אופן באוויזען ווערן דורך א גאנצע רייה פון פאלען.

בלויז עטליכע טעג פאר דעם, איידער לאָרד ניוטאָן האָט אָפגע-געבען זיין באריכט אין פארלאמענט, האָט זיך איינער פון אונזערע מיטגעפאנגענע, א געוויסער מאכנער, איבערגעשניטען דעם האלז. דאָס איז געשעהן אין אן אָנפאל פון וואַנין, ווען דער מאן איז גע-לעגען אין שפיטאַל. איך בין געלעגען גראָד אנטקעגען מאכנער'ן, בעת איך בין געווען אין שפיטאַל, און איך האָב באמערקט, ווי ער פלעגט שטענדיג ליגען פאָרוואַרט אין געדאנקען, ניט ארויסריידענ-דיג קיין וואָרט צו וועמען עס איז. זאָגאר זיין פרוי, וועלכע פלעגט איהם באזוכען, האָט קוים געקאָנט ארויסקריגען פון איהם עטליכע ווערטער. די אומגליקליכע פרוי האָט געשריבען עטליכע פאר-צווייפלטע בריעף אין „וואָר אָפּיס“, אין וועלכע זי האָט פאָרויס-געזאָגט, אז איהר מאן וועט באגעהן זעלבסטמאָרד. אָבער ווער האָט זיך געקומערט וועגען אזעלכע קלייניגקייטען אין אזא מורא'דיגער צייט?

איך האָב פערזענליך בייגעוואוינט איבער א טויז פאלען, ווען איינצעלנע פון מיינע מיטגעפאנגענע זיינען אראָפּ פון זינען און האָבען געמוזט אָפגעפיהרט ווערן אין דול־הויז, אָבער דאָס איז שטענדיג געשעהן ערשט דאָן, ווען עס איז שוין געווען צו שפעט. יא, ס'איז פאָרגעקומען מעהר ווי איין מאָל, אז מען האָט אונז נאָך עטליכע וואָכען צייט צוריקגעשיקט דיזעלכע משוגעים אין לאַגער. ס'איז געווען שרעקליך צוצוקוקען, ווי דער פארשטאנד האָט זיך ביי איינצעלנע פון מיינע ליידענס־חברים ביסלאכווייז פארוואַלקענט, ביז דער וואניזן האָט ענדליך איין שענעם טאָג אויפגעפלאקערט אין זייער אָרעמען מוה.

וואָס עס איז געלונגען די סאָלדאטען אריינצושטופען די אָנגע-
גריפענע אין א קאָרדאָר, וואָס האָט געפיהרט צו דער וואַך, איז עס
ניט געקומען צו ערגערע רעזולטאטען. ווען די געפאנגענע האָבען
געזעהן, אז די חבר-לויט האָבען זיך אויסגעדריעהט פון זייערע
הענט, האָט מען זיך א וואָרף געטאָן אויף זייערע זאכען און צוריסען
אלעס אין שטיקעך.

ענדליך האָט זיך דעם קאָמאנדיר איינגעגעבען צו שאפען אבי-
סעל רוה און ער האָט גערעדט געלאסען און פארנינפטיג צו די
אויפגערעגטע לויט. ער האָט זיי ערקלערט, אז מען וועט די מענשען
ניט אוועקפיהרען אין אן אמוניציע-פאבריק, ווי זיי דענקען, נאר
אין א ניי-ערעפענטען ארבייטס-קעמפ אין העקני וויק, וואו מען
מאכט בלוז נעה-מאשינען. די געפאנגענע האָבען זיך אויך בא-
רוהיגט, הגם יעדער איינער איז געווען פעסט איבערצייגט, אז די
געשיכטע מיט די נעה-מאשינען איז בלוז אן אויסריד. און דאך
האָט זיך שפעטער ארויסגעשטעלט, אז דער קאָמאנדיר האָט גע-
זאָגט דעם אמת. די געפאנגענע זיינען פאקטיש אָפגעפיהרט גע-
ווארן נאך העקני וויק און זיי האָבען דארט פאבריצירט נעה-מאשי-
נען. בלוז דער פאקט וואָס עטליכע פון זיי זיינען געווען אינטיים
באפריינדעט מיט ליבראנד'ן האָט אויף זיי ארויפגעצויגען דעם
פארדאכט.

דעם 26טען מאי האָבען די צייטונגען געבראכט באריכטען ווע-
גען דער דעבאטע אין ענגלישען פארלאמענט איבער דער גרויזא-
מער לאַגע פון די ציוויל-אינטערנירטע אין רוהלעבען. אין זיין
באריכט איבער די צושטענדען אין רוהלעבען האָט לאָרד ניוטאָן גאנץ
באזונדערס באַטאָנט, אז עטליכע פון די אויסגעטוישטע ענגלענדער
האָבען דארט פארלאָרן דעם פארשטאָנד. איך בין שטענדיג געווען
פעסט איבערצייגט אין דעם, אז די לאַגע פון די ענגלישע ציוויל-
געפאנגענע אין דייטשלאנד איז אויף קיין פאל ניט געווען בעסער,
איידער די אונזעריגע, ווי מען פלעגט אזוי אָפט ערקלערן אין לאַ-
גער. דיזעלבע אורזאכען האָבען איבעראל געמוזט ארויסרופען די-
זעלבע ווירקונגען. די גאנצע אינטערנירונג פון די ציוויל-לויט אין

ערשינען פאר מיר. זיינע אויגען האָבען שרעקליך געברענט און זיין געזיכט איז געווען בלייך ווי קאלך.

„וואָס איז אייך, באַנזעל?“ האָב איך געפרעגט אביסעל דער-שראָסען, וואָרים איך האָב גלייך אויף'ן ערשטען בליק דערזעהן, אז עפעס איז מיט איהם ניט געווען אין אָרדנונג.

דאָ האָט ער אָנגעהויבען וואויען ווי א קראנקע חיה און האָט געזידעלט זיין פרוי מיט די שמוציגסטע ווערטער. ער האָט ער-קלערט גאנץ פעסט און זיכער, אז זי פיהרט ליעבעס מיט די ענגליש-שע אָפיצירען אין „פעלעס“, און האָט געמאכט אלערליי ווילדע סטראָשונקעס. איך האָב זיך געגעבען די גרעסטע מיה איהם צו בארוהיגען, וואָס עס איז מיר ענדליך אויך געלונגען. ער איז דאן געוואָרן שוואַך ווי א קינד און די טרערען האָבען איהם געפלאָסען פון די אויגען.

ווען זיין פרוי איז ווידער געקומען צו איהם אויף באזוך, בין איך עקסטרא געגאנגען פאָרויס, כדי זיך מיט איהר צו באקענען. איך האָב געפונען אן אָרעמע, אויסגעמארעטע פרוי, פון וועמען די מורא'דיגע נויט האָט ארויסגעשריען אויף שריט און טריט. ניין, אָט די פאר דער צייט פאָרוועלקטע פראָלעטאַריע-ר-פרוי האָט ווירק-ליך ניט אויסגעזעהן אזוי, ווי זי וואָלט געפיהרט געהיימע ליעבעס. איך האָב זיך ביי איהר נאָכגעפרעגט וועגען איהר מאן. דאָ זיינען איהר די טרערען געקומען אין די אויגען, און זי האָט מיר מודה געווען, אז זינט די לעצטע מאָנאַטען באגעהט ער זיך געגען איהר זעהר ביז, באזונדערס ווען עס טרעפט איהר, אז זי קומט אביסעל צו שפעט.

„און דאָ איז דאָס ניט מיין שולד“, האָט די אָרעמע פרוי גע-וויינט. „פון אונזער הויז קאָסט דאָס פאָהרען פיער פענס, און איך קאָן אזויפיעל ניט אויסגעבען. איך בין אָפט געצוואונגען צו געהן א טייל פון'ס וועג צופוס. דערפאר קום איך צייטענווייז צו שפעט.“ ס'האָט מיר טיף אין דער נשמה וועה געטאָן פאר דער אָרעמע פרוי. ווען די באַזוך-צייט איז פארביי, האָב איך געשיקט רופען באַנזעל'ן און געהאט מיט איהם אן ערנסטען געשפרעך. כ'האָב

דאָ זיינען בלויז עטליכע פאלען:

אין באטאליאָן „איי“ האָט זיך געפונען א שיפס־קאָפיטאן מיט'ן נאָמען קויפמאן, א מאן פון אומגעפער פערציג יאָהר. דער מאן איז געווען פולשטענדיג נאָרמאל, ווען ער איז געקומען צו אונז. אבער פלוצלינג האָט ער אָנגעהויבען זיך גריבלען אין זיך און ריידען אומ־זין, וואָס האָט אין אָנפאנג בלויז ארויסגערופען דעם שפאָט פון זיין קרייז, ביז דער וואנזין האָט זיך ענדליך מאַניפעסטירט ביי איהם אין דער עפענטליכקייט. אלע פארוזוכען וואָס זיינען געמאכט געווארן צו דערווייטערן דעם מאן פון'ם לאַגער, זיינען צונישט גע־מאכט געווארן דורך דעם ווידערשטאנד פון'ם ענגלישען דאקטאר. ביז עס איז ענדליך געקומען אזוי ווייט, אז דער אומגליקליכער האָט פאר דעם גאנצען באטאליאָן אין די אויגען געטריבען אָנאָניזם און אראָפגעשלאָגען זיין אייגענעם זאמען. ערשט דאן האָט מען דעם מאן אָפגעפיהרט אין א משוגעים־הויז, וואו ער איז אין א פאָר מאָנאט ארום געשטאָרבען.

אן אנדער פאל: ביי אונז אין באטאליאָן האָט זיך געפונען א געוויסער באָנועל, א מאן פון אומגעפער צוויי און פופציג יאָהר. ס'איז געווען אן אלטער סאָציאל־דעמאָקראט, וועלכער פלעגט רע־געלמעסיג באזוכען מיינע פאָרטראגען, און אזוי בין איך מיט איהם געהנטער באקאנט געוואָרן. באָנועל איז געווען דער טיפ פון אן אינטעליגענטען ארכיטעקט, וועלכער האָט גענוי געוואוסט, וואָס ער האָט געוואָלט. כ'האָב מיט דעם מאן פארבראכט מאָנאטען־לאַנג, אָהן דעם אז עס זאָל מיר האָבען אויפגעפאלען די קלענסטע קליי־ניגקייט וועגען איהם. ביז איך האָב איין טאָג באמערקט, אז באָנ־זעל איז אָפט געזעסען שטונדענלאַנג אויף זיין בעטעל און האָט זיך געגריבעלט אין זיך. דאָס איז שטענדיג געווען א שלעכטער צייכען, און איך האָב איהם עטליכע מאל געפרעגט, וואָס איהם איז געשעהן, אבער ער האָט מיר געענטפערט מיט א האלבען מויל און צייטענווייז זאָגאר אביסעל בייזלאך. איין אָווענט — מיינע מיט־געפאנגענע זיינען שוין געווען אין די בעטען, און איך בין נאך געזע־סען ביי מיר אין ביראָ, לעזענדיג א בוך — איז באָנועל פלוצלינג

מאן געקריגען אנפאלען פון משוגעת און מען האָט איהם אויף גיך געמוזט אוועקשיקען אין א דול הויז, וואו ער איז געשטאָרבען.
 נאָך א פאל: איין טאָג איז צו מיר אין ביוראָ געקומען א געוויסער גראיל, א שטילער, רוחיגער מענש, וואָס האָט קיינעם נישט באלעסטיגט. ער האָט מיך אָנגעקוקט מיט אן אייגענטימליכען בליק און מיר געבעטען, איך זאָל זעהן מען זאָל נישט אוועקרויבען ביי איהם זיין קינד. אויף מיין ערשטוינטער פראגע, וועגען וואָס עס האנדעלט זיך דאָ, האָט ער מיר דערזעהלט, אז ער איז לעצטע נאכט געווען אין גיהנום. דאָרט האָט ער געזעהן טויזענטער פירא-מידען, אויפגעבויט פון לאכענדיגע טויטענשארבענעס. פון די ליידדיגע אויגענ-לעכער האָבען אָהן אויפהער ארויסגעשפריצט בלויע פונקען. פלוצלינג האָט זיך ביי א ים פון בלוט באוויזען פאר איהם דער טייוועל און האָט איהם דערלאנגט א גליהענדען לעפעל. אָבער ער האָט זיך נישט פארברענט די האנד, ווייל ער האָט דריי מאָל ארויס-געזאָגט דעם נאָמען יעזוס. איצט האָט ער פון דער ביכעל דערוועהן, אז דער טייוועל וויל ביי איהם צונעמען זיין איינציג קינד.
 אין א פאָר טעג ארום האָט מען דעם מאן אָפגעשיקט אין משוגעים-הויז. וואָס פון איהם איז געוואָרן, איז מיר אומבאקאנט. עס וואָלט פאר מיר געווען די לייכטסטע זאך דאָ צו ברענגען נאָך א טויז אנדערע פאלען. אָבער וואָס פאר א צוועק וואָלט עס געהאט? ס'איז געווען שרעקליך צוצוקוקען, ווי א מענש ווערט טריט ביי טריט געטריבען דעם וואנזין אין די אָרעמס, אָהן דעם אז מען זאָל קאָנען טאָן דאס מינדסטע דאגעגען. א מורא'דיג געפיהל פלעגט מיך דורכנעמען יעדעס מאָל, ווען איך האָב אויף דעם אופן געקאָנט צוזעהן, ווי א פארשטאָנד ווערט פון טאָג צו טאָג אלץ מעהר אויסגעלאָשען. דאָס איז געווען איינע פון די שוידערליכסטע ערפארונגען פון מיין לעבען. אין אנדערע צייטען וואָלטען אָט די זאכען אויפגעווערט א גאנצע וועלט, אָבער ווער האָט זיך דע-מאָלט געקיימערט וועגען דעם, ווען ס'האָט אויסגעזעהן אזוי ווי די גאנצע מענשהייט וואָלט פארלוירען דעם פארשטאָנד, און די צייט איז געשטאָנען אין צייכען פון'ם רויטען וואנזין?

איהם געזאָגט גלייך אין פנים אריין, אז עס איז געמיין פון איהם אויף אזא אומ'ברחמנות'דיגען אופן צו פארדעכטיגען זיין אָרעמע פרוי. ער האָט מיך שטילערהייט אויסגעהערט און געוויינט ווי א קינד. איך האָב גענומען ביי איהם א צוואַנג, אז ער וועט זיין פרוי גוט באהאנדלען. ער האָט מיר אָנגענומען ביי דער האנד און געדעטען איך זאָל איהם פארצייען. אזוי זיינען ווידער אריבער עטליכע וואָכען.

אבער איין אווענט איז ער ווידער אמאָל אריינגעפאלען צו מיר אין ביראָ. ער האָט געקייכט פאר צאָרן, און דער שוים איז איהם געלאָפען פון מויל.

„וואָס איז געשעהן, באַנועל?“ האָב איך אויף איהם א געשריי געטאָן.

דאָ האָט ער מיר מיט א הייזעריגער שטימע דערצעהלט, אז ער האָט נאָר וואָס געזעהן, ווי זיין פרוי איז דורכגעגאנגען דורך'ן לאַגער, געארעמט מיט אן אָפיציר. ביי זיין בעט האָבען זיי זיך ביידע אָפגעשטעלט אויף א רגע און האָבען איהם אויסגעלאכט.

„אָבער דאָס איז דאָך אלעס אומזין!“ האָב איך געשריען אויף איהם. „דאָס האָט זיך אייך נאָר גע'חלומ'ט!“

אָבער ער איז באַשטאָנען אויף זיין טענה, און עס האָט מיר גענומען וועניגסטענס צוויי שטונדען, ביז איך האָב איהם ווי עס איז באַרוהיגט.

אויף מאָרגען אין דערפריה האָט באַנועל געפעהלט ביי דער צעהלונג. דער סארדזשענט האָט איהם געפונען איינגעקנורעט אין א ווינקעל און האָט עס געמעלדעט דעם קאָמאנדיר. איך האָב דעם אלטען ערקלערט, אז דער מאן איז קראַנק און איהם דערצעהלט וועגען מיין ערפארונג מיט איהם. דער קאָמאנדיר האָט געגעבען א באַפעהל, מען זאָל דעם מאן נעמען צום דאקטאר פאר אז אונז טערוזוכונג. מען האָט עס געטאָן. אבער דר. מאַפארד האָט ער קלערט, אז באַנועל מאכט אויף איהם דעם איינדרוק פון אן איינזעפערעסענעם אנאָניסט, וועמען עס וועט אבסאָלוט גאָרנישט שאַדען, ווען מען וועט איהם באַשטראָפען. אין עטליכע טעג ארום האָט דער

האָט געפונען זיין טויט, וועלכע האָט די מענשען באזעלט, ניין, ס'איז געווען דאָס אומגעהייערליכע פון דער פאסירונג גופא, וואָס האָט געפאנגען אלע הערצער און גאָר ניט צוגעלאָזען קיין אנדערע געפיהלען. מען איז געווען ווי פאַראַליזירט אונטער דער גרויסקייט פון דער געשעהעניש, וועלכע די פאַנטאַזיע פון די געפאנגענע האָט נאָך וואונדערליכער אויסגעמאָלט, ווי זי האָט געקאָנט זיין אין דער ווירקליכקייט. ערשט אויף מאָרגען, ווען מען האָט געלייענט די צוגעפראָוועטע באַריכטען אין די צייטונגען, וועלכע האָבען געבראכט גענויערע איינצעלהייטען, אזוי ווייט ווי די מיליטער־צענזור האָט זיי ניט אונטערדריקט, — ערשט דאן איז די שפּאַנונג ביים לאַכווייז פארשוואונדען, און מען האָט זיך גענומען מאַכען אלערליי השערות. און גאָר פון זיך אליין האָבען זיך פארשפּרייט די וואונדערליכסטע קלאַנגען, וואָס קיינער האָט ניט געקאָנט דערגעהן פון וואָס מען זיי האָבען זיך גענומען. מערקווירדיגערווייז זיינען אלע געווען אונטער דעם איינדרוק, אז דער קריג קאָן שוין אַזונדער ניט לאַנג אָנהאַלטען. א פּלוצלינגע האַפנונגס־פרייד האָט זיך פארשפּרייט אין גאנצען לאַנד און דורכגענומען די הערצער מיט מאַכט. יעדער טאָג האָט געבראכט א נייעם קלאַנג. אזוי האָט מען געוואָלט האָבען, אז די שווייץ האָט שוין מיט ערפאָלג אָנגעפאנגען צו פארמיטלען צווישען די פיינדליכע מעכטע. מען האָט דאָס אלעס געוואוסט פון „גאנץ זיכערע קוואלען“, און, וואָס איז געווען די הויפטזאך, מען האָט עס געגלויבט. די מענשען האָבען געוואוסט, אז לאָרד קיטשנער איז געווען דער אָרגאניזאַטאָר פון'ם קריג אין ענגלאַנד. מחמת דעם האָבען זיי גערן געגלויבט, אז עס וועט זיך ניט געפינען קיינער וואָס זאָל קאָנען פארנעמען זיין פּלאַץ. און אויף אַט דער פוסטער השערה האָבען זיי באַגרינדעט זייער גאנצע האַפנונג. בלויז גאנץ וועניגע האָבען געהאט אן אהנונג, צוליעב וואָס אַט די מלחמה איז סוף כל סוף אָנגעפיהרט געוואָרן, און אַט די וועניגע האָבען אויך געוואוסט, אז דער פאַרלוסט פון איין מאן האָט די פראַגע ניט געקאָנט לייען. — ערשט ביסלאַכווייז איז וויר דער פארשוואונדען די האַפנונג, מאַכענדיג פּלאַץ פאַר א מאַטע־

קאפיטעל 17

די געלע העצערדיי און די געפאנגענע

די ידיעה וועגן לאַרד קיטשנער'ס טויט — אונזערע ערפארונגען מיט דער אמעריקאנישער געזאנדשאפט — מר. באַס' ארטיקעל אין דעם „וויקלי דיספעטש — די ווירקונג פון דער צייטונג-העצערדיי אויף די געפאנגענע — טהאָמאַס קיעל ארעסטירט — שאפיראָ, ל. און לענאָבל פאר'ן געריכט — דער „ארבייטער פרוינד“ מוז זיך אָפּשטעלען — מיין פרוי ארעסטירט — זעלען-מאַטערניש — געפאנגענע מיט דייטשע פרויען אָדער אַזעלכע פון נייטראַלע לענדער מוזען אריבער אויף דער „אייל-אָף-מען“ — מורא'דיגע סצענעס — מילי פאַר דער אדוויזאָרי קאָמיטע.

דעם 7טען יוני נאָכמיטאָג האָט זיך צווישען די געפאנגענע פאַרשפּרייט די נאָכריכט וועגן קיטשנער'ס טויט און איז מיט אַ בליצ-שנעלקייט דורכגעלאָפּען דורך'ן גאַנצען לאַגער. אין אָנפאַנג האָט מען גאָר ניט געוואָלט גלויבען איז דעם, נאָר שפּעטער, ווען אין לאַגער זיינען אָנגעקומען עטליכע אָווענט-צייטונגען, וועלכע האָבען אין קורצע נאָטיצען באַשטעטיגט דעם פאַקט, אז לאַרד קיטשנער האָט געפונען זיין טויט, ווען זיין שוויגער איז אונטערגעגאנגען מיט דער גאַנצער מאַנשאַפט אויף אַ ריזיגע קיין רוסלאַנד, דאן איז איבער די געפאנגענע געקומען אַן אייגענאַרטיגע שטימונג, וועלכע ס'איז ניט לייכט אָנצורופּען ביים נאָמען. אין „סי“ האָבען די הורא-פאַטריאַטען געוואָלט מאַכען אַ מאַניפעסטאציע, אָבער זי איז דערשטיקט געוואָרן פון די איבעריגע געפאנגענע נאָך איידער זי האָט זיך אָנגעהויבען. ס'איז ניט געווען די פרייד, וואָס דער מאַן

ערווארד" האָט אונז קיינער קיינמאָל ניט באזוכט, כדי זיך צו ער-
קונדיגען איבער אונזער לאַגע. ערשט נאָכדעם ווי מיר זיינען שוין
געווען זיבען מאָנאט אין'ם „פעלעס", האָט אונז א פארטרעטער פון
דער אמעריקאנער געזאנדשאפט אין לאַנדאָן אָפגעשטאט א באזוך,
אבער דאָס איז געשעהן ערשט נאָכדעם ווי מיר האָבען עס געבעטען
דורך א בריעף. שפעטער האָט מען אונז געזאָגט, אז פארטרעטער
פון דער געזאנדשאפט האָבען שוין פריהער צוויי מאָל אָפגעשטאט
באזוכען אין'ם לאַגער, אָבער מען האָט אונז וועגען דעם ניט גע-
לאָזט וויסען, און קיינער פון אונז האָט ניט געהאט די מעגליכקייט
צו קאָנען זעהן די העררן און ריידען מיט זיי.

אין דעצעמבער 1915 האָבען מיר קורץ צוזאמענגעפאסט אונ-
זערע טענות און קריוודעס אין א בריעף און עס אוועקגעשיקט אין
דער אמעריקאנער געזאנדשאפט. מיר האָבען דאָרט הויפטזאכליך
דערמאָנט די „קאנטיין"-פראגע, די באזוכען, די אומגלויבליכע פאר-
שלעפונג פון אונזער קאָרעספאָנדענץ, די קלעגליכע צושטענדען
אין'ם שפיטאָל, די מאנגעלהאפטע ערנעהרונג פון די געפאנגענע,
דעם פארבאָט צו קריגען וויסענשאפטליכע ביכער א. א. וו. צום
שלוס האָבען מיר אויסגעדריקט די האָפנונג, אז מיר וועלען אין דער
צוקונפט האבען רעגעלמעסיגע באזוכען פון פארטרעטער פון דער
געזאנדשאפט, כדי צו קאָנען אויסווירקען א פארבעסערונג פון אונ-
זער אלגעמיינער לאַגע.

דערויף האָבען מיר פון דער אמעריקאנער געזאנדשאפט גע-
קריגען א בריעף, וואָס האָט געטראָגען דעם דאטום פון'ם 26טען
יאנואר 1916 און איז געווען אונטערגעשריבען פון מר. ערווארד ג.
לאַנג. אין דעם דאָזיגען אייגענארטיגען דאָקומענט האָט מען אונז
אין קורצען מיטגעטיילט, אז אלע אונזערע טענות און תביעות
זיינען פאָרגעלעגט געוואָרן פאר דער ענגלישער רעגירונג, וועלכע
האָט זיי אָפגעזאָגט. קיין איין איינציגער פונקט איז ניט ענטשידען
געווארן פאר אונזער טובה. זאָגאר די אָפענע עקספּלאַטאציע פון
די געפאנגענע דורך א פריוואט-קאמפאניע ווי דער „אלעקסנדרא
פעלעס טראַסט" איז גערעכטפארטיגט און גוטגעהייסען געווארן.

רענדער אומזיכערקייט, און די אלגעמיינע שטימונג איז געוואָרן אומעטיגער און אומעטיגער.

עטליכע טעג נאָכדעם ווי עס איז אָנגעקומען די ידיעה וועגן קיטשנער'ס אונטערנאנג זיינען געקומען אייניגע האַלענדישע זשור-נאָליסטען באַקוקען דעם לאַגער. צו מיין איבעראשונג האָב איך צווישען זיי דערקענט א געוויסען י. סאַמסאָן, א געוועזענער אנאר-ביסט, וועלכער איז געווען איינער פון די הויפט איניציאטאָרס פון'ס אינטערנאַציאָנאַלען אַנאַרכיסטען-קאָנגרעס אין אמסטערדאם (1907), וואו איך האָב זיך מיט איהם פערזענליך באקענט. כ'האָב געקאָנט מערקען אַז איהם, אַז אונזער באַגעגעניש אונטער אזעלכע מערקווירדיגע אומשטענדען איז איהם ניט געווען באַזונדערס אַז גענעם. ער האָט אויסגעדריקט זיין באַפרידגונג איבער דעם, וואָס די ענגלישע רעגירונג באַהאַנדעלט אונז מיט אזויפיל איינזעהן, און ער האָט געדענקט, אַז מיר דאַרפֿען זיך דאָ אייגענטליך פיהלען גאַנץ גוט. איך האָב איהם געענטפערט איראַניש, אַז ער זאָל אקאַרשט פרוואווען בלייבען דאָ א מאָנאַט צייט, וועט ער פיליכט האָבען אן אנדער מיינונג וועגען דעם. דער צענזאָר פון „סי“, וועל-כער האָט באַגלייט די זשורנאַליסטען, האָט מיר צוגעוואָרפֿען אַ מאָדנעם בליק פון דער זייט, נאָר ער האָט גאָרנישט געזאָגט. אָבער הערר סאַמסאָן האָט זיך האַסטיג אָפּגעזעגענט מיט מיר, כדי צו מאַכען א סוף צו דער אומבאַקוועמער סיטואַציע.

דעם 15טען יוני האָט אונז באַזוכט דער אמעריקאנער אמבאַ-סאַדאר דר. פיידזש בכבודו ובעצמו, און מיר האָבען געהאַט די מעגליכקייט צו ריידען מיט איהם עטליכע שטונדען צייט. מיט אונזער אזויגערופענער פארטרעטונג איז עס געשטאַנען שלעכט. מיר האָבען, אמת, געוואוסט, אַז די אמעריקאנער געזאַנדשאַפט האָט איבערגענומען די פארטרעטונג פון אונזערע אינטערעסען, אָבער ביז יאנואר 1916 האָבען מיר גאָרנישט געמערקט דערפון. אין פאַרלוף פון דער גאַנצער מוראַ'דיגער צייט אין דער אַלימפּיאַ האָבען מיר ניט געהאַט קיין מענשען, וואָס זאָל זיך אָננעמען פאַר אונז. אויך אין דער צייט וואָס מיר זיינען געווען אויף'ן „ראַיאַל

מיר האָבען זאָגאר נישט געקאָנט אָפּשיקען קיין בריעף צו דער גע-
זאָנדרשאַפט, אָדער קריגען פון דאָרט אַ בריעף, וואָס איז נישט אַפריי-
הער געעפּענט און געלייענט געוואָרן פון'ם קאָמאנדיר. ביז דעם
באזוך פון מר. פיידזש האָבען מיר דריי מאָל געהאט די געלעגענ-
הייט אויפצונעמען פארטרעטער פון דער אמעריקאנער געזאנדר-
שאפט. ביי די צוויי ערשטע באזוכען זיינען די גאנצע צייט אנווע-
זענר געווען באאמטע פון דער ענגלישער מיליטער-פארוואלטונג.
ערשט דאן, ווען מיר האָבען אין אַ בריעף צו דער געזאנדרשאפט
אויפגעהויבען אַ פראָטעסט געגען אָט דער זעהר מאָדנער געוואוינ-
הייט, האָבען מיר ביים דריטען באזוך געקאָנט בלייבען אליין
מיט דעם פארטרעטער פון דער געזאנדרשאפט. דערביי האָט זיך
אָפגעשפילט אַן אינטערעסאנטע פאסירונג. ווען מיר, די פאר-
טרעטער פון די געפאנגענע, האָבען פארלאָזען דעם יאפאנישען
טעמפעל, וואו די באזוכען פלעגען יעדעס מאָל פאָרקומען, האָבען
מיר הינטער דער דינער ברעטער-וואנט באַמערקט דעם צענזאָר וו.,
וועלכער איז שנעל אנטלאָפּען, ווען ער האָט אונז דערזעהן. קענטיג,
אַז ער איז די גאנצע צייט געשטאַנען און האָט זיך צוגעהערט, אַ
ראָלע, וואָס האָט געוויס נישט פארגרעסערט זיין פאָפולאריטעט.
וועלכע איז שוין אזוי אויך געווען נאָל. ווען מען האָט איהם באלד
נאָכדעם איבערגעשיקט אין אַ מיליטער-לאַגער אין נאָרד-פראנקרייך,
איז דער גאנצער לאַגער געווען מלא שמחה וואָס מען איז פטור
געוואָרן פון אַ צרה.

אין מערץ האָבען מיר געענטפערט אויף דעם ערשטען בריעף
פון דער געזאנדרשאפט און נאָך אַמאָל באריכות ארומגערעדט אלע
פונקטען נאָך דער רייה נאָך. געהאָלפּען האָט עס אונז נישט. אצונד,
ווען דר. פיידזש אליין איז געקומען צו אונז, כדי צו דערגעהן וואס
מיט אונז טוט זיך, האָבען מיר ווידער אַמאָל באגרינדעט אונזערע
טענות און קרוודעס אין אלע איינצעלהייטען. אבער געהאָלפּען
האָט אונז אויך דאס דאָזיגע נישט. אונזער לאַגע איז געבליבען אומ-
פאָרענדערט, און אלע פארבעסערונגען, וועלכע מיר האָבען אין
פארלוירן פון דער צייט געהאט צו פארציילענען, האָבען מיר מיט

אבער דאָס טרויעריגסטע איז געווען, וואָס אורטיילענדיג לויט דעם קאלטען, געשעפטסמעסיגען טאָן פון'ם בריעף האָט מען געמוזט אָננעמען, אז די אמעריקאנישע געזאנדשאפט אַרײַן איז איינשטימיג מיט דער אויפפאַסונג פון דער ענגלישער רעגירונג. מכת דער האָפּט נונג וואָס מיר האָבען אויסגעדריקט וועגען רעגעלמעסיגע באַזוכען פון פארטרעטער פון דער געזאנדשאפט, איז אין דעם בריעף קיין וואָרט ניט דערמאָנט געוואָרן.

דאָס איז געווען אַ ביטערע ענטוישונג נאָך די אלע מאָנאַטען, אין וועלכע מען האָט זיך קיינמאָל וועגען אונז ניט געקומערט. אָט דער איינדרוק איז נאָך פארערגערט געוואָרן דורך די באַריכטען איבער די באַמיהונגען פון דעם אמעריקאנער אמבאַסאַדאר אין בערלין פאר די אינטערנירטע ענגלישע ציוויל־געפאנגענע, וועלכע זיי גען גראַד אין יענער צייט פארעפענטליכט געוואָרן אין דער ענגלישער פרעסע. אזוי האָט, צום ביישפּיל, די „מאָרנינג פאָסט“ דעם 8טען פעברואַר 1916 געדרוקט פּאָלגענדעס: „מיר. רזשעראַר, דער אמעריקאנער אמבאַסאַדאָר, האָט זיכער ניט געזשאלעוועט קיין מיה אין זיינע פארוכען צו קריגען אינפאָרמאַציע פון דער ערשטער האַנד איבער די צושטענדען פון די געפאנגענע. ביז אָנהויב דער צעמבער (1914) האָט ער אָפּגעשטאַט צעהן פערזענליכע באַזוכען אין דעם לאַגער פון די ציוויל־געפאנגענע אין רוהלעבען. אין אויגוסט (1915) איז ער געבליבען פיער טעג נאָכאנאָנד אין לאַגער און האָט געגעבען יעדען איינעם פון די פינף טויזענד ענגלישע געפאנגענע, וואָס האָט עס נאָר געוואונשען, די געלעגענהייט צו קאָנען ריידען מיט איהם פערזענליך. אויסערדעם האָבען די קאפיטאַנען פון רוהלעבען וועניגסטענס איין מאָל אין דער וואָך קאָנפערירט מיט איהם אין דער געזאנדשאפט אין בערלין.“

ס'איז געווען קלאַר, אז די געפאנגענע האָבען זיך געמוזט פיהלען זעהר דערשלאָגען, ווען זיי האָבען געלייענט אָט די באַריכטען אין די צייטונגען. אונזערע באַטאָליאָן־פיהרער האָבען ניט בלויז ניט געהאַט קיין געלעגענהייט זיך צו זעהן מיט'ן אמבאַסאַדאר ביי איהם אין הויז, כדי אומגעשטערט זיך דורכצורידען מיט איהם,

ביי זיין צוריק־קעהר אין'ם ציוויל־לעבען. פון וואנען אָט די פאר־
דינסטען האָבען זיך געזאָלט נעמען, דאָס האָט הערר באָס יעדער־
פאָלס ניט אָנגעגעבען. עס זיינען געווען ביי אונז איינצעלנע בעל־
מלאכה'ס, דער עיקר שניידער, וועלכע האָבען פון צייט צו צייט
געקאָנט פארדינען עפעס, אָבער זייער צאָהל איז געווען אזוי קליין,
אז זי האָט ניט באטראָפּען קיין האלבען פּראָצענט פון'ם לאָגער.
די מעהרסטע אָנגאבען איבער די פאַרהעלטענישען אין דעם „פעלעס“
זיינען געווען אדער ביוויליגע אונטערדריקונגען פון'ם אמת אדער
אינפאכע ערפינדונגען, וועלכע מר. באָס האָט זיך אויסגעזויגען
פון'ם פינגער, ווי צום ביישפּיל זיין באהויפטונג, אז יעדער פון אונז
איז געווען פארזאָרגט מיט אן אייזערן מיליטער־בעטעל, און נאָך
אזעלכע זאכען. דערביי איז דער גאנצער ארטיקעל פול געווען מיט
די משונה'דיגסטע ווידערשפּרוכען. פון איין זייט האָט הערר באָס
געטאָנצט פאר שמחה איבער דעם, וואָס אין דייטשלאַנד פעהלט.
אלצדינג, און פון דער אנדער זייט האָט ער פארוואָרפּען דער דייט־
שער רעגירונג מיט זידעל־ווערטער דערפאר, וואָס זי האָט די גע־
פאנגענע ניט צוגעשטעלט קיין זיף א. א. וו. ער האָט דערצעהלט
זיינע לעזער, אז דריי פערטעל פון די אינטערנירטע אין רוהלעבען
האָבען געקריגען פון ענגלאַנד פעקלעך מיט לעבענס־מיטלען, ווייל
אָהן דעם וואָלטען זיי געמוזט הונגערן. און באלד נאָכדעם האָט
ער מיט טריאומף באריכטעט, אז די צאָהל פון די פעקלעך, וועלכע
דער איינצעלנער פון אונז האָט ערהאלטען פון דייטשלאַנד, איז
זעהר קליין. „איינער פון די געפאנגענע אין אלעקסאנדרא פעלעס“,
האָט געשריבען הערר באָס, „האָט געוויזען א ווארשט, וואָס ער
האָט באקומען פון דייטשלאַנד, און ער האָט דאס אָנגעגעבען אלס
באווייז, אז עס קאָן נאָך אין דייטשלאַנד ניט זיין אזא גרויסער
מאנגעל אין לעבענס־מיטלען. ווען מען האָט איהם געענטפערט,
אז מען האָט איהם פילייכט בלויז דערפאר געקאָנט שיקען די
ווארשט, ווייל דער געבער אליין האָט זיך דערמיט ניט געטאָרט
באנוצען פאר זיך, איז ער געווארן זעהר דערשאָנען.“ יעדענפאלס
האָט מר. באָס באהויפטעט, אז צוליב די אויסגעצייכענטע קעסט

אונזערע אייגענע כוחות געוואונען אדער צייטענווייז פשוט אַרויס-
געריסען.

דעם 20טען יוני האָט דער „וויקלי דיספעטש“ אָפּגעדרוקט א
סענזאציאָנעלען ארטיקל: „ביטערע קאָנטראַסטען צווישען צוויי
אינטערנירונגס לאַגערען“, אין וועלכען עס זיינען געמאכט געווארן
פארגלייכען צווישען דער לאַגע פון די אינטערנירטע ענגלישע צי-
וויל-לייט אין רוהלעכען און די באדינגונגען, וועלכע מיר האָבען
כלומר'שט געהאט אין אלעקסאנדרא פעלעס. דער שרייבער איז גע-
ווען א געוויסער אלעקסאנדער באָס, וועלכער איז געווען אינטער-
נירט ניינצעהן מאָנאט אין רוהלעכען און איז מיט א קורצער צייט
פאדעם געהאט אויסגעטוישט געוואָרן קיין ענגלאנד. ס'איז געווען
א פינסטער בילד וואָס איז דאָ געמאָלט געוואָרן, א פינסטער בילד,
אַהן וואָס פאר עס איז ליכטיגע זייט. און דאָך בין איך איבער-
צייגט, אז דער שרייבער האָט די זאכען אזוי געשילדערט, ווי ער
האָט זיי אליין איבערגעלעבט און דורכגעליטען. ווער עס האָט ניט
אליין איבערגעלעבט די שרעקען פון א יאָהרען-לאַנגער אינטערני-
רונג, דער איז קוים אימשיטאנד, זיך צו מאכען א ליכטיגען בילד פון
דער לאַגע.

אַבער הערר באָס איז געגאנגען ווייטער. ער האָט געצויגען
פאראַלעלען צווישען אונזער כלומר'שטען וואויל-לעבען און דער
טרויעריגער לאַגע פון זיינע לאַנדסלייט אין רוהלעכען. לויט זיין
באשרייבונג האָבען מיר זיך געפונען אין א גן עדן, און ס'האָט אונז
בלויז געפעהלט די מתנה פון אומשטערבליכקייט, כדי אונזער גליק
זאָל זיין פולשטענדיג. מר. באָס האָט דערצעהלט, אז איינער פון
אונזערע מיטגעפאנגענע האָט ערקלערט, אז ער וויל מעהר ניט צו-
ריקפאָהרען קיין דייטשלאַנד, אפילו ווען מען גיט איהם פיער טויז
זענט פונט סטערלינג א יאָהר. לויט זיין באהויפטונג איז יעדער
איינער ביי אונז אין לאַגער געווען אימשיטאנד דורך די גוטע פאר-
דינסטען וואָס ער האָט געהאט אין לאַגער, זיך אָפּצושפּאַרען א
היבשע סומע וואָס האָט איהם געזאָלט גוט צוניץ קומען שפעטער

אויף דער „איי־אף־מען“, וואו מען האָט צוזאמענגעבראכט דריי סייג טויזענט מענשען. עס וועט אבער קיינעם נישט איינפאלען צו זאָגען, אז די לאנדשאפטליכע פאָזיציע פון נאָקאלאָ איז געווען ריי־צענדער ווי די פון רהלעבען, גאנץ באזונדערס נישט אין פארלויף פון די לאַנגע ווינטער־חדשים, ווען די מענשען האָבען געמוזט אויסשטעהן אלערליי צרות פון'ם שטורמדיגען וועטער. און עס זיינען געווען אנדערע קעמפס אין לאַנדאָן גופא, וואָס זייער פאָזיציע איז געווען אָהן אן ערך ערגער, איידער די לאנדשאפטליכע לאַגע פון רהלעבען. וועמען האָט עס, צום ביישפּיל, געקאָנט ארויפ־קומען אויף'ן זינען אפילו צו וועלען פארגלייכען רהלעבען מיט דעם אינטערנירונגס־לאַגער אין סטראטפאָרד?

נאָך איין פונקט, אין וועלכען הערר באָס איז גאָר אָהן א שום ספק גערעכט געווען: מען האָט די געפאנגענע אין רהלעבען נישט ערלויבט קיין באזוכען פון זייערע פאמיליעס ערשט ביז צוואנציג חדשים נאָכדעם ווי די מלחמה האָט אויסגעבראכען. דאָס איז זיכער געווען א גרויזאמע האַנדלונג, וואָס איהר רשעות/דיגקייט קאָן נאָר דער אָפּמעסטען, וועלכער איז אמאָל געווען אין אן עהנליכער לאַגע. ס'איז געווען איינפאך א פארברעכען, וואָס מען האָט דאָ באַגאנגען געגען שוץלאָזע מענשען, א פארברעכען וואָס האָט דורך קיין שום זאך נישט געקאָנט גערעכטפארטיגט ווערן. אָבער ווען עס וואָלט דעם הערר באָס בלויז געגאנגען אין דעם אויסצוגעפינען דעם אמת, וואָלט ער אויך דאָ געמוזט אָנווענדען אן אנדער מאַסשטאב. אמת טאקע, אז מען האָט אונז אין ענגלאַנד קיינמאָל נישט פארליי־קענט דאָס רעכט אויפצונעמען באזוכען, הגם די באזוכען זיינען צייטענווייז פאָרגעקומען אונטער באַדינגונגען, וועלכע האָבען זיי גיכער געמאכט פאר א זעלנערמאַטערניש, איידער אן ערהוילונג. אבער פון דער אנדער זייט דארף מען נישט פארגעסען, אז פאר דער אומגעהייערער מערהרהייט פון די אינטערנירטע האָט דאָס דאָזיגע רעכט עקזיסטירט בלויז פאר'ן פאפיר, ווייל זיי זיינען פראַקטיש קיינמאָל נישט געווען אימשטאנד זיך דערמיט צו באנוצען. אפילו קיין האלב פראָצענט פון אונזערע אינטערנירטע לאַנדסלייט אויף

וואָס מיר האָבען געקריגען, האָבען מיר זיך גאָר ניט גענייטיגט אין קיין פעקלעך מיט לעבענס-מיטלען.

מען קאָן באַגרייפֿען, אז אַ מאַן וואָס איז געווען אינטערנירט ניינצעהן חדשים צייט, האָט מיט רעכט געמוזט זיין פאַרביטערט. קיין זאך רופֿט ניט אַרויס אזויפֿיעל ביטערע געפֿיהלען אין דער מענשליכער נשמה ווי דאָס באַוואוסטזיין, אז מען מוז אומשול-דיגעהייט אַריבערטראָגען אומרעכט. אָבער פֿון מר. באָס' אַרטי-קעל האָט ניט אַרויסגערעדט בלויז די ביטערקייט פֿאַר די דערליי-טענע אומרעכטען, נאָר פֿון יעדען זאַץ זיינעם האָט אַרויסגעלאַכט דער דזשינגאָ, וועמען עס פֿעהלט פֿולשטענדיג יעדע פֿארשטענדעניש פֿאַר פרעמדע ליידען, וועמען ס'איז נאָר ניט איינגעפֿאלען, אז צוויי-שען אונז און זיינע געפֿאנגענע לאַנדסלייט אין רוהלעכען זיינען געווען טיפֿע מענשליכע באַריהרונגס-פֿונקטען, ניט קוקענדיג אויף אלע נאַציאָנאַלע אונטערשידען. פֿונקט אזוי ווי ער וואָלט איינער פֿון אונזערע הורא-פֿאַטריאָטען געשריבען, ווען ער וואָלט געמאכט פֿאַרגלייכען צווישען די פֿאַרהעלטענישען אין רוהלעכען און אין אלעקסאַנדראַ פעלעס, נאָר אין דעם פֿאַל וואָלט רוהלעכען, פֿאַר-שטעהט זיך, געווען דער גו ערן.

אין דעם גאַנצען אַרטיקעל זיינען געווען בלויז צוויי פֿונקטען, אין וועלכע הערר באָס איז אומבאדינגט גערעכט געווען. ס'איז קיין שום ספק ניט, אז די לאַגע פֿון אלעקסאַנדראַ פעלעס איז גע-ווען אסך שענער, איידער די לאַנדשאַפֿטליכע אומגעבונג פֿון'ם לאַ-גער אין רוהלעכען, ווי איך האָב זיך נאָך דער מלחמה אליין מיט מיינע אייגענע אויגען געקאָנט איבערצייגען. אָבער זאָגאַר אין דעם דאָזיגען פֿאַל וואָלט זיך מר. באָס באַדאַרפט זאָגען, אז די שענע לאַנדשאַפֿטליכע פֿאַזיציע, אין וועלכער מיר האָבען זיך געפֿונען, איז דאָך בלויז געווען צו פֿאַרדאַנקען דעם צופֿאַל. קיין אַנדער לאַ-גער האָט זיך אין דעם פרט ניט געקאָנט פֿאַרגלייכען מיט אונז. אָבער אין אלעקסאַנדראַ פעלעס האָבען געוואוינט בלויז קנאַפֿע דריי טויזענד געפֿאנגענע, בעת ווען די גרויסע מאסע פֿון די אינטער-נירטע דייטשען און עסטרייכער האָט געמוזט לעבען אין נאָקאַלאַ.

וועלכע זיינען איבעריגענס געווען בלויז דער אויסדרוק פון'ם אלגע-
מיינעם געפיהל פון אונזערע מיטגעפאנגענע.

נו, האָט דער צופאל געוואָלט, אז גראַד אין דעם טאָג, ווען דער
קאָמאָנדר האָט באַקומען אונזער בריעף, איז איינער פון די גע-
פאנגענע, א געוויסער קרעפקע, אנטלאָפּען פון אונזער באַטאָליאָן.
הגם די מיליטער־פּאַרוואַלטונג האָט זיך געמוזט דערוויסען דערפון
גלייך נאָכדעם ווי דאָס איז געשעהן, ווייל אין א האַלבער שעה ארום
האָט שוין דער גאנצער לאַגער געקאָכט דערמיט, איז עס קרעפקע'ן
דאָך געלונגען זיך אויסצודרעהן און צו געפינען זיין וועג קיין
דייטשלאַנד. אויסער דעם קאפיטאן שמירט איז ער געווען דער
איינציגער, וועמען דאָס האָט זיך איינגעגעבען, אבער דערפאר איז
ער דאָך, ווי יענער, אויך געווען א מאַטראָז. דער אַלטער קאָמאָנדר
האָט זיך צוליב דעם געפונען אין א גאנץ מיאוס'ער שטימונג און
איז אַרומגעלאָפּען איבער'ן לאַגער ווי א משוגענער. ווען ער האָט
איבערגעלייענט אונזער פּראָטעסט, האָט ער אונז אלע דריי גלייך
געשיקט רופען און האָט זיך באַנומען ווי א פאַרריקטער. ער האָט
פון גאָרנישט געוואָלט וויסען און ניט געוואָלט הערען קיין טענות.
ער האָט אונז ערקלערט, אז אונזער בריעף איז אן אָפענער בונט
און אונז געסטראַשעט מיט א קריגס־געריכט. דערויף האָבען מיר
איהם ערקלערט, אז אונזער אָט די אומשטענדען קאָנען מיר ניט
פיהרען ווייטער די געשעפטען און באלד נאָכדעם האָבען מיר איהם
שריפטליך צוגעשיקט אונזער רעזיגנאַציע.

אויף מאָרגען האָט אונז דער אַלטער ווידער געשיקט רופען.
דאָס מאַל האָט ער זיך שוין געפונען אין א גאנץ אנדער שטימונג
און האָט זיך רוהיג צוגעהערט, ווען הוט און איך האָבען איהם צו-
גלידערט די איינצעלהייטען פון דער טרויעריגער געשיכטע און איהם
ערקלערט, וואָס פאר ווירקונגען אַזעלכע ליגנערישע באַריכטען מו-
זען האָבען אויף די געפאנגענע. ער האָט אליין מיט שאַרפע ווער-
טער אויסגעדריקט זיין אויפגעבראכטקייט איבער דעם אַרטיקעל און
האָט אונז פאַרזיכערט, אז איידער באָס האָט באַקומט דעם לאַגער
האָט ער געגעבען זיין עהרענוואָרט, אז ער וועט גאָרנישט פאַר-

דער „אײל-אָרמען“ האָט ניט געקאָנט ווען עס איז דענקען דערפון אויפצונעמען באזוכען, ווייל זייערע פאמיליעס זיינען גאר ניט געווען בכוח אָפצוגעבען די צייט און געפינען דאָס געלד וואָס איז ביימיט געווען דערצו. עס זיינען געווען טויזענטער געפאנגענע, וועלכע האָבען אין פארלויר פון דער גאנצער צייט וואָס די מלחמה האָט אָנגעהאלטען קיינמאָל ניט געזעהן זייערע פאמיליעס. באזונדערס די קלענערע קינדער זיינען אויף דעם דאָזיגען אופן אין גאנצן צען פארפרעמדט געווארן צו זייערע פאטערס.

דער ארטיקעל אין דעם „וויקלי דיספעטש“ האָט ארויסגערופען א שטורם פון צאָרן אין'ם גאנצען לאַנד. פאר די געפאנגענע האָט אָט דער לױב-געזאַנג וועגען אונזער כלומר'שט גלענצענדער לאַנד געמוזט קלינגען ווי א גרויזאמער שפאָט, וועלכען זיי האָבען געמוזט נאָך טיפער פיהלען, ווייל זיי האָבען זיך ניט געקאָנט וועהרען געגען דעם. אָבער דאָס וואָס עס האָט די מענשען באזונדערס אויפגע-רעגט, איז געווען דער אומשטאנד, אז באָס האָט געמוזט האָבען געווען אין לאַנד, ווי עס איז גאנץ קלאָר געווען צו זעהן פון זיין ארטיקעל. באזוכען זיינען דאָך דאָ ניט געווען קיין זעלטענהייט, נאָר אין די מעהרסטע פאלען האָט מען ניט געוואוסט, וועגען וועמען עס האנדעלט זיך. כדי די לייט אייניגערמאסען צו בארוהיגען, זיי נען הוט, לױס און איד זיך צוזאמענגעקומען צו אן ערנסטער בארא-טונג. מיר האָבען אויסגעדריקט אונזער פראָטעסט געגען די ליגענס און פאלשקייטען פון דעם הערר באָס אין א געמיינשאפטליכען בריעף צו דעם קאָמאנדיר, אין וועלכען מיר האָבען איהם אויפגע-פאָדערט צו זעהן, אז מען זאָל אונז אין דער צוקונפט פארהיטען פון אזעלכע באזוכען, ווייל אויב ניט, קאָנען מיר ניט נעמען אויף זיך קיין שום פאראנטוואָרטליכקייט פאר די פאָלגען וואָס דאָס קאָן ברענגען. אונזער בריעף איז געווען געשריבען אין א גאנץ שארפען טאָן, פילייכט אביסעל צו שאַרף אין אָנבאטראכט פון אונזער לאַגע אַלס געפאנגענע. אָבער די אויפגעבראכטקייט, וועלכע האָט אין אונז געקאכט, איז געווען אזוי שטארק, אז מיר האָבען ניט געקאָנט זיין אזוי פאָרויכטיג אין אָפּוועגען אונזערע ווערטער.

ברעכער, ווען ער האָט געקראָגען זיין אורטייל, ווערט ניט מעהר באַשמוצט, וואָרים ס'איז אַ ניט־געשריבענער געזעץ פון דער מענש־ליכקייט, אז מען וואַרפט ניט קיין שטיינער אויף אַן אומגליקליכען, וועלכער קאָן זיך מעהר ניט וועהרען. מיר אָבער זיינען געשטאַנען אַזוי נטער דעם פאַרברעכער, און יעדע פרעס־היענע האָט זיך אָהן אויפהער געשאַרפט די ציינער אָן אונזער אומגליק.

מען קאָן זיך פאַרשטעלען, וואָס די מענשען האָבען געמוזט פיהלען, ווען די געלע פרעסע האָט אויפגעפאָדערט די ענגלישע פרויען פון דייטשע אינטערנירטע צו באווייזען זייער טרייקייט צו זייער געבורטס־לאַנד דורכדעם וואָס זיי וועלען זיך לאָזען גט'ן פון זייערע מענער; ווען דיזעלביגע צייטונגען האָבען באַריכטעט, אז עס האָט זיך צו דעם דאָזיגען צוועק פאַרמירט אַ באַזונדער פאַראיין — יא, ווען פרויען, וועלכע זיינען געקומען באַזוכען זייערע מענער, האָבען זיי מיט טרערען אין די אויגען דערצעהלט, אז אויף'ן וועג, פאַהרענדיג אין לאַגער, זיינען זיי אָפגעשטעלט געוואָרן פון אַגענטען פון דעם דאָזיגען פאַראיין און אויפגעפאָדערט געוואָרן זיך צו שוין דען מיט זייערע מענער. און אָט די זויבערע אַגיטאציע איז מאַראַל־ליש אונטערשטיצט געוואָרן זאגאר פון אזעלכע קרייזען, פון וועלכע מען האָט אייגענטליך געדאַרפט ערוואַרטען אַביסעל מעהר צוריק־געהאַלטענקייט. אזוי האָט אַן ענגלישער ריכטער, לויט אַ באַריכט אין „ריינאָלדס ניוספייפער“ פון'ם 13טען פעברואַר 1916, ערקלערט אין אַ גט־קלאַנג, אז „ס'איז איהם אוממעגליך צו פאַרשטעהן, ווי אזוי אַן ענגלישע פרוי קאָן הייראטען מיט אַ דייטש אָדער אַן עסט־רייכער“.

ניט ווייט פון בלומסבורי סקווער איז געפונען געווארן דער צושניטענער קערפער פון א פרוי („וואואזען קייס“), אבער נאָך איידער מען האָט פעסטגעשטעלט, ווער דער מערדער איז געווען, האָבען זיך אייניגע צייטונגען ניט געשעמט צו שרייבען, „אז אין דער דאָרטיגער נאכבאַרשאפט נעמט מען אין אַלגעמיין אָן, אז דער פאַרברעכען איז באַגאַנגען געווארן פון וואָס פאַר עס איז דייטש, וועלכען די פאָליציי האָט נאָך ביז איצט ניט אינטערנירט“.

עפענטליכען אין די צייטונגען. אָבער ער האָט געבראַכען זיין וואָרט. פון איהם אלס קאמאדיר קאָן מען דאָך ניט פארלאנגען ער זאָל זיך אריינלאָזען אין א פּאָלעמיק אין דער פרעסע, שוין דערפאר ניט, ווייל ער קאָן דאָס ניט טאָן אַהן דער ערלויבעניש פון זיינע עלצטע. אָבער ער האָט אונז צוגעזאגט צו שרייבען צו מיידזשאַר לאַרקיין אין קריגס מיניסטערום און איהם ערקלערן די זאך. דער מיט איז דער אינצידענט געווען ערליידיגט. אָבער דאָס האָט אויך אויף ווייטער ניט געקאָנט פארהינדערן די העצערניש פון די צייטונגען, וועלכע האָבען געהאַלטען אין איין באשעפטיגען זיך מיט אונזער כלומר'שטען וואוילטאָג און אויפגעפאָדערט די רעגירונג צו פארקלענערן די פּאַרציעס פון די "הונען".

אַט די אומאויפהערליכע אָנגריפען אין דער פרעסע האָבען פארביטערט די געפאנגענע דאָס לעבען און זיי כסדר געהאַלטען אין א צושטאנד פון נערוועזער שפאנונג. מיר ווייסען, וואס פאר א מורא'דיגע ראָלע די טעגליכע צייטונגען האָבען געשפילט אין אלע ענטוויקלונגס-פּאַזען פון דער מלחמה, ווי זיי האָבען פארגיפטעט אלע ברונענס פון דער עפענטליכער מאַראל און אָפגעלינגערט און געפּעלשט אלע באגריפען פון רעכט און גערעכטיגקייט. אבער בלויז גאנץ וועניג מענשען קאָנען זיך מאכען א באגריף דערפון, ווי אזוי אַט די טעגליכע העצערניש האָט געווירקט אויף דעם געמיט-צושטאנד פון די געפאנגענע און זיי אונטערוואָרפען אונטער די ערגסטע זעלי-שע מאַטערנישען. מען מוז פראווען אריינגעהן אין דער לאנע פון די אינטערנירטע. אַט די מענשען האָבען קיינעם קיין שום שלעכטס ניט געטאָן. יעדער פון זיי האָט געהאט דאָס באוואוסט-זיין פון זיין אומשולד און די געוויסהייט פון'ס אומרעכט וואָס איז געגען איהם באגאנגען געווארן. מען האָט זיי ארויסגעריסען פון'ס קרייז פון זייערע פאמיליעס, זיי עקאָנאָמיש רואינירט און זיי אליין געמאכט דאָס לעבען צו לאסט. אָבער אויך אין זייער אומגליק האָט מען זיי ניט צורוח געלאָזט, נאָר מען האָט זיך אַהן אויפהער געראַיעט אין די וואונדערן, וועלכע מען האָט זיי געמאכט, און זיי טאָגטעגליך פארוואָרפען מיט נייעם שמוץ. א געווענליכער פאר-

וואורפען פון דער מענשליכער ראסע ניט געדארפט צוריקהאלטען פאר קיין זאך, און באטעמלי האָט געקאָנט זיכער זיין מיט דעם בייפאל פון די „גוטע פאטריאָטען“, ווען ער האָט אין זיין צייטונג געשריבען, אז מען זאָל אונז געבען דערנער צום עסען.

זאָל מען מיד ניט מיספארשטעהן. איך בין גאנץ ווייט דערפון צו וועלען דאָ באהויפטען, אז בלויז די ענגלישע פרעסע האָט זיך אין דעם פרט טרויעריג בארימט געמאכט. איך האָב זינט מיין צוריקקומען קיין דייטשלאנד אָפט געהאט די געלעגענהייט צו בלע-טערן אין אלטע יאָהרגענג פון די פארשידענע צייטונגען, און איך האָב דאָרט געפונען דיזעלכע ווילדקייט, דיזעלביגע צינישע ברוטא-ליטעט פון דענקען און פיהלען, דאָס זעלביגע פארברעכערישע שטרעבען צו פארגיפטען די עפענטליכע מאָראַל און אָנצינדען די בירעריגסטע ליידענשאפטען געגען מענשען פון אנדערע פעלקער. אין אָט דער באַציהונג איז ניט געווען קיין אונטערשיד, און איך דערמאן אָט די זאכען דאָ בלויז אלס טרויעריגען צייכען פון דער שאַנד פון אונזערע צייטען.

בלויז וועניג מענשען האָבען אן אהנונג דערפון, וויפיעל האָט און ביטערניש אָט די טייוועלשע ארבייט פון דער פרעסע האָט ארויסגערופען אין די געפיהלען פון די געפאנגענע. אָבער איך האָב מעהר ווי איינמאָל באַאָבאַכט, ווי גאנץ רוהיגע און געזעצטע מענשען זיינען ביים לייענען פון וואָס פאר עס איז צייטונגס-ליגען אריינגע-קומען אין א צושטאנד פון ווילדען צאָרן און האָבען זיך ניט גע-קאָנט מעהר קאָנטראָלירען. אנדערע האָבען זיך איבערהויפט מעהר ניט צוגעריהרט צו קיין צייטונג, כדי זיך ניט צו מוזען כסדר אָפּ-סען דאָס הארץ, אָבער דאָס האָט זיי ווינציג וואָס געהאָלפען, וואָרים זייערע שכנים האָבען שוין געזאָרגט דערפאר, אז זיי זאָלען באקאנט ווערן מיט די זאכען. פון אָט די יסורים איז אוממעגליך געווען זיך אויסצורדעהען.

דעם 29טען יוני האָב איך פון דרויסען באקומען די ידיעה, אז אונזער ענגלישער קאמערעד טהאָמאס קיעל, דער ארויסגעבער פון דער אַנאַרכיסטישער מאָנאַט־שריפט „פרידאָם“, איז צוליעב אן

און דערצו זיינען נאך געקומען די כמעט טעגליכע באריכטען וועגען דאס גרויסארטיגע לעבען, וואָס מיר האָבען געפיהרט. אונזער לאגער איז פאָרגעשטעלט געוואָרן אלס דאָס אמת'ע גאָלדענע לאַגער. די באַזונדערע פריווילעגיעס און פאָרגעניגענס, וועלכע א הייפּעלע מענשען צווישען אונז האָבען זיך געקאָנט קויפּען דורך זייער געלד, ווי צ. ב. ש. א טעניס־פּלאַץ, וואָס דער „אלעקסאנדרא פּעלעס טראַסט" האָט אָפּגעגעבען עטליכע פארמעגליכע הערן פאר גע- צאָהלט, דאָס אלעס איז פון דער פּרעסע גענעראליזירט און ארויס- געשטעלט געוואָרן געגען אונז. און דאָך האָט די ענגלישע פאר- וואַלטונג צו גוט געוואוסט, אז 99 פּראָצענט פון די געפאנ- גענע האָבען אפילו נישט געקאָנט חלום'ן פון אזעלכע זאכען, ווייל עס האָבען זיי געפעהלט די מיטלען צו קאָנען האָבען זאָגאר דאס סאמע נייטיגסטע. כמעט אין יעדען נומער פון די פארשידענע צייטונגען האָט מען געלייענט איבערשריפטען ווי: „אונזערע גוט- געקארמעטע הונען", „אונזערע געצערטעלטע הונען", „א לוסטיגע אינטערנירונג", „הערט אויף צו צערטלען די הונען!", „ווערט פטור פון די הונען, אבער שאַנעוועט אונזערע הינט!" און נאך אנדערע אזעלכע שענע קעפלעך.

געוויס, עס זיינען אויך געווען צייטונגען, וועלכע האָבען נישט גענומען קיין אַנטייל אין דער דאָזיגער אומאויפהערליכער העצעריי, אָבער זיי האָבען נישט געהאט קיין מאָראַלישען מוט ארויסצוטרעטען געגען די ברונען־פאָרגיפטער פון דער עפענטליכער מיינונג. זיי האָבען געשוויגען אויס מורא, אז מען קאן זיי נאָך פיליכט אנדער- פען „פּראָדזשורמענס", און זיי האָבען איבערגעלאָזט דאס פעלד פאר פּאָליטישע אוואַנטוריסטען ווי האַרישאַ באַטעמלי, וועלכער איז געווען באַקאנט אין גאנץ ענגלאַנד אלס א געוויסענלאָזער שאַר- לאַטאָן, אָדער א טשאַטערטאָן, דעם באַגרינדער פון דער באַרימטער „אַנטי־דזשורמען ליגע", וועלכער האָט פון'ס פאַטריאַטיזם געמאַכט א גלענצענד געשעפט און איז נאָך אין פאַרלויר פון'ס קריג פאר שווינדעל פאר'משפּט געוואָרן צו זעקס מאָנאַט שווערע אַרבייט. אונטער די דאָזיגע אומשטענדען האָבען זיך אַט די געפערליכע אויס-

געוואָרן געגען זיי אויף גרונד פון'ם „רעפענס אָף דהי ריעלם עקט“. שאפיראָ איז אָנגעקלאָגט געוואָרן אלס רעדאקטאר, ל. אלס דער ארויסגעבער און לענאָבל אלס דער זעצער פון דער צייטונג. דער ערשטער איז געווען א געבוירענער רוס, דער צווייטער עסטרייכער, דער דריטער רומעניער. אויסער די דריי האָט מען אויך אָנגעקלאָגט ערוואד ראיד, דעם דרוקער פון דער צייטונג, וועלכער איז געשטאנען בלויז אין געשעפטליכע באַציהונגען מיט דער גרופע „ארבייטער פריינד“ און איז ניט געווען קיין אַנאַרכיסט.

דער אָנקלעגער מויר האָט באַצייכענט די דריי ערשטע אָנגע-קלאָגטע אלס געפערליכע אַנאַרכיסטען און אָנגערופען דעם ארטיקעל וואָס איז ערשינען אין „ארבייטער פריינד“ א גיפטיגער פראָדוקט פון דער אַנאַרכיסטישער צייטונגס-ליטעראטור. כדי צו באַקרעפ-טיגען זיינע ווערטער, האָט ער פון דעם ארטיקעל פאָרגעלעזען פאָל-גענדע שטעל:

„פאָרגאנגענעם פרייטאג האָט די ענגלישע רעגירונג ארויס-געגעבען אן ערקלערונג, אז א געוויסע צאָהל פון אויסלענדער האָבען אויסגעדריקט דעם וואונש אריינצוטערעטען אין דער ענג-לישער ארמיי, כדי אויף דעם דאָזיגען אופן ארויסצואווייזען דאָנקבאַרקייט צו זייער אדאָפטירונגס-לאַנד. די רעגירונג האָט געפאָסט דעם באַשלוס צו ערפילען דעם פאַרלאַנג און געבען די מענשען די מעגליכקייט אריינצוטערעטען אין דער ענגלישער ארמיי. צי עס וועט בלייבען דערביי, ווייסען מיר ניט. יעדער איינער האָט דאָס רעכט צו טאָן מיט זיך וואָס ער געפינט פאר ריכטיג, און אויב עס זיינען נאָך איצט זאָגאר פאַראַן מענשען, וועלכע גלויבען נאָך אלץ אין א באַפרייאונגס-קריג, זאָלען זיי קעמפען. זיי וועלען פאר זייערע האַלוצינאַציעס מוזען באַצאָ-לען מיט זייער אייגען בלוט, און בעסערע מענשען וועלען פיר-לייכט פאַרנעמען זייער פלאַץ.“

דער אָנקלעגער האָט אויסגעדריקט זיין מיינונג, אז אועלכע גיפטיגע ווערטער, וועלכע ווערן געלעזען פון ברייטע שיכטען פון דער באַפעלקערונג פון איסטענד, א באַפעלקערונג, וואָס געניסט

ארטיקעל פֿאַראורטיילט געוואָרן צו דריי מאָנאַט געפֿענגניש, אויף גרונד פֿון דעם אזויגערופֿענעם „דעפֿענס אָף דהי ריעלס עקט“. ער האָט מוטיג פֿארטיידיגט זיין שטאַנדפּונקט און זיך ערקלערט אלס פֿרינציפּיעלער געגנער פֿון דער מלחמה. קיעל'ס פֿאַראורטיילונג האָט אַרויסגערופֿען אין מיר די מורא, אז דער „ארבייטער פֿריינד“ וועט אויך פֿאַלען אלס אָפּפֿער פֿון דער אלץ שטאַרקער ווערענדיגער רעאַקציע. זינט מען האָט מיך אַרעסטירט איז די צייטונג די גאַנצע צייט ערשינען רעגעלמעסיג, ניט ענדערענדיג אויף דאָס מינדסטע איהר ענטשידענע שטעלונג געגען דעם קריג, הגם אונטער די נייע אויסנאָם־באַשטימונגען האָט זיך די רעאַקציע געמוזט האַלטען אַביסעל אין צאָהם. די גענאָסען האָבען געטאָן זייער בעסט, אויפֿ־צוהאַלטען די צייטונג אונטער אלע אומשטענדען, ניט קוקענדיג דערויף וואָס מען האָט זיך יעדען טאָג געדאַרפֿט ריכטען אויף אן איבערפֿאַל פֿון דער ענגלישער פּאָליציי.

מיין פֿאַרגעפּיהל האָט מיך ניט אָפּגענאַרט. דעם 24טען יולי, ווען מיין פֿרוי האָט מיך באַזוכט צוזאַמען מיט איהר יונגערער שוועסטער ראָז, האָט זי מיר מיטגעטיילט, אז אונזערע קאַמעראַדען א. שאַפּיראָ, ס. ל. און מ. לענאָבל זיינען אַרעסטירט און אנגעקלאָגט געוואָרן אויף גרונד פֿון אן ארטיקעל, וואָס איז ערשינען אין „אַר־בייטער פֿריינד“. אזוי ווי איך האָב געוואוסט, אז מילי איז זעהר ענג געווען פֿאַרבונדען מיט דער אַרויסגאַבע פֿון דער צייטונג, האָט מען ניט געקאָנט אוועקמאַכען מיט דער האַנד די געפֿאַר, אז אויך זי האָט געקאָנט יעדען מאָמענט אַרעסטירט ווערן. ווען מיר האָבען זיך ענדליך אָפּגעזעגענט, האָב איך געהאַט דאָס באַשטימטע געפּיהל, אז מיר האָבען זיך דאָ אויף אַ לאַנגער צייט געזעהן צום לעצטען מאָל. אַ פּיינליכע אומרוהיגקייט איז איבער מיר געקומען, און איך האָב אומזיסט געזוכט זי צו באַהערשען. כ'האָב פֿאַרויסגעזעהן טרויעריגע זאַכען, און די צוקונפֿט איז געלעגען פֿינסטערער ווי ווען עס איז פֿאַר מיינע אויגען.

דעם 26טען יולי זיינען אונזערע דריי קאַמעראַדען ערשינען פֿאַר דעם ריכטער אין טעמז פּאָליס קאָורט. די אָנקלאַגע איז געמאַכט

איך האָב אָנשטאָט איהר דערזעהן אונזער האָלענדישען קאמערעד
שטאַמער, האָב איך גלייך געוואוסט, וואָס עס איז געשעהן, אָהן
דעם אז ער זאָל עס מיר דארפֿען דערזעהקען. שטאַמער האָט מיר
דאָן דערזעהלט, אז מילי איז ארעסטירט געוואָרן דעם 28טן מיטאָג
צייט ביי אונז אין דער וואוינונג, און מען האָט איהר אפילו ניט
ערלויבט צו לאָזען וויסען וועגען דעם אימיצען, וואָס זאָל קאָנען
אכטונג געבען אויף אונזער אַכט יאָריגען אינגעלע. בלויז דורך א
צופאַל האָט שטאַמער, וועלכער האָט גראָד ארויסגעקוקט דורך'ן
פענסטער, באמערקט, ווי מען האָט זי אוועקגעפיהרט. וואוהין מען
האָט זי צוגענומען, האָט קיינער ניט געוואוסט, ווייל די פאָליציי
האָט צוערשט זיך ענטזאגט צו געבען וואָס פאר עס איז אויס-
קונפט. צוזאמען מיט מילי'ן איז אויך אונזער עלטסטער זוהן
ארעסטירט געווארן אין זיין ארבייטס-פלאץ, אָהן דעם אז ער זאָל
האָבען אן אהנונג וועגען דעם ארעסט פון דער מוטער. פון דער
פאָליציי האָט מען איהם דירעקט אָפגעפיהרט אין דעם אינטערני-
רונגס-לאַגער פון סטראטפאָרד.

הנס איך בין געוויסערמאסען געווען צוגעגרייט צו הערען אָט די
זאַכען, האָט מיר פונדעסטוועגען די שרעקליכע בשורה דאָך געטראָ-
פֿען מיט איהר גאנצער שווערקייט. כ'האָב געפיהלט, אזוי ווי די
ערד וואָלט זיך געעפענט אונטער מינע פיס. אלע מינע געדאנקען
האָבען זיך געדורכט אין א קרייז, און איך האָב זיך געמוזט אָנטאָן
אלע כוחות, כדי ווי עס איז צו קאָנען נאָכדענקען איבער דער נייער
סיטואַציע. כ'האָב דורכגעמאכט פיעל שווערקייטען אין מיין לעבען
און מעהר ווי איינמאָל געקוקט די געפאַר אין פנים אריין, אָבער איך
גלויב, אז יענע שטונדע איז געווען די שווערסטע אין מיין גאנצ
לעבען. ווען מען איז זינט לאנגע יאָהרען אויף דאָס טיפסטע צו-
זאמענגעוואקסען מיט א מענשען, פיהלט מען די ליידען פון'ם אַנ-
דערן שטאַרקער ווי די אייגענע. אָבער וואָס עס האָט מיין ווייטאָג
פאַרשפּאַרט ביז צו אומערטרעגליכקייט, איז געווען דער אומשטאַנד,
וואָס איך בין געזעסען דאָ א געפאנגענער און האָב ניט געקאָנט
טאָן דאָס מינדסטע צו באזייטיגען די צרה. קיין זאך איז ניט אזוי

דעם שוין פון די געזעצען פון'ם דאָזיגען לאַנד, מוזען דערשטיקט ווערן, איידער זיי טראָגען וואָס פאר עס איז פרוכט. ווי געפערליך אזא אַגראַציע איז, האָט ער געזאָגט, זעהט מען שוין דערפון וואָס ערשט נעכטען האָט מען אין א גרויסען באקאנטען מוזיק-האַל פון איסטענד בעת דער פאַרשטעלונג ארונטערגעווארפען פון דער גאלע-דיע א מאסע אויפרייצענדע פלוג-שריפטען אין דער אידישער שפראך. בלויז דורך די שארפסטע מיטלען קאָן מען אזא אַגראַציע אָפּשטעלען.

דער פאָליציי-אינספּעקטאָר מעקנאָרט, וועלכען מען האָט ארויס-געשטעלט אלס ערות, האָט ערקלערט, אז די אָנגעקלאָגטע זיינען איהם באקאנט זינט די לעצטע אַכט יאָהר אלס פיהרער פון דער אַנאַרכיסטישער באוועגונג אין איסטענד פון לאַנדאָן, און האָט אויסגעדריקט זיין מיינונג, אז מען קאָן זיך ניט פאַרלאָזען אויף זייער לאַיאַליטעט צו ענגלאַנד. אלס פארטיידיגונגס-ערות פאר שאַפיראָ'ן איז ערשינען פראָפעסאָר אויגוסטוס דעזירע וואלער, דער דירעקטאָר פון דער פיזיאָלאָגישער לאַבאָראַטאָריע פון דער לאַנג-דאָנער אוניווערזיטעט, ביי וועמען דער אָנגעקלאָגטער איז זינט יאָהרען געווען באשעפטיגט אלס פּריוואַט-עסקרעטער. ער האָט ערקלערט, אז שאַפיראָ איז א מאַן פון גרויסע פעהיגקייטען און מיט א ריינעם כאַראַקטער.

אזוי ווי קיינער פון די אָנגעקלאָגטע האָט ניט באשטריטען זיין כלומר'שטע שולד און יעדער איז געווען גרייט צו נעמען אויף זיך די פאַראַנטוואָרטליכקייט פאר זיינע האַנדלונגען איז דער פראָצעס געגאנגען ווי געשמירט און האָט זיך געענדיגט דערמיט וואס שאַפיראָ איז פאַר'משפּט געוואָרן צו זעקס און ל. צו דריי מאָנאַט געפּעננדיש. לענאָבל איז אָפּגעקומען מיט איין מאָנאַט. געגען דעם דרוקער ראיד האָט דאָס געריכט ארויסגעגעבען א געלד-שטראַף פון פופציג פונט סטערלינג. דער זאץ פון'ם „ארבייטער פריינד“ איז קאָנפּיסקירט געווארן פון דער פאָליציי און דעם געשעפט-פלאַץ פון דער צייטונג האָט מען פאַרשלאָסען און פארזיגלעט.

דעם 29טען יולי האָט מיך מילי געזאָלט באזוכען, אָבער ווען

אין צימער. דאָס איז געווען א גרויסע איבעראשונג פאר אונז אלע-
מען. ער האָט אונז דערצעהלט, אז אזוי גיך ווי ער האָט זיך דער-
וואוסט, וואָס אין דערהיים איז פאָרגעקומען, האָט ער ניט גערוהט.
ביז מען האָט איהם געבראכט פאר דעם קאָמאנדיר פון סטראטפאָרד.
פון דעם דאָזיגען האָט ער פארלאנגט, אז אזוי ווי אונזער גאנצע
פאמיליע איז ארעסטירט, זאָל מען איהם געבען א טאָג אורלווי, כדי
ער זאָל קאָנען אריבערגעהן אהיים און א קוק טאָן וואָס דאָרט טוט
זיך, אדער, אַיב דאָס געהט ניט, זאָל מען איהם וועניגסטענס גע-
בען די מעגליכקייט צו קאָנען זיך זעהן און ריידען מיט מיר. צו-
פעליג האָט דער קאָלאָנעל גאָרדאָן קומינג, וועלכער האָט מיך גע-
קענט פון'ם „פעלעס“, אין יענער צייט פארנומען דעם פלאץ פון'ם
קאָמאנדיר פון סטראטפאָרד. ער האָט ערקלערט מיין זוהן, אז ער
האָט ניט די מאכט איהם צו געבען א טאָג אורלווי, אָבער אז ער איז
גערן גרייט איהם צו שיקען אין דער באגלייטונג פון א סאָלדאט אין
„פעלעס“, וואו ער וועט קאָנען ריידען מיט מיר.

אזוי זיינען מיר אלזא אלע געווען צוזאמען, אבער ס'איז אונז
געווען צו שווער אויפ'ן הארצען, אז מיר זאָלען קאָנען פיעל ריידען
איינע מיט די אנדערע. די איינציגע גוטע זאך איז געווען, וואָס
מען האָט אונז כמעט די גאנצע צייט געלאָזט אליין.

ווען מיר האָבען גענומען אָפשיד איינע פון די אנדערע, בין
איך גלייך אוועק צו דעם קאָמאנדיר און איהם געפרעגט, צי עס
וואָלט ניט מעגליך געווען, אז מיין זוהן זאָל פון סטראטפאָרד ארי-
בערגענומען ווערן אין „פעלעס“. ער האָט מיר געזאָגט, אז אליין,
פון זיין אייגענער אויטאָריטעט, קאָן ער דאָס ניט טאָן, אָבער ער
האָט מיר געגעבען אן עצה צו שרייבען צום „וואָר אָפיס“ א ביטע,
וועלכע ער וועט גערן אונטערשטיצען. כ'האָב גלייך געפאָלגט זיין
ראַט און נאָך דעם זעלבען טאָג האָב איך איהם איבערגעגעבען דעם
בריעף.

איך האָב זיך די גאנצע צייט געפונען אין א מורא'דיגען צו-
שטאנד. דער שלאָף האָט זיך ביינאכט אָפגעטאָן פון מיינע אויגען.
און איך האָב אין ערגעץ ניט געקאָנט געפינען קיין רוה. אזוי ווי

פיינליך אין זאָל לאָגע, ווי דאָס געפיהל פון אבסאָלוטער אָהנמאכט. כ'האָב גאנץ גוט געוואוסט, אז די פריינט דרויסען וועלען אנווענ-דען אלע כוחות, כדי צו קומען מילי'ן צו הילף, אָבער דאָס אלעס האָט מיר ניט געקאָנט געבען קיין רוה. דער געדאנק, אז איך האָב ניט געקאָנט אליין אריינווארפען מיין גאנצען איך אין דער וואָג-שאַל, כדי אויסצואווינקען איהר באפרייאונג, האָט מיך שיער דער-שטיקט.

אלע אָווענט-בלעטער האָבען געבראכט די נאָכריכט וועגען מילי'ס ארעסט. די „איוונינג ניוס“ האָט זאָגאר געבראכט איהר בילד מיט אונזער זיהנדעלע, וואָס זיי האָבען געקריגען ביי א פאָ-טאָגראַף אין איסטער. אזוי ווי מילי איז א געבוירענע פון רוס-לאנד, זיינען די מעהרסטע באריכטען געווען געשריבען אין אן אנ-שטענדיגען טאָן.

אזוי ווי איך האָב צוויי טעג נאָך שטאַאמער'ס באזוך ערווארט מילי'ס שוועסטער פאָלי מיט אונזער אינגעלע, האָב איך געבעטען דעם קאָמאנדיר אונז צו באַשטימען א באזונדער צימער, ווייל עס איז מיר אין מיין דאמאָלסדיגען צושטאנד אוממעגליך געווען צו זיצען צוזאמען מיט אנדערע מענשען אין דעם אלגעמיינעם באזוך-צימער. ער האָט אָהן צערעמאָניעס דערפילט מיין וואונש און האָט מיר אויסגעדריקט זיין באדויערן איבער'ן אומגליק, וואָס האָט מיך געטראָפּען.

די אַרעמע פאָלי! כ'האָב עס איהר געקאָנט אראָפלייענען פון געזיכט, ווי מורא'דיג די לעצטע געשעהענישען האָבען זי דערשלאָ-גען, הגם זי האָט זיך אָנגעטאָן א כוח אויסצוקוקען האָפנונגס-פול און פרעהליך. אלץ וואָס מען האָט ביז אהער געקאָנט דערגעהן איז געווען, אז מילי האָט זיך געפונען אין וויין סטריט פאָליס סטיישאָן, אָבער ביז איצט האָט זי נאָך קיינער ניט געקענט זעהן. זאָגאר אן אדוואָקאט, וועמען מען האָט געהאט איבערגעגעבען די זאך, איז ניט צוגעלאָזען געוואָרן צו איהר, ווען ער האָט זי געוואָלט באזוכען. ווען מיר זיינען אזוי געווען אין מיטען געשפרעך, האָט זיך פלוצלינג אויפגעפּענט די טיר, און מיין עלטסטער זוהן רודאָלף איז אריין

„דייטשטום“ אין לאגער. כ'האָב געפיהלט, ווי א ביטער געפיהל איז מיר ארויפגעשטיגען ביז'ן האלז. אָבער וואָס זיינען מיר סוף כל סוף אנגעגאנגען יענע מיאום'ע ברואים!

די רוה האָט מיר גוט געטאָן. כ'האָב געפיהלט, ווי די כוחות זיינען מיר צוריקגעקומען און אזוי ווי איך האָב געוואוסט פון ער-פאָרונג, אז די ארבייט איז דאס בעסטע מיטעל זיך צו פארגעסען אן זאכען, וועלכע קאָנען ניט געענדערט ווערן, האָב איך באלד ווי-דער אויפגענומען מיין טעטיגקייט אין באַטאָליאָן. אויך מיינע פאָרטראגען, פון וועלכע איך האָב געהאט אויסגעלאָזט צוויי, האָב איך איצט פאָרטגעזעצט, הגם דאָס ריידען איז מיר געוואָרן גאנץ איבערדריסיג.

דערווייל איז מילי'ס שוועסטער געלונגען ארויסצורייסען ביי דער פאָליציי אן ערלויבעניש זיך צו זעהן מיט מילי'ן. דאָס כלום איז מיר אריין אין פנים פאר צאָרן, ווען איך האָב זיך שפעטער דערוואוסט, אז מען האָט די אָרעמע געהאלטען זעקס טעג נאָכא-נאנד אין א צעל, וואָס האָט ניט געהאט קיין פענסטער און וועמעס גאנצע מעבעל איז באשטאנען פון א הוילען ברעט צום שלאָפען און אן אָפטרעט. אין אזעלכע צעלען פלעגט מען געווענליך איינשפאָרען בלויז פראַסטימוטקעס און שכורים, וועלכע מען האָט ביינאכט ארעסטירט און אויף מאָרגען גלייך געבראכט פאר'ן ריכטער. ערשט ווען די שוועסטער האָט מיט איהר גאנצער ענערגיע געפאָדערט, אז מילי זאָל אריבערגעפיהרט ווערן אין אן אנדער אָרט, האָט מען זי ענדליך אָפגעשיקט אין דעם געפענגעניש פון האָלאָוויי.

דער פאָל האָט שוין אָהן דעם אויך געצויגען די אויפמערקזאמ-קייט פון דער עפענטליכקייט, און מען האָט אלזאָ געמוזט אביסעל אָפלאָזען די לייצעס. אין דער גאנצער צייט האָט מען מילי'ן מיט קיין איין וואָרט ניט ערקלערט, פארוואָס זי איז ארעסטירט גע-וואָרן. אויף אלע פראגען וואָס זי האָט געשטעלט, האָט מען איהר בלויז געגעבען א לאַקאָנישע ענטפער: „מיר ווייסען ניט.“ ס'איז שווער צו זאָגען, ווי לאנג מען וואָלט איהר אזוי געלאָזען אין דער דאָזיגער אומגעוויסנהייט, ווען די פריינט אויף דרויסען וואָלטען זיך

עס איז מיר אונטער די דאָזיגע אומשטענדען אוממעגליך געווען צו באַזאָרגען די געשעפטען פון'ם באטאליאָן, האָב איך די לייטונג אויף עטליכע טעג איבערגעגעבען קארל'ס שיק'ן, וועלכער האָט געהאט אן אויסגעצייכענטען העלפער אין דער פערזאן פון הערר שולטען, א בראווער, עהרליכער מאן, וועלכער האָט די גאנצע צייט טריי געארבייט מיט מיר צוזאמען אלס מיין סעקרעטער. אין יענער צייט האָב איך געהאט א טיף באַדערפעניש צו זיין אליין. די אומאויפֿֿ הערליכע טרייסט־ווערטער פון מינע מיטגעפאנגענע, אזוי גוט ווי זיי זיינען געמיינט געווען, זיינען פאר מיר געווען א מורא'דיגע גערווען־מאטערניש. עס זיינען דאָ מאַמענטען, ווען יעדע טרייסט־ווערט אן אינערליכע לאַסט. אזוי ווי איך האָב אלס באַטאליאָן־פיהרער געהאט פון דעם קאמאנדיר א פאם, וואָס האָט מיר ערלויבט צו קומען אין געוויסע טיילען פון'ם גאָרטען, וועלכע זיינען געלעגען פון דער אנדער זייט פארקען פון שטעכיגע דראַמא, פלעג איך יעדען טאָג אוועקגעהן אין אן אלטער קאסטאניען־אלעע אויף דער מערב־זייט פון'ם „פעלעס“, וואו איך פלעג זיצען שטונדען־לאנג און טרוי־מען פאר זיך. קיין מענש איז דעמאָלט נישט געקומען אין דעם דאָזי־גען אָרט. דער גאנצער פלאץ איז געווען פארווילדעט, אָפּגעקאָזען. דאָרט איז מיר געווען גוט, קיינער האָט מיך נישט געשטערט, און איך האָב זיך רוהיג געקאָנט אָפּגעבען מיט מינע געדאנקען. אלע מעגליכע זאכען זיינען מיר דורכגעלאָפען אין מוח. צייטענווייז האָב איך געפיהלט, אזוי ווי דאָס הארץ וואָלט מיר צוריסען געווארן אין שטיקער, און איך האָב זיך געמוזט צווינגען, כדי נישט אויסצושרייען הויך אויף'ן קול. די פרוכט פון לאנגע יאָהרען פון מיין בעסטער יוגענד ליגט אלץ צושמעטערט אויף דער ערד. ווער האָט געקאָנט זאָגען, צי זי וועט זיך ווען עס איז ווידער אויפהויבען? מילי ארעסטירט, רודאָלף אינטערנירט, די פריינט אין געפענגניש. נישט ווילענדיג זיינען מיר ארויף אויף'ן זינען די נידעריגע אינסיוואציעס און פארדאכטען, וואָס פוסטע יונגען האָבען אין זייער פאטריאָטי־שען אייפער פארשפרייט איבער מיר, אז איך ווער ווארשיינליך באַצאָלט פון דער ענגלישער רעגירונג, כדי אונטערצוגראַבען דאס

פון אונזערע מיטגעפאנגענע, וועלכע מען האָט פאַרשיקט נאָך דער „אײל-אַף-מען“. דעם 18טען יולי זיינען אָפּגעפּאָהרען אונזערע פישער-לײט. עס זיינען געווען בראווע לײט, און מעהר ווי איינער פון זיי איז מיר געווען באזונדערס ליעב. הינטער דער רויהער שאַ-לאכץ פון זייער אויסערליכקייט איז געלעגן באהאַלטען פיעל האר-ציגע גוטסקייט און סאַציאלעס פיהלען, און אייניגע פון זיי האָבען געהאט א זעלבסטשטענדיגקייט פון אורטייל, וואָס מען געפינט ניט אזוי אָפט.

זינט די ים-לײט זיינען אָפּגעפּאָהרען פון לאגער, האָט זיך די צאָהל פון די טראנספּאָרטען געהאַלטען אין איין פארמעהרען. כמעט אלע צוויי אָדער דריי וואָכען איז געווען א נייער אויסצוג. אויף די ליסטען האָבען זיך זעהר אָפט געפונען די נעמען פון פארהייראטע לײט, און איך האָב יעדעס מאָל געמוזט אָנווענדען אלע כוחות, כדי צו פאַרהיטען די אַרעמע מענשען פון „פאַרשיקט ווערן קיין סיביר“, ווי מען האָט אין לאגער גערופען אָט די טראנספּאָרטען. ס'איז גע-ווען א גרויזאם שפיל וואָס איז דאָ אָנגעטריבען געווארן, מיט דער איינציגער אבזיכט די מענשען פּוּלשטענדיג צו פארביטערן דאָס לע-בען. די לײדיג-געוואָרענע פלעצער זיינען אצונד שוין ניט מעהר אויסגעפילט געווארן מיט נייע ארעסטירטע, נאר אויף'ן אָרט פון די אוועקגעשיקטע האָט מען איצט צוריקגעבראכט פון דער „אײל-אַף-מען“ אזעלכע געפאנגענע, וועלכע האָבען געהאט זייערע פאמיליעס אין לאַנדאָן. די מענשען האָבען געהאט גענוג שלעכטס צו דערצעה-לען פון דעם אינזעל, און ביי די מעהרסטע פון זיי האָט מען געקאָנט אראָפלייענען פון געזיכט, אז זיי האָבען פיעל אריבערגעטראגען. אסך האָבען שוין זינט צוויי יאָהר ניט געהאַט געזעהן זייערע פאמיל-יעס. ס'איז געווען ריהרענד צו באַאָבאכטען, ווי די אויגען פון די מענשען האָבען אויפגעלויכטען, ווען זיי האָבען צום ערשטען מאָל ווידער דערזעהן פאר זיך זייערע פרויען און קינדער. פון די נײ-אָנגעקומענע האָב איך זיך אויך דערוואוסט, אז איינער פון מיינע פריינט, דער שריפטזעצער דעליצקי, איז אראָפּ פון זינען און האָט געמוזט אָפּגעהיירט ווערן אין א משוגע-יחיד, וואו ער איז שפּע-

ניט אָנגענומען פאר איהר. אזוי האָט די ענגלישע ארבייטער-צייטונג "דהי העראלד" געשריבען: "די פאליציי האָט אָפגעשטעלט דאָס וואָכענבלאט "דער ארבייטער פריינד". פארגאנגענעם דאָנער-שטאג איז מילי ראָקער, וועלכע איז געווען פארבונדען מיט דער צייטונג, ארעסטירט און אפגעפיהרט געוואָרן אין וויין סטריט פאָ-ליס סטוישאָן. אזוי ווייט ווי עס איז ביז איצט באקאנט, האָט מען געגען איהר ניט געמאכט קיין דירעקטע אָנקלאַגע. אסך פון איהרע פריינט האָבען מורא, אז מען וועט זי איינפאך אינטערנירען, ניט געבענדיג איהר קיין פראָצעס אָדער איבערהויפט ניט ארויסשטער-לענדיג געגען איהר קיין שום קלאַגע. די מיטגלידער פון די טרייד יוניאָנס אין איסטענד, וועלכע ווייסען, וואָס איהר מאן און זי האָ-בען געלייטעט פאר דער טרייד יוניאָן באוועגונג, מוזען טאָן אלעס וואָס ליגט אין זייערע כוחות, כדי איהר צו פארזיכערן אן עהרליכען און אָפגענעם פראָצעס. מיר שלאָגען פאָר, אז לאָקאלע מיטגלידער פון'ס פארלאמענט זאָלען אויפגעפאָרערט ווערן, זיך צו ווענדען צום האָוס סעקרעטער און דעם פרעמיער-מיניסטער מיט פאסענדע פרא-גען וועגען איהר פאָל."

דעם 5טען אויגוסט האָב איך געהאט א טאָפּעלטע איבעראשונג. פארמיטאג האָב איך ערהאלטען דעם ערשטען בריעף פון מילין. ער איז נאָך געשריבען געווארן אין וויין סטריט פאָליס סטוישאָן, אבער איך האָב געוואוסט, אז זי איז שוין געווען זינט דעם 2טען אין האָלאָוויי. קיין סך האָט זי מיר ניט געקאָנט שרייבען, אבער פון די עטליכע שורות האָב איך געקאָנט דייטליך זעהן, אז זי האָט זיך מעהר געזאָרגט וועגען מיר, ווי וועגען זיך אליין. נאָכמיטאג איז רודאָלף אָנגעקומען אָהער אין דער באנגלייטונג פון א סאָלדאט, וועלכער האָט איהם אָפגעפיהרט פון סטראטפאָרד אין "פעלעס". מיין ביטע איז אלזא אָנגענומען געווארן. דער יונג איז מיר גראָד געקומען אין דער רעכטער צייט, און ער אליין האָט געטאנצט פאר פרייד, ווידער צו זיין אינאיינעם מיט מיר, אפילו אין דער געפאנ-גענשאפט.

ארום יענער צייט האָבען אונז ווידער פארלאָזען א היבש ביסעל

מיינע חברים, מוז אויך זיין גוט פאר מיר. ווען איך בין אריינגע-
טראטען אין מיין אַמט, האָט מען מיר אין ביוראָ געזאָגט, אז אַלס
באַטאַליאָן-פיהרער האָב איך א רעכט צו פאַרלאַנגען אן ענטשע-
דיגונג פון זיבען שילינג און זעקס פענס א וואָך פאר מיין ארבייט,
א זאך וואָס איז די געפאנגענע אין קאָגער קיינמאָל ניט באקאנט
געווען. איך האָב ערקלערט מיינע מיטגעפאנגענע, אז איך באטראכט
מיין שטעלע איינפאך אַלס עהרענאַמט און דערפאר מוז איך זיך
אַפּזאגן פון וואָס פאר עס איז פינאַנציעלער ענטשעדיגונג, כ'האָב
עס אָבער איבערגעגעבען צו זיי, צו באשטימען, אויב די סומע וואָס
איך האָב געזאָלט קריגען וועכענטליך, זאָל פארווענדט ווערן פאר
דעם קינדפאָנד אָדער ניט. מיט דעם דאָזיגען פאַרשלאָג זיינען אַלע
געווען איינפאַרשטאַנען, און א באזונדער דעלעגאַציע האָט וועגען
דעם געלאָזט וויסען דעם מיידזשאָר מאָט, וועלכער פלעגט אויס-
צאָלען די געלדער. כ'האָב אַלזאָ ביז אהער געהאַט פולשטענדיג
אַפּגעהיט מיין אומאַפּהענגיקייט סיי בנוגע מיינע מיטגעפאנגענע,
סיי אין מיינע פארהאנדלונגען מיט דער ענגלישער מיליטערי-פאַר-
וואַלטונג. צוליב דעם גרונד האָב איך אויך איצט ניט געוואָלט
בעמען דעם אַלטען צו לאָזען מיין זוהן דאָ.

ווען איך האָב פאַרגעלעגט מיין וואונש פאר דעם קאָמאַנדיר,
האָט ער א שטייכעל געטאָן און געזאָגט, אז ער ווייסט נאָך דער-
ווייל ניט, צי עס וועט מעגליך זיין אין באזונדערע פאַלען צו מאכען
אויסנאַמען פון דער אַלגעמיינער רעגעל, אז ער וועט זיך אבער בא-
מיהען, אז מיין זוהן זאָל קאָנען בלייבען דאָ. דערויף האָב איך איהם
געענטפערט, אז ער דארף זיך אין דעם דאָזיגען פאַל אבסאָלוט ניט
באַמיהען, ווייל איך בין ענטשלאָסען צו געהן צוזאַמען מיט מיין
זוהן נאָך דער „איייל-אַף-מען“.

אין עטליכע וואכען ארום, ווען מען האָט ביים צענזאָר אין
ביוראָ צוזאַמענגעשטעלט די ליסטען פון די וואָס האָבען געזאָלט
אַפּגעשיקט ווערן אויף'ן אינזעל, האָב איך געזעהן, אז אונזערע ביי-
דענס נעמען זאָלען שטעהן, גלייך אויבען-אָן. שפעטער האָט מיר
דער ענגלישער קלוירק אין'ם רעדזשיסטרישאַן אָפּיס, מיט וועלכען

טער געשטאָרבען. דעליצקי איז געווען א גייסטיג באגאבטער מענש, אָבער איינער פון יענע צארטע נאטורען, וועלכע זיינען ניט געוואקסען אריבערצוטראגען א גרויזאמען שיקאל. דער געדאנק וועגען זיין פאמיליע, וועמען ער איז געווען איבערגעבען מיט צערט-ליכער ליעבע, האָט איהם אין גאנצען געמאכט מעלאנכאליש. ביז זיין פארשטאנד איז ביסלאכווייז פארפינסטערט געוואָרן און יעדע היילונג איז געווען אויסגעשלאָסען.

דעם 20טען אויגוסט איז ארויסגעקומען א נייער באפעהל, לויט וועלכען אלע אומפארהייראטע לייט האָבען געזאָלט אָפגעשיקט ווערן נאָך דער „איל-אָה-מען“. קיין אויסנאמען, ווי ביז אהער, האָט מען דאָס מאָל ניט געזאָלט מאכען. די גזרה האָט מעהר ווי איינעם, וואָס האָט זיך דאָ געפיהלט גאנץ זיכער, געטראָפּען ווי א דונער פון הימעל. אזוי ווי איך האָב געמוזט מורא האָבען, אז אין דעם דאָר-זיגען פאַל וועט עס אויך טרעפּען מיין זוהן, וועלכער איז דאָ געווען קוים עטליכע וואָכען, האָב איך באשלאָסען אויף יעדען פאַל צו דערגעהן די זאך אויף זיכער. כ'האָב ניט געהאט די אבזיכט צו בעטען דעם קאמאנדיר וואָס פאר עס איז טובה. כ'האָב איהם נאר געוואָלט אין קורצען מיטטיילען, אז אין פאַל מען וועט אויף גרונד פון'ם נייעם באַפעהל אוועקשיקען רודאָלף'ן אויף'ן אינזעל, זאָל ער זעהן, אז אויך מיין נאָמען זאָל ארויפגעשטעלט ווערן אויף דער ליסטע.

איך האָב זיך ביז אהער פרינציפיעל געהאט אָפגעזאָגט פון יעדער טובה וואָס איך וואָלט זיך געקאָנט פארשאַפּען אויף גרונד פון מיין שטעלע. דאָס האָבען מייענע מיטגעפאנגענע זעהר גוט גע-וואוסט. כ'האָב געגעסען מיט די געפאנגענע ביים זעלבען טיש ווי פריהער, און איך האָב זיך אָפגעזאָגט דערפון צו פארנעמען מיין פּלאַץ אין קיד, ווי דאָס איז געווען אן אלגעמיינער מנהג ביי די באַטאָליאָן-פיהרער. ווען דער אלטער האָט מיר אמאָל, בעת איך בין געלעגען קראנק אויף מיין בעטעל, געמאכט א פאָרשלאָג צו לאָ-זען איינאָרדנען פאר מיר א באזונדער געלעגער, האָב איך עס העפ-ליך צוריקגעוויזען מיט דער באַמערקונג, אז דאָס וואָס איז גוט פאר

דעם 29טען סעפטעמבער איז דער האָם סעקרעטערי בכבוד ובעצמו געקומען באקוקען דעם לאַגער. אזוי ווי עס האָט געהערט צו מייענע פליכטען צוזאמען מיט דעם קאָמאנדיר און זיין שטאָב צו פיהרען אָפיציעלע געסט דורך אלע טיילען פון דעם באַטאָליאָן-זאַל און אויב נייטיג צו ענטפערן אויף געוויסע פראגען און זיי געבען געוויסע ערקלערונגען. האָב איך זיך אַלזאָ באנוצט מיט דער געלע-גענהייט פאַרצושטעלען פאר מר. הערבערט סעמועל די גאנצע שרעקליכקייט פון דער נייער גורח. ער האָט מיך העפליך אויסגע-הערט און צוגעזאָגט צו אונטערזוכען די אָנגעלעגנהייט. כ'האָב געהאט דעם איינדרוק, אז ער האָט נאָך איבערהויפט גאָרנישט גע-וואוסט פון דער גאנצער זאַך. יעדענפאלס איז ניט פאַרגעקומען קיין שום ענדערונג אין די באשטימונגען. צענדליגע פון אונזערע מיטגעפאנגענע האָבען אויף גרונד פון דער נייער גורח געמוזט מאכען די ריזע נאָך דער „אייל-אָף-מען“.

דערביי האָט מען געגען איינצעלנע נאָך באגאנגען א גאנץ באד-זונדערע אומגערעכטיגקייט. די געפאנגענע, וועלכע זיינען אנגעקור-מען צו אונז פון דער „אייל-אָף-מען“ און וועלכע מען האָט אויסגע-ביטען אויף אנדערע פריהעריגע געפאנגענע, האָבען געמוזט באצאָ-לען פון זייער אייגענער קעשענע דרייסיג שילינג פאר ריזע און טראַנספּאָרט-קאָסטען. אויב זיי האָבען איבערהויפט געוואָלט אי-בערגעשיקט ווערן אין א לאַנדאָנער לאַגער. ס'פארשטעהט זיך פון זיך אליין, אז די גרויסע מערהייט פון די אינטערנירטע אויף'ן איינזעל איז ניט אימשטאנד געווען דערצו. אָבער זאָגאר די ווע-ניגע, וועלכע זיינען געווען גליקליך צוזאמענצוקריגען דאס געלד, אדער וועמען די פרויען זייערע האָבען מיטגעהאָלפּען דערצו, אָפריי-סענדיג דערביי דעם לעצטען ביסען פון מויל, כדי צו האָבען א גע-לעגנהייט זיך צו קאָנען זעהן פון צייט צו צייט מיט זייערע מענער, — אויך די דאָזיגע האָבען זיך אין געוויסע פאלען ניט לאנג גע-פרעהט מיט זייער גליק. הגם אין די אנאָנסען וואָס זיינען ארויס-געלאָזט געוואָרן אויף דער „אייל-אָף-מען“ איז אויסדריקליך ער-קלערט געוואָרן, אז פארהיראטע מענער וועלען אריבערגעפיהרט

איך פלעג אָפּט שמועסען, דערצעהלט, אז בעת מען האָט דעם אלטען דערלאנגט די ליסטע צום אונטערשרייבען, און ער האָט דערזעהן מיין נאָמען דערויף, האָט ער ארויסגעפלאצט מיט די ווערטער: „דער מאן דענקט, ווייזט אויס, אז עס איז א זינר צו בעטען ביי מיר א טובה.“ דערנאָך האָט ער גענומען די פעדער און אויסגע- מעקט אונזערע ביידענס נעמען פון דער ליסטע.

ארום ענדע סעפטעמבער איז ארויסגעקומען א נייער באפעהל, לויט וועלכען אלע אינטערנירטע מיט דייטשע פרויען זאָלען אָפגע- שיקט ווערן נאָך דער „איוול-אָף-מען“. עטליכע וואָכען שפעטער האָט מען די דאָזיגע גזרה אויך ארויפגעלעגט אויף די וואס זיינען געווען פארהייראט מיט פרויען פון נייטראלע לענדער. איך ווייס ניט, ווער עס איז געווען פאַראנטוואָרטליך פאר אָט די דעקרעטען. איך ווייס נאָר, אז ווען די דריי באַטאָליאָן-פיהרער האָבען זיך טאקע וועגען אָט דעם באפעהל געווענדט צום קאָמאנדיר, האָט ער אונז ערקלערט, אז ער קאָן ליידער גאָרנישט ענדערן אין אָט די זאכען. ווייל דער באפעהל איז איהם דירעקט אנגעקומען פון'ם „וואָך אָפּיס“ ער זאָל דאס דורכפיהרען. אבער ווער עס זאָל ניט האָבען געווען פאַראנטוואָרטליך דערפאר, דער פאקט בלייבט פעסט, אז אָט די דעקרעטען זיינען געווען גרויזאם אויף'ן העכסטען גראד און האָבען פאַרשאפט הונדערטער אָרעמע פרויען שווערע און טיפע ליידען. ס'איז געווען א ביטערער צער צו קוקען אויף אָט די אָרעמע פרויען, ווען זיי האָבען זיך ביי זייערע לעצטע באַזוכען אָפגעזעגענט מיט זייערע מענער. ווען די פאַראורזאכער פון אזא אומרעכט וואָלטען געהאט די געלעגענהייט צו קאָנען פערזענליך זעהן די פּאָלגען פון זייער ארבייט, וואָלטען זיי מסתמא אנדערש געהאנדעלט. אבער דאָס איז דאָך דער פלוך פון יעדער ביוראָקראטיע, וואָס איהרע טרעגער זענען זיך אוועק מיט א לייכט הארץ צו באשטימען מיט א פאָר פערדער-שטריכען איבער שיקזאלען פון מענשען און אין ניין און ניינציג פאלען האָבען זיי גאָר קיין אהנונג ניט דערפון וואָס פאר אן אומגליק זייערע אידיאָטישע באַשטימונגען ברענגען איבער אנדערע מענשען.

מאטעריעלע ליידען און זעלישע יסורים, הגם דאָס איז אָפט געשעהן געגען דעם ווילען פון זייערע אייגענע פאמיליעס.

דערווייל איז אויך ענטשידען געוואָרן דער שיקזאל פון מיין פרוי. אונזערע פריינט דרויסען האָבען געטאָן אלץ וואָס זיי האָבען נאָך געקאָנט אויסצואווינקען איהר באפרייאונג אָדער וועניגסטענס קריגען פאר איהר אן אָפענעם פראָצעס, ווי עס האָבען געהאט אונזערע גענאָסען שאפירא, ל. און לענאָבל. אויך קראפאָטקין האָט זיך זעהר שטארק באמיהט וועגען דעם, האָט אבער אונטער די דאָ-מאָלסדיגע פארהעלטענישען ווינציג וואָס געקאָנט אויספיהרען. אין א בריעף, וועלכער איז געווען דאָטירט דעם 4טען סעפטעמבער, האָט ער מיר אויף זיין געווענליכען הארציגען אופן מיטגעטיילט דעם רעזולטאט פון זיינע באמיהונגען און האָט מיר פארויכערט, אז ניט קוקענדיג אויף אונזערע פארשידענע אויפפאסונגען איבער דער מלחמה האָט זיך זיין באַציהונג צו מיר ניט געענדערט און ער פיהלט צו מיר פונקט אזוי ווי פריהער. אויך דאָס איצטיגע אומגליק וועט אריבערגעהן, און ער האָפט, אז מיר וועלען דאן ווידער קעמפּען שולטער אָן שולטער פאר בעסערע און מענשענ-ווירדיגערע פארהעלטענישען. דער גוטער אלטער! אזוי ווי איך האָב ווען געצווייפּעלט אין זיין אויפריכטיגער סימפאטיע צו מיר.

דעם 23טען אויגוסט האָט דער ליבעראלער אָפּגעאָרדענטער קינג אין פארלאמענט געשטעלט דעם האָום סעקרעטערי די אָנפראַגע, צי איז איהם באקאנט, „אז מילי וויטקאָפּ-דאָקטער איז דעם 29טען יולי ארעסטירט געוואָרן און מען האָט זי געבראכט אין האָלאָוויי, וואו זי ווערט באַהאַנדעלט אלס פארברעכער, אָהן דעם אז מען זאָל ביז אהער האָבען ארויסגעשטעלט געגען איהר וואָס פאר עס איז אָנקלאַגע.“ — דער ענטפער פון'ס האָום סעקרעטערי איז געווען, „אז מילי וויטקאָפּ-דאָקטער איז ארעסטירט געוואָרן אין די אינטערעסן פון דער עפענטליכער זיכערקייט, אויף גרונד פון די „דעפענס אָף דהי ריעלם רעגוליישאַנס“.

כדי צו געבען די באַמיהונגען פאר מילי'ס באפרייאונג מעהר געוויכט, האָבען די פריינט אין לאָנדאָן אנגאזשירט פאר איהר פאר

ווערן אין אלעקסאנדרא פעלעס, און מען האָט דערביי ניט דער-
מאָנט קיין וואָרט וועגען וואָס פאר עס איז אונטערשידען, האָט מען
די דאָזיגע לייט גלייך צוריקגעשיקט אויף'ן אינוועל, ווען עס האָט
זיך אַרויסגעשטעלט, אז זיי זיינען געווען פארהייראט מיט דייטשע
אדער אזויגערופענע „נייטראלע“ פרויען. נאָך מעהר: מען האָט
זיי ניט צוריקגעגעבען קיין איין פעני פון די דרייסיג שילינג וואָס
זיי האָבען געמוזט איינצאָלען אין נאָקאָלאָ. עס זיינען זאָגאר פאָר-
געקומען איינצעלנע פאלען, וואו מענשען, וועלכע זיינען אויף דעם
דאָזיגען אופן צוריקגעשיקט געווארן, האָבען זיך באקלאָגט פאר דעם
קאמאנדיר פון'ם לאַגער אין נאָקאָלאָ און געפאָדערט צוריק זייער
געלד, האָט מען זיי געענטפערט, אז דאָ האָט קענטיג געמוזט פאָר-
קומען עפעס א טעות מצד דער מיליטער-פארוואלטונג אין אלעק-
סאנדרא פעלעס. געטריבען פון'ם הייסען וואונש צו זיין נעהנטער
צו זייערע פאמיליעס, האָבען זיך די דאָזיגע לייט פארלאָזט אויף
דער אינפאָרמאציע וואָס מען האָט זיי געגעבען און האָבען נאָך
אמאָל געאָפּפערט דרייסיג שילינג, כדי מען זאָל זיי ווידער אמאָל
שיקען קיין לאַנדאָן. אָבער ס'האָט זיי גאָרנישט געהאָלפּען. זיי
זיינען אַהן איינזעהעניש צום צווייטען מאָל צוריקגעשיקט געווארן
אויף'ן אינוועל.

ארום דער דאָזיגער צייט האָבען אונז אויך פארלאָזען די ערשטע
250 עלטערע מענער, וועלכע זיינען אויסגעטוישט געוואָרן קיין
דייטשלאנד. די מעהרסטע פון זיי זיינען געווען צענדליגע יאָהרען
אין ענגלאנד און האָבען דאָ איבערגעלאָזט זייערע פאמיליעס. ס'איז
די אלטע לייט זיכער ניט לייכט געווען זיך צוריקצוסערען אין א
לאַנד, פון וואנען זיי זיינען שוין אזוי לאנג געווען אָפּגעריסען און
וואו זיי האָבען זיך ניט געקאָנט פיהלען היימיש, אָבער די יסורים
פון דער געפאנגענשאפט און די ווילדע העצעריי, וועלכע זיי הא-
בען כמעט טאָגטעגליך געמוזט פיהלען, האָט זיי אזוי פארביטערט,
אז זיי האָבען געהאט בלוז איין וואונש, וואָס פריהער און וואס
ניכער צו אנטלויפּען פון דעם דאָזיגען פלאץ פון אומאויפהערליכע

צו דער „ארווייזארי קאמיטע“ א לאנגע שריפטליכע ערקלערונג. וועלכע האָט געהאט דעם בלוזען צוועק אויסצואוויסקען די באַ- פרייאונג פון זיין קליענטין, אָהן דעם אז ער זאָל זיך דערביי אויף דאָס מינדסטע רעכענען מיט איהרע פאָליטישע איבערצייגונגען. אזוי האָט ער צווישען אנדערעם ערקלערט, אז מילי האָט קינמאָל נישט געהאט קיין באַציהונגען צום „ארבייטער פריינד“ און אז זי האָט קינמאָל נישט מיטגעארבייט אין דער צייטונג. אז זי האָט נישט קיין שום סימפאטיעס צו דייטשען אדער מענשען פון אנדערע נאַציאָ- נען, וועלכע זיינען געווען אין קריג מיט ענגלאַנד. אז זי האָט קינמאָל נישט פאָרוואָרט וועמען עס איז צו פאָרהינדערן אריינצו- טרעטען אין דער ענגלישער ארמיי.

די גאנצע צוזאמענשטעלונג פון דער שריפט איז געווען לעכער- ליך, ווייל יעדער אגענט פון דער פאָליטישער אפטיילונג אין סקאָט- לאַנד יאָרד איז געווען אימשטאנד אין יעדער צייט צו באווייזען פונקט דעם געגענטייל דערפון. ווען מילי האָט פיער און צוואנציג טעג פאר איהר פארהער געקריגען צו זעהן דעם דאָקומענט, איז זי נאָטירליך געווען אויסער זיך פאר פאָרדרום, און אזוי ווי עס איז איהר נישט געבליבען קיין צייט צו פראָטעסטירען געגען דעם, האָט זי באַשלאָסען ביי איהר פארהער איינפאך צוריקצואווייזען די גאנצע ערקלערונג.

דעם 28טען אויגוסט האָט מען זי געבראכט נאָך וועסטמינסטער, וואו עס פלעגט אָפגעהאלטען ווערן די זיצונגען פון דער „ארוויי- זאָרי קאמיטע“, וועלכע איז באַשטאנען פון פינף אָדער זעקס באקאנ- טע יוריסטען. דער פאָרויצענדער האָט זי העפליך איינגעלאדען זיך צו זעצען, און דאן האָט זיך ענטוויקעלט דער פאָלגענדער אינטערע- סאַנטער דיאַלאָג:

פאָרויצענדער: „קענט איהר הערר רודאָלף ראָקער?“ — מילי: „אייך מוז איהם דאָך קענען, ווייל ער איז זינט זעכצעהן יאָהר מיין מאַן“ — פ. „און וואו געפינט זיך הערר ראָקער איצט?“ — מ. „אין דער געפאנגענשאפט.“ — פ. „איז אייך אויך הערר ס. ג. באקאנט?“ — מ. „יא, ער איז איינער פון מיינע גענאָסען.“ — פ. „וואָס פאר-

טיידיגונג אן אדוואָקאט, וועלכער איז אָבער ניט אימשטאַנד געווען צו קריגען אן אָפּענעם פּראָצעס. פונדעסטוועגן האָבען זיינע באַ- מיהונגען געהאט דעם ערפאָנג, אז מען האָט מיל'ן איבערגעגעבען א שריפט וואָס האָט געטראָגען דעם דאטום פון'ס 17טען אויגוסט און איז געווען אונטערגעשריבען פון'ס האָום סעקרעטערי הערבערט סעמועל. אין דעם דאָזיגען דאָקומענט איז ערקלערט געוואָרן, אז דער האָום סעקרעטערי האָט ארויסגעגעבען א באפעהל מיל'ן צו אינטערנירען, ווייל דאָס איז רעקאָמענדירט געוואָרן פון א מיליטע- רישער אויטאָריטעט. די אינטערנירונג ווערט דורכגעפיהרט אויף גרונד פון די „דעפענס אָף דחי ריעלם רעגוליישאַנס“. אלס אויס- רייד פאר דעם דאָזיגען שריט זיינען אָנגעגעבען געוואָרן מיל'ס „באַציהונגען צו פיינדליכע אויסלענדער“. צום שלום האָט מען איהר געלאָזט וויסען, אז זי האָט זיבען טעג צייט צו אפּעלירען געגען דער דאָזיגער באשטימונג, דאן וועט איהר פאל פאָרגעלעגט ווערן פאר דער אזויגערופענער „אדווייזאָרי קאָמיטע“, וועמעס פאָרשלאָגען דער האָום סעקרעטערי וועט דאן נעמען אין אָנבאטראכט.

דער אדוואָקאט האָט דערנאָך באזוכט מיל'ן אין געפענגניש, כדי פון איהר צו קריגען אלע וויכטיגע איינצעלהייטען. דערביי האָט זי איהם אויסדריקליך ערקלערט, אז זיין פארטיידיגונג האָט פאר איהר נאָר דאן א ווערט, אויב זי וועט זיין באזירט אויף איהרע פּרינציפיעלע אנשויאונגען. אזוי ווי מילי האָט שוין דעם 28טען אויגוסט געזאָלט פאָרקומען פאר דער „אדווייזאָרי קאָמיטע“, איז דעם אדוואָקאט ניט געבליבען מעהר קיין צייט פאר ווייטערער באַראַטונג מיט איהר. דורך דעם סעקרעטער פון דער קאָמיטע, מר. בראַדריק, האָט ער געקראָגען צו וויסען, אז די אָנקלאַגע געגען מיל'ן האָט זיך באַצויגען אויף פאָלגענדע דריי פונקטען: 1. אויף איהרע באַציהונגען צו דעם פיינדליכען אויסלענדער ה. ראָקער; 2. אויף איהר רע באַציהונגען צו דעם פיינדליכען אויסלענדער ס. 5; 3. אויף איהרע אקטיווע פארוזוכען צו פארהינדערן דאס אריינטרעטען פון רוסישע אונטערטאנען אין דער ענגלישער ארמיי. דאן האָט דער אדוואָקאט אויף זיין אייגענער פאראנטוואָרטליכקייט אריינגעשיקט

זעלשאפטליכער אָרגאַניזאַציע, וואו עקאָנאָמישע גלייכהייט און פאָליטישע און גייסטיגע פרייהייט זיינען פאראייניגט אין א סינ-טעו; וואו יעדער איינצעלנער האָט די מעגליכקייט פולשטענדיג צו ענטוויקלען זיינע פעהיגקייטען, און וואו דאס טיפסטע סאָציאַלע געפיהל און די גרעסטע פערזענליכע אומאָפהענגיקייט געהען האַנד אין האַנד". — פ. "זיינט איהר אָפט אויפגעטראַטען אין פארווארט-לונגען, אדער האָט איהר שריפטליך אגטיירט פאר אייערע איבער-צייגונגען?" — מ. "כ'האָב קיינמאָל נישט געמאכט קיין פראָפעסיע פון ריידען און שרייבען, אבער ווען איך האָב עפעס געהאט צו זאָ-גען, האָב איך אויסגעדריקט מיינע מיינונגען אויף פארוואלטונגען אדער אויך שריפטליך". — פ. "איהר האָט פריהער געזאָגט, אז אייער גענאָסע שאפיראָ איז אין געפענגניש. איז איך באַקאַנט פארוואָס ער איז פאראורטיילט געווארן?" — מ. "יא. ער איז פאראורטיילט געוואָרן צוליבע אן ארטיקעל, וועלכען ער האָט פאר-עפענטליכט אין "ארכיטעק פריינד". — פ. "זיינט איהר איינפאר-שטאַנען מיט דעם דאָזיגען ארטיקעל?" — מ. "מיט יעדען וואָרט". — פ. "איז איך באַקאַנט, אז אין איסטענד איז פארשפרייט געוואָרן א פלוגשריפט, וואָס וואָלט געמוזט ארויסרופען געפערליכע פאָראור-טיילען געגען דער רעקרוטען-זאַמלונג?" — מ. "איך האָב דערפון געוואוסט". — פ. "זיינט איהר איינפארשטאַנען מיט די אידעען, וועלכע זיינען ענטוויקעלט געווארן אין דער דאָזיגער שריפט?" — מ. "פולשטענדיג". — פ. "גוט. דאָס איז אלעס פאר היינט. די קאָמיטע דאנקט אייך פאר די אויסקונפטען און וועט ערנסט בא-טראכטען אייער פאַל. דער רעזולטאַט וועט איך שפעטער מיט-געטיילט ווערען". — מ. "ערלויבט מיר דא צו מאכען נאָך אן ער-קלערונג. מיין אדוואָקאַט האָט אריינגעשיקט צו דער קאָמיטע א שריפט, וועגען וועלכער איך האָב זיך ערשט שפעטער דערוואוסט. מיין געוויסען צווייגט מיך אייך צו ערקלערן, אז איך בין נישט איינ-פארשטאַנען מיט קיין איין וואָרט פון דעם דאָזיגען דאָקומענט".

די מיטגלידער פון דער קאָמיטע האָבען אויפגעקראָם אויסגע-חערט די דאָזיגע ערקלערונג, זיך איבערווארפענדיג מיט פיעל-

שטעהט איהר אונטער גענאָסען? — מ. „ער איז געווען אָנגעשלאָגן
 סען אָן דערזעלבער אנארכיסטישער גרופע ווי איך.“ — פ. „און
 וואו געפינט זיך הערר ל. איצט?“ — מ. „אין געפענגניש.“ — פ.
 „קענט איהר הער א. שאפירא?“ — מ. „יא, אויך ער איז איינער
 פון מינע גענאסען.“ — פ. „און וואו געפינט זיך שאפירא איצט?“
 — מ. „אין געפענגניש.“ — פ. „ראן קענט איהר געוויס אויך הערר
 לענאָבל?“ — מ. „יא.“ — פ. „און וואו איז הערר לענאָבל אצונד?“
 — מ. „אין געפענגניש.“ — פ. „איך מיינ, אז איהר דארפט אויך
 קענען טהאמאס קיעל און ליליאן וואולף?“ — מ. „געוויס.“ — פ.
 „איז איך פיליכט באקאנט, וואו די צוויי זיינען איצט?“ — מ.
 „אזוי ווייט ווי איך ווייס אין געפענגניש.“ — פ. „קענט איהר אויך
 הערר גאי אַלדערד?“ — מ. „יא, ער איז מיין שוואַגער.“ — פ.
 „און וואו געפינט זיך גאי אַלדערד איצט?“ — מ. „ער געפינט זיך
 אלס „קאנשיענשיאָז אַברזשעקטאָר“ אין געפענגניש.“ — פ. „ס'איז
 מערקווירדיג, וואָס אלע אייערע פריינט געפינען זיך אין געפענגניש.
 וואָס איז די אורזאך דערפון?“ — מ. „זיי געפינען זיך אין גע-
 פענגניש, ווייל זיי זיינען געגנער פון'ם מיליטאריזם און דערפאר
 געגנער פון דער מלחמה.“ — פ. „איהר האָט פריהער ערקלערט, אז
 איהר געהערט צו אן אנארכיסטישער גרופע. וואָס פארשטעהט איהר
 אונטער אנארכיזם?“ — מ. „אינטרעסירט איך ווירקליך אָט די
 פראגע?“ — פ. „א, גאנץ געוויס. יעדענפאלס וועלען מיר איך ראנק
 באר זיין, ווען איהר וועט אונז זאָגען אייער מיינונג וועגען דעם.“
 — מ. „אלזא גוט. איך פארשטעה אונטער אנארכיזם א געזעלשאפט-
 ליכען צושטאנד, וואו די עקאנאמישע אויסבייטונג און די פאליטישע
 אונטערדריקונג פון די ברייטע פאָלקס-מאסען דורך פריוויליגירטע
 מינדערהייטען איז אוממעגליך. מיט אנדערע ווערטער, א געזעל-
 שאפטליכען צושטאנד, וואו די פראָדוצירער אליין זיינען די באַזי-
 צער און די פאַרוואלטער פון די פראָדוקציע־מיטלען און פון אלע
 סאַציאלע רייכטימער און וואו יעדע פאָרם פון דער פאליטישער
 הערשאפט און פון'ם עקאנאמישען מאָנאָפאָליזם זיינען זאכען פון
 דער פארגאנגענהייט. אנארכיזם איז אלזא יענע פאָרם פון דער גע-“

קאפיטעל 18

די ערנערונגס-פראגע

מיין צוזאמענשטויס מיט'ן דאקטאָר — „קריגס-געריכט“ — דר. מאַפּאַרט — די ווייהנאכטס-באַזוכען — די שרעקען פון „איל-אַף-מען“ — די נייע פאָרם פון די באַזוכען — הערר וועבער פון סטראַטפאָרד — רעקרוטען-זאַמלונג פאר דער ענגלישער ארמיי אין לאַגער — די גרויסע באַשרענקונג פון די פאַרציעס — הונגער-בריעף — די וויר-קונגען.

אין משך פון די לעצטע זעקס וואָכען איז עס אלץ עפּטער פאָר-געקומען, אז די שפּייזען, וועלכע די דעגירונג פלעגט אונז צושטע-לען, זיינען געווען פאַרדאָרבען, אזוי אז עס פלעגט צייטענווייז קע-דען די גאָל בלוז א קוק געבענדיג אויף זיי. עס פלעגט כמעט נישט אריבערגעהן קיין וואָך, אָהן דעם אז די באַטאַליאָן-פיהרער זאָלען זיך מוזען וועגען דעם ווענדען צום קאָמאנדיר. אָבער אזוי ווי דער קאָמאנדיר האָט אין דעם פרט נישט געהאַט קיין פרייע האַנד, נאָך איז געווען אין גאנצען אָנגעוויזען אויף די אינסטרוקציעס פון'ם „וואָר אָפּיס“, האָבען מיר זעלטען געהאַט ערפאָלג מיט אונזערע קלאַגעס. בלויז אין עטליכע געזעהלמע פאַלען האָט מען אונז אי-בערגעבויטען דאָס פלייש, וואָס איז שוין געווען אין א צושטאַנד פון פוילען און האָט שטונדען-לאַנג אָנגעפילט דעם לאַגער מיט א פאַרפעסטעטען גערוד, אויף א בעסערן סאָרט. אָט דער אומאויפ-הערליכער קאמף פאר דער קוואליטעט פון די צוגעשטעלטע לע-בענס-מיטלען איז געווען אויסערגעווענליך ערמידענד און האָט צייטענווייז געקאָנט טרייבען א מענשען צו פאַרצווייפלונג.

זאָגענרע בליקען. ווען מ'ל האָט פארלאָזען דאָס צימער, האָט זי נאָך געמוזט ווארטען אביסעל אין קאָרידאָר, ביז מען האָט זי צו-ריק אָפגעפיהרט אין געפענגניש. דאָ איז צוגעקומען איהר ארוואָ-קאט און האָט איהר געמאכט פאָרוואורפען, אז זי האָט איהר זאך אליין פאָרדאָרבען. ווען זי וואָלט נישט אויסדריקליך צוריקגעוויזען זיין שריפטליכע ערקלערונג צו דער קאָמיטע, דאן וואָלט זי זיכער ארויס פריי. מ'ל האָט איהם געדאנקט פאר זיין גוטען ווילען, אָבער זי האָט איהם געגעבען צו פארשטעהן, אז עס זיינען אויך דא מענשען, פאר וועלכע א באַפרייאונג איז סוף כל סוף נישט אלץ אין דער וועלט. דערויף האָט ער געזאָגט: „איהר זיינט שוין אביסעל צו געוויסענהאפט, פרוי ראָקער.“ — זי האָט איהם געענטפערט מיט א שטייכעל, אז עס איז אן אמת גליק, וואָס אין אזא געוויסענלאָזער צייט זיינען נאָך פאראן איינצעלנע מענשען, פאר וועמען די שטימע פון'ם געוויסען איז נאָך נישט אין גאנצען פארלאָרן געגאנגען.

אין פערצעהן טעג ארום האָט מען זי אָפגעפיהרט אין דעם פרוי-ענגעפענגניש פון איילסבורי, אומגעפעהר פערציג מייל פון לאַנדאָן. די „אדווייזאָרי קאָמיטע“ האָט אלזאָ, ווי ס'איז נאָר אנדערש נישט געווען צו ערווארטען, רעקאָמענדירט איהר אינטערנירונג. דערמיט איז פאר אונז ביידע זיכער געווארן, אז די שטונדע פון פרייהייט וועט פאר אונז ערשט דאן ווידער שלאָגען, ווען עס וועט קומען א סוף צו דער גרויסער פעלקער-אויסשלאכטונג.

די אזויגערופענע מארגארין, האָט ער גלייך ערקלערט, אז זי איז
 ניט צוגעפאסט פאר מענשליכען געברויך, העכסטענס וואָלט מען
 עס געקאָנט פארווענדען פאר דער פאבריקאציע פון זיף. „נאט
 פֿיט פֿאַר יומען קאנסאמפּשאַן, אָנלי פֿיט פֿאַר סאָאפּ“, זיינען גע-
 ווען זיינע אייגענע ווערטער.) מען קאן פארשטעהן, אז דר. מאָ-
 פארט איז גאָר ניט געווען צופרידען מיט דעם צוגעאיילטען אורטייל
 פון זיין קאלעגע, ווען ער האָט זיך דערוואוסט וועגען דעם. ווען
 איך האָב אלזאָ פאָרגעלעגט די זאך פאר דעם קאמאנדיר, האָט ער
 ערקלערט, אז דר. מאָפארט דענקט, אז מען קאן די מארגארין עסען,
 און זיין אויטאָריטעט איז גענוג פאר איהם. איך האָב איהם אלזאָ
 דערצעהלט וועגען דער מיינונג פון'ס צווייטען דאָקטאָר, פון וועל-
 כער ער האָט שוין זיכער געמוזט הערען פריהער. מען האָט גע-
 קאָנט זעהן אויף איהם, אז די זאך איז איהם ניט געווען אנגענעם,
 אָבער ער האָט בלויז געזאָגט, אז דער אנדער דאָקטאָר האָט קיין
 דעכט ניט געהאט אונז צו געבען זיין מיינונג. דער סוף איז נאָטיר-
 לִיך געווען, אז דר. מאָפארט איז געבליבען דער גערעכטער, און
 מען האָט אונז ניט געגעבען קיין אנדער מארגארין, הגם די געפאנ-
 דענע האָבען די שוידערליכע מאכעריי איינפאך אריינגעוואָרפען אין
 מיסטקאסטען.

צווישען דר. מאָפארט און מיר איז זינט יענעם אומאנגענעמען
 אינצידענט ענטשטאנען א געוויסע שפּאַנונג, וועלכע האָט פריהער
 אָדער שפעטער געמוזט פלאצען. מיר פלעגען אלע דריי וואַכען
 האָבען אן אזויגערופענע „מעדיקאל אינספּעקשאַן“, ד. ה. א דאָק-
 טאר-אונטערוכונג אין באַטאָליאָן. ביי דער דאָזיגער געלעגענהייט
 האָט יעדער געפאנגענער זיך געמוזט אוועקשטעלען א באַרוועסער
 ביי זיין בעטעל, די הויזען ארויפגעקאטשעט ביז איבער די קניע און
 די ברוסט אויפגעדעקט. זומער איז דאָס געווען א גאָרנישט, אָבער
 איז קאלטען סעזאָן איז עס געווען זעהר אומאנגענעם צו שטעהן א
 לענגערע צייט האַלב אויסגעטאָן אויף איין פלאץ, באזונדערס ביי
 אונז אין באַטאָליאָן, וואו דער ווינט האָט אריינגעבלאָזען דורך אלע
 שפאלטען און דער ריזיגער האָל איז. ניט קוקענדיג אויף דער היי-

אָנפאנג אָקטאָבער איז די מארגאָרין, וועלכע מיר פלעגנען קריגען, געווען אין א צושטאנד, וואָס לאָזט זיך ניט אזוי לייכט באשרייבען. די מאכעריי, וואָס די געפאנגענע האָבען שוין פון לאַנג אָן א נאָמען געגעבען „וואָגען-שמירעכץ“, האָט אָפגעגעבען פון זיך אן עקעלאָפּטען גערוך און איז איבעראל געווען דורכגער צויגען פון גרינליכע שטרייפּען, וועלכע האָבען אויסגעזעהן ווי שיי-מעל. בעת ווען איך בין אוועק צום קאמאנדיר מיט א מוסטער פון אַט דער אויגערופענער „ארטיפיציעלער פוטער“, האָב איך אוועק געשיקט קארל'טשיק'ן מיט אן אנדער מוסטער אין שפיטאַל, כדי דאָרט זיך צו זעהן מיט'ן דאקטאר און פרעגען זיין מיינונג וועגען דעם. איך האָב דעם אַלטען ניט געטראָפּען אין זיין צימער, אָבער ווען איך בין געגאנגען צוריק אין באַטאָליאָן האָב איך צופעליג באַגעגענט דר. מאָפּארט, דעם ערשטען דאָקטאר אין לאַגער, און איך האָב נאָטירליך גלייך אויסגעניצט די געלעגנהייט איהם צו ווייזען די פאַרדאָרבענע מארגאָרין. ער האָט א שמעק געטאָן, אָנגעטאָפּט מיטן פינגער און מיר געזאָגט, אז ער געפינט גאָרנישט וואָס אויס-צוזעצען געגען דעם. ווען איך האָב איהם דערויף באַמערקט, אז מען דארף סוף כל סוף ניט זיין קיין דאָקטאָר, כדי צו דערקענען, אז אַט די מארגאָרין איז אין גאַנצען פאַרדאָרבען, האָט ער זיך שרעקליך צוקאָכט און געזאָגט, אז מיר זיינען אין קריג, און אז די סאָלדאַטען קריגען אָפּט אויך ניט קיין בעסערע שפייז דערפון. א וואָרט פאר א וואָרט, ביז ער איז ענדליך געוואָרן מלא רציחה און האָט מיך געפרעגט, וואָס נאָך מיר פאָדערן אייגענטליך פאר אונזער אומ-טעטיגען לעבען. דאָ איז שוין מיר אויך איבערגעגאנגען די גאַל, און איך האָב איהם געענטפערט, אז מיר זיינען דאָך דאָ ניט פון אונזער פאַרגעניגען וועגען, אז מען האַלט אונז דאָ מיט געוואַלט, און אז דער לעצטער פון אונז איז אויך גרייט מיט פרייד מוחל צו זיין דער רעגירונג איהר פארזאָרגונג, ווען מען זאָל איהם נאָר געבען די געלעגנהייט אליין צו פארדינען אויף זיין לעבען.

דערווייל איז קארל'טשיק געווען אין שפיטאַל און האָט דאָרט געטראָפּען דעם צווייטען דאָקטאָר. ווען דער דאָזיגער האָט געזעהן

זיי איז פאראן א היבשע צאָהל עלטערע מענער, וועלכע ליידען אָהן דעם שוין פון כראָנישע פארקיהלונגען. דר. מאָפארט האָט ער־קלערט, אז דאָס וואָס איך האָב דערצעהלט שטימט ניט מיט די פאָסטען, און אז איך האָב איינפאך דירעקט זיך ענטזאגט אויסצו־שטעלען די געפאנגענע ביי די בעטלעך. איך האָב איהם געענט־פערט, אז דאָ מוז זיין א מיספארשטענדעניש פון זיין זייט און נאָך אמאָל אין קורצען ערקלערט די געשיכטע, ווי זי האָט זיך אפגע־שפילט. אויף וואָס דער דאָקטאָר האָט מיט א טאָן פון טיפען צאָרן מיר צוגעוואָרפען די ווערטער:

„איהר זאָגט דאָ זאכען, וועלכע שטימען ניט מיט'ן אמת.“

דאָס איז פאר מיר געווען צופיעל, און איך האָב איהם געענט־

פערט:

„אויב איהר מאכט מיר אָט דעם פאָרוואַרף, בין איך געצוואונגן

גען צו ערקלערן, אז אייער גאנצע שילדערונג פון'ם פאל איז בא־זירט אויף אומוואַרהייט.“

דאָ איז דער קאָמאָדיר אויפגעשפרונגען פון זיין פלאץ און מיט

א שטרענגען טאָן געזאָגט צו מיר:

„דאָס טאָרט איהר ניט זאָגען!“

אין דעם זעלבען אָטעם האָט ער מיך אויפגעפאָדערט צו זעהן,

אי די געפאנגענע זאָלען זיך גלייך אויסשטעלען פאר דער דאָקטאר־אונטערזוכונג. איך בין אוועק צוריק אין באַטאָליאָן און געגעבען די קאפיטאנען די נייטיגע אינסטרוקציעס. באלד נאָכדעם איז פאָרגעקומען די אונטערזוכונג, וועלכע דער קאָמאָדיר האָט דאָס מאָל אליין בייגעוואוינט, און אלעס איז אָפגעגאנגען גלאַט.

אַבער די זאך איז נאָך דערמיט ניט געווען געענדיגט. אין א

וואָך ארום האָט דער קאָמאָדיר ווידער אמאָל געשיקט נאָך מיר און מיר ערקלערט, אז דר. מאָפארט האָט געגען מיר אריינגעטראָגן גען א פאָרמעלע קלאָגע וועגען באַלידיגונג. ער האָט מיר געזאָגט, אז די אַנגעלעגענהייט קאָן האָבען א שלעכטען סוף פאר מיר, ווייל איך האָב דר. מאָפארט אלס ענגלישען אָפיציר באשולדיגט אין אומ־וואַרהייט, און ער האָט מיר געמאכט א פאָרשלאָג, אז איך זאָל בעטען

צונג, קיינמאל נישט ריכטיג ווארם געוואָרן. ס'איז געווען אין מיטען
נאָוועמבער און אַ כמורנער, נאָס-קאלטער טאָג, ווען עס איז ווידער
אַמאָל געמעלדעט געוואָרן אַ „מעדיקאַל אינספּעקשאַן“. די געפאנ-
גענע זיינען געשטאַנען ביי זייערע בעטלעך, אָבער די דאָקטוירים
זיינען אלץ נישט געקומען, ביז די מענשען האָבען ענדליך פארלאָרן
די געדולד און האָבען זיך צוריק אנגעטאָן.

אומגעפער אַ שטונדע נאָך דער באשטימטער צייט האָט זיך
פּלוצלינג באוויזען דר. מאָפארט מיט זיינע אסיסטענטען. ער איז
געווען זעהר בייז וואָס ער האָט די געפאנגענע נישט געפונען אויס-
געטאָן. איך האָב איהם ערקלערט, אז די מענשען האָבען כמעט
אַ שטונדע צייט געווארט אויף איהם און געטריבען פון דער קעלט
האָבען זיי זיך ענדליך אָנגעטאָן, דענקענדיג, אז די „מעדיקאַל אינ-
ספּעקשאַן“ וועט היינט נישט פאַרקומען. אָבער ער האָט נישט געוואָלט
אָננעמען דעם תירוץ און ערקלערט, אז די געפאנגענע האָבען געמוזט
ווארטען אויף איהם, אלצאיינס, צי ער קומט אַ שעה אָדער צוויי
שעה צו שפעט. דערויף האָב איך איהם גאנץ רוהיג געענטפערט.
אז עס איז נישט אין מיין מאַכט צו האַלטען מיינע מיטגעפאנגענע
אזוי לאנג ביי זייערע בעטען. ווען ער האָט דאס געהערט, האָט ער
פארלאָזען מיט צאָרן דעם באַטאָליאָן-פלאַץ.

אין צעהן מינוט ארום האָט מען מיך גערופען צום קאָמאנדיר.
דער אלטער קאָמאנדיר איז שוין זינט עטליכע וואָכען געווען קראנק,
און זיין שטעל האָט פארנומען דער קאָלאָנעל גאַרדאָן קומינג, וועל-
כער איז געווען באקאנט אין גאנצען לאַגער אלס הומאנער און רעכט-
דענקענדער מאַן. ווען איך בין אריינגעקומען צו איהם אין צימער,
האָב איך דאָרט געפונען דר. מאָפארט. דער קאָלאָנעל האָט מיך
געפרעגט, צוליב וואָס פאר אַ גרונד איך האָב זיך ענטזאגט צו
זעהן, אז די געפאנגענע זאָלען זיך אויסשטעלען פאר אַ „מעדיקאַל
אינספּעקשאַן“. איך האָב איהם געענטפערט, אז דאָס איז אבסאָלוט
נישט דער פאַל, אז די מענשען האָבען געווארט אַ שטונדע צייט אויף'ן
דאָקטאָר און ערשט דאָן, געטריבען פון קעלט, האָבען זיי זיך צו-
ריק אָנגעטאָן, וואָס איז נאָך לייכטער צו פארשטעהן, ווייל צווישען

דער מיידזשאָר האָט געמאכט דעם איינדרוק, אזוי ווי איהם וואָלט פלוצלינג ארויפגעקומען א גוטער געדאנק אויף'ן זינען.
 „הערט אויס,“ האָט ער זיך געווענדט צו מיר מיט א לעבהאפֿט־טען טאָן. „האָט איהר געהאט די אבזיכט צו באַליידיגען דר. מאָר־פארט?“

די פראגע האָט מיך אביסעל איבעראשט, און איך האָב איהם רוהיג געענטפערט:

„איהר קענט מיך שוין לאנג גענוג, מיידזשאָר, צו וויסען, אז עס איז נישט מיין נאָטור צו באַליידיגען מענשען. איך גלויב קוים, אז איינער פון אייערע אָפיצירען, מיט וועלכע איך האָב טאָגטעגליך צו טאָן אין באַטאָליאָן, קאָן האָבען אן אנדער מיינונג וועגען דעם.“
 „גוט אלץ,“ האָט דער מיידזשאָר געזאָגט. „וואָס זשע קאָן אייך אָפהאלטען דערפון צו ערקלערן דעם דאָקטאָר, אז איהר האָט אויף קיין פאָל נישט געהאט די אבזיכט איהם צו באַליידיגען?“
 „דאָס איז א גאנץ אנדער זאך, מיידזשאָר,“ האָב איך געזאָגט. „איך וועל קיינמאל נישט איינוויליגען דאָס צו זאָגען דעם דאָקטאָר, ווייל איך וואָלט עס געמוזט באַטראַכטען אלס א פערזענליכע באַ־ליידיגונג.“

„און ווי, אז מיר זאָלען איהם אלץ זאָגען: מיר האָבען געפרעגט ראָקער'ן, צי ער האָט געהאט די אבזיכט אייך צו באַליי־דיגען, און ער האָט אונז פארזיכערט, אז דאָס איז אבסאָלוט נישט געווען דער פאָל. וואָלט איהר אויך געגען דעם פראָטעסטירט?“
 ערשט איצט האָב איך זיך געכאפט, אז דער מיידזשאָר האָט מיר געוואָלט בויען א בריק. אָהן צווייפעל האָט ער, אזוי גוט ווי דער קאָמאָנדר, געגלויבט, אז איך האָב געזאָגט דעם אמת, אז איך האָב דערצעהלט די געשיכטע פונקט ווי זי האָט פאָסירט, און אז דאָ מוז זיין וואָס פאר עס איז מיספארשטענדעניש.

„געגען דעם האָב איך גאָרנישט וואָס איינצואווענדען,“ האָב איך געזאָגט. „איבערהויפט, ווען איך האָב ווירקליך נישט געהאט אין זינען קיין שום באַליידיגונג.“

ענטשולדיגונג ביים דאָקטאָר. איך האָב איהם געענטפערט, אז איך וואָלט זיך קיינמאל נישט געקאָנט ענטשליסען דערצו, און אז איך בין גרייט צו טראָגען די פּאָלגען פון מיין האנדלונג, וואָרים נישט קורענדיג דערויף וואָס איך בין א געפאָנגענער, איז מיין כבוד נישט וועניגער ווערט ביי מיר, ווי דער כבוד פון אן ענגלישען אָפיציר. דערמיט האָט די זאך דערגרייכט א „טויט־פונקט“, נישט אהין און נישט אהער.

אין פינף אָדער זעקס טעג ארום בין איך וועגען דער דאָזיגער אָנגעלעגענהייט ווידער אמאָל גערופען געווארן צום קאָמאָנדיר. דאָס מאל זיינען אויך מיידזשאָר מאַט און עטליכע אנדערע אָפּיר צירען געווען דערביי, אזוי אז די זאך האָט געמאכט דעם איינדרוק פון א קריגס־געריכט. דער קאָמאָנדיר האָט מיך געפרעגט נאָך אמאָל, צי איך בין גרייט צוריקצוציהען מיינע ווערטער געגען דר. מאָפארט. כ'האָב איהם געענטפערט, אז איך בין גרייט דערצו, אָבער בלויז דאָן, ווען דער דאקטאָר וועט איינוויליגען, אויך צוריקצוציהען זיינע ווערטער געגען מיר. אויסערדעם האָב איך ער־קלערט, אז איך קאָן גאנץ גוט פארשטעהן, אז נאָך דעם וואָס האָט צווישען אונז פאסירט קאָן עס דעם דר. מאָפארט נישט זיין אנגענעם צו מוזען זיך צוזאמענטרעפן מיט מיר ביי אונזער ארבייט פאר דעם באַטאָליאָן. אזוי ווי איך האלט עס דורכאויס נישט פאר וויכטיג צו וועלען אונטער אלע אומשטענדען אָנהאלטען א שטעלע, וואָס איך האָב אָנגענומען בלויז אונטער דעם מאָראַלישען דרוק פון מיינע מיטגעפאָנגענע, בין איך גערן גרייט צו רעזיגנירען.

אצונד האָט זיך מיידזשאָר מאַט ארוינגעמישט און געזאָגט: „דערפון איז דאָך גאָר קיין רייד נישט. קיינער האָט דאָך אזוי גארנישט וואָס איינצואווענדען געגען איך, באַזונדערס ווען מיר אלע ווייסען, אז איהר האָט דעם פולשטענדיגען צוטרוי פון אייערע מיטגעפאָנגענע.“

כ'האָב איהם געענטפערט, אז דאָס אלעס איז גאנץ גוט, אָבער אז איך האָב מעהר קיין לוסט נישט צו געמען אויף זיך אזעלכע צרות.

וואָס איז זיינע פאָרגענגער קיינמאָל ניט געקומען אויף'ן זינען צו טאָן. אונטער זיין קייטונג האָט מען אין שפיטאָל אויך באנוצט מעהר רפואות, וועלכע ער האָט זיך פערזענליך באמיהט איינצורשאַפֿען. אויף זיין רעקאָמענדאציע האָט דער „וואָך אָפּיס“ ווידער ערלויבט, אז שווערע קראַנקע זאָלען אָפּגעשיקט ווערן אין דייטשען שפיטאָל. ער האָט באַהאַנדעלט זיינע קראַנקע זעהר גוט און האָט זיך געגעבן פיעל מיה זיי ווידער צו שטעלען אויף די פיס. אין דער באַציהונג האָט מען זיך גאָר קיין בעסערן דאָקטאָר ניט געקאָנט ווינשען. איינער פון אונזערע מיטגעפאנגענע, מיט'ן נאָמען ריכטער, וועלכער איז געווען דער הויפט־קראַנקענוועכטער אין שפיטאָל און האָט דאָרט געהאט די גאנצע אינערליכע פאָרוואַלטונג אונטער זיין רשות, האָט געהאט דאָס בעסטע צו זאָגען וועגען דעם דאָקטאָר און ער האָט מיר דערצעהלט א מאסע זאכען, וועלכע האָבען דעם מאַן ארויסגעשטעלט אין'ם בעסטען ליכט. ריכטער האָט מיר אויך איבערגעגעבן א באַראַקטעריסטישען אויסדרוק פון'ם דאָקטאָר: „יו מעי קיל דזשורמענס עז מעני עז יו לייק, באט איי דאָנט וואָנט יו טו טאָרטשור דהעם.“ (איהר מענט הרג'ענען וויפיעל דייטשען איהר ווילט, אָבער איך וויל ניט איהר זאָלט זיי מוטשען). אזוי פול מיט ווידערשפרוכען איז אָפט די מענשליכע נאָטור. ווען דר. מאַפארט איז אין אפריל 1917 אוועקגעשיקט געווארן קיין פראַנק־רייך, איז ניט געווען איינער פון זיינע קראַנקע, וועלכער האָט דאָס ניט שטאַרק באדויערט.

עס האָבען זיך דערנעמענטערט די וויינהאכט־טעג. דער דרייטער קריסטמאס אין דער געפאנגענשאַפט, און ס'האָט זיך נאָך אלץ ניט געזעהן קיין שיין פון ערלייזונג. אזוי ווי די מענשען האָבען גראָד אין די וויינהאכט־טעג טאָפֿעלט שווער געפיהלט דעם דרוק פון דער געפאנגענשאַפט, האָבען מיר דריי באַטאָליאָן־פיהרער באַשלאָסען, זיך צו ווענדען צום קאָמאנדיר, כדי אויסצואווינקען ביי איהם, אז ער זאָל באווייליגען די געפאנגענע אויפצונעמען זייערע געסט פאר און נאָך די פֿייערטעג נאָך דער רייה נאָך, און די באַזוכען זאָלען געדויערן פיער שטונדען און זאָלען צוגעהן אָהן מילי־

דערמיט איז די זאך געווען געענדיגט. וועניגסטענס האָב איך
 מעהר גאַרנישט געהערט דערפון. קענטיג, אז דער דאָקטאָר האָט
 זיך באַנוגענט מיט דער דאָזיגער פאַרם פון דער ערקלערונג.
 אָט דער דר. מאָפארט איז איבעריגענס געווען א גאנץ אייגענ-
 אַרטיגער באַראַקטער. ער איז געווען אן אויסגעשפּראַכענער דייט-
 שער־פרעסער און ער האָט זיך ניט באַהאַלטען מיט זיינע מיינונגען.
 אזוי ווי ער האָט אין יעדען פון אונז געזעהן א שונא, האָט ער אָפט
 געטאָן זאָכען, וועלכע מיר האָבען אנדערש ניט געקאָנט אָננעמען.
 ווי נאָך אלס צור־הכעיס־שטיק. אזוי האָט מיר הוט אין טאָג דער-
 צעהלט, אז דער דאָקטאָר האָט איהם צוריקגעשיקט אין באַטאליאָן
 א מאַן, וועלכער איז געלעגען א לאַנגע צייט אין שפיטאַל. דער
 מאַן האָט שטאַרק געליטען אויף אַסטמאַ און זיין מורא'דיג הוסטען
 און באַרכלען, וואָס פלעגט אָפט אָנהאַלטען שטונדען־לאַנג, האָט
 זיינע שכנים ביינאכט ניט געלאָזט שלאָפּען. אזוי ווי די געפאָר-
 גענע האָבען זיך געהאַלטען אין איין באַקלאָגען, האָט הוט געבעטען
 דעם דאָקטאָר ווידער אריינצונעמען דעם מאַן אין שפיטאַל, וואו ער
 האָט אייגענטליך געמוזט זיין, אָבער זיין ביטע איז פון דר. מאָפארט
 שטרענג צוריקגעוויזען געווארן. אזוי ווי ער האָט ניט געוואוסט
 וואָס מען הויבט אָן צו טאָן מיט דעם מאַן, האָט ער באַשלאָסען
 איהם צו געבען א ווייטען פלאַץ געבען דער קיך. דאָס איז דעם
 קראַנקען גופא געווען זעהר ווילקאָמען, ווייל דאָ זיינען אנדערע
 דורך איהם ניט געשמערט געוואָרן. אָבער ווען דער דאָקטאָר האָט
 זיך דערוואוסט דערפון, איז ער באַשטאַנען דערויף, אז דער מאַן
 מוז ווידער שלאָפּען. אין מיטען צווישען די אנדערע געפאנגענע,
 ביז וואַנען דער קאמאנדיר אליין האָט זיך אריינגעמישט און גע-
 מאכט א סוף צו דער געשיכטע.

פון דער אנדער זייט אָבער האָבען מיר דר. מאָפארט'ן געהאט
 זעהר פיעל צו פאַרראַנקען, און עס וואָלט געווען אומגערעכט דאס
 צו פאַרלייקענען. ער איז עס געווען דער, וואָס האָט געשאפּען מער
 שענדליכדיגע צושטענדען אין שפיטאַל. ער האָט ניט גערוהט, ביז
 מען האָט איינגעשאפט ליילאַכער און ציכלאך פאַר די קראַנקע, דאָס

צו האָבען אין זינען, אז אין דעם פאל וועט דער כלל, דער גאנצער לאַגער מוזען טראָגען די פאָלגען פאר די אומבארעכענטע האַנד-לונגען פון אן איינצעלנעם. זיי האָבען מיר צוגעזאָגט ניט צו טאָן קיין שום זאך וואָס זאָל קאָמפּראַמיטירען די אונטערנעמונג, און זיי האָבען פינקטליך געהאלטען זייער וואָרט.

אומגעפער אכט טעג איידער עס האָבען זיך אָנגעהויבען די ווייה-נאכטס-באַזוכען האָט געקראכט א באַמבע צווישען די געפאנגענע. א נייע ליסטע איז ארויסגעקומען, לויט וועלכער א גאנצע צאָה פון אונזערע קאמעראדען, צווישען זיי אסך וואָס זיינען געווען פארהייראט מיט דייטשע פרויען, האָבען נאָך פאר די פייערטעג געזאָלט אוועקגעשיקט ווערן נאָך דער „איל-אַר-מען“. דאָס איז פאר אסך געפאנגענע געווען א שווערער קלאַפ. מיר האָבען זיך געווענדט צום קאמאנדיר און איהם שטאַרק געבעטען, ער זאָל אָנ-ווענדען זיין גאנצען איינפלוס, כדי אָפצולעגען די דורכפיהרונג פון'ם באפעהל וועניגסטענס ביז נאָך די פייערטעג. ער האָט אונז צוגע-זאָגט צו טאָן אלעס וואָס וועט איהם נאָר מעגליך זיין, און ער איז אליין געפאָהרען אין „וואַר אָפּיס“, כדי וועגען דעם זיך דורכצו-ריידען מיט די הויפט באַאמטע. זיין ביטע איז באווייליגט געוואָרן. אָבער די פרייד איז אונז פונדעסטוועגען דאָך פארשטערט געוואָרן. אָט די שטענדיגע מורא פאר דעם פארשאַלטענעם אינזעל האָט די מענשען פארפאָלגט אין דער גאנצער צייט פון דער געפאנגענשאפט און האָט זיי קיינמאָל ניט געלאָזט רוהען.

דאָך זיינען די טעג פון באַזוך פאר די מעהרסטע געווען א יום טוב. ס'איז געווען דאָס ערשטע מאָל נאָך א געפאנגענשאפט פון איבער צוויי יאָהר, אז די געפאנגענע האָבען געקאָנט איינמאָל ריכטיג פארברענגען מיט זייערע אייגענע, אָהן צו האָבען שטענדיג אן אונטערהערער ביי דער זייט. דער וואָס האָט קיינמאָל ניט גע-לעבט אונטער עהנליכע פארהעלטענישען, קאָן קוים באגרייפן די טיפע אינערליכע באפרידיגונג פון מיינע ליידענס-חברים. דער קאָ-מאנדיר האָט געהאלטען וואָרט. מען האָט געזעהן זעהר וועניג סאָל-האַטען, און די דאָזיגע האָבען זיך ניט געמישט צווישען די געפאָנ-

טערישער אויפזיכט. אונזערע אייגענע קאפיטאנען האָבען, לויט דעם פּלאַן, געוואָלט אליין איבערנעמען די גאנצע אָרגאַניזירונג פון דער זאך און האָבען זיך געוואָלט ארויסהעלפּען איינע די אנדערע אין דעם קאָנטראָל פאר דער צייט פון די באַזוכען. די געסט האָבן בען געוואָלט אויפגענומען ווערן אין'ס טעאטער-זאָל, וואו אונזער אָרקעסטער האָט יעדען טאָג געוואָלט אראנזשירען א קאָנצערט. פאר די קינדער האָט מען געפלאנעוועט צו אַראנזשירען א מאַריאָנעטען-טעאטער — מיט איין וואָרט, מען האָט געוואָרגט דערפאר, אז אלעס זאָל זיין אינטערעסאַנט און עס זאָל ניט פּעחלען קיין אַפּוועקסלונג. אזוי ווי דער אלטער קאָמאנדיר איז ניט געווען אין לאַגער — ער האָט אין יענער צייט זיך געמוזט מאַכען אן אָפּעראציע —, האָבען מיר צוערשט פאָרגעלעגט די זאך פאַר דעם קאָלאָנעל גאָרדאָן קרמינג, וועלכער האָט, ווי מיר האָבען ערוואַרטעט, זעהר גינסטיג אויפגענומען אונזער פאָרשלאַג. אָבער אזוי ווי ער איז ניט געווען דער אייגענטליכער קאָמאנדיר, האָט ער גאָרנישט געוואָלט טאָן אין דער זאך, איידער ער רעדט זיך דורך וועגען דעם מיט'ן אלטען קאָמאנדיר. פונדעסטוועגען האָט ער אונז צוגעזאָגט, אז ער וועט איהם וואַרם רעקאָמענדירען אונזער פאָרשלאַג. עטליכע וואָכען פאר קריסטמאס איז דער אלטער געווען צוריק אויף זיין פּלאַץ, אזוי אז מיר האָבען געקאָנט פאַרהאַנדלען מיט איהם פערזענליך. נאָך א גאנצע רייז פון „אויב“ און „אָבער“ האָט ער ענדליך איינגעווייליגט. דערביי האָט ער אָבער באַמערקט, אז ער וועט גלייך מאַכען א סוף צו דער געשיכטע, אויב מען וועט כאַפּען אימיצען ביים שמוגלען. אזעלכע זאכען זיינען דעם אלטען שטענדיג געלעגן אין קאָפּ, און אָהן א פאָטערליכען סטראַשוואַק איז עס ביי איהם איבערהויפּט ניט געגאַנגען.

ווען עס איז באַקאַנט געוואָרן אין לאַגער, אז דער אלטער האָט אָנגענומען אונזער פאָרשלאַג, איז די באַגייסטערונג געווען גרויס. קיין בעסערס וואָלט מען די אַרעמע מענשען גאָר ניט געקאָנט אָנ-באַטען. איך האָב גערעדט צו די לייט און זיי אויפגעפאָדערט, ניט צו מאַכען קיין דומהייטען אין דער צייט פון די באַזוכען און

צייכבאריכטען, וואָלט דאס געוואגטע שפיל באלד אויפגעדעקט גע-
וואָרן. אָבער איך האָב געוואוסט, אז זיי זיינען געווען צו פויל
דערצו. אויף אזא'ן אופן איז מיר געלונגען אין פארלויה פון דער
צייט צו פארהיטען אומגעפער צוויי טויז אַרעמע מענשען פון דעם
אינזעל, דערמיט וואָס איך האָב זיי „חתונה געמאכט“ מיט ענגלישע
פרויען. איינמאָל איז דער „טעות“ פאָדריכט געוואָרן אין די ביי-
כער, האָט מען שוין געווענליך די מענשען מעהר ניט באלעסטיגט.
פילייכט וועט מיר דער איינער אָדער אנדערער פון מיינע לעזער
מאכען דעם פאָרוואורף, אז איך האָב אין דעם פרט ניט גאנץ ריכ-
טיג געהאנדעלט. ס'קאָן זיין. איך ווייס אליין, אז דער מיטעל,
מיט וועלכען איך האָב זיך באנוצט, איז ניט געווען אין גאנצען
כשר. אָבער דאס אומרעכט, וואָס איז באגאנגען געוואָרן געגען אַט
די אַרעמע מענשען, איז געווען נאָך פיעל ערגער, און דאָס דארף
מען קיינמאָל ניט פארלירען פון אויג. איך האָב ניט געהאט קיין
פערזענליכען פאָרטייל דערפון, אדרבה, איך האָב דערביי ריזיקירט
מיט מיין אייגענער הויט, אָבער דערפאר האָב איך געהאט דאָס אנ-
גענעמע באַוואוסטזיין, אז איך האָב ארויסגעהאַלפּען עטליכע אַרעמע
מענשען.

צווישען די אזוי געראַטעוועטע האָט זיך אויך געפונען אן
אַרעמער אידישער שניידער פון גאליציע מיט'ן נאָמען טומבער,
וועלכער האָט מיך נאָך געקענט פון די סטרייק-באוועגונגען אין
איסטענד. דער מאן האָט שטענדיג אויסגעזעהן ווי דאס פארקער-
פערטע עלענד און נויט. ער איז שטענדיג געווען קרענקליך, אָבער
ניט קוקענדיג דערויף האָט ער געארבייט דעם גאנצען טאָג, כדי אבי-
סעל צו פארלייכטערן דאָס לעבען פון זיין היבשער פאמיליע, וועלכע
האָט זיך געפונען אין לאַנדאן. די מורא פאר דער „אייז-אַף-מען“
האָט דעם אַרעמען מענשען ניט געלאָזט רוהיג שלאָפּען. יעדעס
מאָל, ווען עס איז אין לאַגער באקאנט געוואָרן, אז מען גרייט צו
א נייע ליסטע, פלעגט ער קומען צו מיר אין הויזלעך פארצווייפלונג
און מיט ריהרענדע ווערטער מיך בעטען, איך זאָל איהם ביישטעהן
אין זיין נויט. איינמאָל האָט ער מיר געזאגט, אז זיין פרוי און

גענע און זייערע באזוכער. אין פארלויף פון די ערשטע טעג האָט זיך דער אלטער אָפט געלאָזט זעהן, כדי צו כאַפּען א קוק אויף דער נעמישטער מאַסע און אויף די אונטערהאַלטונגען, וועלכע זיינען דאָס מאָל צוגעגאנגען ניט לויט די מיליטערישע רעגלען. אבער ווען ער האָט געזעהן, ווי גלאט אלעס איז צוגעגאנגען, איז ער געווען זעהר צופרידען און האָט אונז דרייען שפּעטער געמאכט אַ קאָמפּלימענט פאר דער גוטער אָרגאַניזירונג פון די באזוכער. אָט די קריסטמאס-באזוכער זיינען ווירקליך געווען א מין נשמה'דיגע ער-הוילונג פאר די געפאנגענע און זייערע פאמיליעס, וועלכע האָט זיי אויף אַ שטיק צייט פארגייט פאר די צרות וואָס זיי האָבען גע-האַט. די איינציגע שאַטענדיגייט אין דעם דאָזיגען בילד זיינען גע-ווען די וויינענדע פרויען און קינדער, וועמעס מענער און פאָטערס עס האָבען געמוזט אָפּפאַהרען נאָך דער „איייל-אָף-מען“, און מיט וועמען זיי האָבען זיך אצונד געמוזט אָפּגעזעגענען אויף א לאנגער צייט.

באַלד נאָך די פייערטעג איז אָפּגעגאנגען דער טראנספּאָרט נאָך דער „איייל-אָף-מען“. אסך אלטע פריינט האָבען זיך געמוזט שיידען פון אונז. ס'איז געווען איינפאַך א סקאנדאַל. עס האָבען געמוזט אוועקנעהן מענער, וועמעס זיהן עס זיינען געצוואונגען געווען צו קעמפּען אין דער ענגלישער ארמיי. אָבער זייערע מוטערס זיינען געבוירען געוואָרן אין דייטשלאנד — דאָס איז גענוג געווען. איי-נער פון מיינע מיטגעפאנגענע, א געוויסער הימעלרייך, האָט געהאַט דריי זיהן אין דער ענגלישער ארמיי, דאָך האָט איהם דאָס ניט געקאנט ראטעווען פון דער „איייל-אָף-מען“. אין עטליכע גאנץ שרעקליכע פאלען איז מיר געלונגען צו העלפּען אייניגע אָרעמע מענשען. דאָס איז ניט געווען קיין לייכטע ארבייט. איך בין איינ-פאַר אוועק אין „רעדזשיסטרישאן אָפּיס“ און ערקלערט, אז אין די און די פאלען האָט געמוזט פאָרקומען א טעות, ווייל די באטרע-פּענדע לייט האָבען ענגלישע און ניט קיין דייטשע פרויען, האָט מען זייערע נעמען אראָפּגענומען פון דער ליסטע. ווען די העררן אין'ם אָפּיס וואָלטען זיך גענומען די מיה, זיך איינצוקוקען אין די פאָלי-

קרעפטען, אבער זי דארף ניט פארגעסען, אז איך בין דאך אליין
א געפאנגענער און מיין איינפלוס גרייכט ניט ווייט.

דא האט זי קינדערש א שמייכל געטאן און געזאגט:

„א, איהר קאנט אסך טאן. ווען איך בין נאך געווען א קינד,
האב איך אין איסטער געהערט פיעל ריידען פון אייך. איהר זיינט
שטענדיג געווען א פארטיידיגער פון די אומגליקליכע. איהר וועט
עס אויך איצט זיין, און דער ענגלישער קאמאנדיר וועט זיך ניט
קאנען שטעלען געגען אייך.“

כ'האב ניט ווילענדיג געמוזט שמייכלען. וואס האב איך איהר
געזאגט ענטפערן? געגען אזא גלויבען איז ניטא קיין ווערטער.
זי איז געווען פעלזענ-פעסט איבערצייגט אין דעם, אז איך קאן ביי
דעם קאמאנדיר אלעס דורכפיהרען. — נו, איך האב די ארעמע
מענשען געהאלפען. זיי ווייסען נאך ביז היינט ניט, וואסערע
מיטלען איך האב געמוזט אָנווענדען, כדי דאס מעגליך צו מאכען.

אויך אונזער אלטען קאמערדא שטראקע האב איך אויף דעם
אופן ארויסגעהאלפען פון דער צרה. דער מאן איז שוין פריהער
געווען אויף דער „איל-אף-מען“ און איז אויף דער רעקאמענדאציע
פון'ם דאקטאר איבערגעשיקט געוואָרן אין „פעלעס“, ווייל ער האט
געהאט א הילצערנעם פוס און ער האט ניט געקאנט ארומגעהן דאָרט
אויף די שלעכטע און בלאַטיגע וועגען פון נאָסאלא, וועלכע זיינען
באזונדערס אין די ווינטער-מאָנאטען געווען אין א שוידערליכען
צושטאנד. אצונד האט מען איהם ווידער געוואָלט צוריקשיקען
אויף'ן אינזעל. איך האב איהם געהאלפען דורכדעם וואָס איך האב
פארוואנדעלט זיין דייטשע פרוי אין אן ענגלענדערין, און אזוי אויף
א קליינעם אופן געטאן דאָס, וואָס אונזערע דיפלאמאטען און
שטאאטסמענער האָבען געטאן מיט גאנצע פעלקער-גרופען, אָ ה' ^ז
ד ע ס אז די דאָזיגע זיינען דערמיט געהאלפען געוואָרן.

איין טאָג — ס'איז געווען דער 30טער דעצעמבער — האב איך
זיך גראד געפונען אין'ם צימער פון לייטענאנט סעלדאן, מיט ווע-
מען איך האב געדארפט עפעס ריידען. דאָס צימער איז געלעגען

צוויי טעכטער קומען היינט איהם באזוכען, צי עס וואָלט ניט מעגליך געווען פאר מיר צו ריידען מיט זיי א פאָר ווערטער. כ'האָב איהם געטאָן די טובה און אין דער באזוך-צייט בין איך ארויסגע-קומען צו זיי. ווען זיי האָבען מיך דערזעהן, זיינען זיי גלייך צוגע-קומען צו מיר. די אַרעמע פרוי האָט מיך מיט טרערען אין די אוי-גען געבעטען, איך זאָל באשיצען איהר מאן. כ'האָב זי בארוהיגט אזוי גוט ווי איך האָב געקאָנט. דאָ איז צוגעקומען די עלטסטע טאכטער צו מיר, א מיידעל פון אומגעפער זעכצעהן יאָהר. איהר שמאָל געזיכט איז געווען באצויגען מיט א מאָדנער, כמעט דורכ-זיכטיגער בלייבקיט. מען האָט געקאָנט זעהן אויף איהר, אז זי האָט שוין פריה אין איהר לעבען זיך באקענט מיט דער נויט. אזעל-בע צארטע מיידעל-געשטאלטען זעהט מען אָפט אין דער גרויסער גהעטאָ אין לאַנדאָנער איסטענד. זיי טראָגען די צייכענס פון אן אייגענארטיגער קרענקליכער שענקייט, און מען האָט שטענדיג דעם איינדרוק, אזוי ווי דאס טויענט-יעהריגע אומגליק פון א גאנצער ראַסע וואָלט זיך אין זיי אויסגעארבעט. זי האָט גערעדט ענגליש מיט מיר. איהרע נשמה'דיגע טונקעלע אויגען זיינען געווען אָנגע-פילט מיט טרערען, און איהר צארטע שטימע האָט לייכט געצוי-טערט.

„איהר זיינט אונזער איינציגע האָפנונג,“ האָט זי געזאָגט. „איהר האָט דעם טאַטען שוין עטליכע מאָל געהאָלפּען, איך בעט אייך, העלפט איהם אויך ווייטער. דער טאַטע איז קראַנק, אפשר קראַנקער ווי ער אליין ווייסט עס. זיין איינציג גליק איז, וואָס ער קאָן אונז פון צייט צו צייט זעהן. ווען מען זאָל איהם אוועקשיקען נאָך דער „איל-אָף-מען“, וועט ער דאָרט באלד שטאַרבן. גלויבט מיר, עס וואָלט געווען זיין סוף.“

כ'האָב ניט ווילענדיג געוואָרפּען א בליק אויף דער קלענגליכער געשטאַלט פון איהר פאָטער, און מיין הארץ האָט מיר געזאָגט, אז זי איז גערעכט געווען. כ'האָב איהר ערקלערט, אז איך וועל זעלבסטפארשטענדליך טאן אלץ וואָס וועט נאר זיין אין מייןע

דיגען אופן. די הויפט שולד אין די דאָזיגע שוידערליכע צושטענ־דען האָט געטראָגען אַט דער וועבער, וועלכער האָט באַהאַנדעלט זיין נע אייגענע לאַנדסלייט אויף דעם שענדליכסטען אופן און האָט איינגעפיהרט אן אמת'ן רעזשים פון שרעק. דערצו איז ער געווען א פארקויפטע נשמה און א כאַבאַרניק, ביי וועמען יעדער איינער, וואָס איז נאָר געווען גרייט צו באַצאָלען דערפאַר, האָט זיך געקאָנט פאַרשאַפען אלערליי פּרווילעגיעס און טובות.

וועבער האָט אויך געקריגען זיין סוף אין סטראַטפּאָרד, ער איז אַרונטערגעוועצט געוואָרן פון זיין אַמט, אָבער דער סיסטעם וואָס ער האָט געשאַפען איז אויך שפּעטער נאָך געבליבען אין קראַפט, הגם אין אביסעל א געמילדערטער פאָרם. צוליב אן ערנסטער קראַנקהייט האָט מען איהם דערנאָך אַריבערגעשיקט אין דייטשען האָספּיטאַל, און ווען ער איז אין עטליכע וואָכען אַרום אַרויסגע־לאָזט געוואָרן פון דאָרט אן אויסגעהיילטער, האָט מען אונז גע־וואָלט באַגליקען מיט זיין פּערזאָן. אָבער ס'איז ניט געגאַנגען. קוים איז נאָר וועבער אַריינגעקומען אין דעם באַטאָליאָן־פּלאַץ אין דער באַגלייטונג פון דעם סאַרדזשענט אייווענס, איז ער גלייך דערקענט געוואָרן פון עטליכע פון זיינע פריהערדיגע אָפּפער, און עס האָט זיך אַלזאָ אָפּגעשפּילט די סצענע. בלויז א דאָנק דעם וואָס ער איז גלייך אויף'ן שטעל דערקענט געוואָרן, האָט ער נאָך אָפּגעשניטען מיט חסד. ווען ער וואָלט דערגאַנגען ביז'ן מיטען פון'ם גרויסען זאַל, וואָלט ער זיכער געלינטשט געוואָרן פון די פאַרביטערטע מענ־שען.

עטליכע שטונדען נאָך דער דאָזיגער פאַסירונג האָט מיך דער קאָמאַנדיר געשיקט רופען צו זיך. ער איז געווען אין זיין פּריוואַט־צימער און האָט קענטיג געהאַט ברעה צו פאָהרען אין שטאָרט, וואָ־רים ער איז געווען אָנגעטאָן אין זיינע ציוויל־קליידער. ער האָט מיך געפרעגט, וואָס עס איז געשעהן, און איך האָב איהם געגעבען די געווינשטע אויסקונפט. דערויף האָט ער ערקלערט, אז עס גע־שיקט זיך ניט, אז א מאַן וואָס איז איהם צוגעשיקט געווארן פון'ם „וואָר אָפּיס“ זאָל ניט קאָנען האָבען זיין פּלאַץ אין לאַגער. יעדענ־

האַרט ביים אריינגאנג צו אונזער באַטאָליאָן-פּלאַץ. מיר האָבען געהאַלטען אין מיטען ריידען, ווען מיר האָבען פּלוצלינג דערהערט אַ מורא'דיגען געשריי. ס'האָט געקלונגען ווי דער ליאָרם פון אַ מאַסע, וועלכע קומט פּלוצלינג אריין אין ווילדען צאָרן. מיט שנעלע טריט זיינען מיר אריין אין באַטאָליאָן, וואו מיר האָבען דערוועגן פאַר זיך אַ מאָדנע סצענע. אומגעפער אַכט ביז צעהן טריט פון דעם דורכגאַנג, וואָס האָט געפיהרט פון אונזער באַטאָליאָן צו דער מזרח-זייט פון'ס „פעלעס“, האָב איך דערוועגן אַ הויכען, מאָגערן מאַן מיט אַ טויט-בלאַסען פנים און אויגען אָנגעפילט מיט שרעק, אויף וועמען אַ מאַסע פון מיינע מיטגעפאנגענע האָט זיך מיט ברע-גענדיגען צאָרן געוואָרפֿען שלאָגען. דער סאַרדזשענט איזווענס, וועל-כער האָט איהם געזוכט צו באַשיצען, איז פון די אויפגערגטע לייט כמעט אנידערגעוואָרפֿען געוואָרן אויף דער ערד, אזוי אז ער האָט דורך אַ שטאַרקען פייער געמוזט געבען אַ סיגנאַל די סאָלדאַטען אין דער וואַך-שטוב און זיי רופֿען צו הילף. איך בין אלזאָ אויך אריינגעשפרונגען צווישען די געפאנגענע, כדי זיי צו באַרוהיגען און כדי פון זיי צו דערגעהן, וואָס דאָ טוט זיך. אָבער איך האָב אלץ געהערט בלויז די צאָרנדיגע אויסרופֿען: „דער וועבער! דער לומפּ! דער עלעפאנטע-יעגער!“ מיט דער הילף פון עטליכע סאָלדאַטען, וועלכע זיינען שנעל געקומען צו לויפֿען, איז עס ענר-ליך געלונגען דעם מאַן, וועלכער איז שוין געווען שטאַרק צושלאָגען און צובלוטיגט, צוצושטופֿען צום ארויסגאנג, וועלכען די סאָלדאַטען האָבען שנעל פאַרכאַפט און קיינעם מעהר ניט דורכגעלאָזט.

ווען די געפאנגענע האָבען זיך ווי עס איז באַרוהיגט, האָב איך זיך ענדליך דערוואוסט די אורזאך פון דער דאָזיגער אויפֿרגעגונג. דער באַפֿאַלענער איז געווען דער געוועזענער באַטאָליאָן-פיהרער וועבער פון דעם אינטרענירונגס-לאַגער פון סטראַטפֿאָרד, וועמעס נאָמען ס'האָט אָפּגעקלונגען איבעראַל. יעדער איינער, וואָס האָט געהאַט דאָס אומגליק צו זיין אינטערנירט אין סטראַטפֿאָרד, האָט דעם דאָרטיגען לאַגער פֿאַרגעשטעלט אלס אַ ווירקליכען גיהנום. די געפאנגענע זיינען איינפאַך באַהאַנדעלט געוואָרן אויף אַ מורא'-

צייט נאך אויף עטליכע טעג, כדי אויך די ניי-אָנגעקומענע זאָלען קאָנען האָבען דאָס פאַרגניגען אומגעשטערט צו זעהן און צו ריידען מיט זייערע פאמיליעס, וועמען זיי האָבען שוין אזא לאנגע צייט ניט אָנגעזעהן אין די אויגען. דער אַלטער האָט זיך ניט ג'אָזט לאַנג בעטען און איז בארייטוויליג נאָכגעקומען אונזער וואָנש. ס'איז געווען ריהרענד צו זעהן, מיט וואָס פאַר אַ פרייד ג'אָט די מענער האָבען זיך אָפגעגעבען צו זייער גליק און באגריסט זייערע פרויען און קינדער, וועמען זיי האָבען שוין איבער צוויי יאָהר ניט געהאט געזעהן. אייניגע פרויען האָבען געוויינט מיט ביטערע טרער רען און האָבען אַ היבשע צייט ניט געקאָנט ארויסברענגען קיין וואָרט פון מויל, ווען זיי האָבען נאָך אזא לאנגער צייט ווידער דערזעהן זייערע מענער. די קלענערע קינדער האָבען נאָטירליך שוין געהאט פולשטענדיג פאַרגעסען זייערע פאָטערס.

גו, זיינען אויך אָט די טעג פאַרביי, און ווען מיר האָבען זיך אַזונד געמוזט אומקערען צו דער אַלטער פאָרם פון די באַזוכען, איז די געפאָנגענע געוואָרן שווער אויף'ן האַרצען, אַזונד, ווען זיי האָבען ענדליך דאָך אמאָל געהאט די געלעגענהייט צו קאָנען ריידען מיט זייערע ליבע און טייערע אומגעשטערט און פאַר אַ לענגערע צייט, האָט זיי די אַלטע מעטאָדע פון די באַזוכען געמוזט פאַרקור מען אומערטרעגליך. איך האָב דערום זיך דורכגעערט מיט מיינע צוויי קאָלעגען פון „איי“ און „סי“ און זיי געמאכט דעם פאַרשלאַג, אריבערצוגעהן צום אַלטען און איהם בעטען, ער זאָל ניט מאַכען קיין ענדערונגען און איבערלאָזען די נייע פאָרם פון די באַזוכען. ווען מיר האָבען אלזאָ פאַרגעלעגט אונזער בקשה פאַר דעם אַלטען קאָמאָנדיר, איז ער געוואָרן אויסער זיך און האָט אַבסאָלוט גאָר נישט געוואָלט הערען דערפון. ער האָט אונז ערקלערט, אז איצט, ווען ער האָט אונז געגעבען דעם קליינעם פינגער און ערלויבט די וויינהאכט-באַזוכען, ווילען מיר אָנכאַפּען די גאַנצע האַנד. מיר האָבען געפרוּאוּט אויף אלערליי אופנים פאַרגלעטען די זאך; מיר האָבען איהם ערקלערט, אז אונזערע קאָפיטאָנען זיינען אויך וויי-טער גרייט איבערצונעמען דעם גאַנצען קאָנטראָל, כדי ער זאָל ניט

פאלט מוז ער באשטעהן דערויף, אז וועבער זאל דא איינגעקווארט
טירט ווערן.

„איהר האט דאך א שטארקען איינפלוס אויף אייערע לייט.“
האט ער געזאגט, „פארוואס זאלט איהר זיי ניט זאגען, אז זיי זאלען
דעם מאן צורוק לאזען?“

כ'האב איהם געענטפערט, אז איך קאן איהם נאטירליך ניט
שטערען אונז ארויפצוצווינגען וועבער'ן מיט געוואלט, אבער אין
דעם פאל מוז איך איהם פונדעסטוועגען אויפמערקזאם מאכען דע-
רויף, אז איך קאן ניט נעמען אויף זיך קיין שום גארענטיע פאר
דעם מאן'ס לעבען.

„וואלט אט דער מאן געווען אן אפפער פון זיין איבערצייגונג.“
האב איך געזאגט, „דאן וואלט איך זעלבסטפארשטענדליך געווען
גרייט זיך אָנצונעמען פאר איהם, אבער קיינער קאן ניט ערווארטען
פון מיר, אז איך זאל ווערן דער אדוואקאט פון א באקאנטען לומפ.“
„אבער וואס זאל איך פארט טאן מיט דעם מאן?“ האט ער
אומגערוידיג געפרעגט. „כ'קאן דאך איהם ניט האלטען אין דער
וואך-שטוב, אפגעזונדערט פון אלע אנדערע.“

„איך קאן אייך וועגען דעם קיין שום עצה ניט געבען.“ האב
איך געענטפערט, „כ'ווייס נאָר, אז דער מאן וועט זיך אויך אין אן
אנדער לאגער ניט אויסדרעהען פון זיין שיקזאל.“

ער האט געשוויגען א וויילע, דערנאך האט ער מיך אויסגע-
פרעגט וועגען די איינצעלהייטען פון וועבער'ס פארברעכען. כ'האב
איהם דערצעהלט דאס, וואס איך האב געהערט פון וועיניגסטענס
הונדערט פון מיינע מיטגעפאנגענע. דערויף האט ער געזאגט:

„דער מאן איז זיכער א שופט. איך וועל איהם איבערשיקען
אויף דער „איייל-אף-מען“. אויב זיי וועלען איהם דאָרט דער'הרג'-
ענען, קאן איך זיך גאָר ניט העלפען.“

ווען די סאלדאטען, וועלכע האבען אוועקגעפיהרט אונזערע קא-
מעראדען נאך דער „איייל-אף-מען“, זיינען באלד נאכדעם צוריקגע-
קומען פון דאָרט מיט א נייער צאָהל געפאנגענע, האבען מיר געבע-
טען דעם קאמאנדיר צו פארלענגערן די פיער-שטונדיגע באזוך-

פון די באזוכער. אנשטאט די סאלדאטען האָבען אונזערע קאפיטאן־נען געזאָלט האלטען דעם קאנטראָל אין דעם באזוך־צימער. און בעת ווען פריהער האָבען מיר געקאנט זעהן אונזערע אייגענע בלוז איינמאָל אלע פערצעהן טעג אויף פופצעהן מינוט צייט. איז עס פון איצט אָן געבליבען ביי צוויי שטונדען יעדע וואָך. ס'איז געווען דאָס גרעסטע געווינס וואָס מיר האָבען געהאט צו פארצייענען פאר דער גאנצער צייט פון אונזער געפאנגענשאפט. און — וואָס איז געווען דאָס בעסטע — מיר האָבען דעם דאָזיגען ערפאלג ניט געהאט קיין אנדערן צו פארדאנקען, נאָר אונז אליין. ווען מיר האָבען פריהער געהאט געבעטען די אמעריקאנישע געזאנדשאפט צו זאָרגען דערפאר, אז מען זאָל אונז וועניגסטענס ערלויבען אלע פערצעהן טעג א באזוך פון א שטונדע, האָט מען אונז געענטפערט, אז דאָס איז אוממעגליך, ווייל דער קאמאנדיר האָט ניט גענוג סאָלדאטען צו האַלטען אַרדנונג. אצונד איז עס מיט אמאָל געגאנגען אַהן סאלדאטען און צוויי שטונדען יעדע וואָך.

ווען די נאכריכט האָט זיך פארשפרייט אין לאַגער, זיינען די אַרעמע מענשען פשוט געוואָרן פאר'שכור'ט פון פרייד. פון אלע זייטען זיינען די געפאנגענע געקומען צו מיר, כדי מיר אויסצודריי־קען זייער טיפסטען דאנק פאר מיינע באַמיהונגען, און עס האָט מיר ווינציג וואָס געהאָלפֿען, ווען איך האָב זיי געהאלטען אין איין ער־קלערן, אז מיינע צוויי קאלעגען פון „איי“ און „סי“ קומט דערפאר מינדעסטענס אויפיעל קרעדיט ווי מיר.

אין מיטען יאנואר האָט מיר הוט געוויזען א קאפיטאן פון א בריעה, וועלכער איז געווען אַדרעסירט צו א געוויסען קארפעלס אין „סי“־באַטאליאָן און האָט דעם דאָזיגען ווי אויך א געפאנ־גענעם מיט'ן נאָמען לאַמערס זעהר שטארק קאמפראַמיטירט. דער בריעה איז געקומען פון'ם „וואָר אָפיס“ און האָט געלויטעט ווי פאלגט:

“Messrs. Lamers and Carpels are herewith informed in reply to their letter of the 24th of November that the

דארפן צופיל באשעפטיגן דערביי זיינע סאָלאַרטען. אָבער ער האט נישט געוואלט וויסן פון קיין זאך. דאָך האָט מען פון זיינע וועגן געקאנט ארויספיהלען, אז ער האָט שוין אליין געמוזט האָבן. איינגעזעהן, אז ער מוז אונז מאכען געוויסע קאנצעסיעס. זיין טאָג נאָך דער דאָזיגער אונטערהאנדלונג האָט מיד דער אַלטע, געשיקט רופען אין זיין פריוואט-וואוינונג. ער איז געווען ציוויל געקליידט און אויסערגעווענליך לייטזעליג. איבערהויפט האָב איך געמאכט די ערפארונג, אז אין ציוויל איז ער געווען אסך צו גענגליכער און מען האָט געקאנט מיט איהם לייכטער אויסקומען. ס'האָט אויסגעקוקט, אזוי ווי ער וואָלט צוזאמען מיט'ן מונדיר אויך אויסגעטאן פון זיך דעם אַלטען אדם און ער וואָלט גאר אנ-דערש געארטיילט איבער אלע זאכען. ער האָט מיד נאָך אמאָל געפרעגט מיין מיינונג וועגען די באזוכען און האָט זיך אויפמערק-זאם צוגעהערט, ווען איך האָב איהם ערקלערט אלע אורזאכען נאָך דער רייה נאָך. אזוי ווי איך האָב דעם אַלטען דזשענטעלמאן שוין צו גוט געקענט און איך האָב גענוי געוואוסט, ווי אזוי מען האָט געמוזט אומגעהן מיט איהם, האָב איך געשלאָסען מיין ערקלערונג מיט די ווערטער:

„דער גאנצער לאַגער קוקט ארויס אויף א נייער פאָרם פון די באזוכען, און ווען איהר זאָלט זיך ענטשליסען דערצו דיזעלביגע צו באווייליגען, דאן וואָלט יעדער פון מיינע מיטגעפאנגענע גע-פיהלט, אז ער איז אייך שולדיג א גרויסען דאנק דערפאר. אָבער ווען די זאך זאָל זיך פארציווען, און איהר וועט פיליכט שפעטער דורך פארשידענע אומשטענדען זיין געצוואונגען ביסלאכווייז דאָך צו דערהיילען דעם וואונש פון די געפאנגענע, וועט אייך קיינער מעהר נישט דאנקען דערפאר.“

אַט דער ארגומענט האָט קענטיג געמאכט אן איינדרוק אויף דעם אַלטען. ער האָט זיך פארטראכט א וויילע, דערנאָך האָט ער געזאָגט, נאָך אלץ אביסעל אומענטשלאָסען:

„נו גוט, איך וועל זעהן, וואָס מען קאן טאן וועגען דעם.“
אין עטליכע טעג-ארום איז באווייליגט געוואָרן די נייע פאָרם

וואָס דער דאָזיגער האָט געהאט צו זאָגען. ווען מיניסטער איז גע-
קומען, האָט איהם דער קאָמאנדיר געשטעלט די פראגע, צי ווייסט
ער עפעס וועגען אזא מין בריעה. דער צענזאָר האָט צוערשט געענט-
פערט ניין, אָבער ער איז אריינגעקומען אין אזא פארלעגענהייט.
אז מען וואָלט געמוזט זיין בלינד, כדי ניט צו מערקען, אז עפעס
איז דאָ געווען ניט גלאַט. ווען דער קאָמאנדיר האָט באַמערקט,
וואָס פאר אַ שלעכטען אינדרוק די קענטיגע פארלעגענהייט פון'ם
צענזאָר האָט אויף אונז געמאכט, האָט ער געזוכט צו ראטעווען די
סיטואַציע דורכדעם וואָס ער האָט דעם דאָזיגען נאָך אמאָל אויפֿ-
געפאָדערט גאָרנישט צו פארשווייגען. ס'איז קענטיג געווען, אז
ער האָט דערמיט געהאט די אַבזיכט ארויסצוהעלפּען דעם מאן פון
זיין פארלעגענהייט.

נאָ, איז דער לייטענאַנט מיניסטער צופעליגער־ווייז גראָד געווען
יענער צענזאָר, צו וועמען דער אַלטער האָט זיך צוליעב וואָס פאר
עס איז גרונד שטענדיג געטשעפעט, און וועלכען ער פלעגט זאָגאר
אַפט פאר אונז אין די אויגען דירעקט באַלידיגען. ווען דער קאָ-
מאנדיר האָט איהם אַלזאָ איצט צום צווייטען מאָל אויפגעפאָדערט,
ניט צו פארשווייגען די ווארהייט, האָט ער אָט די אויפפאָדערונג
אַנגענומען ווערטליך און מיט אַ נידעריגער שטימע האָט ער זיך
מודה געווען, אז דער אָריגינאַל פון'ם בריעה געפינט זיך ביי איהם
אין ביוראָ.

אַצונד איז דער אַלטער געוואָרן ריכטיג אין כעס. ער האָט
זיך ארויפגעוואָרפען אויף'ן צענזאָר, איהם אויסגערופען פארשידענע
נעמען און איהם געסטראַשעט מיט אלע מעגליכע זאכען. דער
אַרעמער מענש האָט ניט געוואוסט, וואו ער זאָל זיך אהינטאָן.
אָבער פאר אונז איז די זאך געווען געענדיגט, וואָרים מיר האָבען
אַצונד געוואוסט, וואו מיר האָבען געהאַלטען אין דער וועלט. הוט
איז געווען מיט דער מיינונג, אז דער קאָמאנדיר וועט די צוויי
חברה־לייט גלייך אוועקנעמען פון זיין באַטאָליאָן, אבער ווען עס
זיינען אריבער צוויי טעג, אָהן דעם אז עפעס זאָל האָבען געשעהן,
האָט ער די זאך באַקאַנט געמאכט צווישען די געפאָנגענע. דער

enlistment of prisoners of war is engaging the consideration of H. M. Government at the present time, and you may expect a communication on the subject in due course."

(די העררן לאמערס און קארפעלס ווערן דאָ מיטגעטיילט, אלס ענטפער אויף זייער בריעף פון'ם 24טען נאָוועמבער, אז די פראגע וועגן אויפנעמען קריגס-געפאנגענע אין דער ארמיי ווערט איצט באטראכט פון דער ענגלישער רעגירונג, און מען וועט זיי אין צייט לאָזען וויסען וועגען דעם.)

די גאנצע זאך איז מיר פשוט געווען אומגלויבליך. איך האָב זיך ניט געקאנט פאַרשטעלען, אז עס האָבען זיך געקאנט געפינען ביי אונז אין לאַגער מענשען, וואָס זיינען געווען אזוי טיעף געזונט קען, אז זיי האָבען געקאנט פועל'ן ביי זיך אָנצובאַטען דער ענגלישער שער רעגירונג זייערע לייסטונגען אלס מעקלער פאר דער ענגלישער ארמיי, און דאָס נאָך א געפאנגענשאפט פון קרוב צו אַכט און צוואנציג חדשים. כ'האָב געפרעגט הוט'ן, וואו ער האָט געקריגען אַט די קאָפּיע, און ער האָט מיר געזאָגט, אז דער צענזאָר פון „סי", מר. מיניסטער, האָט דעם אַריגינאַל געלאָזט ליגען ביי זיך, אויף'ן שרייב־טיש, אזוי אז איינער פון אונזערע מיטגעפאנגענע, וועלכער איז געווען אָנגעשטעלט אלס שרייבער ביים צענזאָר אין ביורא, האָט עס געקראָגען צו זעהן און אראָפּגענומען דערפון א ווערטליכע קאָפּיע. ניט קוקענדיג אויף דעם אלעמען האָט מיר די זאך דאָך ניט געוואָלט אַרײַן אין קאָפּ. ענדליך זיינען מיר געקומען צום שלום צו געהן דירעקט צום קאָמאנדיר, אלס פארטרעטער פון די דריי באַטאָליאָנען, און בעטען ביי איהם אַן ערקלערונג וועגען דער געשיכטע.

דאָס האָבען מיר אויך געטאָן. דער אלטער האָט זיך צוערשט געמאכט, אזוי ווי ער וואָלט גאָרנישט געגלויבט, און האָט ערקלערט, אז די גאנצע געשיכטע איז ניט מעהר ווי א בלאָף. אָבער ווען ער האָט באמערקט, אז דער דאָזיגער ענטפער האָט אונז ניט באַפֿריי־דיגט, האָט ער געשיקט נאָך דעם צענזאָר מיניסטער, כדי צו הערען,

פראכטפולען קאנצערט, און איך האָב אין נאָמען פון די דריי באַ-טאָליאָנען זיי געזאָגט א פאָר וואַרעמע אָפּשידס-ווערטער. ס'איז געווען א קאלטער, אומעטיגער טאָג, ווען די אלטע לייט האָבען פארלאָזען דעם „פעלעס“. ווער האָט דעמאָלט געקאָנט וויסען, וואס פאר א שיקאָל זיי זיינען אנטקעגען געגאנגען!

דעם 17טען פעברואר איז ארויס א נייער באַפעהל, לויט וועל-כען מיר האָבען פון'ם 25טען און ווייטער ניט געטאָרט קריגען פון דרויסען קיין פעקלעך, וואָס האָבען ענטהאלטען פלייש-זאכען, ברויט, מעהל, קוכען א. א. וו. אויך אין די בופעטען האָט מען די דאָזיגע זאכען מעהר ניט געטאָרט פארקויפן. בלויז פעקלעך, וועלכע זיינען אָנגעקומען פון דייטשלאַנד, האָט מען איבערגעגעבען די געפאנגענע. אַט דער נייסטער אוקאז פון'ם „וואָר אָפּיס“ האָט די מענשען אריינגעבראכט אין א גרויסער דערשלאָגענקייט, וואָרים גראָד אין יענער צייט, ווען די ערנערונג איז געווארן אלץ ערגער און קאָרגער, זיינען פאר אונז די צופלוסען פון דרויסען געווען טאָפעלט און דרייפאך נויטווענדיג. אָבער דאָס ערגסטע איז ערשט געקומען. דעם 28טען פעברואר האָט מען אויף א באַפעהל פון'ם „וואָר אָפּיס“ אויך די אלגעמיינע פאָרציעס אונזערע פאקלענערט אויף א היבשען אופן. די מענשען זיינען געווען ווי פארשטיינערט, ווען זיי האָבען דערזעהן די קליינטשינקע שטיקלעך ברויט, וואָס האָבען זיי פון איצט אָן געדאַרפט דינען אלס טעגליכע פאָרציע. אלע פראָטעס-טען זיינען געווען ארויסגעוואָרפען. דער קאָמאָנדיר האָט אונז ניט געקאָנט העלפען, ווייל ער האָט גאָרנישט געקאָנט טאָן געגען די באַפעהלען פון'ם „וואָר אָפּיס“. ער האָט אליין גאנץ גוט באגריפען, אז מיר וועלען ניט קאָנען לאָנג אָנהאלטען מיט אַט די פאָרציעס. האָט זיך אויך פערזענליך באמיהט פאר אונז אין'ם קריגס-מיניס-טערום, אבער ס'האָט גאָרנישט געהאָלפען.

אין אן אינטערנירונגס-לאַגער איז די ערנערונגס-פראגע איינע פון די וויכטיגסטע פראָבלעמען. מחמת דעם איז כדאי דאָ צו באַ-האַנדלען אַט די פראגע אביסעל אויספיהרליכער. אין פארלוף

רעזולטאט איז געווען, אז לאַמערס, קארפעלס און א געוויסער גרינהוט, וועלכער איז שטענדיג ארומגעגאנגען מיט די צוויי האַרבען געקראָגען גוט אָנגעבראַכען די ביינער, און בלויז דורכדעם וואָס די סאָדאָטען האָבען זיך באַצייטענס אַריינגעמישט, איז מעגליך געווען זיי אַרויסצוקריגען פון די הענט פון די פאַרביטערטע לייט און זיי אַריינצופיהרען אין דער וואַך־שטוב. פון דאָרט האָט מען זיי אוועקגעשיקט אין אן אנדער לאַגער. שפעטער האָבען מיר גע־הערט, אז מען האָט זיי געבראַכט אין אינטערנירונגס־לאַגער פון פעלדהאם, וואו מען האָט דעמאָלט אינטערנירט אלע עלזאַסער, פאַ־ליאקען, טשעכען א. א. וו.

צוליב אָט דער מיאוס'ער געשיכטע האָט זיך דער גאנצער לאַגער א צייט לאַנג געפונען אין א שטארקער אויפרעגונג. הוט אליין איז געווען אין געפאַר געשטעלט צו ווערן פאַר א קריגס־געריכט צוליב „אויפרייצען צו א בונט“. אָבער מען האָט די זאַך דערשטיקט, כדי ניט אויפצורייסען מעהר די אויגען. ס'איז איינ־פאַך געווען א שאַנדע. עטליכע טעג נאָכדעם ווי די דריי זיינען אַרויסגעיאָגט געוואָרן פון'ם „סי־כאַטאָליאָן“ האָט מיידזשאַר מאָט פאַרקניפט מיט מיר א געשפרעך, כדי צו ריידען מיט מיר וועגען אָט דער טונקעלער געשיכטע. כ'האָב אייהם גאנץ אָפּען געזאָגט, וואָס איך האָב געדענקט וועגען דעם. ער איז געווען איינפאַרשטאַ־נען מיט מיר אין אלע פונקטען און האָט געזאָגט, אז מען קאָן ניט פאַרדענקען די מענשען, ווען זיי האָבען ניט געוואָלט האָבען אזעלכע חב־רה־לייט אין זייער מיט.

דעם 18טען יאנואר האָט אונז ווידער פאַרלאָזען א מחנה פון עלטערע לייט, וועלכע זיינען אָפּגעשיקט געוואָרן קיין דייטשלאַנד, אין אויסטויש פאַר ענגלישע ציוויל־געפאַנגענע. עטליכע פון זיי האָבען זיך נאָך אין דער לעצטער שטונדע געלאָזט איבערריידען פון זייערע פאַמיליעס צו בלייבען אינטערנירט אין ענגלאַנד. זיי האָבען עס געטאן מיט שווערע הערצער, הנם אונטער די אומשטענ־דען איז דאָס געווען דאס בעסטע וואָס זיי האָבען געקאָנט טאָן. אונזער אָרקעסטער האָט די שידענדע קאמערעדען געגעבען א

דער נאָרונגס-ווערט פון אונזער טעגליכער שפיז, בארעכענט לויט „קאלאָריען“, איז דורך דער אומאויפהערליכער פארקלענערונג פון אונזערע פאָרציעס געווען ווי פאָלגט:

ברויט	5 אונסעס גלייך:	280 קאלאָריען טעגליך			
געבראָכענע סוכארעס	4.....	140	“	“	“
רייז	1.....	100	“	“	“
לינזען	2.....	200	“	“	“
גרינווארג	4.....	50	“	“	“
מארמעלאַדע	1.....	100	“	“	“
צוקער	1.....	100	“	“	“
קארטאָפּעל (*)	15.....	335	“	“	“
פלייש (**)	3½.....	100	“	“	“
הערינג	3½.....	84	“	“	“
טיי אדער קאָפּע	—.....	—	“	“	“
זאָלץ און פעפער	—.....	—	“	“	“

מאקסימום..... 1489 קאלאָריען

מיר האָבען דעם נאָרונגס-ווערט פון אונזערע פאָרציעס געמאַס-טען לויט די ציפערן פון אָנערקענטע ענגלישע פיזיאָלאָגען, ווי דר. א. ד. וואַלער, דר. ס. ראסעל-וועלס, דר. דזש. ב. ליעטהם און דר. ע. דזש. ספרינגס.

דר. ספרינגס האָט דאמאָלס ערקלערט, אז 3000 קאלאָריען זיינען גענוג פאר א מאן וואָס טוט לייכטע ארבייט. לויט א באריכט,

(*) מיר האָבען איינגעשליך געקריגען 20 אונסעס קארטאָפּעל פאר יעדען איינעם, אָבער אזוי ווי זיי זיינען געווען זעהר שלעכט, זיינען נאָך די אָפּפאלען געבליבען העכסטענס 15 אונסעס.
(**) מען האָט אונז געגעבען יעדע וואָך 18 אונסעס פריש פלייש און 12 אונסעס געפיקעלט פלייש פאר יעדען מאן. אזוי ווי דאָס לעצטע איז געווען פון א זעהר ביליגער קוואליטעט, איז אונזער ציפער פון 100 קאָל-לאָריען פאר 3½ אונסעס טעגליך געוויס גיט צו נידעריג באַרעכענט.

פון די ערשטע צוויי מלחמה־יאָהרען זיינען די פּאָרציעס, וועלכע די רעגירונג האָט אונז צוגעשטעלט, געווען גענוג לויט דער קוואַנטירטעם, כאַטש עס האָט געפּעהלט די נייטיגע אָפּוועקסלונג און די קוואַליטעט און צוגרייטונג פון די שפּייזען איז אָפט געווען ווייט פון גוט. אסך פון מיינע מיטגעפאנגענע האָבען אין דער ערשטער צייט פון דער געפאנגענשאפט נאָך געהאט אביסעל געלד, אזוי אז זיי זיינען געווען אין דער לאגע צו קויפּען אין דער „קאנטין“ דאס נייטיגסטע, אָדער עס קריגען צוגעשיקט פון זייערע פאמיליעס. אָבער פון פעברואר 1917 אָן, ווען די פּאָרציעס זיינען באדייטענדר פארקלענערט געוואָרן און דערצו האָט מען אונז נאָך פארבאָטען צו באַציהען וויכטיגע לעבענס־מיטלען פון דרויסען, האָט זיך ענטוויקעלט א צושטאנד, וועלכער איז פון טאָג צו טאָג געווארען אלץ אומערטרעגליכער און האָט פאראורטיילט די גרויסע מעהרהייט פון די געפאנגענע צו גרויסע הונגער־ליידען. יעדער אומפאָרטייאישער באַבאָבאָטער האָט געמוזט צוגעבען, אז די פּאָרציעס, וועלכע מען האָט אונז צוגעטיילט, זיינען ווייט ניט גענוג געווען צו באַפרידיגן אפילו די סאמע נייטיגסטע באַדערפענישען. ס'איז געווען בוכ־שמעבליך צום לעבען צו וועניג, צום שטאַרבען צופיעל.

די פראגע, וויפיעל נאָרונג א מענשט מוז האָבען יעדען טאָג, איז ניט אזוי לייכט צו ענטשיידען, זאָגאר ווען מען נעמט אין באַטראַכט די באַזונדערע קלימאטישע פארהעלטענישען און די באַשעפטיגונג פון די מענשען. פונדעסטוועגען גלויבען מיר, אז מיר וועלען זיין גאנץ נאָהנט צום אמת, ווען מיר וועלען פון איין זייט נעמען אלס באַזיס פאר אונזערע אָנגאבען די סאמע קלענסטע שאַצונג פאר די נויטווענדיגסטע ערנערונגס־באַדערפענישען פון א מענשען, און פון דער אנדער זייט וועלען מיר נעמען צום פארגלייך דעם מאַקסימום פון'ס נאָרונגס־ווערט וואָס עס האָבען ענטהאלטען די לעבענס־מיטלען, וועלכע מען האָט אונז צוגעטיילט. דערביי וועלען מיר זיך באַציהען אויסשליסליך אויף די אונטערזוכונגען פון באַרימטע ענגלישע פיזיאלאָגען, ווייל זייערע רעזולטאַטען זיינען דאָך אס פא־סענדסטען פאר די ענגלישע לעבענס־באַדינגונגען.

זיך געגעבען די גרעסטע מיה צו מאכען עפעס פון דעם דאָזיגען מורא'דיגען שטאַף, אזוי אז מען זאָל קאָנען ווי עס איז געניסען דערפון, אָבער מען האָט געמוזט איבער א העלפט ארויסווארפען. קיין ערזאץ דערפאר האָט מען אונז נישט געגעבען. דער אלטער קאָר מאַנדיר, וועלכער איז געשטאַנען ביי דער אונטערזוכונג פון די דאָר זיגע אזויגערופענע „סמעלטס“, האָט סאַרקאסטיש באַמערקט: „דאס קוקט מיר אויס ווי שטיקער פון לוט'ס ווייב.“

אָבער עס פלעגט אויך אָפט פאַרקומען, אז מיר האָבען איבער הויפט גאַרנישט געקאָנט באנוצען פון די געליפערטע פאַרציעס, אָהן דעם אז מען זאָל אונז האָבען געגעבען די מינדסטע זאָך דערפאר. אין יוני און יולי 1917 זיינען די הערינג געווען אין א צושטאַנד, וועלכער לאָזט זיך קוים באשרייבען. דעם 16טען יוני האָט דער דאָקטאָר געגעבען א באַפעהל צו פארניכטען זיבען פעסער מיט הער-רינג, וועלכע מען האָט צוגעטיילט די געפאנגענע פון'ס באטאליאָן „איי“. די הערינג זיינען געווען פול מיט ווערים און האָבען געהאט אן עקעלאַפטישן אַנבליק. צוויי טעג שפעטער האָט מען אונזער באַטאליאָן צוגעשטעלט א גרויסע צאָהל הערינג, וועלכע זיינען גע-ווען אזוי דורכגערונגען פון זאָלץ, אז אונזערע קעכער מיט זייער גאַנצער קאָר-קונסט האָבען נישט געוואוסט וואָס צו טאָן דערמיט. דער דאקטאָר האָט דערום געלאָזט אויפמאכען א נייעם פאַס און געהייסען האַלטען די הערינג פיער און צוואנציג שעה צייט אונטער לויפערנדען וואַסער, כדי ארויסצוציהען די זאָלץ. נאָך אכצעהן שטונד-דען האָבען זיך די הערינג געפונען אין א צושטאַנד פון פולשטענ-דיגער צופוילטקייט און האָבען מיט זייער עפוש'דיגען גערוך פאר-פעסטעט דעם גאַנצען לאַגער. ס'איז איינפאך גאַרנישט געווען וואָס צו מאכען דערמיט, און דער דאָקטאָר האָט עס געמוזט אָנער-קענען. נישט קוקענדיג דערויף האָט מען אונז נישט געגעבען קיין שום ערזאץ, יא, מען האָט אונז מאָנאטען לאַנג ווייטער צוגעשטעלט אַט די צופוילטע הערינג, נישט קוקענדיג אויף אונזערע פראַטעסטען, און אָהן דעם אז מיר זאָלען דערפון האָבען דעם מינדעסטען נוצען. ווי עס ווייזט אויס, האָט איינע פון די פירמעס, וועלכע האָבען אין

וועלכער איז אויפגענומען געווארן פאר דער ענגלישער רעגירונג פון א קאמיטעט פון דער "ראַיאַל סאַסייטי" און גע'חתמ'עט פון דריי פראָפּעסאָרען פון פיזיאָלאָגיע, האָבען אין דער טעגליכער נאָרונג פון א מענשען געזאָלט זיין וועניגסטענס 3400 קאלאָריען. פראָפּעסאָר א. ד. וואַלער פון דער "ראַיאַל סאַסייטי", וועלכער האָט אין יענער צייט פיגורירט אלס עקספּערט פון'ם "האָום אָפּיס", האָט ערקלערט אין א באַריכט צו דער רעגירונג אין נאָוועמבער 1916: "מיר רעקאָמענדירען א מינימום פון 3000 קאלאָריען פאר אמוניציע-ארבייטער. א לייכטער פיזישער ארבייטער דארף קריגען 3000, א וואַפּען-ארבייטער 3500 קאלאָריען."

ווען מען זאָל נאָך דערצו נעמען אין אנבאטראכט, אז לויט דער מיינונג פון'ם פיזיאָלאָג דר. ע. דזש. ספּרינג פון'ם "האָום אָפּיס", מוז פון דער פארברויכטער שפיז אראָפּגערעכענט ווערן 12 פראָצענט, וואָס באשטעהט פון אומפארדריילכע שטאָפּען, דאן האָבען מיר פאר אונזערע פּאָרציעס געהאט פאָלגענדע צאָהלען:

מאקסימום 1489..... קאלאָריען

" 178..... פראָצ. 12 אַרונטער

בלייבט 1311..... קאלאָריען

אבער אָט דער ציפּער איז נאָך אויך געווען צו הויך, וואָרים עס וואָלט נאָר דאן געווען ריכטיג, ווען די קוואַליטעט פון די לע-בענס-מיטלען וואָלט געווען אין גאנצען גוט. דאָס איז אבער ליי-דער ניט געווען דער פאַל, וואָרים ס'איז ניט געווען די וואָך, מיר זאָלען ניט זיין געצוואונגען זיך צו באקלאָנגען אויף דער שלעכטער קוואַליטעט פון די פּאָרציעס, הגם דאָס האָט אונז ווינציג וואס גע-האַלפּען. זאָגאר די רעקאָמענדאציעס פון'ם דאָקטאָר זיינען אין די מעהרסטע פאַלען איינפאַך צוריקגעוויזען געווארן פון'ם "וואָך אָפּיס". אזוי האָט מען אונז צום ביישפּיל אין מערץ 1917 באַגליקט מיט אויגערוּפּענע "סמעלטס", א מין קליינע פישלעך, וועלכע ווי-נען ווער ווייס ווי לאנג געלעגען אין זאָלץ. אונזערע קעכער האָבען

you sent is the common *Filaria Piscum*, which is often abundant in edible fishes, and is perfectly harmless.

I am

Yours faithfully,

(Signed)

F. JEFFREY BELL.

(דר. גרעהם האָט מיר איבערגעגעבען אייער בריעף פון נעכט־גען דאָטום, אויף וועלכען איך קאָן אייך ענטפערן, אז דער וואָרם, וואָס איהר האָט מיר צוגעשיקט, איז דער געווענליכער „פילאַריאַ פֿיסקום“, וועלכער געפינט זיך אָפט אין גרויסע מאסען אין עסבאָרע פיש, און איז פולשטענדיג אומשעדליך.

איך פארבלייב אייער ערגעבענער

גע'חתם'עט: פ. דזשעפרי בעל.)

די פאלגען פון דער שלעכטער און ניט געניגענדער נאָרונג האָבען זיך אלץ שטארקער געלאָזט מערקען אין לאַגער. אסך געפאָנענע האָבען געליטען פון בראַנישע אויסשלאָגען און 75 פראָצענט פון אלע פאלען וואָס זיינען באהאנדעלט געוואָרן אין שפיטאָל זיי־נען געווען מאָנער און געדעריס־קראַנקהייטען. זעהר הויך איז געווען די צאָהל פון די ברוכען וואָס די געפאָנגענע האָבען זיך געמאכט ביים שטולנאָנג. אזוי ווי מיר פלעגען אָפט חדשים־לאַנג ניט קריגען קיין גרינוואַרג און מען פלעגט אונז אָנשטאָט דעם געבען שלעכטע רייז, איז האַרט־לייבֿיגקייט געווען אן אלגעמין פארשפרייטע צרה אין לאַגער. און אזוי ווי די ווידערשטאנדס־פעהיגקייט פון די אונטערלייבֿ־אַרגאָנען איז ביי די מעהרסטע געפאָנגענע געווען זעהר אָפגעשוואכט צוליב דער שלעכטער און מאַנגעל־האפטער נאָרונג, זיינען ענטשטאָנען די ברוכען. אונזער הויפט־קראַנקענוועכטער ריכטער, וועלכער האָט אויך געהאט אונטער זיין אויפזיכט די אי־נערליכע אָרגאַניזאציע פון שפיטאָל, האָט מיר איין טאָג דער־צעהלט, אז ער האָט אין משך פון צעהן חדשים באַצויגען פון דרוי־סען קרוב צו פינף הונדערט ברוכ־בענדער, און ווען איך האָב דאס ניט געקאָנט באַגרייפֿען, האָט ער עס מיר באַוויזען דורך זיינע ביכער.

יענער צייט געמאכט ריזיגע פראָפיטען מיט זייערע ליפערונגען פאר דער ארמיי א. א. וו., אָפגעצימבעלט דעם „וואָר אָפּיס“ און איהם אריינגעשמוגעלט אָט די מורא'דיגע וואַרע. און אזוי ווי מען האָט די ענגלישע סאָלדאטען אויף קיין פאל ניט געקאָנט אָנבאָטען אזא שפּייז, האָט מען וואַרשיינליך אונז געוואָלט דאָ באנוצען אלס עקס-פּערימענט-קראַליקעס.

אז אונזערע טענות און פראָטעסטען זיינען ניט געווען סתם אין דער וועלט אריין און אז עס האָט זיך דאָ ניט געהאנדעלט וועגען קאפּריזען פון איידעלע, פארצויגענע גומענס, קאָן מען זעהן דערפון, וואָס דער ענגלישער פאכטער, וועלכער פלעגט צונעמען ביי אונז אין לאַגער די אָפּפאלען פון דער קיך, כדי דערמיט צו קאָרמענען זיינע חזירים, האָט דעם 23טען יוני געלאָזט וויסען אונזערע קעכער, אז דריי חזירים זיינען ביי איהם אוועקגעפאלען, נאָכדעם ווי זיי האָבען זיך אָנגעפרעסען מיט דעם אָפּפאל פון די שרעקליך געזאל-צענע פלייש און פיש, וואָס ער האָט געהאט אוועקגעפיהרט פון לאַגער. אָט די שפּייז איז אלזאָ פאר די חזירים אפילו ניט געווען מעגליך צו געברויכען.

דר. דאָו, דער נאָכפאלגער פון דר. מאַפארט אין שפיטאָל, וועל-כער איז געווען א זעהר הומאַנער און געוויסענהאָפטער מאַן, האָט צוגעשיקט צו דער וויסענשאפטליכער אָפּטיילונג פון'ם בריטיש מוזעאום אן אנצאָל פון די ווערים, מיט וועלכע ס'האָט איינפאך געקישעט אין די הערינג וואָס מען האָט דעמאָלט צוגעשטעלט דעם „איי-באַטאַליאַן. אלס ענטפער דערויף האָט ער געקריגען פאַל-גענדען בריעה, וואָס איז דעם 21טען יוני אָנגעקלעפט געוואָרן אויף'ן שוואַרצען ברעט אין אלע דריי באַטאַליאַנען, און וועלכער פארדינט געהאלטען צו ווערן אלס קולטור-דאָקומענט פאר די קומענדע דורות:

British Museum (Natural History)
Cromwell Rd. S. W. June 15th, 1917.

Dear Sir:

Dr. Graham has handed me your letter of yesterday's date, in reply to which I have to say that the worm

גייסטיגען צושטאנד פון די מענשען. היינט צו טאג צווייפעלט מען שוין קוים וועגען דעם, אז עס זיינען פאראן ענגע באציהונגען צווישן די פיזישע באדינגונגען, אונטער וועלכע מענשען זיינען גע- צוואונגען צו לעבען, און זייער פסיכישען פיהלען. אין דער ווירק- ליכקייט האט אן אויפמערקזאמער באאבאכטער געקאנט זעהר לייכט זעהן, ווי צוליעב דער מאטעריעלער נויט איז ביסלאכווייז פארגעקומען א פולשטענדיגע גייסטיגע ענדערונג צווישען די גע- פאנגענע. פריהער איז געווען א גאנץ געווענליכע ערשיינונג, אז א מיטגעפאנגענער, וועלכער האט פון דרויסען געקריגען א פעקעל, זאל גערן געבען זיין שכן א פאר שטיקלעך דערפון. איז אימיצער אמאל געווען קורץ אין ברויט, איז יעדער איינער גערן געווען איהם ארויס- צוהעלפען. ביי די טישען פלעגט זיך בלויז זעלטען מאכען א שטרייט איבער די צוגעטיילטע פארציעס, און די געזעהלטע עטלי- כע, וועלכע האבען ניט געקאנט באהאלטען זייער קראנקהאפטען עגנאזים, זיינען פון אלעמען באהאנדעלט געווארן מיט פאראכטונג. אבער דאס האט זיך גרינדליך געענדערט, נאכדעם ווי די נייע באשטימונגען זיינען א צייט לאנג געווען אין קראפט. די ברוטאלע אינסטינקטען פון די מענשען האבען זיך שטארק ארויסגעוויזען. און דאס מיטגעפיהל מיט די ליידענדע איז אלץ מעהר און מעהר אפגעטעמפט געווארן. האט זיך דעם איינעם אדער דעם אנדערן איינגעגעבען דורך שמוגלעריי אדער אויף וואס פאר עס איז אנדער אופן צו קריגען עפעס פון דרויסען, איז ער פארקראכען אין א וויי- קעל, וואו קיינער האט איהם ניט געקאנט באמערקען, כדי דארט צו פאצעהרען דאס וואס ער האט געקראגען. אויב אנדערע האבען איהם צופעליג דערטאפט דערביי, איז ער געווארן א פארציטערטער, אזוי ווי ער וואלט באגאנגען א געמיינהייט. און ס'איז ווירקליך געווען שרעקליך אין דער אנוועזענהייט פון אנדערע אויפצועסען אן עקסטרא מאהלצייט און האבען אָנגעשטעלט אויף זיך הונגעריגע אויגען פון אלע זייטען. ביי די טישען איז איצט אין פארלויר פון די מאהלצייטען כמעט קיינמאל ניט אפגעגאנגען אָהן שטרייט און צאנקעריי. מען האט געקוקט מיט אָפענע אויגען און געהיט, אז

די איבערגרויסע מעהרהייט פון די געפאנגענע, וועלכע האָבען זיך אין יענער צייט געפונען אין'ם „פעלעס“, האָבען שוין געהאט געלעבט יאָהרען-לאַנג אין ענגלאַנד און זיינען געווען פארהייראט מיט ענגלישע פרויען. זיי האָבען זיך אין פארלויר פון די יאָהרען געהאט אין גאנצען איינגעלעבט אין די ענגלישע לעבענס-פארהעל-טענישען און האָבען געהאט גאנץ וועניג באציהונגען מיט דער אל-טער היים. זיי האָבען אלזאָ פון דאָרט גאָרנישט געהאט וואס צו ערווארטען, און אזוי ווי זיי האָבען אויך פון זייערע קרובים אין ענגלאַנד ניט געטאָרט קריגען קיין שום לעבענס-מיטלען, זיינען זיי כסדר געפלאגט געוואָרן פון הונגער. די פארטרעטער פון דער אמעריקאנער געזאנדשאפט האָבען אונז געהאלטען אין איין פאר-זיכערן, אז די ערנערונגס-פארהעלטענישען פון די ענגלישע ציוויל-געפאנגענע אין רוהלעבען זיינען נאָך פיעל אומגינסטיגער אירער אונזערע. דאָס ווילען מיר גאָר ניט כאשטרייטען. אָבער די אינ-טערנירטע אין רוהלעבען זיינען פון ענגלאַנד פארזאָרגט געוואָרן אויף א ברייטען אופן מיט לעבענס-מיטלען, בעת ווען אין דייטשלאַנד, וואו די מאַטעריעלע נויט איז מיט דער לענג פון דער מלחמה וואָס ווייטער אלץ גרעסער געוואָרן, איז מען גאר ניט אימשטאנד געווען מיט אונז צו טאָן דאָסזעלבע, ווען מען וואָלט עס זאָגאר געוואָלט טאָן. אָבער די יעניגע צווישען אונז, וועמען די נויט האָט געטריי-בען זיך צו ווענדען צו אלטע קרובים אָדער באקאנטע אין דייטש-לאַנד, כדי צו בעטען ביי זיי הילף, האָבען ניט נאָר פון דער צענזור געקריגען צוריק זייערע בריעף, זיי זיינען נאָך אויסער דעם אויך באשטראַפט געוואָרן דערפאר וואָס זיי האָבען זיך באקלאָגט פאר אנדערע אויף זייער נויט. געוויסע געפאנגענע זיינען צוליעב אַט די „הונגער-בריעף“ פארשיקט געוואָרן אויף דער „אייל-אָף-מען“. מיט איין וואָרט: די צענזור האָט זיך געגעבען די גרעסטע מיה, אז קיין איין וואָרט אפילו זאָל ניט ארויסקומען אויף דרויסען איר-בער דעם אמת'ן צושטאַנד פון אונזערע לעבענס-באדינגונגען. מען דאַרף ניט זיין קיין עקספערט, כדי צו באגרייפן, ווי אזוי אַט דאָס שטענדיגע הונגער-ליידען האָט געמוזט ווירקען אויף דעם

די ווירקונג פון דער רוסישער רעוואָלוציע

אונזער „שטויער־סיסטעם“ — דער קאמף געגען די קארטען־שפילער — פאַרס־ארבייטער אין קייטען — די רעדע פון באָנאר לאָו — די שוויצער געזאנדשאפט נעמט איבער אונזער פארטרעטונג — דער אויסברוך פון דער רעוואָלוציע אין רוסלאנד — ליכט אין דער פינסט־טערניש — אמעריקא טרעט אריין אין קריג — די מענער פון מזרח־אפריקא — דער ערשטער מאי — דער אלטער קאמאנדיר — זיין טויט — אָפּשיד פון די רוסישע פריינט — קראפּאָטקין פארלאָזט ענגלאנד — מאלאטעסטא וויל אויך פאַהרען קיין רוסלאנד — אלץ איינזאמער ארום און ארום.

כדי אָפּצושטעלען די וואקסענדע נויט וועניגסטענס אויף אזוי ווייט ווי מיר זיינען געווען אימשטאנד דערצו, האָב איך פאַרגע־לעגט פאר מיינע מיטגעפאנגענע א רייה פון מאסרעגלען, וועלכע זיינען אויפגענומען געוואָרן מיט סימפאטיע פון אלעמען. אויף מיין פאַרשלאג האָבען מיר שוין פריהער געהאט איינגעפיהרט ביי אונז אין באַטאָליאָן, אז יעדער וואָס האָט דערהאלטען פון דרויסען א פעקעל, פלעגט צאָהלען איין אָדער צוויי פענס אין דער באַטאָ־ליאָן־קאסע, כדי אויך די, וועלכע זיינען ניט געווען אזוי גליקליך צו קריגען צופלוסען פון דרויסען, זאָלען עפעס האָבען דערפון. אַט דער מנהג האָט אונז איינגעבראכט יעדע וואָך א היבשע סומע, וועלכע איז געגאנגען אין גאנצען פארן סײַד־פאַנד. יעדער איינער האָט גערן געגעבען אַט דעם בייטראג, און עס זיינען זאָגאר געווען היבשע עטליכע וואוילהאבענדע לייט צווישען אונז, וועלכע האָבען יעדעס מאל געצאָהלט זעקס פענס ביז א שילינג. ווען די פעסלעך

דער איינער אדער דער אנדערער זאָל ביי דער פארטיילונג פון'ם ברויט חלילה נישט קריגען א שטיקעלע מעהר. די מענשען זיינען געוואָרן פאַרהאַרטעוועט, מיסטרויאיש און גערייצט. א קלייניגקייט האָט געקאָנט פלוצלינג ארויסרופען אן אויפֿרגעגונג אין'ם גאנצען לאַגער. גנבות זיינען פאַרגעקומען אלץ אָפּטער. אסך געפאנגענע האָבען געליטען פון א מערקווירדיגער שוואכקייט פון זכרון, כאָטש זיי זיינען פריהער געווען גאנץ נאָרמאַל. ס'איז געלעגען עפעס קראנקעס אין דער גאנצער אטמאָספערע, עפעס וואָס האָט אנגע'וואָרפען א מרה שחורה און א פחד, און וואָס לאָזט זיך מיט דעם בעסטען ווילען נישט ריכטיג באשרייבען.

מען האָט אָפּט ערקלערט, אז הונגער און נויט מאכען די מענשען דרייסטער און אונטערנעמונגס-לוסט־יגער. קיין זאך איז נישט פאַל-שער ווי אָט די מיינונג. הונגער און נויט מאכען די מענשען פייג און שוואַך, זיי דערשטיקען אין זיי די סאָציאַלע געפיהלען און אינס-טינקטען און פיהרען ביסלאַכווייז צו דעם ברוטאלסטען און שארפֿסטען עגאָאיזם. אומאויפהערליכע מאַטעריעלע נויט איז טאקע אימער שטאַנד צו טרייבען די מענשען צו פארצווייפלונגס־אקטען, אבער זי האָט נישט די קראפט צו ענטוויקלען זייערע שעפֿערישע טהעטיג-קייטען און יענעם טיפען סאָציאַלען פיהלען, וואָס איז ביז אהער געווען דער לייט־שטערן פון אלע געזעלשאפטליכע ענדערונגען אין דער געשיכטע. דאס איז אויך די אורזאך, פארוואָס אלע גרויסע און ווירקליך רעוואָלוציאָנערע באוועגונגען זיינען תמיד געקומען דאן, ווען עס איז איינגעטראָטען א געוויסע בעסערונג אין די מאַטעריעלע לעבענס־באדינגונגען און די מענשען האָבען ווידער געהאט די קראפט צו גלויבען אין דער צוקונפט.

קיינמאָל האָב איך אָט דעם אמת נישט געפיהלט אזוי טיף און אינטענסיוו ווי אין יענעם לאַנגען פּעריאָד פון טעגליכע הונגער-ליידען און שווערע נשמה־יסורים, וועלכע האָבען מעהר ווי איינעם פון מיינע דאמאָסדיגע ליידענס־חברים פאר דער צייט אָפּגעשני-טען פון לעבען.

הערר פאן ב. האָט זיך שפעטער מיטגעווען און געבעטען, מען זאל איהם איבערשיקען צוריק קיין וויקיפּיעלע.

מיט א שטיקעל צייט פאר דעם האָט זיך א מאן פון אונזער באַטאַליאַן, וועלכער האָט פאר דער מלחמה געהאלטען א קליינעם רעסטאָראַנט, געווענדט צום קאָמאנדיר און געבעטען ביי איהם ער לויבעניש אריבערצוברענגען פון זיין היים א ביליארד. דער אלטער האָט גאָרנישט געהאט וואָס איינצואווענדען דאָגעגען, און זינט דאן זיינען די פריינט פון'ם ביליארד-שפיל אויפגעריכט געוואָרן. באלד האָבען זיך געפונען נאָך בעלנים דערויף, און אזוי ווי מיר האָבען ביי דער "קאָנטין" געהאט א צימליך גרויסען לייריגען פלאץ, זיינען אוועקגעשטעלט געוואָרן נאָך צוויי ביליארד-טישען, וועלכע זיינען באזונדערס אין די לאנגע ווינטער-מאָנאטען געווען פארנומען כמעט דעם גאנצען טאָג. די אייגענטימער האָבען דערמיט פארדינט היבשע שטיקער געלט, אזוי אז איך האָב עס געהאלטען פאר פאסענד ארויפצולעגען אויף זיי א וועכענטליכען שטייער, כדי צו קריגען נאָך געלט פאר אונזער קיך-פאָנד. די חברת-לייט האָט דאס נישט שטארק געשמעקט, באזונדערס איינער פון זיי האָט אונז כסדר געמאכט שוועריגקייטען, ווען ער האָט געדארפט צאָהלען, הגם דאָס האָט איהם גאָרנישט געהאָלפּען.

אין טאָג האָבען זיך די דריי חברת-לייט צונויפגעטרעט, אָפּצורשטעלען די צאָהלונגען צו דעם באַטאַליאַן. אין זייער קליינליכען ענגאָאָזם האָבען זיי זיך פאַררופען דערויף, אז דער קאָמאנדיר האָט זיי ערלויבט איינצופיהרען די ביליארדס, און עס איז דאמאָלס קיין רייד נישט געווען וועגען א שטייער-צאָהלונג. מיר האָבען אלזא געמאכט א סוף צו דער גאנצער געשיכטע, מיט דעם וואָס מיר האָבען זיי ערקלערט, אז פון איצט אָן וועלען די ביליארדס איבער-גענומען ווערן פון'ם באַטאַליאַן גופא, אזוי אז אלע אייננאמעס וועלען געהן צום נוצען פון'ם כלל, פון אלע געפאנגענע. מיר האָבען די דריי לייט פאָרגעשלאָגען צו פארקויפען זייערע ביליארד-טישען דעם באַטאַליאַן פאר א מעסיגער סומע אדער זיי ארויסנעמען פון'ם לאַגער, ווייל מיר מווען האָבען דעם פלאץ פאר אונז אליין. איינער

פון דרויסען האָבען אלזא צוליעב דעם נייעם באפעהל אָנגעהויבען קומען זעלטענער, און ווען די גורח איז נאָך שפעטער פארשארפט געוואָרן און זיי האָבן ביסלאַכווייז גאָר אויפגעהערט צו קומען, זיי נען אונזערע אייננאמעס פון וואָך צו וואָך געוואָרן קלענער און א דאנק דעם די קעסט מאַגערער. איך האָב דערום געמאכט א פאָר-שלאג, אז אלע, וועלכע האָבען געקריגען צוגעשיקט געלד פון דרוי-סען, זאלען אראָפגעבען א קליינעם פראָצענט פאר דער באַטאָ-ליאַן-קאָסע, כדי אויף אזא'ן אופן צו געבען אונזערע קעכער די מעגליכקייט צוצוגרייטען די שפיין וואָס די רעגירונג האָט אונז צו-געטיילט אזוי נאָרהאפטטיג און אזוי געשמאק ווי נאָר מעגליך. איך האָב שוין פריהער געהאט גערעדט מיט די לייט, וועלכע פלעגען קריגען געלד-זענדונגען, און זיי אָנגעוויזען אויף דער דרינגענדער לאַגע, אין וועלכער מיר האָבען זיך געפונען, און איך האָב אויך אין ערגעץ ניט באַגעגענט קיין ווידערשטאַנד. בלויז איינמאָל איז פאר-געקומען, אז א געוויסער הער פאָן ב. האָט זיך גאנץ פעסט אָפגע-זאָגט צו געבען זיין שטייער, און האָט זיך זאָגאר באַקלאָגט וועגען דעם צום קאָמאנדיר. דער מאן איז א קורצע צייט פאר דעם אנגע-קומען צו אונז פון'ם אינטערנירונגס-לאַגער פון וויקיפיעלד און עס איז איהם שווער געווען זיך צו צוגעוואוינען צו די פרייע אויפפיה-רונגען, וועלכע האָבען זיך ביסלאַכווייז אויסגעארבייט ביי אונז.

ווען דער קאָמאנדיר האָט מיך געפרעגט, פארוואָס מען וויל ביי דעם מאן אראָפנעמען א טייל פון דעם געלד וואָס מען האָט איהם צוגעשיקט, האָב איך איהם ערקלערט דעם גאנצען ענין. ער האָט מיר געענטפערט, אז ער האָט גארנישט וואָס איינצואווענדען געגען אונזערע מעטאָדען, אזוי לאַנג ווי די בייטראָגען ווערן געגעבען פרייוויליג, אָבער אויב אימיצער טרעט ארויס געגען דעם, דארף מען איהם אויסצאָהלען די פולע סומע, כדי אויסצומיידען אומאנגענעמע קאָמפליקאציעס. איך האָב איהם ערקלערט, אז דאס איז א זעלבסטפארשטענדליכע זאך, אָבער אז ביז אהער האָט קיינער אוי-סער הער פאָן ב. ניט אויפגעהויבען קיין פראָטעסט געגען דעם. פארשטעהט זיך, אז די זאך איז ניט געבליבען אומבאקאנט, און

נסיון. אָפּט פלעגט פאָרקומען, אז איינצעלנע מענשען האָבען פאר-
שפּילט אלץ וואָס זיי האָבען פארמאָגט. כאַזונדערס פאר די יונגערע
לויט איז אָט די ליידענשאפט געווען פארדאָרבל'יך און דעמאָראַליז-
זירענדיג אין העכסטען גראַד. כ'האָב אָפּט געזעהן, ווי שיפּ-יונגען
האָבען אין איין פערטעל שעה פארשפּילט פּעקלעך און געלדער, וואָס
זיי האָבען געקריגען צוגעשיקט פון זייערע עלטערן אָדער פון זייערע
באלעבאטיס, און דערנאָך האָבען זיי בא'גנב'עט זייערע אייגענע
חברים, כדי נאָר צו קאָנען דינען צום שפּיל-טיוועל.

עס זיינען געווען איינצעלנע צווישען אונז, וועמען דאָס שפּיל
האָט איינפאך פאָרוואַנדעלט אין חיות. אזוי פלעגט פאָרקומען, אז
געפאנגענע האָבען זיך ענטזאגט צו זעהן זייערע פרויען, וועלכע
זיינען געקומען צו זיי אויף באַזוך, דערפאר ווייל זיי זיינען גראַד
געשטאנען ביים שפּיל-טיש און האָבען ניט געוואָלט געשטערט ווערן
אין זייער ליידענשאפט. אנדערע פלעגען צונעמען ביי זייערע פרוי-
ען דאָס לעצטע, כדי עס צו ברענגען אלס קרבן צו דער שפּיל-
מאניע, בעת ווען זייערע פאמיליעס אין דערהיים האָבען געמוזט
הונגערן. איינמאָל האָט מען מיר דערצעהלט וועגען א פאל, וואו א
כאזונדערס געזונקענער שפּילער האָט אָפּגעווארט זיין פרוי, ווען זי
איז געקומען איהם באַזוכען, און האָט פארלאנגט זי זאָל איהם
געבען איהר געלד-בייטעל. ער האָט ארויסגענומען אלעס וואָס ער
האָט דאָרט געפונען און עס אריינגעלעגט צו זיך אין קעשענע. ווען
די אָרעמע פרוי האָט איהם געבעטען, ער זאָל איהר וועניגסטענס
איבערלאָזען אזוי פיעל, אז זי זאָל ניט זיין געצוואונגען צו געהן
צופוס אהיים, האָט זיך דער גראַבער יונג ענטזאגט צו דערפילען
איהר ביטע, אזוי אז א פרעמדער געפאנגענער, וועלכער האָט אויף
איהר רחמנות געהאט, האָט איהר אריינגעשטופט א פאָר פענס אין
האנד, כדי זי זאָל קאָנען פאָהרען. ווען דער פאל איז כאַסאנט
געוואָרן אין לאַגער, זיינען די געפאנגענע געווען אזוי אופגעבראכט,
אז זיי האָבען דעם נידערטרעכטיגען בחור גוט אָנגעבראָכען די
ביינער.

געוויס, אזעלכע פאלען זיינען געווען אויסנאָמען, אָבער זיי

פון זיי האָט זיין ביליאָרד צוריקגעשיקט אהיים, די אנדערע צוויי האָבען זיך מיט אונז אויסגעגליכען. ווען מיר האָבען געזעהן, אז די פּראָפּיטען, וואָס זיינען אריינגעקומען דורך די ביליאָרדס, זיינען געווען גאנץ היבשע, האָבען מיר באשלאָסען צו קריגען א גאנץ גרויסען ביליאָרד, כדי צו פארגרעסערן אונזערע וועכענטליכע איי-נאַמעס. א פארמעגליכער מיטגעפאנגענער, וועלכער איז אליין גע-ווען א ליידענשאפטליכער ביליאָרד-שפילער, האָט אונז אויסגעלעגט דאָס געלד, וואָס מיר האָבען איהם ביסלאכווייז אויסגעצאָהלט פון אונזערע וועכענטליכע אייננאמעס. אין קנאפע דריי חדשים איז אויך אַט דער ביליאָרד געווען באצאָהלט אייגענטהום פון'ם באטא-ליאָן. פאר דער גאנצער איבעריגער צייט פון אונזער געפאנגענער שאפט זיינען די ביליאָרדס געבליבען דער בעסטער קוואַל פון אונ-זערע אייננאמעס.

ווען איך האָב איבערגענומען די פיהרערשאפט פון'ם באטאליאָן האָב איך אויסגענוצט מיין גאנצען איינפלוס, וועניגסטענס אין אונ-זער באטאליאָן צו באזייטיגען די געמבלעריי, די פארשידענע האַ-זאָרד-שפילען, וועלכע האָבען זיך געהאט פארשפרייט איבער'ן גאנ-צען לאַגער. מיר האָבען געהאט צווישען אונז א היבשע צאָהל ביטערע יונגען, ביי וועמען דאס האַזאָרד-שפיל איז נאָך פריהער פאר דער אינטערנירונג געוואָרן א פּראָפעסיע. אַט די חברה-לייט האָבען אצונד פיגורירט אלס אזויגערופענע באַנק-האַלטער און הא-בען ביי זייערע קאמעראדען ארויסגעשווינדעלט די לעצטע פאָר גראַ-שען פון קעשענע. יא, עס וואָבען זיך זאָגאר געפונען געפאנגענע, וועלכע האָבען געהאט גרעסערע סומען געלד און זיי האָבען אַט די חברה-לייט דירעקט פינאנסירט, און דערפאר פלעגען זיי קריגען א געוויסען פּראָצענט פון די פּראָפּיטען. די מאָנאָטאָניקייט פון דער געפאנגענשאפט, דאס באדערפעניש פון די מענשען צו האָבען עפעס, מיט וואָס צו רייצען זייערע נערווען, — דאָס איז געווען ווי גע-וואונשען פאר די פּראָפעסיע-אַנעלע שפילער און האָט זיי זעהר שטארק געהאַלפּען אין זייער געשעפט. עס האָבען זיך אַלואַ שטענדיג געפּו-נען גענוג געפאנגענע, וועלכע האָבען ניט געקאָנט ביישטעהן דעם

סען, אייד זאָגען מוסר, ווייל איך בין איבערצייגט, אז איך וועל דערמיט גארנישט אויפטאָן. אויף דרויסען וואָלט עס מיר גאָר קיינמאָל ניט ארויפגעקומען אויף'ן זינען צו וועלען איינצאמען איי-ער ליידענשאפט, מחמת איך ווייס, אז אויסערליכער צוואנג קאָן אין דעם פרט ווינציג וואָס העלפען. אזוי לאנג ווי איהר זיינט געווען אין אייערע געמבעל-הייזער און האָט געפונען גענוג שוטים, וועלכע האָבען זיך געלאָזט פון אייד באשווינדלען, האָט די זאך געקאָנט געהן איהר גאנג. דאָ אָבער, וואו מיר זיינען געצוואנגען צו וואוי-נען צוואמען, מוז יעדער איינער אכטונג געבען, אז זיין פערזענליכע האַנדלונג זאָל ניט זיין געגען די אינטערעסען פון דעם כלל, פון'ם גאנצען באַטאָליאָן. ס'קאָן דערום ניט אָנגעהן ווייטער אזוי, אז איהר זאָלט האלטען אין איין אויסליידיגען די קעשענעם פון אייערע קאָמערעדען און זיי דורכדעם טרייבען צו בא'גנב'ענען זייערע שכלים. פונקט אזוי וועניג קאָנט איהר פאַרלאָנגען פון אונז, אז מיר זאָלען צוליעב אייד שטענדיג דולדען שטרייט און קריג. איך פאָדער אייד דערום אויף צו ליקווידירען אייער געשעפט און אויפגעבען די געמבעלריי, די האַזאַרד-שפילען אין'ם באַטאָליאָן."

אזוי ווי די גרויסע מעהרהייט פון די געפאנגענע איז אין דער הינזיכט געווען אבסאָלוט איינשטימיג מיט מיר, איז אונזער באַטאָ-ליאָן באלד באַפרייט געוואָרן פון דער דאָזיגער פעסט, בעת ווען אין די אנדערע צוויי באַטאָליאָנען, דער עיקר אין "איי", איז זיך דאָס שפיל ווייטער אָנגעגאנגען. עטליכע פון די "באנק-האלטער" זיינען געווען אומפארשעמט גענוג מיר צו מאכען א פאָרשלאָג, אז זיי זיינען גרייט יעדען טאָג אראָפּצוגעבען א געוויסען טייל פון זייער פראָפיט פאר דער באַטאָליאָן-קאָסע, אָבער ווען איך האָב זיי געלאָזט זאָגען, אז מיר זיינען מוחל אזא געלד, האָבען זיי די זאך אויפגע-געבען.

זינט דאן איז פארגאנגען איבער א יאָהר. פון צייט צו צייט פלעגט זיך מאכען, אז פון די נייע לייט, וועלכע זיינען אריבערגע-קומען צו אונז פון דער "איי-אָף-מען", האָבען זיך געפונען א פאָר וואָס האָבען געפראווט איינפיהרען צוריק דאָס האַזאַרד-שפיל אין

ווייזען דאָך, ביז צו וואָס פאר א ווילדקייט די שפּיל־מאַניע האָט געקאָנט טרייבען די מענשען. אן אנדער צרה/דיגע ערשיינונג איז געווען דאָס, וואָס ביי די שפּיל־טישען פלעגן כמעט שטענדיג אויסברעכען צאָנקערייען און שטרייט־גקייטען, וועלכע האָבן בען ניט זעלטען געפיהרט צו געשלעגען. צוליבע דעם דאָזיגען גרונד האָט די גרויסע מערהייט פון מיינע מיטגעפאנגענע אָנגענומען א פיינדליכע שטעלונג געגען די שפּילער, באוונדערס געגען די אויגערופענע „באַנקירען“, פון וועלכע עטליכע האָבען גאנץ איינפאך און אָפּען געזוכט דורך פארשידענע שווינדלערייען אָפּצורארען די שפּילער, אזוי אז עס פלעגט דורכדעם אָפט ארויסקומען דער גרעסטער סקאַנדאַל.

דער אלטער קאמאנדיר האָט די זאך אין דער ערשטער צייט גענומען גאנץ לייכט. ווען איך האָב איינמאָל גערעדט מיט איהם וועגען דעם, האָט ער סקעפטיש געזאָגט: „דאָס זיינען זאכען, וועלכע מען קאן ניט פארהינדערן.“ געמבלעריי איז, אמת, געווען פארבאטען אין לאַגער, אָבער קיינער האָט זיך ניט ערנסט געקיימערט וועגען דעם דאָזיגען פארבאָט. אין אָנהויב האָבען זיך די סאָלדאַטען געמאכט א ספּאָרט דערפון וואָס זיי פלעגן פון צייט צו צייט באַפאַלען א „באַנק“ און זיך צוטיילען צווישען זיך מיט דעם געלד וואָס זיי האָבען דאָרט פאַרכאַפט. אָבער שפעטער פלעגן זיי קרייגען באַצאָלט פון די „באַנקירען“ און פלעגן אליין באַוואַכען די שפּילער און זיי פארהיטען פון יעדער געפאַר.

א קורצע צייט נאָכדעם ווי איך האָב איבערגענומען מיין שטעלע אלס באַטאַליאָן־פיהרער, האָב איך צוזאַמענגערופען דעם באַטאַליאָן און גערעדט צו מיינע מיטגעפאנגענע וועגען דעם איבעל, וועמעם דעמאָראַליזירענדע פאָלגען צייגען זיך ארויס אלץ דייט־ליכער און דייטליכער, און איך האָב זיי ערקלערט, אז עס מוז געמען א סוף דערצו. „האָב זיך געווענדט דירעקט צו די „באַנקירען“ און די פראָפּעסיאָנעלע שפּילער און זיי געזאָגט אומגעפער פאָלגענדעם:

„מיינע הערן, איך האָב ניט ברעה צו ריידען צו אייער געווי-

אויף מאַרגען — כ'האָב שוין אין גאנצען געהאט פאַרנעמען אַן ידעם קליינעם אינצירענט — רופט זיך אַן דער קאָמאָנדר צו מיר בעת דער אינספּעקציע:

— „ווי איך הער, האָט איהר נעכטען געהאט א קליינע פאסי-רונג האָ.“

אזוי ווי איך האָב אין אָנהויב ניט געוואוסט, וואָס ער מיינט דערמיט, האָב איך איהם אָנגעקוקט מיט א פרעגענדען בליק.

„נו, מיט די שפּילער,“ האָט ער געזאָגט. „איהר זיינט דער איינציגער, וועמען עס האָט זיך ביז איצט איינגעגעבען צו האַלטען זיין באַטאָליאָן ריין פון דער דאָזיגער פעסט. איך וואָלט גאָר ניט געגלייבט, אז איהר וועט זיין אימשטאַנד עס צו טאָן. דערפאַר בין איך גרייט אייך צו אונטערשטיצען מיט אלע כוחות. זאָגט מיר די געמען פון די לייט, וועלכע האָבען זיך געשטעלט אנטקעגען אייערע אויפפאָדערונגען, און איך וועל זאָרגען דערפאַר, אז זיי זאָלען איי-בערגעשיקט ווערן נאָך דער „איי-אַף-מען“.

כ'האָב שמיכלענדיג געשאַקעלט מיט'ן קאָפּ און איהם געענט-פערט:

„דאָס וועל איך ליבערשט ניט טאָן, וואָרים דורך מיר זאָל קיי-נער פון מיינע מיטגעפאנגענע ניט פארשיקט ווערן אויף'ן אינזעל. ביז אהער איז עס פאַר מיר געווען א לייכטע זאַך אליין פאַרטיג צו ווערן מיט אַט די שעדליכע לייט, אָהן דעם אז איך זאָל מוזען בעטען אייער הילף, ווייל די גרויסע מעהרהייט פון'ם באַטאָליאָן שטעהט אויף מיין זייט. אָבער ווען עס זאָל קומען אזוי ווייט, אז איך וועל מעהר ניט זיין אימשטאַנד אויסצואיבען א מאָראַלישען איינפלוס אויף די מענשען, דאן וועל איך איינפאך זיך צוריקציהען פון מיין אַמט.“

דאָ האָט דער אַלטער א שאַקעל געטאָן מיט'ן קאָפּ און שמייב-לענדיג געזאָגט:

„יו אר איי פאָני מען.“ (איהר זייט א מאַדנער מענש).

אָנפאַנג 1917 איז ארויס א נייער באַפעהל פון'ם „וואָר אָפיס“, וואָס האָט מעגליך געמאכט א קליינעם טייל פון אונזערע מיטגע-

באַטאַליאַן, אָבער עס איז שטענדיג געבליבען ביים ערשטען פארזוך, ווייל מיר פלעגן באלד מאכען א סוף דערצו. נו, האָבען מיר ווי דער געקריגען א שטארקען צוואוואקס פון דער „איל-אָף-מען“. צווישען די ניי-אָנגעקומענע האָבען זיך אויך געפונען עטליכע טרוי-עריג-בארימטע שפילער, וועלכע זיינען געווען זעהר אומצופרידען דערפון וואָס מען האָט ניט געקאָנט אויפמאכען קיין שפיל-באַנק ביי אונז אין באַטאַליאַן. איין אָווענט, ווען איך בין צוריקגעקומען פון איינעם פון מיינע וועכענטליכע פאַרטראגען אין דעם באַטאַליאַן-פלאץ, האָט מיר איינער פון אונזערע קאפיטאנען דערצעהלט, אז עטליכע פון די נייע לייט האָבען אין מיינ אָפּוועזענהייט געעפענט א „באַנק“ און געסטראשעט יעדען איינעם מיט קלעפּ, ווער עס וועט פּראווען זיי שטערען אין זייער ארבייט. אזוי ווי קיינער האָט זיך ניט געשטעלט ענערגיש געגען די ברוטאלע יונגען, האָבען זיי גע-קראָגען געשוואָלענע קעפּ, און אויף מאָרגען אין דערפריה זיינען שוין געווען צוויי שפילטישען. ווען מען האָט מיר וועגען דעם געלאָזט וויסען, בין איך גלייך אוועק אויף'ן פלאץ, וואו דאָס שפיל איז שוין געווען אין פולען שוואונג. איך בין גלייך צוגעגאנגען צו דעם „בענקער“ און האָב איהם געפרעגט, ווער עס האָט איהם געגע-בען דאָס רעכט דאָ אויפצומאכען א באַנק און צו באשווינדלען זיינע קאמעראדען. דאָ איז דער חברה-מאַן געוואָרן אומפארשעמט, און אונטער דעם בייפאַל פון זיינע צוויי חברים האָט ער געזאָגט, אז ער פרעגט ביי קיינעם ניט און לאָזט זיך פון קיינעם קיין דעות ניט זאָגען. ניט פארלירענדיג מעהר קיין וואָרט, האָב איך אָנגענומען דעם ברעג פון דער וואָלענער דעקע, אויף וועלכער עס זיינען געלע-גען אויסגעשפרייט די קאָרטען און דאָס זילבער-געלד, און מיט א שנעלען רוק האָב איך זי אראָפּגעריסען פון טיש, אזוי אז די מטבעות האָבען זיך לוסטיג אראָפּגעקליקעלט אויף'ן דיעל און זיינען גיריג אויפגעקליבען געווארן פון מיינע ארומשטעהענדע מיטגעפאנגענע. די דריי חברה-לייט האָבען מיר צוגעוואָרפען בייזע בליקען, האָבען אָבער קיין וואָרט ניט גערעדט און זיינען זיך אוועק זייער וועג. דערמיט איז די זאך געווען געענדיגט.

באזוך פון זייערע פרויען, וועמען זיי האָבען שוין ניט געהאט גע-
זעהן זינט צוויי יאָהר צייט. ווען זיי האָבען פּראָטעסטירט געגען
דעם, האָט מען זיי גלייך אויף'ן שטעל צוריקגעשיקט אויף'ן אינזעל.
די מעהרסטע לייט, וועלכע מען האָט צוריקגעבראכט אין „פעלעס“
פון די דערפער און די פארמס, זיינען אויף דעם גאנצען טראנס-
פארט געווען געשלאָסען אין קייטען, א זאך וואָס פלעגט געווענליך
פארקומען בלויז ביי שווערע פארברעכער.

דעם 9טען מערץ האָבען אונז צוויי מיטגלידער פון דער שוויי-
צער געזאנדשאפט אין לאנדאן אָפּגעשטאט א באזוך און אונז מיט-
געטיילט, אז זייער געזאנדשאפט האָט פון איצט אָן איבערגענומען
די פארטרעטונג פון די אינטערנירטע דייטשען אין ענגלאנד, בעת
ווען די אינטערנירטע אונגאַרען און עסטרייכער זיינען געשטעלט
געוואָרן אונטער'ן שוץ פון דער שוועדישער געזאנדשאפט. אָט די
גאָריכט האָט אונז שטארק איבעראשט, און די מעהרסטע האָבען
דערפון געדונגען, אז אמעריקא וועט אצונד אויך אריינטרעטען אין
קריג. ווייטער האָבען די צוויי פארטרעטער געמאכט אויף אונז א
זעהר סימפאטישען איינדרוק. דער גאנצער אופן ווי זיי זיינען זיך
באגאנגען מיט אונז איז געווען אנדערש, ווי מיר זיינען עס געווען
געוואוינט ביי די אמעריקאנער. הגם מיר האָבען נאָך דעמאָלט ניט
געקאָנט וויסען, צי מיר האָבען פון דער נייער פארטרעטונג געזאָלט
ערווארטען מעהר און ווירקזאמערע אויפטואונגען פאר אונזערע
אינטערעסען, איז אָבער דער ערשטער איינדרוק געווען דורכאויס
גינסטיג און האָט בארעכטיגט צו נייע האָפּנונגען.

מיר האָבען אין קורצע ווערטער פאָרגעלעגט פאר די צוויי פאר-
טרעטער פון דער געזאנדשאפט דאָס וואָס האָט אונז אממייסטען
געדריקט, און מיר האָבען זיי געבעטען אָנצואווענדען זייער גאנצען
איינפלוס ביי דער ענגלישער רעגירונג, צו ברענגען א בעסערונג אין
אונזערע ערנערונגס-פארהעלטענישען, כדי צו פאָרהיטען אן אומ-
פארמיידליכע קאטאסטראָפּע. אויך האָבען מיר עטליכע פון אונ-
זערע ניי-אָנגעקומענע קאמעראדען געגעבען די מעגליכקייט אָפּצו-
געבען א קורצע באריכט איבער דער שוידערליכער לאגע פון די

פאנגענע זיך צו באשעפטיגען דרויסען אלס פעלד-ארבייטער. יעדענפאלס איז אָט די פריווילעגיע געגעבען געוואָרן בלויז אונגאַרען און עסטרייכער. געבוירענע דייטשען זיינען דערפון געווען שטרענג אויסגעשלאָסען. עס האָבען זיך געמעלדעט א היבשע צאָהל געפאָנגענע, וועלכע האָבען געדענקט אויף אזא'ן אופן פטור צו ווערן פון דער נויט אין'ס לאַגער און צו קאָנען וועניגסטענס צייטווייליג וויי-דער זיין אינאיינעם מיט זייערע פאמיליעס. א טייל פון זיי האָבען אויך דערביי גוט געטראָפּען, ווייל מען האָט זיי אָנגעשטעלט ביי מענשען-פריינדליכע פאַרמערס. אָבער די גרויסע מעהרהייט האָט געמאכט שלעכטע ערפאַרונגען, און די מענשען האָבען זיך ביס-לאַכווייז אלע צוריקגעקערט אין לאַגער. אָבער זיי זיינען ניט נע-בליבען לאַנג ביי אונז, ווייל לויט א באשטימונג פון'ס „וואָר אָפיס“ זיינען אלע די, וועלכע האָבען זיך געפרואווט אלס פאַרם-ארבייטער און צוליעב וואָס פאַר עס איז אורזאָך געמוזט אויפגעבען די אר-בייט, פארשיקט געוואָרן אויף דער „אייל-אָף-מען“. דאָס איז געווען א שרייענדיגע אומגערעכטיגקייט, וואָרים די מעהרסטע פון די אַרעמע מענשען זיינען איינפאך געווען געצוואונגען אויפצוגעבען די ארבייט. א טייל פון זיי זיינען צוליעב די לאנגע הונגע-רליידען געווען אזוי אָפגעשוואכט, אז זיי האָבען מיט זייער בעסטען ווילען ניט געקאנט טאן די ארבייט, וואָס איז פון זיי געפאָדערט געוואָרן. אנדערע האָבען זיך ניט געקאנט האלטען אויף זייערע פלעצער, ווייל זיי זיינען אויף שריט און טריט פארפאָלגט געוואָרן פון דער שנאה פון די שכנים. אָבער די מעהרסטע האָבען זיך דערפאר אומגעקערט צוריק אין לאַגער, ווייל מען האָט אויפגעהערט געבען זייערע פרויען די וועכענטליכע אונטערשטיצונג און זיי אליין, אין זייערע אר-בייטס-פלעצער, האָבען ניט געקאנט פארדינען גענוג, כדי ווי עס איז צו דערנערען זיך און זייערע פאמיליעס אין לאַנדאָן. עטליכע מענער, וועלכער האָבען זיך שוין אויף דער „אייל-אָף-מען“ געהאט אָנגעבאטען צו ארבייטען אויף פאַרמס, האָט מען גלייך ווי זיי זיינען נאָר אָנגעקומען אין „פעלעס“ געוואָלט אוועקשיקען נאָך לינד-סאָלנשייר, ניט געבענדיג זיי אפילו די געלעגנהייט צו קריגען א

אנצואווענדען זייער גאנצען איינפלוס, כדי ווי ווייט מעגליך צו פארבעסערן אונזער לאַגע.

דעם 19טען מערץ האָבען די ענגלישע צייטונגען געבראכט די ערשטע נאכריכטען וועגען די געשעהענישען, וואָס זיינען פאָרגעקור מען אין רוסלאַנד. דער צאָריום געשטירצט. די פאָהן פון דער רעוואָלוציע איבער מאַסקווע און פעטראָגראד. כ'האָב צוערשט מיינע אייגענע אויגען ניט געוואָלט גלויבען און איך האָב עס גע-מוזט אלץ ווידער און ווידער לייענען, כדי זיך צו איבערצייגען, אז איך חלום ניט. א גרויסע, גוואלטיגע פרייד איז מיר דורך ווי אן עלעקטרישער שטראָם דורך אלע גלידער. מײן האַרץ האָט זיך געהויבען פאר גליק, דאָס בלוט האָט מיר געפיבערט אין די אָדערן, און א מעכטיגע בענקשאפט האָט מיט דער גרעסטער קראפט דורכ-גענומען מײן זעלע. דאָס איז געווען דער פלאַמען-צייכען פון א נייער צייט, דורך וועלכען דער קריג האָט סוף כל סוף געמוזט צו-זאמענברעכען. די רעוואָלוציע מוז מאַכען אן ענד צו אַט דער פאר-ריקטער מענשען-אויסשלאַכטונג און ברענגען די פעלקער די לאַנג-ערוואַרטעטע ערלייזונג. דאָס איז געווען קלאַר. אין מײן מוח האָט עס געקלאַפט און גערוישט ווי אין א שמידעריי. טויזענד געדאַנקען זיינען מיר געקומען אין קאָפּ און האָבען מיך ניט געלאָזט רוהען. נו, איז זי געקומען, די רעוואָלוציע, אויף וועלכער מיר האָב בען אזוי לאַנג געהאַפט און ארויסגעקוקט. וואָס וועט זי ברענגען דער וועלט? וועלכע פאָרמען וועט זי אָננעמען? וועט זי בלויז דורכשטורמען איבער רוסלאַנד אָדער אריינציהען אין איהר וויכער אויך אנדערע לענדער? כ'האָב געטראכט פון דייטשלאַנד, און אן אומעטיג געפיהל האָט מיך דורכגענומען. אָן דעם פרייסישען מילי-טאָריום קאָן די רעוואָלוציע נאָך צושמעטערט ווערן, איידער זי וועט נאָך קאָנען פולשטענדיג ענטוויקלען איהר קראפט. אָדער האָבען די לאַנגע מלחמה-יאָהרען אויך דאָרט צופרעסען און צו-טרייסעלט די יסודות פון'ם אלטען סיסטעם, אז ער וועט מעהר ניט קאָנען געבען קיין שטארקען ווידערשטאנד? געוויס האָט עס גע-מוזט אזוי זיין. און איך האָב שוין געהערט דעם קלאנג פון די

געפאנגענע אויף דער אייל-אָף-מען". די צושטענדען דאָרט זיינען נאָך געווען אסך ערגער ווי ביי אונז, ווייל דאָרט זיינען די געפאנגענע אין גאנצען געווען אָנגעוויזען אויף זיך אליין און עס האָט זיי געפעהלט יעדע מעגליכקייט אריינצושמוגלען פון צייט צו צייט אין לאַגער אביסעל ברויט אדער אנדערע נייטיגע זאכען.

באַזונדער געוויכט האָבען מיר אויך געלעגט אויף דער אומד גלובליכער פאַרשפּעטיגונג פון אונזער קאָרעספּאָנדענץ. אונזער פּאָסט־מיסטער לעאָנאַרד קופּפּער, פון פּראָפּעסיע א זשורנאליסט און סטענאָגראַף, האָט אָרגאַניזירט די פּאָסט אין באַטאָליאָן אויף א מייסטערהאפטען אופן, אָבער וואָס האָט דאָ געקאָנט העלפּען די בעסטע אָרגאַניזירונג, אז די בריעף האָבען זיך ארומגעוואַלגערט וואָכען־לאַנג אין סאליסבורי האוז! ס'פּלעגט טרעפּען, אז צייטענ־ווייז איז דריי און פיער טעג נאָכאנאנד קיין איינציגער בריעף ניט אָנגעקומען אין לאַגער, וואו עס זיינען אין יענער צייט געווען איינ־טערנירט קרוב צו דריי טויזענד געפאנגענע. לויט א סטאַטיסטי־שער טאַבעלע, וואָס אונזער פּאָסט־מיסטער קופּפּער האָט צוזאַמענגעשטעלט, זיינען אין די ערשטע מאָנאַטען פון 1917 די בריעף פון דייטשלאַנד צו אונז אין לאַגער געגאנגען דורכשניטליך דריי און פערציג טעג, בעת ווען פאר בריעף פון לאַנדאן האָט עס געמוזט נעמען דורכשניטליך צוועלף ביז פערצעהן טעג, ביז זיי האָבען דער־גרייכט צו אונז. זינט דער אינטערנירונג פון מיין פרוי האָב איך געהאט די בעסטע געלעגענהייט וואָך פאר וואָך פערזענליך זיך צו באקענען מיט דער אומבאגרייפליכער פארשלעפעניש פון אונזער פּאָסט. מיר פלעגען זיך שרייבען צוויי מאָל אין וואָך, אָבער עס פלעגט אָפט פאַרקומען, אז עס זיינען פארביי צוויי און דריי וואָכען, אַהן דעם אז מיר זאָלען האָבען געהערט א וואָרט איינער פון אנדערן. און דאן פלעגען מיר קריגען פיער אָדער פינף בריעף מיט אַמאָל. לויט וואָס פאר א סיסטעם עס איז אייגענטליך געארבייט געוואָרן אין סאליסבורי האוז, איז פאר מיר שטענדיג געבליבען א רעטעניש. די צוויי פארטרעטער פון דער שווייצער געזאנדשאפט האָבען אונז ענדליך צוגעזאגט צו אונטערזוכען ערנסט אונזערע קריוודעס און

אנהאלטען לאנג. אין אונזער ענגערן רעוואלוציאנערן קרייז האָט אויפגעפלאקערט די האָפנונג אויף דעם אויסברוך פון אן אינטער-נאַציאָנאַלער רעוואלוציע מיט א טיפּען סאָציאליסטישען כאַראַקטער. מען האָט צוזאַמענגעזוכט וואו מען האָט נאָר געקאָנט געפירן נען א רויטע שמאַטע, געמאַכט דערפון קליינע פענדלעך און זיי אָנגעשפילעט צוקאַפּענען פון די בעטלעך. זאָגער אונזערע פאַטריאַר-טען האָבען זיך געפרעהט מיט דער רעוואלוציע אין רוסלאַנד, הנס צוליעב גאַנץ אַנדערע אורזאכען. זיי האָבען געגלויבט, אז איצט, ווען רוסלאַנד איז דיסאָרגאַניזירט דורך דער רעוואלוציע, וועט זי מעהר ניט זיין אימשטאַנד צו פיהרען ווייטער די מלחמה גענען די צענטראל־מעכטע. זי וועט אלזאָ באלד מוזען שליסען מיט זיי א סעפּאַראַטען פרידען און דורכדעם פריי מאכען זייערע הענט פאר אן ענטשיידענדען קלאפ אויף'ן מערב־פּראָנט.

און אצונד האָט אונז יעדער טאָג געבראַכט נייע באריכטען. מיט פיכערהאפטער אומגעדולד האָב איך געלייענט אלע צייטונגען, וואָרים אין מיינע האָפנונגען האָט זיך אלץ אריינגעמישט אביסעל מורא, אז אין רוסלאַנד קאָן זיך נאָך פיליכט דאָס רעדעל איבער-דרעהען אויף צוריק. אָבער ווען עס איז אָנגעקומען די ידיעה, אז מיליאָנאָס רעגירונג איז אַרונטערגעזעצט געוואָרן און די רעוואַלוציע געהט אָן ווייטער אין ראַדיקאַלערע פאַרמען, דאן האָב איך זיך געזאָגט, אז עס איז ניטאָ מעהר וואָס מורא צו האָבען פאר א צוריקפאַל אין דעם אַלטען סיסטעם. ענדליך האָב איך אויך גע-קריגען א בריעף פון מיל'ן. פון יעדער שורה פון איהר בריעף האָט געגליהט די באַגייסטערונג פאר דער נייער רוסלאַנד און אין דערזעלבער צייט אויך דאָס שמערצליכע געפיהל, וואָס מיר זיינען דאָ געבונדען און קאָנען ניט זיין דערביי, ווען אין מזרח ווערט געשאפּען א נייע וועלט.

דעם 7טען אפריל האָבען די צייטונגען געבראַכט די ידיעה, אז אויך אמעריקא האָט ערקלערט קריג געגען דייטשלאַנד. ווען אָט די נאַכריכט וואָלט געקומען מיט א מאָנאַט פריעהר, וואָלט זי גע-האָט א מורא'דיגע ווירקונג אויף דעם געמיטס־צושטאַנד פון מיינע

שטורם-גלאַקען, כ'האָב געזעהן, ווי די פון טויזענד וואונדערן בלויז טעגערע פעלקער גיבען זיך איינע די אנדערע די האַנד און דער שטורם-געזאנג פון'ם אינטערנאַציאָנאַל ברויזט איבער גאנץ איראָפּאָ. פא. פון'ם רויטען שטראָם פון דער מלחמה וועט זיך ארויסקעמלען פון א נייע צייט, און די קללה פון'ם געוועזענעם וועט ווערן א ברכה פאר דער צוקונפט.

ווען איך האָב מיט אן ערך דריי וואָכען פאר דעם געלייגענט אין די צייטונגען די רעדע פון באָנאר לאָו, אין וועלכער עס איז באריכט טעט געוואָרן אן אָפּמאך, לויט וועלכען אלע מיליטער-פליכטיגע רוסען וואָס געפינען זיך אין ענגלאַנד מוזען אָדער זיך אָנשליסען אָן דער ענגלישער ארמיי אָדער צוריקפאָהרען קיין רוסלאַנד, האָט מיר אָט די נאָכריכט געטראָפּען ווי א דונער. כ'האָב געטראכט וועגען די אלע בראַווע קאמעראדען אין איסטענר, און עס האָט מיר געשווינדעלט אין קאָפּ, ווען איך האָב זיך פאָרגעשטעלט דעם שרעקליכען יאָמער. אצונד אָבער איז אלעס אנדערש געוואָרן. די רע-וואָלוציע האָט פאר זיי פריי געמאכט דעם וועג אהיים. קיין רגע וועלען זיי זיך ניט מיט זיין און וועלען גערן אָפּגעבען זייערע כוחות דער רעוואָלוציאָנערער רוסלאַנד. אין געדיכטע מחנות וועלען זיי צוריקוואנדערן פון'ם „גלות“ אין דער אלטער היים און וועלען קושען די ערד, פון וועלכער דער דעספאָטיזם האָט זיי אמאָל פארטריבען. דאָ האָב איך פלוצלונג דערפילט א ווייטאָג אין האר-צען, וואָרים איך האָב זיך דערמאָנט, אז איך בין דאָ געזעסען גע-פאנגען און האָב. ניט געקאָנט מיטפאָהרען מיט זיי. אָט דער גע-דאנק האָט מיר געהעצט און פארפאָלגט. כ'האָב געטראכט פון מילי'ן, און א ביטער געפיהל האָט מיר דורכגענומען. איצט מוזען זיצען און זשאַווערן דאָ, בעת ווען מיר ביידע וואָלטען דאָרט גע-קאָנט צולעגען א האַנד, כדי דורכצוברעכען א וועג פאר אונזערע אידעען. ס'איז געווען צום פארצווייפלען.

אין לאַגער גופא האָט די נאָכריכט וועגען די גרויסע געשעהע-נישען אין רוסלאַנד געמאכט א געוואָלטיגען איינדרוק. אלע זיינען געווען פעסט איבערצייגט, אז די מלחמה קאָן איצט מעהר ניט

פון מזרח-אפריקא. די אַרעמע מענשען האָבען זיך געמוזט פיעל אָנליידען, אורטיילענדיג נאָך דעם וואָס זיי האָבען געהאט צו דער צעהלען. פריהער פון אלץ זיינען זיי געווען אויפגעבראכט דערפאר וואָס מען האָט זיי מיט זייערע פרויען און קינדער אריבערגעבראכט אויף מיליטער־שיפען. ביי די מעהרסטע פון זיי האָט מען אויף'ן וועג אלצדינג צוגע'גנב'עט, אזוי אז זיי זיינען געבליבען פולשטענ־דיג אַהן מיטלען. זייערע פרויען האָט מען אין לאַנדאָן איינגע־קווארטירט אין א „האַוס“ און באלד נאָכדעם האָט מען זיי אָפגע־שיקט קיין דייטשלאַנד.

מיט אַט די אַרעמע מענשען האָט דער ביוראָקראַטיזם איינפאך געשפילט א טייוועלשען שפּיל. זיי זיינען אין אפריקא געפאנגען געוואָרן פון בעלגישע סאָלדאטען און האָבען אין אָנפאנג געזאָלט געבראכט ווערן קיין פראַנקרייך, וואו די בעלגישע רעגירונג האָט דעמאָלט געהאט איהר זיץ. אָבער אַט דער באַפעהל איז צוליעב וואָס פאר עס איז גרונד ניט אויסגעפיהרט געוואָרן, און אזוי זיי־נען די מענשען געקומען צו אונז אין לאַגער, אי דאָס מיט דער אויסדריקליכער אנווייזונג, זיי דאָרט צו האלטען אזוי לאַנג, ביז מען וועט באשליסען וואָס מיט זיי זאָל געשעהן. אָבער אזוי ווי ס'איז אריבער א שטיק צייט און מען האָט מעהר גאָרנישט געהערט וועגען דער זאך, האָט מען איין שענעם טאָג אוועקגעשיקט די מענ־שען נאָך דער „אייל־אָף־מען“, הגם עס זיינען געווען צווישען זיי עטליכע קראַנקע. מען האָט זיך דערביי געשטיצט אויף יענער אלטער גזרה פון'ם „וואָר אָפּים“, אז געפאנגענע, וועלכע זיינען ניט געווען פארהייראט מיט ענגלישע פרויען, האָבען בלויז אונטער באַ־שטימטע באדינגונגען געקאָנט בלייבען אין „פעלעס“. קוים האָט מען זיי נאָר אראָפגעלאָזט אויף'ן אינזעל, איז פלוצלינג אָנגעקומען א באַפעהל פון'ם „וואָר אָפּים“, אז מען זאָל זיי אויף דעם שנעלס־טען וועג אָפשיקען קיין פראַנקרייך. אצונד האָט מען די אַרעמע מענשען געמוזט ברענגען צוריק פון „אייל־אָף־מען“ אין „פעלעס“, פון וואַנען זיי האָבען גלייך נאָכדעם געמוזט מאַכען זייער רייזע קיין פראַנקרייך.

מיטגעפאנגענע. אצונד אָבער, נאָך דעם אויסברוך פון דער רוסי-
שער רעוואָלוציע, האָט מען אמעריקא'ס קריגס-ערקלערונג געשענקט
וועניג באדייטונג. אדרבה, אסך האָבען אין דעם געזעהן א זיכערן
צייכען, אז די מלחמה וועט זיך באַלד ענדיגען, און אז דאָס אריי-
טרעטען פון די פאראייניגטע שטאַטען אין קריג האָט מעהר א דע-
מאָנסטראַטיווע, איידער א פראקטישע באדייטונג. ווער האָט דע-
מאָלט געהאט אן אהנונג אפילו, אז דער קריגס-טייוועל וועט נאָך
איבער אַנדערהאלבען יאָהר בושעווען איבער אייראפא?

עטליכע וואָבען שפעטער האָב איך דערהאלטען א בריעף פון
קראפאָטקי, אין וועלכען ער האָט מיר מיטגעטיילט, אז ער האָט
געהאַט א געלעגנהייט צו ריידען מיט אן איינפלוסרייכער פערזאָן
וועגען מיל'ס באפרייאונג. ער איז געווען מיט דער מיינונג, אז
עס איז פאראן א באגרינדעטע האָפנונג, אז די זאך וועט זיך דאָס
מאָל ענדיגען צום גוטען. אין דעמזעלביגען בריעף האָט דער גוטער
אַלטער גערעדט וועגען די וואונדערבארע געשעהענישען אין רוס-
לאנד, וועלכע האָבען איהם, ניט קוקענדיג אויף זיין הויכער עלטער,
אַנגעפילט מיט יוגענדליכער באגייסטערונג. ער האָט באדויערט,
וואָס ער האָט זיך ניט געקאָנט גלייך אויפזעצען אויף'ן שיה, כדי
צו זיין וואָס שנעלער דאָרט. אָבער דער ערנסטער צושטאנד פון
זיינע לונגען און זיין אַלטע הארץ-קראנקהייט האָבען איהם ליידער
ניט ערלויבט צו נעמען אויף זיך די שוועריגקייטען פון דער רייזע
אין דער צייט פון יאָהר. מחמת דעם, האָט ער ערקלערט, מוז ער
איינצאמען זיין אַלט הארץ און אויסוואַרטען ביז דאָס וועטער וועט
ווערן בעסער. אז דאָס איז ניט געווען קיין לייכטע זאך פאר איהם,
קאָן איך זיך געוויס פאַרשטעלען. כ'האָב געוואוסט, ווי שטארק
דער אַלטער איז געווען אינערליך צונויפגעוואקסען מיט רוסלאנד,
און א גרויסע פרייד האָט אַנגעפילט מיין הארץ, בעת איך האָב גע-
טראכט דערפון, אז דער צוויי און זיבעציג יעהריגער זון וועט נאָך
פאַר זיין אָפשיד פון דער וועלט האָבען די מעגליכקייט צו זעהן
וויידער די רוסישע ערד, באפרייט פון'ם יאָך פון'ם צאָריום.

דעם 25טען אפריל האָט מען אונז געבראכט א טון לאַנדסלייט

מיר שפילענדיג געפלאַסען פון מויל, און איך האָב דייטליך גע-
פיהלט, ווי יעדער זאָץ איז אריינגעדונגען טיעף צו מייער ליידענס-
חברים אין דער נשמה. מיר זיינען געווען געפאנגענע, אָבער אין
יענע שטונדען האָבען מיר געפיהלט, ווי דער גייסט האָט צובראָכען
יעדע קייט און אונזערע אלעמענס הערצער האָבען מעכטיג געשלאָ-
גען אנטקעגען דער קומענדער פרייהייט.

זינט דער אלטער קאמאנדיר האָט א קורצע וויילע פאר קריסט-
מאס ווידער אויפגענומען די קאמאנדא איבער'ן לאגער, איז מיט
איהם ניט געווען אויסצוקומען. אין דער ערשטער צייט איז עס
נאָך ווי עס איז געגאנגען, אָבער אין די לעצטע מאָנאטען האָט ער
זעלטען געהאט א גוטע שעה. ס'איז קיין ספק ניט, אז שולדיג אין
דעם איז געווען די קראנקהייט, וועלכע האָט שוין געהאט פולשטענ-
דיג אונטערגעגראָבען זיין אלטען קערפער, אָבער דאָס איז געווען
א קנאַפע טרייסט פאר אונז. אין דער צייט וואָס דער קאָלאָנעל
גאָרדאָן קומינג האָט פארטראַטען דעם אלטען, איז אלצדינג אָפגע-
לאָפן אויף'ן בעסטען אופן. דער קאָלאָנעל איז געווען א מאן, מיט
וועמען מען האָט געקאָנט ריידען. ער האָט ניט פארלאָרן קיין פיעל
ווערטער און איז אויסערליך שטענדיג געווען קיחל און איינגעהאל-
טען, אָבער ער האָט געהאט דאָס האַרץ אויף'ן ריכטיגען פלאַץ און
זיינע אויערען זיינען שטענדיג געווען אָפּען פאר אונזערע פאָדע-
רונגען. ווען מיר האָבען איהם פאָרגעלעגט וואָס פאר עס איז פאָר-
שלאָג און מיר זיינען געווען אימשטאנד איהם לאָגיש צו באַגרינדען.
האָט מען שטענדיג געקאָנט רעכענען דערויף, אז ער וועט אונז
העלפען, אזוי ווייט ווי עס איז נאָך געלעגען אין זיין מאַכט. דאָס
בעסטע ביי איהם איז געווען, וואָס ער האָט אונז קיינמאָל ניט
באלעסטיגט אויף אן אומניצליכען אופן. ער האָט געמאכט פינקט-
ליך זיינע אינספעקציעס, געהאלטען זיינע זיצונגען אין'ס „האָדערלי
רום“, אָבער ווייטער האָט ער אונז געלאָזען פולשטענדיג צורוה און
האָט זיך קיינמאָל ניט געמישט אין אָנגעלעגענהייטען פון דער אי-
געריכטער פאָרוואַלטונג.

אין דער הינזיכט אין דער אלטער קאמאנדיר, פראָדור וואָסער,

דער ערשטער מאַי איז יענעם יאָהר ביי אונז פארנומען געוואָרן מיט דער רוסישער רעוואָלוציע. ווען איך האָב געבעטען דעם קאָמאנדיר, ער זאָל אונז דעם ערשטען מאַי פאַרמיטאָג געבען דעם טעאָטער-זאָל אויף עטליכע שטונדען, איז ער אין אָנפאַנג געווען אַביסעל אומענטשלאָסען און האָט מיך געפרעגט, צי עס איז ניטאָ וואָס מורא צו האָבען פאַר קיין אומרוהען אין לאַגער. כ'האָב איהם פאַרויבערט, אז עס איז אַבסאָלוט ניטאָ וואָס צו טראכטען דערפון. און איך האָב זיך הויפטזאכליך געשטיצט דערויף, אז זיין זין פאַר גערעכטיגקייט וועט אונז דאָך ניט אָפּזאָגען אן ערשטע מאַי פייער-רונג, נאָכדעם ווי ער האָט פריהער ערלויבט די פאַטריאָטען אין לאַגער צו פייערן דעם קייזער'ס געבורטס-טאָג. דאָ האָב איך איהם געהאט. ער האָט אונז ערלויבט די פייערונג אונטער דעם באַדינג, אז איך פערזענליך זאָל איבערנעמען די פולע פאַראַנטוואָרטליכקייט פאַר אלעם וואָס קאָן פאַסירען, וואָס איך האָב איהם גערן פאַר-שפּראַכען.

דער גרויסער טעאָטער-זאָל איז געווען אָנגעפילט ביז אויף דעם לעצטען פּלאַץ. זאָגאר אין די צווישען-גענג און ביי דער ביהנע זיינען די מענשען געשטאנען געדיכט צוזאַמענגעשפּאַרט קאָפּ אויף קאָפּ. כ'האָב גערעדט אן ערך אַנדערהאַלבען שעה איבער דער באַדייטונג פון'ס ערשטען מאַי און איך האָב הויפטזאכליך באַריהרט די גרויסע געשעהענישען אין רוסלאַנד. זינט מען האָט פון יאָהר 1890 אָן אָנגעהויבען צו פייערן דעם 1טען מאַי, איז קוים אריבער א יאָהר, אז איך זאָל אין דעם דאָזיגען טאָג ניט אויפטראַטען אלס דערנער אויף וואָס פאַר עס איז פאַרזאַמלונג. אָבער קיינמאָל פריי-הער האָבען ניט דורכגעשטראָמט אין מיר אזעלכע כוחות, ווי אין יענעם ערשטען מאַי 1917 אין דעם אינטערנירונגס-לאַגער פון אלעקס-סאַנדראַ פּעלעס. איך בין געשטאַנען פולשטענדיג אונטער דעם אינספּיראַטיווען איינפלוס פון די וועלט-היסטאָרישע געשעהענישען שוין אין רוסלאַנד און איך האָב געוויקט אויף מיינע צוהערער מיט אן אומגעהויערער קראַפט. ס'איז מיר פאַרגעקומען, אזוי ווי עפעס אַנדערש וואָלט פון מיר ארויסגערעדט. די ווערטער זיינען

זעהן א מאן, וואָס איז געלעגען אויף זיין בעטעל און געלייענט א בוך, בעת ווען ער האָט דערביי גערויכערט א ציגאַרעטעל. דער מאן, וועלכער האָט קיין אהנונג ניט געהאַט, אז דער אַלטער האָט זיך אזוי שטילערהייט צוגערוקט גאנץ נאָהנט צו איהם, האָט זיך גערויכערט גאנץ רוחיג, הגם עס איז געווען שטרענג פארבאָטען צו רויכערן ביי די בעטען, ווייל עס האָט לייכט געקאָנט ווערן א פייער. פלוצלינג האָט דער אַלטער א זעץ געטאָן מיט זיין שטעקען אויף א ברעט, אז עס האָט אָפגעקלונגען איבער'ן גאנצען זאַל. דעם מאן איז פאר שרעק ארויסגעפאלען דאָס בוך פון דער האַנד, און ער האָט ניט געוואוסט, וואו זיך אהינצוטאָן, ווען ער האָט אויף אַזא אומגעריכטען אופן דערזעהן פאר זיך דעם אַלטען, וועלכער האָט איהם אָפגעמאַסטען פון קאָפּ ביז די פיס מיט א דורכבויערענרען בליק. דערנאָך האָט ער געשיקט זיין „אַרדערלי“, וועלכער פלעגט איהם שטענדיג באגלייטען, אין דעם באַטאַליאָן-ביוראָ, כדי מיך צו רופען.

כ'בין געזעסען אין ביוראָ פארנומען מיט מיינע ארבייטען און איך האָב קיין אהנונג ניט געהאַט, אז דער אַלטער קריכט ארום דאָרט אין באַטאַליאָן. דער „אַרדערלי“ האָט מיר שטילערהייט דערזעהלט וואָס עס איז פאָרגעקומען, און האָט מיך געבעטען צו געהן מיט איהם. ווען דער אַלטער האָט מיך דערזעהן, האָט ער אויף זיין געווענליכען אופן ארויסגעפלאַצט:

„נו, וואָס זאָגט איהר אַצונד? וואונדערט איהר זיך ווירקליך ניט, וואָס די גאנצע געביידע דאָ איז ניט איינגעוויקעלט אין פלאַ-מען?“

כ'האָב זיך געהאַט געמאַכט פאר א פרינציפ, זיך קיינמאָל ניט צו לאָזען פון'ם אַלטען ארויסברענגען פון געדולד, און איך האָב איהם גאנץ רוחיג געפרעגט, וואָס עס איז אייגענטליך געשעהן.

דאָ האָט ער זיך צושריען ווי א משוגענער:

„וואָס איז געשעהן, פרעגט איהר? אָט דעם מאן דאָ האָב איך געפונען ליגען אויף זיין בעטעל און רויכערן. ער האָט גערויכערט,

געווען גאנץ אנדערש געשטימט. ער פלעגט זיך שטענדיג ארום-
טראָגען מיט דער פיקסער אידעע, אז אָהן איהם קאָן מען נישט אויס-
קומען. אזוי זוי ער איז נישט קוקענדיג אויף זיין הויכער עלטער נאָך
געווען אויסערגעווענליך אקטיוו, פלעגט ער שטענדיג ארוםקריכען
איבער'ן לאַגער, כדי צו זעהן, צי אלעס איז אין אָרדנונג, און דער-
ביי פלעגט ער נאטירליך אימער געפינען עפעס, וואָס איז איהם נישט
געפֿעלען. פלעגט זיך אָבער מאכען אמאָל, אז ער האָט גאָרנישט
געפונען וואָס צו טאָדלען, איז די זאך געווענליך געווען נאָך ערגער,
וואָרים ער האָט עס באַטראַכט פאר א באַליידיגונג, ווען ער האָט
גאָרנישט געהאט וואָס צו קריטיקירען. ער איז געווען אן אלטער
סאָלאַט, וואָס האָט פאַרבראַכט צענדליגע יאָהרען אין די אזיאטי-
שע קאָלאָניעס, און דאָס באַפֿעהלען איז ביי איהם געוואָרן א צוויי-
טע נאָטור. ער האָט אָהן צווייפֿעל געהאט זעהר מענשליכע צוגען,
און ווען זיין קראַנקהייט האָט איהם נאָך נישט צו שטארק געפלאַגט,
פלעגט מען קאָנען ריידען מיט איהם גאנץ פארנינפטיג און ער איז
דאן אויך געווען גרייט געוויסע זאכען נאָכצוגעבען. דערביי האָט
מען אבער שטענדיג געמוזט אכטונג געבען, אז יעדע זאך וואָס ער
פלעגט נאָכגעבען, זאָל גלייך באַשטעטיגט ווערן שריפטליך, וואָרים
ער איז געווען זעהר פארגעסליך. ער איז געווען שטענדיג באַשעפֿ-
טיגט מיט זיינע געפאנגענע, און הגם ער האָט דערביי געהאט די
בעסטע אבזיכטען, האָט ער זיך דורכדעם דאָך אונז אײַנגעגעסען
אין די ביינער, אזוי אז דער גאנצער לאַגער פלעגט פריי אויפֿ-
אַטעמען, ווען ער פלעגט אונז פארלאָזען אויף א קורצער צייט, און
אן אנדערער פלעגט פארנעמען זיין פלאץ. אין זיין פליסיגער טע-
טיגקייט איז ער צייטענווייז געווען רייצענדיג, אויך האָט ער פאר-
מאָגט א געוויסען טרוקענעם הומאָר, וועלכער פלעגט אָפט אננעמען
גאנץ מאָרנע פאָרמען.

אײַנמאָל האָט געטראָפֿען, אז ער איז אין א שטענעם נאָכמיטאג
גאָר אומגעריכט אריינגעקומען אין באַטאליאָן און ס'איז קיין צייט
נישט געווען צו געבען דעם באַקאַנטען צייכען, וואָס פלעגט וואָרענען
די געפאנגענע זיך צו היטען. פלוצלינג האָט זיין שאַרף אויג דער-

דעם אומגליקס־מענשען, וועלכער האָט געלייענט וועגען יעזוס'ן.
כעת ווען ער איז געלעגען אויף'ן בעטעל און גערויכערט ציגארעט־
לעך, און געזאָגט צו איהם:

„ס'איז געווען זעהר ניט ריכטיג פון אייך, צו רויכערן דאָ, ניט
קוקענדיג דערויף וואָס איהר ווייסט, אז עס איז פארבאָטען. טוט
עס מעהר ניט אין דער צוקונפט, פון אייערט וועגען אליין און כּדי
מיר צו פארשפּאַרען שוועריגקייטען.“

דער אלטער האָט זיך אויפּמערקזאם צוגעהערט צו מינע רייד,
דאָן האָט ער געמאכט א פארוואונדערטע מיענע און געזאָגט:
„און דאָס איז אלעס?“

„יא,“ האָב איך געענטפערט. „עס געהט דאָך אייך ניט אין
דעם אז דער מאַן זאָל באַשטראָפּט ווערן, נאָר גיכער אין דעם, אז
ער זאָל מעהר זיין טאט ניט ווידערהוילען. נו, איך בין גאנץ זיכער,
אז איהר וועט איהם שוין מעהר ניט איבעראַשען אויף זיין בעטעל
מיט'ן ציגארעטעל אין מויל.“

דאָ האָט דער אלטער אביסעל רשעות'דיג געשמייכלט און גע-
זאָגט:

„איהר וועט מיר נאָך אין גיכען געבען שטונדען אין אַנאָר-
כיוזם. אָבער ביי מיר וועט איהר ניט האָבען קיין ערפּאָלג.“

דאָס זאָגענדיג איז ער שמייכלענדיג זיך אוועק זיין וועג.
אן אנדער מאָל האָט איהם דער וואָך־האַלטענדער אָפיציר גע-
מעלדעט וועגען אַ מאַן פון מיין באַטאָליאַן, וועלכער איז ביי דער
צעהלונג געקומען אביסעל צו שפּעט. ווען דער אלטער האָט איהם
געפרעגט, אויף דער אורזאך פון דער פארשפּעטיגונג, האָט ער ארויס-
געשטאַמעלט וואָס פאַר עס איז ענטשולדיגונג. דאָ איז דער אלטער
קאָמאנדיר געוואָרן ביז און האָט זיך צוביזערט אויף דעם דאָזיגען
מאן מיט די ווערטער:

„דעהר איז אַנלי וואן עקסקיוז פאַר ביאינג טו לעיט טו דהי
קאונט — ווהען יו דראפּ דער.“ (פאַראַן בלוז איין ענטשולדיגונג
פאַר קומען צו שפּעט צו דער צעהלונג — ווען איהר פאלט טויט
אויף'ן פּלאַץ.)

גערויכערט גאנץ רוהיג, אזוי ווי דאָס וואָלט געווען די נאטירליכסטע זאך אין דער וועלט. וואָס זאָגט איהר דערצו?"

"דאָס איז אַהן צווייפּעל געווען ניט ריכטיג פון איהם," האָב איך רוהיג געענטפערט.

"ניט ריכטיג, זאָגט איהר? קיין שאַרפּער וואָרט דערפאר האָט איהר ניט?" האָט ער געליארעמט. און פּלוצים איז זיין בליק געפאלען אויף'ן בוך, וואָס דער "פארברעכער" האָט געהאט געלייענט. ער האָט זיך אָנגעבויגען און עס שנעל אויפגעהויבען פון'ם בעטעל. ווען ער האָט עס אויפגעמאכט און א קוק געטאָן אויף'ן שער-בלאט, איז ער מיט אמאָל געבליבען שטעהן ווי פאַרצולויזט און האָט געאַטעמט נאָך לופט. דאָס בוך האָט זיך גערופען "דזשיי-זאָס אף נאָזארעט".

"גאָט אין הימעל!" האָט דער אלטער אויסגעשריען. "איז דאָס מעגליך? אָט דער מאן באַגעהט איינעם פון די שווערסטע פארברעכנס געגען דער אָרדנונג פון'ם לאַגער און לייענט דערביי "יעזוס פון נאָזארעט". האָט מען נאָך ווען געהערט אזא זאך? ווען עס וואָלט כאַטש געווען "די פרעהליכע ווייבער פון ווינדזאָר", וואָלט איך דאָס נאָך יעדענפאלס געקאָנט פארשטעהן. אָבער דאָ ליגט איינער אויף זיין בעטעל, רויכערט ציגארעטלאך און האָט קיין אנדער זאך ניט געפונען וואָס צו לייענען, נאר "יעזוס פון נאָזארעט". אזוינס איז מיר נאָך קיינמאָל ניט פאַרגעקומען אין מיין גאנצען לעבען."

ער איז ארומגעגאנגען האַסטיג ארויף און אראָפּ און האָט קעגן טיג ניט געוואוסט, וואָס ער זאָל טאָן. פּלוצלינג איז ער געבליבען שטעהן נעבען מיר און האָט געזאָגט:

"איך וועל איבער דעם דאָזיגען מאן ניט ארויסגעבען קיין אור-טייל, אָבער איך וואָלט וועלען, אז איהר זאָלט איהם דאָ פאר מיר אין די אויגען זאָגען, וואָס מיט איהם זאָל געשעהן."

כ'האָב גלייך פאַרשטאַנען, אז דער אלטער האָט דא פשוט גע-וואָלט מיר אריינברענגען אין א פאַרלעגענהייט. אָבער ער האָט געמאַכט א טעות אין חשבון. איך האָב זיך רוהיג געווענדט צו

אכט און ניין אזויגער אין דערפריה איז ער געשטאָרבען. זיין טויט האָט ניט אַרויסגערופען קיין שום סימפאטיע, ניט ביי די געפאנר גענע און ניט ביי די סאָלדאטען אין לאַגער. דער איינדרוק פון די לעצטע חדשים איז געווען זעהר אַ שלעכטער. אויסערדעם האָבען דאָך איהם בלוז וועניגע געקענט. די מעהרסטע מענשען אין לאַגער האָבען אין איהם געזעהן אַן אַלטע, ביזען מאַן, וואָס איז אויך גייסטיג ניט געווען אין גאנצען אומבאָריהרט. און דאָך האָט אַט דער מאַן פארמאָגט אַסך גוט-הארציגקייט און מענשליך פיהלען, וואָס איז געלעגען באהאלטען הינטער א רויהער שאַלאַכץ. דער וואָס האָט איהם געהנטער געקענט און געוואוסט ווי אומצור געהן מיט איהם, האָט צייטענווייז ענטדעקט אין איהם אזעלכע זייער טען, וועלכע מען וואָלט קיינמאָל ניט ערווארט צו טרעפן ביי איהם. ער האָט געהאט מעהר ווי איין שוואכע זייט, וועלכע האָט זיך דורך זיין קראנקהייט פילייכט נאָך שאַרפער אויסגעדריקט. ס'איז ניט געווען לייכט אויסצוקומען מיט איהם, אָבער מען האָט זיך אומבאָריינגט געקאָנט פארלאָזען אויף איהם. ער האָט שטענדיג געהאלטען וואָרט און האָט ניט געהאט קיין שום הינטערליסטיגעס אין זיין כאַראַקטער, מיט איין וואָרט, — ער איז געווען א דזשענטעלמאן אַהן מורא און טאָדעל. וואָס דאָס הייסט אזוינס, האָבען מיר ליידער ערשט שפעטער געקאָנט ריכטיג אַפּשאַצען. נאָך זיין טויט האָבען מיר זיך אלע ארומגעטראָגען מיט דער האַפנונג, אז זיין פלאַץ וועט פארנעמען אדער דער קאָלאָנעל גאָרדאָן קומינג אָדער מיידזשאָר מאַט. אַט די אויסזיכט האָט אונז אָנגעפילט מיט טיפער צופרידענקייט. צום באַדויערן האָט זיך אויסגעלאָזט אנדערש ווי מיר האָבען געדענקט.

אין יענער צייט האָב איך כמעט יעדען טאָג געהאַט אַן עקסטראַ באַזוך פון צאָהלרייכע פריינט און גענאָסען פון'ם לאַנדאָנער איסט-ענדר, וועלכע האָבען אלע זיך נאָך געוואָלט זעהן מיט מיר, איידער זיי זיינען אָפּגעפאָהרען קיין רוסלאַנד. ביים ערשטען סיגנאַל פון דער רעוואָלוציע אין רוסלאַנד האָבען זיי אלע געהאַט איינגעפאַסט זייערע זאכען, כדי זיך אַריבערצוקלייבען אין דער אַלטער היים. זיי

ווען מען האט אויפ'ן באפעהל פון'ם קאמאנדיר אויפגעהאנגען א פייערגלאַק אין באַטאָליאָן-פּלאַץ און ער האט איינמאַל אלס פּראָבע געהייסען קלינגען, כדי צו זעהן, ווי אזוי די געפאנגענע וועלען זיך פארהאלטען אין פאל פון א פייער, האט דער נייער גלאַק אָפּגעגעבען פון זיך א זעהר שוואכען קלאנג. דאָ האט דער אַלטער איראָניש געזאָגט :

„דאָס הייסט א פייער-גלאַק? ווען איך קרייז מיט די צייהן, הערט זיך דאָ א שטאַרקערער גערויש. א פייער-גלאַק, ווי איך שטעל זיך איהם פאַר, מוז צווינגען די טויטע, זיך אומצודרעהען אין זייערע קברים.“

אַבער אין פארלויר פון די לעצטע מאָנאַטען, ווי געזאָגט, איז מיט דעם אַלטען דזשענטעלמאַן ווירקליך ניט געווען אויסצוקומען. קיין זאך איז איהם ניט געפעלען. ער האט געבושעוועט געגען זיין נע סאָלדאַטען, באַליידיגט זיינע אָפיצירען און זיך און דער וועלט פארביטערט דאָס לעבען. ביי די אינספּעקציעס פלעגט עס אָפט צור געהן ווי אין א דול-הויז. דער אַלטער פלעגט קלאפּען מיט'ן שטעקען אויף בעטלעך, אויף טישען און בענק, אזוי אז גאנצע שטיקער פלע-גען פליהען אין דער לופטען. און אז ער פלעגט ענדליך מיעד ווערן צו בושעווען און שעלטען, פלעגט ער געווענליך פארצווייפלט שאַקלען מיט'ן קאָפּ און זאָגען :

„איי עס ריעלי דהי אָנלי סעין מען אין דהיס דעמד פלעיס.“
(איך בין ווירקליך דער איינציגער פארנינפטיגער מענש אין אַט דעם פארדאמטען אַרט.)

א קורצע צייט פאר דעם 1טען מאי איז דער אַלטער קאמאנדיר ווידער אמאָל קראנק געווארן און ער האט זיך אָפּגעזעגענט מיט זיין אַמט אויף עטליכע וואָכען. פאר דעם גאנצען לאַגער — די סאָלדאַטען און אָפיצירען איינגעשלאָסען — איז ראס געווען א ווילקאמענע פארלייכטערונג. קיינער פון אונז האט פונדעסטווע-גען קיין אהנונג ניט געהאט, אז דער מלאך המות איז שוין געשטא-נען ביים אַלטען מאן הינטער'ן רוקען, און אז דער קאמאנדיר האט דעם לאַגער פארלאָזען אויף שמענדיג. דעם 18טען מאי צווישען

גייסטערונג פאר דער נייער רוסלאַנד, און ער האָט שוין אין זיין געדאַנק געזעהן, ווי די רויטע פּאָהן פּלאַטערט איבער אלע הויפט־שטעט פון אייראָפּא. געוויס, דאָס איז די סאָציאַלע רעוואָלוציע, וועלכע האָט איצט אויפגעהויבען דעם קאָפּ דאָרט אין מזרח, און דער שטורם־געזאָנג פון די רעבעלישע מאַסען וועט באלד געפינען זיין אָפּקלאַנג אין דעם ווייטסטען ווינקעל פון דער אלטער וועלט. דער יונגער ענטוויאסמ האָט געהאַפט און געטרוימט. זיין גלויבען האָט געקאָנט בערג איבערקערען. און ווי זיין פּוס איז נאָר ווידער געשטאַנען אויף רובישער ערד, האָט ער זיך מיט לייב און זעל אריינגעוואָרפען אין דעם וויכער פון'ם רעוואָלוציאָנערן קאמף, ביז ער איז אין עטליכע יאָהר ארום דער'הרג'עט געוואָרן פון דעניקינ'ס ווייסע מחנות.

מעהר ווי איינער פון די, וועלכע האָבען דעמאָלט גענומען אָפּ־שיד פון מיר, האָט געהאט אן עהנליכען שיקזאַל. און זיי זיינען נאָך געווען די גליקליכסטע, וואָרים זיי זיינען געשטאַרבען מיט א גליהענדען האַרצען פאר דעם טרוימף פון דער רעוואָלוציע, און זיי האָבען פארשפּאַרט צו זעהן, ווי א נייער דעספּאָטיזם האָט באַ־הערשט רוסלאַנד און יעדער פרייהייטליכער הויך איז אָפּגעשטאַר־בען, צוגאנגען ווי ווינטער־שניי אין דער מערץ־זון. אנדערע זיינען שפּעטער אַליין אריבער צו די נייע הערשער און זיינען געוואָרן אָנהענגער פון'ם שטאַטס־קאַפיטאַליזם און פון דער קאָמיסאַריאַ־קראַטיע. איך וויל צו זיי קיין טענות ניט האָבען, וואָרים סוף כל סוף קאָן קיינער ניט ארויסגעהן פון זיין אייגענער הויט, און דאָס בעס־טע וואָס איז געווען אין זיי, האָבען זיי סיי ווי סיי געהאט אפּגע־געבען דער פרייהייטליכער באוועגונג.

אָנהויב יוני איז אויך קראַפּאָטקין מיט זיין געטרייער לעבענס־חבר'טע סאָפּיע אָפּגעפּאָהרען קיין רוסלאַנד. ער האָט מיר געשרי־בען א פאָר האַרציגע ווערטער צום אָפּשיד און אויסעדריקט זיין האַפּנונג, אז א דאנק מיין פּעסטען געזונט וועל איך איבערקומען אַלע שווערקייטען פון דער געפאנגענשאפט, ביז מיר וועלען זיך ענדליך ווידער קאָנען באַגריסען אין רוסלאַנד, אויף פרייער ערד.

זיינען אלע געווען פול מיט באגייסטערונג און פרעהליכער ערוואר-
טונג און האָבען בלוז באדויערט איין זאך — וואָס איך האָב ניט
געקאָנט מיטפּאָהרען מיט זיי. מײן גאנצע ליבעע און סימפּאטיע
איז מיטגעגאנגען מיט זיי. איך בין געווען גליקליך וואָס זיי זיי-
נען געפּאָהרען, און אין דערזעלבער צייט איז מיר געווען אזוי
מורא'דיג שווער אויף'ן הארצען, ווען איך האָב געזעהן, זיי עס
שיידען זיך פון מיר די מוטיגע יונגען, מיט וועמען איך האָב אזוי
פילע לאנגע יאָהרען צוזאמען געקעמפט און געשטריטען. כ'האָב זיך
געפיהלט אזוי שרעקליך איינזאם נאך יעדען אָפּשיד, און די אינער-
ליכע בענקשאפט האָט מיך כמעט פארצעהרט.

דעם 9טען מאי האָבען מיך באזוכט טאָניא און אלעקסאנדער
שאפירא, כדי זיך צו געזעגענען מיט מיר. שאפירא, וועלכער איז
איבערגעקומען זיינע זעקס חדשים אין דער ענגלישער שטאטס-
פענסיאָן, איז געווען פול מיט האָפנונג און האָט מיר געהאט צו
דערזעהלען א מאסע וויכטיגע זאכען איבער די געשעהענישען אין
רוסלאנד, וועגען וועלכע די ענגלישע צייטונגען האָבען גארנישט בא-
ריכטעט. ער האָט מיר אויך מיטגעטיילט, אז מאָלאַטעסטא איז
ענטשלאָסען צו פּאָהרען קיין רוסלאנד, נאָר מען איז ניט געווען
זיכער, צי די ענגלישע רעגירונג וועט איהם אלס איטאליענער ער-
לויבען ארויסצופּאָהרען פון לאַנד. ווען איך טראכט היינט וועגען
יענעם אָפּשיד אין'ם „פעלעס“ און איך דערמאָן זיך, מיט וואס פאר
אן ענטוויאזם שאפירא איז דעמאָלט געפּאָהרען קיין רוסלאנד, נעמט
מיך דורך א געפיהל פון ווייטאָג. ווער וואָלט עס דאמאָלס געדענקט,
אז מיט זעקס יאָהר שפעטער וועלען מיר מוזען אויפהויבען א פּראָ-
טעסט-באוועגונג אין גאנץ אייראפּא, כדי ארויסצורייסען שאפירא'ן
פון די לאַפעס פון דער בארימטער „דיקטאַטור פון'ם פּראָלעטאַר-
דיאט“, און אז די נייע הערשער פון רוסלאנד וועלען איהם בלוז
איבערלאָזען די ברירה, צו בלייבען אין געפענגניש אָדער פארלאָזען
די היים און אוועק קיין אויסלאנד.

אויף מאָרגען איז געקומען אלעקסאנדראָוויטש צו באַזוך, כדי
צו נעמען אָפּשיד פון מיר. אַניך אין איהם האָט געגליהט די בא-

געווען. אָבער אויך אָט די האַפּנונג האָט מעהר ניט געזאָלט ערפילט ווערן.

באלד נאָך קראַפּאַטקי'ס אָפּרייזע האָט מיך באזוכט מאַלאַ-טעסטא. ער האָט זיך געפונען אין אן אויסערגעווענליך האַפּנונגס-פולער שטימונג. די פלאַמענ-צייכענס פון דער רוסישער רעוואַ-לוציע האָבען געמאכט א געוואלטיגען איינדרוק אויף דעם אלטען רעבעל, און עס איז איהם געגאנגען אין לעבען צו פאָהרען קיין רוסלאנד, כדי פערזענליך אנטייל צו נעמען אין די רעוואָלוציאָנערע געשעהענישען, אָבער די ענגלישע רעגירונג האָט איהם ניט ערלויבט ארויסצופאָהרען. ניט קוקענדיג דערויף האָט ער פונדעסטוועגען ניט אויפגעגעבען די האַפּנונג. אזוי ווי מען האָט אין יענער צייט פיעל געשריבען וועגען דער אינטערנאַציאָנאַלער סאָציאַליסטען-קאָנפּע-רענץ, וואָס האָט געזאָלט פאַרקומען אין שטאַקהאָלם, האָט ער זיך געוואָלט פאַרשאַפּען א מאַנדאַט, כדי דערנאָך פון שווערען אריבער-צוגעהן איבער דער רוסישער גרעניץ. מאַלאַטעסטא איז געווען פעסט איבערצייגט, אז די רוסישע רעוואָלוציע מוז זיך אויסשפּריי-טען ווייטער אין אייראָפּא, און אז דער קריג וועט זיך ענדיגען אין אן אלגעמיינער רעוואָלוציאָנערער עפאָכע. לויט זיין מיינונג איז די לעצטע בלוטיגע אָפּענסיווע פון דער איטאַליענישער ארמיי געמאכט געוואָרן בלויז דערפאר, כדי צו פארמיידען א רעוואָלוציאָנערן אויס-ברוך אין איטאַליען.

אויף מיין פראגע, ווי לאנג די מלחמה האָט, לויט זיין מיינונג, נאך געקאנט אָנהאלטען, האָט ער געזאָגט, אז עס וועט ווארשיינליך מעהר ניט קומען צו קיין ווינטער-שלאכט. לויט זיין אנויכט האָט די גאנצע סיטואציע אָפּגעהאנגען פון די געשעהענישען אין רוס-לאַנד. אויב די רוסען זאָלען זיין אין דער לאַגע נאָך א שטיקעל צייט צו ווידערשטעהן די אָנגריפען פון די דייטשע ארמיען, דאן וואָלט עס באלד געמוזט קומען צו פרידענס-פאַרהאַנדלונגען, ווייל ביז דאן וואָלט זיך לויט אלע אויסזיכטען אויך אין דייטשלאַנד און עסטרייך ענטוויקעלט א רעוואָלוציאָנערע סיטואציע. אבער אויב דאָס זאָל ניט זיין דער פאַל, און עס זאָל געלינגען אמעריקא

כ'האָב געפיהלט, ווי עס ווערט אלץ ליידגער ארום מיר. אזוי פיעל זיינען שוין אוועקגעפאָהרען, וועלכע זיינען געשטאַנען נאָהנט צו מיין הארצען. אצונד האָט אויך דער אלטער פעטער פארלאָזען ענגר לאַנד. — קראפּאַטקין איז געווען דאָס גרויסע עראייגניס פון מיין לעבען. ער האָט מיינע אידעען געגעבען א ציעל און א ריכטונג און מיר געפיהרט צו א רייפערער דערקענטעניש. כ'האָב אָט דעם מאָן געליעבט מיט דעם גאַנצען ענטוואָזם, וועלכען א שילער קאָן נאָר ארויסווייזען פאר זיין לעהרער, און איך וואָלט צו יעדער צייט פאר איהם געגאנגען אין פייער. זיין אומבאגראנעצטע גוטסקייט, זיין טיף אויסגעפרעגט געפיהל פון גערעכטיגקייט, זיין פעסטער, אומבאַזיגבאַרער גלויבען אין א בעסערער צוקונפט און זיין מילדער אורטייל איבער מענשען און זאַכען האָבען געפאנגען גענומען מיין הארץ. ס'קומט אָפט פאָר ביים לייענען א באדייטענד ווערק, אז מען דערפילט א וואונש, זיך אויך פערזענליך נעהנטער צו באקענען מיט דעם פארפאַסער. פאַסירט דאָס, מאכט מען אָפט דורך א ביטערע אנטווישונג. ווי אנדערש ביי קראפּאַטקין. דאָ האָבען זיך דער מענש און זיין ווערק אויף א וואונדערבארען אופן אויסגעפילט איינס דאָס אנדערע. ווען מען פלעגט ריידען מיט איהם און מען האָט געהאַט א געלעגענהייט איהם צו באַטראַכטען פון דער נאָהנט, האָט מען אינסטינקטיוו געפיהלט, אזוי און ניט אנדערש האָט גע- מוזט אויסזעהן דער מאן, וואָס האָט געשריבען די „געגענווייטיגע הילף“. יעדעס מאָל, ווען איך האָב מיט איהם גערעדט, האָב איך זיך געפיהלט ניי אינספירירט, און אזוי איז עס געגאנגען יעדען איינעם וואָס איז געקומען מיט איהם אין באריהרונג. ער איז גע- ווען א זקן פון צוויי און זיבעציג יאָהר, און דער צושטאַנד פון זיין געזונט איז ניט געווען דער בעסטער, ווען ער האָט זיך צוריקגעקערט צו דער אלטער היים, וועלכע ער האָט די אלע יאָהרען כסדר גע- טראָגען טיף אין דער נשמה. כ'האָב געפיהלט, אז אָט דער צוריק- קער אהיים איז געווען דער לעצטער גרויסער טריט פון זיין לעבען. אין אייראפּא וועלען מיר זיך שוין ניט ווידערזעהן, אָבער אין רוסי- לאַנד, „אויף פרייער ערד“, ווי ער האָט געשריבען, דאָס איז מעגליך

שטענדיג געשטיצט געוואָרן פון דער ענגלישער מיליטער-פאַרוואַל-טונג און יעדער, וואָס האָט זיך געשטעלט אנטקעגן איהם, האָט געמוזט ערוואַרטן שטרענגע שטראַפּען. וועגען דעם דאָזיגען ווע-בער זיינען אַרומגעגאַנגען פאַרשירענע קלאַנגען. אזוי האָט מען דערצעהלט, אז ער איז אין אַפריקא געזעסען צוויי יאָהר אין גע-פענגניש פאַר געמיינע פאַרברעכענס. צי דאָס איז אמת געווען, האָב איך קיינמאָל נישט געקאָנט פעסטשטעלען. ס'איז קיין צוויי-פעל נישט, אז ער האָט געהאַט הינטער זיך א זעהר טונקעלע פאַרגאַנג-גענהייט און איז געווען א ביליגער נפש און א כאַבאַרניק. ווען וועבער איז ענדליך אַרונטערגעזעצט געוואָרן פון זיין אַמט דורך א מענשענ-פריינדליכען קאָמאַנדיר, וועלכער האָט פאַר א קורצער צייט געהאַט איבערגענומען די פאַרוואַלטונג פון'ם לאַגער אין סטראַטפאָרד, איז, אמת, איינגעטראָטען א באַדייטענדע בעסערונג אין דער באַהאַנדלונג פון די געפאַנגענע, אבער די קאָרופּציע איז געבליבען און האָט ווייטער געבליהט, און אויך די ברוטאליטעט האָט זיך אומגעקערט, ווען דער לעצטער קאָמאַנדיר האָט איבער-גענומען די פאַרוואַלטונג פון'ם לאַגער.

פיעל שלעכטס האָט מען אויך געהאַט צו דערצעהלען וועגען דעם ענגלישען פעלדפעבל טרינמאַן, וועלכער איז אין סטראַטפאָרד גע-ווען די רעכטע האַנד פון'ם קאָמאַנדיר און האָט געהאַט די געפאַנג-גענע פולשטענדיג אין זיינע הענט. אָט דער טרינמאַן איז געווען א מיאוס'ער, הינטערליסטיגער בחור, וועלכער פלעגט אָפט זאָגן שלאָגען די געפאַנגענע. אזוי האָט ער איינמאָל צו'נהרג'ט א גע-וויסען ביטנער, מיט וועמען איך בין געווען אינטערנירט אין דער אַלימפיא, ווייל ער איז נישט געווען אימשטאַנד צו טראָגען א קאַס-טען, מחמת ער האָט געהאַט א קורצען פוס און עס איז איהם צו-ליעב דעם געווען שווער צו געהן. טרינמאַן האָט אויך פאַרוואַלטעט איבער דער באַטאָליאַן-קאַסע און האָט קיינמאָל נישט אָפּגעגעבען קיין רעכענונג פון די פאַרברויכטע געלדער.

דאָס אלעס איז געווען באַקאַנט, און מען קאָן זיך פאַרשטע-

איבערצושיקען גרויסע מאסען סאָלדאטען קיין פראנקרייך, דאן קאָן מען מיט צימליכער ווארשיינליכקייט רעכענען דערויף, אז די מלחמה וועט דערגרייכען איהר סוף ביז קומענדען פריהלינג.

אזוי ווי מאלאטעסטא איז געווען ענטשלאָסען אָנצואווענדען אלע מיטלען, כדי צו קומען קיין רוסלאנד, האָבען מיר ביידע גע- גלויבט, אז דאָס האָט געזאָלט זיין זיין לעצטער באזוך אין אלעק- סאנדרא פעלעס, און מיר האָבען זיך הארציג אומאַרמט, ווען מיר האָבען זיך געזעגענט איינער מיט'ן אנדערן. דער אָפּשיד פון די אלע פריינט איז מיר געפאלען שווער אויף'ן הארצען. כ'האָב גע- פיהלט אין זיך א נערוועזע אומרוהיגקייט, וועלכע האָט מיר פאר- שאַפט מעהר ווי איין ביטערע שעה. דער געדאנק צו מוזען ויצען רוהיג דאָ, אין דער צייט וואָס דאָרט אין מזרח ווערט א נייע וועלט ארויסגערופען אין לעבען, האָט מיר אלץ מעהר און מעהר געדריקט און מיר געמאכט די געפאנגענשאפט פון טאָג צו טאָג אלץ אומער- טרעגליכער. גליקליכערווייז האָבען זיך אין לאַגער באלד געמאכט געשעהענישען, וועלכע האָבען געפאָדערט מיין גאנצע ענערגיע און מיר ניט איבערגעלאָזט קיין צייט פאר אומניצליכע געדאַנקען.

אין דער לעצטער וואָך פון'ם מאָנאט מאי האָבען מיר זיך דער- וואוסט, אז דער אינטערנירונגס-לאַגער אין סטראטפאָרד איז אויפ' געלייזט געוואָרן און א טייל פון די דאָרטיגע געפאנגענע וועט קומען צו אונז. אם ערגסטען אָבער איז געווען די נאכריכט, אז פון'ם 1טען יוני אָן וועט דער קאמאַנדיר פון סטראטפאָרד איבערנעמען די פיהרונג פון אונזער לאַגער און אז ער וועט די טעג קומען אהער מיט א טייל פון זיין שטאַב. דער „סטראטפאָרד קעמפ" האָט גע- האט א שלעכטען נאָמען. אלע, וועלכע האָבען געהאט דאָס אומ- גליק צו מוזען פארברענגען דאָרט א געוויסע צייט, זיינען געווען איינשטימיג, אז דאָס איז געווען א פלאץ פון ברוטאלסטער מור- וויליגקייט און געמיינסטער קאָרופציע. יענער וועבער, וועגען ווע- מען ס'איז שוין פריהער געווען די רייד, פלעגט באהאַנדלען זיינע אייגענע לאַנדסלויט מיט א סאַדיסטישער ברוטאַליטעט. אָבער קיינער האָט נאָרנישט געקאָנט טאָן געגען איהם, ווייל ער איז פול-

א נייער קאמאנדיר, נייע צרות

דער נייער קאמאנדיר — פעלדפעל טרינמאן — דער פארדאכט פון די געפאנגענע געגען די „סטראטפארדער“ — דער ערשטער צוזאמען-שטויס — נייע וואהלען — די לופט-אמאקע פון 18טען יוני — דער הונדערטסטער פארטראג — באשרענקונגען אויף שריט און טריט — די פארשיקונגס-לויסטע — מיון דיסקוסיע מיט דעם קאמאנדיר — געשפרעך מיט מיינזשאַר מאַט — די ערשטע אמאקע צוריקגע-שטויסען — די סעלדאן-אפערע — די דעמאנסטראציע אין טעאטער — לויטענאנט סעלדאן'ס ענדע.

אין דעם זעלבען טאג, ווען די לייט פון סטראטפארד, וועלכע האבען ביי אונז בלויז איבערגענעכטיגט, האבען פארטנגעזעצט זייער וועג נאך דער „איי-אף-מען“, זיינען צו אונז אין לאגער אָנגעקו-מען די איבעריגע סטראטפארדער געפאנגענע. עס זיינען געווען עטליכע טויז מענער, וועלכע זיינען כמעט אלע איינגעקווארטירט געוואָרן אין אונזער באטאליאָן. מיינע מיטגעפאנגענע האבען די ניי-אָנגעקומענע באגעגענט מיט אן אויסגעשפראכענעם מיסטריען, און זיי האבען ניט געמאכט קיין פארזוך צו באהאלטען זייערע געפיהלען. דער פאקט, אז מען האָט אריבערגעבראכט אהער דעם גאנצען שטאָב פון דער אינערליכער פארוואלטונג פון סטראטפארד, האָט מיינע ליידענס-חברים געגעבען א גרונד פאר פארשידענע ערליי השערות. ס'האָט ניט גענומען לאנג און אין לאגער האבען אָנגעהויבען זיך ארומטראָגען די ווילדסטע קלאנגען, וועלכע האבען

לעז, מיט וועלכע געפיהלען מיינע מיטגעפאנגענע האָבען ערוואַרט די זאַכען, וועלכע האָבען דאָ געזאָלט פאַרקומען.

דעם 28טען מאַי האָט מען אונז געבראַכט א טייל פון די געפאַנענע פון סטראַטפּאָרד, וועלכע מען האָט איינגעקווארטירט אין באַטאָליאָן „איי“, ווייל זיי זיינען אויף מאָרגען שוין איבערגעשיקט געוואָרן נאָך דער „איי־אָף־מען“. צווישען זיי האָט זיך אויך גע־פונען מיין פריינד און גענאָסע ס. ל., וועלכער איז יאָהרען לאַנג געווען דער געשעפטס־פיהרער פון אונזער צייטונג. נאָכדעם ווי ער איז אָפגעזעסען אין געפענגניש די דריי חדשים, וועלכע ער האָט געקראָגען אלס אַרויסגעכער פון „ארבייטער פריינד“, האָט מען איהם געבראַכט נאָך סטראַטפּאָרד. אצונד האָט ער געמוזט געהן אויף דער „איי־אָף־מען“, און עס איז מיר געווען אוממעגליך איהם צו העלפּען. מיר האָבען זיך ביידע געפיהלט אזוי גליקליך, וואָס מיר האָבען זיך ווידער געזעהן נאָך אזא לאַנגער צושיידונג, און די פאַרשעה וואָס מיר האָבען געקאָנט זיין צוזאַמען, זיינען פאַר אונז אַריבער ווי אין א באַרוישענדען צושטאַנד, וואָרים מיר האָבען געהאַט אזוי פיעל זאַכען זיך צו דערצעהלען. ל. איז געווען א זעהר באַ־גאַבטער מענש, און זיין איינפאַכע, באַשיידענע נאַטור, זיין פעסטער כאַראַקטער און זיין טיף אויסגעפרעגט געפיהל פון פאַראַנטוואָרט־ליכקייט האָבען איהם געבראַכט זעהר נאָהנט צו מיין האַרץ. ס'איז דערום געווען זעהר שמערצליך פאַר מיר צו זעהן, ווי דער ליכבער פריינד מוז זיך ווידער שידען פון מיר, אָבער מיר האָבען זיך ביי־דעם געטרייסט מיט דער האַפנונג, אז די פאָלגען פון דער רוסישער רעוואָלוציע וועלען גאָר אין גיכען ברענגען א סוף צו אונזער גע־פאַנגענשאַפט.

אין לאַגער גופא איז ווידער געקומען אן אומעטיגע שטימונג, וואָרים מען האָט ניט ערוואַרט קיין שום גוטס פון'ס נייעם קאָמאַנדיר, און יעדער האָט געפיהלט, אז עס קומען פאַר אונז גרויסע פאַרוויקלונגען.

גען וועלכער זיי האָבען געהערט נאָך זייענדיג אין סטראטפּאָרד. איך האָב זיי באַרוהיגט און זיי פאַרזיכערט, אז אלעס וועט זיך שוין פון זיך אליין איינאַרדנען, אזוי גיך ווי די אלטע געפאנגענע וועלען זיך האָבען איבערצייגט, אז די האַנדלונגען פון די נייע קאָמעראַדען זיינען ניט געגען די אינטערעסען פון'ם כּלל, פון אלע אינטערגירטע. אויסערדעם האָב איך זיי צוגעזאָגט, אז זיי קאָנען זיך צו יעדער צייט פאַרלאָזען אויף מיר, און אז איך וועל ניט דולדען, אז מען זאָל געגען זיי אומזיסט און אומנישט באַגעהן אומרעכט.

ס'איז אויך געווען, ווי איך האָב פאַראויסגעזאָגט. דער פאַר- דאכט געגען די סטראטפּאָרדער אין אלגעמיין איז ביסלאַכוויין פאַרשוואַנדען, בלויז די לייט פון דער געוועזענער אינערער פאַר- וואַלטונג און עטליכע אנדערע האָט מען געהיט די טריט און זיי ניט געוואַלט טרויען, זאָגאר דאן ניט, ווען זיי האָבען געהאַלטען אין איין פאַרזיכערן, אז זיי וועלען קיינמאָל ניט איינגעהן דערויף אַנצונעמען אן אָפיציעלע שטעלע אין'ם „פעלעס“.

די גרעסטע באַאומרוהיגונג אין לאַגער איז ארויסגערופען גע- וואָרן דורכדעם וואָס דער פעלדפעבעל טרינמאן, וועגען וועמען מען האָט דערצעהלט די ערגסטע זאכען, איז אויך אריבערגעבראכט געוואָרן אין'ם „פעלעס“. דער מאן האָט ווירקליך ניט געמאכט קיין גוטען איינדרוק. ווען איך האָב איהם צום ערשטען מאל באַגע- גענט, האָב איך געפיהלט, אז מען מוז זיך פאַר איהם היטען. דער מאן האָט קיינעם ניט געקאָנט קוקען אָפּען אין פנים אריין. אין זיין גאנצען וועזען איז געלעגען עפעס לויטערענדעס און פאַלשעס, וואָס האָט זיך נאָך שטאַרקער געוואָרפען אין די אויגען דורך זיין איבערטרעבענער פריינדליכקייט, וועלכע מען געפינט זעלטען ביי ענגלענדער. גלייך דעם ערשטען טאָג, ווען ער איז אָנגעקומען אין „פעלעס“, האָט ער אָפּגעשטעלט עטליכע געפאנגענע און זיי גע- פרעגט, פאַרוואָס זיי האָבען ניט אַרונטערגענומען דעם הוט פאַר איהם. מען האָט איהם געענטפערט, אז דער מנהג עקזיסטירט ניט אין „פעלעס“, און די געפאנגענע ווייסען בלויז פון דער פאַרשריפט

איבעראל געפונען גלויביגע צוהערער. אזוי האָט מען געוואָלט האָבן בען, אז דער נייער קאָמאנדיר טראָגט זיך ארום מיט דער דעה צו באזייטיגען די גאנצע פארוואלטונג פון אונזער לאגער און די שטעט לעס אויספילען מיט סטראטפאָרד-לייט. דער רעוואלטאט איז געווען, אז מען האָט נאָכגעשפירט מיט פארדאכט יעדען ריהר און יעדען שריט וואָס די נייע האָבען געמאכט און מען האָט זיי ארומגערינגעלט מיט א וואנט פון פיינדשאפט. איך האָב געטאָן אלץ וואָס איך האָב נאָר געקאנט צו איבערצייגען די מענשען, אז זייער פארדאכט איז ניט באגרינדעט, און איך האָב זיי אויפגעפאָדערט צו באגעגענען זייערע נייע מיטגעפאנגענע ווי קאמעראדען, ווייל עס איז אומגערעכט צו פארדאמען מענשען אין פאָראוים אויף גרונד פון פוסטע קלאנגען. מען האָט מיר שווייגענדיג אויסגעווערט, ניט געמאכט קיין שום איינווענדונג, אָבער דער פארדאכט איז געבליבען און איז וואָס ווייטער אלץ שטארקער געוואָרן.

ס'איז געווען קלאָר, אז די נייע לייט האָבען זיך אונטער די דאָזיגע אומשטענדען ניט געקאנט גוט פיהלען. עטליכע האָבען זיך שוין געהאט פערזענליך געווענדעט צו מיר און זיך פאר מיר באקלאָגט אויף זייער צרה. איך האָב זיי פריינדליך אויפגענומען און זיי געפרואווט געבען צו פארשטעהן די טיפערע אורזאכען אין דער פיינדליכער האלטונג פון די אלטע געפאנגענע, מיט דעם וואָס איך האָב זיי ערקלערט, ווי שווער עס איז אונז אָנגעקומען, ביז מיר האָבען ווי עס איז אויסגעקעמפט פאר זיך מענשליכע צושטענדען אין לאגער. מחמת דעם מוזען זיי באגרייפען, אז מיר זיינען דאָ פעסט ענטשלאָסען צו קעמפען מיט אלע כוחות געגען א סיסטעם ווי אין סטראטפאָרד און צו פארטיידיגען דאָס געוואונענע. די מענשען האָבען מיר אין אלצדינג געגעבען רעכט און מיר פאר-זיכערט, אז זיי האָבען בלוז איין וואונש — צו לעבען אין איינהייט און פרידען מיט די אלטע באוואוינער פון'ם לאגער, נאָך מעהר דערפאר וואָס זיי זיינען מיט לייב און זעל פאר אונזער ריינער. גערעכטער און ניט קאָרומפירטער אינערליכער פארוואלטונג, ווע-

זיך פעסט אָנגעשפארט אָן זיין שטעקען. אין דעם אויפגעבלאָזענעם געזיכט איז ניט געלעגען קיין שפור פון גייסט, און אין די אויסדרוקסלאָזע, אביסעל מוטנע אויגען האָט מען, ניט קוקענדיג אויף דער פריינדליכער מיענע, דאָך באמערקט א געוויסע קעלט. וועלכע האָט זיך ניט געקאָנט באהאלטען. ארום און ארום האָט ער געמאכט דעם איינדרוק פון אן אָפגעלאָזענעם, גייסטיג באַשריינקטען מענשען. מיט דער צייט איז מיר אויך געוואָרן גאנץ קלאָר, פארוואָס דער פעלדפעבעל טרינמאן האָט אזוי שטארק נושא חן געווען ביים קאמאנדיר אין די אויגען, אז ער האָט זיך זאָגאר געקאָנט ערלויבען דירעקטע פרייהייטען געגען די אָפיצירען. די אבסאָלוטע אומפעהיגקייט פון'ם מאַן איז איינפאָך געווען אזוי גרויס, אז ער האָט ניט געקאָנט אויסקומען אָהן א באזונדערע שטיצע. אין'ם לאַגער האָט מען זיך דערצעהלט, אז דער ניוער קאמאנדיר איז פאר'ן אויסברוך פון דער מלחמה געווען געפענגניש-דירעקטאָר אין דובלין. איך ווייס ניט, צי אָט די באַהויפטונג איז טאָקע געווען ריכטיג, אָבער זי האָט געהאט זעהר פיעל ווארשיינ-ליכקייט פאר זיך, וואָרעם די גאנצע מעטאָדען פון'ם מאַן האָבען דערמאָנט אָן א מענשען, וועלכער איז געוואוינט געווען צו הערשען איבער פארברעכער. מחמת דעם איז ער אויך קיינמאָל ניט געווען אימשטאָנד ריכטיג צו באַגרייפן אונזער לאַגע.

וואָכען זיינען פארגאנגען, אָהן דעם אז אין לאַגער זאָל האָבען וואָס עס איז פאָרגעקומען, פון וואָס מען וואָלט געקאָנט שליסען, אז אויבען האָט מען אין זינען צו ענדערן דעם באשטעהענדען צושטאַנד. דער קאמאנדיר איז זיך שטענדיג געבליבען גלייך אין זיין ליעבענסווירדיגקייט, און די געשעפטען זיינען אָפגעלאָפן גלאַט. אין לאַגער האָט מען זיך שוין געהאט צוגעוואוינט צו באַטראכטען די זאכען מיט וועניגער פאָראורטייל, און מען איז געווען מיט דער מיינונג, אז דער קאמאנדיר האָט מסתמא אליין איינגע-זעהן, אז מען קאָן דאָ ניט איינפיהרען דיזעלביגע צושטענדען ווי אין סטראטפאָרד. אויך דער פעלדפעבעל טרינמאן האָט ביז אהער

צו באגריסען אָפיצירען. דערמיט האָט ער זיך דערווייל ווילענדיג ניט ווילענדיג געמוזט צופרידענשטעלען.

די זאך איז אָבער באלד באקאנט געוואָרן אין גאנצען לאַגער, און גלייך איז ארויסגעגעבען געוואָרן די לאַזונג, אונטער קיין אומ־שטענדען ניט צו גריסען דעם פֿעלדפֿעכעל. פאר די סטראטפֿאַר דער, וועלכע זיינען געוואוינט געווען צו באהאנדלען טרינמאן'ען ווי אן אָפיציר, איז דאָס געווען אביסעל אומבאקוועם, אָבער אזוי ווי מען האָט גראַד אויף זיי אס מיסטען געהאט אן אויג, האָבען זיי געמוזט טאן ווי אלע אנדערע. אחוץ דעם האָט מען מיט אָפּענע אויגען געקוקט אין גאנצען לאַגער און אכטונג געגעבען, אז קיינער פון זיי זאָל ניט האָבען וואָס פאר עס איז געשעפטען מיט דעם פֿעלדפֿעכעל. יעדעס מאָל, ווען מען האָט נאָר באמערקט, אז דער איינער אָדער דער אנדערער האָט גערעדט א פאָר ווערטער מיט טרינמאן'ן, זיינען גלייך ענטשטאַנען אלע מעגליכע קלאַנגען, און איך האָב געמוזט עטליכע מאָל אָננעמען מיטלען, כדי צו פאר־הינדערן געשלענען.

דעם 4טען יוני איז דער נייער קאָמאנדיר צום ערשטען מאָל ערשינען צו דער אינספֿעקציע. מיידזשאַר מאָט, וועלכער האָט איהם באגלייט, האָט מיך פאָרגעשטעלט פאר איהם. ער האָט מיך באגריסט מיט גרויסער ליבענסווירדיגקייט, האָט מיר געמאכט אלערליי קאָמפלימענטען איבער דער ריינליכקייט אין'ם באטאליאָן און צולעצט האָט ער מיט דער גרעסטער פריינדליכקייט גענומען אָפּשייד פון מיר און די קאפיטאנען. כ'בין געווען אביסעל איבע־ראשט, וואָרים איך האָב זיך געהאט גאנץ אנדערש פאָרגעשטעלט דעם מאן נאָך די באשרייבונגען, וועלכע איך האָב איבער איהם געהערט. על כל פנים איז זיין אויסערליכער אויסזעהן גאָרנישט געווען אָנציהענד. ס'איז געווען א ריעז פון פלייש און פעטס, דאָך האָט זיין גרויסער, פולער קערפער געמאכט א קראנקהאפטען איינ־דרוק. מען האָט געקאנט באמערקען אויף איהם, אז יעדער ריהר איז איהם אָנגעקומען שווער און ביטער, און ביים געהן האָט ער

שטענדיג געווען א געשעפט פאר אוניפארמירטע מערדער, אָבער צו אזא ווירטואָזיטעט פון'ם מענשענ־מאָרד אין גרויסע מאסען האָט מען עס ביז אהער דאָך נישט געהאט געבראכט.

דעם 20טען יוני האָב איך געהאַלטען מיין הונדערטסטען פאָר־טראַג. מיינע קאמערעדען האָבען זיך באנוצט מיט דער געלעגענהייט, לכבוד מיר צו אראנזשירען א מאניפעסטאציע אין'ם טעא־טעריאַל. זיי האָבען אלעס אזוי פאָרויכטיג צוגעגרייט, אז איך האָב נישט געהאט די קלענסטע אהנונג דערפון. ווען די פארזאמלונג האָט זיך ווי געווענליך יעדע וואָך געזאַלט אָנפאנגען, האָט צוערשט קארל'טשיק, וועלכער האָט די גאנצע צייט ביי אונזערע פארזאמלונגען פיגורירט אלס פאָרויצענדער, געזאָגט א פאָר איינלייטענדיק ווערטער. דערנאָך האָט אונזער קאמערעד ווירץ פון'ם „סי"־בא" טאַליאַן גענומען דאָס וואָרט און געהאַלטען אן איינפאכע און האַר־ציגע רעדע, אין וועלכער ער האָט מיט לייעכע אָפגעשאַצט דעם קולטורעלען ווערט פון מיינע פאָרטראַגען, וואָס זיינען פאר הונדערטער מענשען אין לאַגער געווען א פרוכטבארער קוואַל פון גייס־טיגער אָנרעגונג, און צום שלום האָט ער מיר אויסגעדריקט דעם האַרציגסטען דאנק פון מיינע ליידענס־חברים. נאָכדעם ווי ער האָט געענדיגט, האָט ער מיר צום אַנדענקען איבערגעגעבען א בילד, וואָס דער אונגאַרישער מאלער סאַטאַן האָט געמאַלען. א נאקעטער ריעז, וועלכער דערשטיקט א שלאַנג, און אונטער דעם די ווערטער: „זייער ראָקער צום הונדערטסטען פאָרטראַג. זיינע דאנקבארע צו־הערער. אלעקסאַנדרא פּעלעס, 1915-1916-1917“.

ווען איך האָב זיך דערנאָך אויפגעשטעלט זאָגען א פאָר ווער־טער פון דאנק, האָט זיך אין זאל אויפגעהויבען א ברויענדער ביי־פאל, וועלכער האָט גאָר קיין ענד נישט געוואָלט נעמען. ווען איך קוק היינט צוריק אויף דער דאָזיגער טעטיגקייט אין פארלוירן פון מיין געפאנגענשאַפט, געפין איך נאָך אלץ א פרעהליכע באפרידי־גונג, וואָס איך האָב אויך אין יענער מורא'דיגער צייט פון'ם געגעני־זייטיגען פעלקער־מאָרד געהאט אזויפיעל געלעגענהייט צו קאָנען

ניט געגעבען קיין שום גרונד זיך צו באקלאַגען אויף איהם. ער האָט זיך די גאנצע צייט שטאַרק באמיהט, זיך איינצוקויפּען ביי מיר אין פריינדשאַפט און איז שטענדיג געווען זעהר העפּליך. אָבער גראַד אָט די איבערטריבענע פריינדליכקייט האָט בלויז פאר שטאַרקט מיין מיסטרוי צו דעם מאן. כ'האָב איהם דערום באַ האַנדעלט העפּליך, אָבער צימליך קיהל און איד האָב שטאַרק אכט טונג געגעבען, אז איד זאָל זיך מיט איהם צוזאמענקומען בלויז אין אָנגעלעגנהייטען וואָס האָבען געהאט א דירעקטע שייכות מיט דער פאַרוואַלטונג פון'ם באַטאָליאַן.

דעם 18טען יוני האָט לאַנדאָן געהאט א מורא'דיגען אָנגריף פון דייטשע לופט־פליהער. די אטאקע איז געמאכט געוואָרן נאָכמיטאָג, און מיר האָבען פון דער טעראסע דייטליך געקאָנט זעהן די באוועגונגען פון די פליהער און דאָס שלידערן פון די באַמבעס. די אַווענט־צייטונגען האָבען געבראכט שרעקליכע איינצעלהייטען. איין באַמבע איז געפאלען אין א שולע און האָט געטויט און שווער פארוואונדעט א גרויסע צאָהל קינדער. איינער פון מיינע מיט־נעפאנגענע, א געוויסער דושאַרדזש, וועלכער האָט צוליעב זיינע קראַנקע אויגען פארבראכט אין דייטשען האַספּיטאַל, בעת דער אָנגריף איז געמאכט געוואָרן, האָט אונז צוריקקומענדיג דערצעהלט, ווי מען האָט געהאַלטען אין איין ברענגען אין האַספּיטאַל פרויען און קינדער מיט אָפּגעריסענע גלידער. ס'איז געווען איינפאך שוין דערליך. אָט די גרויזאמע און בעסטיאלישע מעטאָדע, צו שפייען מיט טויט און פאדראַכונג אויף א שוצלאָזער באַפעלקערונג, איז איינע פון די גרויסע אויפטואונגען פון אונזערע קריסטליכע שטאַט־טען, פאר וועלכער דער ברוטאַלסטער באַרבאַר וואָלט אונז זיכער ניט מקנא געווען. ס'איז קוים מעגליך צו פארשטעהן, ווי אזוי מענשען האָבען געקאָנט פועל'ן ביי זיך צו באַגעהן אזעלכע מאַנ־סטער־פאַרברעכענעס, וואָס זייער געמיינע און אומ'ברחמנות'דיגע ברוטאַליטעט האָט געמוזט יעדען פיהלענדען מענשען אריינטרייבען די רויטע שאַנדע אין פנים אריין. דער קריג איז דאָך סוף כל סוף

לאגער פון די באזיצערנע קלאסען, וועלכע פלעגן יעדע וואך קומען צו די פארואמלונגען אין'ס טעאטער. אסך פון מיינע פארטראגען זיינען סטענאגראפירט געווארן און האבען אויף אזא'ן אופן אריי-בערגעוואנדערט אין דעם גרויסען אינטערנירונגס-לאגער פון „איל-אף-מען“, וואו זיי האבען געדינט פאר אונזערע קאמערעדען אלס באזיס פון זייער פראפאגאנדע. ווען מען לעבט יאָהרען-לאנג מיט מענשען אויף דעמאלטען פלאץ און מען קומט טאג-טעגליך מיט זיי אין באריהונג, קאן מען נאטירליך בעסער ווירקען אויף זיי און אויספיהרליכער ענטוויקלען יעדע באזונדערע זייט פון א אידעע. דאס איז אַהן שום ספק געווען א גרויסער פארטייל. גע-וויס בילד איך זיך ניט איין, אז איך האב די אלע הונדערטער, וועלכע האבען יעדע וואך זיך צוגעהערט צו מיינע ווערטער, פאר-וואנדעלט אין איבערצייגטע און אקטיווע אנטארכיסטען. דערצו זיינען נייטיג באזונדערע איינגעבוירענע פעהיגקייטען, וועלכע דרעמלען אין'ס מענשען גופא און קאנען ניט אריינגעטראגען ווערן אין איהם פון דרויסען. אבער עס איז מיר אַהן צווייפֿעל געלונגען אסך פון מיינע צוהערער צו געבען גאנץ נייע אַנרעגונגען און צו צושטערן מעהר ווי איין פאראורטייל וואָס זיי האבען פריהער גע-האט. מעהר ווי איינער וואָס איז געווען דורכאויס פינדליך צו אונזערע אידעען און זייערע טרעגער, ווייל ער האָט געשעפט זיין גאנץ וויסען וועגען דעם פון די קאפיטאליסטישע צייטונגען, האָט שפעטער אויף גרונד פון מיינע פארטראגען פולשטענדיג געענדערט זיינע מיינונגען און אָנגעהויבען אויפנעמען אונזערע אַנשוואונגען מיט א טיפער פארשטענדעניש און מיט א געוויסער סימפאטיע, פון וועלכע ער האָט פריהער ניט געהאט געוואוסט.

אבער עס איז אויך געווען א היבשע צאָהל צווישען מיינע צוהערער, וועלכע זיינען גאנץ באשטימט געוואונען געווארן פאר אונזערע אידעען. זינט מיין צוריקקעהר קיין דייטשלאנד האב איך קוים גערעדט אין וואָס פאר עס איז שטאַט, וואו איך זאָל ניט האבען באגעגענט דעם איינעם אָדער דעם אנדערן פון מיינע אַמאָ-

ווירקען פאר דער פרייהייט און פאר דעם סאָציאליזם. אין יענע הונדערט פארטראגען האָב איך געגעבען א פולשטענדיגע ענטוויקלונגס-געשיכטע פון די סאָציאלע באוועגונגען פון'ם 19טען יאָהר הונדערט אין די ראַחמען פון די עקאָנאָמישע, פאָליטישע און געזעלשאַפטליכע פארהעלטענישען. דערביי האָב איך אין קרייז פון מיינע באטראכטונגען אויך אריינגענומען די איינפלוסען פון די דאָזיגע באוועגונגען אויף דער ליטעראטור און די פארשידענע פילאָזאָפישע געדאנקען-סיסטעמען. נאָך א גאנץ אויספיהרליכער איבערזיכט איבער די פארשידענע סאָציאליסטישע ריכטונגען און שולען פאר דער גרינדונג פון דער אינטערנאציאנאלער ארכיטעקט אסאָסיאציע האָב איך זיך מיט באזונדערער ליכטשאפט אָפגעגעבן מיט דער געשיכטע פון'ם אינטערנאציאנאל און מיט די אידעען געגן פון'ם פרייהייטליכען סאָציאליזם פון וויליאם גאָדווין ביז פערטער קראפאטקין.

דערביי האָב איך שטענדיג געלעגט באזונדערן ווערט דערויף, צו געבען מיינע צוהערער א געלעגנהייט צו פארטיפען און ווייטער אויסבילדען די אויפגענומענע איינדריקען דורך לעזען פאסענדע ביכער. אויף אזא'ן אופן זיינען אין לאגער פארשפרייט און געלייענט געוואָרן מיט גרויס אינטערעס הונדערטער עקזעמפלארען פון קראפאטקין'ס בעסטע ווערק. אחוץ דעם האָב איך אויף'ן פארלאנג פון מיינע חברים דעמאָלט צוזאמענגעשטעלט א סיסטעמאטישע ליסטע פון ווערק, וואָס זאָלען זיי שפעטער פארלייכטערן דאָס שטודיום פון'ם געגענשאַטאנד. אָט די ליסטע איז קאָפירט געוואָרן פון א גרויסער צאָהל פון מיינע מיטגעפאנגענע און האָט זיי שפעטער ווארשיינליך געבראכט גוטע נוצען.

מיינע פארטראגען זיינען באזוכט געוואָרן פון מענשען פון אלע געזעלשאַפטס-קלאסען. אויסער דעם פראלעטארישען עלעמענט, וואָס האָט נאטירליך געבילדעט די מעהרהייט, האָבען צו מיינע געגעלמעסיגע צוהערער אויך געהערט אסך אינטעליגענטע, קינסטילער און געלעהרטע. און עס איז אויך געווען א היבש ביסעל פון'ם

לעבען, און דאָס באוואוסטזיין, אז איך האָב אויך אין אָט די לאנגע און שווערע יאָהרען געקאנט אויף א באדייטענדען אופן ווירקען פאר א גרויסער אידעע, געהערט צו די שענסטע ערינערונגען, וועלכע איך האָב מיטגענומען מיט זיך פון מיין געפאנגענשאפט.

סוף יוני איז עס געקומען צום ערשטען צוזאמענשטויס צווישען אונז און דעם נייעם קאמאנדיר. ארום יענער צייט האָט מען אונז נעמליך צוגעשטעלט יענע בארימטע הערינג, וועגען וועלכע איך האָב שוין גערעדט אין א פריהערדיגען קאפיטעל. ס'איז געווען אוממעגליך עפעס צו מאכען מיט דער שרעקליכער ווארע. די גאנצע קונסט פון אונזערע קעכער און די בעסטע עצות פון'ם דאקטאר האָבען דאָ ניט געהאָלפֿען. דער רעזולטאט איז געווען, אז מיר האָבען זיך איינפאַך ענטזאגט אָנצונעמען די פאסקורסטוואָ, הגם מ'ען האָט אונז אנשטאָט דעם ניט געגעבען קיין שום אנדער שפייז. פּלוצלינג זיינען הוט, לוס און איך צוזאמען מיט די קיכער־שעפּס פון די דריי באַטאָליאָנען גערופען געוואָרן צום קאמאנדיר. ער האָט אונז אויפגענומען זעהר שטרענג, האָט אנגערופען אונזער ענטזאגונג אן אָפּענעם ארויסטריט געגען דער דיסציפלין, וועלכע ער וועט אונטער קיינע אומשטענדען ניט דולדען, און האָט אונז באפוילען, גלייך אָנצונעמען די הערינג און זיי צוגרייטען צום עסען פאר די געפאנגענע.

דער מאן האָט זיך פולשטענדיג געענדערט. די ליעבענסוויר דיגקייט, וועלכע ער האָט ביז אהער לפנים געטראָגען, איז אין גאנצען פארשוואונדען, און זיין אמת'ער כאראקטער האָט זיך אצונד דייטליך באוויזען. דאָס איז געווען א מענש, וואָס האָט ניט צוגעלאָזט צו זיך קיין שום פארנינפטֿיגען גרונד, פאר וועמען דער ברוטאָלער באפעהל איז געווען דאָס העכסטע געזעץ, און וועלכע ער האָט געגלויבט, אז ער קאָן אונז באהאנדלען ווי איינפאכע פארברעכער. ער האָט אונז אלעמען אָנגעקוקט נאָך דער רייה נאָך. אין זיינע אויגען איז געלעגען עפעס שטרענגעס, בייזעס. אצונד האָב איך געוואוסט — דאָס איז דער מאן, מיט וועמען מיר

ליגע צוהערער. פיעל פון זיין נעמען א טעטיגען אנטייל אין דער באוועגונג. צווישען אנדערע זאָל דאָ באזונדערס דערמאָנט ווערן: אונזער קאָמערצד הערמאן ריטער אין ערפורט, וועלכער האָט זיך אין דער צייט פון אונזער געמיינשאפטליכער געפאנגענשאפט גרינדליך פארטיפט אין דער געדאנקען-וועלט פון'ם פרייהייטליכען סאָציאליזם, און מיט זיין אויסגעצייכענטען רעדנער-טאלאנט איז ער היינט איינער פון די בעסטע, וועלכע ווירקען דאָ אין לאַנד פאַר אונזערע אָנשוואונגען. און מעהר ווי איינער איז ביז אויף היינט טיגען טאָג געבליבען מיט מיר אין שריפטליכער פארבינדונג. מיט באזונדערער ליבע דערמאָן איך זיך ביי דער דאָזיגער געלעגענהייט אַן מיין פריינד ק. וועלכער איז אין צייט פון קריג פארוואָרפען געוואָרן קיין ענגלאַנד און איז דאָ אריינגעפאלען אין דער געפאָר גענשאפט. א געוואלטיגער אָפטימיסט, אין וועמעס נשמה דער קריג אפילו האָט ניט געקאָנט דערשטיקען דעם טיפען גלויבען אין די גוטע און שענע זייטען פון'ם מענשען, איז ער געווען ווי גערשאפען אויפצונעמען אין זיך די גרויסע אידעען פון דער פרייהייט און פון דער געגענזייטיגער הילף. דער צופאָל האָט עס געוואָלט, אז ביי זיין אָנקומען אין'ם „פעלעס“ זאָל ער איינגעקווארטירט ווען אין'ם „סי“-באטאָליאָן, וואו דער ענג-קעפיגער פאָטריאָטיזם פון די פארטרעטער פון'ם „אמת'ן דייטשטום“ האָט אין יענער צייט געפיהרט די גרענדע. אָבער ווען ער האָט באלד נאָכדעם אָנגע-הויבען באזוכען מיינע פאָרטראגען, דאן האָט זיך אויף א פראכט-פולען אופן ענטוויקעלט דאָס אלעס, וואס האָט פריהער האלב אומ-באוואוסט אין איהם גערעמעלט. מיר זיינען דעמאָלט געוואָרן גוטע פריינט, און איך קריג זעלטען א בריעף פון איהם, אין וועלכען ער זאָל ניט כסדר אויסדריקען זיין טיפסטע צופרידענקייט מיט דעם, וואָס דאָס לעבען האָט אונז אין יענער שווערער צייט צונויפ-געפיהרט. איך בין דעמאָלט געקומען אין נעהנטערער באריהרונג מיט מעהר ווי איין פרעכטיגען מענשען, וועלכען איך וואָלט מסתמא אונטער געווענליכע אומשטענדען קיינמאָל ניט באגעגענט אין מיין

צופאלען אין שטיקער און ס'האט זיך ארויסגעשטעלט, אז זיי זיינען געווען אין גאנצען צופוילט, אזוי אז זיי האבען שטונדען לאנג פארפעסטעט די באטאליאן-פלעצער מיט זייער עפוש'דיגע גערוך. ס'איז דאך דערום ניט מעגליך צו פארלאנגען פון אונז, אז מיר זאלען ווארפען אונזער געלד אין בלאטע.

כ'האב גערעדט אביסעל מיט היץ, און דער קאמאנדיר האט מיך צושרשט אפגעמאסטען מיט א שטרענגען, פיינרליכען בליק. אבער דערנאך האט ער פלוצלינג געענדערט זיין טאקטיק און איז ווידער אמאל געווארן אויסערגעווענהליך ליעבענסווירדיג. צום סוף האט ער אונז ערלויבט ניט אנצונעמען די הערינג, און האט באדויערט, וואס ער קאן אונז פארלויפן ניט געבען קיין ערואץ דערפאר, ביז די פראגע וועט ענדגילטיג ענטשידען ווערן פון'ם „וואָר אָפּיס“.

אָט דער פלוצלינגער איבערקעהר האט מיר דייטליך געוויזען, וואו עס האלט מיט דעם דאָזיגען מאן. כ'האב אלזאָ געוואוסט, וואס עס קאן קומען, און איד בין געווען פעסט איבערצייגט, אז עס וועט ניט נעמען לאנג און איך וועל מוזען מאכען מיין וועג נאָך דער „איייל-אָף-מען“. דער אלטער קאמאנדיר פלעגט ליארעמען און טומלען, ווען מען האט ניט געטאן ווי ער האט געוואלט, אבער זיין הארץ איז געווען אָהן פאַלשקייט. אָט דער מאן אָבער איז געווען פול מיט פאַרבאָרגענע הינטער-געדאַנקען, און ווען ער איז געווען אים פריינדליכסטען, האט מען איהם אים וועניגסטען געקאנט געטרוען. די גאנצע זאך האט מיך אָפגעקעלט, און איך וואָלט זיך געשעצט גליקליך, ווען איך וואָלט געקאנט אוועקווארפען דעם גאנצען עסק, כדי ניט צו מוזען כסדר זיך צוזאמענטרעפען מיט אָט דעם מאן, וועלכער איז מיר געווען שרעקליך דערווידער, און וועמע איך האב אויך אלס מענש ניט געקאנט רעספעקטירען. אָבער איך האב געפיהלט, אז איך מוז איינצאהמען מיין ווידער-ווילען, וואָריב גראַד איצט בין איך געווען נייטיגער פאר מיינע מיטגעפאנגענע ווי ווען עס איז פריהער. איך בין דערום געווען ענטשלאָסען אויס-צוהאלטען ביז צום ביטערן סוף. אָבער אפריהער האב איך געוואָלט

האָבען געהאט צו האַנדלען. די שעפּס פון אונזערע קיכען האָבען געזוכט איהם צו ערקלערן, אז זיי האָבען שוין אויסגעפרוואוּט אלע מיטלען מיט די פארדאָרבענע הערינג, כדי זיי צוצוגרייטען אזוי, אז מען זאָל זיי ווי עס איז קאָנען עסען, אָבער יעדער עקספּערט־מענט איז דאָ ארויסגעוואָרפּען. ער אָבער האָט גאָרנישט געוואָלט הערען דערפון און געזאָגט, אויב די רעגירונג האָט אונז צוגעשטעלט אַט די הערינג, איז דאָס פאר איהם א באווייז, אז דאָס קאָן באַנוצט ווערן אלס נאָרונגס־מיטעל, און דאָס מוז אומבאדינגט געשעהן.

נ, איז מיר די זאך געוואָרן צו נאָריש. איך האָב איהם געענט־פערט, אז דאָס קאָן אבסאָלוט ניט גילטען אלס באווייז, וואָרים די רעגירונג האָט אונז שוין צענדליגע מאל צוגעשטעלט פארפּוילטע פלייש, וואָס האָט אויפ'ן באַפּעהל פון'ם דאָקטאָר געמוזט איבער־געביטען ווערן אויף אנדערעס. אויסערדעם דאָרף ער ניט פאר־געסען, אז זאָגאר דאן, ווען די הערינג זאָלען זיין איינגערמאסען אין א דערטרעגליכען צושטאנד, וואָלט מען זיי געקאָגט באנוצען בלויז ווען אונזערע קעכער זאָלען זיין אין דער לאַגע זיי צו מאַכען ווי עס איז צוגענגליך צו אונזערע גומענס דורך אלערליי צוראטען, ווי ציבעלעס, געווירצען א. א. וו. אבער אזוי ווי די ענגלישע רעגירונג גיט אונז בלויז די הערינג און ווייטער גאָרנישט, האָט יעדער באַטאָליאָן אין יעדען אזויגערופענעם „הערינג־טאָג“ געמוזט באַצאָהלען פון זיין אייגענער קעשענע צוויי פונט מיט צעהן שילינג, כדי ווי עס איז צו מאַכען פון די הערינג א געריכט פאר די גע־פאנגענע. נ, זיינען אָבער די לעצטע הערינג געווען אזוי פאר־דאָרבען, אז ניט קיין ציבעלעס און ניט קיין געווירצען האָבען מעהר ניט געקאָנט העלפּען, ווי מיר האָבען עס שוין צו אונזער אייגענעם פינאנציעלען שאַדען פעסטגעשטעלט. זאָגאר דער עקספּערט־מענט, וואָס דער דאָקטאָר האָט פאָרגעשלאָגען, צו האַלטען די הערינג פיער און צוואנציג שעה צייט אונטער פליסענדעם וואסער, האָט בלויז געפיהרט דערצו, אז אין קנאפע צעהן שטונדען זיינען די הערינג

מעהר באשניטען זייערע פארציעס, אזוי אז זיי האָבען געליטען הונגער, האָט מען זיי אויך ניט צורוה געלאָזט און מען האָט זיי ווידער אמאל געוואָלט באַלעסטיגען מיט דעם אלטען אומזין. איז האָב זיך באלד צונויפגערעדט מיט מיינע קאָלעגען הוט און לוס פון די באטאליאָנען „איי“ און „סי“, און מיר האָבען זיך גלייך געמעל־דעט ביים קאמאנדיר, כדי זיך דורכצורידען מיט איהם וועגען דעם. ער האָט אונז אויפגענומען מיט זיין געמאכטער פריינדליכ־קייט און אונז געפרעגט וואָס מיר ווינשען. מיר האָבען איהם ער־קלערט, אז דער ניער באפעהל האָט די געפאנגענע אריינגעבראכט אין א שרעקליכער אויפרעגונג, ווייל דער אלטער קאמאנדיר האָט שוין פון לאנג אָן אויפגעגעבען די פאראדען, און אונזערע מיטגע־פאנגענע געהען ארויס פון'ם שטאַנדפונקט, אז זיי זיינען ניט קיין סאָלדאטען און ניט קיין פארברעכער. צוליעב דעם האָבען מיר איהם געבעטען, ניט איינצופיהרען צוריק די פאראדען.

דער מאן האָט אויפגעעפענט א פאָר גרויסע אויגען, ווען ער האָט דאָס געהערט. אָבער ער האָט זיך געלאָזט איינשרעקען, און דער באפעהל איז פארשוואונדען פון'ם שווארצען ברעט צו דער גרויסער פרייד פון'ם גאנצען לאגער.

מיר זיינען שוין פון לאנג געווען אייניג דעריבער, אז דער איניציאַטאָר, דער גאנצער מאַכער פון אָט די אַלע זאַכען איז געווען דער פעלדפעבל, וואָרים דער קאמאנדיר איז געווען צו פויל, כדי אליין אויסצוטראכטען אָט די אידעען. גאָרדעם ווי דער פארוואָרד איינצופיהרען די פאראדען איז דורכגעפאלען, האָט מען זיך גע־פרואווט אונז געבען אלערליי גאָרעל־שטעך, געגען וועלכע מיר האָבען זיך ניט געקאָנט פארטיידיגען. קענטיג, אז דאָס איז געשעהן מיט דעם צוועק אונז צו פראָוואַצירען. אזוי האָט מען ביי די באַ־זוכען ווידער איינגעפיהרט שטרענגע און פיינליכע אונטערזוכונגען, כדי כלומר'שט צו פאָרהיטען מען זאָל ניט אריינשמוגלען קיין זאַ־כען אין לאגער. דער אלטער קאמאנדיר האָט זעהר גוט געוואוסט,

זעהן, ווי ווייט די מענשען זיינען געשטאנען הינטער מיר, וואָריב איך בין געווען גאנץ קלאָר ביי זיך, אז מיר האָבען געדארפט ער-ווארטען שווערע צייטען. כ'האָב דערום צוזאמענגערופען מיינע מיטגעפאנגענע און פאר זיי פולשטענדיג קלאָר געמאכט די נייע לאַגע. דערנאָך האָב איך איבערגעגעבען אין זייערע הענט מיינ מאַנדאט, כדי זיי אויף דעם דאָזיגען אופן צו געבען די געלעגענ-הייט אָנצוטרויען אן אנדערן פון אונזערע רייהען מיט דער פּיח-רונג פון'ם באַטאָליאָן, אין פאַל אויב זיי זיינען מיט מיר מעהר ניט צופרידען. ביי דער וואהל, וועלכע איז פאַרגעקומען אין צוויי שטונדען ארום, האָבען 937 פון מיינע מיטגעפאנגענע געשטימט פאר און 11 געגען מיר. פינף לייט האָבען זיך צוריקגעהאל-טען פון שטימען. כ'האָב נאָך אלץ געהאט דעם גאנצען באַטאָליאָן הינטער מיר, ווי פאר פופצעהן מאָנאטען, ווען איך בין אריינגעטרעטען אין מיינ שטעלע.

דערווייל איז אלעס ווידער געווען רוהיג אין לאַגער. דער קאָמאנדיר האָט ווידער אָנגענומען זיין אלטע ליבענסווירדיגע מיע-נע, אָבער מען האָט פונדעסטוועגען געפיהלט, אז עפעס וואָס איז געלעגען אין דער לופט. איין טאָג איז אויף'ן שווארצען ברעט ערשינען א באקאנטמאכונג, אז די געפאנגענע מוזען פון איצט אָ-יעדען מיטוואָך אין דערפריה זיך אויסשטעלען אין'ם „קאָמפאונד“ צום פאראד, ווי אין די גוטע אלטע צייטען. ס'האָט אונז געקאָסט זעהר פיעל מיה, ביז מיר האָבען גע'פועל'ט ביים אלטען קאָמאנדיר אויפצוגעבען אַט די נארישע און צוועקלאָזע זאך, און מיר זיינען שוין זינט א לאנגע צייט פטור געוואָרן דערפון. אין סטראטפאָרד זיינען אַט דא נארישע פאראדען געווען אויף דער טאגעס-אָרדנונג ביז דער לאַגער האָט זיך אויפגעלייזט, און ווי מיר האָבען שפעטער ערפארען, האָט דער פערלעכעל טרינמאן באַאיינפלוסט דעם קא-מאנדיר, זיי אויך דא צוריק אויפצולעבען. די געפאנגענע זיינען אריינגעקומען אין א מורא'דיגען צאָרן, ווען זיי האָבען איבערגע-לייענט די אנאָנסע. ניט גענוג וואָס מען האָט וואָס ווייטער אלץ

איז געקומען דירעקט פון'ם „וואָר אָפּים“, האָבען מיר ווינציג וואָס געקאָנט טאָן געגען דעם.

ביסלאַכווייז האָט מען אונז אונטער אַלערליי תּירוּצִים באַשרענקט די באַזוך־צייט אויף אַ האַלבע שטונדע, און דער פּעלד־פּעכעל האָט אין דער געגענווארט פון איינעם פון די סטראַטפּאָר דער געלאָזט פאלען די באַמערקונג, אז דאָס איז נאָך אויך צו לאַנג דערנאָך איז אַרויסגעקומען אַ נייער באַפּעהל, לויט וועלכען דער טעאטער־זאַל האָט געקאָנט באַנוצט ווערן פאר די באַזוכען בלויז דאן, ווען עס האָט גערעגענט; דורכדעם איז אַ גרויסער טייל פון די געפאַנגענע געצוואונגען געווען אַרומצושפּאַצירען מיט זייערע קרובים אויף אַ פרייען פּלאַץ ביים מזרח־אריינגאַנג פון'ם „פּעלעס“, וואו די זון האָט געבאַקען און עס איז ניט געווען דער מינדסטער שאַטען. ענדליך האָט מען נאָך געפרוּאוּט פּערזענליך צו ערנדיעריגען די פרויען, וועלכע זיינען געקומען צום באַזוך, דערמיט וואָס מען האָט זיי באַפוילען צו באַנוצען בלויז דעם מיטען פון די ברייטע טרעפּ, וועלכע האָבען געפיהרט צום אריינגאַנג פון דעם „איסטערן־האַל“. אזעלכע זאכען זיינען פריהער קיינמאָל ניט פאָרגעקומען. האָט עס געטרעפּען, אז אַ פרוי איז ניט קוקענדיג דערויף דאָך אַמאָל געגאנגען אביסעל צו ווייט לינקס אָדער רעכטס אויף די טרעפּ, האָבען איהר די סאָלדאטען אויבען געהייסען צוריק אַרונטערגעהן און זיך האַלטען שונקט אינמיטען פון די טרעפּ. אָט דער אומפאַרשעמטער איינפיהר האָט ניט געקאָנט האָבען קיין אנדער צוועק ווי נאָר צו טאָן צו להכעיס די געפאַנגענע און זייערע קרובים. יעדער איינער האָט עס געפיהלט און שטומערהייט אַראָפּגעשלונגען דעם צאָה אין זיך. די פרויען האָבען קריצענדיג מיט די צייהן זיך געמוזט אונטערוואַרפען אונטער דער דאָזיגער ערנידערונג, וואָרים דער קלענסטער פּראָטעסט וואָלט איינמאָל פאר אַלע מאָל געמאַכט אַ סוף צו אַלע ווייטערע באַזוכען אָדער וואָלט זאָגאַר געקאָנט פיהרען דערצו, אז זייערע מענער זאָלען פאַרשיקט ווערן אויף דער „איי־אַר־מען“. אַ געווענליכער אידיאָט אין אַן אַפיצירסקען מונדיק.

אז נאָכדעם ווי מען האָט אויף א באדייטענדען אופן פארקלענערט די פאָרציעס און שטרענג פארבאָטען אריינצופיהרען די וויכטיג סטע לעבענסמיטלען, איז די געפאָנגענע פשוט אויסגעקומען צו הונגערן, הגם ער האָט עס נאטירליך ניט געקאָנט זאָגען אָפּען, מחמת דעם איז מען ניט געווען צו שטרענג. מען פלעגט פארקוקען אויף קליינע שמוגלערייען און מען האָט אויך ניט צו שטארק באַ לעסטיגט די פרויען, וועלכע זיינען געקומען באזוכען זייערע מענער. דאָס אלעס איז אצונד אנדערש געוואָרן. די אַרעמע פרויען זיינען איצט אָפט באהאנדעלט געוואָרן אויף דעם ברוטאלסטען אופן, און יעדע איינע, ביי וועלכער מען האָט געפונען א קלייניג קייט, איז גאָר אָהן צערעמאָניעס צוריקגעשיקט געוואָרן, אָהן דעם אז זי זאָל האָבען געזעהן איהר מאן. דער פערלעכע בעל טרינמאן איז געגאנגען אזוי ווייט מיט זיינע סאדיסטישע תאוות, אז ער האָט אָנגעזאָגט זיינע סאָלדאטען, ארויסצורויסען ביי די קינדער פון די הענט שטיקלעך קוכען אָדער שאַקאָלאד, וואָס זיי האָבען מיטגעבראכט פאר זייער אייגענעם געברויך, כדי צו פארהינדערן, אז זייערע לעבונג זאָלען חלילה ניט אריינפאלען אין די הענט פון די געפאנגענע. די סאָלדאטען גופא זיינען געווען שרעקליך אויפגעבראכט איבער דעם און האָבען אונז מעהר ווי איינמאָל געזאָגט: „ס'איז א שאַנדע וואָס מיר מוזען טאָן אָט די שמוציגע אַרבייט, אָבער וואָס קאָנען מיר זיך העלפען?“

איז אימיצער דערטאָפּט געוואָרן ביים שמוגלען, האָט מען איהם באשטראָפּט אויף אן אומערהערט שווערן אופן. אזוי האָט מען א געוויסען זוסקע אין מיין באטאליאָן אויף שטענדיג אָפּגעשניטען די באזוכען, ווייל מען האָט געכאפּט זיין פרוי דערביי, ווי זי האָט געגעבען איהר מאן צוויי דינע רייפטלעך טרוקען ברויט. צוויי געפאנגענע פון „איי“ זיינען זאָגאר צוליעב אן עהנליכען „פארברעכען“ צוריקגעשיקט געוואָרן אויף דער „איי־אָ-מען“, פון וואנען זיי זיינען ערשט מיט א קורצער צייט פאר דעם געקומען. ס'איז געווען אן אוממעגליכער צושטאנד, אָבער אזוי ווי דער פארבראכט

גער האָט ער אָהן מורא פארטיידיגט די אינטערעסען פון זיינע מיטגעפאנגענע און איז דורכדעם געוואָרן א דאָרן אין די אויגען פון דער ניוער פארוואלטונג, אזוי אז מען האָט איהם אצונד אויף דעם דאָזיגען אופן געוואָלט באזייטיגען.

דער אנדערער קאנדידאט פאר דער „אייל-אָה-מען“ איז געווען דר. מיכאַעלס, די נשמה פון'ס גאנצען שול- און לעהר-וועזען אין'ס לאגער. צוזאמען מיט דר. סימאָנים האָט ער אין פארלוויה פון די יאָהרען פאראייניגט אלע לעהר-קרעפטען, וועלכע מיר האָבען גע- האט צווישען אונז, און געשאַפען א טאָדעל-לאָזע אָרגאניזאציע, וועלכע ער האָט פארשטאַנען אלץ פון דאָס ניי אויפצובויען, ניט קוקענדיג דערויף וואָס ביי יעדען טראנספאָרט נאָך דער „אייל-אָה-מען“ זיינען איהם פארלאָרן געגאנגען לעהרער און שילער. דער מאן איז דעם גאנצען טאָג נאָכאנאנד געווען פארנומען מיט זיין ארבייט און ער האָט זיך אָהן צווייפעל שטאַרק פארדינט געמאכט ביי זיינע מיטגעפאנגענע. און אָט דער מאן האָט אצונד פלוצלינג געוואָלט פארשיקט ווערן נאָך דער „אייל-אָה-מען“. פארוואָס, דאָס האָט קיינער ניט געוואוסט. ערשט שפעטער זיינען אונז באקאנט געוואָרן די אורזאַכען, וועלכע האָבען אזוי דייטליך אָפגעשטעמ- פעלט דעם כאראקטער פון דעם מאן, אין וועמעם הענט עס איז אצונד געלעגען אונזער שיקזאל.

ביי אונז אין לאגער האָט זיך אויך געפונען אן אזויגערופענער „קריסטאָדעלפיאן“, אן אָנהענגער פון א רעליגיעזער סעקטע, וועלכע האָט פיעל געמיינשאפטליכעס מיט דעם אור-קריסטענטום און וועל- כע האָט באזונדערס שטאַרק באקעמפט די מלחמה. דער מאן, וועלכער איז, אגב אורחא, געווען א זעהר סימפאטישער כאראקטער, איז איין טאָג געקומען צו מיר און האָט מיך געפרעגט, צי איך קאָן איהם ניט פארשאַפען די מעגליכקייט צו האלטען א פאָרטראג איבער זיינע אָנשוואונגען. אי דאָס האָט ער דערצו געוואָלט בא- נוצען די ענגלישע שפראך. אזוי ווי דעם טעאטער-זאל האָט מען בלויז געקאנט באנוצען פאר גרויסע פארזאמלונגען און אויסערדעם

וועלכער איז געבראכט געוואָרן מיט דעם גאנצען שטאָב פון סטראטפאָר, האָט זיך זאָגאר אין פארלויר פון עטליכע באזוך־מענ געמאכט א געוואוינהייט זיך אוועקצוועצען אויף א שטוב ביים אריינגאנג פון'ם האָל און הויך אויף'ן קול אויסשרייען צו זיינע סאָלדאטען: „גיט אכטונג, אז די געסט זאָלען געהן פונקט אינע מיטען פון די טרעפּ, וואָרים איך וואָלט ניט וועלען, אז מיינע שיד זאָלען באריהרט ווערן פון די קליידער פון די דאָזיגע פרויען“.

די געפאנגענע האָבען מיט שטילען כעס אריבערגעטראָגען די דאָזיגע ערנידערונגען. די מורא, אז זיי קאָנען נאָך אין גאנצען פארשפילען די באזוכען פון זייערע פאמיליעס, האָט זיי שטום גע־מאכט. אָבער ס'איז געווען צו ערווארטען, אז עס וועט פריהער אָדער שפעטער מוזען קומען צו אן אויסברוך, און וואָס עס וועט דאן געשעהן, דאָס האָט מען ניט געקאָנט פאָראויסזעהן.

אָבער דאָס איז ניט געווען אלעס. דעם 8טען יולי איז פלוצלינג ארויסגעקומען א נייע ליסטע פון מענשען, וועלכע האָבען געזאָלט אָפּגעשיקט ווערן נאָך דער „אייז־אַקציע“ אויף דער דאָזיגער ליסטע האָבען זיך אויך געפונען די נעמען פון פיער פון אונזערע מיטגעפאנגענע, וועלכע זיינען געווען פארהייראט מיט ענגלישע פרויען און האָבען געהאט זייערע פאמיליעס אין לאָנדאָן, אזוי אז עס איז גאָר ניט געווען קיין שום גרונד זיי צו פארשיקען אויף'ן אינזל. איינער פון זיי, הערר טרינקס, איז געווען דער קאפיטאן פון אונזער 18טער קאמפאניע, וועלכער האָט זיך אין יעדען אופן באליעבט געמאכט ביי זיינע מיטגעפאנגענע. ער איז געווען א בראווער, עהרענהאפטער מאן, וועלכער האָט ביז אהער כסדר געטאָן זיין פליכט. אזוי ווי ער איז געווען אן עסטרייכער פון געבורט, האָבען איהם זיינע לאנדסלייט אויסגעקליבען אלס סעקרעטער פון א קאמיטעט, וועמעס אויפגאבע ס'איז געווען צו פארטרעטען זייערע אינטערעסען ביי דער שוועדישער געזאנדשאפט. טרינקס האָט אויף יעדען אופן פארדינט דעם צוטרוי פון זיינע לאנדסלייט. ביי אלע באזוכען פון די שוועדישע געזאנדשאפט־פארטרעטער אין לא-

מען, צום ביישפיל, גע'מסר'ט א געוויסען פענער, אז זיין פרוי האט אריינגעשמוגעלט צו איהם בריעף. מען האט פון דער זאך געמאכט א גאנצען וועזען. ווען די פרוי איז ווידער געקומען בא-זוכען איהר מאן, האט מען זי פלוצלינג אריינגעפיהרט אין א בא-זונדער צימער, און א ווייבליכער דעטעקטיוו האט זי אונטערזוכט ביז אויף'ן העמד. מיט איהר מאן האט מען גלייכצייטיג געטאן דאסעלבע. געפונען האט מען אבסאלוט גארנישט. ניט קוקענדיג דערויף איז דער מאן כסדר געסטראשעט געווארן פון טרינמאן'ן און ענדליך האט מען איהם פארשיקט אויף דער „איי-ל-אף-מען". אט די געמיינע און הינטערליסטיגע מעטאדע איז געווען כאראקטעריסטיש פאר דעם נייעם סיסטעם און זיינע טרעגער. א קא-מענטאר דערצו וואלט די זאך געקאנט בלויז אפשוואכען.

ווען איך האב אין דערפריה געפונען די נעמען פון די אויבענ-דערמאנטע מענער אויף דער ליסטע פון דער „איי-ל-אף-מען", בין איך געווארן אזוי אויפגעבראכט, אז איך האב געמיינט, איך ווער דערשטיקט. ס'איז מיר גלייך קלאר געווארן, אז דאס איז געווען בלויז אן אנהויב און אז אונזער זאך איז אומרעטבאר פארלארן, אויב עס זאל ניט איצט געגעבען ווערן קיין ענערגישער ווידער-שטאנד דערצו. האב איך אלזא באשלאסען ביי זיך, איינצושטעלען אלעס אויף איין קארט און ארויסרופען אן ענטשיידונג, מעג עס קאסטען וואס עס וויל. כ'האב געהויסען מיין זוהן, ער זאל גלייך איינפאקען אונזערע זאכען, ווייל נאך דעם וואס איך האב געהאט בדעה צו טאן, איז געווען גאנץ מעגליך, אז מיר זאלען נאך היינט צוזאמען מיט די אנדערע מוזען אפפאהרען נאך דער „איי-ל-אף-מען". ווען איך בין דערנאך אוועק צום קאמאנדיר אין ביורא, האט מען מיר ערקלערט, אז דער דאזיגער איז ניט אנוועזענער. איך בין אלזא אוועק צו דעם צענזאר פון אונזער באטאליאן, מר. נודזשענט, און האב זיך פאר איהם אויסגערעדט דאס הארץ. כ'האב גאנץ גוט געוואוסט, אז דער צענזאר קאן מיר אין דעם פרט גארנישט העלפען, אבער איך האב פונדעסטוועגען געוואלט ער זאל וויסען מיין מיינונג וועגען דער אָנגעלעגענהייט. מר. נודזשענט איז געווען א

וואָלט מען נאָך באַדאַרפט קריגען דערפאַר א באַזונדערע ערלויבע-
ניש פון'ם קאָמאנדיר — דער פאקט איז, אז אין דער גאנצער צייט
פון מיין געפאנגענשאפט בין איך געווען דער איינציגער, וואָס
האָט דאָרט געהאַלטען פאַרטראגען — האָב איך דעם מאן צוגעשיקט
צו דר. מיכאַעלס, וועלכער פלעגט אראנזשירען יעדע וואָך פאַרטרא-
גען אין'ם שול-זאַל פון'ם „סי“ באטאליאָן אין דייטש, ענגליש,
פראנצויזיש און שפאניש, הויפטזאכליך מיט דעם צוועק צו צוגע-
ווענען דעם אויער פון די שילער צו דעם קלאנג פון די פארשידענע
שפראכען. מען פלעגט דאָרט ריידען איבער די פארשידענסטע פרא-
גען. מחמת דעם איז עס געווען גאנץ גוט מעגליך, אז א „קריסטא-
דעלפיאן“ זאָל דאָרט אויך אמאָל אויסדריקען זיינע אנזיכטען.

דר. מיכאַעלס האָט דערפילט דעם מאַן'ס ביטע, און לויט דער
פאַרשריפט האָט ער וועגען דעם פאַרטראג געמעלדעט דעם צענזאָר
מאַרלי. נו, האָט ווער עס איז געמוזט פאר'מסר'ן די רעדע, וועלכע
איז אן און פאר זיך גאָרנישט געווען געפערליך. על כל פנים,
דער מאן איז פאַרגערופען געוואָרן פאר דעם קאָמאנדיר און צוזא-
מען מיט איהם אויך דר. מיכאַעלס. אָבער אזוי ווי דער לעצטער
האָט געקאָנט באווייזען, אז ער האָט דעם פאַרטראג געמעלדעט
צום צענזאָר, האָט מען מיט דעם בעסטען ווילען גאָרנישט געקאָנט
האַבען צו איהם. אפנים אז דאָס האָט ערשט ריכטיג אויפגעבראכט
דעם קאָמאנדיר געגען איהם, און ער האָט אלזאָ געזאָרגט דערפאַר,
אז דער נאָמען פון דר. מיכאַעלס זאָל צוזאמען מיט'ן נאָמען פון'ם
„קריסטאָדעלפיאן“ אוועקגעשטעלט ווערן אויף דער ליסטע פאר
דער „אייל-אַר-מען“. דאָס איז אייגענטליך ניט געווען דער איינ-
ציגער פאל פון דעם סאַרט. עס פלעגט אָפט פאַרקומען, אז געפאנ-
גענע, וועלכע זיינען אָנגעקלאָגט געוואָרן וועגען וועלכע ס'איז קליי-
נע אריבערטערעטונגען פון דער לאַגער-אַרדנונג, אָבער וועלכע מען
האָט געמוזט פריישפרעכען, איינפאך דערפאַר ווייל עס זיינען ניט
געווען קיין באווייזען געגען זיי, זיינען ביי דער נעקסטער געלעגענ-
הט איבערגעשיקט געוואָרן אויף דער „אייל-אַר-מען“. אזוי האָט

ניט באַלעסטיגט און איך האָב געקאָנט אומגעשטערט נאָכפּאָלגען מיינע געדאנקען. כ'האָב דאָרט געמוזט זיצען א גוטע שעה צייט, ווען א סאָלדאָט האָט מיך פּלוצלינג דערזעהן און איז שנעל צוגעקור מען צו מיר. ער האָט מיר געזאָגט, אז שוין א האַלבע שעה, אז ער האָט מיך ארומגעזוכט איבעראַל, ווייל מיידזשאָר מאָט וויל מיט מיר ריידען. כ"האָב זיך אויפגעהויבען אביסעל אומווייליג און בין געגאנגען מיט איהם. אים ליעבסטען וואָלט איך נאָך געבליבען א פאָר שטונדען איינער אליין. אויף דער טעראַסע איז אונז דער מיידזשאָר שוין אנטקעגען געקומען און האָט מיך שוין טון ווייטען באגריסט אויף זיין געווענליכען הארציגען אופן. דערנאָך האָט ער מיך געבעטען צו געהן מיט איהם אויף א קליינעם שפאציר, וואו מיר וועלען קאָנען אומגעשטערט ריידען איבער אלעס וואָס איז פאָרגעקומען.

כ'האָב אלזאָ גרינדליך אויסגעפאקט אלץ וואָס איך האָב געהאט אויף'ן הארצען. כ'האָב ערקלערט דעם מיידזשאָר, ווי אזוי עס איז געוואָרן א פולשטענדיגע איבערקערעניש אין לאַגער זינט דער ניי-ער קאָמאנדיר איז אָנגעקומען. די מורא פון די געפאנגענע, אז מען וועט אויך דאָ פּרוואווען איינפיהרען סטראטפאָרדער צושטענדען, האָט זיך ארויסגעוויזען אלס פולשטענדיג בארעכטיגט. מען רייצט די געפאנגענע און מען טוט זיי אלערליי צויל־הכעים'ן דורך א פאָר ליטיק פון נאָדעל־שטעך און אומאויפהערליכע ערנידעריגונגען, וועלכע מען וואָלט זאָגאר געמיינע פארברעכער ניט צוגעטיילט. אפילו אין געפּענגניש זיינען פאָראַן געוויסע נאָרמען פון רעכט, בעת ווען דאָ זיינען די געפאנגענע אונטערוואָרפּען אונטער דער ברומאל־סטער מוטויליגקייט. אזוי האָט מען פארקירצט די באזוך־צייט און דעם טעאטער־זאַל האָט מען כמעט אין גאנצען אָפּגעשניטען פון אונז פאר די באזוכען. אזעלכע פאָרשריפטען ווי די, אז די קרובים פון די געפאנגענע מוזען ביי זייערע באזוכען געהן בלויז אינמיטען פון די טרעפּ ביים אריינגאנג צום האָל און טאָמער קומען זיי ניט נאָך פינקטליך די פאָרשריפט, טרייבען זיי די סאָל־דאטען ארונטער פון די טרעפּ, קאָנען פון די מענשען אנדערש ניט

דזשענטעלמאן פון קאָפּ ביז די פיס. די גאנצע צייט וואָס איך האָב מיט איהם צוזאמען געארבייט, האָב איך געהאט גענוג געלעב־גענהייט זיך צו באקענען מיט זיין מענשליכקייט און זיין געפיהל פון גערעכטיגקייט, און איך בין געווען איבערצייגט, אז ער האָט בלויז געקאנט האָבען פאַרזאכטונג פאר דעם נייעם סיסטעם.

ווען איך האָב זיך דאס צווייטע מאל געמערדעט צום קאמאנ־דיר, בין איך צוגעלאזט געוואָרן. ער האָט מיך אָנגעקוקט מיט א קאלטען בליק און מיך געפרעגט וואָס איך וויל. כ'האָב זיך געמוזט אַנטאן א כוח צו באקעמפּען מיין אויפגעבראכטקייט, און איך האָב איהם, אזוי רוחיג ווי איך האָב נאָר געקאנט, פאַרגעלעגט מיין קלאַגע. ער האָט מיר געענטפערט, אז ליידער קאָן ער נאָרגישט ענדערן אין דער זאך, ווייל ער האָט דעם באפעהל אוועקצושיקען אָט די מענער נאָך דער "איייל־אָה־מען" געקריגען דירעקט פון'ם "וואָר אָפּיס". כ'האָב געוואוסט, אז ער האָט ניט געזאָגט דעם אמת, און איך האָב זיך שוין מעהר ניט געקאנט צוריקהאלטען.

"גוט", האָב איך געזאָגט, "אויב דאָס איז דער פאַל, דאן בין איך געצוואונגען זיך צוריקצוציהען פון מיין שטעלע, וועלכע איך קאָן אונטער אָט די אומשטענדען בלויז באַטראַכטען אלס אן אומ־בכבוד'גען אַמט. עס קוקט מיר אויס, אז מען האָט דאָ די אבזיכט ארויסצושטופּען אלע עהרליכע און מוטיגע מענער, אזוי אז צולעצט וועלען איבערבלייבען בלויז שוועכלינגע און שורקען, אויף וועמען מען קאָן ארויפצווינגען יעדע ערנידעריגונג. דאָ האָט איהר מיין בענדעל. איך האָב בלויז נאָך איין וואונש: שיקט מיך צוזאמען מיט די אנדערע נאָך דער "איייל־אָה־מען".

און ניט ווארטענדיג אויף אן ענטפער, האָב איך פאַרלאָזען דאָס צימער.

אצינד איז מיר געווען לייכטער. כ'האָב זיך אראָפּגערעדט פון האַרצען און איך בין געווען גרייט צו פאַרלאָזען דעם דאָזיגען פלאַץ. כדי צו באקעמפּען מיין אינערליכע אויפּרעגונג, בין איך ניט געגאנגען צוריק אין באַטאָליאָן, נאָר איך האָב זיך אויפגעזוכט א שטיילען ווינקעל אין דער אלטער קאסטאניען־אלעע, וואו קיינער האָט מיך

ענדליך האָט דער מיידזשאָר אונטערבראָכען דאָס שטיל־שווייגען און האָט מיט א פריינדליכען טאָן געזאָגט:

„איהר מוזט ווידער אויפנעמען אייער שטעלע, ראָקער, שוין צוליב אייערע אייגענע קאמעראדען מוזט איהר דאָס טאָן. איבער די אלע זאכען, וועלכע איהר האָט דאָ פאָרגעבראכט, לאָזט זיך ריי־דען. יעדער איינער ווייסט, אז איהר האָט דעם פולען צוטרוי פון אייערע מיטגעפאנגענע, און קיינער וויל איך ניט טאָן קיין אומ־רעכט.“

„מיידזשאָר,“ האָב איך געענטפערט, „איהר פארלאנגט פון מיר זאכען, וועלכע זיינען מיר אוממעגליך. אזוי לאנג ווי די אייגענ־פיהרטע באשרענקונגען וועלען ניט צוריקגענומען ווערן און אזוי לאנג ווי די נעמען פון מיינע מיטגעפאנגענע טרינקס, דר. מיכאעלס, הערמעס און האנק שטעהען אויף דער ליסטע פון די וואָס זיינען באַשטימט פאר דער „איל־אָף־מען“, איז עס פאר מיר אוממעגליך ווידער אויפצונעמען מיין פאָסטען.“

„גוט אלזאָ,“ האָט ער געזאָגט. „איך וועל אליין ריידען מיט'ן קאָמאנדיר, אָבער איהר מוזט מיר אביסעל צוהעלפען און זיך ענט־שליסען צו זאָגען דעם קאָמאנדיר, אז איהר זיינט געווען אביסעל האַסטיג, ווען איהר האָט רעזיגנירט פון אייער שטעלע, און אז איהר ווילט ווידער אויפנעמען די פאָרהאַנדלונג מיט איהם.“

„דאָס איז אויסגעשלאָסען, מיידזשאָר,“ האָב איך געזאָגט. „איהר באגרייפט דאָך אליין, אז דאָס איז פאר מיר אוממעגליך. איך וועל אָט דעם מאן פון מיין אייגענער איניציאטיווע ניט געהן זוכען. אויב ער דארף מיך האָבען, מוז ער זיך ענטשליסען צו שיקען נאָך מיר.“

„נו גוט,“ האָט ער געזאָגט מיט א פריינדליכען טאָן. „איך וויל ניט ווייטער צושטעהן צו איר. איך וועל די זאך פאָרלעגען פאר דעם קאָמאנדיר. האַלט זיך אויף ביי איר אין ביוראָ, כדי מען זאָל איר גלייך געפינען אויף'ן פּלאַץ, אין פאָל מען וועט איר דארפֿען.“

ער האָט גענומען אַפּשייד פון מיר, און איך בין געגאנגען צוריק

אויפגעפאסט ווערן ווי נאר אלס צו-להכעיס-שטיק. און ענדליך דער נייעסטער פארזוך צו פארשיקען אויף דער „איל-אָר-מען“ עלעמענטען, וועלכע פאלען אין אומ'חן, מיט דער געהוימער אבזיכט אָפצושרעקען די געפאנגענע און זיי מאכען געהאָרצואס און אונ-טערטעניג.

„גלויבט מיר, מיידזשאָר,“ האָב איך געזאָגט, „מען פארשטעהט אין גאנצען לאַגער זעהר גוט, וואָס דאָס הייסט, און איך אליין נאָר זיך אויך גאָרנישט אָפּ. איך ווייס גאנץ קלאָר, אז מען וועט מיך אין אַ שטענעם טאָג פארשיקען אויף'ן אינזעל, ווען די צייט וועט זיין ריף דערצו. אָבער איך האָב גאָר ניט ברעה צו ווארטען אזוי לאַנג, ביז עס וועט קומען מיין ריף. איך האָב קיין חשק ניט צו פיגורירען דאָ ווייטער אלס באַטאָליאָן-פיהרער. ביז אהער איז אַט די שטעלע געווען אן עהרענ-שטעלע פאר מיר, וועלכע איז געווען באַזירט אויף דעם צוטרוי פון מיינע מיטגעפאנגענע, און איהר ווייסט אליין אס בעסטען, מיידזשאָר, אז איך האָב געטאָן מיין פליכט. אָבער ווירקען דאָ אינפאך ווי אַ מאַראָנעטקע, אין דער צייט וואָס מיינע מיטגעפאנגענע דארפען אריבערטראָגען דאָס גרעס-טע אומרעכט, דערפאר בין איך ניט צו האָבען. דאָס ערגסטע איז, וואָס אין לאַגער איז מען מיט דער אלגעמיינער מיינונג, אז ניט דער קאָמאנדיר, נאָר דער פעלדפעבל טרינמאן פיהרט דאָ די גרענדע, און צו דעם דאָזיגען מאן האָט קיינער קיין ברעקעל צוטרוי ניט.“

ריידענדיג בין איך ביסלאַכיוו געוואָרן צימליך אויפגערעגט, אָבער דער מיידזשאָר האָט מיר ניט איבערגעשלאָגען מיט קיין וואָרט און האָט רוהיג אויסגעהערט, וואָס איך האָב געהאט צו זאָ-גען. ער איז געווען אַ דזשענטעלמאן אין בעסטען זין, און איך בין געווען איבערצייגט, אז אינעווייניג ביי זיך האָט ער מיט מיר איינ-געשטימט, הגם ער האָט דאָס מיר ניט געקאָנט זאָגען אָפען. נאָכ-דעם ווי איך האָב זיך אראָפּגערעדט פון האַרצען, איז געקומען אַ קליינע פויזע, און מיר זיינען שווייגענדיג געגאנגען אונזער וועג.

רונגס-לאגער האָט פאר דער ענגלישער רעגירונג אונטער אלע אומ-
שטענדען געמוזט זיין אומבאקוועם. דעם אלטען קאָמאנדיר האָט
זיך איינגעגעבען צו פאָרוואַלטען צוויי יאָהר צייט זיין אמט אָהן
דעם, אז עס זאָל ווען עס איז האָבען געקומען צו אן אָפּענער רעכע-
לירונג פון'ם גאנצען לאגער. ווען עס וואָלט איצט געקומען צו אן
אויפּשטאַנד, וואָלט מען דאס אין'ם „וואָר אָפּיס“ אָהן א שום ספּע-
צוגעשריבען צו דער אומפּעהיגקייט פון'ם נייעם קאָמאנדיר. אָבער
דאָס האָט ער אונטער אלע אומשטענדען געמוזט פארהינדערן. דער
מאן איז געווען ברוטאַל, אָבער ער האָט ניט געהאט קיין פּערזענ-
ליכען מוט, ווי דאס איז אָפט דער פאַל ביי ברוטאַלע מענשען. ווען
מען האָט איהם צוגעשטעלט דעם רעוואָלוציער צום האַרצען, איז ער
געוואָרן ווייך ווי א קאָטינקע. מחמת דעם האָט ער זיך אפנים שנעל
ענטשלאָסען צו נאָכגעבען.

ס'איז ניט פארביי קיין פערטעל שעה, האָט מען מיך גערופען
צום קאָמאנדיר. ער האָט מיך אויפגענומען אין געגענווארט פון
מיידזשאָר מאָט און איז געווען די לעבענסווירדיגקייט אליין. לויט
זיין באהויפטונג האָט עס זיך געהאנדעלט וועגען א רייה פון מיס-
פארשטענדענישען, וועלכע זיינען אצונד גליקליכערווייז אויפגע-
קלערט. קיינער האָט גאָרנישט וואָס איינצואווענדען געגען מיר.
אין געגענטייל, ער איז שטענדיג געווען מיט דער מיינונג, אז די
ריינליכקייט און אָרדנונג אין מיין באַטאַליאָן זיינען די בעסטע.
פון יענער פאָרשריפט, וועלכע צווינגט די באַזוכער צו געהן בלויז
אינמיטען פון די טרעפּ האָט ער ביז אהער איבערהויפט ניט גע-
וואוסט. זעלבסטפארשטענדליך וועט ער ניט דערלאָזען, אז אזעלכע
זאָכען זאָלען וווייטער געשעהן. דערנאָך האָט ער צוגעזאָגט, צוריק
איינצופיהרען די אלטע באַזוך-צייט. מיר וועלען אויך ווידער קאָ-
נען באַנוצען דעם טעאטער פאר די באַזוכען, ווי פריהער. ענדליך
האָט ער מיך אויפגעפאָדערט, צוריק אויפצונעמען מיין פּאָסטען.

„און וואָס וועט זיין מיט די פיער מענשען, וועמעס נעמען עס
שטעהען נאָך אלץ אויף דער ליסטע פאר דער „אייל-אָה-מען“?“
האָב איך געפרעגט.

אין באטאליאן. ווען איך בין דאָרט אָנגעקומען, האָב איך געפונען מיינע מיטגעפאנגענע אין א פיבערהאפטער אויפרעגונג. מען איז מיך באַפֿאלען פון אלע זייטען מיט פראַגען, וועלכע איך האָב נאָר ניט געקאנט אלע פארענטפערן. אין פארלוף פון מיין אָפּוועזענ־הייט האָט זיך נעמליך פארשפּרייט א קלאַנג, אז אויף א באַפעהל פון'ם קאָמאנדיר האָט מען מיך ארעסטירט, כדי מיך אוועקצושיקען נאָך דער „איל־אָף־מען“. דאָס האָט ארויסגערופען א מורא'דיגען גערודער אין גאנצען לאַגער. ס'איז נאָך געווען א גליק. וואָס עס ליבע פון מיינע מיטגעפאנגענע האָבען פון ווייטען באַמערקט, ווי איך בין געגאנגען שפּאצירען מיט מיידזשאַר מאָט. אָט די נאָכריכט האָט ווי עס איז ווידער באַרוהיגט די לייט, אָבער די אומרוהיגקייט איז געבליבען, וואָרים יעדער איינער האָט געפיהלט, אז עפעס וואָס איז געלעגען אין דער לופט. אלע האָבען געוואוסט, פאַרוואָס איך בין היינט אין דערפריה געגאנגען צום קאָמאנדיר. עטליכע האָבען אויך געהערט, ווי איך האָב געזאָגט צו מיין זוהן, ער זאָל איינפאַקען אונזערע זאכען. דערפאַר האָבען זיך די מענשען געפונען אין א צושטאַנד פון נערוועזער שפּאנונג. אלע קאפיטאנען זיינען געווען גרייט צו רעזיגנירען פון זייערע שטעלעס. אין גאנצען לאַגער האָט געהערשט אן אייניגקייט ווי קיינמאָל ניט פאַר דעם. פון'ם פאַטריאַט ביז צום אַנאַרכיסט זיינען אלע געווען ענטשלאָסען זיך איינ־צושטעלען פאַר מיר.

איך האָב אין קורצע ווערטער געבעטען די לייט, אז זיי זאָלען זיך האַלטען רוהיג, כדי ניט צו באַאיינפלוסען אויף אן אומגינס־טיגען אופן די ענטשיידונג פון די זאכען, וועלכע האָט זיך אין דער צייט צוגעגרייט דאָרט ביים קאָמאנדיר אין ביוראָ. אצונד איז מיר די זאך ערשט אין גאנצען קלאָר געוואָרן. אָהן צווייפעל האָט מען דעם קאָמאנדיר געלאָזט וויסען וועגען דער אויפרעגונג, וועלכע האָט געהערשט אין'ם לאַגער. און אזוי ווי ער האָט געמוזט מורא האָבען, אז עס וואָלט נאָך געקאנט קומען צו גרעסערע אומרוהען. האָט ער זיך אויף גיך דורכגערעדט מיט דעם מיידזשאַר. די זאך איז געווען קלאָר גענוג. אן אָפענער אויפשטאַנד אין א לאַנדאָנער אינטערני־

נען זיינען צוגעקומען צו א פונקט וואָס האָט אונז אויסגעזעהן אזוי ווי זיי וואלטען געשטאנען כמעט איבער אונזער "קאָמפאונד", האָט זיך א העלפט פון זיי פלוצלינג א קעהר געטאָן צו מערב צו בעת ווען די אנדערע העלפט איז געפלויען לאנגזאם צום צענטער פון דער שטאָט. באלד נאָכדעם האָבען מיר דערהערט דאס קראכען פון די באַמבעס און געזעהן, ווי אויף איינצעלנע פונקטען האָבען זיך אויפגעהויבען פייער-זיילען צום הימל.

דעמזעלבען פאָרמיטאג האָט דער דאָקטאָר געמאכט אן ענטדע-קונג אין דעם "איי" באַטאָליאָן, אז דאָרט האָט אויסגעבראָכען אן עפידעמישע קראנקהייט. פערצעהן מאן זיינען שוין געווען קראנק אויף מאָלען, און מען האָט נאָך פאָרלויפֿיג ניט געקאָנט פעסט-שטעלען, ווי ווייט די קראנקהייט האָט זיך פארשפרייט. דער דאָקטאָר טאָר האָט אָפגעזונדערט די קראנקע, אזוי ווייט ווי דאָס איז מעגליך געווען אונטער די פרימיטיווע אומשטענדען, און האָט געהייסען שנעל מאכען א דיסאינפעקציע פון'ם גאנצען באַטאָליאָן "איי". דערווייל איז אָנגעקומען די באזוך-צייט, און די געפאנגענע, וועלכע האָבען אין דעם דאָזיגען טאָג ערוואַרט זייערע קרובים, האָבען זיך שוין געהאט פאָרוואַמעלט אין קליינע גרופען אויף'ן פרייען פלאַץ ביים אַריינגאנג, ווען מען האָט פלוצלינג געלאָזט וויסען, אז צוליעב דער געפאָר פון אַנשטעקונג קאָנען ניט צוגעלאָזען ווערן קיין בא-זוכען.

אסך פון די געפאנגענע האָבען נאָך גאָר ניט געהאט געהערט, וואָס עס איז פאָרגעקומען אין "איי", אנדערע האָבען איבערהויפט ניט געגלויבט, אז דערוואַקסענע מענשען קאָנען קראנק ווערן אויף מאָלען. דערצו איז נאָך געקומען דאָס, וואָס די געפאנגענע האָבען זיך געפיהלט זעהר באאומרוהיגט וועגען דעם שיקואל פון זייערע פאמיליעס, צוליעב דער אַטאָקע פון די דייטשע לופט-פליהער וואָס איז פאָרגעקומען יענעם טאָג. הקיצור, ס'איז ענטשטאנען א גרוי-סע אויפרענונג צווישען די געפאנגענע, וועלכע האָבען געגלויבט, אז מען וויל זיי איינפאך טאָן צו להכעיס. כדי דאָס אומגליק צו מאַ-כען פארפול, האָבען זיך עטליכע סאָלדאטען צוריקגעקערט פון דעם

„איך וועל גלייך אָנפֿרעגן ביים „וואָר אָפֿיס“,“ האָט ער געענטפֿערט, „און זעהן, אז די מענשען זאָלען דאָ קאָנען בלייבען.“

דערמיט איז דער אינצידענט געווען געענדיגט, אָבער נישט קורענדיג דערויף האָב איך זיך דאָך נישט געפֿיהלט גוט, וואָרים איך האָב נישט געהאט קיין צוטרוי צו דעם דאָזיגען מאַן, וועלכער האָט נישט געהאט קיין שפור פֿון אויפֿריכטיגקייט אין זיך.

ווען איך בין צוריקגעקומען אין באַטאָליאָן און איבערגעגעבען מייןע מיטגעפֿאנגענע דעם רעזולטאט פֿון מיין געשפּרעך מיט'ן קאָמאנדיר האָט זיך אויפֿגעהויבען א פֿרייד אין גאנצען לאַגער, און די לייט האָבען איינפֿאך נישט געוואוסט, ווי אזוי זיי זאָלען מיר אויס־דריקען זייער דאנקבאַרקייט. איך אליין בין פֿיליכט געווען דער איינציגער צווישען אלע מייןע לידענס־חברים, וועלכער האָט איר גערליך נישט גענומען קיין אַנטייל אין דער דאָזיגער אלגעמיינער פֿרייד.

דעם 7טען יולי — ס'איז געווען א שבת — איז עס ווידער אַמאָל געקומען צו אן אומאנגענעמען אינצידענט, וועלכער האָט זעהר לייכט געקאָנט פֿיהרען צו ערנסטע פּאָלגען. ס'איז געווען ארום עלף אזויגער פּאַרמיטאג. איך בין גראַד געזעסען פֿארנומען מיט ארבייט אין מיין ביוראָ, ווען אויף דרויסען האָט זיך פֿלוצלינג דערהערט א מורא'דיגע שיסעריי, וועלכע איז פֿון מינוט צו מינוט געוואָרן אלץ שטאַרקער. נייגיריג בין איך מיט מיין סעקרעטער ארויסגעלאָפֿען אויף דרויסען, וואו עס האָט זיך שוין געהאט פֿאַר־זאמעלט א גאנצע מאסע פֿון מייןע מיטגעפֿאנגענע ביי דעם אריינגאנג צום באַטאָליאָן־פּלאַץ און מיט געשפּאַנטער אויפֿמערקזאמקייט ארויפֿגעקוקט צום הימעל. ווען איך האָב נאָכגעפּאָלגט זייערע בליקען, האָב איך זעהר הויך דערזעהן אומגעפֿער צוואנציג ביז דרייסיג פֿליה־מאַשינען, וועלכע האָבען זיך לאנגזאם באוועגט צום „פעלעס“ צו. פֿון אלע זייטען האָט מען אויף זיי געשאָסען. מען האָט גע־הערט דעם גערויש פֿון די שראַפֿנעלען אין דער לופֿט, מען האָט געזעהן, ווי די קוילען האָבען געפֿלאצט, אָהן דעם אז די אָנגרייפֿער זאָל דורכדעם געשעהן דער קלענסטער שאָדען. ווען די פֿליה־מאַשינע

אלוא ניט געקאנט צוריקהאלטען פון אויסשרייען פארשידענע ווער-
טער צו דעם לייטענאנט. איינער האָט אויסגערופען דאָס וואָרט
„רעפרעסאַליעס“, מיט וואָס ער האָט געוואָלט אויסדריקען, אז מען
האָט ניט צוגעקאָזט צו זיי די באַזוכען בלויז צוקיעב דער אַטאַקע
פון די דייטשע לופט-פליהער. דאָס איז אָהן צווייפֿעל געווען א
דומהייט, אָבער סעלדאָן האָט באַגאָנגען נאָך א גרעסערע דומהייט,
מיט דעם וואָס ער האָט געזוכט דעם מאַן צו אַרעסטירען. וואָלט
ער דאָס וואָרט איינפאַך אינגאָרירט אָדער געגעבען דעם מאַן אַ
רוהיגען אויסרייד, וואָלט די זאך זיכער געווען געענדיגט. אָבער
ער האָט זיך וואַרשיינליך געפיהלט פאַרקעצט אין זיין געפיהל פון
אויטאָריטעט און האָט אָנגענומען א מיטעל, וואָס איז אין דעם
מאָמענט גראָד געווען דער אומפאַסענדסטער. ווען די געפאַנגענע
האָבען געזעהן, ווי דער לייטענאנט האָט געהאַלטען זייער קאמעראַד
ביים ראָק, האָבען זיי זיך אַרומגעקליבען פון אַלע זייטען אַרום די
צוויי, אזוי אז עס איז דעם אַרעסטירטען ענדליך געלונגען, זיך
אויסצורייסען און אוועקלויפֿען פון דאָרט.

אָבער אַצונד האָט סעלדאָן באַגאָנגען נאָך אַן ערגערע דומהייט.
ער האָט זיך ווי א ווילדער געקאָזט לויפֿען נאָך דעם מאַן, כדי איהם
צו באַפֿען. אָבער דער דאָזיגער איז געווען פלינקער ווי ער און איז
אויף גיך פאַרשוואַנדען אין'ם „בי“—באַטאַליאָן, וואו מען האָט איהם
שוין מעהר ניט געקאָנט אַויסגעפינען צווישען די פיעל געפאַנגענע.
אין פאַרלויף פון אַט דער ווילדער יאָגד האָבען די געפאַנגענע אנגע-
הויבען צו שרייען און צו פייפֿען, און דאָס געשריי האָט זיך פאַר-
שפּרייט ביז אין די באַטאַליאָנען, וואו די מענשען האָבען גאָר ניט
געוואוסט, וועגען וואָס עס האָט זיך געהאַנדעלט. סעלדאָן, וועלכער
האָט ענדליך אליין געמוזט איינזעהן, אז ער האָט זיך בלאַמירט פאַר
אַלעמען אין די אויגען, איז אוועק א פאַרשעמטער און האָט זיך
אין יענעם טאָג שוין מעהר ניט געלָאָזט זעהן.

אָבער אין לאַנגער האָבען זיך פאַרשפּרייט די ווילדסטע קלאַנ-
גען. מען האָט גערעדט דערפון, אז דער לייטענאנט האָט דעם מאַן
געוואָלט שלאָגען, וואָס איז נאָטירליך געווען לעכערליך. אָבער די

אונטערשטען אריינגאנג צום „פעלעס“ און דערצעהלט, אז עס האָט אויסגעבראָכען אן אמת'ע פאָניק צווישען די פרויען, וועלכע זיינען דאָרט געקומען צום באַזוך. די נאָכריכט, אז עס האָט אויסגעבראָך כען אַז עפידעמיע אין לאַגער, האָט פיעל פון זיי אריינגעבראכט אין שרעק און זאָרג. אנדערע האָבען געדענקט, אז מען וויל זיי בלויז אָפּפאַרען, און האָבען מורא געהאט, אז ביי דעם אָנגריף פאַרמיטאג איז אריינגעשליידערט געוואָרן א באַמבע אין „פעלעס“. דורך אַט די באַריכטען פון די סאָלדאטען איז די אויפּרעגונג צווישען די גע- פאנגענע נאטירליך געוואָרן נאָך גרעסער.

צוזאַמען מיט מיינע צוויי קאָלעגען פון „איי“ און „סי“ בין איך גלייך אוועק צום דאָקטאָר, כדי צו דערגעהן גענוי וואָס דאָ איז גע- שעחן. דער דאָקטאָר האָט אונז ערקלערט די נאנצע געשיכטע, און מיר האָבען געמוזט איינזעהן, אז דער מאַן האָט בלויז געטאָן זיין פליכט און האָט ווירקליך אנדערש ניט געקאָנט האַנדלען, ווי אומ- אנגענעם דאָס זאָל ניט האָבען געווען פאַר איינצעלנע צווישען אונז. מיר זיינען אַלואַ געגאנגען צוריק צו די געפאנגענע, כדי זיי צו ערקלערן די זאך און זיי ווייזען, אז עס האָט זיך דאָ אויף קיין פאַל ניט געהאנדעלט וועגען א צו-להכעיס-שטיק, נאָר אז עס איז איינפאַך געווען אן אומגליקליכע פאַרקייטלונג פון פאַרשידענע אומ- שטענדען, אין וועלכע קיינער איז ניט שולדיג. ס'איז אונז אויך געלונגען לאַנגזאַם צו באַרוהיגען די מענשען, און די מעהרסטע פון זיי האָבען זיך שוין געהאט צוגעגרייט אריינצוגעהן צוריק אין באַ- טאליאָן. אין דעם מאָמענט איז אויף דער סצענע ערשינען דער לייטענאַנט סעלדאָן און האָט אויפגעפאָדערט די געפאנגענע אָפּצו- ליידיגען דעם פּלאַץ. דערביי האָט ער געזאָגט א פאָר פון זיינע גע- ווענליכע וויצען. דער מאַן האָט זיכער ניט געהאַט קיין שלעכטע אַבזיכטען, און אונטער אנדערע אומשטענדען וואָלטען זיינע ווער- טער בלויז ארויסגערופען געלעכטער. אָבער איצט, ווען די מענשען האָבען זיך געפונען אין אַ מורא'דיגער אויפּרעגונג און זיינען געווען פול מיט זאָרגען וועגען זייערע פאַמיליעס, האָט אַט די טאַקטלאָזיג- קייט זיי געמוזט בלויז פאַרביטערן. עטליכע פון זיי האָבען זיך

אויך געלאזט איבערריידען, און צוזאמען מיט די אנדערע אפיצירען
האָט ער ווייטער בייגעוואוינט דעם קאָנצערט.
אַט די געשעהענישען האָבען געפיהרט צו א לאנגער און פיינ-
ליכער אונטערזוכונג, וועלכע האָט זיך געענדיגט דערמיט, וואָס
ליימענאנט סעלדאָן איז אריבערגעזעצט געוואָרן אין אן אנדער לאַ-
גער. ווי אויך האָב שפעטער ערפארען דורך חוט'ן, איז סעלדאָן
געווען אונטער דעם איינדרוק, אז אויך בין געווען פיינדליך געזאָגען
צו איהם און צוליב דעם האָב אויך אראנזשירט די דעמאָנסטראציע
אין'ם טעאטער. פארוואָס ער איז געקומען אויף אָט דעם געדאנק,
ווייס אויך ניט. יעדענפאלס איז ער דערמיט געווען אומגערעכט גע-
גען מיר, וואָרים אויך האָב אבסאָלוט ניט געהאט וואָס צו טאָן מיט
יענער דעמאָנסטראציע אין'ם טעאטער, וועלכע איז אין דער ווירק-
ליכקייט פון קיינעם ניט אָרגאניזירט געווארן, נאָר איז געקומען
ספּאָנטאן אויף גרונד פון די געשעהענישען וואָס זיינען פאָרגעקומען
מיט א טאָג פריהער. אויך בין מיט דעם מאן שטענדיג זעהר גוט
אויסגעקומען און אויך האָב ניט געהאט קיין שום גרונד צו זיין בייז
אויף איהם. ער איז געווען א קרבן פון זיין אייגענער טאקטלאָז-
זיגקייט, און האָט זיך פאָרגעשטעלט אלערליי פארשווערונגען דאָרט,
וואו עס איז בלויז געווען א גאנץ נאטירליכער רעזולטאט פון מאָדנע
פארקייטעלטע אומשטענדען.

מעהרסטע פון מיינע מיטגעפאנגענע האָבען זיך צוליב דער לאנגער געפאנגענשאפט געפונען אין א קראנקהאפט נערוועזען צושטאנד און האָבען זיך זעהר לייכט צוגעהערט צו יעדען פוסטען קלאנג.

אויף מאָרגען איז אין אַווענט פאָרגעקומען דער וועכענטליכער קאָנצערט פון אונזער אָרקעסטער אין'ם טעאטער. צו די דאָזיגע קאָנצערטען פלעגען אויך יעדעס מאָל קומען ענגלישע אָפיצירען, וועלכע פלעגען אָפט מיטברענגען פריינט פון דרויסען. אזוי האָט דער אלטער קאָמאָדיר כמעט קיינמאָל ניט פארפעהלט קיין קאָנצערט. די אָפיצירען פלעגען זיצען אויבען אויף דער גאלעריע, בעת ווען די געפאנגענע פלעגען פארנעמען די פלעצער אונטען אין זאָל. דער קאָנצערט יענעם אַווענט האָט זיך שוין געהאט אנגעפאנגען, ווען לייטענאנט סעלדאָן איז ערשינען אויף דער גאלעריע צוזאמען מיט א דאָמע. קוים האָבען איהם נאָר די אָנוועזענדע געפאנגענע דערזעהן, האָבען זיי זיך אלע ווי איין מאן אויפגעהויבען פון זייערע פלעצער און זיינען שטילערהייט ארויס פון זאָל, בעת ווען די מוזיק האָט פלוצלינג אויפגעהערט צו שפילען.

אָט די שטומע דעמאָנסטראציע האָט געמאכט א מערקווירדיגען איינדרוק. סעלדאָן און די אנדערע אָפיצירען האָבען גלייך פארלאָזען דעם טעאטער. דאן זיינען די געפאנגענע ווידער אריינגעקומען און דער קאָנצערט איז זיך אָנגעגאנגען ווייטער. פיינליך איז געווען דער אומשטאַנד, וואָס מיידזשאָר מאָט, וועלכער איז געקומען צום קאָנצערט מיט זיין פרוי, איז אויך ארויסגעגאנגען צוזאמען מיט די אנדערע אָפיצירען, הגם עס איז זיכער ניט געווען קיין איין מענש אין גאַנצען לאַגער, וועלכער האָט אָט דעם מאן געוואָלט מיט וואָס עס איז פארלעצען. מחמת דעם איז הערר שטרעקער, דער פאָרזיצענדער פון'ם קאָנצערט-פאראיין, דירעקט צוגעגאנגען צו איהם און איהם געבעטען אריינצוגעהן צוריק מיט די אנדערע אָפיצירען, ווייל די גאנצע דעמאָנסטראציע האָט דאָך קענטיג ניט געקאָנט זיין געריכטעט געגען קיין אנדערן ווי נאָר געגען לייטענאנט סעלדאָן. נאָך דער דאָזיגער ערפלערונג האָט זיך דער מיידזשאָר

מילי האָט איהם געענטפערט, אז זי האָט געוויס באגריסט די גרויסע געשעהענישען אין רוסלאנד מיט טיפער באפרידגונג. אָבער וואָס איז שייך צו דעם מיליטאריזם, איז זי מיט דער מיינונג, אז זיינע טרעגער געפינען זיך ניט אויסשליסליך אין דייטשלאנד, נאָר אז מען האָט דאָ צו טאָן מיט א רעזולטאט פון אונזער מאָדערנער ציוויליזאציע, וואָס איז סוף כל סוף באגרינדעט אין די עקאָנאָמישע און פאָליטישע באדינגונגען פון אונזער קאפיטאליסטישער צייט.

נאָך א לאנגען שמועס וועגען פארשידענע זאכען איז דער מאן ענדליך ארויף אויף דעם אייגענטליכען צוועק פון זיין באווד, מיט דעם וואָס ער האָט געפרעגט מילי, צי זי איז גרייט אין פאל פון איהר באפרייאונג אָפּצוגעבען א שריפטליכע ערקלערונג, אז זי וועט זיך צוריקהאלטען פון יעדער פראָפאָגאנדא געגען דער מלחמה. מילי האָט איהם געענטפערט, אז דערפון קאָן גאָר קיין רייד ניט זיין. עס פארשטעהט זיך פון זיך אליין, אז די פרייהייט איז פאר איהר אין יעדער באציהונג געוואונשען, אָבער אויב מען טראָגט זיך ווירקליך ארום מיט דעם געדאנק זי צו באפרייען, מוז דאָס געשעהן אָהן באדינגונגען. דערמיט האָט זיך דער געשפרעך געענדיגט. דאס ווייטערדיגע האָט קיינער ניט געקאָנט פאָרויסזאָגען, דאָך בין איך געווען איבערצייגט, אז נאָך דער דאָזיגער ערקלערונג וועט זיך די רעגירונג ניט ענטשליסען זי צו באפרייען.

סוף יולי האָט זיך צווישען די געפאנגענע פארשפרייט א קלאנג, אז מען האָט בדעה אָפּצוליידיגען דעם „פעלעס“ און אז די מעהר-סטע פון אונז וועט מען פארשיקען אויף דער „אויף-אָף-מען“. אזעל-כע קלאנגען האָבען זיך שוין אָפט געלאָזט הערען, אָהן דעם אז מען זאָל קאָנען פעסטשטעלען פון וואנען זיי האָבען זיך גענומען. אָבער דאָס מאַל האָט די זאך אויסגעקוקט צו זיין ערנסטער, וואָרים איך האָב זאָגאר געהערט, ווי אונזער צענזאָר און די אָפיצירען האָבען דערפון גערעדט. די נאכריכט האָט אריינגעוואָרפען מיינע מיטגע-פאנגענע אין א פארצווייפעלטער שטימונג. דער געדאנק, אז זיי וועלען אצונד זיין אין גאנצען אָפּגעשיידט פון זייערע ליעבע און טייערע, האָט ביי זיי ארויסגערופען א הויכ-גראדיגע נערוועזקייט.

קאפיטעל 21

די שפיאנען-מגפה

קלאנגען וועגען דער אפליידיגונג פון'ם לאגער — די באמיחונגען פון די צוויי געזאנדשאפטען — ראדפארד קעמפ — די „אימער-געשיכטע“ און איהרע פאלגען — חוט מוז אריבערגעהן נאך וויקפיעלד — דער נייער באטאליאן-פיהרער אין „סו“ — די גרויסע האפנונגס-לאזיקייט — סאלדאטען און אפיצירען געגען דעם נייעם סיסטעם און זיינע טרעגער — מיינ פרוי פאר דער „אדוויזארי קאמיטע“.

דעם 14טען יולי האב איך געקריגען א מערקווירדיגען בריעף פון מיל'ן. אן אנענט פון סקאטלאנד יארד האט איהר גאנץ אומ-גערעכט אפגעשטאט א באזוך אין דעם פרויען-געפענגניש פון איילס-בורי און איהר געגעבען אויסזיכטען פאר איהר באלדיגער באפריי-אונג. דער מאן האט איהר דערצעהלט אלערליי זאכען וועגען איהרע פריינט אין לאנדאן, וועלכע האבען זיך די גאנצע צייט באמיהט וועגען איהר, און האט געזאגט, אז עס קאן אויך פאר מיר, אלס איהר מאן, בלויז זיין ווי געוואונשען צו וויסען, אז זי איז ווידער פריי און פאראייניגט מיט אונזער קינד. דערנאך האט ער גערעדט וועגען דער רוסישער רעוואלוציע און האט אויסגעדריקט די מיינונג, אז אלס רוסין מוז דאך מיל'ן זיין זעהר צופרידען מיט די גרויסע פאליטישע געשעהענישען אין איהר לאנד. אויך אין ענגלאנד האט מען סימפאטיש באגריסט די רוסישע רעוואלוציע, ווייל אצונד קאן מען ווירקליך ריידען וועגען אן אליאנץ פון פרייע שטאטען, וועלכע האבען זיך אלע פאראייניגט, כדי צו שטירצען דעם דייטשען מילי-טאריזם.

בחור איז זאגאר דער ווייטאג פון די דאזיגע טיף-געבויגענע און פון'ם שיקזאל אזוי שווער געטראפענע פרויען ניט געווען הייליג. אָנפאנג אויגוסט האָט מען באקאנט געמאכט, אז די ענגלישע רעגירונג האָט אויפגעשטעלט אן אזויגערופענעם ארבייטס-קעמפ ניט ווייט פון ראדפאָרד. געפאנגענע, וועלכע זיינען געווען בארייט אריבערצוגעהן אהין, האָבען געדארפט זיך מעלדען ביים צענזאָר. אויף דער פראגע, וואָס פאר אן ארבייט דאָרט וועט געטאן ווערן, האָט מען אונז געלאָזט וויסען. אז עס האנדעלט זיך וועגען דער איינפיהרונג פון א ציגעל־פאבריק. מעהר האָט מען ניט געקאנט דערגעהן. הגם די געפאנגענע האָבען ביז אהער געהאט זעהר טרויע־ריגע ערפאהרונגען מיט אזעלכע ארבייטס־אָנבאָטען, ווי עס איז בא־זונדערס דייטליך גענוג באוויזען געוואָרן דורך דער געשיכטע פון די אזויגערופענע „פאָרם־ארבייטער“, האָבען זיך פונדעסטוועגען אסך אנגעכאפט אָן דעם דאָזיגען שטרוי, כדי אויף אזא'ן אופן זיך אויסצודרעהען פון דער „איל־אָף־מען“. אין אָנהויב האָבען זיך געמעלדעט בלויז פערציג מאן, אָבער נאָכדעם ווי מען האָט זיך דערוואוסט דורך די פארטרעטער פון די צוויי געזאנדשאפטען, אז די רעגירונג גרייט זיך פאָקטיש צו באלד אויפצולייזען דעם לאַגער, איז זייער צאָהל באלד געשטיגען אויף פינף הונדערט. צוויי הונדערט זיינען שוין דעם 8טען אויגוסט אָפגעפאָהרען נאָך ראדפאָרד. אין דערזעלבער צייט איז באקאנט געוואָרן, אז מען האָט ברעה ווידער אויפצומאכען דעם לאַגער אין סטראטפאָרד. דער אלטער סטראטפאָרדער שטאב האָט שוין פלייסג קאָנפערירט מיט דעם פעלדפעל טרינמאן, און מען האָט מיט גרויסער פאָרזיכטיגקייט סאָרטירט די לייט, וועלכע מען האָט געדענקט מיטצונעמען קיין סטראטפאָרד. ווער עס האָט זיך ניט געקנורעט און געלעקט ווי א הונט, דער האָט נאָטירליך ניט געהאט קיין אויסזיכט מיטצוקומען. די מעהרסטע פון די געפאנגענע זיינען יעדענפאלס געווען ענטשלאָ־סען, ליעבערשט צו וואנדערן נאָך דער „איל־אָף־מען“, איידער זיך צו בעטען מען זאָל זיי מיטנעמען אהין אין יענעם גיהנום. ניט

די מענשען האָבען געהונגערט, געליטען אלערליי נויטען און ארױ-
בערגעטראָגען גערולדיג געוויסע ערנידעריגונגען, אזוי לאַנג ווי זיי
זיינען געווען נאָהנט צו זייערע פאמיליעס און האָבען פון צייט צו
צייט אויף עטליכע שטונדען זיך געקאָנט זעהן מיט זייערע אייגענע.
אצונד האָט מען אויך געזאָלט אוועקנעמען פון זיי אַט די לעצטע
טרייסט זייערע.

מיר האָבען זיך שוין געפונען אין'ס פערטען מלחמה־יאָהר. די
לאנגע געפאנגענשאפט האָט ארויפגעלעגט איהר שטעמפּעל אויף
יעדען איינעם פון אונז. די מענשען האָבען זיך געפיהלט אינערליך
אָפגעלאָזען און אָפגעשוואכט דורך לאנגען נויט־ליידען און אלערליי
זעלישע יסורים. זייערע געווען האָבען מעהר ניט אויסגעהאלטען.
זיי האָבען אַלזאָ ניט געקאָנט באגעגענען די נייע־קלעפּ פון'ס שיק-
זאָל מיט דעמזעלבען ווידערשטאנד ווי פריהער. און אין דעם זעל-
בען צושטאנד האָבען זיך געפונען די פרויען פון די געפאנגענע,
די מעהרסטע פון וועלכע האָבען אין פארלוירן פון די יאָהרען געמוזט
אריבערטראָגען אומבאשרייבליכע ליידען און האָבען נאָך דערצו
כסדר געמוזט לעבען אין א פיינדליכער סביבה, פול מיט גיפט און
ביטערקייט.

עס זיינען געווען טרויעריגע סצענעס, וועלכע האָבען זיך אצונד
יעדען טאָג אָפגעשפילט ביי די באזוכען. באזונדערס ווען מיר האָ-
בען זיך דערוואוסט דורך די פארטרעטער פון דער שוועדישער און
שווייצארישער געזאנדשאפט, וועלכע האָבען אונז ארום יענער צייט
אָפט באזוכט, אז מען מוז זיך כמעט מיט באשטימטקייט ריכטען
אויף דער אָפליידיגונג פון דעם לאַגער. ניט קוקענדיג דערויף האָט
דער פעלדפעבל טרינמאן גע'פועל'ט ביי זיך צו שיטען זאָלץ אויף
די וואונדען פון געוויסע פרויען, וועלכע האָבען געבעטען ביי איהם
וואָס פאר עס איז אויסקינפּטען, און ער האָט זיי פארזיכערט, אז
דער „פעלעס" ווערט בלויז דערפאר אָפגעליידיגט, ווייל די דיסציפּ-
לין־לאַזניקייט און דאָס אייביגע בונטעווען זיך פון די געפאנגענע
האָבען די רעגירונג געצוואונגען דערצו. פאר אַט דעם געמיינעם

אונטער די אומשטענדען געקאנט געטאן ווערן, און מעהר האָט מען פון זיי ניט געקאנט פארלאנגען, הגם אסך צווישען אונז האָבען דאס ניט געוואָלט איינזעהן.

ביי יענעם באזוך האָט אונז דר. פישער אויך מיטגעטיילט, אז די דייטשע רעגירונג האָט זיך ענדליך אויך דערמאָנט אָן איהרע געפאנגענע לאנדסלייט אין ענגלאנד. ס'איז געווען א היבש ביסעל צו שפעט, דאָך האָט מען אונז ניט פארגעסען. מיר האָבען אלזאָ געקראָגען צו וויסען, אז די שוויצער געזאנדשאפט איז באאויפֿ-טראגט אויסצוצאָלען צעהן מארק א מאָנאט צו יעדען אָרעמען דייטשען ציוויל־געפאנגענעם. אָבער געניסען פון דעם דאָזיגען גליק האָבען געקאנט בלויז די יעניגע צווישען אונז, וועלכע האָבען ניט פארבראכט מעהר ווי צעהן יאָהר אין אויסלאַנד, אָהן זיך צו האָבען געמעלדעט ביי א דייטשען קאָנזולאַט. דאָס איז געווען אזוי ריכ־טיג דייטש: קליינליך און געמיינ און האָפנונגסלאָז דום.

די אלע טויערנטער, וועלכע מען האָט אין צייט פון קריג אינ־טערגירט אין ענגלאַנד און וועמען מען האָט פארניכטעט זייער היים און עקזיסטענץ, האָבען דאס אלעס געמוזט אריבערטראָגען דערפאר, ווייל זיי זיינען געווען דייטשען. די ענגלישע רעגירונג האָט אין דעם פרט ניט געמאכט קיין אונטערשיד, צי איינער האָט פאר צוויי יאָהרען אָדער פאר צוואנציג יאָהר פארלאָזען דייטשלאַנד — זי האָט באַהאַנדעלט אלעמען גלייך. זאָגאר אין דייטשלאַנד האָט מען אין א ליכטיגער שעה אָנערקענט, אז יענעם געזעץ, לויט וועלכען א דייטש האָט פארלאָרן זיין שטאַטס־אָנגעהעריגקייט נאָכדעם ווי ער האָט זיך ניט געמעלדעטערהייט אויפגעהאלטען צעהן יאָהר אין אויסלאַנד, איז געווען נאָריש, און מען האָט עס פארביטען אויף אן אנדער געזעץ, וואָס מען האָט אבער ניט אריינגעבראכט אין קראפט. קיין זולדקאפער אָדער וואָס פאר עס איז „ווילדען“ וועט מען ניט פארלייקענען זיין שטאַטס־אָנגעהעריגקייט נאָך אן אָפּוועזענ־הייט פון צעהן יאָהר אָבער אין דייטשלאַנד ענטזאגט מען אָרעמע, פון אומגליק געטראָפענע מענשען, וועלכע האָבען שוין צוליעב זייער דייטשטום דורכגעמאכט דריי יאָהר פון מורא'דיגען עלענד און נויט און פון אומגעהויערע זעלישע ליידען, די צעהן מארק, וועלכע וואָל־

קוקענדיג דערויף האָבען זיך נאָך געפונען גענוג געפאנגענע, וועלכע זיינען צוליעב זייערע פאמיליעס געווען ענטשלאָסען צו ברענגען יעדען אָפּפער, אבי נאָר צו קאָנען בלייבען אין לאַנדאָן.

דעם 9טען אויגוסט האָט אונז באזוכט דר. פישער פון דער שווייצער געזאנדשאפט און האָט אונז געבראכט די פרעהליכע בשורה, אז אונזער לאַגער וועט לויט אלער ווארשיינליכקייט דאָך ניט אָפּגעליידיגט ווערן און אז מיר קאָנען כמעט זיכער זיין, אז מיר וועלען בלייבען דאָ. אָט די ידיעה האָט צווישען די אָרעמע מענשען ארויסגערופען אן אומגעהויערע פרייד, וואָרים מען האָט שוין געהאט אויפגעגעבען יעדע האָפּנונג. די צוויי געזאנדשאפטען האָבען זיך די גאנצע צייט אויף דעם בעסטען אופן באמיהט פאר אונז, ביז עס איז זיי נאָך אַ לענגערער אונטערדערונג מיט לאַרד ניוטאָן'ן געלונגען צו דערפילען אונזער טיפסטען וואונש. עס מוז איבערהויפט דאָ באטאָנט ווערן, אז סיי די פארטרעטער פון דער שוועדישער און סיי די פארטרעטער פון דער געזאנדשאפט האָבען ניט אויסגעלאָזט קיין מיטעל, כדי אונז בייצושטעהן אין אונזער נויט. קיין סך האָבען זיי, אמת, ניט געקאָנט אויפטאָן פאר אונז, אבער דאס איז געוויס ניט געווען זייער שולד. אין אַ צייט, ווען אלע גרויסמעכטע פון אייראָפּא און דערצו נאָך די פאר- אייניגטע שטאַטען זיינען געשטאנען איינע געגען די אנדערע אויף אלע שלאכטפֿעלדער און געקעמפט אויף טויט און אויף לעבען. האָבען אלע שריפטליכע אָפּמאכען פון פארגאנגענע צייטען געהאט פארלאָרען זייער ווערט, און רעכט און גערעכטיגקייט זיינען אנט- לאָפּען צו די הינט. ס'איז ניט געווען מעהר קיין שטימע אין איי- ראפּא, וועלכע האָט געקאָנט אויסאיבען איהר איינפלוס. קיינער האָט זיך ניט געפיהלט מעהר געבונדען צו וועלכע עס איז אָפּמאָ- כען, און די ברוטאלסטע מוטוויליגקייט האָט זיך ניט געדארפט אָנטאָן קיין שום צוואנג. אין אזא צייט איז די פארטרעטונג פון אונזערע אינטערעסען געווען אַ שווערע און אומראנקבארע אויפ- גאבע. ס'וואָלט געווען אומגערעכט דאָס צו וועלען אינגאָריען. די צוויי געזאנדשאפטען האָבען געטאָן פאר אונז דאָס, וואָס האָט

טונגען א געלעגענהייט זיך ווידער אַמאָל מיט אונז צו באַשעפטיגען. זינט א לאַנגער צייט זיינען מיר געשטאנען אין געשעפטליכער פאר- בינדונג מיט אן ענגלישען גרינווארג-הענדלער מיט'ן נאָמען דייוויס, ביי וועמען די דריי באַטאָליאָנען פלעגען קויפֿען קארטאָפֿעל און גרינצייג. דייוויס פלעגט אויך פון אונז אָפּקויפֿען די קיך-אַפּפּאַלען פאר זיינע חזירים און ער פלעגט קומען יעדע וואָך א פּאַר מאָל מיט זיין עזעל און וואָגען אין לאַגער. אין יענעם טאָג אלזאָ האָט דער פּעלדפּעכעל טרינמאן אומגעריכטערהייט געלאָזט אונטערזוכען דעם מאַן'ס וואָגען, ביי וואָס מען האָט צווישען די קיך-אַפּפּאַלען אויך געפונען צוויי צענטנער רייז. ווען מען האָט געפרעגט דייוויס'ן, וואָס דאָס באדייט, האָט ער ערקלערט, אז ער האָט די רייז געקריגען א מתנה פון דעם געפאנגענעם דזשאהן אימער אין „סי“—באַטאָליאָן. און אז ער האָט דאָס געוואָלט באַנוצען צו שטאַפֿען דערמיט זיינע חזירים. אימער און דייוויס זיינען גלייך נאָכדעם ארעסטירט און איבערגעגעבען געוואָרן צו דער פּאָליציי.

די זאך האָט ארויסגערופֿען אן אומגעהייערן גערודער אין גאנצן לאַגער, וואָרים אימער איז געווען דער קיכען-שעף פון'ס „סי“—באַטאָליאָן, און די מעהרסטע פון די געפאנגענע זיינען צוערשט געווען אונטער דעם איינדרוק, אז ער האָט די רייז, וואָס ער האָט ארונטערגענומען פון די פּאַרציעס פון זיין באַטאָליאָן, געוואָלט פאַר- טאָן פאר זיין פערזענליכען נוצען.

דער פּעלדפּעכעל האָט זיך געבלאָזען ווי אן אינדיק און זיך געהאלטען גרויס מיט זיין ענטדעקונג, וועלכע ער האָט זיכער גע- האָט צו פאַרדאַנקען בלויז וואָס פאר עס איז מסירה'לע. זיינע געהימע פארבינדעטע אין'ס לאַגער האָבען זיך איבעראל געמאכט באַמערקבאר און געזוכט אזוי ווייט ווי מעגליך צו פארשאַרפֿען דעם פאַרדאַכט פון די געפאנגענע. בעת ווען אין לאַגער האָבען זיך אויף אזא'ן אופן ארומגעטראָגען די ווילדסטע קלאַנגען, האָט הוט, דער באַטאָליאָן-פיהרער פון „סי“, פלוצלינג געקריגען א באַפֿעהל איינצור- פאַסען זיינע זאכען און זיך האַלטען גרייט, אין צוויי שטונדען צייט אַפּצופאַהרען נאָך ווייטפֿעלר. די סאַפיטאַנען פון „סי“ זיינען זיך

טען זיי אין זייער נויט געקאנט אביסעל ארויסהעלפֿען. אַה שילדאָ, דו מיין פאָטערלאַנד! און אַט דעם אונטערשיד מאַכט מען נאָך היינט אין דער הערליכער צייט. פון דער גרויסער דייטשער רעפּובליק!

דעם 18טען אויגוסט איז אָפּגעגאנגען א צווייטער טראנספּאָרט נאָך ראדפאָרד. די געפאנגענע, וועלכע האָבען זיך בקוין געהאט געמעלדעט, ווייל זיי זיינען געווען זיכער, אז מען וועט אָפּליידיגען דעם „פעלעס“, זיינען איצט נאטירליך געווען שטארק ענטווישט. אבער זיי האָבען שוין ניט געקאנט חרטה האָבען, ווייל דורכדעם וואָלטען זיי ריזיקירט, אז מען זאָל זיי דערפאר נאָך פארשיקען אויף דער „איייל-אָף-מען“. דעם זעלבען טאָג האָט מען אונז צוריק געבראכט זעכציג מענער, וועלכע זיינען שוין געהאט אָפּגעגאנגען מיט'ן ערשטען טראנספּאָרט נאָך ראדפאָרד, אָהן דעם אז זיי וואָלען האָבען די קלענסטע אהנונג, פארוואָס מען האָט זיי איינגענטליך צוריקגעשיקט אין „פעלעס“. יעדענפאלס זיינען זיי געווען זעהר צופרידען צו זיין צוריק דאָ, וואָרים די ערפארונגען, וואָס זיי האָבען אין דער קורצער צייט געמאכט, זיינען ניט געווען רויזיג. דער „ראדפאָרד קעמפּ“ האָט זיך נאָך געפונען אין א מין אור-צושטאנד. יעדע אַכט מאן האָבען געמוזט צוזאמען שלאָפען אונטער איין ביידעל, וואו עס איז אפילו ניט געווען קיין פלאץ פאר פיער. די „קלאָזעטען“ האָבען דערמאָנט אָן דער שטיין-צייט. די מענשען האָבען זיך געפיהלט מורא'דיג איינזאם און שרעקליך ענטווישט. דעם 1טען סעפטעמבער זיינען אויך די מעהרסטע איבעריגע לייט צוריקגעקומען פון ראדפארד. זיי האָבען באשטעטיגט אלצדינג, וואָס מען האָט אונז שוין געהאט דערזעהלט. אינטערעסאנט איז, אז עס האָט זיך ניט געהאנדעלט וועגען דער אויפשטעלונג פון א ציגעל-פאבריק, ווי מען האָט די מענשען איינגערעדט, נאר וועגען אויפבויען א האָל פאר פליה-מאַשינען.

אין'ס „סיי-באַטאָליאָן“ האָט זיך דעם 14טען אויגוסט אָפּגע-שפּילט א פאסירונג, וועלכע האָט געהאט שלעכטע פאָלגען פאר איינעם פון אונזערע מיטגעפאנגענע און געגעבען די ענגלישע ציי-

אליין אריינצולעגען די האַנד אין קעשענע, ווען עס איז געגאנגען אין דעם ארויסצוהעלפּען אימיצען פון נויט. קיין בעסערן קאַלעגע וואָלט איר זיך אלזאָ גאָר ניט געקאָנט ווינשען, און מיר האָבען אויף דעם גליקליכסטען אופן געארבייט צוזאמען און זיך שטענדיג געגענויטיג אונטערשטיצט. הגם אונזערע פאָליטישע אַנשוואַנ-גען זיינען זיך אין פיעל פונקטען ווייט פאנאדערנעגאנגען, זיינען מיר זעהר נאָהנט באפריינדט געוואָרן און זיך אלס מענער רעספעקט-טירט איינער דעם אנדערן.

הוט האָט מיר פאר זיין אוועקגעהן געגעבען א קורצען באריכט וועגען דער אימער-געשיכטע, און דאָס וואָס ער האָט מיר געוואָנט אין שפעטער פולשטענדיג באשטעטיגט געוואָרן פון פאָפּע'ן און די קאָפיטאָנען אין "סי". אלע אָהן אויסנאם האָבען געהאט די בעסטע מיינונג וועגען אימער'ן און גערעדט פון איהם ווי פון אן עהרענ-האפטען, כאַראַקטערפּעסען מאַן, וועגען וועמען עס קאָן אַבסאָלוט ניט צוגעלאָזט ווערן דער געדאנק, אז ער האָט זיך געוואָלט פער-זענליך בארייכערן אויף די קאָסטען פון זיינע קאָמערעדען. אין דער ווירקליכקייט האָט זיך דאָ אין דער גאנצער געשיכטע געהאט דעלט איינפאך וועגען א געהיימען אויסטויש פון וואָרעס, וועלכער איז געווען צום נוצען פון'ס כלל, פון אלע געפאָנגענע פון "סי". אימער פלעגט פון צייט צו צייט צושטעלען דיוויס'ן א צענטנער ריז, וואָס ער פלעגט אָפּשפּאַרען פון די פאַרציעס פון די געפאָנגע-נע, כדי צו קריגען דערפאר קארטאָפּעל, גרינווארג א. א. וו.

די קארטאָפּעל, וואָס די רעגירונג האָט אונז אין יענער צייט צוגעשטעלט, זיינען געווען מורא'דיג שלעכט, און דער אָפּפאַל איז געווען אזוי גרויס, אז מיר האָבען שטענדיג געמוזט צוקויפּען אבי-סעל פון אונזער אייגענער קאסע, כדי צו קאָנען ווי עס איז ארויפ-לעגען א פאָר קארטאָפּעל ביי יעדען מאן אויף'ן טעלער. דער פאקט איז, אז די דריי באטאליאָנען האָבען געמוזט יעדע וואָך פון אייגענע מיטלען שאפען דורכשניטליך הונדערט צעהן פונט סטערלינג, צו מאכען עקסטרא איינקויפּען, כדי די געפאָנגענע זאָלען וועניגסטענס זיין ווי עס איז באשיצט געגען די סאמע ערגסטע הונגער-ליידען.

גלייך צוזאמענגעקומען צו א פארזאמלונג, צו וועלכער איך בין אויך איינגעלאדען געוואָרן. די לאַגע איז געווען אזוי פארפּלעגטערט, ווי זי האָט נאָר געקאָנט זיין. אזוי לאַנג ווי די אימער-געשיכטע איז ניט געווען פּולשטענדיג אויפגעקלערט, אזוי אז יעדער איינער אין לאַגער זאָל וויסען, וואָס ער האָט צו דענקען וועגען דעם, האָט גאָר קיין רייד ניט געקאָנט זיין פון א געמיינשאפטליכער אקציע. אבער אן אומגעלונגענער פארוואנדלונג וואָלט געמוזט אין עטליכע שעה צייט פארניכטען די געווינסען פון די לעצטע יאָהרען. הוט אליין האָט דאָס אים בעסטען געוואוסט און ער האָט דערום געבעטען זיינע קא-מעראדען, זיך צוריקצוהאלטען פון יעדער מאניפעסטאציע אין דעם דאָזיגען קריטישען מאָמענט.

מיר האָבען די גאנצע צייט זעהר גוט געארבייט צוזאמען און זיך טריי אונטערשטיצט איינער דעם אנדערן. ס'איז מיר דערום ניט גרינג געווען זיך צו שיידען פון הוט', באזונדערס נאָך דער פאר, ווייל מען האָט ניט געקאָנט וויסען, ווער עס וועט קומען אויף זיין פּלאַץ. מיר האָבען זיך הארציג אפגעזעגענט, און איך האָב איהם שטענדיג דערמאָנט צום גוטען.

גליקליכערווייז איז וועניגסטענס די פראגע, ווער עס זאָל איי-בערנעמען הוט'ס שטעלע, אזוי געלייזט געוואָרן, אז מיר האָבען זיך וועגען דעם ניט געהאט וואָס צו זאָרגען. דער „סי" באטאליאָן האָט מיט א גרויסער מעהרהייט פון שטימען איבערגעגעבען די פיהרונג צו אונזער מיטגעפאנגענעם פריץ פּאַפּע. א בעסערן אויסוואהל וואָלט מען שווער געקאָנט מאכען. פּאַפּע איז געווען א פארמעג-ליכער מאַן, וועלכער איז אלזאָ אין עקאָנאָמישער באציהונג געווען פולקאם אומאָפּהענגיג. זיין מוטיגער באראקטער און זיין אָפּענע, עהרליכע נאטור, וועלכע האָט ניט געוואוסט פון קיין הינטער-וועגען, האָט געמוזט ביי יעדען איינעם ארויסרופען אכטונג און סימפאטיע. ער איז געווען זעהר טעמפּעראמענטפול, אָבער ער האָט זיך געקאָנט קאָנטראָלירען און האָט שטענדיג געוואוסט ווי ווייט ער האָט גע-קאָנט געהן. דערביי האָט ער געהאט אָפּענע אויערען פאר די זאָר-נען און נויטען פון זיינע מיטגעפאנגענע און איז תמיד געווען גרייט,

דעם אלטען קאָמאנדיר וואָלט עס קיינמאָל נישט ארויפגעקומען אויף'ן זינען איבערצוגעבען אָט דעם מאן צו דער פאָליציי. ער וואָלט אימער'ן אליין אָפגע'משפט, און דערמיט וואָלט די זאך גער ווען געענדיגט. אבער אונטער דעם נייעם רעזשים האָט מען פון דעם פאל געמאכט א שטאַטס־אפערע, כדי אריינצואוואַרפען אימער'ן אין אומגליק און צו קאָמאנדירען דעם גאנצען לאַגער פאר דער עפענטליכקייט. און דאָס אלעס איז געשעהן מיט דעם צוועק צו דעמאָנסטרירען פאר דער וועלט די לויזקייט און נאכלעסיגקייט פון דער אלטער פארוואלטונג, כדי דער נייער סיסטעם און זיינע טרענער זאָלען קאָנען ארויסשיינען אין אזא העלען ליכט ווי נאר מעגליך. אז מען האָט נישט געהאט קיין אנדער צוועק דערביי, האָט דיטליך באוויזען די פארהאנדלונג געגען אימער'ן און דיוויס'ן, וועלכע איז פאָרגעקומען דעם 24טען אויגוסט. נישט גענוג וואס מען האָט אימער'ן באשולדיגט אין געמיינער גנבה אויף'ן חשבון פון זיינע קאמערעדען, האָט דער פעלדפעבעל טרינמאן פאר'ן געריכט נאך געמאכט א גאנצע רייה פון ערקלערונגען, וועלכע זיינען געווען פשוט אויסגעטראכט פון קאָפ און האַבען בלויז געהאט דעם איינ־ציגען צוועק אונז פאָרצושטעלען אלס אמת'ע אויסווארפען פון שלעכטסקייט און געמיינע תאוות.

ווי אומפארשעמט אָט דער מענש איז געווען אין זיין ליגען זאָגען, דערפאר בלויז איין ביישפּיל: צוליבע דער שטרענגער באַשרענקונג פון די פאָרציעס האָט אונז דער אלטער קאָמאנדיר גע־האָט באַשטימט א שטיק לאַנד, אויף וועלכען מיר האָבען געקאָנט פלאַנצען קארטאָפּעל און פארשידענע גרינצייג. דער באַדען איז נישט געווען גרויס גענוג צו קאָנען פארזאָרגען דעם גאנצען לאַגער מיט קארטאָפּעל, אָבער פונדעסטוועגען האָט עס דאָך געקאָנט זיין פאר אונז א גרויסע הילף. נו, האָט דער פעלדפעבעל ערקלערט פאר'ן געריכט, אז אזוי גיך ווי מיר האָבען נאָר געקראָגען צו וויסען, אז די רעגירונג טראָגט זיך ארום מיט דער דעה אָפצוליידיגען דעם „פעלעס“, האָבען מיר זיך גלייך גענומען דערצו, אויסצורייסען די קארטאָפּעל פון דער ערד, הגם זיי זיינען נאָך נישט געווען אין גאנצ־

נו, האָט מען אונז פון'ס 21טען יוני אָן דורך א באפעהל פון'ס „וואָר אָפּיס“ פארבאָטען איינצוקויפּען קארטאָפּעל, הגם זיי זיינען דרויסען געווען אין איבערפּלוס. דערצו איז נאָך געקומען דאס, וואָס די רעגירונג האָט די קארטאָפּעל, וועלכע זי איז געווען פאַר פליכטעט אונז צוצושטעלען, פארביטען אויף א שלעכטער סאָרט דיין, וואָס האָט נאָך דערצו מורא'דיג געשמעקט נאָך קעראַסין. נאָר דער ביטערסטער הונגער האָט געקאָנט טרייבען די מענשען זיך צו ווארנען טאָג-טעגליך מיט אַט דער פאסקודסטוואָ. זאָגאר דער דאָקטאר טאר האָט געמוזט צוגעבען, אז דאס אייביגע רייזעסען און דער מאַנגעל אין פרישע גרינסען איז געווען די אורזאך דערפון וואָס די מעהרסטע געפאנגענע זיינען געוואָרן כראָניש קראַנק אויף'ן מאָגען. אונטער אַט די אומשטענדען וועט יעדער פארשטעהן, אז כדי זיך צו דערהאלטען ביים לעבען זיינען מיר אָפט געצוואונגען געווען צו געהן אויף פארבאָטענע וועגען, כדי ווי עס איז צו קאָנען באַפריידיגען די סאמע נייטיגסטע באַדערפענישען פון די געפאנגענע.

דער „סי“ באַטאליאָן האָט געהאט דעם פאָרטייל, וואָס דאָרט האָבען זיך געפונען די מעהרסטע פארמעגליכע לייט, וועלכע האָבען נאָטירליך קיינמאָל ניט געפאָדערט זייערע רייז-פאָרציעס. זאָגאר דאן, ווען מען האָט אונז פארבאָטען צו קריגען פון ענגלאַנד גופא פאקעטען מיט לעבענס-מיטלען, זיינען אַט די מענשען א דאנק זייער דע מיטלען געווען לייכט אימשטאנד, זיך דורך שמוגלעריי צו פאַרשאפען אלץ, וואָס זיי האָבען געדארפט, אדער זיי האָבען זיך באַצויגען לעבענס-מיטלען פון נייטראלע לענדער. אויף אזא'ן אופן האָט אימער, דער קיכען-שעף פון „סי“, געהאט די מעגליכקייט פון צייט צו צייט אויסצוטוישען א היבש ביסעל רייז אויף אנדערע לעבענס-מיטלען. אין ערגסטען פאַל האָט מען אין דעם געקאָנט זעהן א חטא געגען דער אָרדנונג פון'ס לאַגער, אבער א פארברעכען איז עס זיכער ניט געווען. אין געגענטייל, פון אימער'ן איז דאס זאָגאר געווען א מוטיגע לויבענסווערטע האַנדלונג, וואָרים דער מאַן האָט שטענדיג געמוזט איינשטעלען זיין אייגענע פערזאָן, כדי צו ברענגען זיינע מיטגעפאנגענע אומשאַצבאַרע נוצען.

געוואונשען צו וואוינען מיט אונז צוזאמען א צוויי אדער דריי חדשים און געניסען פון אונזער כלומר'שטען וואוילטאגלעכען — כ'בין זיכער, ער וואלט באלד געווען אויסגעקורירט. פאר דער פרעסע איז די זאך נאטירליך ווידער געווען א טיערער ביסען, און די צייטונגען זיינען ניט מיער געוואָרן צו פאָדערן פון דער רעגירונג, זי זאל נאך מעהר באשניידען אונזערע פאָרציעס און אָנגעהן מיט אונז שטרענגער.

פאר טרינמאן', וועלכער האָט אויך דאָס מאָל ווידער געשפילט דיזעלכע מיאוס'ע און ליגנערישע ראָלע, האָט מען אין גאנצען לאַגער געהאט בלויז די טיפּסטע פאָראַכטונג. זאָגאר די גאנצע ענגלישע פארוואלטונג — סאָלדאטען און אָפיצירען איינגעשלאָסען — איז אין דעם פרט ניט געווען קיין אויסנאם. מען האָט שוין פון לאנג געהאט אָנערקענט, אז אימער איז ניט געווען קיין גנב. מחמת דעם האָט דער נייער רעזשים פאר יעדען געמוזט אויסקוקען נאָך שרעקליכער. כדי מעגליך צו מאכען, אז אימער זאָל קריגען א נייעם פראָצעס, האָט מען אין לאַגער געזאמעלט געלדער און צו דעם צוועק אָנגעשטעלט א טיכטיגען אדוואָקאט. פאר דעם קאָמאנדיר איז אונזער ענערגישעם אָננעמען זיך פאר אימער'ן און זיין פאמיליע געווען ווי א דאָרן אין אויג. ער האָט אונזער האַנדלונג באטראכט ווי א דירעקטע דעמאָנסטראציע געגען זיין אייגענער פערזאָן און האָט געקאכט אין זיך פאר צאָרן. אָבער מיר האָבען זיך ניט געלאָזט אָפשרעקען, און פאָפּע האָט איהם גאנץ רוהיג ערקלערט, אז יעדער איינער אין לאַגער איז איבערצייגט, אז אימער איז א בראווער און עהרענהאפטער מאַן. אויך דער אורטייל פון'ם ענגלישען געריכט קאָן ניט האָבען קיין איינפלוס אויף אַט דער אלגעמיינער אָפּשאצונג פון אימער'ס פערזענליכקייט, נאָך מעהר, יעדער באטראכט עס פאר זיין פליכט זיך אָנצונעמען פאר איהם און זיין פאמיליע.

עס ווייזט אויס, אז אויך דער „וואָר אָפּיס“ האָט געפונען עפעס אַ פּגימה אין דער זאך, און מען איז אבסאָלוט ניט געווען צופרידען דאָרט, וואָס מען האָט דעם פאָל אזוי פאנאָרענעלעגט אין דער

צען פארטיג. דאָס איז געווען א גאנץ אומ-
פארשעמטער און באוואוסטער ליגען,
וואָרים דער קאָמאנדיר אליין האָט אונז
געגעבען דעם באַפֿעהל, וועלכער איז גע-
ווען אָנגעשלאָגען דריי טעג נאָכאנאנד
אויף אַן שוואַרצען ברעט, אז די קארטא-
פּעל זאָלען אריינגענומען ווערן. טרינמאן
האָט עס זעהר גוט געוואוסט, אָבער עס איז איהם איינפאך געגאנגען
גען אין דעם, אונז פאַרצושטעלען אַלס געמיינע עגאָאיסטען, און צו
דעם דאָזיגען צוועק איז יעדער מיטעל געווען פאר איהם כשר.

די זאך איז אָפגעלעגט געוואָרן ביז דעם 8טען אָקטאָבער, ווען
אימער איז פאר'משפּט געוואָרן צו א יאָהר צוואַנגס-ארבייט. אזוי
ווי פון די אויסזאָגען פון די עדות, וואָס די פארטיידיגונג האָט גע-
בראכט, איז געווען קלאַר צו זעהן, אז אימער האָט אויף קיין פאך
ניט געהאָט די אבזיכט צו בא'גנב'ענען זיינע חברים, האָט דער ריכ-
טער שאַרפ ארויסגעשטעלט א גאנץ נייע אָנקלאַגע, באשולדיגענדיג
אימער'ן, אז ער האָט בא'גנב'עט דעם שטאט. כדי צו קומען צו אַט
דעם מאָדנעם שלום, איז ער דערביי ארויס פון דער מוטויליגער
פאַרויסזעצונג, אז אלע פראָדוקטען, וועלכע די רעגירונג האָט אונז
צוגעשטעלט, זיינען אזוי לאנג געבליבען דאס אייגענטום פון'ם
שטאט, ביז זיי זיינען פארברויכט געווארן. בלויז אויף גרונד פון
אַט דער מעהר ווי באַשטרייטבארער באַהויפטונג האָט אימער אי-
בערהויפט געקאָנט פאר'משפּט ווערן.

ווי ס'איז גאָר אנדערש ניט געווען צו ערווארטען אין יענער מיט
האָס אָנגעפילטער צייט, האָט ריכטער שאַרפ אויסגענוצט די געלע-
גענהייט אין זיין רעדע צו ציהען א פאַראַלעל צווישען דער מורא'-
דיגער לאַגע פון די ענגלישע ציוויל-געפאנגענע אין רוהלעבען און
אונז, פאר וועמעם וואוילזיין די ענגלישע רעגירונג זאָרגט אין יעדער
באַציהונג. און ער איז געקומען צום שלום, אז פון אַט די גענענ-
זאצען קאָן מען זעהן דעם אונטערשיד אין דעם מאָראַלישען שטאַנד
פון די ציוויי פעלקער. איך וואָלט דעם געלערנטען ריכטער בלויז

ערליידיגט ווערן. אויף זיין פלאץ האָבען מיר געפונען לייטענאנט מארטין, וועלכער האָט אונז ערקלערט, אז קעסטנער מוז פארלאָזען דעם לאַגער אויף א באַפעהל פון'ם „וואָר אָפּים“. ווען ער האָט באַ- מערקט, אז מיר גלויבען זיך עפעס ניט, אז די זאך איז ווירקליך אזוי, האָט ער אונז געוויזען דעם געשריבענעם באַפעהל. יעדער פון אונז איז אפילו געווען פעסט איבערצייגט, אז הינטער אָט דער זאך האָט געמוזט שטעקען אן אינטריגע, אָבער גענען א באַפעהל פון'ם קריגס-מיניסטעריום האָבען מיר זעלבסטפארשטענדליך ניט געקאָנט ארויסטרעטען.

אין לאַגער איז ארום דער דאָזיגער צייט ווידער איינגעטראָטען אן אומעטיגע און געדריקטע שטימונג. די אויסזיכטען אויף א נאָהנטען שלום האָבען ווידער אויסגעקוקט צו זיין פאררוקט אין ווייטער ווייטקייט, און די לאַגע האָט אויסגעזעהן האַפנונגסלאָזער ווי ווען עס איז. אין יולי, ווען עס איז אין האַאג פאָרגעקומען א צוזאמענקונפט פון דייטשע און ענגלישע פארטרעטער, כדי צו פאר- האנדלען איבער דער פראגע וועגען אויסטוישען ציוויל-געפאנגענע, האָבען אסך מענשען געדענקט, אז דאָס זיינען פארוזוכען פון דער נעהענטערונג, אויסצוטערעטען א וועג פאר'ן פרידען. אָבער אָט די האַפנונג איז באלד צונישט געוואָרן, און די פארהאנדלונגען האָבען זיך געענדיגט אָהן א ממשות'דיגען רעזולטאַט. דאן האָט מען ווי- דער געלעגט גרויסע האַפנונגען אויף דער פראַיעקטירטער אינטער- נאַציאָנאַלער סאַציאַליסטען-קאָנפערענץ אין שטאָקהאָלם. אָבער ווען דער טרייד יוניאָן קאָנגרעס אין בלעקפּול האָט ווידער פארוואר- פען די באַשלוסען פון דער לייבאר פארטיי, צו שיקען דעלעגאטען צו דער קאָנפערענץ און די ענגלישע און פראנצויזישע רעגירונגען האָבען נאָך דערצו געפאסט א באַשלוס, ניט צו ערלויבען קיין דעלע- גאט צו פאָהרען קיין שטאָקהאָלם, איז געקומען א סוף צו אָט דער האַפנונג אויך. אין גרונד גענומען איז עס געווען גוט אזוי, וואָרים די נאנצע געשיכטע וואָלט דאך געוואָרן בלויז א קאָמעדיע. אין דער ווירקליכקייט, וואָס וואָלטען זיי זיך געקאָנט זאָגען איינע די אַנדערע, אָט די מאָדנע „סאַציאַליסטען“, וואָס די מעהרסטע פון זיי

עפענטליכקייט. צוויי טעג נאך אימער'ס פאראורטיילונג איז דער קאמאנדיר נעמליך צוריקגעקומען אין לאַגער אין א זעהר גערייזטער שטימונג פון א באזוך וואָס ער האָט אָפגעשטאַט דעם „וואָר אָפּיס“. דער אלטער קאמאנדיר האָט אין קריגס־מיניסטעריום געהאט מעהר ווי איין אלטען פריינד, וועלכער האָט עס געמוזט באַטראַכטען פאר א נידעריגער האַנדלונג, וואָס מען האָט פאר'ן געריכט געפרואוּט אזוי ארונטערצומאכען די אלטע פארוואַלטונג, כדי אויף אזא אויפ־דינגנליכען אופן ארויסצורוקען אין פאָדערגרונד די ווירקאמקייט פון'ם נייעם רעזשים. דער פאקט אליין וואָס מען האָט אזוי צו זאָגן אַנפארטרויט אזא מאַראליש נידעריגען מענשען ווי טרינמאן מיט דער פארטרעטונג פון דער לאַגער־פארוואַלטונג פאר'ן געריכט, האָט געמוזט ווירקען אַפּשטויסענד אין העכסטען גראַד און האָט ניט געוואָרפען קיין גוט ליכט אויף דעם מאַן, וועלכער האָט דא כלומר'שט געפיהרט די מלוכה. וואָלט דער נייער קאמאנדיר ניט געווען אזוי מורא'דיג באַשרענקט, און וואָלט ער געהאט אין זיך בלויז א שפור פון יענעם ריטערליכקייט־געפיהל, וואָס דער אלטער קאמאנדיר האָט געהאט, ניט קוקענדיג אויף אלע זיינע מענשליכע שוואַכקייטען, דאן וואָלט ער קיינמאָל ניט דערלאָזט, אז די זאך זאָל אזוי ווייט קומען.

דעם 27טען אויגוסט איז אונזער מיטגעפאנגענער קעסטנער, וועגען וועמען ס'איז שוין פריהער געווען די רייד, גאָר פלוצלינג דערווייטערט געוואָרן פון'ם לאַגער. קעסטנער, וועלכער איז די גאנצע צייט געווען דער פארטרעטער פון'ם „מערקעל־קאמיטעט“ אין „פעלעס“ און איז אויף אן אומערמידליכען אופן טעטיג געווען פאר זיינע מיטגעפאנגענע, האָט אליין קיין אהנונג ניט געהאט, וואָס עס האָט געקאָנט זיין די אורזאך פון דעם דאָזיגען שריט. ווען מיר דריי באַטאָליאַן־פיהרער האָבען געוואָלט זיך זעהן מיט'ן קאָמאנדיר וועגען דעם, האָט מען אונז ערקלערט, אז מען קאָן מיט איהם איצט ניט ריידען — א טאַקטיק, וואָס ער האָט זינט מיין צוזאמענשטויס מיט איהם אָנגענומען שטענדיג, ווען עס האָט זיך געהאנדעלט וועגען א קריטישער זאך, וועלכע האָט געמוזט שנעל

גער פון דער דעמאָקראַטיע" און דעם "רעטער פון רוסלאַנד". מיר פערזענליך איז עס געוואָרן אלץ קלאָרער, אז רוסלאַנד איז פון אלע זייטען געווען אַרומגערינגעלט פון שונאים, וועלכע האָבען זיך אלע פאַרבונדען, כּדי צו דערשטיקען די רעוואָלוציע. אמת, אז מיינע גענאָסען אין לאַנדאָן זיינען נאָך געווען פול מיט האָפּנונג און האָר בען נאָך אלץ געשטרעמט אין גרויסע מחנות צוריק צו דער אלטער היים. מיינע צוויי ענגלישע קאמעראדען קיעל און סטרוד, וועלכע האָבען מיך מיט א קורצער צייט פאר דעם געהאט באזוכט, האָבען מיר זאָגאַר דערצעהלט וועגען א דעמאָנסטראַציע געגען דעם קריג, וועלכע האָט זיך עטליכע טעג פאר דעם געהאט אָפּגעשפּילט אויף'ן וואַקזאַל, ווען א מחנה פון רוסען איז ווידער אוועקגעפאָהרען. אבער ווער האָט געקאָנט וויסען, וואָס זיי האָט ערוואַרט? פילייכט וועט שוין די קאָנטרערעוואָלוציע האָבען געזיגט, ביז זיי וועלען אנקומען קיין רוסלאַנד. דער פאַקט, אז אלע באַריכטען איבער רוסלאַנד זיי-נען פאַרויכטיג רעווידירט געוואָרן פון דער צענזור, האָט געמאַכט, אז די זאַכען זאָלען דאָ פאר אונז אויסקוקען נאָך קריטישער, ווי זיי זיינען אפשר געווען אין דער ווירקליכקייט.

אין אַט דער אלגעמיינער האָפּנונגסלאָזיגקייט האָבען זיך נאָך אַריינגעמישט די טעגליכע זעלישע יסורים פון מיינע מיטגעפאנגענע וועגען דעם שיקזאַל פון זייערע פאמיליעס. פון מיטען יולי ביז אַנפאַנג אָקטאָבער זיינען נעמליך כמעט יעדע נאכט פאַרגעקומען דייטשע לופט-אַטאַקעס אויף לאַנדאָן, וועלכע האָבען אויגענשיינליך בלוז געהאט דעם צוועק צו טעראָריזירען די באַפעלקערונג, וואָרים קיין סטראַטעגישע באַדייטונג האָבען אַט די מאָרד-צוגען אויף קיין פאַל ניט געקאָנט האָבען. אין די מעהרסטע פאַלען זיינען געטראָפּען געוואָרן בלוז די קוואַרטאַלען פון דער אַרבייטער באַפעלקערונג, וועלכע האָבען אס ערגסטען געליטען פון אַט די אָנגריפען. צייטענ-ווייז זיינען געמאַכט געוואָרן צוויי און דריי אַטאַקעס אין דערוועלט-בער נאכט, און זאָגאַר אין מיטען העלען טאָג פלעגט אָפט פאַרקור מען, אז לאַנדאָן איז באַפאַלען געוואָרן פון דייטשע פליה-מאַשינען. אין דער נאכט פון'ם 1טען אָקטאָבער זיינען דייטשע לופט-פליהער

זיינען שוין דריי יאָהר צייט געגאנגען דורך פייער און וואסער מיט די ערנסטע פאָלקס-שונאים און קריגס-העצער פון זייערע לענדער!

אויך די גרויסע האָפנונג, וועלכע מען האָט פריהער געהאט גע- לענט אויף דער רעוואָלוציע אין רוסלאַנד, איז אלץ שוואכער גע- ווארן, ווען מען האָט געזעהן, מיט וואָסערע מורא'דיגע אומשטענדען דאָס לאַנד האָט געהאט צו קעמפּען, כדי צו קאָנען אויסהאלטען. אַהן צווייפּעל איז דאָס רוסישע פאָלק געווען מיעד פון דער מלחמה, אָבער עס איז געווען אסך לייכטער אריינצושפּרינגען אין אַט דעם ווילדען וויכער פון טויט און צושטערונג, איידער צוריק צו אנטלוי- פּען פון איהם. פיעל רעוואָלוציאָנערען אין רוסלאַנד זיינען געווען מיט דער מיינונג, אז א סעפּאראטער פרידען מיט דער קייזערליכער דייטשלאַנד וואָלט פאר רוסלאַנד גופא געווען א גרויסע געפאָר. וואָרים ווען עס זאָל די דייטשען געלינגען פריי צו מאכען זייערע ארמיען אין מזרח און זיך א וואָרף טאָן מיט אלע כוחות אויף די פיינדליכע ארמיען אויף דעם מערבֿ-פּראָנט, דאן וואָלט דייטשלאַנד פילייכט נאָך אלץ געקאָנט ערווארטען צו האָבען א זיעג. אָבער א זיגרייכע מיליטערישע דייטשלאַנד וואָלט נויטווענדיגערעווייז גע- מוזט ווערן דער דם־שונא פון א רעוואָלוציאָנערער רוסלאַנד, וואָס וואָלט אונטערשטיצט אלע פארזוכען פון דער קאָנטר־רעוואָלוציע און געהאַלפּען דעם צאָריום זיך ווידער אריינצוזעצען אין זאָטעל. און קיינער האָט ניט געקאָנט באהויפטען, אז אַט די שרעקען זיינען געווען אומבאגרינדעט. רוסלאַנד האָט זיך געפונען, ווי דער ענג- לענדער זאָגט, „בעטוויין דעי דעוויל ענד דעי דיפ סי“ — צווישען דעם טייוועל און דעם טיפען ים.

דערצו האָט עס אויסגעקוקט, אז די געשעהענישען אין לאַנד גופא נעמען אַן א קריטישע ווענדונג. די נאַכריכט, אז גענעראל קאָננילאָוו מאַרשירט מיט זיין ארמיי אויף מאָסקווע, האָט אונז אָנגעפילט מיט א טיפּער זאָרג, וועלכע איז ניט געמילדערט געוואָרן דורכדעם, וואָס די ענגלישע און פראנצויזישע צייטונגען האָבען אַט דעם רעאקציאָנערען גענעראל פארהערליכט אלס דעם „פארטיידי-

אלץ גלייכגילטיגער. באזונדערס איז דאס געווען דער פאל אין'ם "איי" באטאליאן, וואו דער סאציאלער אינסטיטוט צווישען די גע- פאנגענע איז פון לאנג און געווען שוואכער ענטוויקעלט, איידער אין "בי" און "סי". זינט דער צייט וואס מען האט ביי אונז אזוי זיכער גערעדט וועגען דער אפליידיגונג פון'ם לאגער, זיינען אסך פון מיינע מיטגעפאנגענע געווארן אומרוהיג און איינגעשראקען. זיי האבען כסדר מורא געהאט, אז מען קאן אונז נאך פיליכט דאך אוועק שיקען פון דאנען, און זיי זיינען געווען מיט דער מיינונג, אז מען מוז אויסמידען אלצדינג, וואס וואלט געקאנט געבען דער רעגירונג וואס פאר עס איז אויסרייד פאר איהר האנדלונג.

דער פערלעבעל און זיינע אדיוטאנטען האבען זיך באנוצט מיט דער דאזיגער געלעגענהייט, כדי אט די שוואכליכע עלעמענטען נאך מעהר איינצושרעקען און צו פארזעצן צוויסטיגקייטען אין אונזערע רייהען. ס'איז איהם ביסלאכווייז געלונגען ארומצוקלייבען ארום זיך א קרייז פון גינסטלינגע, צווישען וועלכע עס האבען זיך געפונען עטליכע בארדעל-האלטער און באזיצער פון געמבלינג-הייזער, וועלכע האבען שוין אפט געהאט געמאכט באקאנטשאפט מיט ענגלי-שע געפענגענישען, און אט די נידעריגע עלעמענטען זיינען געווארן פאררעטער געגען זייערע אייגענע חברים, און האבען אונטערגעטראגן גען טרינמאן'ן אלצדינג, וואס איז אָנגעגאנגען אין לאגער, האט מען איינעם פון אט די בחורים געכאפט ביי דער האנד, האט ער נאטירליך ניט גוט אָפגעשניטען, אָבער דאס איז זעלטען ווען גע-לונגען. דער רעזולטאט איז געווען, אז קיינער האט זיך ניט גע-פיהלט זיכער. דער מיסטרוי האט זיך אריינגע'גנב'עט איבעראל אין גאנצען לאגער. יעדע קלייניגקייט איז פאררעכטיגט געווארן. מען האט געפיהלט, אז מען ווערט געלויערט און שפיאנירט פון שורקען, און יעדער איינער האט געציטערט פאר זיין אייגענעם שאטען. עס פלעגט פארקומען איין מאל נאך'ן אנדערן, אז געפאנגענע זיינען גאנץ פלוצלינג און כלומר'שט אויף א באזונדער באפעהל פארשיקט געווארן נאך דער "איל-אף-מען", און אט דער פאקט האט נאך די מענשען מעהר ענטמוטיגט. ס'איז געווען דער ערגסטער פעריאָד.

געווען לענגער ווי דריי שטונדען איבער דער הויפט־שטאָט און האָבן
בען אָנגעטאָן א מאַסע שאַדען.

אזוי ווי אונזער קאַרעספּאָנדענט איז, ווי באוואוסט, געווען אין
א צרה'דיגען צושטאַנד, זיינען די געפאנגענע יעדען טאָג איינגע-
נאנגען אין שרעקליכער אנגסט וועגען זייערע קרובים. געווענליך
פלעגט מען אימער מוזען ווארטען פון איין באזוך־טאָג אויף'ן אנ-
דערן, כדי צו דערגעהן, צי אלע לעבען נאך אין דערהיים. ס'איז
געווען א מורא'דיגער צושטאַנד פון אומאויפהערליכער זעלישער
געדריקטקייט, וואָס בלויז דער קאָן פולשטענדיג פארשטעהן, ווער עס
האָט אליין איבערגעלעבט אן עהנליכע צייט.

איבעריגענס זיינען אָט די לופט־אַטאָמעס אויך פאר אונז פער-
זענליך ניט געווען אַהן געפאַר, און עס פלעגט כסדר פאַרקומען, אז
שטיקער שראַפנעלען וואָס זיינען פון די ענגלענדער ארויפגעשאַסען
געוואָרן צו די דייטשע פליה־מאַשינען, זיינען אריינגעפאלען צו
אונז אין לאַגער. אונזער „קאָמפאונד“ איז אָפט געווען באַדעקט
דערמיט. אין דער נאכט פון'ם 20טען סעפטעמבער זיינען אריינגע-
פאלען שטיקער גראַנאַטען אין שפיטאָל און אין'ם „איי“־באַטאָליאָן.
איינער פון אונזערע מיטגעפאנגענע אין'ם „איי“־באַטאָליאָן האָט
בלויז געהאט צו פאַרדאַנקען א גליקליכען צופאַל, וואָס ער איז ניט
דער'הרג'עט געוואָרן. ער איז געזעסען אויף זיין בעטעל און איז
גראַד געווען באשעפטיגט דערמיט איבערצובייטען זיין העמד, ווען א
גרויס און שאַרף שטיק פון א גראַנאַט האָט זיך דורכגעריסען דורך
דעם גלעזערנעם דאַך און איז אראָפגעפאלען דירעקט אויף דעם
מאָן'ס קישען. איין מינוט שפעטער, און דער קאָפּ וואָלט איהם
צושמעטערט געוואָרן.

צו דעם אלעמען זיינען נאך געקומען די אינערליכע צושטענדען
אין'ם לאַגער, וועלכע זיינען פון טאָג צו טאָג געוואָרן אלץ אומער-
טרעגליכער, אזוי אז דאָס לעבען איז פאר אונז געוואָרן אן איינפא-
כער גיהנום. דאָס ערגסטע איז געווען, וואָס דאָס שטענדיגע נויט-
ליידען און דער עיקר די אומאויפהערליכע זעלישע יסורים האָבען די
מענשען ביסלאַכווייז אָפגעטעמפט און זיי וואָס ווייטער געמאכט

גער מיסטרוי, און מען פלעגט זיך נאָך דאן גאנץ פריי אויסריידען דאָס הארץ, ווען מען האָט זיך אין יעדער באציהונג געפיהלט זיכער. איינער פון די אָפיצירען האָט מיר מעהר ווי איינמאָל, ווען ס'איז געקומען צו רייך וועגען דעם קאָמאנדיר, געזאָגט: „אָט דער מאן האָט ניט אין זיך קיין שפור פון א דזשענטעלמאן.“ און אן אנדערער האָט זיך נאָך דער פאראורטיילונג פון דזשאָן אימער אויסגעדריקט פאר מיר מיט פאָלגענדע ווערטער: „איהר מוזט זעהן פטור ווערן פון אָט דעם רשע דעם פעלדפעבל, איהם איינפאך אויסרויבערן! אונז זיינען ליידער די הענט געבונדען. אָבער איהר האָט דעם גאנצען לאַגער הינטער זיך, און עס וועט דאָ ווערן דער טיוועל ווייסט וואָס פאר א צושטאנד, ווען מען זאָל אָט דעם באנד-דיט ניט קאָנען פארטרייבען פון דאנען.“

נאָך מעהר אפשר ווי די אָפיצירען האָבען די סאָלדאטען פיינט געהאט דעם פעלדפעבל, ווייל זיי זיינען יעדע רגע געווען אויסגעזעצט צו זיינע געמיינע שטוקעס. אזוי פלעגט ער פאר'מסר'ן יעדען סאָלדאט, וועמען ער האָט געטראָפֿען אויסריידענדיג א וואָרט מיט איינעם פון אונז. ס'איז, אמת, געווען א פאָרשריפט, וועלכע האָט פארבאָטען די סאָלדאטען צו ריידען מיט די געפאנגענע, אָבער די פאָרשריפט איז שוין לאנג געווען פארגעסען, און קיינער האָט זיך מעהר ניט אומגעקוקט אויף איהר. דאָס איז געווען א גאנץ נאָ-טירליכע זאך, וואָרים ביי דער אלטעגליכער באריהרונג פון די סאָלדאטען מיט אונז איז עס איינפאך געווען אומפארמיידליך און מיר האָבען געמוזט ריידען איינע מיט די אנדערע, סיידען מען וואָלט יעדען אָנגעהאנגען א שלאָס אויף'ן מויל. אָבער דער פעלדפעבל, וועלכער האָט זיך קענטיג אָפגעלעגט דערויף, דאָ מיט דער צייט איינצופיהרען סטראטפאָרדער צושטענדען, האָט גע'מסר'ט יעדען איינעם, וואָס האָט זיך פארזינדיגט געגען אָט דער אלטער פאָרשריפט.

אויף אזא'ן אופן איז ביסלאַכווייז ענטשטאנען א דיקע, אומדורכדרינגליכע וואנט פון אָפגענער און באהאלטענער שנאה צווישען דעם קאָמאנדיר און זיין פעלדפעבל פון איין זייט און אלע אנדערע

אין פארלויף פון מיין גאנצער געפאנגענשאפט, ערגער ווי די מורא-
דיגע צייט אין דער „אלימפיא“. דאָרט האָט געהערשט אָפּענע
ברוטאַליטעט, אָבער די געפאנגענע גופא האָבען זיך געהאַלטען פעסט
צוזאַמען, און מען האָט נישט געדאַרפט שטענדיג מורא האָבען, אז מען
קאָן פאַרראַטען ווערן פון פאַלשע ברידער. אָבער דאָ האָט מען
געלעבט אין אַ פאַרגיפטעטער אַטמאָספּערע און מען איז איבעראַל
געווען אַרומגערינגעלט פון הינטערליסטיגקייט און אינטריגעס.

און דאָס איז נישט געווען בלויז ביי אונז אזוי. אויך די סאָל-
דאַטען און אָפיצירען האָבען געהאַסט דעם פעלדפּעכעל ווי די פעסט, וואָרים זיי האָבען געוואוסט, אז ער האָט איבעראַל אַרומגעשפּיאָ-
נירט און פאַרשפּרייט אַלערליי צרות. ס'איז געווען אַן אָפּענער
סוד, אז דער קאָמאַנדיר פלעגט אָפּזיצען מיט אָט דעם שרעקליכען
מענשען שטונדען-לאַנג ביי זיך אין צימער און אויסהערען פון
איהם אַלערליי עצות. בלויז די אבסאָלוטע אומפּעהיגקייט פון דעם
קאָמאַנדיר האָט געקאָנט ערקלערן די מעגליכקייט פון אָט דעם אומ-
וויינדיגען פאַרהעלטעניש. דער קאָמאַנדיר האָט נישט געטרויט זיינע
אייגענע אָפיצירען, אָבער אָט דער מיאוס'ער קריכער איז ביי איהם
געווען באַגלויבט און ער האָט איהם פּולשטענדיג געהאַט אין זיינע
הענט. ער פלעגט זיך גערן צוהערען צו אַלע מסירה'לעך און איינ-
דיידענישען פון דעם פעלדפּעכעל און האָט פּילייכט אַליין נישט באַ-
גריפּען, ווי שטאַרק ער האָט זיך פאַר אַלעמען קאָמפּראָמיטירט דורך
אָט דער אָפּענער אָפּהענגיקייט פון זיין פעלדפּעכעל. ס'האָט אַלואָ
אַנדערש נישט געקאָנט זיין, אז יעדער מאן מיט כאַראַקטער האָט
געמוזט פּיהלען בלויז פאַראַכטונג פאַר דעם נייעם רעזשים, וואָס זיין
מאָראַלישע נידעריגקייט האָט זיך יעדען איינעם גלייך ביים ערשטען
בליק געמוזט וואַרפען אין די אויגען.

א טייל אָפיצירען זיינען געווען אזוי אויפגעבראַכט, אז זיי
האָבען אין זייערע געשפּרעכען פאַר מיר אין די אויגען גאָר נישט
באַהאַלטען זייער פאַראַכטונג. אָבער אזוי ווי עס איז אויך צווישען
זיי געווען אַ פאָר, וועלכע האָבען זיך געפּראַווט צופאַסען צו דעם
נייעם סיסטעם, האָט אויך אין יענע קרייזען געהערשט אַ שטענדיג-

ווען ער האָט געקריגען זיין פסק. נאָר וועגען דעם שפעטער.
 דער 10טער סעפטעמבער איז געווען א יום טוב פאר אונז.
 אונזער אַרקעסטער האָט געגעבען זיין הונדערטסטען קאָנצערט און
 צו פייערן דעם דאָזיגען טאָג איז אויסגעארבייט געוואָרן א גלענ-
 צענד פראַגראַם מיט דער פינפטער סימפאָניע אלס מיטעלפונקט.
 דער קאָנצערט-פאראיין האָט אין משך פון די יאָרען זעהר פיעל
 אויפגעטאָן און האָט געקאָנט מיט שטאַלץ צוריקקוקען אויף זיין
 טעטיגקייט. אויף אזא'ן אופן איז די אָנערקענונג, וואָס מיינע
 מיטגעפאנגענע האָבען ארויסגעצייגט צו דעם קאפּעלמייסטער אנטאָן
 ווייסט און זיינע קאָמערעדען, געווען א כשר פארדינסט. דער טעאָ-
 טער-זאָל איז יענעם אווענט געווען געדיכט באזעצט. אויף דער
 גאלעריע האָבען זיך געפונען אלע אָפיצירען מיט זייערע צאָלרייכע
 פריינט, נאָר דער קאָמאנדיר האָט געפעהלט. ווען איך בין אויף
 מאָרגען ביי דער אינספעקציע ארומגעגאנגען מיט איהם אין באַ-
 טאָליאָן-זאָל, האָט ער מיך געפרעגט, ווי אזוי דער קאָנצערט איז
 מיר נעכטען אָווענט געפעלען. „אויסגעצייכענט“, האָב איך געענט-
 פערט. דאָ האָט ער א שמיכלעל געטאָן אויף זיין געווענליכען צו-
 קער-זיסען אופן און געזאָגט: „איי עס סאָרי, איי קוד'נט בי דעהר,
 באט איי העד טו גאָו טו טשוירטש.“ (ס'טוט מיר לייד, וואָס איך
 האָב ניט געקאָנט זיין דאָרט, אָבער איך האָב געמוזט געהן אין
 קירכע.) כ'האָב זיך געמוזט איינהאלטען, ניט ארויסצופלאַצען מיט
 א געלעכטער. אָבער אצונר איז מיר געווען גאנץ קלאָר, אז דער
 מאַן האָט ווירקליך ערנעצוואו געמוזט זיין א נעפענגניש-דירעקטאָר.
 דעם 20טען סעפטעמבער האָב איך פון מיין פרוי געקריגען א
 בריעף, אין וועלכען זי האָט מיר געלאָזט וויסען, אז איהר פאל וועט
 אין עטליכע טעג ארום ווידער פאַרקומען פאר דער „אדוויזאָרי
 קאָמיטע“. כ'האָב געוואוסט, אז אונזערע רוסישע פריינט האָבען
 זיך די גאנצע צייט באַמיהט אויסצואווינקען מיל'ס באַפרייאונג,
 אָבער איך האָב ניט געלענט קיין שום האַפנונג אויף אַט דער טע-
 טיגקייט. איך בין דערום געווען איבעראשט, וואָס מען האָט זיך
 איצט, פופצעהן מאָנאט נאָכדעם ווי זי איז ארעסטירט געוואָרן.

באוואוינער פון'ם לאַנער פון דער אנדער זייט. ביז אין דעם „סטעף אָפּים“ האָט זיך אויסגעצויגען דער האָס געגען טרינמאן'ן, וועלכער האָט אחוץ דעם קאָמאנדיר ניט געהאט קיין איין ווירקליכען פריינד אין לאַנער. איינמאָל איז איינער פון די ענגלישע שרייבער וואָס זיינען געווען אָנגעשטעלט אין „סטעף אָפּים“ געקומען צו מיר א שטארק אויפגערגטער און געזאָגט:

„ניט אכטונג, ראַקער! דער קאָמאנדיר וויל אייך פארשיקען אויף דער „איל-אָף-מען“, ווייל טרינמאן האָט איהם ערקלערט, אז אזוי לאַנג ווי איהר זיינט דאָ, איז אוממעגליך צו שאַפּען אַרדנונג אין'ם לאַנער.“

די נאָכריכט איז פאר מיר ניט געווען קיין שום איבעראשונג, וואָרים איך האָב זעהר גוט געוואוסט, אז דער פעלדפעבעל איז מיר געווען א דם שונא. און אזוי ווי איך האָב שוין פון לאַנג געהאט שלום געמאכט מיט'ן געדאנק, אז איך וועל אין א שענעם טאָג פאַר-שיקט ווערן אויף'ן אינזעל, האָב איך געענטפערט דעם מאַן, אז די גאַנצע געשיכטע אַרט מיך אבסאָלוט ניט, ווייל דאָס לעבען דאָ האָט מיר שוין אָהן דעם אויך שרעקליך דערעסען. אָבער דאָ איז ער געוואָרן אויסער זיך און געזאָגט:

„איהר מוזט עס זעהן פאַרהינדערן, אויב איהר ווילט ניט פאַר-לייבטערן אַט דעם מיאוס'ן קריכער די ארבייט זיינע. גיט עס גלייך איבער אייערע לייט, כדי זיי זאָלען וויסען, וואָס זיי האָבען צו טאָן.“

דער קאָמאנדיר האָט זיך פונדעסטוועגען מישב געווען און זיך אָפּגעהאַלטען פון זיין שריט. ער איז איבערהויפט ניט געווען דער מאַן, וואָס האָט געקאָנט פאַסען א שנעלען באַשלוס, ווען ער האָט דערביי געדארפט מיט עפעס ריזיקירען. דאָס ערגסטע איז געווען, וואָס מיר האָבען דעם פעלדפעבעל קיינמאָל ניט געקאָנט בייקומען. ער איז געווען זעהר ליסטונג און ביטערע און האָט מיט דער גרעסטער פאָרויכטיגקייט אויסגעמידען, אונז צו געבען וואָס פאַר עס איז גרונד, וואו מיר זאָלען איהם קאָנען כאַפּען ביי דער האַנד. אָבער אויך ער האָט ענדליך געהאט זיין שוואכע שטונדע,

פינט זיך אין מיליטער-פליכטיגען עלטער, און איהר מוזט באגריי-
פֿען, אז מיר קאָנען איהם אויף קיין פאל גיט שיקען קיין רוסלאנד.
”דאָס באגרייף איך טאקע ניט,” האָט מילי רוחיג געענטפערט.
”אונזער זוהן האָט דיזעלביגע אַנשוואונגען וואָס מיר און וועט
קיינמאָל גיט שפילען די ראָלע פון’ס סאָלדאַט. מחמת דעם איז
די זאך דאָ גאנץ אנדערש. אויסערדעם האָב איך זיך געפיהלט באַ-
רעכטיגט אייך צו שטעלען אזא פאָדערונג. איהר האַלט מיך שוין
פופצעהן מאָנאַט אין געפענגניש אָהן מיר צו געבען א פראָצעס.
פאַרוואָס באַהאַנדעלט איהר מיך אנדערש, ווי איהר האָט באַהאַנד-
עלט מיינע קאמעראַדען שאפיראָ, ל. און לענאָבל? ס’איז דערום
בלויז רעכט פון מיין זייט, ווען איך פארלאנג, אז מען זאָל אונז
אלע געבען די ערלויבעניש צו פאָהרען קיין רוסלאנד. גיט קוקענ-
דיג דערויף וואָס איהר ווייסט גאנץ גענוי, וועלכע מיינונגען איך
פאַרטרעט, האָט איהר מיך איינגעשפּאַרט צוזאַמען מיט פרויען,
מיט וועלכע איך האָב גיט קיין שום גייסטיגע געמיינשאַפּטליכקייט.
דאָס הייסט ניט, אז איך האָב וואָס עס איז איינצואווענדען געגען
מיינע מיטגעפאנגענע, אָבער צווישען זיי האָבען זיך אויך געפונען
פראַסטיטוטקעס, וועלכע זיינען געווען אַנגעשטעקט מיט מורא’דיגע
קראַנקהייטען, און מיר זיינען געצוואונגען געווען, צו באנוצען צו-
זאַמען מיט די דאָזיגע פרויען די געשיר, טואַלעט, באָד א. א. וו.”
די העררן האָבען זיך אַנגעקוקט איינע די אנדערע מיט פאַר-
לאָרענע בליקען. ס’איז זיי קענטיג געווען זעהר פיינליך צו הערען
ריידען וועגען אועלכע זאַכען.

”אָבער איהר איבערטרייבט געוויס אביסעל,” האָט דער פאָר-
זיצענדער געזאָגט מיט א פריינדליכען טאָן.
”איך איבערטרייב גאָרנישט,” האָט מילי רוחיג געענטפערט.
”אויב עס געהט אייך אין דעם אויסצוגעפינען דעם אמת, וועט איהר
מיך צו יעדער צייט געפינען גרייט, איך צו ברענגען די באווייזען.
איבעריגענס, האָב איך אַט די זאַכען דאָ בלויז דערמאָנט, כדי איהר
זאָלט מיר שפּעטער גיט קאָנען מאכען קיין פאַרוואורף, אז איך
האָב געשוויגען, ווען איך בין געשטאַנען פאַר אייך, און אז איך

ווידער אמאָל געוואָלט פארנעמען מיט דער אָנגעלעגנהייט. אין עטליכע טעג ארום האָבען מיך באזוכט מיין פרוי'ס ביידע שוועסטער, פאָלי און ראָוז, און האָבען מיר געבראכט די נאכריכט, אז מילי איז שוין ערשינען פאר דער „אדווייזאָרי קאָמיטע“. ראָוז האָט זאָגט געהאט די געלעגנהייט זיך צו קאָנען זעהן און ריידען מיט איהר אין דער פארלאמענט-געביידע, וואו די קאָמיטע פלעגט אָפהאלטען איהרע זיצונגען. דער רעזולטאט פון דער פארהאנדלונג איז ווירקליך געווען איבעראשענדיג. ווען מילי איז פאָרגעפיהרט געוואָרן פאר דער קאָמיטע, האָט זי דער פאָרזיצענדער זעהר העפֿליך באגריסט און געפרעגט, צי זי איז ווירקליך ענטשלאָסען צו פאָהרען קיין רוסלאַנד. און ווען מילי האָט אויף דער דאָזיגער פראַגע געענטפערט יאָ, האָט ער געזאָגט, אז ער האלט עס אין דעם פאל פאר זיין פליכט, זי אויפמערקזאם צו מאכען דערויף, אז די צושטענדען אין רוסלאַנד זיינען איצט אויסערגעווענליך שלעכט. מילי האָט איהם געענטפערט, אז די צושטענדען קאָנען זי ניט אָפֿהאלטען, אָבער אז זי מוז פריהער פון אלץ פאָרען, אז מען זאָל אויך מיר און אונזערע צוויי זיהן געבען די ערלויבעניש, צו קאָנען מיטפאָהרען מיט איהר.

אָט די פאָדערונג האָט דעם פאָרזיצענדען אויסגעקוקט אביסעל מאַדנע, און ער האָט געזאָגט, אז דאָס קאָן דאָך ניט געהן, ווייל איך בין א דייטש, און רוסלאַנד געפינט זיך אין קריג מיט דייטשלאַנד. דערויף האָט איהם מילי געענטפערט, אז איך האָב אין רוסלאַנד אסך פריינט, וועלכע וועלען זיך אויף יעדען אופן אָנגעמען פאר מיר. אויסערדעם איז זי פעסט איבערצייגט, אז די רוסישע רעגירונג וועט ניט מאכען קיין שום שוועריגקייטען, און אז איך וועל לייכט קאָנען אריינפאָהרען אהין.

דער פאָרזיצענדער האָט זיך עטליכע מינוט צייט שטילערהייט באַראַטען מיט זיינע קאלעגען. דערנאָך האָט ער זיך ווידער גע-ווענדט צו מילי'ן און געזאָגט:

„אָבער איהר קאָנט דאָך ניט פארלאַנגען, אז מען זאָל אייער עלטערן זעהן ערלויבען צו פארלאָזען דאָס לאַנד. אייער זעהן גע-

איינער מיט'ן אנדערן. ביז דעם 4טען אקטאבער איז נאך געווען צו ווארטען צוויי וואכען, און איך האב געפיהלט, אז די צייט וועט זיך פאר מיר ציהען זעהר לאנג. צום גליק האט אונז אין לאגער ניט געפעהלט קיין אפועקסלונג, אזוי אז די צייט איז אריבער שנעלער ווי איך האב זיך געקאנט פארשטעלען.

דעם 24טען סעפטעמבער נאכמיטאג האט דער קאמאנדיר גענו-מען זיין „אורלויב“. יעדער איינער אין לאגער איז געווען צופרי-דען, וואס ער וועט דעם מאן א צייט לאנג ניט דארפען זעהן, ווא-רים שוין דער אַנבליק זיינער אליין איז די מענשען געווען דער-ווידער. אויף מאַרגען איז פאָפּע פּלוצלינג א שרעקליך אויפגערג-טער געקומען צו מיר און מיר דערזעהלט, אז אונזער מיטגעפאנגע-נער קרעכס אין'ס „סי“ באַטאליאָן האָט נאָר וואָס געקריגען א בא-פעהל איינצופאקען זיינע זאכען, ווייל ער מוז אין צוויי שטונדען ארום אָפּפּאַהרען נאָך דער „אייל-אָף-מען“. קרעכס איז געווען דער סעקרעטער פון'ס קאָמיטעט, וועלכער האָט געהאט די אויפגאבע צו פאַרטערעטען אונזערע לאַנדסלייט ביי דער שווייצער געזאנדשאפט. ער איז געווען א בראַווער מאַן, וועלכער האָט ביז אהער דערפילט זיין פליכט עהרליך און אָהן מורא. אזוי ווי מען האָט געגען דעם מאַן אבסאָלוט גאָרנישט געקאָנט אויסזעצען, האָבען מיר ביידע גלייך איינגעזעהן, אז ער האָט אָט די פּלוצלינגע שטראָף געהאט צו פאַר-דאַנקען בלוז זיין שטעלע. מיר האָבען אלזאָ גענומען לוס'ן און מיר זיינען גלייך אריבער צום קאמאנדיר'ס אָפיס, כדי צו דערגעהן די אורזאך פון אָט דעם שריט. אָבער דער קאמאנדיר איז דאָך געווען אויף „אורלויב“, און מען האָט אונז בלוז געזאָגט, אז דער באַפעהל קומט דירעקט פון'ס „וואָר אָפיס“.

די גאנצע געשיכטע איז געווען צו דורכזיכטיג. קיינער פון אונז האָט אפילו אויף קיין איין רגע ניט געצווייפלט אין דעם, אז דער קאמאנדיר האָט אלעס געוואוסט, נאָך מעהר, אז ער האָט אליין, פיליכט זיך לאָזענדיג איבעררעדען פון זיין באַליעבטען פעלדפע-בעל, דירעקט געפיהרט דערצו, אז קרעכס זאָל אוועקגעשיקט ווערן פון'ם לאגער. נאָך אַפּשטויסענדער האָט געמוזט ווירקען דאָס,

האָב ניט געהאט קיין מוט דאָ פאַרצוברענגען אָט די שענדליכקייט. „איהר האָט אלזאָ ברעה צו ריידען איבער אָט די זאכען, ווען איהר וועט זיין פריי?“ האָט געפרעגט דער פאַרויצערנער. „יא, איך וועל ריידען וועגען דעם.“ האָט מילי ענטשלאָסען געזאָגט. „פאַרדאָ אַ באַליידיגונג פון דער מענשליכער ווירדע, וועלכע מען קאָן ניט פאַרגעסען. און ווען עס איז וועל איך דאָך ווידער פריי זיין.“

די הערן פון דער „אדווייזאָרי קאָמיטע“ האָבען זיך אַ ווילע געשושקעט צווישען זיך. נאָך אַ קליינער פּויוזע האָט דער פאַרויז צענדער ווידער גענומען דאָס וואָרט און געזאָגט צו מילי'ן:

„אַבער מיר זיינען ווירקליך ניט אימשטאנד צו רעקאָמענדירען דאָס אַרויספאַהרען פון אייער עלטערן זוהן, פרוי ראָקער.“ „דאן גיט מיר די געלעגנהייט צו ריידען מיט מיין מאַן, כדי איך זאָל זיך קאָנען אייניגען מיט איהם איבער דער דאָזיגער פראגע.“ האָט מילי געענטפערט.

די הערן האָבען זיך ווידער אמאָל אָנגעבויען איינע צו די אנדערע, כדי זיך שטילערהייט צו באַראַטען. עס זיינען אריבער עטליכע מינוט, ביז מען איז געקומען צו אַ באַשלוס. ענדליך האָט דער פאַרויצערנער מיטגעטיילט מילי'ן, אז די קאָמיטע האָט באַשלאָסען צו דערפילען איהר וואונש, זיך צו קאָנען זעהן און ריידען מיט מיר, און צו דעם צוועק וועט פאַרקומען אַ צוזאמענקונפט צוויי שעה אונט דעם 4טען אָקטאָבער אין די צימערען פון דער „אדווייזאָרי קאָמיטע“. דערמיט איז די פארהאנדלונג געווען צו ענדיגן, און מילי איז צוריק אָפגעפיהרט געוואָרן נאָך איילסבורי.

אָט די נאכריכט איז מיר אין גאנצען געקומען אומערוארטעט, און איך האָב קוים געקאָנט אויפפאַסען דעם געדאַנק, אז מיר וועלען זיך ווידערזעהן נאָך אזאָ לאַנגער צייט. אָבער ביסלאַכווייז בין איך געוואָרן רוהיגער, און אַ טיפּע פרייד האָט מיך דורכגענומען. ס'איז מיר אפילו ניט געווען גאנץ קלאָר, וואָס פאַר אַ צוועק מען האָט געהאט מיט אָט דער צוזאמענקונפט, אָבער דאָס איז מיר איצט געווען אלצאיינס, אבי מיר וועלען זיך נאָר קאָנען זעהן און ריידען

אונזערע נויטען און באדערפענישען. דער פאקט, אז דער קאמאנ-
דיר לאזט זיך אין אלע זיינע באשלוסען באאיינפלוסען פון א נידע-
ריגען מענשען ווי דער פעלדפעבל טרינמאן, איז דער בעסטער
באווייז פאר דער מאָראַלישער געזונקענקייט פון'ם איצטיגען סיי-
טעם. דערנאָך האָב איך נאָך דער רייה נאָך אויסגערעכענט אלע
געשעהענישען פון די לעצטע חדשים און אויף דעם שאַרפסטען אופן
קריטיקירט אלע איצטיגע צושטענדען אין'ם לאַגער. דערביי האָב
איך זיך כסדר באמיהט צו ציהען א פאַראַלעל צווישען דער איצטי-
גער אָרדנונג און דעם גוטען ווילען און די טאדעל-קאָזע עהרליכקייט
פון אלטען קאמאנדיר. צום שלום האָב איך גערעדט וועגען דער
קרעכס-געשיכטע און געבעטען די פארטרעטער פון דער געזאנד-
שאפט אָנצואווענדען זייער גאנצען איינפלוס, אז מען זאָל קרעכס'ן
צוריקשיקען אהער אין לאַגער, וואָרים אויב עס זאָל נאָר ווערן א
געוואוינהייט צו פארשיקען פון'ם לאַגער יעדען אויפריכטיגען מאַן,
וועלכער נעמט זיך אָן פאר די אינטערעסען פון זיינע מיטגעפא-
גענע, דאן קאָן איבערהויפט ניט זיין מעהר קיין פראגע וועגען פאר-
טרעטען אונז פאר דער ענגלישער רעגירונג.

נאָך מיר האָט גערעדט פאָפּע, כרי אויף א גרינדליכען אופן
צוצוגעבען דאָס, וואָס איך האָב דאָ און דאָרט פארגעסען צו דער-
מאָנען.

דר. פישער און מאיאָר איזלער האָבען אונז צוגעזאָגט צו טאָן
אלעס וואָס וועט נאָר ליגען אין זייער מעגליכקייט, אָבער ביידע
האָבען ניט פארפעהלט אונז אויפמערקזאם צו מאכען דערויף, אז
צוליב דער אויסערגעווענליך שווערער לאַגע איז פאראן וועניג
אויסזיכטען צו ערווארטען א גינסטיגע האַנדלונג פון דער ענגלישער
רעגירונג.

כדי אונזערע פאָדערונגען צו געבען מעהר געוויכט, און באזונ-
דערס כדי צו ווייזען דעם קאמאנדיר, אז מיר זיינען ענטשלאָסען
ניט צו לאָזען אריבערגעהן איבער אונז יעדע געמיינע און אומפאר-
שעמטע האַנדלונג אָהן א פראָטעסט, האָבען מיר אין עטליכע טעג
ארום צוגעשיקט צו דער שווייצער געזאנדשאפט א מאסענפעטיציע.

וואָס ער האָט דעם פּלאַן געלאָזט אויספיהרען ערשט דאָן, ווען ער איז שוין ניט געווען אָנוועזענד. אָט די קליינליכע און הינטער-ליסטיגע מעטאָדע האָט געמוזט אָפּעקלען יעדען מענשען מיט א באַראַקטער. האָניג אויף די ליפּען און גיפּט אין האַרצען, דאָס איז געווען דער אמת'ער צייכען פון יענעם קלעגליכען רעזשים. קיין עהרליכער מאַן איז מעהר ניט זיכער געווען אין אָט דעם גיהנום, וואו נאָר לומפּען און פאררעטער האָבען זיך געקאָנט פיהלען באַ-וואָרנט.

אזוי ווי קרעכס האָט שוין אין צוויי שעה ארום געמוזט פאר-לאָזען דעם לאַגער, האָבען מיר אין דער קורצער צייט גאָרנישט גע-קאָנט טאָן, אַז דער באַפּעהל זאָל צוריקגעצויגען ווערן. וואָרים אויב עס האָט זיך ווירקליך געהאנדעלט וועגען א באַפּעהל פון'ם „וואָר אַפּיס“, ווי מען האָט אונז געזאָגט, איז געווען בלוז איין מיטעל, מיט וועלכען מיר האָבען זיך געקאָנט באַנוצען: מיר האָבען גע-מוזט בעטען די שווייצער געזאנדשאפט אריינצוטראָגען א פראָטעסט געגען קרעכס' פארשיקונג. מיר האָבען אַלזאָ גלייך געשריבען צו דער געזאנדשאפט, אז מען זאָל אונז שנעל ווי מעגליך אָפּשטאָטען א באַזוך.

אין צוויי טעג ארום האָבען אונז באזוכט דר. פישער און מאיאָר איזלער פון דער געזאנדשאפט, כדי אויסצוהערען אונזער פארלאַנג. איך בין באַאויפטראַגט געוואָרן פון מיינע מיטגעפאנגענע, סיסטע-מאַטיש צוזאמענצושטעלען אונזערע קלאַגעס געגען דעם איצטיגען רעזשים אין „פעלעס“ און עס פאָרלעגען פאר די פארטרעטער פון דער געזאנדשאפט, און האָב זיך פאָרגענומען צו דערפילען אָט די אויפגאבע פולשטענדיג, אָהן א שום צוריקהאַלט, ניט קוקענדיג דע-רויף וואָס די פאָלגען זאָלען ניט זיין. כ'האָב דערום באַלויבטען דעם איצטיגען סיסטעם און זיינע טרעגער ביז אויף'ן גרונד און באַטאָנט מיט באַזונדערער קראַפט, אז דעם קאָמאנדיר פּעהלם יעדע פּעהיגקייט צו פארנעמען אזא פאראנטוואָרטליכען פאַסטען, ווייל ער האָט ניט דעם ווילען, ניט די גייסטיגע ריהעוורדיגקייט זאָגאר האַלב-וועגס צו קאָנען פארשטעהן און מענשליך אויפנעמען

אין דער פארלאמענט-געביידע

אונזער ווידערזעהן — פאר דער „אדוויזארי קאמיטע“ — מיר זאלען ביידע פאָהרען קיין רוסלאנד — דער פעלדפעל טרינמאן אויסגע- פויפט — טרינמאן שלאָגט איינעם פון אונזערע מיטגעפאָנגענע — דאָס קריגס-געריכט — טרינמאן'ס סוף — פארלויבטערונג אין לאַגער — די אלטע פון „לויברערי האַל“ — דער פערטער קריסטמאס — דער האָום סעקרעטערי זאָגט אָפּ מיין ריזע קיין רוסלאנד — דער טויט פון אַמאָ שרייבער — אונזער פאָל אין דער ענגלישער פרעסע און אין פאַרלאַמענט — דאָס אָפּפאָהרען פון די עלטערע לויט קיין דייטשלאַנד.

אזוי איז ענדליך אָנגעקומען דער 3טער אָקטאָבער. דער גע- דאַנק, אז איך וועל אויף מאַרגען ווידערזעהן מיין מוטיגע לעבענס- חבר'טע, האָט מיך געמאכט איבער-גליקליך. כ'האָב כמעט די גאנצ- צע נאַכט קיין אויג ניט געקאָנט צומאכען און איך בין שוין גאנץ פריה געווען אויף די פיס. פאר צעהן אויגער האָב איך זיך איבער- הויפט ניט געדאַרפט ריכטען, אז מען וועט מיך קומען נעמען. מיינע נערווען זיינען געווען געשפּאַנט ווי א בויגען, און ס'האָט מיר אויסגעקוקט, אז עס וויל גאָר קיין סוף ניט נעמען צו די פאָר שטונדען, וואָס איך האָב נאָך געמוזט וואַרטען. אָבער ס'איז גע- וואָרן צעהן און עלף אויגער, אָהן דעם אז מען זאָל האָבען געשיקט נאָך מיר. א שטאַרקע אומרוהיגקייט האָט מיך באהערשט און מיך ארומגעוואַרפען פון אָרט צו אָרט. אָבער שטונדע נאָך שטונדע איז פארביי, אָהן דעם אז איך זאָל עפעס האָבען געהערט. כ'האָב

וועלכע איז אונטערגעשריבען געוואָרן פון אלע געפאנגענע פון די דריי באַטאָליאָנען און אין וועלכער עס איז קלאָר און אָפּען אויסגע- דריקט געוואָרן, אז אויב מען וועט פארשיקען אונזערע פארטרוי- ענס-לייט און אויף אַזאַ אָפּן מאַכען יעדע ווירקזאַמע פאַרטיידיגונג פון אונזערע אינטערעסען פאר א געווענליכען פאַרס, מוזען מיר זיך אין דער צוקונפֿט פרייוויליג אָפּזאָגען פון יעדער ווייטערער פאַרטרעטונג.

דאָס איז געווען א שווערער קאַנאָן, אָבער געהאַלפּען האָט עס אונז ווינציג וואָס. גליקליכער־ווייז האָט זיך באלד נאָכדעם געמאַכט עפּעס, וואָס האָט אונז געגעבען די מעגליכקייט זיך אליין צו העל- פען, דורך וואָס מיר זיינען איינמאַל פאר אלע מאָל באַפרייט גע- וואָרן פון איינעם פון די גרעסטע רשעים אין לאַגער.

צי עס ווערט געגעבען צו א קעניג אדער א בעטלער. אבער מיר זיינען ניט קיין בעטלער, מיר זיינען געגנער פון די באשטענדענדע געזעלשאפטליכע איבלען, געגנער, וועלכע קעמפן מיט אן אפענעם ציעל ("צו געוויסענהאפט", ווי א הערר פון'ס זעלבען קלאס האט מיר אנומאלט געזאגט), און דאס איז אין אונזער צייט קענטיג א פארברעכען."

אבער וואס מיך האט אס מייסטען אינטערעסירט, איז געווען דער אומשטאנד, וואס צו דעם דאזיגען שטארק אויפגעבראכטען בריעה איז געווען צוגעלעגט א צעטעלע פון דער אויבערשטער צענזור-פארשטאנד, מיט דער באמערקונג, אז פרוי ראקער מוז אפנים האבען א טעות, ווייל אונזער צוזאמענקונפט פאר דער "ארווייזארי קאמיטע" קומט ערשט פאר דעם 17טען אקטאבער. איך האב אט די איינזעהעניש קוים געקאנט באגרייפען, און איך האב זיך גע-וואונדערט, וואס דער צענזאר האט איבערהויפט געלאזט דורכגעהן מיל'ס שארפע ציילען. על כל פנים, פון די עטליכע צוגעלעגטע שורות איז געווען דייטליך צו זעהן, אז מיר וועלען זיך פונדעסט-וועגען דאך זעהן. צי דא האט זיך פאקטיש געהאנדעלט וועגען א מיס-פארשטענדניש, צי מיל'ס צארגריגע ווערטער האבען די העררן ביז געמאכט, דאס איז נאטירליך געווען שווער צו ענטשיידען. אבער דאס איז מיר אין יענעם מאמענט געווען גאנץ גלייכגילטיג. די הויפט זאך איז געווען: דא איז געשטאנען גענוי טאג און דאטום פון אונזער געפלאנטער צוזאמענקונפט, און דאס מאל האב איך מעהר קיין צווייפל ניט געהאט.

ס'איז געווען א מיאוס'ער, אומעטיגער הערבסט-טאג, דער 17טער אקטאבער. די גאנצע נאכט האט עס גערעגענט, און ס'האט נאך אלץ געגאסען ווי מיט צעבערס פון הימעל. כ'האב זיך שוין גאנץ פריה געהאט אויפגעהויבען פון מיין געלעגער, ווייל די טאטשענדע אומגעדולד האט דאך מיר קיין רוה ניט געגעבען. צייטענווייז איז מיר געקומען דער געדאנק: "און ווי, אויב עס זאל אויך אצונד ווידער אמאל זיין אומזיסט?" אבער איך האב זיך דאס מאל גע-פיהלט אזוי זיכער, אז אט דער געדאנק האט מיר ניט געקאנט

זיך געטרייסט מיט דעם געדאנק, אז די „אדווייזאָרי קאָמיטע“ האַלט פילייכט אָפּ איהרע זיצונגען נאָכמיטאג, און איך האָב נאָך אלץ ניט אויפגעגעבען די האָפנונג, אבער דער נאָכמיטאג איז אויך אריבער, און קיינער האָט ניט געשיקט נאָך מיר. אצונד איז מיר קלאָר געוואָרן, אז מען האָט אונז אפגענארט. אין אָנפאנג האָב איך עס גאר ניט געקאָנט באַגרייפֿען, אָבער ביסלאַכווייז האָב איך געדענקט, אז איך פארשטעה וואָס דאָ איז פאָרגעקומען. א ביטער געפיהל האָט מיך דורכגענומען, וואָרים איך האָב געטראכט פון מיל'ן. כ'האָב דאָך צו גוט געוואוסט, וואָסערע טיפע זעלישע יסורים אָט דער טאָג האָט איהר געמוזט פאַרשאַפֿען. כ'האָב זיך געמוזט אָנטאָן א כוח צו קאָנען באהערשען מיין אינערליכע אויפֿ-געבראכטקייט. מעהר פון אלץ אבער האָט מיך געמוטשעט די מורא, אז מען האָט זי פילייכט באשטראָפֿט פאר איהר דרייסטע און אפענ־הארציגע האַלטונג פאר דער קאָמיטע. מיין שכל האָט, אמת, גע־קעמפט געגען אָט דעם געדאָנק, אָבער די ביטערע ערפארונגען פון די לעצטע יאָהרען האָבען געהאט שטאַרק צוטרייסעלט מיין גלויבען אין דעם רעכט־באוואוסטזיין פון די מענשען. אלצדינג איז היינט געווען מעגליך.

אכט יסורים־פולע טעג זיינען פאַרביי, אָהן דעם אז איך זאָל האָבען געהערט עפעס וועגען דער אָנגעלעגענהייט. דעם 12טען אָקטאָבער האָב איך ענדליך געקריגען פון מיל'ן א בריעף, וועלכער האט געטראָגען דעם דאָטום פון'ם 5טען. פון איהר בריעף האָט מען געקאָנט זעהן, ווי מורא'דיג אָט די לעצטע ענטזישונג האָט איהר געטראָפֿען.

„איך פיהל זיך אליין ווי א פאַרברעכער“, האָט זי געשריבען, „וואָס איך האָב דערוועקט אין דיר אָט די האָפנונג. אָבער ווי אזוי האָט עס מיר גאָר געקאָנט ארויפקומען אויפ'ן זינען, צו צווייפלען אין דעם וואָרט פון מענער, וועלכע פארנעמען אזא הויכע און פאַר־אַנטוואָרטליכע שטעלע? ס'קאָן זיין, אז אָט די הערן דענקען, אז זיי האָבען צו אונז קיין שום פארפליכטונגען ניט. און דאָך האָב איך ביז אהער געגלויבט, אז א גענעבען וואָרט איז הייליג, אלצאיינס,

קומען אין צימער. גלייך נאך איהר איז אריינגעקומען מילי. מיר האָבען זיך אריינגעוואָרפען אין די אַרעמס, אָבער אונזערע ליפּען זיינען געבליבען שטום. אונזערע הערצער זיינען דאך געווען אזוי פול, ווי אזוי האָבען מיר דאן געקאָנט ריידען. כ'האָב געזעהן בלויז די גרויסע, טונקעלע אויגען אָנגעשטעלט אויף מיר און געפיהלט דעם טיפען, טרערען-פולען בליק, וועלכער האָט מיר אלעס געזאָגט, אלעס אויפגעפּענט. מר. בראַדריק האָט אונזערע צוויי באַגלייטער געגעבען א שטומען צייכען, און זיי האָבען צוזאמען מיט איהם שטיל לערהייט פארלאָזען דאָס צימער. אצונד זיינען מיר אלזאָ געווען איינע אליין, אָבער ס'איז פארביי א היבשע צייט, איידער די צונגען האָבען זיך ווי עס איז גענומען באוועגען, אזוי אז מיר האָבען גע-קאָנט ריידען איבער דער נייער לאַגע.

מילי איז געווען מיט דער מיינונג, אז מען וועט אונז ביידען און אונזער זיהנדעלע ערלויבען צו פאָהרען קיין רוסלאַנד, אָבער זי האָט שטאַרק געצווייפּעלט אין דעם, צי מען וועט אויך דיזעלבע ערלויבעניש געבען אונזער עלטערן זעהן, וועלכער איז געווען איג' טערנירט צוזאמען מיט מיר אין „פעלעס“. איך האָב זיך שוין פריהער געהאט דורכגערעדט מיט רודאָלף'ן וועגען דער זאך. ער איז געווען פונקט אזוי ווי איך איבעראשט פון דער גאַנצער געשיכטע און האָט מיך געהאלטען אין איין בעטען, אז איך זאָל פון זיינעם וועגען די זאך ניט לאָזען פאלען. ס'איז געווען א זעלטענע געלע-גענהייט, וועלכע מיר האָבען דאָ געהאט, און רודאָלף האָט זיך גע-בעטען ביי מיר, אז איך זאָל אָט די געלעגענהייט ניט ארויסלאָזען פון דער האַנד, וואָרים פריהער פון אלץ געהט עס איהם אין דעם, אז מיר זאָלען זיין פריי. ער האָט אין דעם זין אויך געשריבען צו דער מוטער, אָבער מילי האָט נאך דעם בריעף ניט געהאט דער-האלטען. רודאָלף איז געווען א פרעכטיגער בחור, יונג און פול מיט ענערגיע, און ער איז געווען איבערצייגט, אז ער וועט לייכט איבערקומען די געפאנגענשאפט. אין דעם פרט האָבען מיר זיך ווירסליך ניט געדארפט זאָרגען. מיר זיינען אלזאָ ביידע געקומען צו דער איינשטימונג, אז אויב עס וועט קיין אנדער ברירה ניט זיין,

פארשאפן קיין שום שרעק. א פערטעל פאר צעהן אזויגער האָט זיך באַוויזן א דעטעקטיוו, וועלכער איז געקומען נאָך מיר. ס'האָט נאָך אלץ שרעקליך גערעגענט, אָבער איך האָב יענעם פריהמאָרגען געפיהלט אזוי לייכט אויף'ן הארצען, אז די וועלט איז מיר קיינמאָל נישט פאָרגעקומען שענער ווי היינט. מיר זיינען צוערשט געפאָהרען א קורצע שטרעקע מיט דער „אנדערגראונד“, דערנאָך האָבען מיר גענומען א „באס“, וואָס האָט אונז געוואָלט צופיהרען ביז צו דער פאָרלאַמענט-געביידע. הגם איך האָב שוין זינט דריי יאָהר צייט נישט געהאט אראָפגעשטעלט קיין פוס אין דער שטאָט, האָב איך נישט גענומען קיין באַזונדער אינטערעס אין דעם זעלטענעם אָנבליק, וואָר רים מיינע געדאנקען זיינען כסדר געווען פאָרנומען מיט אנדערע זאכען. ס'איז געווען אומגעפער האַלב עלף, ווען מיר האָבען דער-גרייכט אונזער ציעל. מיין באַגלייטער האָט מיך פאָרגעפיהרט פאר דעם סעקרעטער פון דער קאָמיטע, מר. בראַדריק, וועלכער האָט מיך העפליך באגריסט און אונז ביידען אריינגעפיהרט אין א וואַרט-צימער. כ'האָב איהם געפרעגט, צי מיין פרוי איז שוין דאָ. „ניין,“ האָט ער געזאָגט, „אָבער מיר ערוואַרטען זי יעדע רגע.“

פֿלוצלינג איז מיר ארויפגעקומען דער געדאַנק, אז מען קאָן פילייכט האָבען די אַבויכט אונז באַזונדער צו פאָרהערען, אָהן אונז צו געבען די געלעגנהייט זיך צו קאָנען זעהן און ריידען איינער מיט'ן אנדערן. נאָנץ ספּאָנטאן האָבען זיך ביי מיר ארויסגעריסן די ווערטער:

„מיר וועלען זיך דאָך קאָנען זעהן און ריידען איינער מיט אנדערן?“

„נאָנץ באַשטימט,“ איז געווען דער ענטפער. „דאָס איז דאָך דער צוועק פון אייער זיין דאָ.“

כ'האָב זיך אנדערגעזעצט אויף א שטול גאנץ נאָהנט צום פענסטער און איך האָב ארויסגעקוקט אין דעם כמורנעם, רעגענ-דיגען וועטער. אלערליי געדאנקען האָבען זיך מיר געפלאַנטערט אין קאָפּ. אזוי האָב איך געמוזט זיצען אומגעפער א פערטעל שעה, ווען די טיר האָט זיך פֿלוצלינג געעפּענט און א דאַמע איז אריינגע-

יעדענפאלס מאך איך אייך אויפמערקזאם דערויף, אז מיר צווינגען
אייך ניט צו פארלאזען ענגלאנד."

און ווען מילי האט אויף אָט די ווערטער גאַרנישט באמערקט,
האט ער נאך אמאָל געזאָגט:

"איהר פארשטעהט, פרוי ראָקער, מיר צווינגען אייך ניט צו
פאָהרען קיין-רוסלאנד."

"כ'פארשטעהט," האט מילי קורץ געזאָגט.

דערנאָך האט דער פאָרויצענדער זי געפרעגט, צי מיר האָבען
נאָך וואו עס איז א וואוינונג. מילי האט געענטפערט, אז יא און
האט באטאָגט, אז הויפטזאכליך זיינען מיר פאראינטערעסירט אין
אונזער ביבליאָטעק און עטליכע קלייניגקייטען. דער פאָרויצענדער
האט ערקלערט, אז אונטער די היינטיגע אומשטענדען קאָנען מיר
כמעט ניט דענקען דערפון מיטצונעמען אונזער ביבליאָטעק קיין
רוסלאנד. דאָס בעסטע וואָלט דערום געווען, אז זי זאָל זיך מיט
מיר באַראַטען, ווי אזוי מיר דענקען איינצואַרדנען אונזערע אנגע-
לעגענהייטען. דערמיט האט זיך דער פאָרהער געענדיגט, און מילי
האט זיך צוריקגעקערט צו מיר אין צימער. בעת ווען זי האט גראָד
געהאַלטען דערביי מיר צו דערצעהלען, וואָס דאָרט איז פאָרגעקומען,
האט זיך מר. בראַדריק ווידער באַוויזען אויף דער סצענע און מיך
געבעטען מיטצונעהן מיט איהם, ווייל די קאָמיטע האט דאָך בא-
שלאָסען מיך צו זעהן.

איך בין אריינגעפיהרט געוואָרן אין א זאָל, וואו זיבען העררן
זיינען געזעסען אין א האַלב־קרייז ארום א גרויסען טיש. דער פאָר-
זיצענדער, אן אינטעליגענט און ענערגיש אויסזעהענדער מענש,
האט מיך העפליך געבעטען צו נעמען פלאץ. די העררן האָבען מיך
אויפמערקזאם אָנגעקוקט. עטליכע פון זיי האָבען שטילערהייט
אויסגעטוישט באמערקונגען איינע מיט די אנדערע. דערנאָך האט
זיך דער פאָרויצענדער געווענדט צו מיר און מיט דער דייטליכער
באַטאָנונג פון'ם יוריסט מיך געפרעגט:

"איהר ווילט אלץ פאָהרען קיין רוסלאנד, הערר ראָקער?"

זאָל מען לאָזען פאלען די פאָדערונג, אז רודאָלף זאָל מיטפאָהרען מיט אונז.

אזוי האָט אודאי געמוזט אריבערגעהן אומגעפער א שטונדע, ווען דער סעקרעטער און אונזערע צוויי באגלייטער זיינען ווידער אריינגעקומען אין צימער, מר. בראַדריק האָט זיך געווענדט צו מיר מיט דער פראגע, צי איך ווייס, פארוואָס מען האָט מיך געבראכט אהער. איך בין געווען אביסעל איבעראשט און איהם געענטפערט, אז פון מיין פרוי'ס ברעפּה האָב איך ארויסגענומען, אז די קאָמיטע ווינשט אויך מיך צו זעהן, כדי צו קאָנען ענטשיידען איבער אונזער פאַל. דערויף האָט ער מיר ערקלערט, אז דאָס איז ניט אזוי. אלס דייטש קום איך איבערהויפט ניט אין באַטראַכט פאר דער קאָמיטע, וועלכע האָט זיך דאָ צו פאַרנעמען אויסשליסליך מיט דעם פאַל פון מיין פרוי. מען האָט מיך בלויז דערפאר געבראכט אהער, איך זאָל זיך קאָנען דורכריידען מיט מיין פרוי איבער אונזערע אנגעלעגענדיג הייטען, כדי לייכטער צו מאַכען פאר איהר צו קומען צו אן ענטשיידונג.

אַט די ערקלערונג האָט ארויסגערופען אין מיר געמישטע געפיהלען, ווייל איך האָב זי ניט געקאָנט אין גאנצען באגרייפּען. אָבער דער פאַסט, אז מיר האָבען זיך נאָך אזא לאנגער צושיידונג געקאָנט ווידערזעהן און ריידען איינער מיט'ן אנדערן, האָט מיך מיט אלצדינג איבערגעבעטען.

אין עטליכע מינוט ארום איז מילי פאַרגערופען געוואָרן פאר דער קאָמיטע. דער פאַרזיצענדער האָט זי באגריסט מיט די ווער-טער:

„נו, פרוי ראָקער, זיינט איהר נאָך אלץ ענטשלאָסען צו פאָהרען קיין רוסלאַנד?“

„גאנץ באַשטימט,“ האָט מילי געענטפערט, „אָבער בלויז אינ-“

טער דעם באַדינג, אז מיין מאַן זאָל מיטפאָהרען מיט מיר.“

„געוויס, געוויס!“ האָט דער פאַרזיצענדער צוגעשטימט.

„אָבער די קאָמיטע קאָן זיך ניט ענטשליסען פאַרצושלאָגען, אז מען זאָל אויך ערלויבען אייער עלטערן זעהן ארויסצופאָהרען פון לאַנד.“

פון אונז. נאכדעם ווי מיר האָבען פארבראכט אומגעפער א שטונדע צוזאמען, איז מר. בראַדריק ווידער געקומען און האָט אונז ערקלערט, אז מען האָט צוגעגרייט א מאָלצייט פאר מיל'ן און פאר מיר. מיר האָבען זיך הארציג אָפגעזעגענט מיט אונזער קינד און מיט די לעבע פריינט און מיר זיינען אוועק מיט דעם סעקרעטער, וועלכער האָט אונז אריינגעפיהרט אין דעם פארלאמענטארישעם אָראנט, וואו מיר האָבען געפונען א קליינעם טיש געגרייט פאר אונז. נאָך די אלע לאַנגע מאָנאטען פון דער געפאנגענשאפט און די ביטערע ערפארונג גען, וועלכע מיר האָבען געהאט דורכגעמאכט, האָט אונז אַט די אויפֿ־ מערקזאקמייט אויסגעקוקט גאנץ מאָרנע. אלס געפאנגענער האָט מען אין יענער מורא'דיגער צייט שוין גאָר ניט ערווארט מעהר באַ־ האַנדעלט און רעספעקטירט צו ווערן אלס מענש.

נאָך'ן עסען האָט מען אונז ווידער געלאָזט אליין; מיר האָבען געקאָנט בלייבען צוזאמען אומגעשטערט ביז פינף אויגער נאָכ־ מיטאג און זיך זאָגען איינס דאס אנדערע אלעס, וואָס מיר האָבען געהאט אויפ'ן הארצען. דער געדאַנק, אז אונזער געפאנגענשאפט וועט זיך באַלד ענדיגען, אז מיר וועלען גאָר אינגיכען ווידער זעהן אונזערע פריינט אין רוסלאַנד און צוזאמען מיט זיי ארבייטען פאר דעם טרוימף פון דער רעוואָלוציע, האָט אונז אָנגעפילט מיט טיפער צופרידענקייט און האָט אונז דורכגעשטראָמט ווי א באַלזאם דורך אלע גלידער. אז עס איז ענדליך געקומען די שטונדע, ווען מיר האָבען זיך געמוזט געזעגענען, האָבען מיר זיך אומארמט מיט פרעה־ ליכע הערצער, וואָרים מיר זיינען ביידע געווען פעסט איבערצייגט, אז די צושיידונג וועט איצט לאַנג ניט געדויערן. ווער וואָלט דע־ מאַלט געדענקט, אז עס וועט נאָך פארגעהן א גאנץ יאָהר, ביז מיר וועלען זיך ווידערזעהן.

אונטער א גוס־רעגען בין איך מיט מיין באגלייטער צוריקגע־ פאָהרען צום „פעלעס“. ס'איז געווען אן עקעלהאפט וועטער, אכער ביי מיר אין הארצען איז געווען פריהלינג, אלעס האָט אין מיר גע־ יובעלט און איז געווען פול מיט האַפנונג. ס'איז געווען א קורצע וויילע פאר זעקס, ווען מיר זיינען אָנגעקומען אין „פעלעס“. רודאָלף,

„ווען איך זאָל האָבען די מעגליכקייט דערצו, גאנץ געוויס.“
האָב איך געענטפערט.

„האַט איהר פריינט אין רוסלאנד?“ האָט ער ווייטער געפרעגט.
„יא, א היבש ביסעל.“ איז געווען מיין ענטפער.

„ווי איך הער, זיינט איהר באפריינדט מיט דעם פירסט קרא-
פאטקין?“ האָט ער געזאָגט.

„יא, מיר קענען זיך שוין אומגעפער צוואנציג יאָהר.“ האָב איך
געענטפערט.

„אייער פרוי האָט מיט אונז גערעדט וועגען אייער ביבליאָטעק.
וואָס דענקט איהר דערמיט צו טאָן? איהר באגרייפט דאָך, אז עס
איז איצט ניט מעגליך מיטצופיהרען אייערע ביכער מיט אייך קיין
רוסלאנד?“

„כ'האָב קיינמאָל ניט געטראכט דערפון.“ האָב איך געענטפערט.
„ווען מען זאָל מיר געבען א מעגליכקייט צו געהן אויף א טאָג אדער
צוויי אהיים, וואָלט איך שנעל געקאָנט ערלידיגען אָט די אנגעלע-
גענהייט.“

„איך גלויב קוים, זי מען וועט אייך אין דער הינזיכט מאכען
וואָס פאר עס איז שוועריגקייטען.“ האָט דער פאָרויזענדער געזאָגט.
„יעדענפאלס האָט זיך די „אדווייזאָרי קאָמיטע“ ענטשלאָסען צו
באָהאַנדלען אייער פאָל אלס אן אויסנאם און צו רעקאָמענדירען,
אז מען זאָל אייך ערלויבען צו באגלייטען אייער פרוי און אייער
קליינעם זוהן קיין רוסלאנד, מיט דעם באדינג נאָטירליך, אָויב די
רוסישע רעגירונג איז גרייט אייך אויפצונעמען.“

דערמיט איז אויך מיין פארהער געווען צו ענד, און איך האָב
א פּרעהליכער פארלאָזען דאָס צימער. ווען איך בין צוריקגעקומען
צו מיל'ן, האָב איך דאָרט געפונען איהר שוועסטער ראָז און אונ-
זער אלטע פריינדלין מילי זאָבעלינסקי, וועלכע האָט אונז געבראכט
אונזער קליינעם זוהן. די פרייד איז נאָטירליך געווען גרויס. בא-
זונדערס דער קליינער חברת-מאן האָט גאָר ניט געוואוסט וואָס צו
טאָן פאר שמחה און האָט ארומגעטאנצט פון איינעם צום אנדערן

זיכערט, אז אָט די דעמאָנסטראציע איז געווענדעט אויסשליסליך געגען דעם פעלדפעבעל. טרינמאן, וועלכער האָט פארשטאנען, אז די געפאנגענע ווילען דערמיט אויסדריקען זייער מיסאכטונג צו איהם, האָט קוים געקאָנט באַהאַלטען זיין צאָרן, און ער האָט גע- זאָגט צו דעם מיידזשאָר:

„דאָ זעהט מען, אז ראָקער פארשטעהט ניט, ווי אזוי צו האַלטען זיינע לייט אין אָרדנונג.“

ווען דער לייטענאנט האָט מיר אַלזאָ אַזונד פאַרגעהאַלטען ווע- גען דער פּאַסירונג, האָב איך איהם גאנץ אָפּען אַרויסגעזאָגט, אז איך קאָן אויף קיין פּאַל ניט זיין פאַראַנטוואָרטליך פאַר אזעלכע זאַכען, ווייל דער פעלדפעבעל רופט זיי אַליין אַרויס. כ'האָב איהם ערקלערט, אז דורך זיין אומפאַרשעמטען שפּיאָנען-סיסטעם און דורך זיינע אפּענע אינטריגעס געגען דער אינערער פאַרוואַלטונג גראָבט טרינמאן סיסטעמאַטיש אונטער יעדע נאַטירליכע דיסציפּלין צווישען די געפאנגענע, און מען מוז זיך בלוזי וואונדערן, וואָס עס האָט נאָך ביז איצט ניט פּאַסירט קיין ערגערס דערפון. מאַרטין איז געווען איינער פון די עלטסטע אָפיצירען אין לאַגער און האָט פון אייגענער ערפאַרונג געוואוסט, אז אזעלכע זאַכען זיינען פריהער קיינמאָל ניט פאַרגעקומען. ווען איך האָב איהם אַלזאָ גאנץ אָפּען אַרויסגעזאָגט מיין שטאַנדפונקט איבער דעם אינצידענט, האָט ער געזאָגט, אז ער וועט זיך וועגען דעם דורכריידען מיט דעם פעלד- פעבעל. כ'האָב איהם ערקלערט, אז איך האָב וועניג האַפנונג, אז דאָס וועט עפּעס העלפּען. טרינמאן האָט זיך צוגעוואוינט דערצו צו באַטראַכטען די געפאנגענע אַלס אַרעסטאַנטען, און אָט דער סיסטעם מוז פריהער אדער שפּעטער פיהרען צו שלעכטע פּאָלגען. מאַרטין האָט ערקלערט, אז ער וויל פונדעסטוועגען דאָך ריידען מיט איהם, און ער האָט מיך געבעטען צו טאָן אַלעס וואָס איז מיר נאָר מעגליך, צוריקצוהאַלטען מיינע מיטגעפאנגענע פון אומרוהען.

זינט מען האָט טרינמאן'ן אויסגעפייפט, איז ער געווען אין גאַנצען אויסער זיך. ער איז אַרומגעלאָפּען ווי אַ ווילדע חיה און האָט ניט געוואוסט, צו וועמען ער זאָל אויסלאָזען זיין כעס. קענטיג

קארל'טשיק, די קאפיטאנען און עטליכע אנדערע פריינט האָבען מיך שוין ערווארט מיט אומגעדולד און זיינען געווען געשפאנט צו וויר סען דעם רעזולטאט פון אונזער צוואמענקונפט. ס'האָט ניט גענוג מען לאַנג, און די נאכריכט האָט זיך פארשפרייט אין גאנצען לאַנד. יעדער איינער האָט מיר פארגונען מיין גליק, אָבער דער געדאנק איז זיי מווען מיך פארלירען, האָט אלעמען טרויעריג געמאכט, און מיר אליין איז געוואָרן אזוי שווער אויף'ן הארצען, ווען איך האָב געטראכט דערפון, אז איך דארף איבערלאָזען מיינע ליידענס-חברים אונטער אַט די שרעקליכע באדינגונגען.

אויף מאַרגען אין דערפריה זיינען מיך די אָפיצירען באַפאלען און געוואָלט האָבען גענויערע אויסקינספטען. די "גלאָב" האָט נעמליך געבראכט א קורצען נאָטיץ איבער אונזער פארהער פאר דער "אדווייזארי קאמיטע", אונטער דער סענאציאָנעלער אויפ-שריפט: "מר. רודאָלף ראָקער, דער מאָוסט פראָמינענט מען אין אלעקסאנדרא פעלעס, איז גאָאייג טו ראָשיא" (הערר רודאָלף ראָקער, דער פראָמינענטסטער מאן אין אלעקסאנדרא פעלעס, פאָרט קיין רוסלאַנד). דורך אַט דעם נאָטיץ אין דער צייטונג האָבען זיך די ענגלישע באַאמטע פון'ם לאַנדער דערוואוסט וועגען דער גאנצער אנגעלעגענהייט.

באלד נאָכדעם האָט מיך דער לייטענאנט מארטין אוועקגערופען אָן א זייט, כדי צו ריידען מיט מיר וועגען אן אומאנגענעמער פא-סירונג, וואָס איז פאָרגעקומען אין פארלוף פון מיין אָפּוועזענהייט. קארל'טשיק האָט מיר נאָך נעכטען ביינאכט געהאט דערצעהלט די געשיכטע, אזוי אז איך האָב געוואוסט דערפון. ווען מיידזשאַר מאָט, וועלכער האָט נעכטען געמאכט די אינספעקציע אויף'ן פלאץ פון'ם קאמאנדיר, איז אריינגעקומען אין באַטאָליאָן גלייך הינטער דעם פעלדפעל טרינמאן, האָט זיך פלוצלינג דערהערט א הויכער פייף, אויף וועלכען מען האָט גלייך אָפּגעענטפערט פון פארשידענע זייטען. דער מיידזשאַר, וועלכער איז געווען באַליעבט ביי אלע געפאנגענע, האָט זיך קענטיג געפיהלט זעהר אומבאקוועם, הנם קארל'טשיק, וועלכער האָט מיך פארטראָטען, האָט איהם גלייך פאר-

קיין רגע און ארויסגעלאזט מילער'ן פון צעל. ערשט נאכדעם ווי עס איז באקאנט געווארן אין גאנצען לאגער, אז מילער איז באפרייט, האבען זיך די געפאנגענע אויסגעשטעלט צו דער צעהלונג. וואלט זיך דער פעלדפעכעל אין דעם טאג געוויזען אין לאגער, וואלט מען איהם זיכער צוריסען אויף שטיקער, אזוי אויפגעבראכט זיינען די געפאנגענע געווען. אט דער געמיינער פיגלינג האט זיך אין סטארטפארד געקאנט ערלויבען צו שלאגען שוואלדעז געפאנגענע, אבער דא איז די זאך אנדערש געווען, ווי ער האט עס צו זיין שארען געזאלט אויסגעפינען.

נאך דער צעהלונג בין איך אוועק צו פאפע'ן, כדי צו דערגעהן די איינצעל הייטען פון דער פאסירונג. פאפע האט גלייך גערופען מילער'ן, און דער דאזיגער האט מיר אלזא ערקלערט, ווי אזוי די גאנצע זאך האט זיך אפגעשפילט. מילער האט אין דעם טאג גע- האט זיין פרוי ביי זיך צו גאסט און איז געשטאנען מיט איהר ביים אריינגאנג צו דעם „איסט-האל“, ווען ס'האט געקלונגען דער סיג- נאל, אז די באזוך-צייט איז געווען צו ענד. די מעהרסטע געפאנג- גענע האבען זיך שוין געהאט צוריקגעצויגען, ווען מילער האט זיך צוגעגרייט צו געזעגענען זיך מיט זיין פרוי. פלוצלינג איז דער פעלדפעכעל אויף א פראוואצירענדען אופן צוגעלאפען צו דער פרוי און אָנגעהויבען שרייען אויף איהר, זי זאל זיך אָפטרעגען אהיים. די פרוי האט ניט געענטפערט מיט קיין ווארט אויף אט דער גראָ- בער באַליידיגונג און האט זיך געלאזט האסטיג געהן. אצונד האט זיך טרינמאן געווענדט צו מילער'ן און געשריען צו איהם: „גאָ- אין, יו באגער!“

מילער האט ניט געוואלט אריבערטראגען אט די באליידיגונג און האט געפרעגט דעם גראָבען יונג, ווי ער קומט איהם צו זידלען אויף אזא'ן אופן. דא איז טרינמאן געווארן מלא רציחה, האט אָנגעכאפט דעם מאן ביים אקסעל און מיט דער הילף פון א סאל- דאט, וואס ער האט צוגערופען, האט ער איהם מיט סטוסאקעס און בריקעס אריינגעווארפען אין א צעל. דאָרט האט ער מיט ווילדען צאָרן ביי מילער'ן ארונטערגעריסען דעם ראָק פון לייב און איהם

אז לייטענאנט מארטין האָט איהם דערצעהלט וועגען אונזער גע־
שפרעך, וואָס האָט איהם נאטירליך געמוזט נאָך מעהר אויפברענגען
נעגען מיר. אין דעם דאָזיגען צושטאַנד האָט ער פאַרקלאָרן דעם
קאָנטראָל איבער זיך, און זיין קלוגע צוריקהאלטונג, וועלכע האָט
אונז קיינמאָל נישט געגעבען די מעגליכקייט איהם צו קאָנען פאַקען
ביי וואָס עס איז, איז מיט אמאָל געבראַכען געוואָרן. אזוי איז
אלעס געקומען, ווי עס האָט געמוזט קומען. דעם 20טען אָקטאָבער
— ס'איז געווען א שבת און גלייך נאָך די באַזוכען — האָט זיך
אין לאַגער פּלוצלינג פאַרשפּרייט די נאַכריכט, אז דער פּעלדפּעבעל
האָט נאָר וואָס געשלאָגען איינעם פון אונזערע מיטגעפאנגענע, א
געוויסען מילער, אין „סי“—באַטאַליאָן, און דערנאָך האָט ער איהם
מיט דער הילף פון א סאָלדאַט פאַרשפּאַרט אין א צעל. די נאַכריכט
האָט יעדען איינעם געטראָפּען ווי א דונער. נאָך קיינמאָל פריהער
האָב איך נישט געזעהן מיינע מיטגעפאנגענע אין אזא אויפּרעגונג.
אלעס האָט געשריען, געליאַרעמט, געטומעלט. מען האָט פאַרוואָר־
פּען דעם פּעלדפּעבעל, וועלכער האָט זיך אין ערגעץ נישט געוויזען,
מיט די שענדליכסטע נעמען. ס'האָט אויסגעזעהן ווי אין א דול־
הויז.

ווען ס'איז געקומען די צייט פון דער צעהלונג, האָבען זיך די
באַטאַליאַנען „בי“ און „סי“ ענטזאגט צו פּאָלגען און מען האָט זיי
אויף קיין פאַל נישט געקאָנט באַוועגען זיך אויסצושטעלען. אזוי ווי
מילער האָט געהערט צו זיין באַטאַליאַן, איז פּאָפּע אוועק צום קאָ־
מאַנדיר, אָבער ווי שטענדיג אין קריטישע מאָמענטען איז ער נישט
געווען אין אָפּים און מען האָט איהם אין ערגעץ נישט געקאָנט געפיר־
נען. פּאָפּע האָט זיך דערום געווענדט צום מיידזשאָר און איהם
ערקלערט, אז עס איז פאַראן בלוז איין מיטעל די לייט צו באַרד־
היגען, און דאס איז, מען זאָל מילער'ן באלד באַפרייען און איהם
לאָזען צוריקגעהן אין באַטאַליאַן. אן אָפיציר, וועלכער איז געווען
דערביי, ווען די גאנצע געשיכטע איז פאַרגעקומען, האָט מיט די
שטאַרקסטע ווערטער אויסגעדרוקט זיין אויפגעבראכטקייט איבער
טרינמאן'ס ווילדע באַנעמונג, און דער מיידזשאָר האָט נישט געטראכט

געמוזט זעהן, אז דאָס זאָל ניט געשעהן. איך האָב זיך דערום שנעל דורכגערעדט מיט מיינע צוויי קאלעגען פון „איי“ און „סי“ און איך האָב זיי געמאכט א פאַרשלאג, זיך גלייך צו ווענדען צו דעם קאָ-מאָנדר און ווירקען אויף איהם, אז ער זאָל ניט מיטנעמען טרינמאן'ן צו דער אינספעקציע. אין פאַל אויב ער וועט ניט איינגעהן דערויף, זאָלען מיר צוזאמען מיט אלע קאפיטאנען זיך צוריקציהען פון אונז זערע שטעלעס. פאַפּע איז גלייך געווען איינפאַרשטאנען דערמיט, נאָר לוס האָט זיך געקווינקעלט און געזאָגט, אז די זאך וועט זיך שוין פון זיך אליין אויסגלייכען. אבער ווען איך האָב איהם קלאָר פאַנאָדערגעלעגט אלע איינצעלהייטען, האָט ער זיך ענדליך ער-קלערט גרייט מיט אונז מיטצוגעהן.

מיר זיינען אלע דריי אוועק צו דעם צימער פון'ס קאָמאָנדר, אָבער ער איז ניט געווען אנוועזענר. אָנשטאָט איהם האָבען מיר געפונען מיידזשאָר מאָט און לייטענאנט מאַרטין. איך האָב זיך גלייך געווענדט צום מיידזשאָר מיט דער פראגע:

„איז עס די אבזיכט פון'ס קאָמאָנדר, אז דער פערלדפּעבעל טרינמאן זאָל ביינאווינען די היינטיגע אינספעקציע?“

דער מיידזשאָר האָט מיך אָנגעקוקט איבעראשט און געענטפערט מיט אן אומזיכערן טאָן:

„כ'קאָן אייך וועגען דעם ניט געבען קיין אויסקונפט, ווייל איך האָב נאָך היינט דעם קאָמאָנדר ניט געזעהן. אָבער ווי איז, ווען ער זאָל דאָך האָבען די אבזיכט?“

„אויב דאָס וואָלט געווען דער פאַל,“ האָב איך געענטפערט, „דאָן וואָלט איך דאָ געמוזט אין נאָמען פון מיינע צוויי קאלעגען, פון אלע קאפיטאנען און אין מיין אייגענעם נאָמען אָפּגעבען די ערקלערונג, אז מיר זיינען געצוואונגען זיך צוריקצוציהען פון אונז זערע פּאַסטען. אין אַנבאטראכט פון די פאַסירונגען פון פארגאנגענעם שבת וואָלטען מיר געמוזט זיך אָפּזאָגען פון יעדער פאראנט-וואָרטליכקייט, וואָרים מען קאָן דאָך ניט ערוואַרטען פון די מענ-שען, אז זיי זאָלען רוהיג אריבערטראָגען דעם אָנבליק פון א מענשען.

אָוועקגעוואָרפֿען אין אַ ווינקעל. דערביי האָט ער אַרויסגעקויכט די ווערטער : „איף יו סעי ענאדהער וואָירד, איי שעל טהראָו יו אין דהעט קאָרנער לייס יור קאָוט.“ (אויב דו רעדסט נאָך איין וואָרט, וועל איך דיר אַ שלידער טאָן אין יענעם ווינקעל ווי דוין ראָק). דערנאָך האָט ער פֿאַרהאַקט די טיר הינטער זיך און איז אַ צאָרג־דיגער אַוועק זיין וועג.

דער גראַביאן האָט זיך דאָ פֿאַרקאָכט אַ מיאוס'ע קאַשע, און עס איז געווען אונזער זאָך אַצונד, אויסצוניצען די געלעגענהייט, כדי איינמאָל פֿאַר אַלע מאָל צו מאַכען אַ סוף צו דער געפֿערליכער ראָלע פֿון אַט דעם שרעקליכען מענשען. מיר האָבען געזאָרגט דער־פֿאַר, אז נאָך דעמזעלבען טאָג ווינען אָוועקגעשיקט געוואָרן בריעף צו דער שוועדישער און שווייצערישער געזאַנדשאַפֿט, אין וועלכע מען האָט זיי געלאָזט וויסען וועגען די פֿאַסירונגען. פֿונדעסטוועגען איז מיר גלייך קלאָר געוואָרן, אז מיר מוזען אליין צולעגען אַ האַנד, כדי צו פֿאַרטרייבען טרינמאַן'ן פֿון'ם לאַגער. ביז וואַנען די צוויי גע־זאַנדשאַפֿטען וועלען זיך קאָנען ווענדען צו דער ענגלישער רעגירונג און מיט איהר פֿאַרהאַנדלען, וועט אַריבערגעהן מעהר ווי איין טאָג. דערווייל וועט די אויפֿרעגונג אין לאַגער ווידער איינגעשטילט ווערן. ס'איז געווען קלאָר, אז דער קאָמאַנדיר וועט אָנווענדען אַלע מיטלען, כדי צו ראַטעווען זיין שיצלינג, און טרינמאַן וועט אין ערגסטען פֿאַל אַרויסקומען דערפֿון מיט אַ „בלויען אויג“. דאָס אַלעס האָב איך גאנץ דייטליך פֿאַרויסגעזעהן און עס איז מיר געווען פֿולשטענדיג קלאָר, אז דאָ וואָלט בלויז זעלבסט־הילף געקאָנט פֿירן דען צום ציעל.

אויף מאָרגען איז ניט געווען קיין אינספֿעקציע, וואָרים ס'איז געווען אַ זונטאָג. די אויפֿרעגונג צווישען מיינע מיטגעפֿאנגענע האָט זיך שוין געהאַט איינגעשטעלט, ווייל טרינמאַן האָט זיך אין ערגעץ ניט געוויזען. מאָנטאָג איז ווידער געווען אינספֿעקציע, און אזוי ווי עס איז געווען אַ געפֿאַר, אז דער פֿעלדפֿעכעל וועט ווי גע־ווענליך באַגלייטען דעם קאָמאַנדיר און זיין שטאַב אויף זיין גאַנג דורך די דריי באַטאָליאָנען, האָט מען אונטער אַלע אומשטענדען

טרינמאן נאך אלץ געהאלטען אין איין לייקענען און האָט זיך פאררופען אויף זיין שבועה. ווילענדיג ניט ווילענדיג איז מען גע- צוואונגען געווען מיל'ער'ן פריי צו לאָזען.

טרינמאן'ס שיקזאל איז אַלזאָ איצט געווען פארזיגעלט, וואָרים אויך דער קאמאנדיר האָט ענדליך געמוזט איינזעהן, אז ער האָט דעם מאן לענגער ניט געקאנט האלטען. אז עס איז איהם אָנגעקור מען שווער זיך צו שידען פון זיין ליעבלינג, דאָס האָט מען געקאנט באגרייפען. אויף מאָרגען נאָך דער פארהאנדלונג געגען מיל'ער'ן האָט ער געשיקט רופען פאָפּע'ן, לוס'ן און מיד, כדי אין דער געגענט ווארט פון מירדזשאַר מאָט און לייטענאנט מארטין צו האלטען פאר אונז א דרשה און אונז אויס'מוסר'ן. ער האָט אָנגענומען זיין שטרענגסטע מיענע און האָט אונז אָנגעקוקט נאָך דער רייה נאָך מיט שטראָפענדע בליקען. דערנאָך האָט ער גערעדט אין א שארפען טאָן מכח די צושטענדען אין לאַגער און האָט אונז באשולדיגט אלס געגנער פון יעדער דיסיפלין און אָנפיהרער פון רעבעלישע שטיק אין לאַגער, וואָס קאָן אונז סוף כל סוף נאָך טייער קאסטען.

דאָ האָט מיר ענדליך געפלאצט די געדולד, און איך בין איהם גאָר אַהן דרך ארץ אריינגעפאלען אין די רייד.

„אויב אימיצער האָט אונטערגעגראָבען יעדע נאטירליכע דיס- ציפלין אין לאַגער,“ האָב איך געזאָגט, „איז דאָס דער פעלדפעבעל טרינמאן. טרינמאן האָט זיך פארבונדען מיט דעם אָפּפאל פון'ס גאנצען לאַגער. ער האָט ארומגעקליבען ארום זיך די נידעריגסטע עלעמענטען, געוועזענע אלפאָנסען, באָרדעלען-האַלטער און באזיצער פון געמבלינג-הייזער, און מיט זייער הילף האָט ער אָנגעפיהרט די שענדליכסטע אינטריגעס געגען דער אינערער פארוואַלטונג. זיין נידערטרעכטיגער שפּיאָנען-סיסטעם האָט געמאכט דאָס לעבען פון מיינע מיטגעפאנגענע פאר א גיהנום. אָט דער מאן האָט געדענקט, אז ער קאָן אונז באהאנדלען ווי געווענליכע ארעסטאנטען. וואר- שויןליך איז דאָס געשעהן דערפאר, ווייל ער האָט געזוכט זיינע באקאנטע אויסשליסליך אין יענע קרייזען. ער פלעגט זיך כסדר בארימען פאר זיינע געטרייע לייט אין די אויגען, אז ער וועט מיד

וואָס האָט געקאָנט פועל'ן ביי זיך צו שלאָגען איינעם פון אונזערע מיטגעפאנגענע.

מען האָט געקאָנט זעהן אויף'ן מיידזשאַר'ס פנים, אז ער האָט זיך געפיהלט זעהר געטראָפּען דורך מיינ ערקלערונג. איך בין געווען איבערצייגט, אז אינעווייניג ביי זיך אין הארצען האָט ער גערעכטפארטיגט אונזער שטעלונג, וואָרים ער איז געווען א דזשענ-טעלמאן, וועלכער האָט ניט געקאָנט האָבען קיין שום סימפאטיע פאר א מענשען ווי טרינמאן. ער האָט זיך צוריקגעהאלטען פון יעדען קאמענטאר און געזאָגט פריינדליך, אז ער וועט לאָזען וויסען דעם קאמאנדיר וועגען אונזער ערקלערונג. דער רעזולטאט איז גע-ווען, אז יענעם טאָג איז איבערהויפט ניט פאָרגעקומען קיין אינ-ספעקציע.

נאָכמיטאָג האָט מען פאָרגערופען מילער'ן פאר א קריגס-געריכט. אַנשטאָט אַנצוקלאָגען דעם קלענליכען בחור טרינמאן, האָט מען זיך פאקטיש ענטשלאָסען דערצו, צו באגליקען זיין קרבן מיט אן אַנקלאָגע. ווי עס ווייזט אויס, האָט מען געהאט די אבזיכט אַפצושרעקען דעם מאן, כדי צו ראטעווען דעם פעלדפעבל. מיר האָבען אָנגעבעטען מילער'ן ער זאָל זיך ניט לאָזען באַאיינפלוסען ניט דורך גוטע ווערטער, ניט דורך סטראשונקעס, און מיר האָבען איהם פארשפראַכען אונזער פולע סאָלדאריטעט. ווי פאַפּע, וועל-כער האָט אלס זיין באטאָליאָן-פיהרער געמוזט בייוואוינען די פאַר-האַנדלונג, האָט מיר שפּעטער דערצעהלט, האָט מילער דערפילט זיין אויפגאבע מיט מענליכער ענטשלאָסענקייט. הגם מען האָט גערעדט צו איהם גאנץ שטרענגע דבורים און מעהר ווי איינמאָל אויפמערק-זאם געמאכט דערויף, אז ער שטעהט דאָ ניט פאר קיין געריכט פון געשוואָרענע, האָט ער זיך ניט געלאָזט אַפּשרעקען, נאָר ער האָט דערצעהלט אלעס ווי עס איז געווען, אָהן מורא און צוריקהאלטונג. דער פעלדפעבל האָט אלעס אַפּגעלייקנעט און קאלטבלוטיג ער-קלערט, אז ער איז גרייט צו נעמען אלצדינג אויף זיין שבועה. זאָגאר ווען דער סאָלדאט, וועלכער האָט בייגעוואוינט די גאנצע סצענע, האָט פונקט פאר פונקט באשטעטיגט מילער'ס ערקלערונג, האָט

די קאלירען פאר כעס און פארדרוס. בעת איך האב דעם פעלד-
פעבעל אָנגערופען א בעסטע האָט ער איינפאך א ציטער געטאָן.
אַבער מיר איז געווען אלצאיינס, ס'האָט געקאָנט קומען, וואָס עס
האָט געוואָלט. אָט דער מאַן האָט זיך ניט געוואָלט איינבילדען, אז
איך וועל פאר איהם זיך בויגען אין דרייען.

נאָך מיר האָט גערעדט פאַפּע, וועלכער האָט זיך אויך ניט צו-
ריקגעהאלטען, ניט כאַנצט קיין פאַרשטעלטע ווערטער און מיר
אויף אן אויסגעצייכענטען אופן אונטערשטיצט. דאָ האָט דער קאָ-
מאָנדר פּלוצלינג ווידער אָנגענומען זיין מילדען פנים און ערקלערט
אויף דעם פריינדליכסטען אופן פון דער וועלט, אז ער האָט ניט
אָנגעהויבען צו וויסען פון די אלע זאַכען, און אז ער האָט בלויז
אין איינציגען וואונש, צו ארבייטען מיט אונז האַרמאָניש.

דערמיט איז די זאך געווען געענדיגט. מיר זיינען געווען גאנץ
זיכער, אז טרינמאן מוז פארלאָזען דעם לאַגער. אויך איז יעדען פון
אונז געווען קלאָר, אז אַזונד, ווען דער קאָמאָנדר האָט פארלאָרן
זיין בעסטע שטיצע, וועט אָנהויבען בלאָזען א נייער ווינט אין
לאַגער. ער האָט אומבאדינגט געמוזט פיהלען, אז ער האָט דאָס
שפּיל געגען אונז פארלאָרן, און אזוי ווי ער איז ניט געווען קיין
ענטשלאָסענער כאַראַקטער, האָט מען בלויז געקאָנט אָננעמען, אז
ער וועט דעם קאמף אויפגעבען. די גרעסטע צרה איז געווען די
פּולשטענדיגע אומפעהיגקייט פון'ם מאַן, וועלכע וואָלט פריהער
אָדער שפעטער געמוזט פיהרען דערצו, אז ער זאָל זיך אויסזוכען
עפעס א נייעם גינסטלינג און זיך איבערגעבען צו איהם אין די
הענט, און דאן וואָלט זיך די טראַגעדיע אָנגעהויבען פון דאָס ניי-
על כל פנים, דערווייל איז דער זיג געווען אונזערער. אין גאנצען
לאַגער האָט געהערשט אן אומגעהויערע פרייד, און דעם פעלדפער-
בעל'ס נפשות זיינען ווי גיפטיגע ווערים פארקראַכען אין זייערע
ווינקלען און האָבען פון איצט אָן ניט געוואָגט מעהר קיין קאָפּ
אויפצוהויבען.

אין פארלוף פון דער גאנצער צייט האָט זיך דער פעלדפערבעל
אין ערגעץ ניט געוויזען, ביז ער איז ענדליך דעם 28טען אָקטאָבער

און מיינע קאמערעדען פארשיקען אויף דער „איל־אָף־מען“. ס'איז זיכער ניט די זאָרג פאר דער אייגענער פערזאָן. וועלכע באוועגט מיך דאָ פאָרצוברענגען אָט די זאכען. איך בין גערן גרייט נאָך היינט אָפגעשיקט צו ווערן נאָך דער „איל־אָף־מען“. אָבער וואָס פאר אן איינדרוק האָבען אָט די סטראַשונקעס געמוזט מאכען אויף די מענשען? אונזערע מיטגעפאנגענע האָבען אונז אויסגעוועהלט, ווייל זיי האָבען צוטרוי צו אונז, און ווען זיי האָבען אַלזאָ געמוזט זעהן, ווי א באַנדע פון שפיאָנען און מאַראַלישע אויסווארפען, אונטער טרינמאן'ס לייטונג, האָבען אנגעווענדט אלע מיטלען, כדי צו אונטערגראַבן אונזער ווירקזאמקייט, האָט עס געמוזט קומען דערצו, אז זיי זאָלן ארויסטרעטען אנטקעגען אָט דער שענדליכער מעטאָדע. יעדער מענש מיט פינף געזונטע חושים מוז פארשטעהן, אז טרינמאן איז דער מאן, וועלכער האָט ארויסגערופען רעבעלישע שטיק אין לאַגער און אונטערגעגראַבען יעדע נאטירליכע אָרדנונג. און ווען אָט די בעסטע פון א מענשען האָט נאָך געהאט די העזה אויפֿ־צוהויבען זיין האַנד געגען איינעם פון אונזערע מיטגעפאנגענע און איהם אויף'ן שמוציגסטען אופן צו באַשימפען, דאן דארף מען זיך ניט וואונדערן, ווען די מענשען האָבען פארגעסען אלע פאָרשריפטען און אין זייער גערעכטער אויפגעבראכטקייט רעבעלירן זיי געגען דער גראַבער באַליידיגונג, וואָס מען האָט זיי אָנגעטאָן. ס'איז ווירקליך גענוג, וואָס מיר זיצען דאָ יאָהרען פון אונזער לעבען אומשולדיג געהייט געפאנגען, אָבער מיר וואָלטען געמוזט זיין הינט, ווען מיר זאָלען צוגעבען, אז מען זאָל אונז נאָך מיסהאַנדלען קערפערליך. אונטער דעם אלטען קאמאנדיר זיינען אַזעלכע זאכען קיינמאָל ניט פאָרגעקומען. א מענש ווי טרינמאן איז אוממעגליך אין א לאַגער פון ציוויל־געפאנגענע, און מיר מוזען זיך אָפזאָגען דערפון, איבערצונעמען די פאראנטוואָרטליכקייט פאר זאכען, וועלכע דער פעלד־פעבעל טרינמאן האָט דורך זיינע אומריינע האַנדלונגען אליין פאַר־אורזאכט.

כ'האָב גערעדט מיט א היבש ביסעל טעמפּעראמענט און איך האָב געזעהן, ווי אויף דעם קאמאנדיר'ס געזיכט האָבען זיך געביטען

א געבורטסטאג, און איהר וועט זיך דאך געוויס ניט אפזאגען צו מרינקען מיט אונז א גלעזעל."

דערנאך האט ער מיך געבעטען זיצען און האט מיר אנגעבאָ-טען א ציגאר.

"געוויס ניט, מיינע העררן," האָב איך געזאָגט, "אָבער מעג מען פרעגען, וועמעס געבורטסטאג דאָס איז?"

"דער, וועמעס געבורטסטאג מיר פייערן, איז לידער ניט אנ-וועזענער, וואָרים ער האלט גראַד דערביי צו פארלאָזען אַט די גאסט-פריינדליכע הים," האָט מיניסטער מיט א קלוגען שמויכעל גע-זאָגט. "לאָמיר איהם דערמאָנען צו גוטען. צו געזונד, מיינע העררן!" און אלע האָבען פרעהליך אויסגעליידיגט זייערע גלעזער.

אלזא אויך דאָ איז די פרייר געווען גרויס, וואָס מען איז ענדליך פטור געוואָרן פון דעם פערלרעכעל.

דער קאמאנדיר האָט פון איצט אָן אויסגעזעהן גאָר ווי אן אנדער מענש. ער איז שטענדיג געווען פול מיט פריינדליכקייט און האָט מיך פארשטאָטען מיט קאמפלימענטען. יעדעס מאל, ווען ער פלעגט קומען מיט זיין שטאָב מאכען די אינספעקציע, פלעגט ער מיך בא-גריסען מיט אויסערגעווענליכער העפליכקייט. דערנאָך פלעגט ער זיך אומקוקען אין גאנצען באטאליאָן און זאָגען צו זיינע באגליי-טער:

"דאָס איז מיין בעסטער באטאליאָן. אלעס איז דאָ ריין און פולקאם."

דערנאָך פלעגט ער זיך פלוצלינג א קעהר טאָן צו מיר און זאָגען:

"דאָס איז א גרויסער פארדינסט פאר דעם פיהרער."

אַט דער לויב-געזאָג זיינער איז פאר מיר שטענדיג געווען ווי א פאטש אין פנים, וואָרים איך האָב צו גוט געוואוסט, אז די ווער-טער קומען איהם ניט פון האַרצען. צייטענווייז פלעגט ער מיך אויך פרעגען, ווען מען וועט מיך שיקען קיין רוסלאַנד. כ'האָב פארשטא-נען, אז עס איז איהם שטאַרק געגאנגען אין דעם, פון מיר פטור צו

אוועקגעפאָהרען. כ'האָב צופעליגערֱווייז געהאט עפעס צו טאָן אין דעם „סטעף אָפּיס“ און איך האָב איהם דאָרט געזעהן זיצען אין אַ ווינקעל. קיינער האָט זיך אויף איהם ניט אומגעקוקט. דער מאן האָט אויסגעזעהן אַ דערשלאָגענער, און ווען ער האָט מיך דערזעהן, האָט זיך זיין געזיכט פארקרימט.

„א וואונדערבארער טאָג היינט,“ האָט דער טשיף קלויק זיך אָפּגערופען צו מיר, און האָט אַ פינטעל געטאָן מיט די אויגען. ס'איז געווען אַ מיאוס וועטער, אין דרויסען האָט געגאָסען אַ שרעקליכער רעגען, אָבער איך האָב פארשטאנען, וואָס ער האָט געמיינט.

„יא, אַ שענער טאָג,“ האָב איך געזאָגט גלייכגילטיג. אָבער דער אנדערער האָט געוואָלט טרייבען דאָס שפּיל נאָך ווייטער, און ער האָט געזאָגט:

„איחר האָט זיך, הייסט עס, ענטשלאָסען ניט צו פאָהרען נאָך דער „איל-אָר-מען“, הערר ראָקער?“

ס'איז מיר געווען דערווידער זיך צו רייצען און ווייטער צו דערנידעריגען דעם געפאלענעם העלד, הגם ער האָט ניט פארדינט מען זאָל איהם שאַנעווען, און דערום האָב איך קורץ געענטפערט: „איך וועל העכסט ווארשיינליך באלד פאָהרען קיין רוסלאנד.“ דערנאָך האָב איך שנעל אָפּגע'פטר'ט דאָס וואָס איך האָב גע- האָט צו טאָן, און איך בין צוריק אוועק אין באַטאָליאָן.

ווען איך בין אָנגעקומען אהין, האָט מיר מיין סעקרעטער גע- זאָגט, אז דער צענזאָר מיניסטער וויל מיך זעהן. איך בין אוועק צו דעם צענזאָר אין צימער, וואו איך האָב געפונען אלע צענזאָרען פון'ם לאַגער ביי אַ פלאַש בראַנפּען. אלע האָבען פרעהליך געלאכט, ווען איך בין אריינגעקומען, און האָבען מיך באגריסט מיט ליאַרמענ- דער פריינדליכקייט.

„ווי איך זעה, געפינט איחר זיך אין אַן אויסגעצייכענטער שטיי- מונג, מיינע הערן,“ האָב איך זיך אָפּגערופען. „יא,“ האָט געענטפערט מיניסטער. „דאָס פייערן מיר היינט

קיין ענגלאנד. אזוי ווי ער האט זיך אבסאָלוט געפיהלט אלס ענג-לענדער, האט ער זיך נאטירליך ניט געמעכט ביי דער רעגיסטרי-רונג פון די אזויגערופענע „פיינדליכע אויסלענדער“. ווען מען האט דאס שפעטער אויסגעפונען, איז דער אלטער מאן פאר'משפט גע-וואָרן צו פערצעהן טעג געפענגניש און צעהן פונט געלד-שטראף. דאס איז אין יענער צייט געווען א זעהר מילדע שטראף. ווי עס ווייזט אויס, האט דער ריכטער אָנערקענט דאס שרעקליכע פון דעם גאנצען פראָצעס געגען דעם אלטען מאן און ער האט זיך באמיהט איהם צו באהאנדלען אזוי מילד ווי ער איז נאָר אימשיטאָנד געווען, ניט פארלעצענדיג די בוכשטאבען פון'ם געזעץ. דער אלטער אללען האט מיט א מערקווירדיגער געדולד אריבערגעטראָגען דאס אומרעכט וואָס מען האט איהם אָנגעטאָן. ער איז געווען זאָרגלאָז, מונטער, און האט ניט געוואוסט פון קיין טרויער. ס'איז געווען א פארגע-ניגען דעם מאן אָנצוקוקען. זיין פּרעכטיגער כאַראַקטער-קאָפּ מיט די פרישע באַקען, מיט די לעכהאפטע אויגען און מיט דער שנייד-ווייסער באָרד וואָלטען געקאָנט דינען אלס מאָדעל פאר א מאלער. ער איז שטענדיג געווען גוט אויפגעלעגט, האט געזונגען דעם גאנ-צען טאָג און האט געהאט יעדען איינעם אלס פריינד.

דער לאַגער איז ארום יענער צייט ווידער מורא'דיג אָנגעפילט געוואָרן. מען האט אונז ווידער געהאט צוגעשיקט א גאנצע צאָהל לייט פון דער „אייל-אָף-מען“, וועלכע האָבען אלע געזאָלט צוריק-געשיקט ווערן קיין דייטשלאנד, אָבער זיי זיינען דאָ אלע געזעסען אויף אן אָרט, און קיינער האט ניט געוואוסט, ווען די רייווע וועט פאַרטגעזעצט ווערן. פינף מאָל האָבען די מענשען שוין געהאט אוועקגעגעבען זייער באַגאָזש און זיינען אָפּגעטיילט געוואָרן פון די אנדערע, אָבער אין דעם לעצטען מאָמענט זיינען זיי נאָך אלץ גע-בליבען דאָ. זעכצעהן חדשים זיינען אויף אזא'ן אופן פאַרגאָנגען. די אָרעמע מענשען זיינען געווען אזוי פארביטערט, אז זיי האָבען מעהר קיינעם קיין וואָרט ניט געוואָלט גלויבען. אויף אלע זייערע פראָטעסטען האט מען זיי געהאלטען אין איין פארזיכערן, אז די דייטשע רעגירונג איז פאַראַנטוואָרטליך פאר דער דאָזיגער מורא'-

ווערן. אָבער אזוי ווי איך האָב די גאנצע צייט גאַרנישט געהערט וועגען אונזער זאך, האָב איך איהם ניט געקאָנט געבען קיין אויס-קונפט.

אָנהויב נאָוועמבער האָט מען אונז געבראכט א גרופע אלטע לייט פון „לייברערי האָל“, אן אַרעמען-הויז ניט ווייט פון לאַנדאָן. איינער פון די מענער איז אויף'ן וועג צוזאמענגעבראכען און מען האָט איהם געמוזט ארויפברענגען אויף'ן בארג אין א טראַג־בעטעל. זאָגאר די ענגלישע סאָלדאטען, וועלכע זיינען דאָך שוין געווען גע-וואוינט צו אלערליי טרויעריגע סצענעס, זיינען געווען אויפגע-בראכט איבער דעם. פארוואָס מען האָט אָט די אַרעמע מענשען, וועלכע האָבען דאָך קיינעם קיין שום שלעכטס ניט געטאָן, געבראכט אהער, דאָס איז געווען שווער צו באגרייפֿען. איינער פון די לייט, וועלכער האָט געלעבט דריי און פופציג יאָהר אין ענגלאַנד און געהאט דריי זיהן אין דער ענגלישער ארמיי, האָט זיך באלד נאָך זיין אַנקומען אהער ענטשלאָסען, זיך צו לאָזען אַוועקשיקען נאָך דייטשלאַנד, ווייל ער האָט מורא געהאט, אז ער וועט ניט קאָנען אויסהאלטען א לענגערע געפאנגענשאפט. ווי אומבאשרייבליך טרויעריג דאָס אלעס איז געווען!

א קורצע צייט נאָכדעם ווי עס זיינען אָנגעקומען די זקנים פון „לייברערי האָל“ האָט מען אונז ווידער אמאָל געבראכט א טראנס-פּאָרט פון אלטע לייט, פון וועלכע די מעהרסטע זיינען געווען איבער זעכציג יאָהר. צווישען זיי האָט זיך אויך געפונען א פראכטפולער אלטער פון זיבעציג יאָהר, מיט'ן נאָמען טשאַרלס אַללען. דער מאַן איז געווען א פישער פון הוֹל, האָט געהאט אכט קינדער און האָט ניט גערעדט קיין וואָרט דייטש. דריי זיהן זיינע האָבען געדינט אין דער ענגלישער ארמיי, איינער איז שוין געהאט געפאלען אין פראנקרייך. דער מאַן האָט ניט געקאָנט ניט קיין פאָטער ניט קיין מוטער, און איז דערצוגען געוואָרן פון א שאַטלענדער, וועלכער האָט איהם דערצעהלט, אז זיין פאָטער איז געווען א שאַטלענדער און זיין מוטער א דייטשע פרוי. אַללען איז צופעליג געבוירען גע-וואָרן אין דייטשלאַנד און איז אלס קינד פון זעקס מאָנאַט געקומען

זאך האט מיר אין יענער צייט פון אלע באריכטען אין די צייטונגען אויסגעקוקט צו זיין קלאר: די רעוואלוציע אין רוסלאנד האט זיך געגעבען א מעכטיגען רוק נאך לינקס. דאס איז אויך געווען די מיינונג פון מאלאטעסטא, וועלכער האט מיך א קורצע צייט פאר קריסטמאס באזוכט, ווייל ער האט נאך אלץ געגלויבט, אז מיר וועל לען אין גיכען פאָהרען קיין רוסלאנד.

אזוי איז אָנגעקומען דער פערטער קריסטמאס. אין לאַגער האט געהערשט אן אומעטיגע שטימונג, און עס זיינען געווען בלויז וועניגע צווישען אונז, וועלכע זיינען נאך געווען גאנץ גארמאל. כ'האב געהאט צוגעזאגט די קראנקע אין שפיטאל, אז איך וועל זיי באזוכען אין דעם ווינהנאכט-אָווענט און זיי האלטען א קורצע רעדע. ס'איז מיר זעהר שווער אָנגעקומען צו ריידען אין יענעם אָווענט, אבער איך האב ניט געקאנט ענטוישען אָט די אַרעמע מענ-שען, וועלכע זיינען דאך נאך געווען אין אן ערגערער לאַגע ווי מיר אנדערע, און איך האב געפרוואווט מיט עטליכע הארציגע ווערטער צוריק אָפּפרישען זייער צובראָכענעם מוט. אָבער אין די באַטאָליאָ-נען איז די אַטמאָספּערע געווען שווער און דריקענדיג. ווי א קאָשמאר איז עס יעדען איינעם געלעגען אויף'ן האַרצען, און מען האָט עס ביי די מעהרסטע געקאנט אַראָפּלייענען פון פנים, ווי מורא'דיג איינ-זאם און פאַרלאָזען זיי האָבען זיך געפיהלט. נאָך א יאָהר, און דאס משוגעים-הויז וואָלט געווען פאַרטיג.

דעם 28טען דעצעמבער זיינען ווידער געקומען עטליכע געפאנ-גענע פון דער „איל-אר-מען“. פון זיי האב איך זיך דערוואוסט, אז אונזער פריינד און גענאָסע אָטאָ שרייבער'ן זינט די לעצטע צוואנציג האַרצשלאג. כ'האב געקענט שרייבער'ן זינט די לעצטע צוואנציג יאָהר. אין פארלויר פון אָט דער גאנצער צייט איז ער געווען אומ-ערמידליך טעטיג פאר דער דייטשער באַוועגונג אין לאַנדאָן און האָט באַזונדערס בייגעטראָגען דערצו, צו פארזאָרגען די גענאָסען אין דייטשלאנד מיט פאַרבאָטענע פּראָפּאגאנדא-ליטעראַטור. און אָט דעם מאָן, וועלכער איז זיין גאנץ לעבען לאַנג געווען א בייזער נעגנער פון'ם מיליטאַריזם און פון'ם קייזערליכען רעזשים אין דייטש-

דיגער פארשלאפונג, וואָס איז אויך פאקטיש געווען דער פאל. דערצו איז נאך געקומען דאָס, וואָס מען האָט אין נאָוועמבער ווידער אמאָל פארשלאפערט די פאָרציעס, דורך וואָס די געפאנגענע זיינען אריינגעטריבען געוואָרן אין א געפערליכער שטימונג.

ס'איז שוין שוין געווען איבער א מאָנאט, זינט מען האָט אונז געהאט געגעבען די אויסזיכט צו קאָנען פאָהרען קיין רוסלאַנד. באלד נאָך אונזער פארהער פאר דער „אדווייזארי קאמיטע“ האָבען מיינע פריינט אוועקגעשיקט א טעלעגראמע צו קראפאטקין, ער זאָל פועל'ן ביי דער רוסישער רעגירונג צו לאָזען וויסען דער ענגלישער רעגירונג, אז זי האָט גאָרנישט וואָס איינצואווענדען געגען אונזער קומען. אָבער מיר האָבען וועגען דעם מעהר גאָרנישט גע'הערט און געזעהן. ענדליך, דעם 27טען נאָוועמבער, האָב איך פון מיל'ין געקריגען א בריעף, אין וועלכען זי האָט מיר געלאָזט וויסען, אז זי האָט דערהאלטען פון'ם האָוס סעקרעטערי א צושריפט, לויט וועלכער איהר אינטערנירונג האָט נאָך פאָרלויפֿיג ניט געקאָנט אויפ'געהויבען ווערן. ווי ס'האָט אויסגעזעהן, איז אָט די ענטשיידונג געקומען דורך די לעצטע געשעהענישען אין רוסלאַנד. דאָרט איז קערענסקי'ס רעגירונג אין אָקטאָבער ארונטערגעזעצט געוואָרן, און די באַלשעוויקעס האָבען געהאט איבערגענומען די מאכט אין זייערע הענט. די ענגלישע פרעסע איז געווען פול מיט זאָרג און האָט וועגען די נייע מענער קיין גוט וואָרט ניט געהאט צו זאָגען, ווייל מען האָט מורא געהאט, אז זיי קאָנען נאָך שליסען א באַזונדערן שלום מיט דייטשלאַנד.

מיל'י האָט נאָך אפילו אלץ געהאָפֿט, אז נאָכדעם ווי די איצטיגע לאַגע אין רוסלאַנד וועט אביסעל קלאָרער ווערן, וועט מען אונז פיליכט דאָך נאָך געבען די מעגליכקייט צו פארלאָזען ענגלאַנד, אָבער איך האָב זיך מיט אָט דער האַפֿנונג ניט געקאָנט טיילען. אָבער ווען מיר האָבען דערנאָך אין דער לעצטער העלפט פון דע'צעמבער געקראָגען צו וויסען, אז צווישען רוסלאַנד און דייטשלאַנד איז עס געקומען צו א וואפענשטילשטאַנד, האָב איך געוואוסט גאנץ באַשטימט, אז יעדע האַפֿנונג איז פאר אונז פארלאָרן. אָבער איין

מערקווירדיגסטע פיגורען צווישען די רוסישע סאציאליסטען דא אין לאנד, וועלכע איז שוין ניינצעהן מאנאט אפגעזונדערט פון איהר פאמיליע. דעם 28טען יולי 1916 איז זי פקוצלינג ארעסטירט גע-ווארן. מען האט זי געבראכט אין וויין סטריט פאליס סטיישאן. אהן איהר צו ערלויבען זיך צו געזעגענען מיט איהר אכטייעריגען זוהן*), וועלכער איז געווען אין גאנצען אפהענגיג פון איהר. אין עטליכע טעג ארום האט מען זי פון דאָרט אריבערגעפיהרט אין האלאווי פריזאן. איהרע פריינט האָבען באלד פאר איהר אנגא-זשירט אן אדוואקאט, וועמען ס'איז אויך געלונגען, מיט דער הילף פון'ם פארלאמענט-מיטגליד דזש. קינג, פאָרצוברענגען איהר פאל פאר דער „אדוויזארי קאמיטע“. א ווירקליכע פארטידיגונג איז יעדענפאלס געווען אוממעגליך, ווייל מען האט דאך געגען איהר ניט געמאכט קיין אָפענע און באשטימטע אָנקלאַגע. איהר מאן, רודאלף ראָקער, האט געלעבט דא אין לאנד איבער צוואנציג יאָהר און איז געווען רעדאקטאר פון'ם „ארבייטער פריינד“ און פון'ם סאציאליסטישען זשורנאל „זשערמינאל“. באזיצענדיג גוטע פעהיגקייטען און הויכע כאַראַקטעראַייגענשאפטען, איז ער געוואָרן דער פיהרער פון דער ארבייטער-באוועגונג אין איסטענד, וועמעם נשמה און אינספיראטאָר ער איז די גאנצע צייט געווען. ווען מען האט איהם ארעסטירט דעם 2טען דעצעמבער 1914 אלס אזויגער-פענעם „פינדליכען אויסלענדער“, האט אָט די האנדלונג ארויסגע-רופען דעם איינשטימיגען פראָטעסט פון אלע אָפטיילונגען פון דער טרייד יוניאָן באוועגונג אין איסטענד. דעם 20טען סעפטעמבער 1917, נאָך א געפאָנגענשאפט פון פופצעהן מאָנאט, איז מילי וויט-קאָפּראָקער ווידער אמאָל גערופען געוואָרן פאר דער „אדוויזארי קאמיטע“. מען האט איהר ערקלערט, אז נאָך נייע באַטראַכטונגען

(*) דאָס איז ניט אין גאנצען ריכטיג. אונזער אינגעלע איז גראָד געקומען אחיים פון דער שולע, ווען מילי איז ארעסטירט געוואָרן. אָבער מען האט איהר ניט ערלויבט צו לאָזען וויסען א באַקאנטע פאמיליע אין הויז וועגען איהר ארעסט, אזוי אז דאָס קינד איז געבליבען איינער אליין אין דעם אָפּאַרטמענט.

לאַנד, איז באַשערט געווען צו שטאַרבען אין אן אינטערנירונגס-לאַגער, בעת ווען די ענגלישע צייטונגען זיינען ניט מיער געוואָרן צו ריידען וועגען אַ מלחמה פאר דעם זיג פון דער דעמאָקראַטיע אין אייראָפּא.

אינמיטען יאנואר האָט מיר מילי געשריבען, אז זי האָט געקריי-גען נאָך אַ בריעף פון'ם „האַום אָפּיס“, אין וועלכען מען האָט איהר מיטגעטיילט, אז עס איז איהר און אונזער קליינעם זוהן ערלויבט צו פאָהרען קיין רוסלאַנד. אָבער מיר איז די ערלויבעניש אָפּגע-זאָגט געוואָרן. אצונד האָבען מיר וועניגסטענס געוואוסט, וואו מיר האָבען געהאלטען אין דער וועלט. מילי האָט זיך קאָטענאַריש אָפּ-געזאָגט דערפון, צו פארלאָזען ענגלאַנד אָהן מיר. דערמיט איז פאר אונז אָפּגעשניטען געוואָרן יעדע האָפנונג צו ווערן פריי איידער דער קריג וועט זיך ענדיגען.

דעם 21טען יאנואר האָט מר. דזש. קינג אינטערפעלירט דעם האָום סעקרעטערי וועגען אונזער פאַל און איז ענערגיש ארויסגע-טראָטען פאר מילי'ס באַפרייאונג, אָבער ניט קוקענדיג דערויף האָט דאָס דאָך ניט געבראכט וואָס פאר עס איז ווענדונג אין איהר שיק-זאַל.

אויך „דחי העראַלד“ האָט ווידער אמאָל געפרוואווט אויפמערק-זאם מאכען די עפענטליכע מיינונג אויף אונזער פאַל און דעם 11טען פעברואר 1918 האָט זי געבראכט פאָלגענדען נאָטיץ:

„אויף דעם ענערגישען פראָטעסט פון די פאָלקס-קאָמיסארען פאר אויסלאַענדישע אָנגעלעגענהייטען איז די ענגלישע רעגירונג ענדליך געווען געצוואונגען צו באַפרייען צוויי רוסישע סאָציאַליס-טען, טשיטשערין און פעטראָוו. מען האָט אויך ערלויבט פריי פעטראָוו, אַ געבוירענע דייטשקע, וועלכע איז געווען אינטערנירט אין איילסבורי, מיטצופאָהרען מיט איהר מאַן. אָבער די פאָדערונג פון דער רוסישער רעגירונג האָט זיך באַצויגען ניט כלוין אויף אַט די צוויי סאָציאַליסטען, זי גילט פאר אלע רוסען, וועלכע געפינען זיך אין אן עהנליכער לאַגע. צו די „אנדערע“ פאלען געהערט אין ערשטער ליניע דער פאַל פון מילי וויטקאָפּ-ראַקער, איינע פון די

אז די מלחמה האלט ביים סוף. אָבער מיר אליין איז געוואָרן שווער אויף'ן הארצען, וואָרים דער שלום פון ברעסט-ליטאָווסק האָט מיר אַויסגעקוקט אלס דער ערשטער טויט-קלאַפּ פאר דער רוסישער רעוואָלוציע. ווי ס'איז געווען צו אורטיילען פון די באַריכטען אין די צייטונגען, האָט דער פרייסישער מיליטאָריזם ברוטאַל אַרויפגע-שטעלט דעם פוס ביי די רוסען אויף'ן קארק. רוסלאַנד איז געווען פולשטענדיג אונטערוואָרפּען אונטער די דייטשע אַרמיען. אלע צוזאָגען וועגען א „גערעכטען שלום אָהן אנעקסירונגען“ זיינען מיט שפּאַטישען געלעכטער פאַרוואָרפּען געוואָרן פון די רעגירענדע קלאַ-סען אין דייטשלאַנד, ווייל רוסלאַנד איז געלעגען אויף דער ערד און האָט זיך ניט געקאָנט מעהר וועהרען. דער באַרימטער זעץ מיט'ן פויסט, וואָס גענעראַל האָפּמאַן האָט דערלאַנגט אויף דעם פאר-האַנדלונגס-מיש פון ברעסט-ליטאָווסק, איז געווען א פויסט-קלאַפּ, וואָס דער מיליטאָריזם האָט געגעבען דער צוקונפט פון אייראָפּא. אלע סימפּאטיעס, וואָס די קייזערליכע דייטשלאַנד האָט נאָך דאָ אוו דאָרט געקאָנט האָבען אין דער וועלט, האָבען דורך דער שענדר-ליכער פאַרגוואַלטיגונג פון רוסלאַנד געמוזט אין גאַנצען דערשטיקט ווערן. צוליב דעם גרונד האָט יענע העכסט-רעאַקציאָנערע קליקע, וועלכע האָט זינט די לעצטע יאָרן פול געמאַכט גאנץ דייטשלאַנד מיט איהר נאַרישן נקמה-געשריי, ניט דאָס קלענסטע רעכט צו פראָ-טעסטירען געגען דעם ברוטאַלען געוואַלט-אַקט פון ווערסאַיל, וואָ-רים דאָס איז געווען זי, וועלכע האָט סאַנקציאָנירט דעם געוואַלט-פרידען פון ברעסט-ליטאָווסק און איהם גערעכטפאַרטיגט אלס דאָס רעכט פון'ם שטאַרקערן.

ס'איז געווען אינמיטען פעברואַר, ווען מען האָט ענדליך בא-שלאָסען זיך צו נעמען ערנסט צו דעם איבערשיקען פון די עלטערע לייט קיין דייטשלאַנד. די אַרעמע מענשען, וועלכע מען האָט זעכ-צעהן מאָנאַט נאָכאַנאַנד געהאַט אַרומגעפיהרט ביי דער נאָז, האָבען צוערשט גאָר ניט געוואָלט גלויבען אין דעם, אָבער דאָס מאַל איז עס ווירקליך געווען ערנסט. א גרויסע צאָהל גוטע פריינט און בא-קאַנטע האָבען אין יענע טעג גענומען אַפּשירד פון אונז. צווישען

האָט מען באַשלאָסען, איהר צו געבען די ערלויבעניש צו פאָהרען קיין רוסלאַנד. זי האָט געדאנקט דער קאָמיטע, האָט אָבער ער-קלערט, אז עס איז איהר אוממעגליך צו מאכען די רייזע קיין רוס-לאַנד אָהן איהר מאַן. דערנאָך האָט מען אויך איהר מאַן געבראכט פאר דער קאָמיטע. דעם 17טען אָקטאָבער זיינען זיי ביידע ערשיי-נען אין האוז אה קאמאנס, וואו מען האָט זיי נאָך א קורצען פאר-הער געלאָזט וויסען, אז די „אדוויזאָרי קאָמיטע“ האָט באַשלאָסען צו רעקאָמענדירען, אז מען זאָל זיי ביידען צוזאמען מיט זייער קינד ערלויבען צו פאָהרען קיין רוסלאַנד. זינט דאן זיינען ווידער אריי-בער דריי חדשים, ביז מען האָט ענדליך געלאָזט וויסען מילי וויט-קאָפּיראָקער, אז עס איז איהר ערלויבט צוזאמען מיט איהר אכט-יעריגען אינגעל צו פאָהרען קיין רוסלאַנד, אָבער אָהן איהר מאַן. נאָך דער ענטשיידונג אין דעם פאל פון פעטראָוו שיינט אונז, אז אָט דער באַשלוס האָט וועניג באַרעכטיגונג. די פראגע שטעהט אצונד אזוי: זאָל מען פריי לאָזען רודאָלף ראָקער, אדער זאָל מילי וויטקאָפּיראָקער באַשטראָפּט ווערן דערפאר, ווייל דער „האָוס אָפּיס“ איז ניט פעהיג ארויסצוגעבען א פאסענדען אורטייל?”

דערווייל האָט די ענגלישע רעגירונג אויך געקריגען פון רוס-לאַנד אן אָפיציעלע נאָטע, אין וועלכער מען האָט איהר מיטגעטיילט, אז די רוסישע רעגירונג וועט ניט מאכען קיין שום שטערונגען צו מיין אריינפאָהרען אהין. אָבער דאָס האָט אלעס גאָרנישט געהאָל-פען. די ענגלישע רעגירונג איז איינמאָל פאר אלע מאָל געווען ענט-שלאָסען מיר אַפּפּאָזאָגען די ערלויבעניש צו פאָהרען קיין רוסלאַנד. וואָסערע אורזאכען עס האָבען זי געקאָנט פיהרען דערצו, דאָס איז געבליבען איהר געהיימניס.

דעם 11טען פעברואר האָבען די ענגלישע צייטונגען געמעלדעט, אז רוסלאַנד האָט געשלאָסען פרידען מיט דייטשלאַנד. אָט די נאָכ-ריכט האָט אריינגעבראכט מיינע ליידענס־חברים אין א פרעהליכער שטימונג. מען האָט ווידער געוואַגט צו האָפען, און אין דעם דאָ-זיגען ערשטען שלום־אָפּמאך האָט מען געזעהן א זיכערן צייכען,

אלץ געווירקט די אלטע נייגונגען פון זיין ראסע און די גע'ירש'ענטע פארשטעלונגען פון דער פארגאנגענהייט, וועלכע האבען אצונד כסדר געלעבט אין קריג מיט דער נייער דערשטענטעניש. אזוי איז אין זיין לעבען פארגעקומען א גאנצע רייה פון אינערליכע קאנפליקט-טען, וועלכע ער האט געזוכט מיט אלע מיטלען אויסצוגלייכען, אבער דאס איז איהם קיינמאל ניט ריכטיג געלונגען. גאנדהי האט פון צייט צו צייט געשריבען צו זיין פריינד פון אינדיע. כ'האב גע-לייענט פארשירענע פון די דאזיגע בריעף און איך האב זיך שטענדיג געפיהלט געטראפען פון דער גרויסער מילדקייט און פון דער איינפאכער, ניט פרעטענציעזער גלויביגקייט, וואס האט ארויסגע-רעדט פון די דאזיגע שורות. קאלענבאך האט זיך געהאט פעסט פארגענומען נאך דער מלחמה צו פאחרען קיין אינדיע, כדי צו בלייבען שטענדיג פאראייניגט מיט גאנדהי'. צי ער האט דער-גרייכט זיין ציעל, ווייס איך ניט.

דאס „אהיים-שיקען" פון אזויפיעל פון אונזערע עלטערע ליי-דענס-חברים האט אין אסך געפאנגענע נאך פארשטארקט די האפ-נונג, אז דער סוף פון דער מלחמה איז נאָהנט. דער פאקט, אז ביז וואהער האט מען די מענשען שטענדיג אין דער לעצטער מינוט צו-דיקגעהאלטען און אצונד האט מען גאָר אומגעריכטערהייט געענ-דערט די מעטאָדע, איז פאר מעהר ווי איינעם צווישען אונז געווען א צייכען, אז הינטער די קוליסען האט עפעס געמוזט פאָרגעהן. קיין צווייפּעל, מען האט זיך שוין גענומען גרייטען צום שלום. מחמת דעם האט מען געזוכט באצייטענס ארויסצו'פטר'ן אזויפיעל מענשען, וויפיעל ס'איז נאָר מעגליך געווען. אזוי איז פאר אסך פון אַט די אזוי שווער געפרוואוטע מענשען זייער האַרציגסטער וואונש געוואָרן דער פאָטער פון'ם געדאנק. מען האט ווידער גע-וואַלט האָפען, און מען האט געהאָפט. און ס'איז געווען גוט אזוי, וואָרעם אַט די פאלשע האָפנונגען האָבען מעהר ווי איינעם פון אונז פארהיט פון לאנגזאם איבערגעהן צום וואַנזין.

זיי האָבען זיך אויך געפונען מיין אלטער קאמעראר ריכארד קלאזע
און הערמאן קאלענבאך, וועלכער איז געקומען צו אונז פון סטראט
פאָרד, און וועמען מיין פריינד ל. האָט מיר ווארם רעקאָמענדירט.
קאלענבאך איז געווען אן אייגענארטיגער באראקטער, וועלכער האָט
אין זיין לעבען דורכגעמאכט א מאָדנע פארוואנדלונג. ער איז געקו-
מען אלס יונגער ארכיטעקט קיין זיד-אפריקא, וואו ער האָט פאר
זיך געוואונען אן אויסגעצייכענטע פאָזיציע. ער האָט ליעב געהאט
די פריידען פון'ם לעבען און איז געווען א טעגליכער גאסט אין די
גרויסארטיגע קלובען פון יאָהאניסבורג, ביז ער האָט זיך פלוצלינג
דורך א צופאַל באַקענט מיט דעם בארימטען אינדיער מאָהאנדראַם
קאראַמאָנאָ גאָנדהי, וועמען מען רופט היינט אין גאנץ אינדיע
„מאָהאָטמאָ — די „גרויסע נשמה“. אָט דער זעלמענער מאן, וועל-
כער האָט זינט די לעצטע יאָהרען געפאנגען די הערצער פון גאנץ
אינדיע מיט זיין געוואלטיגער פערזענליכקייט, איז אצונד געוואָרן
דאָס גרויסע געשעהעניש אין קאלענבאך'ס לעבען. גאנדהי'ס אי-
דעען און איבערהויפט זיין וואונדערבאר ריינער און מילדער כאַראַק-
טער האָבען געמאכט אויף איהם א געוואלטיגען איינדרוק און פלוצ-
לינג געגעבען זיין לעבען א גאנץ אנדער ריכטונג. פון דעם אמאָ-
ליגען לעבע-יונג איז געוואָרן א באוואונדערער פון'ם אסקעטיזם און
פון'ם באנוגענען זיך מיט גאָרנישט. ער האָט זיך אָנגעשלאָסען אָן
גאנדהי'ן און געלעבט מיט איהם צוזאמען אויף א פארם אין פעניקס
נעבען דורבאן. ווען גאנדהי האָט צוזאמענגעשמידט די אויפאטען
אין זיד-אפריקא צו יענער מעכטיגער באַוועגונג פון'ם פאַסיווען ווי-
דערשטאַנד געגען דער רעגירונג, וועלכע האָט ערשט באַקאנט גע-
מאַכט זיין נאָמען אין ברייטע ווייטע קרייזען, איז קאלענבאך גע-
שטאַנען געטריי ביי זיין זייט און איז געגאנגען מיט איהם צוזאמען
אין געפענגניש.

קאלענבאך האָט מיר דערזעהלט געוויסע אינטערעסאנטע זאכען
פון'ם לעבען פון דעם גרויסען אינדיער, וועלכער פלעגט איהם שטענ-
דיג שוועבען פאר די אויגען אלס אומדערגרייכבאר ציעל. איך זאָג
אומדערגרייכבאר, וואָרים אין דעם דאָזיגען אייראָפּיער האָבען נאָך

דער מוח נעמט אויף, ניט זיין שטענדיג דיזעלביגע און מוזען צו-
ליעב דעם ארויסרופען אין אונז פארשידענע שטימונגען.

אין דער געפאנגענשאפט געהט צו דאָס דאָזיגע בייטען זיך
פון'ם פסיכישען פיהלען אסך שנעלער ווי אין'ם נאָרמאלען לעבען.
אויך מאַניפעסטירט עס זיך אין פיעל שטארקערע גייסטיגע אויפ-
טרייסלונגען. און אזוי ווי די געפאנגענשאפט אָן און פאר זיך איז
אן אומנאָרמאלער צושטאַנד, איז אויך דאָס פסיכישע פיהלען פון'ם
געפאנגענעם מעהר אָדער וועניגער אומנאָרמאַל און קאָן אונטער
געוויסע אומשטענדען אָננעמען דירעקט פאַטאָלאָגישע פאָרמען.
דערביי שפילט נאטירליך א וויכטיגע ראָלע דער סאָרט געפאנגענ-
שאפט. ביי א מענשען, וואָס איז פאר'משפּט צו איינזאַמער פאַר-
האַפּטונג און וועמעס דרויסענדיגע וועלט איז באַשרענקט בלויז אויף
דעם ענגען רוים פון זיין צעל, איז יעדער גייסטיגער איינדרוק א
ריין פערזענליכער. זיין פסיכישער צושטאַנד איז כמעט אין גאַנצען
אָפהענגיג פון זיינע אייגענע ערשערונגען און די פארגלייכען מיט
דער לאַגע, אין וועלכער ער געפינט זיך אצונד. איבער דעם מין
איינדריקען ענטשיידעט קודם כל דער פערזענליכער טעמפּעראמענט
און דער גייסטיגער ענטוויקלונגס-גראַד פון'ם געפאנגענעם. די
נשמה-איינדריקען פון א מענשען וואָס געפינט זיך אין איינצעל-
האַפּט קאָנען אָפּט זיין זעהר טיף, מחמת די איינזאַמקייט איבט דאָך
אויס א מעכטיגע ווירקונג אויף דעם אינערליכען לעבען. אָבער די
איינזאַמע פארהאַפּטונג — באַזונדערס ווען זי געדויערט א לאנגע
צייט — קאָן אויך פיהרען צו נאָרישער אידיאָטסטוואָ. דאָס טרעפט
הויפּטזאַכליך ביי מענשען, וועלכע האָבען ניט קיין רייכען אינער-
ליכען לעבען און זיינען צוליב דעם מעהר אָנגעוויזען אויף דער
געזעלשאפט פון אנדערע. אָבער אין ביידע פאַלען איז דאָס פסי-
כישע פיהלען פון אזעלכע געפאנגענע אסך וועניגער אויסגעזעצט
די שטאַרקע און פלוצלינגע אויפּטרייסלונגען, וועלכע זיינען פשוט
אומפארמיידליך ביי א מאסען-געפאנגענשאפט.

אין אן אינטערנירונגס-לאַגער, צום ביישפּיל, וואו עס געהט אָן
רעגelmעסיג און אומאונטערבאָכען אן אומאויפהערליכער פאר-

איינצעלהאפט און מאסען-אינטערנירונג

ווירקונג פון דער געפאנגענשאפט אויף דער געמיט-שטימונג — לאגער-פסיכאלאגיע — קלאסען-געגענזאצען — די מאסען-באאיינפלוסונג — די טראגעדיע פון אונזערע שול און בילדונגס-אינסטיטוציעס — די געביידע פון דער „יאנג מענס קריסטשען אסאסיאציע" — די כינעזישע וואנט פון גיוסטיגער באשרענקטקייט — גיוסטיגער אונ-טערגאנג — דער קינעמאטאגראף — באטראכטונגען.

ס'איז צייט צו באטראכטען אביסעל גענויער די ווירקונגען פון דער אינטערנירונג אויף דעם געמיט-צושטאנד פון די געפאנ-גענע. גראד אויף אט דעם געביט טרעט ארויס בולט'ער און דייט-ליכער ווי איבעראל דאס אומזיניגע און פארברעכערישע פון'ס גאנ-צען אינטערנירונגס-סיסטעם.

דער פסיכישער צושטאנד פון'ם מענשען איז שטענדיג ענג פארקניפט מיט זיינע צייטווייליגע פיזישע באדערפענישען און מיט די מאטעריעלע באדינגונגען, אונטער וועלכע ער לעבט. יעדער פסיכישער איינדרוק איז דער רעזולטאט פון דער קערפערליכער דרויסען-וועלט, וועלכע רינגעלט אונז ארום, א גייסטיגע אָפּשפיג-לונג פון די מאטעריעלע פאקטען, מיט וועלכע מיר קומען אין בא-ריהרונג. טראדיציעס און פערזענליכע ערינערונגען אָן פארגאנגענע צושטענדען פון אונזער לעבען טרייבען צו מאכען געוויסע פארגליי-כען און גיבען דעם פסיכישען פיהלען א באשטימטען שטעמפעל. אָבער אזוי ווי די אויסערליכע פארהעלטענישען פון אונזער לעבען זיינען ניט תמיד גלייך, דערפאר קאנען אויך די איינדריקען, וועלכע

ארויסגעריסען געווארן פון'ם קרייז פון זייערע פאמיליעס און פון זייערע נאָרמאַלע לעבענס-באַדינגונגען און אונטערוואָרפֿען געוואָרן אַהן א שום איבערגאנג אונטער א שטרענגען מיליטער-סיסטעם, וואָס האָט זיי אויף דעם ברוטאַלסטען אופן באוויזען זייער אומ-גליקליכע לאַגע און זייער אבסאָלוטע רעכטלאָזיקייט. אין די מעהר-סטע פאַלען האָבען זיך די מיליטערישע באַאמטע אפילו ניט גע-געבען די מיה צו וועלען ריכטיג פאַרשטעהן די לאַגע פון די געפאַר-גענע. אין אסך פאַלען זיינען זיי איבערהויפּט ניט פעהיג געווען, זיך צו קאָנען מאכען וואָס פאַר עס איז קלאָרען באגריף איבער דעם געמיטצושטאַנד פון די מענשען. אין גרונד גענומען, איז דאס א גאַנץ נאַטירליכע זאַך, ווייל יעדער מיליטערישער סיסטעם גרינדעט זיך אויף בלינדער געהאָרכזאמקייט און אויף דער באַדינגונגס-לאָזער אונטערווארפונג פון זיינע אונטערגעגעבענע. דאָ איז ניטאָ קיין פלאץ פאַר פסיכאָלאָגישע פאַרשונגען און באַאָבאַכטונגען. דער מענש — איבערהויפּט ווען ער האָט נאָך דאָס אומגליק צו זיין א געפאַנגענער — איז ביי די מיליטער-באַאמטע אין די אויגען בלויז א טויטער נומער. אזוי זיינען מיר אויך אין דער אָפיציעלער שפראך באַצייכענט געוואָרן ניט אלס מענשען, נאָר אלס „באָדיס“, אלס קערפערס.

אונטער די דאָזיגע אומשטענדען ענטשטעהט צווישען די גע-פאַנגענע און דער מיליטער-פאַרוואַלטונג שוין פון אָנפאַנג אָן א ריז, אן אָפּגורנד, וואָס מוז ווערן אלץ טיפער און דערווייטערטער, וואָס וועניגער עס איז פאַראן ביי די מיליטערישע באַאמטע דער ווילען אדער די פעהיגקייט זיך אריינצוטראכטען אין דער ווירקלי-כער לאַגע פון די געפאַנגענע. אין פארלוף פון מיין גאנצער גע-פאַנגענשאפט האָב איך געטראָפֿען פארהעלטניסמעסיג זעהר וועניג אָפיצירען, וועלכע זיינען געווען אן אויסנאַם פון דעם דאָזיגען כלל און וועלכע האָבען זיך ווירקליך געגעבען די מיה צו פאַרשטעהן און זיך גענויער באַקענען מיט די געפאַנגענע. און אָט די געצעהלטע עטליכע זיינען ניט געווען קיין פראָפעסיאָנעלע סאָלאַטען. אָבער אין אלע פאַלען האָבען אָט די מענער דורך זייער טאַקט און זייער

קעהר צווישען עטליכע טויזענט מענשען, זיינען אויך די זעלישע אויסוירקונגען נאטירליכער ווייז גאנץ אנדערש. די גייסטיגע איינ- דריקען, וועלכע דער איינצעלנער נעמט אויף, טראָגען דאָ ניט שטענ- דיג קיין פערזענליכען כאַראַקטער, זיי זיינען גיכער ענג פאַרבונדען מיט די איינדריקען און געפיהלען פון די מיטגעפאנגענע. אָט דער איינפלוס פון דער אומגעבונג איז אָפט אזוי שטארק, אז ער לעשט צייטענווייז אין גאנצען אויס די אורשפרינגליכע נשמה-שטימונגען פון'ם איינצעלנעם אָדער ער גיט זיי אַ גאנץ אנדער אויסדרוק. אזוי ענטשטעהט נעבען דער פסיכאָלאָגיע פון'ם איינצעלנעם נאָך אַ באַזונדערע קאָלעקטיווע שטימונג-אַטמאָספערע, אַ מין לאַגער-פסי- כאָלאָגיע, וועלכע מוז מיט צווינגענדער נויטווענדיגקייט ארויסקור- מען פון די איינפלוסען פון'ם שטענדיגען צוזאַמענלעבען. די פער- זענליכע ליידען, פריידען, האַפנונגען און ענטווישונגען, צו וועלכע דער איינצעלנער געפאנגענער איז אויסגעזעצט, לאָזען איבער מעהר אָדער וועניגער באַשטימטע איינדריקען ביי זיינע ליידענס-חברים און רופען אין זיי ווידער ארויס באַזונדערע זעלישע צושטענדען. אזעלכע מאַסען-באַאיינפלוסונגען טרעטען צייטענווייז ארויס מיט אַזא איבערמעכטיגער קראַפט, אז אפילו קריטיש-געשטימטע נאטורען קאָנען זיך קוים אויסדרעהען פון זיי, און אין געוויסע פאַ- לען לאָזען זיך די מענשען הינרייסען צו האַנדלונגען, וועלכע זיינען פולשטענדיג אין ווידערשפרוך מיט זייער פערזענליכער איבערציי- גונג. דערפון קומט עס, וואָס דער פסיכישער צושטאַנד פון די געפאנגענע אין אַ מאַסענ-לאַגער איז אזוי שטארק קאָמפליצירט און מוז דעם אויבערפלעכליכען באַבאַכטער פיהרען צו גאנץ פאַלשע שלוסען. דאָס איז די אורזאך, פארוואָס די באַריכטען אין די ציי- טונגען איבער די אינטערנירונגס-לאַגערען, וועלכע זיינען דאָך גע- ווענליך אויסשליסליך די רעזולטאטען פון שנעלע, אויבערפלעכליכע באַזוכען, זיינען אין אַזא שרייענדען ווידערשפרוך מיט די אייגענט- ליכע פאַקטען.

דאָ פאנגט זיך גלייכצייטיג אַן די גרויסע טראַגעדיע פון די קריגס-געפאנגענע ציוויל-לייט. אָט די מענשען זיינען נאָר פלוצלינג

ווייל-געפאנגענע האָבען זיך זעהר פארדינט געמאכט מיט זייער אינער-טערעס פאר דעם אלגעמיינעם וואולזיין פון זייערע מיטגעפאנגענע. מאַכע פון זיי האָבען שטענדיג געהאט אן אָפּענע האַנד, ווען עס האָט זיך געהאַנדעלט וועגען דעם צו לינדערן די נויט פון זייערע אָרעמערע ליידענס-חברים. עס זיינען זאָגאר געווען עטליכע, וועלכע בע האָבען זיך פון זייער אייגענער איניציאטיווע געווענדט צו מיר און מיר געהאלטען אין איין פארזיכערן, אז איך קאָן אין דרינגענדע פאַלען שטענדיג רעכענען אויף זיי. דאָס מוז נאָך מיט מעהר פרייד אָנערקענט ווערן, ווייל די גרויסע מעהרהייט פון די געפאנגענע, וואָס זיינען געווען געבענשט מיט ערדישע גיטער, האָט זיך כמעט שטענדיג אויף אן אומאַנגענעמען אופן אַרויסגעצייגט דורך דעם מאַנגעל אין סאָציאלען געפיהל. פאר די מעהרסטע פון אַט די לייט איז דאס אַכטונג געבען אויף זייער פיזישען איך געווען א מין לעבענס-באַרוף. זיי האָבען קינמאָל גיט ארויסגעוויזען דעם קלענסטען אינטערעס פאר דער אומגליקליכער לאַגע פון זייערע אָרעמערע מיטגעפאנגענע, אויף וועלכע זיי פלעגען געווענליך אראָפּשקען מיט נאָרישען שטאַלץ פון וואַיבען אראָפּ. מיט דער הילף פון זייער געלד פלעגען זיי זיך קויפֿען אלע מעגליכע פּריווילעגיעס, און זעהר אָפט איז דאָס געשעהן אויף חשבון פון'ם כלל.

ס'איז לייכט צו פארשטעהן, אז ביי דריי טויזענט מענשען, צווישען וועלכע עס זיינען געווען פארטראָטען אלע סאָציאלע קלאַסען און פּראָפּעסיעס, האָט די געפאנגענשאפט געמוזט ארויסרופען די פארשידענאַרטטיגסטע זעלישע איינדריקען און געפיהלען. אין אַט דער באַציהונג האָבען די פריהערדיגע לעבענס-פאַרהעלטענישען פון'ם איינצעלנעם געשפילט א באזונדערס וויכטיגע ראָלע, ווייל זיי האָבען אַהן אויפהער און כמעט אומבאוואוסט ארויסגעפאָדערט צו מאכען פארגלייכען צווישען דעם וואָס איז, און דעם וואָס איז געווען. ס'איז לייכט צו פארשטעהן, אז פאר א מאן, וואָס האָט אויף דרויסען געפיהרט א גרויסען אָדער אפילו בלוז א פארהעלטניסמעסיג רייכען לעבען, האָבען די פרימיטיווע און מאַנגעלהאַפטע פאַרהעלטענישען פון'ם לאַגער-לעבען געמוזט זיין באזונדערס שווער אריבערצוטראָ-

מענשענ־פריינדליכער באַנעמונג געוואונען די אומבאגריפענע
סימפאטיע און רעספעקט פון די געפאנגענע, וואָס האָט זיך ציי־
טענווייז אויסגעדרוקט איינפאך אין רירענדע פאָרמען.

אן אינטערנירונגס־לאַגער ווי אין אלעקסאנדרא פעלעס מיט
זיינע קרוב צו דריי טויזענד ציוויל־געפאנגענע וואָלט מען גאנץ גוט
געקאָנט פארגלייכען מיט א קליינער שטאָט מיט אלע צווייגען פון
איהר אינערליכער פארוואַלטונג, איהרע קלאסען־אונטערשידען און
איהרע פראָפּעסיאָנעלע אָפטיילונגען. דער גאנצער אונטערשיד איז
געווען דער, וואָס די שטאָט שטעלט פאָר א נאטירליכען בנין, וואו
יעדער איינוואוינער האָט זיין באַשטימטען ווירקונגס־קרייז און איז
מעהר אדער וועניגער אימשטאנד זיך צו רעכענען מיט זיינע פער־
זענליכע נייגונגען און באדערפענישען, בעת ווען די אינטערנירטע
ציוויל־לייט אין „פעלעס“ זיינען געווען צו פארגלייכען מיט א פאר־
שידענפארביגען כאָס פון אלע מעגליכע עקזיסטענצען, וועלכע זיי־
נען פלוצלינג ארויסגעריסען געוואָרן פון זייערע געוואוינהייטס־מע־
סיגע לעבענס־באדינגונגען און דורך דערזעלבער מאכט פארוואַרפען
געוואָרן אהער.

הגם אָט די אלע מענער זיינען געווען קרבנות פון'ם זעלבען
שיקזאָל, וואָס האָט זיי אומגעריכטערהייט אריינגעפרעסט אין דער־
זעלבער לאַגע, איז די געפאנגענשאפט פונדעסטוועגען דאָך ניט גע־
ווען אימשטאנד אָפצומעקען אָדער לכול הפחות ווי עס איז אויסצו־
גלייכען די קלאסען און בילדונגס־אונטערשידען, וועלכע האָבען זיי
אין געווענליכען לעבען אָפגעזונדערט איינע פון די אנדערע. אָט די
אונטערשידען זיינען אויך ווייטער באַשטאָנען אין'ם לאַגער, הגם
אין פארענדערטע פאָרמען, און אָפטמאָל האָבען זיי זיך נאך פאר־
שארפט און געוואָרן שרייענדע געגענוואַצען. הויפטזאכליך איז דאָס
געווען דער פאל, ווען די אינערליכע פארוואַלטונג פון'ם לאַגער איז
אנפארטרויט געוואָרן צו פערזאָנען, וועלכע האָבען געהאט א ברייט
געוויסען און האָבען ניט געמאַכט קיין צו גרויסען וועזען פון רעכט
און גערעכטיגקייט.

ס'איז ניט צו באַשטרייטען, אז א געוויסע צאָהל פון רייכע צי־

פאנגענעם אָן דעם אונטערשיד צווישען זיין פריהערדיגען לעבען און דער געפאנגענשאפט און אויף אזא'ן אופן געמוזט זעהר שטארק באאיינפלוסען זיין געמיט-לעבען. פארדינט דאָ באזונדערס דערמאָנט צו ווערן. נאָך מעהר דערפאר, ווייל זיינע ווירקונגען האָבען זיך ניט אויסגעשטרעקט בלויז אויף באשטימטע קאטעגאָריעס פון מיינע מיטגעפאנגענע, נאָר זיי האָבען ארויפגעלעגט זייער שטעמפּעל אויף יעדען איינעם פון אונז. איך רעד דאָ וועגען דעם פולשטענדיגען מאַנגעל אין וואָס פאר עס איז פּריוואַט-לעבען. נאָר א מענש, וואָס איז אליין געווען אינטערנירט א לענגערע צייט, קאָן זיך מאכען א פאַרשטעלונג וועגען אַט דעם מורא'דיגען איבעל. פאר אנדערע איז עס אין גאנצען אוממעגליך צו באגרייפּען אזא צושטאַנד אין זיין גאנצער שרעקליכקייט און צו קאָנען אויף ריכטיג אָפּשאַצען זיינע אומגליקליכע פאַלגען.

מען האָט זעהר פיעל געשריבען וועגען די שוידערליכע פאַלגען פון דער איינצעלהאפט, פון דער איינזאמער פאַרהאַפטונג אויף דעם געמיט-צושטאַנד פון די געפאנגענע, און איך בין דער לעצטער צו צווייפלען אין דער געוויכט פון די ארויסגעבראכטע באווייזען. אבער איך טראכט ניט איבער קיין רגע אפילו צו ערקלערן, אז א יאָהרען-לאַנג ענג צוזאַמענלעבען פון עטליכע טויזענט מענשען מוז פיהרען צו ניט וועניגער געפערליכע פאַלגען ווי די איינצעלהאפט. דאָס איז באזונדערס דער פאַל, ווען עס האנדעלט זיך וועגען דערוואקסענע באַיאָהרענטע מענער, וואָס איז דאָך אין אלגעמיין געווען דער פאַל ביי די געפאנגענע פון'ם אלעקסאנדרא פעלעס.

דער געדאַנק אָן און פאַר זיך איז שרעקליך, אָבער די נאקעמע פאַקטען איבערשטייגען אלעס, וואָס די דרייטסטע פאַנטאַזיע איז אימשטאַנד אויסצוקלערן. שטעלט זיך פאַר דעם צושטאַנד פון א מענשען, וועמען מען האָט פלוצלינג אָפּגעריסען פון זיין פּריוואַטען לעבען, און וועלכער איז אלזאָ געצוואונגען צו לעבען איין, צוויי, דריי אָדער פיער יאָהר צוזאַמען מיט צוויי הונדערט, פינף הונדערט אָדער טויזענט מענשען. די פלעצער זיינען אזוי אָנגעפילט, אז א שטענדיגע קערפערליכע באַריהרונג איז אין גאנצען אומפאַרמייד-

גען. און דאָך האָט ער אין פארגלייך מיט זיינע אָרעמערע מיטגע-
פאנגענע געהאט דעם גרויסען פאָרטייל, וואָס ער האָט זיך א דאנק
זיינע פינאנציעלע מיטלען געקאָנט פארשאַפן פיעל באקוועמליכ-
קייטען, וועגען וועלכע די גרויסע מעהרהייט פון די געפאנגענע האָט
ניט געקאָנט חלום'ן אפילו. דאָס ווערטעל פון פיליפ פון מאַקס-
דאָניע, אז קיין מויער איז ניט צו הויך, איבער וועלכען אן אייזעל
אָנגעלאָרען מיט גאָלד זאָל ניט קאָנען געפינען זיין וועג, האָט זיך
אויך ביי אונז ארויסגעוויזען אלס אמת, און די שטרענגסטע מיטלען
פון די מיליטער-באָאמטע זיינען קיינמאָל ניט געווען אימשטאַנד
עפעס צו ענדערן אין דער דאָזיגער אנגעלעגענהייט.

נאָך א וויכטיגער אומשטאַנד איז געווען, צי דער געפאנגענער
האָט זיך פריהער אויפגעפיהרט אומאָפּהענגיג אין לעבען, אדער צי
דאָס געפיהל פון דער פערזענליכער ווירדע איז ביי איהם געווען
באַזונדערס שטאַרק ענטוויקעלט. אין דעם דאָזיגען פאל האָט ער
געמוזט אויפנעמען אלע געווענליכע באשרענקונגען, וועלכע די מילי-
טערישע דיסציפלין האָט אויף איהם ארויפגעלייגט, אלס פערזענליכע
ערנידעריגונגען. די טעגליכע צעהלונגען, די צענזור פון זייער קאָ-
רעספאָנדענץ, די דערפילונג פון אלע מיליטערישע פאָרשריפטען,
וועלכע זיינען אזוי אָפט געווען געגען יעדען געזעץ פון לאַגיק און
פון געזונטען מענשענ-פאַרשטאַנד און האָבען בלויז געקאָנט ער-
קלערט ווערן דורך דאָס פולשטענדיגע ניט קענען די אייגענטליכע
לעבענס-פארהעלטענישען, זיינען פאר אזעלכע מענשען געווען א
קוואַל פון אומאויפהערליכע נשמה-ליידען, וועלכע האָבען זיי ניט
זעלטען געטריבען ביז דעם ראַנד פון פאַרצווייפלונג. וואָס פאר עס
איז „קלייניגקייט“, וועלכע האָט ניט געמאכט קיין שום איינדרוק
אויף דעם דורכשניטס-געפאנגענעם, פלעגט זיי אָפט אריינוואַרפען
אין א מורא'דיגער אויפגעגונג, און אָט די אומאויפהערליכע געמיט-
באַוועגונגען האָבען מיט גרויזאמער זיכערקייט אונטערגעגראָבען
דעם גאַנצען נערווען-סיסטעם פון די אומגליקליכע.

מען וואָלט אין דעם פרט געקאָנט ברענגען א מאַסע ביישפּילען.
אָבער איין אומשטאַנד, וואָס האָט יעדע שעה דערמאָנט דעם גע-

געקענט צענדליגע פאלען, וואו מענער מיט איידעלע נאטורען און פיינע געמיטער זיינען מיט דער צייט געווארן אזוי מוראדיג נער-וועז, אז זיי פלעגען אבזוכטליך באגעהן קליינע זינד געגען דער לאגער-דיסציפלין און דירעקט ארויספאָדערן א באשטראָפונג, כדי אויף אזא'ן אופן פאר א שטיקעל צייט צו אנטלויפען פון'ם אומענדיג ליכען ליארם און גערויש פון'ם לאגער און געפינען אביסעל רוח אין דער צעל. אנדערע האָבען דירעקט געשריבען צום קאָמאנדיר, אז ער זאָל זיי לאָזען איינשפארען אויף עטליכע טעג אין א צעל, כדי זיי זאלען זיך כאַטש פאר א פאָר טעג קאָנען באַפרייען פון די שרעק-ליכע פאַלגען פון א שטענדיגען צוזאמענלעבען מיט אנדערע. איך בין איבערצייגט, אז א היבשע צאָהל פון די אינטעליגענטערע גע-פאנגענע וואָלטען גערן געווען גרייט צו פארבייטען זייער אינטער-נירונג אויף איינזאמע פארהאפטונג, מיט דעם באַדינג, אז מען זאָל ניט צונעמען ביי זיי די מיטלען פאר א גייסטיגער באַשעפטיגונג. אין יענע שמערצפולע יאָהרען האָב איך ערשט ריכטיג געפיהלט די גאנצע שוידערליכע באַדייטונג פון דאָס טאָיערעווסק'ס נאָטיצען „פון א טויטען-הויז“.

דער סאָציאלער אינסטינקט איז אָהן צווייפל א גאנץ באַדיי-טענדע און טיף איינגעוואָרצעלטע אייגענשאפט אין'ם מענשען, אָהן וועלכער יעדע ענטוויקלונג פון אונזער ראַסע און יעדע קולטור וואָלט-טען ניט מעגליך געווען. אָבער ס'איז ניט דער איינציגער אינס-טינקט. מען קאָן דעם מענשען בכלל אָנרופען א סאָציאל וועזען, אָבער מען דארף דערביי ניט פארגעסען, אז אין איהם זיינען אויך פאַראַן שטאַרקע אינדיווידועלע טריבען, וועלכע האָבען א באַדיי-טענדען איינפלוס אויף זיין פערזענליכקייט-געפיהל. ער דערפילט זיינע סאָציאלע פליכטען און זוכט די פריידען און אנגענעמליכקיי-טען פון'ם געזעלשאפטליכען לעבען, אבער דאָס געשעהט שטענדיג נאָר אונטער דער פאָרויסזעצונג, אז ער זאָל האָבען א היים, — ווי אַרם און באַשיידען זי זאָל ניט זיין, — וואוהין ער זאָל זיך קאָנען רעגעלמעסיג צוריקציהען, כדי צו לעבען פאר זיך און באַפרידיגען זיינע פרוואַטע באַדערפענישען. זאָגאר דער פארברעכער, וועלכער

ליד. ליגט ער בינאכט אויף זיין בעטעל און שטרעקט אויס אביסעל זיינע צוויי אָרעמס אָן א זייט, קאָן ער דאָס ניט טאָן, אָהן אָנצור-טאָפּען דערביי זיינע שכנים פון לינקס און רעכטס. ער איז קיינ-מאָל ניט אויף קיין איין רגע אליין. זאָגאר די באהאלטענסטע און אינטימסטע באדערפענישען קאָן ער דורכפיהרען בלויז אין געגענ-וואַרט פון אנדערע. ער האָט קיינמאָל קיין צייט ניט צו קאָנען ריכטיג צוזאמענעמען זיינע געדאַנקען, מחמת מען האָט ביי איהם צוגענומען יעדע מעגליכקייט, זיך אויסצודרעהען בלויז אויף איין מינוט אפילו פון די אומאויפהערליכע שטערונגען דורך זיין אומ-געבונג. ער ויצט אויף זיין בעטעל, כדי עפעס צו לייענען אדער איבער עפעס נאָכצודענקען, אָבער איינעם פון זיינע שכנים פאר-וויילט זיך פלוצלינג צו קלאפען מיט א האַמער, אדער שפילען אויף דער האַרמאָניקא, אדער ער דערצעהלט ווידער אמאָל דיזעלבע אויס-געדראָשענע געשיכטע וועגען דער מלחמה, מיט וועלכער ער האָט שוין הונדערט אנדערע מענשען אומצעהליגע מאָל געלאַנגוויילט. אינמיטען דערינען לאָזען זיך הערען די ליעבליכע קלאנגען פון פאר-שירענע גראַמאָפאָנען, פון וועלכע איינער שפילט אן אַריע פון „טרי-סטאן און איזאָלדע“ און דער אנדערער דעם „אַלטען דעסויער“ אדער עפעס אן אנדער ביליג גאסען-לידעל.

די אומפארמיידליכע פאָלגע פון אזא צושטאַנד איז די ענטוויק-לונג פון א קראנקהאפטער גערוועזקייט, וועלכע באפאלט אויך ביס-לאכווייז די שטארקסטע נאַטורען, און וועלכע נעמט אָן וואָס וויי-טער אלץ ערגערע פאָרמען. די קלענסטע קלייניגקייט פיהרט אָפּט-מאָל אין א רגע צו די שאַרפסטע באליידיגונגען און ניט זעלטען צו אַפענע געשלענגען.

ס'איז קלאָר ווי דער טאָג, אז גראַד די אינטעליגענטערע עלע-מענטען און מענשען מיט א פיין ענטוויקעלטערער נשמה האָבען אונטער דעם דאָזיגען צושטאַנד געמוזט ליידען אס גרויזאמסטען. פאַר אַט די מענשען איז די געפאנגענשאפט געווען אן אומאויפ-הערליכע מאַטעריעל, וועלכע האָט ניט זעלטען געפיהרט צו א פול-שטענדיגער גייסטיגער צושטערונג פון איינצעלנע געפאנגענע. כ' האָב

בריצירט פון אלטע קאסטענס טישלעך, שטולען און שאַפּקעס, וועל-
כע האָבען, אמת, אויסגעזעהן גאנץ פרימיטיוו, און האָבען זיכער ניט
בייגעטראָגען דערצו, צו פארשענערן דעם אַנבליק פון'ס לאַגער.
אַט די אלע נייע אויפטאונגען זיינען צוערשט באַקעמפט געוואָרן
פון די לאַגער-באַאמטע, אָבער ניט קוקענדיג דערויף האָט מען זיי
שוין מעהר ניט געקאָנט אָפּשאַפּען, אזוי אז דער קאָמאַנדיר האָט קיין
ברירה ניט געהאט און האָט זיך סוף כל סוף געמוזט צוגעוואוינען
דערצו.

אין ווינטער 1916 האָבען אײַנצעלנע פון מיינע מיטגעפאנגענע
אַנגעהויבען אויפשמעלען ארום זייערע געלעגערס דינע הילצערנע
געשטעלען, וועלכע זיי פלעגן דאן באַהענגען מיט עטליכע דעקעס,
אזוי אז עס איז ענטשטאַנען א דין ווענטעל, וואָס האָט אָפּגעזונדערט
די בעמען אײַנע פון די אנדערע. אָט דער פארוזך איז אין א קור-
צער צייט נאָכגעטאָן געווארן פון הונדערטער. דער גאנצער לאַגער
האָט דורכדעם געקראָגען א מאָדנעם אויסזעהן, וואָס האָט געמוזט
ארויסרופען א גרויל ביי דעם קאָמאַנדיר, וועלכער איז אלס אלטער
סאָלדאַט געווען געוואוינט בלויז צו גראַדע ליניעס און שאַרפע
אַפּגרענצונגען. דער דעזולטאַט איז אַלזאָ געווען, אז די אזויגער-
פּענע „ביידלעך“ זיינען פאַרבאָטען געווארן. אָבער דער פאַרבאָט
האָט גאַרנישט געהאַלפּען. אין א קורצער צייט ארום איז ארויס
א נייער פאַרבאָט, אָבער די צאָהל פון די ביידלעך האָט זיך אויף א
באדייטענדען אופן פאַרמעהרט. איך האָב דערנאָך גערעדט מיט
דעם קאָמאַנדיר און געזוכט איהם קלאָר צו מאכען די טיפּערע אור-
זאכען פון אָט דער אריבערטערטונג פון דער דיסציפלין. אין אַנ-
פאַנג האָט ער פון גאַרנישט געוואָלט הערען און איז באַשטאַנען
דערויף, אז די „ביידלעך“ מוזען ארונטערגענומען ווערן. אבער אין
א קורצער צייט ארום האָט ער זיך באַרעכענט און אָנגעהויבען בא-
טראַכטען די זאך אין אן אנדער ליכט. גלייך נאָכדעם איז ערשינען
א נייער באַפּעהל, לויט וועלכען ס'איז געווען ערלויבט אויפצושטע-
לען די „ביידלעך“ פון אַכט אזויגער אין אַווענט ביז אויף מאָרגען
זיבען אזויגער אין דערפריה. אויף דעם אופן האָט דער קאָמאַנדיר

האָט געארבייט דעם גאנצען טאָג צוזאמען מיט זיינע ליידענס-
 חברים, האָט זיין צעל, וואו ער קאָן ווידער זיין פאר זיך אליין מיט
 זיינע געדאַנקען.

א פולשטענדיגע פארניכטונג פון'ם פריוואט־לעבען פאר'ס'ט
 די בעסטע סאָציאלע באַציהונגען און דער'הרג'עט דעם געגענוי-
 טיגען רעספעקט. מענשען, וועלכע זיינען געצוואונגען כסדר צו
 לעבען צוזאמען אין ענגסטער געמיינשאַפט מווען מיט דער צייט
 ווערן איבערדריסיג איינע די אנדערע. פון'ם געפיהל פון איבערדרי-
 סיגקייט ענטשטעהט ביסלאכווייז א דירעקטע אָפּנייגונג, וועלכע
 קאָן זיך אונטער אומשטענדען פארוואנדלען אין אויסגעפרעגטער
 פיינדשאַפט און טויטליכען האָס. קיינמאָל איז מיר אָט דער גרוי-
 זאמער אמת ניט אזוי שטאַרק באַשטעטיגט געוואָרן, ווי אין די
 יאָהרען פון מיין געפאנגענשאַפט.

ווי שטאַרק עס איז צווישען מייןע מיטגעפאנגענע געווען ענט-
 וויקעלט דאָס באַדערפעניש נאָך א געוויסער פריוואטער אָפּגעשלאָ-
 סענקייט, און ווי אזוי עס האָט צולעצט געפונען אויסוועגען, וועלכע
 זיינען אין גרונד גענומען געווען בלויז זעלבסט־נאַרעריי, באווייזט
 פאָלגנדער ביישפּיל: אין זומער 1915, ווען מיר זיינען אָנגעקומען
 אין „פעלעס“, האָט מען אונז זאָגאר ניט ערלויבט צו האָבען נעבען
 אונזערע בעטלעך א שטול אָדער א קעסטעל אויף צו באַהאַלטען אונ-
 זערע איבערגעבליבענע ברויט־פּאַרציעס. דער קאָמאַנדיר, אן אַלטער
 סאָלדאַט, האָט געהיט מיט אָפענע אויגען, אז דער דאָזיגער פאַר-
 באַט זאָל חלילה ניט אריבערגעטראָטען ווערן. דערביי האָט ער
 אַבסאָלוט ניט געהאט קיין שלעכטע אַבזיכט, וואָרים ער איז אין
 אַלגעמיין געווען א גאנץ מענשענ־פריינדליכער באַראַקטער, וועמעס
 קאַפּריווען זיינען אונז, אמת, געווען אומאנגענעם, וועלכער האָט
 אָבער קיינמאָל ניט געוואָלט טאָן קיין רשעות. נאָר אין יענער צייט
 האָט ער נאָך ניט געהאַט קיין פארשטענדעניש פאר די באַדערפע-
 נישען און נויטען פון די געפאנגענע. אָבער ביסלאכווייז איז די
 שאַרפסטע מיליטערישע דיסציפלין ניט געווען אימשטאַנד אויפ־
 צוהאַלטען דעם דאָזיגען צושטאַנד. די געפאנגענע האָבען זיך פאַ-

נאָכדעם ווי ער האָט זיך אייניגעראמאסען באקענט מיט די פאר-
העלטענישען פון'ם לאַגער, ציהט איהם די אומגעזונטע אטמאָספערע
נאָר אומבאָמערקטערהייט אריין אין איהר נעץ. ער הויבט אָן זיך
גריבלען, א מאָדנע נערוועזקייט, פון וועלכער ער האָט פריהער קיינ-
מאָל ניט געוואוסט, נעמט איהם ביסלאַכווייז דורך. די ערצעהלונגען
און ערפארונגען פון זיינע מיטגעפאָנגענע פאַרשנעלערן נאָך אַט
דעם אייגענאַרטיגען זעלישען פראָצעס, ביז עס קומט ענדליך א
מאָמענט, ווען די אינערליכע אומרוהיגקייט באַפאַלט איהם מיט
אַזאַ מאַכט, אז זיינע אייגענע געדאַנקען וואַרפֿען אויף איהם אָן א
שרעק. ער פיהלט אַלזאָ, אז עפעס מוז געשעהן, כדי איבערצוקומען
אַט דעם קריטישען צושטאַנד, און דאָס באַדערפעניש נאָך וואָס פאר
עס איז באַשעפטיגונג קריגט איבער איהם די אויבער-האַנד.

ביי דעם ניי-אַנגעקומענעם ווערט דער וואונש נאָך וואָס פאר
עס איז טעטיגקייט צוערשט אויף קיין פאַל ניט באַשטימט דורך
דער אויסזיכט אויף א געוויסען פארדינסט אדער דורך דעם אינער-
ליכען דראַנג, עפעס צו טאָן. ניין, די באַשעפטיגונג איז פאר איהם
פריהער פון אַלץ א מין אָפּיום, וואָס גיט איהם די מעגליכקייט,
וועניגסטענס אויף א שטיקעל צייט אריבערצוטראָגען די טרויעריגע
ווירקליכקייט. ס'איז אמת, אז זאָגאר די בעסטע און אנגענעמסטע
באַשעפטיגונג איז ניט אימשטאַנד צו פארנעמען אין גאַנצען די
געדאַנקען פון'ם געפאַנגענעם און איהם מאַכען פאַרגעסען אָן דער
הויפט צרה פון דער אינטערנירונג, אָבער זי קאָן איהם מאַכען די
געפאַנגענשאפט ערטרגליכער און מילדערן איהרע אומפאַרמייד-
ליכע פאַלגען. וואָס מעהר געלעגענהייט דער איינצעלנער האָט
אַלזא צו באַפרידיגען זיין טעטיגקייטס-אינסטינקט, אַלץ בעסער
העלפט דאָס איהם איבערצוקומען די מאָנאָטאָניע פון די טרויעריגע
שטונדען, טעג און וואָכען. אָבער אומגליקליכערווייז זיינען די
מעגליכקייטען, וואָס די געפאַנגענע האָבען אין דעם פרט געהאט,
געווען אזוי מאַנגעלהאַפטיג און באַשרענקט, אז בלויז א קליינער
טייל פון מיינע מיטגעפאַנגענע איז געווען אימשטאַנד צו קאָנען
באַפרידיגען זייער דראַנג נאָך טעטיגקייט.

גערענקט וועניגסטענס אין פארלויר פון טאָג צו באַזייטיגען דעם איבעל. אָבער אויך דאָס איז געווען אומזיסט. די מענשליכע נאַטור האָט געפאָדערט איהר רעכט און האָט זיך סוף כל סוף נישט געלאָזט אונטערדריקען דורך קיין שום זאך. אין דער לעצטער צייט פון מיין געפאנגענשאפט האָט דער לאַגער געמאַכט דעם איינדרוק פון א ציגיינער־קאָלאָניע און האָט געהאַט א מיאוס'ן און אַפּשטויסענדען אויסזעהן פאר דעם באַזוכער. און דאָך וואָלט קיין מאַכט אין דער וועלט נישט געווען אימשטאַנד מעהר אַפּצושטעלען דאָס בויען פון די „ביידלעך“. אַזא מיין פאַרזוך וואָלט די מענשען איינפאַך געטריבען צו פאַרצווייפלונג, און די מעהרסטע וואָלטען געוויס נישט געקוקט אויף קיין שום באַשטראָפונג, אבי נאָר אויפצוהאַלטען אָט די טרויער עריגע און פרימיטיווע פאָרם פון א כלומר'שטען „אליין־זיין“.

כדי באַטש ווי עס איז אַפּצוקערען דעם געפאנגענעם געדאַנ־קען פון זיין טרויעריגער לאַגע, איז פאראן בלויז איין מיטעל: — באַשעפטיגונג. אָהן וואָס פאר עס איז טעטיגקייט, פון וועלכען סאָרט זי זאָל נישט זיין, וואָלט א געפאנגענשאפט פון יאָהרען לאַנג פשוט געווען אומערטרעגליך. אין דער ערשטער צייט פון דער אינטערנירונג ווייזט זיך דאס באַדערפעניש נאָך באַשעפטיגונג, אמת, נישט אזוי דייטליך ארויס. דער ניי־אַנגעקומענער איז אין אַנפאַנג באַרוישט פון די אייגענאַרטיגע איינדריקען פון אָט דער נייער וועלט, אין וועלכער מען האָט איהם פלוצלינג אריינגעוואָרפען. די עריגע־רונג אָן זיין פריהערדיגער אומגעבונג, זיין פאַמיליע א. א. וו. איז נאָר צו פריש, אז ער זאָל זיך קאָנען גלייך אריינפאַסען אין זיין נייער לאַגע. די מעהרסטע ניי־אַנגעקומענע קאָנען זיך צוערשט גאָר נישט פאַרשטעלען, אז זייער אינטערנירונג איז א ריכטיגע גע־ווענליך שרייבען זיי צו זייער ארעסט צו א טעות פון דער לאָקאַלער פאַליציי און לעבען מיט דער האַפנונג, אז די זאך וועט זיך דאָך באַלד מוזען אויפקלערן און מען וועט פאר זיי ווידער אויפגעפנען דעם טויער צו דער פרייהייט. אונטער אַזעלכע זעלבסט־נאַרערייען געהען אַפט אריבער וואָכען און מאָנאַטען, איידער דער געפאנגענער באַגרייפט אויף ריכטיג די גאַנצע ערנסטקייט פון זיין לאַגע.

טען אומגעפער הונדערט און פופציג געפאנגענע, וועלכע ער האָט באַשעפטיגט טיילווייז אין זיינע גערטנער, טיילווייז צום אויסכע-סערן פון די שאַסייען און פאַרקען. יעדער איינער פון אַט די אר-בייטער האָט געקריגען פיער שילינג און זעקס פענס (א דאלאר און 10 סענט) א וואָך. הגם די מעהרסטע פון אַט די לייט זיינען געווען פולשטענדיג אַרים, איז עס ניט געווען אויסשליסליך דער קליינער געהאלט, וואָס האָט זיי צוגעצויגען, נאָר קודם כל דאָס דרינגענדע באדערפעניש נאָך וואָס פאר עס איז טעטיגקייט. עס מוז דא אויך באַמערקט ווערן, אז גראַד די ארבייטער, וועלכע דער טראַסט האָט באַשעפטיגט, זיינען אויך געווען די, וואָס האָבען זיך גייסטיג אַם בעסטען אויפגעהאלטען. די ארבייט אויסער דעם פארשאַלטענעם גדר פון שטעכיקע דראַהטען, אין דער פרייער נאָטור, האָט געהאט א באַרוהיגענדע ווירקונג אויף דעם געמיט-צושטאַנד און אויף די נערווען פון די מענשען און האָט ארויסגערופען אין זיי נאָרמאלערע שטימונגען, איידער דאָס איז מעגליך געווען אין דער מורא'דיג נערוועזער אטמאָספערע פון'ם לאַגער.

אלע איבעריגע געפאנגענע, וועלכע האָבען געהאט דעם וואונש, זיך אויף וואָס פאר עס איז אופן צו באַשעפטיגען, האָבען דאס גע-מוזט טאָן אויף זייער אייגענעם חשבון. צו דעם דאָזיגען צוועק האָט מען זיי אין יעדען באַטאליאָן באַשטימט געוויסע פלעצער, וואָס זיי האָבען באנוצט אלס ווערקשטאַטען. א טייל פון די, וועלכע פלעגען דאָרט ארבייטען, זיינען געווען געלערנטע שניידער, וועלכע האָבען זיך טיילווייז באַשעפטיגט דערמיט צו נעהען נייע קליידער פאר די פארמעגליכערע געפאנגענע, טיילווייז מיט רעפארירונגס-ארבייט, פאַרייכטענדיג די אַלטע קליידער פון זייערע אַרעמערע קא-מעראדען פאר א קליינעם פרייז. אבער די מעהרסטע פון די געפאנג-גענע האָבען זיך פאַרנומען מיט דער פאַבריצירונג פון אלע מעגליכע סאַרטען האַלצ-ארבייטען, ווי בילדער-ראַהמען, האנדשוה-קעסטלעך, שאַכטלען און עהנליכע זאַכען. אנדערע ווידער האָבען פאַבריצירט שפילצייג פאר קינדער, צינענע רינגען, בייטעלעך, אדער זיי האָבען זיך אָפגעגעבען מיט שניצערייען פון האַלץ און ביין.

עטליכע טויז פון מיינע מיטגעפאנגענע זיינען געווען באשעפֿטיגט, כדי צו פארזארגען די אלגעמיינע באַדערפענישען פון'ס לאַגער. זיי האָבען געארבייט אין די קיכען, מאַגאַזינען און ביוראָס, אנדערע האָבען געהאט די אויפגאבע צו רייניגען די באַדערפעניש־אַנשטאַלטען, בעדער, וואַש־פּלעצער א. א. וו., און אנדערע ווידער זיינען געווען אָנגעשטעלט אלס קויהלען־טרעגער. פאר די דאָזיגע ארבייטען האָבען די לייט געקריגען א קליינעם געהאלט פון דריי ביז זיבען שילינג אַ וואָך. אין דער ערשטער צייט פון אונזער גע־פאנגענשאפט אין „פעלעס“ זיינען די געפאנגענע, וועלכע האָבען פארנומען אַט די שטעלעס, געווען אָנגעשטעלט פערמאַנענט, און עס פלעגט גאנץ זעלטען פאַרקומען, אז דער איינער אָדער דער אנדערער פון זיי זאָל געביטען ווערן. שפעטער אָבער, ווען דאס באַדערפעניש נאָך ארבייט האָט זיך אלץ שטארקער געלאָזט מערקען, איז די נאָכ־פראגע פון די ארעמערע געפאנגענע נאָך אַט די אין אלגעמיין ניט זעהר אנגענעמע באַשעפטיגונגען געוואָרן אלץ דרינגליכער, אזוי אז די אינערליכע פאַרוואַלטונג איז געצוואונגען געווען צו בייטען די ארבייטער אלע זעקס וואָכען, כדי וואָס מער געפאנגענע זאָלען כאַטש אויף א קורצער צייט קאָנען זיין באַשעפטיגט און כדי זיי אויך אויף דעם אופן צו געבען די מעגליכקייט צו פארדינען אַ פאַר שילינג. אַט דער נייער איינפיהר האָט אונז געמאכט געוויסע שוועריגקייטען און איז ניט געווען לטובה פון די אלגעמיינע אינטערעסען אין'ס לאַגער, אָבער אזוי ווי פון צוויי צרות איז דאָס געווען די קלענערע, האָט מען זיך געהאַלפּען אזוי גוט ווי מען האָט געקאָנט.

אין דער לעצטער צייט פון מיין געפאנגענשאפט האָבען עטליכע לאַנדאָנער פירמעס באַשעפטיגט א קליינע צאָהל פון זייערע פרי־הענדיגע ארבייטער, דער עיקר זייגער־מאכער, גראווירער, גאָלד־שמידען און קערב־מאַכער. די געפאנגענע האָבען געארבייט אין באַזונדערע ווערקשטאַטען. מען האָט זיי געצאָהלט טרייד יוניאָן שכירות, פון וועלכע די רעגירונג פלעגט טעגליך אראָפּנעמען א האַלבע קרוין (60 סענט) פאר די קעסט וואָס זי האָט זיי געגעבען. אויסערדעם האָט דער „אלעקסאנדרא פעלעס טראַנסט“ געהאַל־

פון די געפאנגענע איז די באשעפטיגונג פון'ם אנדערן טייל כסדר געווען געשמערט און אין אסך פאלען איז זי אין גאנצען צונישט געמאכט געוואָרן. אָט דער אומגליקליכער צושטאנד האָט געפיהרט צו אומאויפהערליכע רייבערייען אין לאַגער און האָט אסך פון מיינע מיטגעפאנגענע אריינגעוואָרפֿען אין א הויכגראַדיגער נערוועזקייט, וועלכע איז אלץ אומערטרעגליכער געוואָרן, וואָס לענגער די געפאנגענשאפט האָט אָנגעהאַלטען. באַזונדערס האָבען די עלטערע לייט געליטען אונטער אָט די פארהעלטענישען. ווען דער מענש האָט דערגרייכט א געוויסע עלטער, צייגט זיך ביי איהם שטאַרקער אַרויס דאָס באַדערפעניש נאָך רוה. ער איז וועניגער עמפֿענגליך פאר די פריידען און פאר דעם גערויש פון'ם עפענטליכען לעבען און קאן בעסער אָפּשאצן די שטילע צוריקגעצויגענקייט. פאר די אלטע לייט איז דערום דער אומאויפהערליכער ליארם אין לאַגער געווען א קוואַל פון אומאויפהערליכע יסורים, וועלכע האָבען איינצעלנע צוויי שטען זיי ביינאָה געטריבען צו פארצווייפלונג. ס'האָט ניט זעלטען געטראָפֿען, אז אלטע מענער מיט טרערען אין די אויגען פלעגען קומען צו מיר, כדי זיך צו באַקלאָגען פאר מיר אויף זייערע צרות. אבער וואס האָב איך געקאָנט טאָן, זיי צו העלפֿען? פארבאָטען די אנדערע צו ארבייטען וואָלט איינפאַך געהייסען, אריבערטראָגען די אומצופרידענקייט פון'ם איינעם טייל אויף דעם אנדער טייל. כדי וועניגסטענס עפעס צו טאָן, האָב איך באשטימט די געפאנגענע, אז צווישען צוויי און פיער אזייגער נאָכמיטאג זאָל ניט געמאכט ווערן קיין ליארם, כדי צו געבען די עלטערע לייט א קליינעם אָפֿרוה, פאר וועלכען זיי האָבען גאר ניט געוואוסט ווי מיר אָפצוראנקען. אבער זאָגאר אָט די קליינע באשרענקונג איז ניט זעלטען צוטרייסעלט געוואָרן דורך דער אומאיינזעהעניש פון איינצעלנע געפאנגענע.

אבער ערגער פון אלעמען איז געווען די יעניגע פון מיינע מיט-געפאנגענע, וועלכע האָבען זיך געוואָלט אויף וואָס פאר עס איז אופן אָפגעבען מיט א גייסטיגער טעטיגקייט. אין דעם פרט האָבען מיר געהאט צו קעמפֿען מיט אזעלכע שוועריגקייטען, ווי אין קיין שום אנדער לאַגער. ס'איז געווען א פראכטפולער מענשענ-מאַטעריאַל,

אָבער ליידער זיינען די ארבייטס־פֿלעצער געווען צו קליין צו קאָנען כאַטש אויף וויפֿיעל עס איז באַפֿרידיגען די אַלגעמיינע פּאָר־דערונגען, אזוי אז בלויז אַ פֿארהעלטניסמעסיג זעהר קליינע צאָהל מענשען האָט דאָרט געקאָנט ארבייטען. דערצו איז געווען נאָך אַן אנדער גרויסע צרה. אין די באַטאָליאָנען „איי“ און „בי“ האָבען זיך די ווערקשטאַטען געפונען אין דעם זעלבען פּלאַץ, וואו די געפאנגענע האָבען געמוזט שלאָפֿען און זאָגאר בייטאָג זיך אויפהאַלטען דאָרט. אין פּאָל ווען עס איז געווען אַ שלעכט וועטער. אזוי ווי די ארבייטס־פֿלעצער גופא זיינען אַלזאָ געווען צו קליין אריינצונעמען אלע די וועלכע האָבען געהאַט דעם וואונש דערצו, האָט זיך מיט דער צייט ענטוויקעלט ביי די געפאנגענע די שלעכטע געוואוינהייט צו ארבייטען אויף די בעטען. דאָס איז, פארשטעהט זיך, ניט געווען אין איינ־קלאַנג מיט די פּאַרשריפטען פּון'ם לאַגער און איז צוערשט שטאַרק באַקעמפט געווארן. אָבער דאָס באַדערפעניש נאָך באַשעפטיגונג האָט זיך ארויסגעוויזען צו זיין שטאַרקער ווי אלע פּאַרשריפטען און רעגולאַציעס, אזוי אז עס איז ענדליך געקומען אַ צייט, ווען מען האָט שוין דעם איבעל מעהר ניט געקאָנט אָפּשאַפֿען. דאָס איז ווידער אַמאָל געווען אַ באַווייז דערפֿאר, אז די מענשליכע נאַטור איז שטאַרקער ווי דער טויטער בוכשטאַב פּון'ם געזעץ, און אז יעדער באַפעהל, אפילו ווען ער קומט מיט די בעסטע און פארנינפטיגסטע אַבזיכטען, איז גאָרנישט ווערט, ווען ער קאָן ניט געהאַלטען ווערן.

די אומגינסטיגע לאַגע פון די ווערקשטאַטען און דאָס אַר־בייטען אויף די בעטען האָבען געפיהרט דערצו, אז דורך דאס שטענדיגע האַמערן, זענען, פֿיילען א. א. וו. איז דער נאנצער לאַגער געווען פול מיט אלע מעגליכע גערוישען, וועלכע האָבען איינפאך אָפּגע־שניטען יעדע מעגליכקייט פאר וועלכע ס'איז גייסטיגע טעטיגקייט, א צרה, וואָס האָט זיך באַזונדערס שווער געלאָזט פֿיהלען אין די לאַנגע ווינטער־מאָנאַטען, ווען די געפאנגענע זיינען צוליב'ן שלעכט־טען וועטער געצוואונגען געווען צו פארברענגען דעם גרעסטען טייל פון טאָג אינעווייניג אין די באַטאָליאָנען.

אזוי איז עס געקומען, אז דורך דער טעטיגקייט פון איין טייל

ער ארבייט. אבער קנאפע צוויי מאנאט שפעטער איז שוין געקור-
מען דער צווייטער קלאפ. אויך דעמאלט איז עס ווידער געווען די
„איל-אף-מען“, וואס האט געפאדערט איהרע קרבנות. נאך א
צווייט און דריט מאל האט זיך די ארגאניזאטארען איינגעגעבען
ווי עס איז צוזאמענצושטוקעווען די מיט געוואלט פאנאדערנער-
סענע גלירער, כדי כאטש ביז א געוויסען גראד אויפצוהאלטען דאס
גאנצע. אבער די לאגע איז געווארן אוממעגליך צו דערהאלטען, און
א נייער און לעצטער קלאפ האט פארניכטעט אלעס ביז'ן סאמע
גרונד. די לעהרער, וואס זיינען נאך איבערגעבליבען, האבען פאר-
לארן דעם חשק אנצופיהרען ווייטער דעם אויסזיכטלאזען קאמף.
און די שילער איז עס ניט געגאנגען בעסער. דערצו זיינען די ניי-
אנגעקומענע ניט געווען דיזעלבע סארט מענשען ווי די קאמעראדען.
וועלכע מיר האבען פארלארן. איבער זעקס חדשים זיינען אין לאגער
איבערהויפט מעהר קיין שולען ניט געווען. אבער אזוי ווי מען האט
ביי די געפאנגענע אין די באטאליאנען „בי“ און „סי“ ניט צוגענו-
מען די פלעצער, וועלכע זיינען געווען באשטימט פאר די שולען,
האבען די איינצעלנע מענשען, וועלכע האבען זיך געוואלט אפגעבען
מיט א גייסטיגער טעטיגקייט, וועניגסטענס געהאט א שטילען ווי-
קעל, וואו זיי האבען זיך געקאנט באשעפטיגען מיט זייער שטודי-
רען, אהן דעם זיי זאלען געשמערט ווערן פון'ם אייביגען ליארם פון'ם
לאגער.

ערשט ארום סוף פון'ם יאהר 1916 איז געמאכט געווארן א
נייער פארזוך, ווידער צו ארגאניזירען די שולען. א טייל פון די
אלטע לעהרער צוזאמען מיט נייע קרעפטען, וועלכע זיינען דערווייל
אנגעקומען אין לאגער, האבען גענומען די איניציאטיווע צו שאפען
עפעס נייעס. א דאנק דער ענערגיע און דעם ארגאניזאציענס-
טאלאנט פון אט די מענער האט זיך די יונגע אונטערנעמונג אין א
קורצער צייט קרעפטיג ענטוויקעלט. עס זיינען אלוא ווידער געווען
קלאסען, וואו יעדער איינער האט געהאט די מעגליכקייט צו נעמען
אונטערריכט אין פרעמדע שפראכען אדער אין באשטימטע צוויי-
גען פון דער וויסענשאפט. ס'האט זיך פארמירט א ספעציעלער

וואָס האָט זיך אין 1915 צוזאמענגעפונען אין „פעלעס“, און וואָס איז אין גייסטיגער הינזיכט געשטאנען אָהן אן ערך העכער ווי די שפעטערדיגע באוואוינער פוןם לאגער. צווישען זיי האָט זיך אויך געפונען א גאנצע רייה פון אויסגעצייכענטע לעהרער אויף אלע מעגליכע געביטען. ווען דער אלטער קאמאנדיר האָט די מענשען אָפגעגעבען דריי באזונדערע פלעצער פאר אונטערריכט און שטודיר-צוועקען, האָט זיך אין א קורצער צייט ענטוויקעלט א רייך גייסטיג לעבען. עס זיינען געגרינדעט געוואָרן היבשע עטליכע קלאסען צו לערנען פארשידענע וויסענשאפטען און פרעמדע שפראכען, וואָס זיינען באזוכט געוואָרן פון מעהר ווי זיבען הונדערט שילער. ס'איז געווען באזונדערס דר. סימאָניס, א מאן פון ברייטע קענטענישען און א זעלטענער כאראקטער, וועלכער האָט זעהר פיעל אויפגעטאָן פאר דער אָרגאניזירונג פון'ם בילדונגס-וועזען. ס'האָט זיך איהם איינגעגעבען צוצוציהען אלע קרעפטען וואָס זיינען געווען אין לאגער און זיי פלאנמעסיג צוזאמענפאַסען. און וואָס ער האָט אָנגעפאנגען, איז שפעטער אויף א גליקליכען אופן פאַרטגעזעצט געוואָרן פון דר. מיכאַעלס און זיינע צאָלריכע מיטארבייטער. זייט ביי זייט מיט דעם אונטערריכט האָט מען אראנזשירט וויסענשאפטליכע פאַרטראָג-גען, וועלכע האָבען זיך באשעפטיגט מיט די פאַרשידענסטע זאַכען. די לעהרער האָבען זיך אָפגעגעבען צו זייער אויפגאבע מיט אינער-ליכער לוסט און מיט גרויסער איבערגעבענקייט, און פאר זייער מיה זיינען זיי אויף א גרויסען אופן באפרידיגט געוואָרן דורך דער פליי-סיגקייט און דער גייסטיגער לעבעדיגקייט פון זייערע שילער. אין משך פון זעקס חדשים האָט זיך אויף אזא'ן אופן ענטוויקעלט א קליינע הויכשול, וועלכע איז געווען דער שטאַלץ פון'ם לאגער.

אַבער דאָ האָט די יונגע אונטערנעמונג געקריגען דעם ערשטען קלאָפּ. א טייל פון די לעהרער איז פארשיקט געוואָרן אויף דער „איל-אָף-מען“ און מיט זיי א היבשע צאָהל שילער. דער קלאָפּ איז געווען שווער אריבערצוטראָגען, פונדעסטוועגן האָבען די פיה-רער פון דער אינסטיטוציע אָנגעווענדט זייערע בעסטע כוחות, אויס-צופילען די לידיג געבליבענע פלעצער און אָנגעהן ווייטער מיט זיי-

עקזיסטירען, און די שטימונג צווישען די גייסטיג געניגטע עלעמענטן טען אין לאַגער איז געווען זעהר געדריקט. מען האָט אומאפילו געהאלטען אין איין ערקלערן, אז די דייטשע רעגירונג איז פאראנט-וואָרטליך פאר דער אומבאגרייפליכער פארשלעפונג פון דער „רעפא-טריאירונג“, אָבער דאָס איז געווען א קנאפע טרייסט פאר די מענ-שען. דער פאקט איז געווען, אז דאס גייסטיגע לעבען אין לאַגער איז כמעט אין גאנצען אָפגעטויט געווארן, ווייל הונדערטער פון אונזערע מיטגעפאנגענע זיינען געצוואונגען געווען זיך צו ענטזאגען פון יעדער גייסטיגער טעטיגקייט, מחמת מען האָט ביי זיי אוועקגע-רויבט יעדע מעגליכקייט אָנצוגעהן מיט זייער לערנען און שטודירען. צו דעם אלעמען איז נאָך צוגעקומען נאָך אן אומשטאַנד, וואָס האָט זעהר פיעל בייגעטראָגען דערצו צו פאַרשאַפען די פארביטער-רונג צווישען דעם אינטעלעקטועלען עלעמענט. אין 1916 האָט זיך מר. ניועל, דער פארטרעטער פון דער „יאָנג מענ'ס קריסטשיען אסאָ-סיאיישאַן“, געשטעלט אין פארבינדונג מיט דר. סימאָניס און מיט דער אינערליכער פארוואלטונג פון'ם לאַגער. דער רעזולטאט פון אַט דער פארהאנדלונג איז געווען, אז די דערמאָנטע קערפערשאפט האָט זיך פאפליכטעט אויפצושטעלען א ספעציעלע געביידע, וואס זאָל דינען אויסשליסליך פאר די צוועקען פון לערנען און שטודירען. מר. ניועל האָט אליין געהאט אָנגעקוקט די אלטע שול-צימערען, וועלכע מיר האָבען געהאט אין לאַגער, און איז געקומען צו דער איבערצייגונג, אז זיי זיינען בשום אופן ניט צוגעפאסט צו די פאָדער-רונגען. און דאָך, וואָס וואָלטען די געפאנגענע שפעטער ניט גע-געבען דערפאר, אז מען זאָל זיי וועניגסטענס לאָזען זיך באנוצען מיט אַט די פרימיטיווע און אומבאקוועמע שטיבער!

נאָך א לאַנגען ישוב הרעת האָט די י. מ. ק. א. באשלאָסען אויסצוגעבען א סומע פון טויזענט פונט סטערלינג, כדי אויפצו-שטעלען א געביידע, וואָס זאָל זיך באקוועם צופאסען צו אלע פאָדער-רונגען. די י. מ. ק. א. האָט זיך אָנגעבאָטען צוצושטעלען דעם נייטיגען בוי-מאטעריאל און שפעטער צו באזאָרגען די אינערליכע אויסשטאַטונג פון די צימערען, בעת ווען די געפאנגענע האָבען זיך

צירקעל, וואו מען פלעגט זיך איבען אין ריידען שפאניש און פראנץ צווייטש, דערצו פלעגטן געהאלטען ווערן פאָרטראגען איבער דייטשע ליטעראטור, פאָליטישע עקאָנאָמיע און אנדערע געגענשאַטאנדען — הקיצור, די נייגעריגקייטע אינסטיטוציע איז געווען אין א געוונטען און בליהענדען צושטאנד.

אן ערך זעקס חדשים צייט איז זיך די זאך אנגעגאנגען איהר רוחיגען וועג, ווען עס איז געקומען א ניי אומגליק איבער די שולען. דאָס מאָל איז עס ניט געווען די „איי־אָף־מען“־צרה, וואָס האָט געשטעלט זייער עקזיסטענץ אין געפאר, נאר אן אנדער אורזאך. די אומגליקליכע „רעפאטריאירונג“, דאָס צוריקשיקען פון געפאנגענע קיין דייטשלאנד, וועלכע איז פאר הונדערטער אינטערנאציאנעלע ציוויל־לייט אויסגעוואקסען צו א טראגעדיע אָהן א סוף, איז צו געגרייט געוואָרן. פון אלע לאַגערען זיינען צו אונז צוגעשיקט געוואָרן געפאנגענע, וועלכע האָבען אין א קורצער צייט געזאָלט אָפּ־פאָהרען קיין דייטשלאנד. אזוי האָט זיך דער לאַגער אלץ מעהר און מעהר אָנגעפילט, ביז מען איז צולעצט געצוואונגען געווען אוועק צושטעלען בעטען אויך אין יענע פלעצער, וועלכע האָבען ביז אהער געדינט אויסשליסליך אלס קלאסען־ און לעזע־צימערען. מען האָט אונז געזאָגט, אז עס האנדעלט זיך בלויז וועגען צוויי אדער העכסט טענס דריי וואָכען. אָבער פון די וואָכען זיינען געוואָרן חדשים און פון די חדשים א יאָהר, און מען האָט נאָך אלץ קיין סוף ניט געזעהן דערצו.

פאר דעם גאנצען שול־וועזען, ווי איבערהויפט פאר דעם גייס־טיגען לעבען אין'ס לאַגער, איז דאָס געווען א גרויסער קלאָפּ. אין פארלויר פון די זומער־מאָנאטען האָבען זיך די לעהרער און די שילער ווי עס איז געקאנט איינאָרדנען אין די באזוך־צימערען פון'ם „איסטערן האָל“ אויף עטליכע שעה אין טאָג. אָבער ווען דער קאל־טער סעזאָן אין געקומען, האָבען די שולען אין גאנצען געמוזט איינ־שטעלען זייער געבענשטע טעטיגקייט, מחמת עס איז געווען אבסאָלוט אוממעגליך צו ארבייטען אין די אייז־קאלטע צימערען. פון דעצעמבער 1917 אָן האָבען די שולען פראַקטיש אויפגעהערט צו

ביי מר. ניועל איז געלונגען די זאך צו פארהינדערן. דער לעהרער-קאלעגיום האָט שוין געהאט אויסגעארבייט א דעטאלירטען פלאן, ווי אזוי מען זאָל באנוצען די איינצעלנע צימערען אין פארלויף פון'ם טאָג, ווען דער קאמאנדיר האָט פלוצלינג געלאָזט וויסען, אז נאָך דער אַווענט-צעעהלונג, וועלכע פלעגט אין די ווינטער-מאָנאַטען פאַרקומען צווישען פיער און פינף אזויגער נאָכמיטאָג, טאָר די געביידע מעהר ניט באנוצט ווערן. נו, זיינען גראָד די ווינטער-מאָנאַטען געווען אַם פאסענדסטען פאר לערנען און שטודירען, ווייל אין יענער צייט פון יאָהר האָבען די געפאנגענע געהאַט א טאָפּעלט באַדערפעניש אויף וואָס פאַר עס איז אופן צו פאַרטרייבען די טרויעריגע מאָנאַטאַניע פון זייער פינסטערן לעבען. מחמת דעם האָבען די לעהרער און די פאַרטרעטער פון'ם טורן-פאריין שוין אין נאָוועמבער געבעטען ביים קאמאנדיר די ערלויבעניש צו באנוצען די צימערען פון דער נייער געביידע, וועלכע זיינען שוין דאן געווען פאַרטיג, אָבער אַט די פאַרנינפטע פאָדערונג איז איינפאַך אַהן צערעמאָניעס אָפּגעזאָגט געוואָרן.

און אצונד איז געקומען דער לעצטער קלאפ — דער פאַרבאָט צו קאָנען באנוצען די נייע געביידע נאָך דער אַווענט-צעעהלונג. דערמיט זיינע אלע האָפּענונגען פון די לעהרער און זייערע דריי הונד דערט שילער, אזוי ווי די האָפּענונגען פון אסך אנדערע געפאנגענע, מיט איין קלאפ פלוצלינג פאַרניכטעט געוואָרן און דאָס גייס-טיגע לעבען פון'ם לאַגער איז געווען פאַר'משפּט צום טויט.

די ווירקונג, וואָס אַט דער אומזיניגער פאַרבאָט האָט געהאַט אויף דעם גייסט פון די געפאנגענע, לאָזט זיך קוים באשרייבען. ס'איז געשאַפּען געוואָרן א פאַרביטערונג, וואָס האָט קיינמאָל מעהר ניט געקאָנט באזייטיגט ווערן, און זעלכע האָט נאָך געמוזט ווערן אלץ טיפּער און טיפּער, ווייל יעדער איינער האָט געוואוסט, אז אין אנדערע לאַגערען האָבען די בייזלעך פון דער י. מ. ק. א. גע-קאָנט באנוצט ווערן דעם גאנצען טאָג ביז ניין אזויגער אין אַווענט. אויך האָט מען אין די ענגלישע צייטונגען געלייענט די באריכטען

פארפליכטעט אליין אויסצופיהרען די גאנצע בוי־ארבייט. אן אינ־טערנירטער ארכיטעקט מיט'ן נאָמען גינטהער האָט געמאכט דעם פלאן פון דער געביידע און האָט איבערגענומען די טעכנישע לוי־טונג פון דער ארבייט. אין דער ערשטער צייט האָבען זיך געפונען גענוג פריוויליגע ארבייטער, וועלכע האָבען זיך באטייליגט אין דעם בויען. ערשט שפעטער, ווען מען האָט די מעהרסטע פון אַט די לייט אוועקגעשיקט נאָך דער „איל־אַר־מען“, האָט מען געצאָהלט די, וואָס האָבען פארנומען זייער פלאץ, א פאָר שילינג א וואָך, וועלכע זיינען געשאפען געוואָרן טיילווייז דורך די געפאנגענע גופא, טיילווייז דורך געוויסע פריינט פון דר. סימאָניס.

דורך א רייה פון אומשטענדען האָט זיך די בוי־ארבייט פאר שלעפט אָהן א שיעור. טיילווייז איז עס געקומען דורכדעם, וואָס אין דער צייט פון מלחמה איז ניט לייכט געווען צו קריגען די גייטיגע בוי־מאטעריאלען, אזוי אז גינטהער און זיינע לייט האָבען אָפט געמוזט ווארטען וואָכען־לאנג, ביז זיי האָבען ווידער געקאָנט אָנגעהן מיט דער ארבייט. פון דער אנדער זייט איז גינטהער גע־צוואונגען געווען נאָך יעדען טראנספאָרט צו דער „איל־אַר־מען“ צוזאמענצוקריגען נייע מענשען צו דער ארבייט, דורך וואָס עס איז נאטירליך פארלאָרן געגאנגען אסך צייט. עס זיינען אויך גע־ווען אסך געפאנגענע, וועלכע האָבען באשולדיגט דעם יונגען בוי־מייסטער, אז ער האָט מיט א כיוון פארצויגען די ארבייט, כדי דורכדעם צו פארהינדערן, אז מען זאָל איהם ניט פארשיקען אויף'ן אינזעל, וואָרים ער איז געווען אומפארהייראט. גינטהער האָט דאָס אפילו אָפגעליקענט, אָבער א קערנדעל אמת האָט פונדעסט־וועגען געקאָנט זיין אין דעם, און פון א ריין מענשליכען שטאנד־פונקט באטראכט, האָט מען עס אויך געקאָנט פארשטעהן. קורץ און גוט, די זאך האָט זיך געצויגען ביז קריסטמאס 1917.

ווען מען האָט שוין געהאלטען אזוי ווייט, האָט זיך דעם נייעם קאָמאנדיר פארוועלט איינגארדנען אין דער נייער געביידע רעגירונגס־ווערקשטאטען. בלויז דורך אונזער ענערגישען פראָטעסט

טיגען, וואָרים ער האָט גענוי געוואוסט, אז טעטיגקייט איז געווען דער איינציגער מיטעל, וואָס האָט געקאָנט מאַכען די געפאָנגענע שאַפט ערטרגליך פאר די מענשען. ער האָט גענומען אן אינערטערעם אין דער ענטוויקלונג פון די ספּאַרט־פאראיינען אין לאַגער און האָט קיינמאָל נישט פארפּעהלט קיין געלעגנהייט, אליין צו ערמוטיגען אזעלכע זאכען. ער האָט זעהר גוט געוואוסט, וואָס די שולען באַדייטען פאר די געפאָנגענע, באַזונדערס פאר דעם יונגערן עלעמענט, אין וועלכען דער טריב צו לערנען איז נאָך געווען שטאַרק ענטוויקעלט.

דער אלטער קאָמאנדיר פלעגט קיינמאָל נישט מאַכען קיין אינערספּעקציע, אָהן דעם אז ער זאָל אויך אָפּשטאטען א באַזוך אין די שולען און ריידען א פאָר ווערטער מיט די לעהרער. ער פלעגט ריידען מיט די באַטאָליאָן־פיהרער איבער אלע אינסטיטוציעס אין לאַגער און איז שטענדיג געווען גרייט צו העלפּען ענטוויקלען דעם באַשעפטיגונגס־אינסטינקט פון די געפאָנגענע, אזוי ווייט ווי ער האָט נאָר געקאָנט.

דער נייער קאָמאנדיר האָט נישט געהאט דעם מינדסטען אינטערעס פאר אַט די זאכען. זיי זיינען פאר איהם געווען אַבסאָלוט אומוויכטיג, און עס וואָלט איהם גאָר קיינמאָל נישט אַרויפגעקומען אויף זינען זיך דורכצוריידען מיט די באַטאָליאָן־פיהרער וועגען דעם. מען האָט זאָגאר אָפט געהאט דעם איינדרוק, אז ער האָט פשוט נישט געקאָנט באַגרייפּען, פארוואָס די מענשען האָבען זיך אָפּגעגעבען מיט אזעלכע זאכען. ביי די אינספּעקציעס פלעגט ער קיינמאָל נישט אַרויפגעקומען אין די קלאַס־צימערען. מיט די לעהרער האָט ער גערעדט בלויז דאן, ווען די דאָזיגע זיינען געקומען צו איהם מיט א ביטע, וועלכע ער פלעגט בלויז אין זעלטענע פאלען באויליגען. איך בין איבערצייגט, אז אַט דער מאן אליין האָט קיינמאָל נישט געפיהלט אין זיך דעם וואונש פאר וואָס פאר עס איז גייסטיגער טעטיגקייט. מחמת דעם איז איהם קענטיג געווען אומ־מעגליך צו באַגרייפּען, אז אזעלכע וואונשען האָבען זיך געקאָנט

ווענען דער געביידע פון דער י. מ. ק. א. אין רוהלעבען. אַט די גע-
ביידע האָט שוין געהאט עקזיסטירט זינט 1915, און די ענגלישע
ציוויל-געפאנגענע האָבען דאָרט איינגעדערענט א קליינע אוניווער-
זיטעט, וואו זיי האָבען זאָגאר געהאט די מעגליכקייט אָפצוגעבען
זייער עקזאמען. אונטער די דאָזיגע אומשטענדען האָט מען זיך
ניט געקאנט וואונדערן, וואָס די מענשען זיינען ביסלאכווייז אריי-
געקומען אין אזא צושטאַנד, וואָס האָט געמאכט אלץ שווערער און
שווערער צו ריידען צו זיי אויף א פארנינפטיגען אופן

זינט צעהן וואָכען זיינע אלע שולען געווען געשלאָסען, דער
טורן-פאראיין און אנדערע אַרגאניזאציעס האָבען זיך געהאלטען
ביים אויפלייזען, ווייל די געפאנגענע האָבען ניט געהאט קיין פלאץ.
וואו זיי זאָלען זיך קאָנען אויף וואָס פאר עס איז אופן באַשעפטיגען.
און דאָ איז געשטאַנען א פארטיגע געביידע, גוט איינגעדערענט און
ספעציעל געשאפען פאר דעם דאָזיגען צוועק, און האָט ניט געקאנט
באנוצט ווערן, ווייל א ברוטאלער מאכט-באפעהל, וואָס האָט גע-
פאטשט יעדען געזונטען אורטייל אין פנים אריין, האָט די געפאנ-
גענע ניט דערלאָזט דערצו. די גאנצע זאך וואָלט געקאנט געבען
אומשעצבארען מאטעריאל פאַר א מארק טוויין'שע הובאַרעסקע,
ווען די פאָלגען וואָלטען ניט געווען אזוי אויסערגעווענליך טרויעריג.

דערביי איז אבסאָלוט ניט געווען קיין שום גרונד פאר אַט דער
אידיאָטישער גורח. די באהויפטונג פון'ם קאָמאנדיר, אז דאָס בא-
נוצען פון דער נייער געביידע אין די אָווענט-שטונדען וואָלט גע-
קאנט פיהרען צו וואָס פאר עס איז פאַרוואַך צו אנטלויפען, איז גע-
ווען פונקט אזוי נאָריש ווי דער פארבאָט גופא און זעהר כאַראַק-
טעריסטיש פאר דעם גייסטיגען וועזען פון'ם מאן. אַט דער מאן
האָט ניט געהאט די קלענסטע פאַרשטענדעניש פאר די נויטען און
באָרערפענישען פון די געפאנגענע. זיין גייסטיגע באשריינקטקייט
איז געווען אזוי גרויס, אז ער האָט קיינמאָל גאָר ניט געפרוואוּט
זיך באַקענען מיט זיי. דער אַלטער קאָמאנדיר פלעגט אונטערשטי-
צען יעדען פאַרוואַך פון די געפאנגענע, זיך ווי עס איז צו באַשעפ-

אז די ערפארונגען, וועלכע מיר האָבען ביז איצט געמאכט דאָ אין לאַגער, גיבען אונז פולשטענדיג א רעכט פאר אזא פארדאָכט.

די הויפט צרה איז געלעגען אין דעם גאנצען סיסטעם. די אינטערעסען פון ביינאה דריי טויזענט מענשען זיינען געלעגען אין גאנצען אין די הענט פון איין איינציגען מאן, וועלכער האָט געקאָנט אויף א מוטוואָליגען אופן באשטימען וואָס ער האָט געוואָלט. איז אָט דער מאן א ברייטער כאַראַקטער, וואָס זעהט אין די געפאָרע גענע פריהער פון אלץ מענשען, וועלכע זיינען ניט דורך זייער אייגענער שולד אריינגעקומען אין דער דאָזיגער לאַגע, וועט ער פון זיך אליין דערפילען זייערע באַרעכטיגטע וואונשען און באַדערפֿענישען. דורכדעם ווערן פארמידען אסך אומאנגענעמע רייבונגען, און די פארביטערונג פון די מענשען, וועלכע איז אן אומפארמייד־ליכע פאָלגע פון דער געפאָנגענשאַפט גופא, קריגט וועניגסטענס ניט קיין פערזענליכע שאַרפקייט.

אָבער וואו געפינט מען אזעלכע מענער? זיי זיינען אויסער־געווענליך זעלטען, און וועניגער פון אלצדינג איז דער מיליטערישער סיסטעם אימשטאַנד צו ענטוויקלען אזעלכע כאַראַקטערען. אין די מעהרסטע פאלען איז דער קאָמאנדיר ניט אזוי ברייט־הארציג און אזוי פריי פון פאראורטהייל, און דער טויטער בוכשטאב פון זיינע רעגולאציעס איז ביי איהם וויכטיגער ווי דאָס געפיהל פון מענש־ליכקייט. די געפאָנגענע זיינען פאר איהם אין בעסטען פאל גע־וועזענע מענשען, טויטע נומערן, וועלכע צעהלען זיך מעהר ניט. מחמת דעם באַגרייפט ער אויך ניט דעם פאָרדאָרליכען איינפלוס, וואָס יעדער אומזיניגער באַפעהל מוז אויסאיבען אויף דעם געמיט־צושטאַנד פון די געפאָנגענע. הגם ער זעהט די געפאָנגענע כמעט יעדען טאָג, האָט ער פונדעסטוועגען ניט די קלענסטע אהנונג, וואָס עס געהט פאָר אינעווייניג ביי די דאָזיגע מענשען, און וויפיעל פאָר־באָרגענע טראַגעדיעס עס שפילען זיך אָפּ יעדען טאָג, פאָרביי וועלכע ער און זיינע אָפיצירען געהען אין די מעהרסטע פאלען פאָרביי, אָהן זיך אומצוקוקען אפילו. ס'איז זעלטען געווען דער

דערוועקען אין אנדערע און דערצו נאך ביי געפאנגענע. אזוי לאנג ווי ער האט נאך געהאט זיין טרינמאן נעבען זיך, האט מען איהם געמעגט אוועק'גנב'ענען דעם גאנצען לאגער.

די געביידע פון דער י. מ. ק' א. איז סוף כל סוף געוואָרן דער געגענשטאנד פון'ם ביטערסטען שפּאַט אין לאַגער. עס זיינען גער-ווען אזעלכע, וועלכע האָבען געקאנט אריינקומען אין כּעס, ווען מען האָט בלוז גערעדט דעריבער. כ'האָב געקאנט א גאנצע צאָהל געבילדעטע לייט צווישען מיינע מיטגעפאנגענע, וועלכע האָ-בען זיך שטענדיג אויסגעצייכענט דורך זייער פארניפטיגען און באַרעכענטען אורטייל. אָבער דורך די פיעלע ענטווישונגען און באַזונ-דערס דורך דעם לעצטען כאַפּעהל פון'ם קאָמאנדיר, וואָס האָט פארבאָטען די געפאנגענע אריינצוקומען אין דער נייער געביידע נאָך דער אווענט-צעהלונג, זיינען אָט די מענער געוואָרן אזוי שטאַרק פארביטערט, אז זיי פלעגען אָפט קומען צו די אומזיניגסטע שלוסען. אזוי האָט מיר איינמאָל א גאנץ אינטעליגענטער מאן ערקלערט, אז די ענגלישע רעגירונג האָט קענטיג די אבזיכט סיס-טעמאטיש אָפּצושניידען אלע גייסטיגע שטרעבונגען פון די דייטשע ציוויל־געפאנגענע, כדי ניט צו דערלאָזען, אז די קענטענישען, וואָס זיי קאָנען זיך מיט דער צייט פארשאַפּען דאָ אין דער געפאנגענ-שאַפט, זאָלען שפּעטער צוניץ קומען דעם דייטשען שטאַט.

כ'האָב געזוכט איהם קלאָר צו מאכען דעם אומזין פון אזא מין השערה, מיט דעם וואָס איך האָב איהם צווישען אנדערעס אויך אָנגעוויזען אויף דעם פאַקט, אַז די געביידעס פון דער י. מ. ק' א. אין דעם אינטערנירונגס-לאַגער אויף דער „איל־אָ-מען" זיינען אָפּען פאר די אינטערנירטע אָהן א שום באַשרענקונג, אזוי אז עס לאָזט זיך אַלואַ ניט ריידען וועגען אזא אבזיכט פון דער ענגלישער רעגירונג. אָבער מען האָט דעם מאן ניט געקאנט אָפּווענדען פון זיין מיינונג, און ער האָט ענדליך געזאָגט, אז אויב מען קאָן פילייכט ניט ריידען וועגען א באַשטימטער אבזיכט, מוז מען אָבער צוגעבען,

לאזער מיענע. קיין ארבייט האָט ניט געוירקט אויף די געפאנר גענע אזוי גוט, ווי די באשעפטיגונג אין דער פרייער נאטור, וואָס מען האָט באזונדערס אים בעסטען געקאנט באמערקען אין פארלויף פון די אומענדליכע גרויע ווינטער-מאָנאטען.

וואָס לענגער עס האָט געדויערט די געפאנגענשאפט, אלץ מעהר און מעהר איז דאָס באדערפעניש נאָך באשעפטיגונג ביי מיינע מיטגעפאנגענע אוועקגערוקט געוואָרן אין הינטערגרונד. די פאר- שידענע ספּאָרט-פאראיינען האָבען זיך ביסלאכווייז אין גאנצען אויפגעלייזט; בייגעטראָגען דערצו האָבען דער עיקר די שרעקליכע ערנערונגס-פארהעלטענישען, וועלכע זיינען וואָס ווייטער געוואָרן אלץ ערגער. אָבער אויך דער זין פאר גייסטיגער באשעפטיגונג איז אלץ מעהר פאראליזירט געוואָרן און האָט געמאכט פלאץ פאר א בלייערנער גלייכגילטיגקייט, וועלכע האָט זיך ביי א טייל געפאנר גענע ענטוויקעלט צו א פולשטענדיגער אידיאָטסטוואָ. קאָנצערטען און פאָרטראגען זיינען אלץ ערגער באזוכט געוואָרן. דער טעמפער דרוק פון'ם געפאנגענ-זיין האָט די מענשען פארפאלגט אויף שריט און טריט און לאנגזאם אָבער זיכער אָפגעטויט אין זיי יעדען אינ- טערעם.

בלויז איין אינסטיטוציע איז געווען אן אויסנאם פון דער דאָזיגער רעגעל — דער קינאָמאטאָגראף. דער „קינאָ“ איז אין 1916 איינגעפיהרט געוואָרן אין לאגער און איז באגריסט געוואָרן מיט פרייד פון די מעהרסטע געפאנגענע. פאר אונז זיינען די „קינאָ“- אָווענטען געווען וויכטיג ניט בלויז צוליעב דער אונטערהאלטונג, זיי האָבען אונז אויך איינגעבראכט א גוטען פראָפיט, וועלכער איז פארווענדט געוואָרן לטובת די קיכען. פאר די פילמס האָבען מיר נאטירליך געמוזט צאָהלען, און מיר האָבען געהאט גענוג צרות אויסצושטעהן מיט דער צענזור. פאר א לאנגער צייט איז געווען בלויז איין פאָרשטעלונג א וואָך, וועלכע איז שטענדיג געווען גלענ- צענד באזוכט. און ווען מיר האָבען שפעטער איינגעפיהרט צוויי „קינאָ“-אָווענטען, איז דער באזוך דורכאויס ניט פארקלענערט גע-

בייזער ווילען, וואָס איז געוואָרן דאָס טאָג־טעגליכע אומגליק פון די געפאנגענע — די טרינמאנס זיינען גליקליכערווייז ניט זעהר צעהלרייך — נאָר די אבסאָלוטע אומפארשטענדעניש פון די מיר ליטער־באאָמטע, וועלכע האָט זיך אויפגעהויבען ווי א דיקע וואנט צווישען די דאָזיגע און זיי. און אָט דער צושטאַנד, ווי געזאָגט, איז געווען באַגרינדעט אין דעם סיסטעם פון דער אינטערנירונג גופא.

אינ'ם זומער פון 1916 האָט דער אלטער קאָמאנדיר געמאכט א פראָבע, אָפגעבענדיג די געפאנגענע א שטיק לאַנד פאר דער ענט־וויקלונג פון גערטנער. יעדער מאן, וואָס האָט געהאט לוסט און לייעכע צו דער דאָזיגער ארבייט, האָט געקראָגען אן אזויגערופענעם „פלאַט“ פון אומגעפער 65 קוואַדראַט־פוס, וואָס ער האָט געקאָנט באַפלאַנצען נאָר זיין אייגענעם געשמאק נאָך. ליידער איז דאָס שטיק לאַנד, וואָס מען האָט די געפאנגענע געגעבען פאר דעם דאָזיגען צוועק, ניט געווען זעהר גרויס, אזוי אז בלויז אכציג פערזאָן האָבען געקאָנט פארזאָרגט ווערן מיט „פלאַטס“, אָבער דער פּראָוו איז געקרוינט געוואָרן מיט אזא ערפאַלג, אז דעם קומענדען יאהר האָבען די געפאנגענע שוין געקריגען פיער הונדערט „פלאַטס“, און ניט קוקענדיג דערויף איז די נאָכפראַגע געווען אסך גרעסער. די מענשען זיינען כמעט דעם גאנצען טאָג געווען באַשעפטיגט אין זייערע גאָרטענדלאך, און הגם דאָס שטיקעלע לאַנד, וואָס יעדער האָט געקאָנט באַארבייטען, איז געווען אזוי קליין, זיינען די רעזולטאָטען צייטענווייז געווען גאנץ ערשטוינליך. א טייל האָבען געפלאַנצט בלויז בלומען און האָבען אין דעם געפונען זייער גרעסטע פרייד. אָבער די מעהרסטע זיינען געווען פראַקטישער און האָבען געפלאַנצט סאַלאַד, קרויט, רעטאך און זאָגאר טאָמאַטעס. ס'איז געווען א פארגעניגען צו קוקען אויף די דאָזיגע לייט, בעת זיי האָבען געארבייט. דער פינסטערער און מידער געזיכט־אויסדרוק, דער כאַראַקטעריסטישער צייכען פון דער געפאנגענשאַפט, איז פאַרשוואַנדען און האָט געמאכט פלאַץ פאַר א פרידליכער און זאָרג־

כ'האָב געקענט אַ גאנצע צאָהל פון מענשען, צווישען זיי פאר-
 שידענע קינסטלער, וועלכע האָבען דרויסען פֿרינציפיעל ניט באזוכט
 קיין „קינאַ“ און זיינען געווען דס־שונאים פון אַט דער נייער איינ-
 ריכטונג, ווייל זיי האָבען, מיט רעכט אָדער מיט אומרעכט, אין
 איהר געזעהן אַ געפאר פאר דער ווירקליכער קונסט. אָבער אין
 דער געפאנגענשאפט זיינען זיי געוואָרן רעגעלמעסיגע „קינאַ“-
 באזוכער. נאָך יעדער פאָרשטעלונג פלעגען זיי, אמת, אָפגעבען די
 ערגסטע אורטיילען איבער דעם וואָס זיי האָבען געזעהן און פלעגען
 שווערען הייליג, אז דאָס איז געווען די לעצטע פאָרשטעלונג וואָס
 זיי האָבען בייגעוואוינט, אָבער דאָס נעכסטע מאָל זיינען זיי ווידער
 געווען דאָרט. זיי זיינען ניט קוקענדיג אויף אלע זאכען געווען
 אונטערוואָרפען אונטער דעם זעלבען פסיכישען דראַנג ווי זייערע
 איבעריגע ליידענס־חברים, און דאָס ריין מענשליכע האָט סוף כל
 סוף געהאט אויף זיי אַ גרעסערע אָנציהונגס־קראפט ווי דער אב-
 סטראַקטער באַגריף פון קונסט.

אָבער דאָס זיינען אלץ זאכען, וועלכע קומען איינעם ערשט פיעל
 שפעטער צום פולען באוואוסטזיין.

וואָרן. די אורזאך לאָזט זיך אייגענטליך לייכט ערקלערן. ס'איז זיכער ניט געווען די אָנציהונגס־קראפט, וואָס דער "קינאָ" און און פאר זיך האָט געהאַט אויף די געפאנגענע, שוין דערפאר ניט, ווייל די פילמס, וועלכע מען האָט אונז ערלויבט, האָבען אין די מעהרסטע פאלען געבראכט די באנאלסטע זאכען וואָס מען וואָלט זיך נאָר געקאָנט פאַרשטעלען. ניין, דאָ איז געלעגען נאָך א טיפערע אור־זאך, וועלכע איז פון גרויסען אינטערעס.

קין אנדער אונטערהאלטונג אָדער באשעפטיגונג, פון וואָס פאר א סאַרט זי זאָל ניט זיין, איז ניט געווען אימשטאַנד אזוי ארויס־צורייסען דעם געפאנגענעם פון זיין סביבה, איהם אזוי פולשטענדיג מאכען פארגעסען זיין לאַגע, ווי דער "קינאָ". צי ער האָט געאר־בייט אין דער ווערקשטאַט אָדער געזעסען אין קלאַס, צי ער האָט דורכגעפיהרט וואָס פאר עס איז ספאַרט אָדער ער האָט זיך צוגע־הערט צו די קלאַנגען פון דער מוזיק, שטענדיג איז געווען א געווי־סער עפעס, וואָס האָט איהם כסדר געלאָזט פיהלען די ענגע גרעני־צען פון דער געפאנגענשאַפט. פילייכט איז אויך דער "קינאָ" ניט געווען אימשטאַנד אין גאנצען צו באזייטיגען דאָס דאָזיגע אומהוימ־ליכע געפיהל, אָבער ער האָט איהם באפרייט מעהר ווי אלעס אנדערע פון דעם דריקענדיגן יאָד פון זיין אלטעגליכער אומגעבונג. ס'איז געווען אזוי צו זאָגען א פארבינדונג מיט דער דרויסענדיגער וועלט, וועלכע איז, אמת, געווען בלויז א טוישונג, אָבער וועלכע האָט איהם פונדעסטוועגען לייכטער געמאכט פארגעסען אָן דער מאַנאָ־טאָניע פון דער גרויער ווירקליכקייט, ווי יעדע אנדערע אונטער־האלטונג.

אין זיינע געדאנקען האָט ער אליין געלעבט אין די לאַנד־שאַפטען, וועלכע האָבען פארבייגעשוועבט פאר זיינע אויגען, ער האָט זיך אליין געפונען אין דעם גערודער פון די באנהויפּען, איז געפאָהרען אויף שיפען און אייזענבאנען און האָט פערזענליך אַנטייל גענומען אין די דראַמעס, וועלכע האָבען זיך פאר איהם אָפּגע־שפילט. וואָס דאָס צויבער־מעשה'לע פאר'ן קינד, דאָס איז געווען פאר דעם געפאנגענעם דער "קינאָ".

הינטער שטעכונג דראָהט און גראַטעס, אָבער דער עיקר אזעלכע, ביי וועמען די דאָקטוירים קאָנען פעסטשטעלען א הויכגראַדיגע נער-וועזקייט און טיפע נשמה-ליידען, זאָלען אינטערנירט ווערן אין א נייטראַלען לאַנד, וואו מען זאָל זיי דורך בעסערע לעבענס-באַדינ-גונגען און גרעסערע פּערזענליכע פרייהייט קאָנען געבען א געלע-גענהייט זיך צו דערהוילען פון די פּאָלגען פון דער געפאָנגענשאפט. סוף יאנואר איז ביי אונז ארויסגעלאָזט געוואָרן די ערשטע אָנאָנסע, אז געפאָנגענע, וועלכע גלויבען, אז זיי זיינען צוליעב זייער שוואַכען געזונט באַרעכטיגט אינטערנירט צו ווערן אין האַלאַנד, זאָלען זיך מעלדען צום דאָקטאָר פאר אן אונטערזוכונג. די ערשטע אונטערזוכונג איז געמאכט געוואָרן פון'ם ענגלישען דאָקטאָר אין דעם לאַנד. דערנאָך זיינען די יעניגע, וועלכע דער דאָקטאָר האָט אויסגעפונען אלס פאסערנע קאנדידאטען, שפעטער נאָך אַמאָל אונ-טערזוכט געוואָרן פון א דאקטאר פון'ם „האָוס אָפּיס“, וועלכער האָט דאן באשטימט, וועמעס נאָמען זאָל אַרױפגעשטעלט ווערן אויף דער „האַלענדישער ליסטע“. אויף דער ערשטער אויפפאָדע-רונג האָבען זיך גלייך געמעלדעט עטליכע הונדערט געפאָנגענע, אָבער פון זיי האָט מען בלויז אויסגעקליבען א קליינעם טייל, מחמת די מעהרסטע לייט זיינען גענומען געוואָרן פון'ם גרויסען אינטער-נירונגס-לאַגער פון נאָקאלאָ, אויף דער „איל-אָף-מען“, וואו די פאָר-העלטענישען זיינען דאָך, ווי באוואוסט, געווען נאָך אָהן אן ערך ערגער, איידער ביי אונז.

איך האָב זיך אין יענער צייט געפונען אין א צושטאַנד, אז עס איז מיר געווען נועניג וואָס מקנא צו זיין. א האַרטנעקיגע מאָגען-קראַנקהייט, וואָס איך האָב זיך אָפגעשפּאַרט אין דער געפאָנגענ-שאפט, האָט מיך געצוואונגען ווידער אַרױפצוגעהן אין שפיטאַל אויף עטליכע וואָכען. כ'האָב ניט געקאָנט אויפהאַלטען אין זיך קיין שום שפּייז, זאָגאר וואסערדיגע מילך האָט מיין מאָגען ניט געקאָנט פאַר-דייען. דער אַלטער דר. דאָוו, א בראווער און מענשענפריינדליכער מאַן, האָט זיך געגעבען די גרעסטע מיה מיך ווידער צו שטעלען אויף די פיס. נאָך דריי וואָכען צייט בין איך אויך געווען אזוי

קאפיטעל 24

דאָס לעצטע גליק

די אינטערנירונג אין האַלאַנד — אַ בייזע שטוקע — אויף דער „רעפּאָרט“
טרויאירונגס-ליסט קיין דייטשלאַנד — דער לעצטער פּאַרטראָג —
אַפּשיד-סצענעס — מיידזשאַר מאַט און ליוטענאַנט מאַרלי — אַפּשיד
פּוֹל'ס „פעלעס“ — אין ספּאַלדינג — די לעצטע סצענעס אין באַסטאָן
— אויף דער שיף „סינדאָראַ“ — דאָס אַנקומען אין ראַטערדאַם —
מיינ פּאַרוויד צו אַנטלויפּען — אין דייטשלאַנד — אויסגעוויזען —
ביי דאמעלא גיווענהויז — ענדע.

אין דער זעלבער צייט, וואָס דער אויסטויש פון דייטשע און
ענגלישע ציוויל-געפּאָנגענע איז ענדליך געוואָרן אַ פאַקט, איז צוויי-
שען די צוויי רעגירונגען אויך צושטאַנדגעקומען נאָך אַן אנדער
אַפּמאַך, וועגען וועלכען מען האָט שוין לאַנג געהאַט גערעדט. די
מורא'דיגע ווירקונגען פון דער לאַגער-געפּאָנגענשאפט אויף דעם
געמיט-צושטאַנד פון די אינטערנירטע זיינען געווען אזוי בולט, אזוי
אוסבאַשטרייטבאַר, אז מען האָט ענדליך אויך אין די הערשענדע
קרייזען איינגעזעהן, אז עפעס מוז געשעהן, כדי צו פאַרהיטען פון
אַ קאַטאַסטראָפּע. צווישען די אויסגעטוישטע געפּאָנגענע האָבען
זיך אויף ביידע זייטען געפונען אַ היבשע צאָהל מענער, וועלכע
זיינען אראָפּ פון זינען אין פאַרלויר פון זייער אינטערנירונג. אַט
די מורא'דיגע ערשיינונג האָט פילייכט דאָך אביסעל אַ פּלאַג געמאַן
דאָס געוויסען פון די מאַכט-האַבער אויף ביידע זייטען, אזוי אז מען
האָט ענדליך אָפּגעמאַכט צווישען זיך, אז געפּאָנגענע, וועלכע האָ-
בען שוין זינט אָנהויב מלחמה געמוזט אָפּפינסטערן זייער לעבען

אנדערער, אָהן דעם אז מען זאָל מאכען א שריט ווייטער אין דער דאָזיגער אנגעלעגנהייט, האָב איך אויך אָט די האָפנונג אויפגעגעבען.

אָבער ענדליך איז דער לאנג דיסקוטירטער פראָיעקט דאָך אויסגעפיהרט געווארן. א קליינער טייל פון מיינע מיטגעפאנגענע איז שוין געווען אָפגעפאָהרען נאָך האָלאַנד, און זיי האָבען אונז פון דאָרט צוגעשיקט די בעסטע ידיעות. דער לאַגער פון די אינטער-גירטע דייטשע ציוויל-געפאנגענע אין האָלאַנד האָט זיך געפונען גאנץ נאָהנט פון האַטעם, א דערפֿעל ניט ווייט פון צוואַלע. דער וואָס האָט געהאָט די מיטלען דערצו, האָט געקאָנט וואוינען פרי-וואַט. די געפאנגענע אָהן מיטלען זיינען איינגעקווארטירט געוואָרן אין לופטיגע קאזארמעס, אָבער זיי האָבען אויף דעם גאנצען טאָג געקאָנט פאַרלאָזען דעם לאַגער און ארומגעהן אין דער גאנצער געגענד ארום. דאָס עסען איז געווען זעהר גוט, און נאָך די מורא-דיגע יאָהרען פון דער געפאנגענשאַפט האָט אָט דער פלאַץ דאָ געמוזט אויסקוקען ביי די מענשען ווי א פשוט'ער גן עדן.

אין מיטען פעברואר איז שוין אָפגעגאנגען א צווייטע פארטיע נאָך האָלאַנד. נאָך דער דאָזיגער האָט געזאָלט אָפגעהן בלויז נאָך איין טראַנספּאָרט, ווייל ארום און ארום האָבען אין האָלאַנד געזאָלט איינגעקווארטירט ווערן ניט מעהר ווי זעכצעהן הונדערט מאַן. איך האָב זיך ערנסט דורכגערעדט מיט מיין זוהן און זיך אויך אן עצה געהאַלטען מיט מיינע פריינט און פאַרוואַנדטע, וועלכע האָבען מיך באַזוכט. אלע האָבען מיר געראַטען אויסצוניצען די געלעגנהייט און זיך מעלדען פאַר האָלאַנד. וואָלט איך געהאָט די גאָראַנטיע, אז מען וועט ערלויבען מילי'ן מיט מיר מיטצופאָהרען, דאָן וואָלט איך זיכער אפילו קיין רגע ניט איבערגעקלערט, אָבער אזוי ווי איך בין אין דעם פֿרט גאַרנישט געווען זיכער, האָב איך זיך אלץ געקוויינט קעלט און ניט געקאָנט קומען צו קיין באַשלוס. נח איז אַצונד גע-ווען בלויז איין געלעגנהייט. דעם 26טען פעברואר זיינען אָנגע-נומען געוואָרן מעלדונגען פאַר דער לעצטער ליסטע. ווען איך זאָל פאַרלירען אָט די געלעגנהייט, דאָן וואָלט פאַר א היבשער צייט

ווייט דערהוילט, אז איך האָב געקאָנט ווידער אויפנעמען מיין אר-
בייט אין באַטאָליאָן, אָבער איך האָב געפיהלט, אז מיין פעסטער
געזונט פון פריהער איז געווען שטאַרק צוטרייסעלט. פאקטיש האָב
איך שפעטער אין אמסטערדאם זיך געמוזט אונטערווארפן א זעהר
שמערצליכע אָפּעראציע, כדי פטור צו ווערן פון דער צרה.

אָבער ערגער ווי יענע קערפערליכע ליידען איז געווען די גייס-
טיגע דערשלאָגענקייט, וועלכע איז דאמאָלס געלעגען אויף מיר ווי
א שווערע לאסט און וועלכע האָט זיך דורך דער קראנקהייט פיר-
לייכט נאך שטאַרקער געלאָזט פיהלען. אלע באמיהונגען פון מיינע
פריינט דרויסען, אויסצואווירקען די באפרייאונג פון מיין פרוי,
זיינען דורכגעפאלען, אזוי אז מיר האָבען מעהר גאָרנישט געהאט
וואָס צו האָפען. מ'לי האָט זיך אפילו איצט, פונקט ווי פריהער,
געהאַלטען זעהר מוטיג, אָבער פון איהרע בריעף האָב איך געקאָנט
ארויספיהלען די אינערליכע פאַרביטערונג, וואָס די אומזיסטע און
צונישט געוואָרענע האָפנונגען האָבען ביי איהר איבערגעלאָזט. דער
געדאַנק, אז איך מוז וואָס עס איז טאָן, כדי צו געפינען אן אויסוועג
פון דעם דאָזיגען אומערטרעגליכען צושטאַנד, האָט מיך אָהן אויפ-
הער פאַרפאָלגט, אָבער וואָס עס האָט געזאָלט געשעהן, דאָס האָב
איך ניט אָנגעהויבען צו וויסען. שוין אין דעצעמבער, ווען ס'האָט
אויסגעקוקט, אז די פראַגע צו אינטערנירען ציוויל־געפאָנגענע אין
נייטראַלע לענדער נעמט אָן ממשות'דיגע פאָרמען, האָב איך זיך
וועגען דעם דורכגעעדט מיט דר, פישער פון דער שווייצער גע-
זאַנדשאַפט, וועלכער איז געקומען נעמען אָפּשיר פון אונז און איז
באַלד נאָכדעם צוריקגעפאָהרען נאָך דער שווייץ. כ'האָב איהם
געפרעגט, צי מען וועט אויך ערלויבען די פרויען פון די אינטער-
נירטע, וועלכע דארפן אויף'ן ראָט פון די דאָקטוירים אָפּגעשיקט
ווערן אין נייטראַלע לענדער, צו פאָהרען צוזאַמען מיט זייערע מע-
נער. דר. פישער איז געווען מיט דער מיינונג, אז עס איז יעדענ-
פאָלס פאַרזאָן אַ וואַרשיינליכקייט דערצו. שוין דאמאָלס איז מיר
ארויפגעקומען דער געדאַנק, זיך אָנצוכאַפּען אָן אַט דעם לעצטען
מיטעל. נאָר שפעטער, ווען עס איז אריבער איין וואָך נאָך דער

פון דער ליסטע. אָבער דאָס האָב איך ניט געוואָלט, וואָרים איך האָב ניט געוואָלט בעטען ביי דעם דאָזיגען מאן קיין שום טובה. אויסערדעם וואָלט א מעגליכע ענטזאגונג פון זיין זייט געמוזט אויפגענומען ווערן פון מיר אלס פערזענליכע ערנידעריגונג. כ'האָב זיך דערום געטרייסט מיט דעם געדאנק, אז מיר האָבען דאָך סיי ווי סיי געמוזט פאָהרען דורך האָלאַנד, און איך האָב זיך ניט געקאָנט פאָרשטעלען, אז מען זאָל מיר קאָנען צווינגען צו פאָהרען קיין דייטשלאַנד, ווען איך האָב געוואָלט בלייבען אין האָלאַנד. כ'האָב גערעדט מיט מיין זוהן און מיט פארשידענע פריינט איבער דער זאך, אָבער זיי זיינען אלע געווען מיט דערוועלכער מיינונג. מיר האָבען דאָך אלע ניט געהאט קיין אהנונג דערפון, אז די מלחמה האָט אומגעוואָרפען אלע פארהעלטענישען אין אייראָפּא און האָט אויך די אזויגערופענע נייטראלע לענדער אריינגענומען אונטער איהר צוואַנג.

דעם 6טען מערץ האָב איך געהאלטען מיין לעצטען פאָרטראג אין'ם טעאטער, ס'איז געווען דער הונדערט ניין און דרייסיגסטער. ווען איך האָב צום שלום נאָך גערעדט עטליכע באזונדערע ווערטער, כדי זיך צו געזעגענען מיט מיינע צוהערער, איז עפעס געלעגען א מין טיפער טרויער איבער דער גאַנצער פאָרוואַלטונג. מיר גופא איז געווען שווער אויף'ן האַרצען, וואָרים אין פארלויר פון די לאַנגע מאַנאַטען האָט זיך צווישען אָט די מענער און מיר ענטוויקעלט א האַרציג פארהעלטעניש, און מעהר ווי איינער פון זיי איז אויך אלס מענש זעהר שטארק צוגעבונדען געוואָרן צו מיר.

אויף מאַרגען האָבען מיר באזוכט מיל'ס שוועסטער פאָלי און ראָז מיט דעם אינגעלע און מיינע אלטע פריינט לאַזאַר און מילי זאַבעלינסקי, כדי צו נעמען אַפּשירד פון מיר, וואָרים מען האָט אונז געלאָזט וויסען, אז דער טראַנספּאָרט פון די מענשען, וועלכע זיינען געווען באַשטימט פאר האָלאַנד און דייטשלאַנד, וועט שוין אין עטליכע טעג ארום אָפּגעהן. ס'איז געווען א שווערע צושיידונג. כ'האָב זיך געפיהלט אזוי שטארק צוגעבונדען צו די ליעבע פריינט, מיט וועמען איך האָב די אלע לאַנגע יאָהרען געטריי זיך געמיילט

ניט געווען מעהר קיין שום האָפנונג. האָב איך אַלזאָ נאָכגעגעבען דעם דרינגענדען פאַרלאַנג פון מיין זוהן און פון די ליבע פריינט פון דרויסען און איך האָב זיך געמעלדעט פאר האָלאַנד. די דאָס-טאָר-אונטערזוכונג איז געווען גינסטיג פאר מיר, און דר. דאָוו האָט מיר געזאָגט, אז איך קאָן מיט זיכערקייט רעכענען דערויף, אז איך וועל אַרויפגעשטעלט ווערן אויף דער ליסטע. וואָלט איך געהאט די געלעגנהייט זיך אפריהער גרינדליך דורכצורידען מיט מילין וועל גען אלצדינג, דאָן וואָלט מיר געווען פיעל גרינגער זיך צו ענטשליסן. אָבער ס'האָט דאָך גענומען אזויפיעל צייט זיך דורכצושרייבן בען מיט איהר, אזוי אז עס איז גאָר ניט געווען צו דענקען וועגען דעם. כ'האָב עס דערום געמוזט איבערלאָזען פאר איהרע שוועסטער, איהר צו ערקלערן אלצדינג, ווען זיי וועלען זיך מיט איהר זעהן ביי דעם נעכסטען באַזוך.

דעם 5טען מערץ איז ערשינען די לעצטע ליסטע מיט די נעמען פון די מענשען, וועלכע האָבען געוואָלט אָפפאַהרען קיין האָלאַנד. מיין נאָמען איז ניט געווען צווישען זיי. באַלד נאָכדעם האָט מען אויפ'ן שוואַרצען ברעט אויך אָנגעשלאָגען די גייסטע „רעפאטרי-אירונגס“-ליסטע נאָך דייטשלאַנד, און דאָ איז מיין נאָמען געשטאַנען גלייך אויפ'ן ערשטען פלאַץ. כ'האָב זיך געפרעגט, וואָס דאָס האָט געקאָנט באַדייטען. איז דאָ געלעגען א טעות, אָדער איז דאָס געווען אז אינטריגע פון דער פאָליטישער פאָליציי? איך בין גע-ווען גאנץ קלאָר ביי זיך, וואָס א „רעפאטריאירונג“ אונטער די דאָ-מאָלדיגע פאַרהעלטענישען האָט געקאָנט הייסען פאר מיר. מען וואָלט מיך אין דייטשלאַנד, אזוי לאַנג ווי די מלחמה האָט אָנגע-האַלטען, זיכער ניט געלאָזט ארומגעהן פריי, נאָר מען וואָלט מיך באַגראָבען ערגעץ אין א קאָזעמאָט אָדער א געפענגניש, וואו איך וואָלט געווען אָפגעריסען פון מיינע ליבעע און פון דער גאנצער וועלט.

אָבער וואָס איז דאָ געווען צו מאַכען? כ'האָב אפילו געקאָנט אויפהויבען א פראָטעסט געגען מיין „רעפאטריאירונג“ קיין דייטש-לאַנד און בעטען דעם קאָמאָדיר, ער זאָל אראָפנעמען מיין נאָמען

מיר האָבען אין פארלויר פון די יאָהרען זיך ערוואַרבען דורך אומד
אויפהערליכע און שווערע קעמפּען, און זיי ניט לייכטזיניג אויפגע-
בען, ווייל בלויז אויף אזא'ן אופן וועלען זיי זיין אימשטאַנד איבער-
צוקומען דאָס שווערע, וואָס איז זיי נאָך פילייכט באשערט דאָ צו
ליידען. און צום סוף האָב איך זיי געזאָגט א הארציגען „זייט גע-
זונט“ און אויסגעדריקט די האָפנונג, אז יעדער פון זיי וועט מיר
געדענקען צו גוטען. ווען איך האָב געענדיגט האָבען זיי זיך אלע
אויפגעהויבען פון זייערע פלעצער און זיינען אין לאנגע רייהען
דורכגעגאנגען פארביי מיר, כדי מיר צו דריקען די האַנד.

אזוי איז ענדליך געקומען די נאַכט. דער לאַנגער איז געווען
שוואַך באַלויכטען, און א טיפע שטילקייט האָט געהערשט ארום
און ארום. מיינע לידענס-חברים זיינען שוין לאנג געלעגען אויף
זייערע האַרטע געלעגערס, הגם מעהר ווי איינער צווישען זיי האָט
אין יענער נאַכט ניט געקאָנט געפינען קיין רוה. איך בין נאָך אלץ
געזעסען מיט מיין זוהן און מיט קארל'טשיק'ן אין באַטאָליאָן-
ביראָ. מיר האָבען גערעדט צווישען זיך שטיל, כדי ניט צו שטערען
די אנדערע, ווען א געזאָנג האָט פלוצלינג דערגרייכט צו אונזערע
אויערען. עס זיינען געווען די ליעבע קאמעראדען פון'ם געזאָנג-
פאראייין, וועלכע האָבען זיך ניט געקאָנט לעגען שלאָפען, איידער זיי
האָבען מיר אזוי שפעט ביינאכט נאָך געזונגען א ליעד צום אָפשיד.
אַבער מיר איז געווען אזוי שווער, פונקט ווי א באַרג וואָלט
מיר געלעגען אויף דער נשמה. הגם איך האָב ניט אָנגעהויבען צו
וועלען שלאָפען, האָב איך זיך פונדעסטוועגען געפיהלט מיעד און
פאַרמאָטערט נאָך די אלע אָפשידי-סצענעס פון די פאַרגאַנגענע שטונ-
דען. כ'האָב געוואוסט, אז מיינע מיטגעפאנגענע זיינען מיר געווען
זעהר איבערגעבען, אָבער ערשט דאמאָלס האָב איך געפיהלט, ווי
שטאַרק עס איז געווען דער באַנד, וואָס האָט מיך מיט זיי געהאַט
פאַרבונדען. כ'האָב געטראכט וועגען די אלע באווייזען פון ליעבע
און סימפאטיע, וואָס איך האָב אין פארלויר פון די לעצטע שטונדען
געקריגען, און איך האָב זיך געוויסערמאַסען געשעמט. וואָס האָב
איך נאָך אלעם דעם געטאָן, צו פאַרדינען אַט דעם צוטרוי פון מיינע

מיט פריידען און ליידען, אז עס איז מיר ווירקליך ניט לייכט געווען זיך מיט זיי צו שוידען. באזונדערס שווער איז מיר געוואָרן דער געדאַנק, אז איך וועל פילייכט אויף א לאַנגער צייט ניט קאָנען זעהן מיין אינגעלע. כ'האָב, אמת, געוואוסט, אז ער וואָז אין גוטע הענט און אז איך דאַרף זיך אין דעם פֿרט וועגען איהם ניט זאָרגען, אָבער דאָ האָב איך וועניגסטענס געהאַט די מעגליכקייט צו קאָנען זעהן דעם קליינעם האַרציגען בחור'ל אלע פערצעהן טעג אויף א פּאָר שטונדען. אָבער אויך דאָס האָט מען געמוזט איבערקומען.

באַלד נאָך די באַזוכען האָט מען אונז געלאָזט וויסען, אז מיר וועלען שוין דעם 9טען מערץ דאַרפֿען אָפּפּאַהרען נאָך דעם „רעפּאָ-טריאירונגס“-לאַגער אין ספּאַלדינג. אונזערע מיטגעפאנגענע האָבען לכבוד אונז אַראָנזשירט א גרויסען אָפּשיד יום טוב אין לאַגער, אָבער עס האָט אין יענעם לעצטען אָווענט ניט געוואָלט הערשען קיין רעכטע, יום טוב'דיגע שטימונג. היבשע עטליכע מוטיגע מענער, וועלכע האָבען זיך שטאַרק פאַרדינט געמאַכט פאַר דעם גאַנצען לאַ-גער, האָבען אַזונד געוואָלט אָפּפּאַהרען פון דאַנען, צווישען זיי אויך פּריץ פּאַפּע, דער באַטאַליאָן-פיהרער פון „סי“, און יעדער איינער האָט שוין פון פּאַרויס געפיהלט, וואָס די צוקונפֿט וועט דאָ ברענגען. ווען איך האָב ביים שלום פון דער פייערונג גענומען דאָס וואָרט, כדי צו זאָגען די איבערבלייבענדע שיקזאַלס-חברים נאָך א פּאָר האַרציגע ווערטער צום אָפּשיד, האָב איך ערשט ריכטיג געפיהלט, וואָס איך בין די גאַנצע צייט געווען פאַר די דאָזיגע מענשען. כ'האָב געזעהן די זאָרגען-פולע און ליידענדע פנים'ער שטום געווענדט אויף מיר און איך האָב אין דעם מידען גלאַנץ פון די אויגען געלייענט, וואָס עס איז פאַרגעגאנגען אין יעדען איינעם נשמה. א טייל פון די עלטערע לייט האָבען זיך גאָר ניט געגעבען קיין מיה, צוריקצו-האַלטען זייערע טרערען.

כ'האָב גערעדט צו זיי אין איינפאַכע ווערטער און זיי אויפגע-פאָדערט, ניט צו לאָזען פאַלען דעם מוט, ווייל די מורא'דיגע קאָ-טאַסטראָפּע קאָן דאָך ניט אייביג אָנהאַלטען. אָבער פריהער פון אלץ האָב איך אפּעלירט צו זיי צו האַלטען פּעסט די געווינסען, וואָס

אז מיר וועלען זיך אין קורצען ווידערזעהן. איך אליין אָבער האָב זיך געפיהלט זעהר דערשלאָגען, דאָך האָב איך פארבאָרגען די גע- היימע צווייפלען, וועלכע האָבען מיך געמוטשעט, כדי איהם ניט טרויעריג צו מאַכען.

נאָך'ן פריהשטיק בין איך אוועק אין דער מיליטער-פאָרוואָל- טונג, כדי זיך צו געזעגענען מיט די פאָר אָפיצירען, וועלכע איך האָב אין פארלויר פון מיין געפאנגענשאפט ווירקליך געלערענט צו שאַצען און אַכטען. מיידזשאַר מאָט איז געווען זעהר געריהרט, ווען איך בין געקומען נעמען אָפשיד פון איהם. ער האָט מיר געגעבען זיין פאָטאָגראַפיע צום אַנדענקען און מיר געוואונשען גליק אויף מיין נייעם וועג. ווען איך האָב שוין געהאַלטען ביים אוועקגעהן, האָט ער זיך פלוצלינג אָפגערופען צו מיר, אזוי ווי ער וואָלט געטראָפּען וואָס איך טראַכט:

„האָט גאָרנישט קיין מורא וועגען אייער זוהן. איך וועל זאָר- גען דערפאר, אז מען זאָל איהם ניט אוועקשיקען נאָך דער „איל- אָף-מען“, דורכדעם וואָס איך וועל איהם אָנשטעלען אין מיין ביוראָ.“ ער האָט פינקטליך געהאַלטען זיין וואָרט.

ווען איך בין אריינגעקומען צו דעם ליזטענאַנט מאַרלי, דעם צענזאָר פון'ם „איי“—כאַטאַליאַן, האָט ער מיך שטילערהייט אוועק- גענומען אָן אַ זייט און מיך געפרעגט, ווי עס שטעהט מיט מייןע געלד-אָנגעלעגנהייטען.

„פיהלט זיך ניט באַליידיגט, הערר ראָקער“, האָט ער פריינד- ליך געזאָגט. „ווען מען איז געווען אזוי לאַנג אינטערנירט ווי איהר, איז עס גאנץ נאטירליך, אז עס זאָלען איינעם אויסגעהן די מיטלען. איהר וועט מיר פאַרשאַפּען אַ גרויס פאַרגעניגען, ווען איהר וועט מיר ערלויבען אייך צו אנטליהען די צעהן פונט, וואָס אייך איז געזעצליך ערלויבט צו האָבען ביי זיך, ארויספאַהרענדיג פון לאַנד. נאָך דער מלחמה קאָנט איהר מיר דאָס געלד צוריקשיקען.“

אין פארלויר פון מיין געפאנגענשאפט האָב איך געהאט אַ גע- לעגענהייט זיך צו באַקענען מיט אַט דעם מאַן און איהם צו שאַצען אלס מענטש, אָבער אויף דעם דאָזיגען אָנבאָט האָב איך זיך ניט גע-

ליידענס-חברים? געוויס, איך האָב ניט דורכגעלאָזט קיין געלע-
געהייט, כדי זיך אָנצונעמען פאר זייערע אינטערעסען. כ'האָב
צוויי יאָהר צייט געטראָגען אויף מיינע פלייצעס דעם אומאנגענעמען
און אומדאנקבארען אַמט פון באַטאָליאָן-פיהרער און זיך געמוזט
פאַרשאַפּען דערפאַר געוויסע פערזענליכע צרות. אָבער דאָס איז
דאָך סוף כל סוף געווען א פליכט, וועלכע איך האָב פרייוויליג גע-
נומען אויף זיך. און מיט גרויסער צופרידענקייט האָב איך גע-
טראַכט דערפון, אז אויך אַט די ארבייט איז ניט געווען אומזיסט.
כ'האָב געהאַט א געלעגעהייט בייצושטעהן מעהר ווי איינעם פון
מיינע ליידענס-חברים און צו טאָן פאר זיי זאכען, וועלכע מען קאָן
ערשט אין דער געפאַנגענשאפט ריכטיג אָפּשאַצען. מעהר ווי איינ-
מאַל איז מיר פאָרגעקומען, אזוי ווי איך וואָלט געווען דער זאַמעל-
פונקט פאר אלע פערזענליכע ליידען און ווייטאָגען אין לאַגער. איך
בין באַקאַנט געוואָרן מיט טראַגעדיעס, פון וועלכע אנדערע האָבען
קיין אהנונג ניט געהאַט, וואָרים מעהר ווי איינער צווישען מיינע
מיטגעפאַנגענע האָט פאר מיר אויפגעפּענט זיין הארץ, כדי זיך
צו פאַרשאַפּען וואָס פאר עס איז פארלייכטערונג. כ'האָב יעדען
איינעם אויסגעהערט און געהאָלפּען וואו איך האָב נאָר געקאָנט.
און דאָס דאָזיגע באַוואוסטזיין האָט מיר גוט געטאָן.

דער שלאָף האָט זיך אין אַט דער לעצטער נאכט אָפּגעטאָן פון
מיינע אויגען. די לעצטע נאכט. — כ'האָב עס זיך קוים געקאָנט
פאַרשטעלען. אַלצדינג איז מיר פאָרגעקומען ווי א לאַנגער, לאַנגער
חלום. ווען ס'האָט ענדליך אָנגעהויבען צו טאָגען, האָב איך זיך
אויפגעהויבען פון מיינע דריי ברעטער, ווייל איך האָב מעהר ניט
געקאָנט איינליגען אויף מיין געלעגער. אויך רודאָלף איז אויפגע-
שטאַנען, אזוי אז מיר האָבען אין די פרייע מאָרגען-שטונדען נאָך
געקאָנט זיין אביסעל אליין. דער לייעבער, גוטער יונג! מיט וואָס
פאַר א לייעבע און צערטליכקייט ער האָט זיך די גאנצע צייט גע-
זאָרגט וועגען מיר, און ווי ער האָט זיך דאָס געפרעהט, וואָס די
טויערען פון דער געפאַנגענשאפט וועלען זיך אצונד ענדליך עפענען
פאר מיר. ער איז געווען פול מיט האַפנונג און פעסט איבערצייגט,

יאָהרען פון דער געפאנענשאפט זיינען נאָך אמאָל אין א מורא'דיגער דייטליכקייט אויפגעשטיגען ביי מיר אין מוה, און עס איז מיר פאָרגעקומען, אזוי ווי דאָס אלעס וואָלט זיך אָפגעשפילט אויסער דער ווירקליכקייט, ווי אין א חלום. אלצדינג האָט מיר אויסגעקוקט אזוי מאַדנע, אזוי צומישט און אומפארשטענדליך. כ'האָב געטראכט וועגען מילי', וועגען די ליעבע און טייערע אין דערהיים און וועגען די אלע אַרעמע מענשען, וועלכע איך האָב איבערגעלאָזט אין „פע-לעס“. א געפיהל פון ווייטאָג האָט מיך דורכגענומען. ווי לאַנג, אַה, ווי לאַנג נאָך?

און דאן איז מיר מיין אייגענע לאַגע ווידער געקומען אויף'ן זינען. כ'האָב זיך ארויסגעלאָזט אויף גאָט'ס באַראָט. ווער האָט גע-קאָנט וויסען, וואָס עס איז מיר נאָך פאָרגעשטאַנען! מייע חברים ארום מיר האָבען אלע געהאט א באַשטימטען ציעל פאר די אויגען. די איינע זיינען צוריקגעפאָהרען אין דער אַלטער היים, די אנדערע האָבען געזאָלט בלייבען אין האָלאַנד, נאָר איך בין געפאָהרען אָהן א באַשטימטען, אָהן א זיכערן ציעל. אן אומגעהויערע פוסטקייט האָט זיך פאנאנדערגעעפענט פאר מייע אויגען ווי אן אָפגורנד, גרייט מיך צו פארשלינגען. כ'האָב געפיהלט, אזוי ווי איך וואָלט פלוצלינג פארלאָרן יעדען באַדען אונטער מייע פיס און אומבא-קאנטע מעכטע וואָלטען מיך ארונטערגעשלעפט אין דער טיפסטער טיפעניש, אין דאָס אומערגרינדליכע. אָבער די פריינט האָבען מיך ענדליך ארויסגעריסען פון מייע פינסטערע חלומות און מיך צו-ריקערופען אין דער ווירקליכקייט. אויף דרויסען איז געווען פרייה-לינג, און די זון האָט ארונטערגעלאכט מיט א וואַרעמען גלאַנץ פון הימעל אראָפּ. אלע האָבען געלאכט, געפלוידערט און זיך געפרעהט. אפילו די סאָלאַטען, וועלכע האָבען אונז באגלייט, זיינען געווען פרעהליך געשטימט און האָבען זיך געמאכט ניט זעהענדיג, ווען די פארבאָטענע פלעשלעך זיינען אריבער פון איינעם צום אנדערן אין דער רייה.

אונזער נעכסטער ציעל איז געווען דער „רעפאטריאירונגס-לאַגער אין ספאלדינג, וואו מיר האָבען געזאָלט בלייבען א וואָך

ריכט. ב'האָב זיך געמוזט אָנטאָן א כוח צו קאָנטראָלירען מיין אינערליכע באַוועגונג. דערנאָך האָב איך איהם הארציג געדאנקט און איהם פארזיכערט, אז איך האָב שוין אלליין די ערלויבטע צעהן פונט סטערלינג. אָבער ער האָט זיך ניט געוואָלט אָפּטשעפּען פון מיר ביז איך האָב געעפּענט מיין בריפֿטאָש און איהם געוויזען דאָס געלד.

ווען איך בין צוריקגעקומען אין באַטאָליאָן, זיינען מייןע מיט געפאנגענע געשטאנען געדיכט צונויפגעשפארט, כדי מיר נאָך אמאָל צו דריקען די האַנד צום אָפּשיר. די יעניגע, וועלכע האָבען מיט מיר צוזאמען געזאָלט פארלאָזען דעם „פעלעס“, זיינען שוין געשטאָרען גרייט מיט זייער באַגאָזש. נאָך א קליינע וויילע, און מיר האָב בען אָפּמארשירט צו דעם פרייען פלאץ ביים אַריינגאנג צו דעם „איסטערן האָל“, באַגלייט פון די הויכע גליקוואונשען פון די איבער-געבליבענע. דאָרט האָבען זיך שוין געפונען מיין זוהן, קארל'טשיק, לאַהר און די קאפיטאָנען, כדי מיר צו זאָגען דעם לעצטען „פאָהר געזונט“. ווען אלע פאָרמאָליטעטען זיינען ענדליך געווען פארטיג, איז דער מיידזשאָר פלוצלינג צוגעגאנגען צו מיין זוהן און האָט איהם ערלויבט, מיך צו באַגלייטען ביז צום צוג. דאָס איז געווען די לעצטע שענע טובה, וואָס דער בראווער מאן האָט מיר געטאָן.

באלד נאָכדעם האָט אָפּגעקלונגען דער באַפּעהל צום אָפּמארשי-רען, און אין א שנעלען טעמפּאָ איז מען אונטער א שטארקער מילי-טערישער וואָך ארונטער דעם באַרג צום באַנהויף, וואו אונזער צוג איז שוין געשטאנען גרייט. איך האָב פארנומען א פלאץ צוזאמען מיט פריץ פאָפּע, זיין ברודער און נאָך א פאָר פריינט אין א וואַגאָן. נאָך א לעצטע אומארמונג מיט רודאָלף', און דער צוג האָב זיך גענומען ריהרען. לאַנגזאָם איז דער באַנהויף פארשוואונדען פון אונזערע בליקען. מייןע קאמעראדען האָבען זיך אלע געפונען אין א פרעהליכען צושטאנד, נאָר אין מיר האָט קיין פרייד ניט געוואָלט אויפקומען. איך בין געזעסען ביים פענסטער פארזונקען אין גע-דאַנקען, און איך האָב ארויסגעקוקט אין דער ווייטען, ניט הערענדיג קיין שום זאך וואָס איז אָנגעגאנגען ארום מיר. די גאנצע לאַנגע

געווען אן אנגענעמע איבעראשונג, וואָרים מיר האָבען זיך געריכט אויף צרות. מיר האָבען אויך איצט געהאלטען אָפּען די אויגען, אבער מיר האָבען ניט געקאָנט ענטדעקען דאס מינדסטע, וואָס זאָל כאָטש אויף וויפּיעל עס איז האָבען גערעכטפארטיגט די קלאַנגען, וועלכע האָבען זיך אַרומגעטראָגען אין „פעלעס“ וועגען דעם לאַגער אין ספּאַלדינג. דער לאַגער גופא איז געווען זעהר פּרימיטיוו איינ-געאָרדענט און האָט ניט געהאט קיין באַקוועמליכקייטען. אבער דערויף האָט זיך דאָך קיינער ניט געריכט.

פיער טעג נאָך אונזער אָנקומען — ס'איז געווען דעם 13טען מערץ — איז פאָרגעקומען די אונטערזוכונג פון אונזער באַגאָזש. די אַרבייט איז צוגעגאָנגען אונטער דער אויפזיכט פון אַ לאַנדאָנער דעמעקטיוו-אינספּעקטאָר. נייע קליידער, נייע שיך און נייע וועש, ווי אויך בריעף און פאָטאָגראַפיעס, האָבען ניט געטאָרט מיטגענוג מען ווערן. אָבער מען איז גאָר ניט געווען אזוי שטרענג מיט דער אונטערזוכונג. באַזונדערס די סאָלדאטען, וועלכע האָבען אַנטויל גענומען אין דער אונטערזוכונג, האָבען פארמאכט די אויגען פאר אַ שילינג, וואָס מען האָט זיי בשתיקה אריינגערוקט אין דער האַנד. איך האָב מיט אַ כיוון ניט מיטגענומען קיין פּיעל באַגאָזש, כדי זיך אויסצורדעהען פון אומאנגענעמליכקייטען. ווען ס'איז געקומען די רייה צו מיין רענצעל, האָט זיך דער אינספּעקטאָר גאנץ פריינדליך אָפּגערופען צו מיר:

„כ'נעם אָן, אז איהר האָט שוין די נאָז פול פון ענגלאַנד, הערר ראַקער.“

איך האָב אָנגעקוקט דעם מאן איבעראשט, אָבער ער האָט פריינדליך געשמייכלט און געזאָגט:

„איך קען אייך פון די פארוואַמלונגען אין לאַנדאָן.“

איך בין אַלזאָ געווען איבערצייגט, אז גראָד ביי מיר וועט מען מאכען אַ גרינדליכע אונטערזוכונג, אבער ס'האָט זיך גאָרנישט אָנגעהויבען. קוים וואָס מען האָט אַ קוק געטאָן אין מיין רענצעל. כ'האָב שפּעטער נאָך אַ היבשע וויילע גערעדט מיט דעם אינספּעקטאָר און איך האָב זיך גאר ניט געהאט וואָס צו באַקלאָגען.

צייט, איידער מיר זיינען געפאָהרען ווייטער. מען האָט אונז דער-
 צעהלט פארשידענע זאכען מכח דעם לאַגער אין ספּאָלדינג. גאָר-
 נישט קיין גוטע זאכען. מען האָט אונז געזאָגט, אז א טייל פון'ם
 סטראטפאָרדער שטאָב האָט דאָרט געפיהרט די ממשלה, און אז די
 דאָזיגע לייט האָבען געפונען זייער פארגעניגען אין דעם, צו מאַטערן
 און אויף א שענדליכען אופן צו עקספּלואַטירען זייערע לאַנדסלייט.
 מיר האָבען דערום ניט ערוואַרט קיין שום גוטס, נאָר דער געראַנק, אז
 מיר וועלען דאָרט בלייבען העכסטענס זעקס ביז זיבען טעג, האָט
 ניט צוגעלאָזט קיין שלעכטע שטימונג. פריץ פאָפּע און איך האָבען
 אויסערדעם שוין פון פריהער געהאט אָפּגעמאכט, ענערגיש ארויס-
 צוטערטען געגען וועלכע ס'איז ביזווייליגקייטען און צורלעכעיס-
 שטיק, וואָס וועלען דאָרט פאָרקומען.

ס'איז געווען אומגעפעהר דריי אזייגער נאָכמיטאג, ווען מיר
 זיינען אָנגעקומען אין ספּאָלדינג. פון'ם וואקאל ביז'ן לאַגער איז
 געווען א היבשע שטרעקע, וועלכע מיר זיינען געאנגען צופוס. די
 באַפעלקערונג האָט אונז באַטראַכט מיט נייגיריגע אויגען, נאָר אַהן
 וואָס פאר עס איז פיינטשאַפט. ווען מיר זיינען ענדליך אָנגעקומען
 אין לאַגער, אן אלטער „וואַרקהאוז“, האָט זיך אָנגעפאנגען דאָס גע-
 ווענליכע אומענדליכע רעגיסטרירען און צעהלען, ביז מיר זיינען דאָס
 אויך סוף כל סוף איבערגעקומען. דער לאַגער איז שוין געווען
 אָנגעפילט מיט מענשען, וועלכע זיינען געקומען פון דאָגלאס און
 נאָקאלאָ און געוואַרט דאָ צו קאָנען פאָהרען ווייטער. כ'האָב דאָ
 געפונען עטליכע אלטע באקאנטע, וועלכע זיינען פריהער אמאָל גע-
 ווען אין „פעלעס“, צווישען זיי אויך מיין לייעבען פריינד ק. וועל-
 בער איז נאָטירליך געווען זעהר איבעראשט מיך דאָ צו טרעפּען.

די אינערליכע פאָרוואַלטונג איז באַשטאנען כמעט אויסשליס-
 ליך פון סטראטפאָרד-לייט, וועלכע זיינען פריהער געווען ביי אונז
 אין „פעלעס“. זיי האָבען אונז באַהאַנדעלט מיט דער גרעסטער
 פריינדליכקייט און האָבען זיך געגעבען די גרעסטע מיה אונז צו
 מאַכען די פאָר טעג אזוי אנגענעם ווי נאָר מעגליך. נאָך די אלע
 זאכען וואָס מיר האָבען פריהער געהאט געהערט, איז דאס פאר אונז

די מענשען געראַיעט אין די פאַרבאָרגענסטע טיילען פון זייער קער-
פער, כדי צו זעהן, צי זיי האָבען גאָרנישט באַהאַלטען דאָרט. און
דאָס אלעס איז געשעהן אונטער אומאויפהערליכע מורא'דיגע זידלע-
רייען און סטראַשונקעס. קיינמאָל פריהער האָב איך ניט בייגע-
וואוינט אן עהנליכע עקעלאָפּטע סצענע. איך אליין האָב געהאַט
גליק, וואָרים קיינער האָט זיך ניט געקומערט ניט וועגען מיר און
ניט וועגען מיין באַגאַזש.

דאָס איז געווען א פיינער אָפּשייד פון ענגלאַנד, וואָס וועט ביי
יעדען פון אונז בלייבען אין זכרון, אזוי לאַנג ווי ער לעבט. נאָך
דאָס גאַנצע נויט-ליידען און די אלע נשמה-יסורים פון א לאַנגער
געפאַנגענשאַפט, וועלכע איז געווען פאַרבונדען מיט אומצעחליגע
פערזענליכע ערנידעריגונגען, איז דאָס געווען דער לעצטער אַקט.
ס'איז ניט וואַרשיינליך, אז די ענגלישע רעגירונג האָט געהאַט א
ידיעה וועגען אַט די זאַכען. ס'איז גיכער אָנצונעמען, אז מיר האָבען
געמוזט אויסשטעהן די ברוטאלע מוטוויליגקייט פון א יונגען, ניט
רייפֿען חברה-מאַן, וועלכער האָט אויף זיין אופן געפיהרט קריג מיט
די הונען, ווייל א דירעקטער אַנטייל אַניף די שלאַכטפֿעלדער פון
אייראָפּא וואָלט דאָך געווען אביסעל צו געפערליך פאַר איהם. אבער
דאָס וואָס מען האָט אַזא לייכטזיניגען און אומפאַראַנטוואָרטליכען
מענשען אָנפאַרטרויט מיט אזא וויכטיגער אויפגאַבע, איז זיכער גע-
ווען א גראַבער טעות.

נאָכדעם ווי מיר זיינען אויך איבערגעקומען אַט די לעצטע צרה.
האָט מען אונז ענדליך אריבערגעפיהרט אויף דעם האָלענדישען
דאָמפער „סינדאָרא“, וועלכער האָט אונז געזאָלט ברענגען קיין ראַ-
טערדאָם. די מעהרסטע פון מיינע ליידענס-חברים זיינען נאָך גע-
ווען אין גאַנצען צוטומעלט פון דער שרעקליכער באַהאַנדלונג אין
באַסטאָן, ווען זיי זיינען ארויפגעקומען אויף'ן שיף. דערפאַר האָט
די אויפנאַמע, וואָס מיר האָבען דאָ געקריגען, געווירקט אזוי וואונ-
דערבאַר און באַרוהיגענדיג. שוועסטער פון'ם „רויטען קרייץ“ האָ-
בען אונז באַגריסט אויף א האַרציגען אופן און זיך באַמיהט אַנצו-
ווייזען יעדען איינעם זיין פּלאַץ. ס'איז ניט געווען מעהר קיין

דעם 16טען מערץ איז ענדליך געווען דער טאָג פון דער אָפּרייזע. מיר זיינען פאַרמיטאָג אָפּגעפּאַהרען נאָך דער האַפּענשטאָט באָסטאָן, וועלכע געפינט זיך גאנץ נאָהנט פון ספּאַלדינג. יעדער פון אונז איז געווען פעסט איבערצייגט, אז אצונד, ווען אונזער באַגאַזש איז שוין געווען אונטערזוכט און פארזיגעלט, וועלען מיר מעהר ניט האָבען קיין ווייטערע הינדערנישען. אבער מיר זיינען געבליבען אומאַנגענעם אנטוישט. ווען מיר זיינען אָנגעקומען אין באָסטאָן, האָבען מיר שוין ביים אראָפּגעהן פון צוג געהערט זידלערייען און געשרייען. דערנאָך האָט מען אונז צוזאַמענגעטריבען ווי א סטאַדע שאָף אין א באַזונדער אָפּטיילונג פון'ם באַנהויף, וואו עס האָט וויר דער געזאַלט פאַרקומען אן אונטערזוכונג. א יונגער לייטענאַנט מיט אן אנצאָהל סאַלדאַטען האָבען אונז געהאלטען אין איין זידלען און באַליידיגען אויף דעם גראַבסטען און שמוציגסטען אופן. באַזונדערס דער לייטענאַנט האָט זיך אויפגעפיהרט ווי א משוגענער. ער האָט געשריען, געשימפט, ארומגעטומעלט ווי א צוקאָכטער דערוויש אָהן אויפהער, כאָטש עס איז ניט געווען די מינדסטע אורזאך דערצו. דערנאָך איז מען ארויפגעפאַלען אויף אונזער באַגאַזש, כדי צו זוכען עפעס פאַרבאָטענעס. טאָמער האָט איינער ניט געקאָנט אזוי גיך געפינען זיין שליסעל, האָט מען גאָר אָהן צערעמאָניעס אויפגעבראַךט כען זיין רענצעל און ארויסגעוואָרפען אלץ וואָס דאָרט איז געווען אויף דער שמוציגער ערד. נייע זאכען זיינען קאָנפּיסקירט געוואָרן, אנדערע צובראָכען אין שטיקער. ביי עטליכע פון מינע מיטגע-פאַנגענע האָט מען זאָגאַר קאָנפּיסקירט די טשעמאָדאַנעס, ווייל זיי זיינען כלומר'שט געווען נייע. נו, האָבען זיי זיך געדראַפּט ברעכען דעם קאַפּ, ווי אזוי און אין וואָס ווידער איינצופאַקען זייערע זאכען. וועמען דער צופאַל האָט צוגעשפּילט, אז ער האָט געקאָנט ערגעץ אויסקראַצען א שמוציגען קויהלען-זאַק, דער האָט זיך געמעגט שער צען גליקליך.

איינצעלנע פון אונז זיינען אָפּגעפיהרט געוואָרן אויף א באַזונדער דער פּלאַץ און זיי האָבען זיך געמוזט אויסטאָן אין גאנצען נאָקעט, כדי דורכצומאַכען א פיינליכע אונטערזוכונג. מען האָט ויך ביי

און אונזערע בליקען האָבען דורכגעוואנדערט איבער'ן גאנצען זאָל. זיינען דאָס ווירקליך נאָך געווען די אלטע מענשען, אויף וועמען די לאַנגע געפאנגענשאפט האָט אַרויפגעדריקט איהר שווערען שטעמפּעל? מען האָט אומעטום געזעהן צופרידענע מיענעס און מען האָט געהערט פרעהליך געלעכטער. ס'האָט אויסגעזעהן, אזוי ווי דאָ וואָלט פאָרגעקומען א פולשטענדיגע באַנייאונג פון די זעלען. נאָר פון צייט צו צייט האָט מען אויף וואָס פאר עס איז געזיכט געקאָנט באַמערקען א פארזאָרגטע מיענע און אן אומרוהיג אַרומקוקען זיך, אזוי ווי דער מענש וואָלט געוואָלט אויסגעפינען אויף זיכער, צי איז דאָס אלעס טאקע ווירקליכקייט און ניט קיין שענער חלום, וואָס באַצויבערט זיינע חושים.

ס'איז שוין געווען שפעט נאָכמיטאג, ווען די „סינדאָרא“ האָט אויפגעהויבען דעם אנקער און זיך אוועקגעלאָזט מיט האַלבען דאַמף איבער דער לענג פון'ם ענגלישען ברעג. דאָס וועטער איז געווען וואונדערבאר מילד און דער ים גלאַט ווי א שפיגל. אזוי גיך ווי ס'האָט אָנגעהויבען ווערן פינסטערליך איז די ריזע אונטערבראָכען געוואָרן און די שיף האָט זיך פאַראַנקערט גאנץ נאָהנט פון'ם ענגלישען ברעג. איך בין געווען אזוי אויסגעמאטערט פון די אלע נייע איינדריקען פון'ם פאַרגאַנגענעם טאָג און פון די שווערע צווייפלען איבער מיין נאָהנטער צוקונפט, וועלכע האָבען מיך אומאויפּהערליך פאַרפאַלגט, אז איך בין אין יענער ערשטער נאַכט אויף דער „סינדאָרא“ אריינגעפאלען אין א טיפען, רוהיגען שלאָף, וואָס האָט גע-דויערט ביז'ן פריהמאָרגען.

די „סינדאָרא“ איז שוין ווידער געפאָהרען, ווען איך בין ארויף אויף'ן פארדעק. דער הימעל איז געווען בלוי, די זון האָט וואָרם געשטראַלט און א מילד ווינטעל האָט לייכט געבלאָזען איבער'ן ים. מיר זיינען אצונד געפאָהרען דירעקט צו האַלאַנד צו. דער ענגלישער שער ברעג איז שוין לאַנג געווען פאַרשוואונדען פון אונזערע אוי-גען. ווער האָט געקאָנט וויסען, צי מיר וועלען נאָך ווען עס איז ווידער זיין אין יענעם לאַנד, וואָס איז פאר מעהר ווי איינעם פון אונז געוואָרן א צווייטע היים? איך האָב זיך אצונד געמווט

בייזערן זיך, קיין קאמאנדירען, נאָר בלויז פריינדליכע ווערטער און א מענשליך פאַרשטעהן. אסך פון מיינע מיטגעפאנגענע האָבען גאר ניט געוואוסט, וואָס מיט זיי איז געשעהן, און מעהר ווי איינער האָט געפיהלט, ווי די אויגען זיינען איהם געגען זיין ווילען פייכט געוואָרן. מען איז אלזאָ דאָך נאָך געווען א מענש און מען איז אויך פון אנדערע נאָך באַהאַנדעלט געוואָרן אלס מענש. מען האָט עס שוין כמעט געהאט פארגעסען אין די אלע יאָהרען פון יאָמער און פון שווערער נויט.

אזוי ווי יעדער איינער האָט זיך געשפּאַרט פאַרויס, מען זאָל איהם אָנווייזען זיין פּלאַץ צום שלאָפּען, האָב איך זיך אוועקגע-שמעלט מיט א פריינד אביסעל אָן א זייט, כדי צו לאָזען די אנדערע זאָלען זיך פריהער פארזאָרגען. מיר זיינען ביידע געשטאַנען אָנגע-שפּאַרט אָן דעם פארענטש פון שיף און האָבען אַרויסגעקוקט אויף'ן ים, יעדער פארטיפט אין זיינע געדאַנקען, אזוי אז מיר האָבען נאָר ניט באמערקט, וואָס ארום אונז איז פאַרגעקומען. ווען מיר האָבען זיך ענדליך אומגעקוקט, זיינען שוין אונזערע קאמעראַדען אלע גע-ווען פארזאָרגט, נאָר מיר האָבען נאָך ניט געוואוסט, וואו אונזער פּלאַץ איז. מיר האָבען זיך געווענדט צו א שוועסטער. זי האָט פריינדליך געשמייכלט און האָט אונז אויפגעשלאָסען א שענע קאיוטע, וועלכע האָט געהאט צוויי בעטען. ווי דאָס האָט אלעס אויסגעזעהן, אזוי ריין און בלאנק און הימליך. און די ווייסע ליי-לאכער אויף די בעטען. ניין, ס'איז ווירקליך געווען צו שען. דאָס איז דאָך געווען גראָד ווי אין יענע אלטע צייטען, וועלכע זיינען שוין פון לאַנג געלעגען הינטער אונז, און וועגען וועלכע מען פלעגט נאָך בלויז צייטענווייז ביינאכט חלומ'ן. נאָכדעם ווי אונזערע אוי-גען האָבען זיך גענוג אָנגעזעטיגט מיט אַט דער גאנצער הערליכקייט, זיינען מיר אריין אין דעם גרויסען זאַל. איבעראַל געגרייטע טישען, באקוועמע שטולען צום זיצען, טאָדעל-לאָזע אָרדנונג און האָלענדישע ריינליכקייט. פרייז פאַפּע און א פאַר פריינט זיינען שוין געזעסען ביי א גלאַז ביר און האָבען אונז פארשפּעטיגטע באגריסט מיט א פּרעהליכען צורוף. מיר האָבען זיך אוועקגעזעצט ביי זייער טיש.

זאָל ריידען מיט דעם שיף־דאקטאָר, אויף וועמען איך קאָן זיך רוהיג אָנפארטרויען, ווייל ער איז א מאַן מיט פרייהייטליכע אַנ־שוואונגען, וועלכער וועט זיכער טאָן אלץ, וואָס וועט נאָך זיין אין זיין מאַכט.

כ'האָב געפאָלגט אָט די עצה און אויפגעזוכט דעם דאָקטאָר, וועלכער האָט געמאכט א זעהר סימפאטישען איינדרוק. ער האָט זיך אויפמערקזאם צוגעהערט צו מיר, ווען איך האָב איהם פאר־געלעגט מיין בקשה און דערנאָך האָט ער מיר ערקלערט, אז ער איז גערן בארייט מיר צו העלפֿען, אָבער דערווייל ווייסט ער נאָך נישט, ווי דאָס קאָן געשעהן. ער מוז זיך דערום נאָך מישב זיין איבער דעם ענין און ער וועט מיר שפעטער לאָזען וויסען, וואָס עס דארף געטאָן ווערן.

דערווייל איז ווידער געוואָרן פינסטער, און אונזער שיף האָט זיך פאראַנקערט נישט ווייט פון דעם האָלענדישען ברעג. אויף מאָר גען אין דערפריה האָט מיר דער דאָקטאָר געשיקט רופען צו זיך און מיר ערקלערט, אז דער איינציגער מענש, וואָס וואָלט מיר געקאָנט העלפֿען, איז זיין קאָלעגע אין דעם עמיגראנט־הויז פון ראָטער־דאָם, אויף וועמען איך קאָן זיך רוהיג פארלאָזען. דאָס איז געווען א שוואכע אויסזיכט, אָבער איך האָב זיך געמוזט צופרידענשטעלען מיט דעם ענטפער, ווייל איך האָב נישט געזעהן קיין אנדער אויסוועג פאר זיך. ווען מיר האָבען ענדליך דערגרייכט ראָטערדאם, איז דער דייטשער קאָנסול ארויפגעקומען אויף'ן שיף, כדי אונז צו באגריסען. דערנאָך האָט מען אונז גוט אונטערזוכט און אונז אָפגעפיהרט אין דעם עמיגראנט־הויז, וואו מיר האָבען געזאָלט פארברענגען די נאַכט. ווען מיר זיינען דאָרט אָנגעקומען, האָט מען די לייט, וואָס זיינען געווען באשטימט פאר דייטשלאַנד, אָפגעטיילט פון די אַנ־דערע און זיי אָפגעגעבען פלאַץ אין א באַזונדער זאָל. איך האָב נאָך דעם זעלבען אַווענט אוועקגעשיקט א טעלעגראמע צו דאָמעלאַ ניווענהויז און איהם געבעטען, ער זאָל מיר באַזוכען אזוי שנעל ווי מעגליך. ווי איך האָב שפעטער ערפאָרען, איז דער אלטער אין יע־

ערנסט אָפגעבען דערמיט אויסצוגעפינען א מעגליכקייט, ווי אזוי איך זאָל קאָנען בלייבען אין האָלאַנד. קודם כל איז עס געגאנגען אין דעם, אָנצוטאָפּען דעם דופק, כדי צו דערגעהן, וואו און צו וועמען מען דארף זיך וועגען דעם ווענדען.

צווישען די האָלענדישע שיה-סטיוואַרדס האָט זיך אויך געפֿירט נען א יונגער מאַן, וואָס האָט געמאכט א זעהר סימפּאטישען איינדרוק. כ'האָב שוין געהאט גערעדט מיט איהם א פּאָר מאל און געפונען אין איהם א זעהר אינטעליגענטען מענשען. איהם האָב איך דאָס היינט געוואָלט אָנטאָפּען ביים דופק און, אויב נויטיג, איהם אָנפארטרויען מיין לאַגע. באלד נאָך'ן מיטאָג האָב איך איהם באַמערקט אויף'ן הינטערשטען פארדעק, אָנגעשפּארט אָן דעם פּאָר רענטש און רויכערענדיג זיין פיפּקע. איך בין צוגעגאנגען צו איהם און האָב פּאַרבונדען מיט איהם א געשפּרעך. מיר האָבען גערעדט מכה דער מלחמה און זיינען ביסלאַכווייז ארויפגעקומען אויף'ן סאָציאליזם, און אצונד האָב איך צו מיין פרעהליכער איר בעראַשונג זיך דערוואוסט, אז ער איז געווען א מיטגליד פון'ם „נאַציאָנאַל אַרביידס סעקרעטאַריאַט“, די סינדיקאַליסטישע טרייד יוניאָן אָרגאַניזאַציע פון האָלאַנד. ווען איך האָב איהם מיטגע-טיילט, אז איך בין אן אלטער פריינד פון דאָמעלאַ ניווענהויז, איז ער געווען זעהר דערפּרעהט און האָט מיר געזאָגט, אז ער האָט אונז זעהר לייעבען אלטען שוין אָפּט געהערט ריידען. אצונד איז דאָס אייז געווען געבראָכען, און איך האָב געפיהלט, אז איך האָב געקאָנט ריידען צו איהם אָפּען. כ'האָב איהם אלזאָ פארטרויט מיין גאנצע לאַגע און איהם געבעטען מיר צו העלפּען.

דער יונגער מאַן איז גלייך געווען גרייט און האָט מיך געבע-טען, איהם צו ענטשולדיגען אויף א וויילע, ווייל ער וויל גלייך זיך ערקונדיגען, ווי אזוי די פארהעלטענישען זיינען אין דעם פרט. אין א פערטעל שטונדע ארום איז ער צוריקגעקומען און האָט מיר ערקלערט, אז אויף א לעגאלען אופן אָהן א באזונדער ערלויבעניש קאָן איך ניט בלייבען אין האָלאַנד. ער האָט זיך דורכגעערדט מיט עטליכע קאמעראַדען און זיי זיינען געקומען צום שלום, אז איך

אויסוועג איז דאָך ניט געווען. יעדער ארויסגאנג פון'ם עמיגרנטען-הויז איז געווען שטרענג באוואכט פון סאָלדאטען, אזוי אז עס האָט מיר אויסגעקוקט אין גאנצען אויסגעשלאָסען צו אנטלויפען פון דאָ-נען, באַזונדערס ווען מען איז ניט באַקאנט מיט די איינריכטונגען פון דער געביידע, ווי דער פאל איז געווען מיט מיר.

ס'איז געווען אומגעפער עלף אזיגער פאַרמיטאג, ווען מען האָט אונז אונטער שטרענגסטען קאנטראָל אָפגעפיהרט צום צוג. כ'האָב גלייך פארנומען א פלאץ ביי איינעם פון די צוויי פענסטער, כדי צו זיין צוגעגרייט אויף אלע פאלען. נאָך אן אומענדליכען ווארטען האָט זיך דער צוג סוף כל סוף גענומען ריהרען. כ'האָב געמוזט מיט געוואָלט אונטערדריקען מיין אומגעדולד. מיר האָט זיך אויסגע-דאכט, אז די מינוטען זיינען אויסגעצויגען געווארן אין שטונדען. ענדליך, צוויי אָדער דריי מייל הינטער ראָטערדאם, איז די גע-שווינדקייט פון'ם צוג ביסלאכווייז פארקלענערט געוואָרן. ווען עס וואָלט כאַטש געווען בינאכט, וואָלט איך זיך יעדענפאלס געקאָנט ריכטען אויף אן ערפאלג, אָבער אינמיטען העלען טאָג האָט מיר די זאך אויסגעקוקט מעהר ווי פראַבלעמאַטיש. אָבער וואָס האָב איך געקאָנט טאָן? ס'איז געווען די לעצטע קאָרט, וועלכע איך האָב געהאט אין דער האַנד, און איך בין געווען ענטשלאָסען זי אויסצו-שפילען. כ'האָב שוין די גאנצע צייט געהאט אויסגעקוקט אויף א פאסענדען פלאץ וואו אראָפצושפרינגען. ווען דער מאָמענט האָט מיר אויסגעזעהן צו זיין גינסטיג, האָב איך שנעל אויפגעפענט די טיר און בין מיט אימפעט ארויסגעשפרונגען פון צוג, צו דער גרוי-סער איבעראשונג פון מיינע קאמעראדען, וועלכע האָבען גאָר ניט אָנגעהויבען צו וויסען, וואָס דאָס האָט געוואָלט באדייטען. הגם איך בין גוט געשפרונגען, איז אבער די געשווינדקייט פון'ם צוג נאָך געווען אזוי שטארק, אז איך בין אנידערגעוואָרפען געווארן אויף דער ערד. אָבער איך האָב באלד געפיהלט, אז איך האָב זיך ניט באשע-דיגט — די פאָר ריצען אויף די הענט און די קניע רעכענען זיך ניט — און איך בין שנעל צוריק געווען אויף די פיס.

פאר מיר איז געלעגען א פלאך שטיק לאַנד, וואָס איז געווען

נער צייט געלעגן זעהר קראַנק אין בעט, אזוי אז ער האָט ניט געקאָנט דערפילען מיין וואונש.

אויף מאַרגען אין דערפריה האָב איך ענדליך געהאט א געלע-
גענהייט צו ריידען מיט דעם דאָקטאָר. איך האָב שוין פון אָנפאנג
אָן געהאט וועניג האַפנונג, אז עס האָט מיר געקאָנט קומען וואָס
פאר עס איז הילף פון אַט דער זייט, און מיין פאָרגעפיהל האָט מיך
ניט אָפגענאַרט. ווען איך האָב דעם דאָקטאָר ערקלערט מיין פאַל,
האָט ער מיר גאָר אָהן צערעמאָניעס געענטפערט, אז ער איז ניט
בכות מיר צו העלפען, ווייל עס האנדעלט זיך דא וועגען אן אָפמאך
צווישען דער דייטשער און ענגלישער רעגירונג, אין וועלכען ער קאָן
אלס אונטערטאן פון א נייטראַלען שטאַט זיך ניט אריינמישען.

„און וואָס וועט געשעהן, אויב איך וועל זיך ענטזאגען צו פאָהר
רען קיין דייטשלאנד?“ האָב איך געפרעגט.

„איך קאָן אייך נאָר ראַטען דאָס ניט צו טאָן,“ האָט ער געענט-
פערט אביסעל אויפגעבראכט. „מען וועט אייך איינפאַך מיט גע-
וואלט צווינגען דערצו.“

„איז דאָס אייער לעצט וואָרט?“ האָב איך געפרעגט נאָך אמאָל.

ער האָט געשוויגען א וויילע, דערנאָך האָט ער מיט א קוויינ-
קעלדיגען טאָן געזאָגט:

„ס'איז מיר אוממעגליך אייך צו העלפען, אָבער איך וויל אייך
געבען א גוטע עצה, וועלכע קאָן אייך יעדענפאלס זיין ניצליך.
עטליכע מייל הינטער ראַטערדאם פארקירעוועט זיך דער צוג, וואָס
דארף אייך ברענגען קיין דייטשלאנד, אין אן אויסגעקרימטער ליניע,
וואו ער מוז פאָהרען לאנגזאם. ווען איהר זאָלט דאָרט וואַגען צו
מאַכען דעם פאָרוואָרט און פאָרזיכטיג אראָפּשפרינגען, אזוי אז איהר
זאָלט זיך ניט צושעדיגען, וועט אייך קיינער ניט נאָכיאָגען. אָבער
קוים וועט איהר נאָר זיין אין זיכערקייט, וועט מען אייך ניט ענט-
זאגען די ערלויבעניש דאָ צו בלייבען.“

וואָס האָב איך געזאָלט טאָן? כ'האָב נאטירליך ניט געוואוסט,

צי דער מאַן האָט געזאָגט דעם אמת, אָדער דאָס איז געווען בלוין
א מיטעל אויף א גוטען אופן פטור צו ווערן פון מיר. קיין אנדער

פון די קינדער און די אלע פריינט, וועלכע איך האָב דאָרט איבער-געלאָזט. קיינער פון זיי וועט איצט ניט וויסען, וואָס מיט מיר איז געשעהן. אָט דער געדאנק האָט מיך אים מעהרסטען געמוטשעט, וואָרים וואָס מיט מיר גופא וועט געשעהן, איז מיר אין יענע שטונד דען געווען אלצאיינס. אָבער וואָס האָט דאָ געהאָלפֿען דאָס גאנצע טראכטען. ס'איז געווען פארפאלען, דאָס געשעהענע האָט ניט גע-קאָנט אנדערש ווערן, און אצונד איז בלויז געגאנגען אין דעם צו באַגעגענען דעם שיקזאל, וואָס די פאָלגען זאָלען ניט זיין. לאנגזאם זיינען געקראַכען די שטונדען, ביז מיר זיינען ענדליך פארנאכט דורכגעפאָהרען גענעפ, די לעצטע האָלענדישע סטאַנציע. גלייך נאָכדעם האָבען מיר זיך געפונען אויף דייטשען באָדען. א קורצע שטרעקע פון האַסום, די ערשטע דייטשע גרעניץ-סטאַנציע, איז אונז זער צוג אויף א שטיקעל צייט געבליבען שטעהן. הינטער אן אראָפֿ-געלאָזענעם צאָל-טויער זיינען געשטאַנען עטליכע בלאַסע קינדער, וועלכע האָבען מיט זייערע דינע שטימעלעך געזונגען „דייטשלאַנד, דייטשלאַנד איבער אלעס“. דערנאָך האָבען זיי אויסגעשטרעקט די הענטעלעך און געבעטען א נדבה. דאָס איז געווען א טרויעריגער צייכען.

אויף דער באַנ-פלאַטפארמע אין האַסום האָב איך באַמערקט א דייטשען אָפיציר און עטליכע סאָלדאטען, די ערשטע וואָס זיינען מיר ווידער געקומען פאר די אויגען זינט זיבען און צוואנציג יאָהר. נאָך א קורצען אָפּשטעל איז אונזער צוג געגאנגען ווייטער קיין גאָהר, די אייגענטליכע גרעניץ-סטאַנציע, וואו מיר האָבען זיך גע-דאַרפט אָפּשטעלען. אין וועניגער ווי א האַלבע שעה זיינען מיר דאָרט אָנגעקומען. לאַנגזאם האָט זיך דער צוג אויסגעליידיגט. גלייך איז באַנהויף האָט זיך אויך געפונען דער רעגיסטרירונג און קאָנטראָל-פלאַץ, פון וואָנען די צוריקוואַנדערער פון ענגלאַנד זיינען אָפּגעשיקט געווארן ווייטער נאָך די פארשידענע טיילען פון דייטש-לאַנד. מען האָט אונז אריינגעפיהרט אין א גרויסען צימער, וואו אונזער באַגאָזש איז קודם כל שטרענג אונטערזוכט געוואָרן. צי-י-טונגען, ביכער, איבערהויפט יעדעס שטיקעל באַשריבען אָדער באַ-

דורכגעשניטען פון א שמאלען שטעג, וועלכען איך האָב אצונד גע-
 זוכט צו דערגרייכען. דאָ האָב איך מיט אמאָל דערהערט קולות און
 געשרייען הינטער מיר און דעם סקריפענדען קלאנג פון די ברעמזען.
 כ'האָב זיך האַסטיג אומגעקוקט און באמערקט, אז מען האָט אפגע-
 שטעלט דעם צוג. האָב איך גענומען לויפען אזוי שנעל ווי איך האָב
 נאָר געקאָנט. אָבער דאָס געשריי הינטער מיר האָט זיך פאר-
 שטארקט, און ווען איך האָב לייכט אומגעדריעהט דעם קאָפּ, האָב
 איך דערזעהן, אז זעקס האַלענדישע סאָלדאטען האָבען מיר מיט
 אלע כוחות נאָכגעיאָגט. צום אומגליק זיינען מיר אויך אנטקעגען
 געקומען דריי שאַסיי-ארבייטער, וועלכע זיינען אויפמערקזאם גע-
 וואָרן דורך דעם געשריי און דורכדעם וואָס דער צוג האָט זיך פלוצ-
 לינג אָפגעשטעלט אויף'ן מיטען וועג. וועגען אנטלויפען איז שוין
 אונטער די ראַזיגע אומשטענדען מעהר ניט געווען צו טראַכטען.
 די ארבייטער, וועלכע האָבען נאָטירליך ניט געקאָנט וויסען,
 וועגען וואָס עס האָט זיך געהאנדעלט, האָבען מיר אויף גיך פאר-
 שפּאַרט דעם וועג. אין א פאָר מינוט זיינען אויך אָנגעקומען די
 סאָלדאטען, וועלכע האָבען מיך גענומען און מיך צוריקגעבראכט
 צום צוג. מיינע מיטגעפאנגענע זיינען נאָטירליך אלע געלעגען ביי
 די פענסטער און האָבען אויפגערעגט נאָכגעפאָלגט דעם פארריקטען
 שווישפּיל. בלויז די וועניגסטע פון זיי האָבען באגריפען, וועגען וואָס
 עס האָט זיך דאָ געהאנדעלט. ווען מיר זיינען צוגעקומען צום צוג,
 האָבען עטליכע אָנגעהויבען צו שימפען און מיר צואוואַרפען אלער-
 ליי פאָרוואַרפען. אָבער די אנדערע האָבען זיי שנעל שטיל גע-
 מאַכט. מען האָט מיך אריינגעפיהרט אין א באַזונדער וואַגאָן, וואו
 עס האָבען זיך געפונען די סאַניטערע באַאמטע און די שוועסטער
 פון „ריטען קרייץ“. די מענשען האָבען מיך באהאנדעלט מיט פיעל
 גוטסקייט און מיר אָנגעבאַטען א גלאַז וויין זיך צו שטארקען. איי-
 ניגע האָבען מיך געפרעגט, פארוואָס איך האָב געפראוואוּט אנטלויפען.
 כ'האָב זיי אין קורצען דערצעהלט מיין לאַגע, און אצונד האָבען זיי
 ערשט באגריפען דעם אינערליכען צוזאמענהאנג פון די זאַכען.
 אצונד איז אלעס געווען אויס. כ'האָב געטראכט פון מילי'ן.

רונג" ארוינצושמוגלען קיין דייטשלאנד אומזויבערע עלעמענטען און שפיאָנען. ימחמת דעם איז עס די פליכט פון יעדען גוטען דייטש צו לאָזען וויסען דער דייטשער פאָליציי וועגען יעטוועדען פאר-דאכט וואָס איז נאָר פאראן. ענדליך האָט ער נאָך געפרעגט, צי עס איז פאראן אימיצער פון די אָנגעקומענע, וועלכער האָט שכל געהאט דורכצושמוגלען ענגליש גאָלד. אזעלכע געלדער מוזען גלייך אויף'ן שטעל אָפגעליפערט ווערן, אָבער די דייטשע רעגירונג צאָהלט דערפאר אויס דעם פולען ווערט אין דייטש געלד. צום סוף איז געקומען דער אומפארמיידליכער "הויך" פאר'ן קיזער, און די זאך איז געווען איבערגעקומען.

נאָך דער רעדע האָט דער אויבער-לייטענאנט פלוצלינג אויס-גערופען מיין נאָמען און מיך געבעטען צו צוקומען נעהנטער. כ'האָב איהם געפאָלגט און בין צוגעגאנגען אין מיטען צימער. ער האָט מיך אָפגעמאַסטען פון קאָפּ ביז די פיס, דערנאָך האָט ער זיך אָפגע-רופען גראָד ניט מיט קיין אומפריינדליכען טאָן:

"וואָס פאר נאַרישקייטען האָט איהר דאָס געמאַכט?"

איך האָב זיך געפיהלט מורא'דיג פאַרמאַטערט נאָך די אלע אויפגעגערעדע איבערלעבענישען פון די פאַרגאַנגענע שטונדען, און מיין גאַנצער קערפער האָט געשמאַכט נאָך רוה. כ'האָב איהם דע-רום אין קורצען געענטפערט, אז צוליב ריין פיזישע אורזאַכען בין איך פאַרלויפן ניט אימשטאַנד איהם צו געבען גענויערע אויס-קינפטען איבער מיין האַנדלונג, אזוי אז ער מוז האָבען געדולד ביז מאַרגען. ער האָט די גאַנצע צייט פון מיר קיין אויג ניט אראָפגע-נומען און האָט מסתמא אליין געמוזט באמערקען, אז עס איז ניט ראַטזאַם היינט נאָך ווייטער צוצושטעהן צו מיר.

"גוט," האָט ער געזאָגט אין דעם זעלבען רוהיגען טאָן ווי פרי-

ער. "איך בין גרייט, איך מאַרגען אויסצוהערען."

אַצונד האָבען אונז עטליכע סאָלדאַטען אָפגעפיהרט אין א שול-געביידע, וואָס איז געלעגען אביסעל אויסער דער שטאָט. מען האָט די זאכען אין דער שולע טיילווייז איבערגעשטעלט און דאָרט איינגע-אַרענט א קווארטיר און קעסט-פלאץ פאר די צוריקפאָהרער פון

דרוקט פאפיר האָט מען ביי אונז צוגענומען. די קאָנפֿיסקירטע זאכען זיינען איינגעפאקט געוואָרן אין באזונדערע איינהילונגען און באַזאָרגט געוואָרן מיט באַשטימטע צייכענס. דערנאָך האָט מען אונז געזאָגט, אז אויב מיר וועלען עס פארלאַנגען, וועט מען אונז די זאכען אין עטליכע וואָכען ארום צוריק אומקערען.

ווען אלע זיינען אויף דעם אופן אָפּגעפארטיגט געווארן, האָט מען אונז געהייסען זיך האַלטען רוהיג, ווייל דער אויבער-לייטענאַנט וויל ריידען א פאַר ווערטער צו אונז. ווי איך האָב זיך שפּעטער דערוואוסט, איז דער אויבער-לייטענאַנט מערק אין גאָהך געווען א פּראָטעסטאַנטישער פּאַסטאָר, וועלכער האָט בעת דער מלחמה אויס-געביטען זיין גלח'ישען מאנטעל אויף דעם ראָק פון'ס קעניג און האָט אַצונד דאָ ביי דער גרעניץ דערפילט זיין דינסט. דער מאן האָט גערעדט וועגען דעם גרויסען קריג, וועלכען מען האָט ארויפגעצוואונגן גען אויף דייטשלאַנד, וועגען דעם אומ'ברחמנות'דיגען "אַלביאָן" און וועגען דעם קומענדיגען זיג. ער האָט אונז צוגעגרייט דערצו, אז מיר וועלען געוויסע זאכען אין דייטשלאַנד ניט געפינען אזוי, ווי אסך האָבען זיך עס פאַרגעשטעלט. יעדער איינער מוז טראָגען א טייל אין די אַלגעמיינע נויטען, כדי דאָס פּאַטערלאַנד זאָל זיין אימ-שטאַנד ביצושטעהן אנטקעגען די שונאים. דערנאָך האָט ער אונז באקאנט געמאכט מיט אלע פאַרמאליטעטען, וועלכע מיר האָבען פון איצט אָן געדארפט דערפילען, וואָרים הגם מיר זיינען אַצונד פרייע מענער, מוזען מיר אָבער קיינמאָל ניט פאַרגעסען, אז אויך די פרוי-הייט מוז האָבען איהר בעל הבית, כדי אויפצוהאלטען אָנשטענ-דיגקייט און אָרדנונג. יעדער פארנינפטונגער מענש וועט דאס איינ-זעהן, העכסטענס א "פאָריקטער אַנאַרכיסט" קאָן דאָס פיליכט ניט פארשטעהן. דאָס איז אָהן א שום ספּק געווען א רייב אין זייט פאַר מיר, וואָרים ס'איז געווען קלאָר, אז מען האָט דעם אויבער-לייטענאַנט שוין געהאט אויפגעקלערט וועגען מיין פערזאָן און איהם דערצעהלט וועגען מיין פארוואַך צו אנטלויפען. נאָך אַט דעם רייב אין זייט האָט ער גערעדט וועגען דעם, אז די ענגלענדער האָבען עפּטערס געמאכט א פאַרוואַך אויף דעם וועג פון דער "רעפּאָטריאיי"

אומרוהיגען האלב־דרעמל, פון וועלכען מיינע חברים האָבען מיך באלד אויפגעוועקט. מיר האָבען זיך אַרומגעוואָשען ביים ברונען און זיך אָפגעווישט מיט אונזערע טאשענטיכלעך, אזוי גוט ווי ס'איז נאָר געגאנגען. דערנאָך זיינען מיר אוועק צוריק אין דער שולע, וואו מיר האָבען צוזאמען מיט די אנדערע געגעסען אָנבייסען. ס'איז באַשטאַנען פון א שטיק ברויט מיט אזויגערופענער „מאַרמעלאַדע“ און עפעס אן אומבאשטימטע פליסיגקייט, וועלכע מען האָט גערופען קאַפּע.

נאָכדעם ווי מיר זיינען פארטיג געוואָרן מיט'ן עסען, זיינען מיר אלע אין דער באַגלייטונג פון א סאָלדאַט אוועק צום באַנהויף, וואו עס איז שוין געווען גאנץ לעבעדיג. דאָס ווייטער־פּאָהרען פון די צוריקגעקומענע איז צוגעגאנגען לויט א גאנץ איינפאכען פּרינציפ. באלד נאָך אונזער אָנקומען האָט מען יעדען איינעם געפרעגט, וואו היין ער וויל פּאָהרען. ווען איינער האָט אָנגערופען א באַשטימטע שטאָט, האָט מען איהם געפרעגט אויף דעם אדרעס פון וואָס פאר עס איז קרוב אָדער באַקאנטען, צו וועמען א באַאמטער האָט גלייך אָפגעשיקט א טעלעגראַמע. האָט אימיצער ניט געקאָנט אָנגעבען קיין גענויען אדרעס, האָט מען טעלעגראַפירט צו דער פּאָליציי פון יענער שטאָט און געבעטען גענויע אויסקינפּטען. אזוי גיך ווי עס איז אָנגעקומען אן ענטפער, האָט מען דעם צוריק־וואַנדערער פאר־זאָרגט מיט א באַן־בילעט און, אויב ער איז געווען גאָר אָהן מיטלען, מיט א צעהן פעניג שטיק אויף'ן וועג, אזוי אז ער האָט געקאָנט אָפּפּאָהרען גלייך מיט'ן נעכסטען צוג. די יעניגע, וועלכע האָבען אבסאָלוט קיינעם ניט געהאט, צו וועמען צו פּאָהרען, זיינען געבליבן בען עטליכע טעג אין גאָהך, פון וואנען מען האָט זיי געווענליך אָפּגע־שיקט אין דעם „רעפּאָרטירונגס־לאַגער אין דאָרטמונד. דאָרט האָט מען זיי געגעבען וואָס פאר עס איז ארכייט, אזוי אז זיי האָבען דערנאָך געקאָנט ווערן זעלבסטשטענדיג.

דאָס ווייטער־פּאָהרען איז אין די מעהרסטע פאַלען צוגעגאנגען אָהן שווערקייטען און אָהן יעדע פארשלאָפונג. ווען מיר זיינען געקומען אויף'ן באַנהויף, איז שוין דאָרט געלעגען א היבשע צאָהל

ענגלאַנד. די וועטשערע האָט שוין געוואָרט אויף אונז. ס'איז געווען אַן אַרעמע מאָלצייט. א קליין שטיקעל ברויט און א קרויט-זופ, וועלכע האָט קענטיג אָנגעזעהן וועניג פעסס. ביים אויסטיי-לען פון דער זופ האָט מען אונז אָנגעזאָגט, אז מיר זאָלען גאָרנישט איבערלאָזען אין די שיסלען. ליעבערשט צוויי מאָל נעמען זופ, האָט די שוועסטער געזאָגט, איידער עפעס זאָל אומזיסט געהן אין ניוועץ. דאָס איז אָהן א שום ספק געווען גאנץ פארנינפטיג, אבער איך האָב עס ביי מעהר ווי איינעם פון מיינע שיקואלס-חברים געקאָנט באַמערקען אויף'ן געזיכט, אז ער איז נישט געווען באַזונדערס ענטזיקט פון די דייטשע צושטענדען. מען האָט זיך דאָך אויך דאָרט אין ענגלאַנד נישט פאָרגעשטעלט, אז די לאַגע איז א גלענצענדע, אָבער מען האָט פונדעסטוועגען פאָרט נישט געגלויבט, אז עס האלט ווירקליך אזוי שלעכט. שוין דעם ערשטען אָווענט האָבען מיר עטליכע געזאָגט, אז זיי האָבען באַדויערט, וואָס זיי זיינען נישט געבליבען אין ענגלאַנד.

אין דער שול-געביידע זיינען געווען צוויי זאָלען אויסגעשטעלט מיט בעטען. אָבער אונזער צאָהל איז דאָס מאָל געווען אזוי גרויס, אז נישט אלע האָבען דאָ געקאָנט געפינען א פּלאַץ צו שלאָפּען. איך האָב זיך געפונען צווישען די, פאר וועמען ס'איז קיין פּלאַץ נישט געווען. א סאָלדאט האָט אונז צוריקגעפיהרט אין שטאָט אריין און אונז אָפּגעזעצט אין קליינע גרופען ביי פארשידענע איינוואוינער. איך אליין און נאָך דריי פון מיינע קאמעראדען האָבען געפונען א קוואַרטיר אין א מיין וואָגען-שטאָל. די איינריכטונג איז געווען זעהר פרימיטיוו. א דינע שיכט פון שטרוי איז געלעגען אויסגעשפרייט אויף דער ערד, און דערצו האָט יעדער פון אונז געקריגען א קאָלדער. מיר זיינען נישט געווען פארצערטעלט, און איך בין געווען צופרידען, וואָס איך האָב ענדליך געקאָנט אויסשטרעקען די מידע גלידער. געשלאָפּען בין איך אין יענער נאכט נישט קיין סך. מיין גאנץ בין אהעריג לעבען האָט פארבייגעצויגען פארביי מיר אין אומקלאָרע בילדער, און די געדאנקען זיינען האַסטיג געלאָפּען איינע נאָך די אנדערע. ערשט באַגינען צו טאָג בין איך אריינגעפאלען אין אן

ערוואַרטונג, כדי צו הערען מיין „וידוי“, האָב איך מיט אַ פעסטער שטימע געזאָגט:

„כ'האָב זיך איבערלעגט די זאך, הערר אויבער־לייטענאנט, און איך וואָלט פריהער פון אלץ געוואָלט וויסען, צו וועמען איך רייד. אויב איך דאַרף אין אייך ניט זעהן קיין אנדער זאך ווי נאָר דעם פריישישען אָפיציר, דאן וואָלט עס פילייכט איבערהויפט ניט געהאט קיין צוועק צו ריידען, ווייל איהר וועט דאך מיך ווארשיינליך ניט פארשטעהן ריכטיג. איך מיין דאָ נאטירליך אבסאָלוט ניט מיט אַט די ווערטער אייך אויף וואָס פאר עס איז אופן אָנצוטרעטען. כ'האָב איינפאך געוואָלט אָנדייטען דערמיט, אז עס זיינען פאַראן מענשען מיט געוויסע גייסטיגע איינאָרדנונגען, וועלכע זיינען ניט געאייגענט צו באַטראַכטען איינעם'ס מאַטיווען און האנדלונגען אונטער אן אנדער געזיכטס־פונקט ווי דעם געזיכטס־פונקט פון זייער פראָפעסיע. מחמת דעם וואָלט דאָ יעדע רייד איבערהויפט געווען ארויסגעווארפען און וואָלט ניט אייך, ניט מיר זיין אויף וואָס פאר עס איז אופן ניצליך. אביסעל אנדערש וואָלט עס געווען, ווען איך זאָל קאָנען ריידען צו אייך אלס מענש צו מענש. אין דעם דאָזיגען פאל וואָלט איך געקאָנט רוהיג אוועקווארפען אָן אַ זייט אלע פאַלשע באַטראַכטונגען און אייך שילדערן די זאַכען, ווי זיי זיינען.“

ער האָט מיך אָפגעמאַסטען מיט אן אייגענאַרטיגען בליק, אזוי ווי ער וואָלט געוואָלט לייענען ביי מיר אין האַרצען. כ'האָב גע־האַט דעם איינדרוק, אז ער האָט אין אָנפאַנג אליין ניט געוואוסט קלאָר ביי זיך, וואָס ער זאָל אין דעם פאַל מאַכן. ענדליך האָט ער אויף זיין רוהיגען אופן געזאָגט:

„גוט אַלזאָ, רעדט צו מיר אלס מענש צו מענש. איך וועל

פרוואווען אייך פארשטעהן.“

נו, האָב איך איהם צוערשט גאנץ אָפּען און אָהן אַ שום צוריק־האַלטונג אויפגעקלערט איבער מיין פערזאָן און מיינע אָנשויואונג־גען. כ'האָב געוואוסט, אז איך האָב סיי ווי סיי מעהר גארנישט וואָס צו פארלירען און בין געווען ענטשלאָסען, אָפּען און קלאָר ארויסצוטרעטען פאר מיין איבערצייגונג. כ'האָב זיך אָפּען ער־

ענטפערט פון פארשידענע שטעט אויף די טעלעגראמעס וואָס מען האָט געהאַט אַרויסגעשיקט, אזוי אז אסך פון מיינע קאמערארען האָבען גלייך געקאָנט פארלאָזען גאָהד. די איבעריגע זיינען אָפגע- פאָהרען אין פארלוף פון טאָג אָדער אויף מאָרגען. ס'איז זעלטען פאָרגעקומען, אז איינער האָט געמוזט בלייבען לענגער ווי דריי טעג אין גאָהד. בלויז אין באַזונדערס צווייפּעלע האַפּטע פאלען זיינען די מענשען געבליבען לענגער.

ס'איז געווען אומגעפער ניין אזיגער אין דערפריה, ווען דער אויבער-לייטענאַנט מערק האָט זיך באַוויזען. ער האָט אונז באַ- גריסט מיט א פריינדליכען גוט מאָרגען און האָט זיך גלייך אוועק- געזעצט ביי זיין ארבייטס-טיש אינמיטען זאָל, וואו ער האָט אונז טערגעשריבען פאַפירען, אויסגעהערט באַריכטען אדער אַרויסגעגע- בען באַפעהלען. איך בין די גאנצע צייט געזעסען אין הינטער- גרונד און געוואַרט אויף דעם וואָס האָט מיט מיר געזאָלט געשעהן. פלוצלינג האָב איך דערהערט, ווי דער אויבער-לייטענאַנט האָט מיט א הויכער שטימע געפרעגט :

„איז הערר ראַקער שוין דאָ?“

איך בין צוגעגאנגען צו זיין טיש. ער האָט מיך פריינדליך באַגריסט און געזאָגט :

„נו הערר ראַקער, איך דענק, אז איהר האָט מיר היינט געוואָלט געבען גענויערע אויסקינפטען. מעג איך אייך בעטען, אריינצוגעהן מיט מיר אין מיין צימער.“

מיט די ווערטער האָט ער זיך אויפגעהויבען פון זיין פלאץ, און איך בין נאָכגעגאנגען נאָך איהם אין א קליינעם, זעהר פרימיטיוו איינגעאָרדענטען צימער, וואו ער האָט זיך אנדערגעזעצט ביי א שטאָלען טיש און מיר אָנגעבאָטען א שטול.

כ'האָב זיך שוין די גאנצע צייט געהאט מיט געווען מיט זיך אליין, וואָס איך זאָל איהם זאָגען, און איך בין ענדליך געקומען צום שלום, אז איך זאָל איהם אדער דערצעהלען אלעדינג אָדער גאָרנישט איבער מיין פערזאָן און איבער דער אורזאך פון מיין פאָרויף צו אַנטלויפּען. ווען ער האָט מיך אַלזאָ אָנגעקוקט פיל מיט

מענישען באַצייכענען אלס ווינשענסווערטען ציעל פון דער מענש-ליכער געזעלשאפט.

„איבער דעם וואָס איז אָרדנונג און אומאָרדנונג קאָנען זיין פארשידענע מיינונגען,“ האָב איך געענטפערט. „מיר, צום ביישפּיל, גלויבען, אז א גרעסערע אומאָרדנונג, ווי זי פארקערפערט זיך אין דער היינטיגער געזעלשאפט, איז איינפאך אוממעגליך. ניט בלויז איז איהר כלומר'שט קריסטליכע עטיק אין שרייענדען ווידערשפּרוך מיט יעדער ערשיינונג פון אונזער עקאנאָמישען, פאָליטישען און סאָציאלען לעבען, נאָר דעם זעלבען מורא'דיגען קאָנטראַסט געפינט איהר אויף אלע געביטען פון געזעלשאפטליכער טעטיגקייט. דעם איינעם'ס ברויט איז דעם אנדערן'ס טויט. און פון צייט צו צייט נעמען די סאָציאלע געגענזאָצען אַן אַזעלכע שרעקליכע פאַרמען, אז זיי ענדיגען זיך אין מורא'דיגע קאטאַסטראָפּעס. דער אומגליקליכער קריג איז דער בעסטער באַווייז פאַר דער ריכטיגקייט פון מיינ באַ-הויפטונג. אָבער אזא צושטאַנד קאָן מען דאך בשום אופן ניט אַנרופען אָרדנונג. אויב דאָס וואָרט האָט איבערהויפּט א זין, דאן קאָן עס דאָך בלויז באדייטען א האַרמאָנישע אויסוואַרקונג פון אלע געזעלשאפטליכע כוחות. אבער וואו געפינט מען זי היינט? אי-בעריגענס קאָן איך ניט איינזעהן, פאַרוואָס עס זאָל זיין אזוי שרעק-ליך זיך צו רופען אַנאַרכיסט. די איבערצייגונג איז דאָס העכסטע, וואָס א מענש קאָן זיך דערווערבען, אַלצאיינס צי זי טראָגט א רע-ליגיעזען, פאָליטישען אָדער סאָציאַל-עטישען כאַראַקטער. עס וואָלט אייך זיכער ניט אנגענעם געווען, ווען איך וואָלט אייך דערצעהלט וואָס פאַר עס איז באַבער-מעשה, אָנשטאָט אייך צו זאָגען דעם גאנ-צען אמת. און מיר דוכט, אז מען דאַרף שטענדיג שעצען דעם אמת, ניט קוקענדיג פון וואָס פאַר א זייט ער קומט.“

„גאנץ געוויס איז מיר ליבער, ווען איהר זאָגט מיר דעם אמת,“ האָט ער געענטפערט. „אָבער די זאכען, איבער וועלכע איהר רעדט דאָ, ליגען איינגעפונדעוועט אין אונזער נאַטור. דער מענש איז אומפאָלקאם, און אויך דער שענסטער אידעאַל וועט אָהן גאָט'ס הילף גאָרנישט קאָנען ענדערן אין די דאָזיגע זאכען.“

קלערט אלס אנאָרכיסט און אויך ניט פארשוויגען פון איהם, אז איך האָב מיט אסך יאָהרען צוריק געמוזט פארלאָזען דייטשלאַנד צוליב מיין רעוואָלוציאָנערער פראָפאגאנדא. כ'האָב איהם געזאָגט, אז איך בין די אלע יאָהרען כסדר געווען טעטיג פאר מיינע אידעען, און אז איך בין איצט מעהר ווי ווען עס איז איבערצייגט אין דער ריכטיגקייט פון אַט די אידעען. דערנאָך האָב איך איהם ערקלערט מיינע אנוויכטען איבער דעם קריג און דערביי האָב איך מיט פולער שאַרפּקייט באַטאָנט מיין אַנטי־מיליטאריסטישען שטאַנדפּונקט. נאָכדעם ווי איך האָב איהם אויף אזא'ן אופן פולשטענדיג באַקאנט געמאַכט מיט מיין פערזאָן און מיינע מיינונגען, האָב איך איהם ערקלערט די אורזאכען, וועלכע האָבען מיך באוואויגען צו פאַרלאָזן גען, אז מען זאָל מיך אינטערנירען אין האָלאַנד. כ'האָב איהם געזאָגט, אז איך האָב קיינמאָל ניט געהאט די אבויכט זיך צו לאָזען איבערשיקען צוריק קיין דייטשלאַנד, אז מען האָט מיך אזוי צו זאָגען געגען מיין ווילען געבראכט אהער און אז דאָס איז אויך געווען די אורזאך פון מיין פאַרזוך צו אַנטלויפּען.

„און אצונד ווייסט איהר אלעס,“ האָב איך געשלאָסען מיין ערקלערונג. „כ'האָב איך מעהר גאָרנישט וואָס צו זאָגען און איך דאַרף בלויז אָפּוואַרטען, וואָס מיט מיר וועט געשעהן.“

דער אויבער־לייטענאַנט האָט מיך די גאנצע צייט אויסגעהערט מיט דער געשפאַנטסטער אויפמערקזאמקייט. כ'האָב געקאָנט זעהן אויף איהם, אז מיינע ווערטער האָבען אויף איהם געמאַכט א שטאַרקען איינדרוק. ווען איך האָב געענדיגט, האָט ער עטליכע מינוט געשוויגען. דערנאָך האָט ער מיר אריינגעקוקט פעסט אין די אויגען און געזאָגט:

„ס'איז דאָס ערשטע מאָל, וואָס איך הער אזעלכעס פון א מענשען. און איהר רופט זיך ווירקליך אַנאָרכיסט?“

„יא,“ האָב איך געענטפערט.

„אָבער דאָס איז דאָך שרעקליך,“ האָט ער געזאָגט. „אונטער אנארכיע פארשטעהט מען דאך א צושטאנד פון אבסאָלוטער אומ־אָרדנונג, און ס'איז דאָך אוממעגליך, אז מען זאָל אזעלכע פארהעל־

ריכטעט בלויז געגען א באשטימטער נאציאנאלער איינהייט פון'ם היינטיגען סיסטעם, נאָר געגען יעדער פאָרם פון דער באשטעהענדער עקאָנאָמישער און שטאַטליכער אָרדננג, אָהן אונטערשיד פון די נאציאנאלע און פאָליטישע אָפּגרענצונגען. צוליב דעם האָט מען מיך ארעסטירט און אומשעדליך געמאכט."

מיר האָבען נאָך גערעדט א צייט לאַנג איבער די פארהעלטע-נישען אין רוסלאַנד און איבער דער אינטערנירונג פון מיין פרוי. צום סוף האָט ער מיר גאנץ אָפּען געזאָגט, אז ער האָט שוין פאר מיין אַנקומען אין גאָהך געהערט וועגען מיר, זיך טרעפּענדיג דאָ מיט פארשידענע צוריקפּאָהרער, וועלכע זיינען געווען אינטערנירט צוזאמען מיט מיר.

"א טייל פון זיי האָבען איך פאָרגעשטעלט אלס אן אמת'ן טייל-וועל", האָט ער מיט א שמייכל געזאָגט. "אנדערע ווידער האָבען איך פשוט אויפּגעהויבען אין הימל און האָבען זיך ניט געקאָנט גענוג אַנדערצעהלען וועגען דער איבערגעבענקייט און ענערגיע, מיט וועלכע איהר האָט פארטראָטען די אינטערעסען פון אייערע לאַנדס-לייט געגענאיבער דער ענגלישער פאָרוואַלטונג. אָבער מען האָט אונז אויך פיעל דערצעהלט וועגען אייערע פאָרטראָגען און מען האָט אָפּט באַהויפטעט, אז איהר האָט זעהר שטאַרק אַטאַקירט די דייטשע דעגירונג און באַזונדערס דעם דייטשען קייזער."

איך האָב א ציה געטאָן מיט די אַקסלען און געשוויגען. "אָט אַפנים, אז איהר ווילט זיך ניט פארשפּרייטען איבער אַט די זאַכען?" האָט ער געפרעגט.

"וואָס זאָל איך דערויף ענטפערן?" האָב איך געזאָגט. "איהר קאָנט דאָך ניט פארלאַנגען פון מיר, איך זאָל נעמען ערנסט די אלע נאָרישע זאַכען, וועלכע זיינען איבער מיר פארשפּרייט געוואָרן, און אז איך זאָל זיך וועגען דעם פאָרענטפערן. אין פארלוף פון מיין געפאנגענשאפט בין איך זיך צוזאמענגעקומען מיט מענשען, וועלכע האָבען אויף גרונד פון זייער גאנצען גייסטיגען געשטעל געזעהן אין יעדען וואָרט, וואָס איך האָב אויסגערעדט, א פולשטענדיגען הויך-פאָרראַט אָדער א מאַיעסטעטס-באליידיגונג. איך האָב אין אלע

„דאָס, זעהט איהר, איז א מיינונג, מיט וועלכער איך קאָן ניט איינשטימען.“ האָב איך געזאָגט, „און זיכער איז זי איינע פון די הויפט אורזאכען, וואָס איך רופ זיך אנארכיסט. אָבער די טרעגער פון דער היינטיגער געזעלשאפטס־אָרדנונג האנדלען דאָ אליין ניט לויט דעם דאָזיגען פרינציפ. זיי פארלאָזען זיך בשום אופן ניט אויף גאָט'ס הילף, נאר מישען זיך ביי יעדער געלעגענהייט אריין אין דעם בורא'ס ארבייט.“

ס'האָט זיך אַלואַ ענטוויקעלט א לאנגער שמועס איבער דעם, וואָס איך האָב פאַרשטאַנען אונטער אַנאַרכיזם, און איבער מיין שטעלונג צו רעליגיאָן, צו דער מאָנאַרכיע און צו אלע אנדערע געזעלשאפטליכע אינסטיטוציעס. איך האָב גלייך געזעהן, אז מיין געגנער האָט אחוץ די געווענליכע פּומונים אין דער בירגערליכער פרעסע קיינמאָל ניט געהערט עפעס מכה די דאָזיגע זאכען. דאָך וואָלט עס געווען אן אומרעכט געגען איהם, ווען איך זאָל איהם דא איינפאך פאַרשטעלען אלס בלינדען נאָכפאלגער פון אַלטע, טראַדיציאָנעלע אנשויאונגען. ער האָט באַזעסען א געוויסע פרייקייט פון'ס אורטייל און אן אופן, ווי אויפצופאַסען די זאכען, וואָס האָט אויף מיר געמאכט א זעהר סימפאטישען איינדרוק, זאָגאר דאָרט, וואו אונזערע מיינונגען זיינען געווען פולשטענדיג אנטקע־גענגעזעצט. צולעצט האָט ער אליין איינגעזעהן, אז די אידעען, וועלכע איך האָב פאַרטראָטען, זיינען געקומען פון מיין טיפסטער און אינערסטער איבערצייגונג און האָבען זיך געשטיצט אויף ערפא־רונגען, וועלכע מען האָט ניט געקאָנט אוועקמאכען מיט דער האַנד. ער האָט דערום געגעבען דעם געשפּרעך אן אנדער ווענדונג, זאָגענ־דיג:

„איך באַגרייף ניט, פארוואָס מען האָט אייך אינטערנירט אין ענגלאַנד. מיט אייערע אידעען האָט מען דאָך אייך אויף קיין פאַל ניט געקאָנט באַטראַכטען אלס א פאַרטיידיגער פון דער דייטשער מלוכה.“

„דאָס האָט מען העכסט ווארשיינליך טאָקע ניט געטאָן,“ האָב איך געענטפערט. „אָבער מיין פראָפּאגאנדאַ איז ניט געווען גע־

ער האָט מיך אָנגעקוקט און האָט זיך אויפגעהויבען פון זיין פלאץ — א צייכען, אז אונזער געשפרעך איז געווען צו ענד. ווען איך האָב זיך שוין צוגעגרייט צו געהן, האָט דער אויבער-לייטענאנט נאָך אַמאָל געעפענט דעם געשפרעך.

„נאָך איין מאָמענט, הערר ראָקער,“ האָט ער געזאָגט. „אסך צוריקגעקומענע פון ענגלאַנד, וועלכע זיינען דורכגעפאָהרען דאָ דורך אַט דער גרעניץ-סטאַנציע, האָבען אונז דערצעהלט, אז א דאָנק דעם סובמאַרין-קריג לאָזט זיך אין ענגלאַנד 'שטאַרק מערקען א גרויסער מאַנגעל אין לעבענס-מיטלען. איך ווייס, אז מען דארף אזעלכע באַריכטען אויפנעמען מיט פאָרזיכטיגקייט. עס וואָלט מיר דערום געווען זעהר ליעב צו הערען אייער מיינונג וועגען דעם.“

„הערר אויבער-לייטענאנט,“ האָב איך געזאָגט, „איך בין איי-בערצייגט, אז ביי יענע מענשען איז דער וואונש געווען דער פאָטער פון'ס געדאנק. איך בין אפילו אליין געווען אינטערנירט און איך קאָן ניט אורטיילען איבער די אלגעמיינע צושטענדען אין ענגלאַנד פון אייגענער אַנשוואונג. אָבער פון די צאָהלרייכע פריינט, וועלכע פלעגען מיר באַזוכען, ווייס איך, אז קיין מאַנגעל איז אין ענגלאַנד ניטאָ. מען האָט באַשרענקט דעם געברויך פון געוויסע אַרטיקלען ווי פוטער, צוקער און טיי, אבער ווייטער קאָן מען אלע לעבענס-מיטלען קריגען אזוי פיעל וויפיעל מען וויל נאָר.“

ער האָט א וויילע געקוקט פארטראכט פאר זיך און דערנאָך האָט ער געזאָגט:

„איך אליין גלויב אויך, אז אייער אורטייל איז נעהנטער צום אמת.“

ווען ער האָט זיך נאָך אַמאָל געווענדט צום געהן, האָב איך איהם געפרעגט, וואָס מיט מיר וועט אצונד געשעהן.

„וואָס מיט אייך וועט געשעהן,“ האָט ער פריינדליך געענטפערט, „ווייס איך ניט. איך בין בלויז אימשטאַנד אייך צו געבען אויס-קונפט איבער דער פראָצעדורע פון אייער פאַל. פון די ערקלערונגען, וואָס איהר האָט געמאַכט, וועל איך צוזאַמענשטעלען א באַריכט און

מיינע פאָרטראַגען געהאט די אבזיכט צו ווירקען פאר מיינע אידעען און איבערצייגונגען. אז די טענדענץ פון מיינע לעקציעס האָט ניט געקאָנט זיין ווינשענסווערט פאר דער דייטשער רעגירונג, דאָס ווייסט איהר שוין, און דאָס באשטרייט איך גאָר ניט. אָבער זיי זיינען פונקט אזוי וועניג געווען ניצליך פאר וואָס פאר עס איז אנדער שטאַטליכער אָרגאַניזאַציע. וועגען דעם דייטשען קייזער האָב איך איבערהויפּט ניט גערעדט, ווייל די טעמעס, וועלכע איך האָב באַהאַנדעלט, האָבען מיט זיין פערזאָן אכסאַלוט גאָרנישט גע- האָט וואָס צו טאָן.

„און ווען מען זאָל אייך אַזונד פריי לאָזען?“ האָט ער געזאָגט. „איהר ווייסט גענוי, אין וואָס פאר א געדריקטער לאַגע אונזער פאָ- טערלאַנד געפינט זיך. וואָלט איהר אויך פנים אל פנים מיט אָט די מוראַדיגע פאַרהעלטענישען געווירקט פאר אייערע אידעען?“ וואָס האָב איך דעם מאָן געקאָנט ענטפערן? ווען איך וואָלט איהם אפילו געזאָגט, אז איך וועל אונטער די געגענווערטיגע פאַר- העלטענישען אָפּשטעלן פון יעדער פּראָפּאגאַנדא, וואָלט ער מיר דען געקאָנט גלויבען, נאָך דעם אלעם וואָס איך האָב איהם געהאט דערצעהלט? און אויסער דעם וואָלט איך עס געמוזט באטראכטען אלס פערזענליכע פייגהייט, ווען איך וואָלט פאר אָט דער אָפּענער פראגע פון מאן צו מאן געמאכט א טריט צוריק. כ'האָב דערום געענטפערט קלאָר און באשטימט:

„הערר אויבער-לייטענאַנט, איינס פון די צוויי: אדער מען האָט אן איבערצייגונג, אדער מען האָט ניט קיין איבערצייגונג. פאר מיר איז די איבערצייגונג ניט דאָס, וואָס די כלי מיט דעם הייליגען ברויט אין דער קאטוילישער קירכע, וועלכע מען ווייזט יעדען יום טוב דעם גלויביגען און דערנאָך פארשליסט מען זי ווידער אין שאַפּע. ווען איהר שטעלט מיר אַלזאָ אזוי די פראגע, דאן בלייבט מיר ניט קיין אנדער ברירה, נאָר אייך צו ענטפערן: יא, איך וואָלט אויך איצט איבעראל אויפגעטראָטען פאר מין איבערצייגונג, ווען נאר איך וואָלט געהאט א געלעגענהייט דערצו.“

קענטגי אז ער האָט פון מיר קיין אנדער ענטפער ניט ערווארט.

ס'האָט זיך איצט אָנגעהויבען פאר מיר א רייה פון לאַנגע, אומ-
 ענדליכע טעג אין אַט דעם קליינעם וויסטען שטעטלעך. איך האָב זיך
 אריינגעצויגען אין דער שול-געביידע, וואו איך פלעג עסען מיינע
 מאָלצייטען און וואו איך האָב געהאט מיין בעט. יעדען טאָג פלעג
 איך געהן צוויי מאָל צום באַנהויף. די סאָלדאטען און זייערע עלצ-
 טע האָבען זיך באַנומען זעהר גוט צו מיר. יעדער פון זיי האָט
 שוין גענוי געוואוסט ווער איך בין. ווארשיינליך האָבען מיינע
 געוועזענע מיטגעפאנגענע זיי דערצעהלט עפעס וועגען מיר. עטליכע
 סאָלדאטען האָבען זיך אויסגעגעבען פאר מיר אלס סאָציאל-דעמאָ-
 קראטען און האָבען געזוכט א געלעגנהייט צו קאָנען שמועסען
 מיט מיר. ס'האָט ניט גענומען לאַנג, בין איך געווען באקאנט אין
 גאנצען שטעטלעך. זאָגאר דער קאטוילישער גלח האָט אויסגעדריקט
 דעם וואונש, זיך צו באקענען מיט מיר און האָט געהאט מיט מיר
 א לאַנגען געשפרעך וועגען דער מלחמה און מכח דער שטעלונג פון
 די קאמאָליקען אין ענגלאַנד א. א. וו. די צייט, ווען איך בין ניט
 געווען אין דער שול אדער אויף'ן באַנהויף, האָב איך זיך ארום-
 געשלייעט אין די גאסען אָדער איך פלעג אריינגעהן אין וואָס פאר
 עס איז שענק, כדי זיך אויסצורוהען. אזוי זיינען אריבער די טעג
 אין שווערער לאַנגווייל. יעדע וואָך פלעגט אָנקומען א נייער טראַנס-
 פארט פון ענגלאַנד. דאָס זיינען פאר מיר געווען די אנגענעמסטע
 שטונדען, וואָרים איך פלעג דאן שטענדיג טרעפּען א מאַסע אלטע
 באַקאנטע, צווישען אנדערע אויך מיין גענאָסע אלבערט ווייזנהייט,
 וועלכער איז ניט וועניג איבעראשט געווען מיך דאָ אזוי אומגע-
 ריכטערהייט צו זעהן. אָבער אין א פאָר טעג צייט פלעגען די ני-
 אָנגעקומענע ווידער פארשווינדען, און איך פלעג ווידער בלייבען
 איינער אליין אין דעם גרויסען שול-זאַל, ביז דער נעכסטער טראַנס-
 פארט איז אָנגעקומען. בלויז איין סאָלדאט האָט זיך, לויט דער
 פאָרשריפט, געפונען מיט מיר ביינאכט ביים שלאָפּען געהן.

איינע פון די מערקווירדיגסטע ערשיינונגען, וועלכע האָט זיך
 מיר גלייך געוואָרפען אין די אויגען אין פארלוף פון יענע טעג, איז
 געווען די אלגעמיינע מלחמה-מיעדקייט, וואָס האָט זיך אומעטום

עס צושיקען דאָרט וואו מען דאָרף. אזוי גיך ווי אייער זאך וועט
ענטשירדען ווערן אין בערלין, וועל איך קריגען ווייטערע באפעהלען."
„און ווי לאנג קאָן דאָס געדויערן?" האָב איך געפרעגט.

„אויך וועגען דעם קאָן איך אייך ניט געבען קיין אויסקונפט.
הערר ראָקער," איז געווען זיין ענטפער. „פילייכט דריי וואָכען,
פילייכט דריי מאָנאט, פילייכט אויך א יאָהר. אזוי ווי איך בין
איבערצייגט, אז איהר האָט מיר געזאָגט דעם גאנצען אמת, וועט
איהר אין פארלוף פון אייער זיין דאָ ניט האָבען קיין שום באלעס-
טיגונגען, אָבער מיט דעם באַדינג, אז איהר גיט מיר אייער עהרענ-
וואָרט, אז איהר וועט ניט מאכען קיין פארזוך צו אנטלויפען."

כ'האָב איהם געגעבען מיין וואָרט דערויף. דערמיט איז אונזער
ערשטע אונטערדענונג געווען געענדיגט.

ס'איז געווען א שלעכטע בשורה וואָס דער אויבער-לייטענאנט
האָט מיר אָנגעזאָגט, אָבער ענדערן האָט מען דא גארנישט געקאָנט,
דאָס האָב איך אליין איינגעזעהן. מעהר פון אלץ האָט מיר גע-
דריקט דער געדאנק, אז ניט מילי, ניט מינע איבעריגע קרובים
וועלען קריגען פון מיר וואָס פאר עס איז צייכען, אז איך לעב. איך
בין פאר זיי פלוצלינג ווי פארשוואונדען פון דער וועלט, און קיינער
האָט ניט געוואוסט, וואָס פון מיר איז געוואָרן. אחוץ דעם האָב איך
זיך ניט געקאָנט גענוג אָפּוואונדערן איבער דעם רוהיגען און פריינד-
ליכען אופן, ווי אזוי דער אויבער-לייטענאנט האָט מיך באהאנדעלט.
כ'האָב געהאט ערווארט גאָר עפעס אנדערש אין דייטשלאנד, און
מיין איבעראשונג איז דערום ניט געווען קליין. איבעריגענס האָט
דער אויבער-לייטענאנט ניט געמאכט מיט מיר קיין שום אויסנאם.
אין פארלוף פון דער צייט וואָס איך האָב זיך אויפגעהאלטען אין
גאָהך האָב איך אָפט געהאט א געלעגענהייט איהם צו באַבאכטען.
ער האָט פאר יעדען איינעם געהאט א גוט וואָרט און איז זאָגאר
צו זיינע סאָלאַטען שטענדיג געווען גוט און פריינדליך. יעדענ-
פאלס דאָרף מען דערביי ניט פארגעסען, אז ער איז ניט געווען קיין
פראַפעסיאָנעלער סאָלאַט.

עטליכע ביכער פון זיין ביבליאָטעק. כ'האָב מיט פרייד אָנגענומען די פריינדליכע איינלאָדונג און איך האָב אַצונד וועניגסטענס געהאט עפעס צו לייענען, כדי אויף א בעסערן אופן צו קאָנען אויספילען די ליידדיגע צייט.

אויך די אויבער-שוועסטער אין דער שולע האָט מיך באהאנדעלט מיט גרויסער אויפמערקזאמקייט און פלעגט גערן פארפיהרען א געשפרעך מיט מיר. איינמאָל, ווען זי האָט באמערקט, אז איך האָב גראַד גאַרנישט וואָס צו לייענען, האָט זי מיר געבראכט א גאנצן פעקעל מיט ראָמאַנען פון ווילהעלם ראַאכע און אנדערע. דער-ביי האָב איך באמערקט, ווי זי האָט פון'ם פעקעל אוועקגענומען א קליין ביכעלע, וואָס האָט ווארשיינליך דורך א צופאל פארבלאָגן דזשעט צווישען די אנדערע ביכער. כ'האָב געפרעגט, וואָס פאַר א שטענע זאך זי האָט נאָך דאָרט, אָבער זי האָט ערקלערט, אז דאָס קאָן מיר יעדענפאלס ניט פאַראינטערעסירען. נו, האָב איך איהר גע-בעטען, זי זאָל מיר דאָך ווייזען דאָס ביכעלע. ס'איז געווען א קורצע לעבענס-געשיכטע פון'ם הייליגען פראַנסיס פון אזוי. אָבער ווען איך האָב איבערגעלייענט דעם נאָמען פון דער פארפאסערין, האָט זיך ביי מיר ניט ווילענדיג ארויסגעריסען אן אויסרוף פון אי-בעראשונג.

„פאַני אימלע!“ האָב איך געזאָגט איבעראַשט.
„קענט איהר די דאָמע?“ האָט מיך די שוועסטער נייגערניג געפרעגט.

„יא,“ האָב איך געענטפערט מיט א שמייכל. „דאָס הייסט איך האָב זי געקענט. אָבער ס'איז שוין איבער צעהן יאָהר זינט דאָן. מיר האָבען זיך באקענט אין לאָנדאָן.“
„דאָס איז יעדענפאלס געווען אין פארלוף פון איהר רעוואָלוציאָנערן פעריאָד, בעת זי איז נאָך געווען אן אַנאַרכיסטקע,“ האָט די שוועסטער געזאָגט. „יא,“ זי האָט זינט דאן דורכגעמאַכט א גרויסע פאַרוואַנדלונג. ס'איז א וואונדערבארע פרוי, מיר זיינען אלע באגייסטערט פון איהר. ניט קוקענדיג דערויף וואָס זי איז פולשטענדיג בלינד, האַלט זי וואָך פאַר וואָך איהרע לעקציעס. זי

געלאָזט באַמערקען. איבעראַל, וואוּהין מען איז נאָר געקומען, האָט מען געשימפט אויפ'ן קריג און ערוואַרט מיט אומגעדולד דעם פריי-דען. אין אָנהויב איז מיר פאָרגעקומען זעהר מאַדנע, ווען איך האָב געהערט, אויף וואָס פאר אן אָפענעם און שטרענגען אופן סאָלאַטען פלעגען ארויסטרעטען געגען דער מלחמה. ניט ווילענדיג האָט זיך ביי מיר געיאָוועט אַ חשד, אז מען האָט אפשר בדעה מיך אויף אזאָן אופן אויסצופאַרשען. אָבער איך האָב באלד איינגעזעהן, אז אַט דער פאַרדאַכט איז אין גאַנצען געווען אומבאָגרינדעט. מען איז איינפאַך געוואָרן מיער פון'ם קריג און מען האָט זיך שוין מעהר ניט געשעמט עס אָפען ארויסצוזאָגען. אָבער דערביי האָבען זיך די מענשען פאַרהאַלטען דורכאויס פאַסיוו, און איך האָב ניט געהערט קיין וואָרט פון אויפגעבראַכטקייט געגען דער רעגירונג. ס'איז גראַד געווען די צייט, ווען עס איז אויף דעם מערבֿ-פראַנט פאַרנעקומען די גרויסע און לעצטע אָפּענסיווע פון די דייטשע ארמיען, ביי וועלכער הונדערט טויזענטער מענשען זיינען אויף אַ געוויסענלאָזען אופן אומזיסט און אומנישט אויסגעשלאַכט געוואָרן. אָבער יעדער איי-נער, מיט וועמען איך האָב דעמאָלט גערעדט, איז געווען מיט דער מיינונג, אז אַט די אָפּענסיווע מוז נאָך געמאַכט ווערן, כדי ענדליך צו דערגרייכען דעם פרידען. „אָבער דאן אַ סוף!“ דאָס איז געווען ידִי סטערעאָטיפּע פראָזע, וועלכע מען האָט געקאָנט הערען איבעראַל, דאמאָלס האָב איך געהאט דאס באשטימטע געפיהל, אז די מלחמה קאָן שוין מעהר לאנג ניט געדויערן. אָבער אין דערוועלכער צייט בין איך אויך געווען איבערצייגט ביי זיך, אז די אלטע דייטשלאַנד האָט אויפגעהערט צו עקזיסטירען.

מיט דעם אויבער-לויטענאַנט האָב איך אין פאַרלוף פון דער צייט עפטערס געהאט גערעדט. זיין באַנעמונג צו מיר איז שטענדיג געווען די זעלביגע. איינמאָל האָט ער מיך געפרעגט, ווי אזוי איך פאַרברענג דאָ די צייט. כ'האָב איהם געזאָגט, אז איך פיהל זיך צימליך לאַנגווייליג, ווייל אויסער די צייטונגען האָב איך גאָרנישט וואָס צו לייענען. דאָ האָט ער מיר געגעבען זיין פרוואַט-אדרעס און מיך געבעטען, איך זאָל איהם באזוכען און זיך אויסקלייבען

ענטשיידונג וועגן אייער פאל איז נאָר וואָס אָנגעקומען. אזוי ווי איהר זיינט געווען לענגער ווי צעהן יאָהר אין אויסלאנד און איהר האָט זיך אין פארלויר פון דער דאָזיגער צייט קיינמאָל ניט געמעלט דעם אין א דייטשען קאָנסולאט, האָט איהר פארלאָרן אייער רעכט אלס דייטשער אונטערטאן. צוליעב דעם ווערט אייך ענטזאגט דאס אריינפאָהרען קיין דייטשלאנד, און איהר מוזט פאָהרען צוריק קיין האַלאַנד. קומט מאָרגען אין דערפריה ארום ניין אזויגער מיט אייער באַגאַזש צום באַנהויף. צעהן אזויגער געהט אָפּ דער צוג צו דער האַלענדישער גרעניץ. אלעס אנדערע וועלען מיר מאָרגען אַראָפּ זשירען."

כ'האָב איהם הארציג געדאנקט פאר דער שנעלער ידיעה וואָס ער האָט מיר געגעבען און איהם צוגעזאָגט, אז איך וועל מאָרגען פינקטליך זיין אויף'ן פלאַץ. ווי א שטראָם פון פליסיגקייט איז מיר דורך דורף'ן גאנצען קערפער. כ'האָב קוים געטרויט מיינע אייגענע חושים, און מײן הארץ האָט געקלאפט אין א געוואלטיגען דראַנג נאָך פרייהייט. עפעס בעסערס וואָלט מיט מיר גאָר ניט געקאָנט פאַסירען. כ'האָב געפיהלט, אז איך וואָלט געקאָנט אויסשרייען הויך אויפ'ן קול פאר ענטציקונג. דער געדאנק, אז איך וועל אַזונד ענדליך קאָנען שרייבען צו מילי'ן און צו די ליעבע פריינט, כדי זיי אויסצולייזען פון דער מאַטערענדער אומגעוויסהייט, האָט מיך אָנגעפילט מיט גליק. מײן אזויגערופענע שטאַטלאָזיגקייט איז, אָהן א שום ספק, געווען בלוז א תירוץ, אן אויסרייד, כדי אויף אזא'ן אופן פטור צו ווערן פון מיר. אסך פון מיינע פריהערדיגע ליידענס-חברים האָבען זיך געפונען אין דערזעלבער לאַגע ווי איך, אָהן דעם אז מען זאָל זיי צוליעב דעם האָבען צוריקגעוויזען. אבער דאס אלעס האָט מיך איצט אבסאָלט ניט געארט. ס'איז דאָך געווען מײן איינציגער וואונש, צו זיין אוועק פון דאנען.

אויף מאָרגען אין דערפריה בין איך שוין באצייטענס געווען אויף. כ'האָב די גאנצע נאכט כמעט ניט צוגעמאכט קיין אויג, וואָרײַם די פרייד האָט מיך ניט געלאָזט שלאָפען. די גוטע שוועסטער האָט מיר פארוואַרנט מיט גענוג שפייז פאר דער רייזע און האָט זיך

לעבט איצט אין א קלויסטער אין מינכען-גלאדבאך. אבער זי קומט אויך אָפּט אהער אין גאָהך. וואָלט עס אייך אינטערעסירט, זי צו זעהן?"

"ניין, ניין," האָב איך געזאָגט. "אויב זי האָט געפונען איהר פרידען, וויל איך זי ניט שטערן. עס וואָלט איהר פילייכט אויך ניט געווען אנגענעם, ווייל דורך מיר וואָלט זי זיך בערמאָנט און איהר פארגאנגענהייט."

איך האָב שוין אין ענגלאנד געהאט געהערט, אז פאני אימלע איז געוואָרן א סאָציאל-דעמאָקראטקע, אָבער אז די ענטוויקלונג האָט די געוועזענע אנארכיסטקע געפיהרט אזש ביז אין שוים פון דער קאטוילישער קירכע, דערפון האָב איך גאָרנישט געוואוסט. כ'האָב געבעטען די שוועסטער, זי זאָל מיר איבערלאָזען דאָס ביכעלע אויף א פאָר שטונדען און איך האָב אלזאָ געלייענט, וואָס די געוועזענע רעבעליין האָט היינט געהאט צו זאָגען. דאָס וואָס זי האָט זיך גראָד אויסגעקליבען פראנסים פון אזוי אלס איהר לעבלינגס-הייליגען, איז אייגענטליך געווען א באווייז דערפאר, אז עס האָט נאָך געלעבט אין איהר עפעס פון איהר פארגאנגענהייט, אָהן דעם אז זי זאָל דאָס פילייכט האָבען געוואוסט.

אזוי זיינען אריבער ביינאה דריי וואכען און איך האָב נאָך אלץ ניט געוואוסט, וואָס מיט מיר וועט געשעהן. איין אָווענט — ס'איז געווען דער 10טער אפריל — בין איך ווידער אמאָל געווען איינער אליין אין דעם פוסטען שול-זאָל, ווען דער טעלעפאן האָט פלוצלינג געקלונגען. אזוי ווי עס איז קיין אנדערער ניט געווען אויף'ן פלאץ, בין איך אליין צוגעגאנגען צום טעלעפאן און גע-פרעגט, מיט וועמען מען וויל ריידען.

"איז הערר ראקער דאָרט פאָראַן?" האָט געפרעגט אימיצער, אין וועמען איך האָב דערקענט די שטימע פון'ם אויבער-לייטענאנט. "דאָס בין איך אליין, הערר אויבער-לייטענאנט," האָב איך געענטפערט.

"אָ, דאָס איז גוט," האָט ער געזאָגט. "הערט, הערר ראקער, די

כ'האָב קוים אַראָפּגעשטעלט א פּוס אויף דער פּלאַטפּאָרמע, ווען א מאַן איז צוגעקומען צו מיר און האָט מיך געפרעגט:

„איז דאָס זינט דאָך הערר ראָקער?“

„יא,“ האָב איך געענטפערט.

„זינט אזוי גוט און קומט מיט מיר אין ביורא,“ האָט ער מיך

אויפּגעפּאָדערט.

ער האָט מיך אַריינגעפיהרט אין א קליינעם צימער און האָט מיר גראַד געוואָלט עפעס זאָגען, ווען דער טעלעפּאָן האָט פּלוצלינג אָנגעהויבען צו קלינגען. מיין באַגלייטער איז האַסטיג צוגעגאנגען צו דעם אַפּאַראַט. אין א ווילע אַרום האָט ער געזאָגט:

„דאָס רעדט דער אויבער-לייטענאַנט מערק אין גאַהך. ער וויל

מיט אייך ריידען א פּאַר ווערטער.“

דאָס זאָגענדיג האָט ער מיר איבערגעגעבען זיין פּלאַץ ביים

טעלעפּאָן.

„האַלאָ,“ האָב איך געזאָגט.

„זינט איז ער אלליין, הערר ראָקער?“ האָט געפרעגט די

שטימע פון'ם אויבער-לייטענאַנט. „שטעלט זיך פאַר, וואָס פאַר א

צופאַל. נאָר וואָס איז אָנגעקומען אַהער א נייער טראַנספּאָרט פון

מענשען. צווישען זיי געפינט זיך אויך א דאַמע, וועלכע איז די

גאַנצע צייט געווען אינטערנירט צוזאַמען מיט אייער פרוי. אויב

ערס געהט אייך שטאַרק אין דעם צו ריידען מיט דער דאַמע, דאן

קומט מיט'ן נעכסטען צוג צוריק אַהער. איז ער וועט דאן קאָנען

היינט נאָכמיטאג אָפּפּאַהרען קיין האַלאַנד.

מיר איז געווען גאנץ מאַדנע אויף'ן האַרצען. גערן וואָלט איך

צוריקגעלאָפּען, כדי צו הערען עפעס נייעס איבער מיל'ס לאַגע.

אַבער מען האָט די גאַנצע לעצטע טעג געהאַט גערעדט דערפון, אז

די דייטש-האַלענדישע גרעניץ וועט אויף א שטיקעל צייט פאַרמאַכט

ווערן. ווער ווייס? פילייכט וויל מיר דאָ דער צופאַל אָפּטאָן א

שפּיצעל און איך וועל מוזען בלייבען זיצען אין דייטשלאַנד. איך

האָב געפיהלט אינסטינקטיוו, אז איך טאָר זיך ניט אויסזעצען די

דאָזיגע געפאַר. איך האָב דערום געפרעגט דעם אויבער-לייטענאַנט,

הארציג אָפגעזעגענט מיט מיר. ווען איך בין אָנגעקומען אויף'ן באנהויף, איז שוין דער אויבער-לייטענאנט געווען דאָרט.

„נו, הער ראָקער“, האָט ער זיך אָפגערופען, ווען ער האָט מיר דערזעהן. „ווי געפֿעלט אייך די ענטשיידונג?“

„אין מיין איצטיגער לאגע, הערר אויבער-לייטענאנט, וואָלט איך זיך קוים געקאָנט ווינשען עפעס בעסערס דערפון“, האָב איך געענטפֿערט.

„דאָס דענק איך אויך“, האָט ער פריינדליך געזאָגט, „און דער-פאר פרעה איך זיך פון אייערטוועגען.“

דאָס זאָגענדיג האָט ער מיר דערלאנגט א פאפיר, וואָס האָט מיר געזאָלט דינען אלס „פאס“ פאר די האָלענדישע באאמטע און וואָס האָט ענטהאלטען פאָלגענדע ווערטער:

„ צ י י ג נ י ס „

דער שטאַט ל אָ ז ע ר צוריקוואנדערער פון ענגלאַנד, ר ו ד אָ ל פ ר אָ ק ע ר, ווערט צוריקגעשיקט נאָך האָלאַנד אויף א באַפֿעהל פון'ם גענעראל-קאָמאנדא 7, א. ק. ווייל עס ווערט איהם ענטזאגט דאָס אריינפאָהרען קיין דייטשלאַנד.

גאָהר, דייטשע גרעניץ-סטאַנציע, 11טען אפריל, 1918

מערק, אויבער-לייטענאנט.

ווען דער צוג איז אריינגעפאָהרען אין באַנהויף, האָט מיר דער אויבער-לייטענאנט פריינדליך געגעבען די האַנד און מיר געוואונשען אלדאָס גוטס. נאָך איהם זיינען צוגעקומען אלע סאָלדאטען און האָבען מיר הארציג געדריקט די האַנד צום אָפֿשיר. ארום צעהן אזויגער פאָרמיטאג איז דער צוג אָפגעגאנגען. ער האָט געהאט נאנץ וועניג פאסאזשירען. ווען מיר זיינען אָנגעקומען אין האַסום, די לעצטע דייטשע גרעניץ-סטאַנציע, האָבען מיר אלע געמוזט ארויס-געהן פון צוג, ווייל מען האָט געדארפט אונטערזוכען אונזער באַנאָזש.

„איך ווייס ניט, וואָס איהר פארשטעהט אונטער דעם,“ האָב איך געענטפערט מיט א שמיכעל.

„נו, צי איהר זיינט געבוירען געוואָרן אין דייטשלאנד, און צי אייערע עלטערן זיינען געווען דייטשען,“ האָט ער געזאָגט.

„דאָס יא,“ האָב איך געזאָגט, „אָבער פריהער איז אין דייטש-לאנד געווען א געזעץ, לויט וועלכען א דייטש האָט, נאָכדעם ווי ער האָט פארבראכט א לענגערע צייט אין אויסלאנד און אונטער גע-וויסע באדינגונגען, געקאָנט פארלירען זיין שטאַטס-אַנגעהערעניגקייט. און אין אַט דער לאַגע געפין איך זיך איצט.“

„דערפון האָב איך נאָך קיינמאָל ניט געהערט,“ האָט ער געזאָגט. „אויב איהר זיינט א דייטש, קאָן מען דאך ביי איך ניט אוועק-רויבען אייער שטאַטס-אַנגעהערעניגקייט.“

„איהר זעהט דאך אָבער פון מיין פאַל, אז אזעלכע זאכען זיי-נען מעגליך,“ האָב איך געענטפערט.

„יא, דאָס זעה איך,“ האָט ער געזאָגט, אָבער איך האָב געקאָנט באמערקען אויף איהם, אז ער האָט נאָך אלץ ניט פארשטאַנען, ווי אזוי אזא זאך איז מעגליך געווען. ענדליך האָט ער מיך געפרעגט, צי איך וועל איהם פילייכט ערלויבען אראָפצונעמען א קאָפיע פון מיין צייגנים.

„מיט פארגעניגען,“ האָב איך געזאָגט.

אז ער איז פארטיג געוואָרן מיט דער קאָפיע, האָט ער מיך געפרעגט, צי איך ווייס, אז אויסלענדער וואָס האָבען ניט די ניי-טיגע מיטלען צום לעבען, ווערן איצט אויך אין האַלאַנד אינטער-נירט.

איך האָב איהם געענטפערט, אז איך האָב גאָרנישט געוואוסט דערפון, ווייל איך בין די גאנצע צייט פון דער מלחמה געווען אינ-טערנירט אין ענגלאַנד.

„אויסערדעם,“ האָב איך געזאָגט, „פארמאָג איך דערווייל צעהן פונט סטערלינג און איך האָב גענוג פריינט אין האַלאַנד, וועלכע וועלען זיך פאר מיר אָננעמען.“

וואוהין דענקט איהר צו פאָהרען? “ האָט ער געפרעגט.

צי די דאָממע האָט עפעס געזאָגט וועגען דעם געזונט־צושטאנד פון מיין פרוי.

„אייער פרוי איז געזונט און מונטער,“ האָט ער פריינדליך געענטפערט.

„אויב דאָס איז דער פאַל, הערר אויבער־לייטענאַנט,“ האָב איך געזאָגט, „דאן ציה איך בעסער פאַר, צו פאָהרען ווייטער. אין דער־זעלבער צייט דאנק איך איך פון גאנצען הארצען פאר דער פריינד־ליכקייט, וואָס איהר האָט מיר באוויזען.“

„גוט אלזאָ,“ איז געווען זיין ענטפער. „פאָהרט אין גאָט'ס נאָמען. און נאך עפעס: ווערט אמאָל צוריק א קריסט.“

„שנעלער, שנעלער,“ האָט מיך אָנגעטריבען מיין באגלייטער. „דער צוג געהט באלד אָפּ.“

כ'האָב שנעל געכאפט מיין באַגאזש און בין ארויסגעלאָפּען. קוים בין איך נאָר אריין אין וואַגאָן, האָט זיך שוין דער צוג גענומען ריהרען. אזוי האָב איך אלזאָ דורך א ריינעם צופאַל זיך אויסגע־רעעהט פון יעדער אונטערזוכונג. יעדענפאַלס וואָלט מען ביי מיר סיי ווי גאָרנישט געפונען, וואָרים איך האָב ווירקליך ניט געפיהרט קיין שום פארבאָטענעם ביי מיר.

אין א האלב שעה ארום זיינען מיר אָנגעקומען אין גענעפּ. ווען איך בין ארויס פון צוג און האָב זיך געלאָזט שנעל געהן צום ארויסגאנג, איז צוגעקומען צו מיר א האָלענדישער אָפיציר און האָט געפאָדערט צו זעהן מיין פאַס.

„קיין פאַס האָב איך ניט,“ האָב איך געזאָגט, „אָבער פילייכט וועט זיין גענוג פאר אייך דאָס דאָזיגע פאפירעל.“

דאָס זאָגענדיג, האָב איך איהם דערלאנגט מיין אויסווייזונגס־באַפּעהל. דער יונגער לייטענאַנט האָט דאָס צייגנים געלייענט איינ־מאָל און נאך אַמאָל, דערנאָך האָט ער געשאַקעלט מיט'ן קאָפּ, אזוי ווי עפעס וואָלט איהם דאָ געווען אומפארשטענדליך. ענדליך האָט ער מיך געפרעגט:

„ווי איז דאָס, זיינט איהר דען ניט קיין דייטש?“

איך האָב אלע ווילע געמוזט אויפהויבען מיינע אויגען צו דעם אלטען פריינד. כ'בין נאך געווען גאר א יונגער אינגעל, ווען איך האָב איהם אין 1891 צום ערשטען מאל געזעהן אין בריסעל. דע-מאלט איז ער געווען אין דער פולער קראפט פון זיין מענליכקייט, און זיינע דרייטע ווערטער אויף דעם צווייטען קאנגרעס פון'ם צווייטען אינטערנאציאנאל האָבען געפונען א באַגייסטערטע אויפ-נאָמע באַזונדערס אין די הערצער פון אונז יונגע. היינט אבער איז ער געווען א זקן, וועלכער איז שוין געשטאנען ביים ראַנד פון'ם קבר. זיינע באַוועגונגען זיינען געווען לאַנגזאם, און איין האַנד האָט ביי איהם כסדר געציטערט. אָבער אין דעם קראַנקען קער-פער האָט נאך אלץ געלעבט דער אלטער גייסט און דערזעלבער פעסטער ווילען, וואָס קיין מאַכט האָט נישט געקאָנט בויגען. ס'איז געווען א רייך, גרויס לעבען, וואָס האָט זיך דאָ לאַנגזאם אויסגע-לאָשען, אָבער וואָס האָט נאך איצט, נישט קוקענדיג אויף דער על-טער און נישט קוקענדיג אויף אלע קערפערליכע קראַנקהייטען, אַרויסגעשיקט איבעראל די פונקען פון עמפערונג, כדי דורכצוברע-כען דעם וועג פאר א פרייער צוקונפט. א שטומע עהרפֿורכט איז איבער מיר געקומען, ווען איך האָב געקוקט אויף דעם דאָזיגען זקן, וועלכער האָט אַלצדינג געאַפּפערט פאר זיין אידעאל און איז קיינ-מאל נישט ענטוישט געוואָרן.

און איך האָב געטראכט וועגען די קעמפען, וועלכע זיינען אונז פאַרגעשטאַנען, און וועלכע די מלחמה האָט אומבאדינגט געמוזט אַרויסרופען. אַזונד בין איך ווידער פריי געווען, דערלייזט פון די באַנדען פון א צודריקענדער געפאַנגענשאפט, וועלכע האָט פאַר-צעהרט דעם קערפער און אָפּגעטעמפט דעם גייסט. א טיף געפיהל פון פרייד האָט מיך דורכגענומען, איך בין געווען גרייט.

„נאך הילווערסום,“ איז געווען מיין ענטפער.
 „האָט איהר דאָרט האָלענדישע פריינט?“ האָט ער ווייטער
 געפרעגט.

„יא,“ האָב איך געזאָגט.
 „מעג מען פילייכט וויסען דעם נאָמען?“
 „אויב עס אינטערעסירט איך, מיט פארגעניגען,“ האָב איך
 געענטפערט מיט א געוויסער איראָניע. „איך פאָהר צו מיין פריינד
 דאָמעלא ניווענהויז.“

„א, דעם קענען מיר,“ האָט דער יונגער לייטענאנט געזאָגט און
 איז פלוצלינג געוואָרן גאנץ פריינדליך. „איהר קאָנט רוהיג פאָהר
 רען, ס'וועט אייך דאָ גאָרנישט געשעהן.“

כ'האָב געמוזט ווארטען צוויי שטונדען אין גענעפ, ביז דער
 צוג איז אָפגעגאנגען קיין אוטרעכט, און איך האָב באַנוצט די צייט,
 כדי גלייך אָנצושרייבען א בריעף צו מילי'. אין אוטרעכט האָבען
 מיר זיך אָפגעשטעלט אויף א קורצער וויילע. ס'איז געווען אומ-
 געפער פיער אזויגער נאָכמיטאג, ווען איך בין אָנגעקומען אין
 הילווערסום. כ'האָב איבערגעלאָזט מיינע זאכען אויף דער באַן
 און איך בין אוועק צופוס נאָך שאָקלאאן, וואו ניווענהויז האָט
 געוואוינט. ס'איז געווען א הערליכער פריהלינגסאָג, און אין מיין
 האַרצען איז אויך געווען פריהלינג. כ'האָב געפיהלט נייע כוחות
 פון לעבען אין מיר און איך האָב געוואוסט, אז איך בין איבער-
 געקומען דאָס ערגסטע.

ווען איך בין ענדליך צוגעקומען צום הויז, האָב איך געפונען
 דעם גוטען אלטען אויף דער קליינער וועראנדע. מיר האָבען זיך
 איבער צעהן יאָהר ניט געהאט געזעהן. ער איז געוואָרן שניידווייס,
 און די עלטער האָט ארויפגעלעגט איהר דייטליכען שטעמפעל אויף
 זיין קרעפטיגען קערפער. מיר האָבען זיך האַרציג אומאַרמט און
 זיך שטום געדריקט די הענט. דאָ איז אויך ארויסגעקומען מוטער
 בערטא. ניווענהויז'ס פרוי, און האָט מיך פריינדליך באַגריסט. און
 אצונד האָט זיך אָנגעפאנגען א דערצהלען. און מיר האָבען זיך
 געהאט אזוי פיעל צו זאָגען, אזוי פיעל געדאנקען אויסצומישען.

